

ประวัติปัญหาสภาวะแวดล้อมในสมัยรัตนโกสินทร์

หัวหน้าโครงการ : ดร. สุรพล สุดารา

ผู้ร่วมโครงการ : ศิริวรรณ ศิลาพัชรนันท์

เยาวรัตน์ พุฒิมานรดีกุล

มัทยา จิตศิริตัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการนี้ได้รับทุนอุดหนุน เพื่อเพิ่มพูนและพัฒนาประสิทธิภาพทางวิชาการเรื่อง
พัฒนาการทางด้านวิชาการของแต่ละสาขาวิชาในรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2525

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2525

The Historical Chronology of Environment Issues

**By : Surapol SUDARA, Siriwan SILAPACHARANAN,
Yaowarat PUTTIMANORADEEKUL and Mattaya JITTIRAT**

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**This research project has been supported by Chulalongkorn University to commemorate
Bangkok 200 years of Krung Rattanakosintre, 1982.**

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยประวัติปัญหาสภาวะแวดล้อมในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นงานวิจัยเอกสารซึ่งศึกษาถึงวิวัฒนาการของปัญหาสภาวะแวดล้อมของไทยตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงปัจจุบัน โดยแบ่งช่วงสมัยของการศึกษาออกเป็น 2 ช่วง คือ สมัยก่อนกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยวและหลังสมัยกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว ด้วยเป็นช่วงสมัยที่ลักษณะและปริมาณของปัญหาสภาวะแวดล้อมมีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัด ในการศึกษาได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้นทั้งหมดตั้งแต่ในอดีตและนำเสนอเรียงตามลำดับกาลเวลา พร้อมทั้งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้น กับสภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปของไทย ทั้งทางด้านกายภาพ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนแสดงถึงผลแห่งปัญหา มาตรการการแก้ไขของรัฐ ประสิทธิภาพของมาตรการการแก้ไขและแนวทางพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

ผลจากการศึกษาได้พบว่า รูปแบบการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร และนโยบายของรัฐในการจัดการกับสภาวะการณ์โดยทั่วไปทางสิ่งแวดล้อม ได้มีผลต่อการเกิดขึ้นของปัญหาสภาวะแวดล้อมอย่างมาก กำเนิดของปัญหาสภาวะแวดล้อมได้มีขึ้นนับตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและบางปัญหาได้มีความรุนแรงมาแล้วนับตั้งแต่อดีต โดยไม่เคยประสบความสำเร็จในการแก้ไขนอกจากนั้น ลักษณะ ปริมาณ และวิวัฒนาการของปัญหา ยังได้แปรเปลี่ยนไปในทางที่ทวีความรุนแรงและซับซ้อนมากขึ้น โดยมีสาเหตุทั้งจากการแปรเปลี่ยนไปของสภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมแต่ละช่วงสมัย และจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ การขาดประสิทธิภาพของมาตรการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของรัฐ และการด้อยคุณภาพของประชากร ผลจากปัญหาสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้น ได้ก่อให้เกิดความสูญเสียอย่างมหาศาลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและประการสำคัญ คือ ผลต่อสภาวะแวดล้อมเอง เพราะ ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อกับเป็นลูกโซ่ อันนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมของสภาวะแวดล้อมจนยากแก่การแก้ไข

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

This study on the historical chronology of environmental issues in Ratanakosin era is a documental study on the evolution of Thai's environmental issues from the beginning of Ratanakosin to present. The Ratanakosin era can be divided into two periods, prior to the time of Bangkok as a primate city, and the time as a primate city, due to distinctive differences in nature and frequency of environmental issues. In this study, data concerning the past environmental issues have been presented chronologically together with the relationship between the issues and the general environmental situations, either in physical, political, economical or social aspects. The study also include the impact of the issues, government measures to cope with the problem, effectiveness of the measures and trends for the development of environmental laws.

The result shows that the expansion pattern of Bangkok Municipality and the general environmental management policies of the governments strongly effected the conditions of the environmental issues. Environmental problem appeared since the beginning of Ratanakosin era while some issues already were serious in the past without any successful measures to cope with. Instead, the conditions, degrees and development of the problems were carried on with the increasing of seriousness and complexity to the problem. These problems resulted from the development of environmental conditions in each period and also from two other important reasons, the lack of effective measures of the government to cope with the problems and the under-standard of population quality. The impact of these environmental problems caused tremendous lost socioeconomically and, most importantly, to the environmental conditions, since the developed problems created chain effect to the deteriorating environmental conditions at present which are very difficult to control.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิตติกรรมประกาศ

ประโยชน์อันพึงจะเกิดจากโครงการวิจัยประวัติปัญหาสภาวะแวดล้อมในสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งในด้านของวิชาการ ในส่วนของการสร้างความเข้าใจต่อปัญหาสภาวะแวดล้อมและการเร่งเร้าในการดำเนินการแก้ไข ตลอดจนการรับรู้และความร่วมแรงร่วมใจในการปรับปรุงคุณภาพของประชากรและข้อบกพร่องที่มีมาแต่อดีต ประโยชน์เหล่านี้ล้วนเป็นผลมาจากการตระหนักในความสำคัญของปัญหาสภาวะแวดล้อมของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งสนับสนุนด้านทุนวิจัย และแรงผลักดันอันสำคัญยิ่งของ ศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญศรี คุ้ม ผู้อำนวยการโครงการไทยศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตลอดจนด้วยความร่วมมือและช่วยเหลืออย่างดียิ่งของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ยงยุทธ จรรย์รักษ์ และเจ้าหน้าที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องทุก ๆ ท่าน และท้ายที่สุดด้วยความรับผิดชอบและวิริยะอุตสาหะอย่างสูงยิ่งของคณะผู้ช่วยนักวิจัยดังมีรายนามข้างท้ายนี้

นายศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์

นางสาวดวงฤทัย หิรัญสถิตย์

นายอภิชาติ ทรงกรูท

นายพิริกษ์ ชวนะเกรียงไกร

นางสาวมาลี พัฒนะพงษ์วิบูลย์

นางสาวเพ็ญสุข มั่นรักเรียน

คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุก ๆ ท่านด้วยความรู้สึกซาบซึ้งและสำนึกในพระคุณเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทนำ	1
บทที่ 1 สภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปของกรุงรัตนโกสินทร์	4
1.1 สมัยก่อนการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง(พ.ศ. 2325-2398)	4
1.2 สมัยหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่งจนถึงก่อนสมัยปัจจุบัน (พ.ศ.2398-2500)	7
1.3 สมัยปัจจุบัน	10
บทที่ 2 ปัญหาสภาวะแวดล้อมสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนกรุงเทพมหานครเป็นเมือง โตเดี่ยว	11
2.1 สมัยก่อนการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง (พ.ศ. 2325-2398)	11
2.2 สมัยหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่งจรถึงก่อนปัจจุบัน (พ.ศ.2398-2500)	12
2.2.1 ปัญหาความสกปรกและขยะมูลฝอย	13
2.2.2 ปัญหาเกี่ยวกับแม่น้ำลำคลอง	16
• ปัญหาคลองสกปรก	
• ปัญหาคลองตื้นเขิน	
• ปัญหาเกี่ยวกับทำบนก้นน้ำ	
• ปัญหาการรुकล้ำลำคลอง	
• ปัญหาการคมนาคมทางน้ำ	
• ปัญหาฝักตบชวา	
• ปัญหาขุม	
• ปัญหาน้ำเสีย	
• ปัญหาน้ำเค็ม	
• ปัญหาน้ำท่วม	

สารบัญ

	หน้า
2.2.3 ปัญหาเกี่ยวกับถนน	34
• ปัญหาความสกปรกบริเวณถนน	
• ปัญหาการสร้างและบำรุงรักษาถนน	
• ปัญหาการคมนาคมทางบก	
• ปัญหาเกี่ยวกับตึกแถว	
• ปัญหาหาบเร่แผงลอย	
2.2.4 ปัญหาสภาพแวดล้อมทางสังคม	41
• ปัญหาคนจรจัด	
• ปัญหาโสเภณี	
• ปัญหาการทำลายศิลปกรรม	
2.2.5 ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ	45
• ปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้	
• ปัญหาเหมืองแร่	
• ปัญหาการสงวนพันธุ์สัตว์	
บทที่ 3 ปัญหาสภาวะแวดล้อมสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อกรุงเทพมหานครเป็นเมือง โตเดี่ยว	48
3.1 ปัญหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลและผังเมือง	48
3.2 ปัญหาแผ่นดินทรุด	51
3.3 ปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย	52
3.4 ปัญหาเกี่ยวกับกิจการอุตสาหกรรม	55
3.5 ปัญหาอากาศเสีย	57
3.6 ปัญหาอาหารและยา	59
3.7 ปัญหาวัดถุมี่พิศ	60
3.8 ปัญหามลภาวะทางสายตา	61
3.9 ปัญหาเกี่ยวกับการสวนสาธารณะ	61

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.10 ปัญหาเสียงรบกวน	62
บทที่ 4 แนวพัฒนาทางกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์สภาวะแวดล้อม พ.ศ. 2514- ปัจจุบัน	63
4.1 สภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อม การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ต่อแนวพัฒนาทางกฎหมาย	64
4.2 รายชื่อกฎหมายเกี่ยวกับสภาวะการณ์สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2514- ปัจจุบัน	66
4.3 การจัดตั้งสถาบันที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม	66
บทที่ 5 ลำดับเหตุการณ์ของปัญหาสภาวะแวดล้อมในสมัยรัตน โกสินทร์	66
5.1 ปัญหาความสกปรกและขยะมูลฝอย	66
5.2 ปัญหาเกี่ยวกับแม่น้ำลำคลอง	90
5.2.1 ปัญหาคลองสกปรก	90
5.2.2 ปัญหาคลองตื้นเขิน	97
5.2.3 ปัญหาเกี่ยวกับทำนบกั้นน้ำ	100
5.2.4 ปัญหาการรुकล้ำลำคลอง	108
5.2.5 ปัญหาการคมนาคมทางน้ำ	116
5.2.6 ปัญหาฝักตบชวา	118
5.2.7 ปัญหาขุข	129
5.2.8 ปัญหาน้ำเสีย	135
5.2.9 ปัญหาน้ำเค็ม	139
5.2.10 ปัญหาน้ำท่วม	146
5.3 ปัญหาเกี่ยวกับถนน	158
5.3.1 ปัญหาความสกปรกบริเวณถนน	158
5.3.2 ปัญหาการสร้างและบำรุงถนน	163
5.3.3 ปัญหาการคมนาคมทางบก	173
5.3.4 ปัญหาเกี่ยวกับตึกแถว	185

สารบัญ

	หน้า
5.3.5 ปัญหาหาบเร่แผงลอย	188
5.4 ปัญหาเกี่ยวกับการขยายตัวของเมือง	194
5.4.1 ปัญหาเกี่ยวกับสุขาภิบาลและผังเมือง	194
5.4.2 ปัญหาแผ่นดินทรุด	210
5.4.3 ปัญหาเกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย	211
5.4.4 ปัญหาเกี่ยวกับกิจการอุตสาหกรรม	216
5.4.5 ปัญหาอากาศเสีย	224
5.4.6 ปัญหาอาหารและยา	230
5.4.7 ปัญหาวัตถุมีพิษ	233
5.4.8 ปัญหาสภาวะทางสายตา	236
5.4.9 ปัญหาเกี่ยวกับสวนสาธารณะ	236
5.4.10 ปัญหาเสียง	238
5.5 ปัญหาสภาวะแวดล้อมทางสังคม	242
5.5.1 ปัญหาคนจรจัด	242
5.5.2 ปัญหาโสเภณีและอบายมุข	245
5.5.3 ปัญหาการทำลายศิลปกรรม	248
5.6 ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ	268
5.6.1 ปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้	268
5.6.2 ปัญหาเหมืองแร่	284
5.6.3 ปัญหาการสงวนพันธุ์สัตว์	289
บทสรุป	294
เชิงอรรถ	296

บทนำ

ความเป็นมาของโครงการวิจัย

การเผชิญกับสภาพความเสื่อมโทรมของสภาวะแวดล้อมในปัจจุบันซึ่งนับวันจะทวีความรุนแรง ได้กระตุ้นให้เกิดความสนใจและสร้างการยอมรับในความสำคัญของปัญหาสภาวะแวดล้อมยิ่งขึ้น การศึกษาเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวเป็นความจำเป็นเร่งด่วนที่นักสิ่งแวดล้อมจะต้องเร่งระดมสรรพกำลังในการดำเนินการจากสภาพการศึกษาในปัจจุบัน การศึกษาในเชิงทฤษฎี เชิงวิทยาศาสตร์ ตลอดจนการศึกษาเปรียบเทียบกับตัวอย่างปัญหาสภาวะแวดล้อมในต่างประเทศ ได้ดำเนินการแล้วอย่างกว้างขวาง ในขณะที่การศึกษาถึงรากฐานหรือวิวัฒนาการสั่งสมของปัญหาสภาวะแวดล้อมอันมีลักษณะของเฉพาะของประเทศไทย ยังมีได้มีการศึกษาอย่างจริงจัง ความรู้ความเข้าใจในการวิวัฒนาการของปัญหาดังกล่าว จะทำให้เราสามารถเข้าใจถึงแก่นแท้ของปัญหา และสามารถหาสาเหตุทางแก้ไขหรือป้องกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ข้อมูลด้านสภาวะแวดล้อมในอดีตอันได้มาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนความร่วมมือในการศึกษาระหว่างนักสิ่งแวดล้อม นักประวัติศาสตร์ และนักวิชาการแขนงอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จะเป็นอีกสรรพกำลังหนึ่งที่จะอำนวยความสะดวกต่อการดำเนินการแก้ไขปัญหาสภาวะแวดล้อมในปัจจุบัน

โครงการวิจัย “ประวัติปัญหาสภาวะแวดล้อมในสมัยรัตนโกสินทร์” จึงเป็นความพยายามร่วมกันของคณะผู้วิจัยซึ่งประกอบด้วย นักสิ่งแวดล้อม นักประวัติศาสตร์ นักผังเมือง และนักกฎหมาย ที่จะร่วมกันศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากอดีต ด้วยความมุ่งหวังในประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาสภาวะแวดล้อมดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อการศึกษาปัญหาสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบัน ผลจากปัญหาสภาวะแวดล้อมนั้น ๆ การดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ๆ ตลอดจนผลจากการดำเนินการแก้ไข

ขอบเขตของการวิจัย

จะมุ่งศึกษาถึงประวัติปัญหาสภาวะแวดล้อม ในความหมายถึง ความเป็นมาของสรรพสิ่ง และปรากฏการณ์ทั้งหลาย ทั้งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้นที่เกิดขึ้น โดยรอบ และมีความสัมพันธ์หรือผลกระทบต่อมนุษย์และสังคม โดยการรวบรวมปัญหาสภาวะแวดล้อมที่ได้เกิดขึ้นในอดีตตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน หัวใจสำคัญจะได้แก่ การเสนอข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตามลำดับกาลเวลา เพื่อให้เข้าใจถึงวิวัฒนาการของปัญหาแต่ละเรื่องตามขั้นตอน นอกจากนั้นจะวิเคราะห์ตามลำดับกาลเวลา เพื่อให้เข้าใจถึงวิวัฒนาการของปัญหาแต่ละเรื่องตามขั้นตอน นอกจากนั้นจะวิเคราะห์ประกอบถึง

ความสัมพันธ์หรือผลกระทบทั้งในด้านกายภาพ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนเทคโนโลยี เพื่อให้เห็นภาพรวมของวิวัฒนาการของปัญหาสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ของไทยตลอดสมัยรัตนโกสินทร์

ในการศึกษาถึงปัญหาสภาวะแวดล้อมสมัยรัตนโกสินทร์ในระยะแรกก่อนกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว จะศึกษาโดยมองปัญหาจากทั้งประเทศเป็นเครื่องเปรียบเทียบด้วย เพราะลักษณะสังคมยังคงความเป็นเกษตรกรรม ยังไม่มีความแตกต่างเด่นชัดระหว่างเมืองและชนบท ในระยะหลังเมื่อกรุงเทพมหานครเริ่มเป็นเมืองโตเดี่ยว จะจำกัดพื้นที่การศึกษาเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีสภาพปัญหาที่แตกต่างอย่างเด่นชัดกับชนบท นอกจากนี้การที่ปัญหาในชนบทยังมีลักษณะเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น จึงมีอาจนำมาศึกษารวมในครั้งนี้ได้ เพราะจะทำให้ขอบเขตการศึกษากว้างขวางจนเกินไป แต่อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยได้มีแผนงานที่จะศึกษาต่อไปในพื้นที่ที่กว้างขวางขึ้น และจะวิเคราะห์ปัญหาสภาวะแวดล้อมในอดีตในแนวลึกมากขึ้น

วิธีการวิจัย

เป็นการวิจัยโดยใช้ข้อมูลเอกสาร(Document Research) ขึ้นต้นและขึ้นรอง จากเอกสารโบราณ จดหมายเหตุ กฎหมาย บัญชีรัฐสภา วารสาร หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ แล้วร่วมกันวิเคราะห์ตีความหมายข้อมูลและสรุปผลตามวิธีการในแต่ละสาขาวิชาของคณะผู้วิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นหลักฐานประวัติปัญหาสภาวะแวดล้อมที่จัดทำขึ้นเป็นครั้งแรก
2. เป็นหลักฐานที่จะใช้ในการทำความเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน
3. เป็นหลักฐานอ้างอิงในการศึกษาเรื่องของสภาวะแวดล้อมทุกด้านทุกสาขา
4. เป็นผลงานเพื่อการเฉลิมฉลองครบรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

คำชี้แจงในการนำเสนอ

โดยเหตุที่การศึกษาวิจัยเรื่องประวัติปัญหาสภาวะแวดล้อมในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นเรื่องที่มีขอบเขตเนื้อหาที่กว้างขวางและระยะเวลายาวนานมาก และจากการค้นคว้าเอกสารทางประวัติศาสตร์ ได้พบหลักฐานเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าวในประเด็นต่างๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งยากแก่การนำเสนอเป็นอย่างยิ่ง แต่โดยที่คณะผู้วิจัยตระหนักในคุณค่าและความยากลำบากในการค้นคว้าเอกสารทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นเอกสารขึ้นต้นทั้งหมดและยังไม่มีผู้ใดค้นคว้าเรื่องนี้มาก่อน ประกอบกับความมุ่งหวังที่จะให้งานวิจัยชิ้นนี้มีความ

สมมุติฐานในอันที่จะนำมาใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงเกี่ยวกับประวัติปัญหาสภาวะแวดล้อมของไทย ซึ่งคณะผู้วิจัยได้มีแผนงานที่จะใช้เป็นฐานในการศึกษาเรื่องสภาวะแวดล้อมของไทยในแนวลึกในแต่ละประเด็นที่เห็นว่ามี ความน่าสนใจและจะเป็นประโยชน์ ดังนั้นการนำเสนองานวิจัยนี้จึงเน้นหนักเรื่องในอดีตมากกว่าในปัจจุบัน โดยที่จะนำเสนอข้อมูลในอดีตอย่างค่อนข้างละเอียด และละเอียดข้อมูลในปัจจุบันไปบ้างด้วยเห็นว่าผู้อ่านสามารถจะได้จากที่ทั่วไป

ในส่วนการนำเสนอภาพรวมของวิวัฒนาการของปัญหาในบทแรกๆ ก่อนหน้าการนำเสนอในรูปแบบของลำดับเหตุการณ์ของปัญหาซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของงานในบทที่ 5 คณะผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นว่าตลอดระยะเวลาอันยาวนานของกรุงรัตนโกสินทร์ ปัญหาสภาวะแวดล้อมของไทยมีจุดเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนทั้งใน ด้านปริมาณและลักษณะของปัญหาในช่วงก่อนและหลังกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว จึงได้นำจุดนี้มาใช้ในการแบ่งบทเพื่อบรรยายภาพรวมของปัญหาสภาวะแวดล้อมเห็นตามสมควร แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า ช่วงเวลาดังกล่าวจะสามารถแยกปัญหาต่างๆ ได้อย่างเด็ดขาดจากกัน เพราะจากการศึกษาได้พบว่าปัญหา สภาวะแวดล้อมต่างๆ ของไทยที่คงอยู่ในปัจจุบัน ได้มีวิวัฒนาการสืบเนื่องมาจากอดีตทั้งสิ้น ดังนั้นปัญหา ต่างๆ ที่นำมากล่าวในช่วงก่อนกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว และในการบรรยายจะได้บรรยายถึง วิวัฒนาการของปัญหาตั้งแต่ต้นจนถึงปัจจุบันไปพร้อมกัน มิได้ตัดตอนนำมาบรรยายต่อในสมัยหลัง ทั้งนี้ เพื่อที่ผู้อ่านจะได้เห็นความต่อเนื่องของและปัญหาและจะได้ไม่สับสนเนื่องจากมีปัญหายู่มายมายหลาย ประการด้วยกัน และก็เช่นเดียวกันปัญหาที่นำมาบรรยายในช่วงหลังสมัยกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว จะเน้นปัญหาอันเนื่องมาจากการขยายตัวของเมืองเพียงประเด็นเดียว และจะนำวิวัฒนาการตั้งแต่ในอดีตซึ่ง ควรจะกล่าวถึงตั้งแต่ในช่วงแรกมากล่าวรวมไปพร้อมกันด้วยเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ของแต่ละปัญหา

ในด้านเอกสารอ้างอิง เนื่องจากข้อมูลลำดับเหตุการณ์ของปัญหาที่นำเสนอมีเป็นจำนวนมากและ จำเป็นต้องอ้างอิงที่มาทั้งสิ้น เพื่อความสะดวกในการพิมพ์จึงได้นำไปรวมไว้ท้ายเล่มในรูปแบบเชิงบรรณานุกรม คำย่อที่ใช้ในเชิงบรรณานุกรม เป็นคำย่อที่ใช้ในการจัดเอกสารในกองจดหมายเหตุแห่งชาติ และใน ห้องเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ

บทที่ 1

สภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปของกรุงรัตนโกสินทร์

สภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปจะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจกับปัญหาสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้น ในกรณีของกรุงรัตนโกสินทร์ มีเพียงแต่กำเนิดลักษณะและการขยายตัวของปริมาณปัญหาสภาวะแวดล้อมจะมีความสัมพันธ์กับสภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป อันได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ การเมือง เศรษฐกิจ สังคม การขยายตัวของการเมือง และการเพิ่มขึ้นของประชากรเท่านั้น แหล่งพื้นที่ระดับคุณภาพของประชากร องค์กรบริหารของรัฐ องค์กรทางการเมือง ได้แก่สภาผู้แทนราษฎร และองค์กรทางสังคม ได้แก่ สถาบันหนังสือพิมพ์ ล้วนมีส่วนสัมพันธ์ต่อการเกิดขึ้น การตื่นตัวในด้านการรับรู้ และความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาสภาวะแวดล้อมในอดีต

1.1 สมัยก่อนการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง (พ.ศ. 2325-2398)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี เมื่อ พ.ศ. 2325 นั้น โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองหลวงจากกรุงธนบุรีมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นที่ราบุ่มอันกว้างใหญ่ที่ใช้เป็นที่นำนาปลูกข้าวเลี้ยงพลเมืองมาแต่ก่อน เรียกกันว่า “ทะเลตม” โดยที่ตัวกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นราชธานีอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณเมตรครึ่งเท่านั้น ซึ่งจากการวิจัยสภาพดินบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างในสมัยปัจจุบัน พบว่า เป็นอาณาบริเวณดินตะกอนกว้างและลึกมาก สันนิษฐานว่าเป็นแอ่งรูปกรวยตัดครึ่ง ดินตะกอนชั้นบนสุดเป็นดินอ่อนที่มีส่วนประกอบของดินเหนียวเป็นส่วนใหญ่ และหนาประมาณ 15-20 เมตร อายุของดินอ่อนชั้นบนนี้ประมาณไม่เกิน 10,000 ปี ดินยังอยู่ในสภาพที่อ่อนถึงอ่อนมาก พร้อมทั้งจะไหลและยุบตัวได้มากเมื่อมีแรงมากระทบ ส่วนในเนื้อดินมีปริมาณน้ำปนอยู่ในอัตราส่วนสูงมาก จึงมีแนวโน้มในการยุบตัวสูง ได้ชั้นดินอ่อนลงไปเป็นชั้นดินตะกอนที่อัดตัวกันแน่นของดินเหนียว ทราย กรวด เป็นชั้น ๆ แยกกันและปนกันอยู่บ้าง จนถึงชั้นหินดานซึ่งอยู่ลึกจากผิวดินไม่สม่ำเสมอ ประมาณ 70-1,800 เมตร จากสภาพทางการสภาพดังกล่าว จึงนำมาสู่ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งกล่าวถึงต่อไป

สภาพภูมิประเทศของกรุงรัตนโกสินทร์โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ มีแม่น้ำลำธารไหลผ่านหลายสาย พื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศยังคงเป็นป่า ที่ใดที่ถูกหักร้างถางพงแล้วก็กลายเป็นแหล่งปลูกข้าว ในปี พ.ศ. 2393 ประชากรยังคงทำการกสิกรรมเป็นส่วนใหญ่โดยปลูกข้าวเป็นหลัก ประชาชนมีไม่มากนัก ประมาณปี พ.ศ.2366 จอห์น ครอเฟอร์ด์ (John Crawford) ได้ประมาณไว้ว่าพลเมืองทั้งประเทศมีประมาณ 5,000,000 คน ซึ่งเมื่อเทียบอัตราส่วนกันกับเนื้อที่ของประเทศแล้วนับว่ามีน้อยมาก การตั้งถิ่นฐานของประชากรจะขยายตัวไปตามแนวลำน้ำ การคมนาคมได้อาศัยแม่น้ำลำคลองเป็นหลัก เพราะ ถนนเกือบจะไม่มีเลย มีแต่ทางเดินเท้าแคบ ๆ

จากปัจจัยทางภูมิประเทศดังกล่าว ทำให้สภาพเศรษฐกิจสังคมไทยเป็นแบบเกษตรกรรม มีลักษณะแบบเลี้ยงตัวเอง (Self-sufficient) วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบง่ายๆ ไม่ซับซ้อน ซึ่งจะมีผลต่อลักษณะการเกิดของปัญหาสถานะแวดล้อมอันจะเป็นลักษณะเฉพาะของประเทศสังคมเกษตรกรรม

ในรัชกาลที่ 1 จากภูมิสถานของกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งมีลักษณะคล้ายเกาะโดยมีลักษณะเป็นแหลมโค้ง มีลำน้ำโอบอยู่สามด้าน ด้านในซึ่งติดอยู่กับแผ่นดินใหญ่ มีการขุดคูเมืองเดิมไว้ตั้งแต่ครั้งกรุงธนบุรี รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หรือชาวกบฏบางกอกเดิมกับกำแพงครั้งกรุงธนบุรีออก ให้ขยายกำแพงและคูพระนครให้กว้างออกไป มีการขุดคูพระนครใหม่ ได้แก่ “คลองรอบกรุง” ซึ่งขุดขนานไปกับแนวคูเมืองเดิม และคลองด้านแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากนั้นยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองหลอด 2 สาย และคลองใหญ่ที่เรียกว่าคลอง “คลองมหานาค”

จากการขุดคูคลองดังกล่าว กรุงรัตนโกสินทร์เมื่อแรกสร้าง จะมีกำแพงพระนครและคูพระนครดังกล่าวล้อมรอบเนื้อที่ภายในกำแพงพระนคร 2,589 ไร่ ภายในกำแพงพระนครมีการสร้างพระราชวังหลวงในที่แปลงใต้ (อยู่ระหว่างวัดโพธิ์กับวัดสลัก) พระราชวังบวรสถานมงคลในที่แปลงเหนือ (อยู่เหนือวัดสลักขึ้นไปจรดคลองคูเมือง) และวังท่าเตียน พระราชทานสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรีจรงค์ (อยู่ด้านริมแม่น้ำหน้าวัดโพธิ์ไปจรดป้อมบางกอกเดิม) ในที่แปลงใต้ซึ่งใช้สร้างพระราชวังหลวงนี้ เดิมเป็นที่ซึ่งพระยาราชเศรษฐีและพวกจีนตั้งบ้านเรือนอยู่ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปตั้งบ้านเรือน ณ ที่สวนตั้งแต่ระหว่างคลองวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิราชาวาส) ไปจนถึงคลองวัดสามเพ็ง (วัดประทุมคงคา) โดยมีพวกจีนบางกลุ่มข้ามคลองวัดสามเพ็งไปตั้งอยู่ทางใต้ของคลองเพื่อจะได้มีพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำสำหรับเป็นที่จอดเรือแพ เรียกกันว่า ย่านตลาดน้อย สำหรับที่แปลงสร้างวังท่าเตียนเป็นที่อยู่ของพวกญวนซึ่งอพยพเข้ามาหรือมกกับองค์เชียงขุนสมัยกรุงธนบุรี ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปตั้งบ้านเรือนที่ตำบลบ้านหม้อ และพาหุรัด ดังนั้น การอพยพดังกล่าวทำให้ด้านใต้ของพระนครซึ่งเป็นที่เปลี่ยวมาช้านานเจริญเติบโตขึ้น ย่านตลาดสามเพ็ง และบ้านตลาดน้อย กลายเป็นย่านที่เจริญมีผู้คนหนาแน่นและค้าขายดีที่สุด

ในบริเวณพระบรมมหาราชวังชั้นนอก เป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการต่างๆ เช่น ศาลาอุทขุนในฝ่ายทหาร (กรมพระกลาโหม) ศาลาอุทขุนในฝ่ายพลเรือน (กรมมหาดไทย) ในบริเวณนอกกำแพงพระบรมมหาราชวังด้านใต้ และบริเวณโดยรอบพระบรมมหาราชวัง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวังเจ้านาย บ้านเรือนเสนาบดี บ้านเรือนข้าราชการชั้นผู้น้อยจัดลำดับออกมาเป็นชั้นๆ รวมทั้งสถานที่ราชการต่างๆ ซึ่งอยู่นอกเหนือจากที่ตั้งในบริเวณพระบรมมหาราชวังชั้นนอก เช่น โรงอุทหลวง ศาลหลวง โรงม้าหลวง เป็นต้น ส่วนบริเวณวัดเบญจมพิตรดุสิตวนาราม พระที่นั่งอนันตสมาคม สนามเสือป่า และบริเวณพระราชวังดุสิตปัจจุบัน และแม้แต่ภายในกำแพงพระนคร บางแห่งยังเป็นพื้นที่เปลี่ยวเต็มไปด้วยต้นไม้และ

วิชพีช เป็นเรือสวนไร่นา ราษฎรทั่วไปอาศัยอยู่ตามริมน้ำเป็นส่วนใหญ่ โดยการปลูกเรือนแพอยู่ตามริมน้ำ ทั้งในและนอกพระนคร การขุดคลองต่างๆ ดังกล่าวได้ทำให้ราษฎรกระจายตัวตั้งบ้านเรือนตามริมคลองที่ขุดใหม่ ซึ่งเป็นการสะดวกทั้งในด้านอุปโภคบริโภคและการคมนาคม

สำหรับการคมนาคมทางบก ส่วนใหญ่ใช้ตรอกเป็นทางเดินเช่นเดียวกับสมัยธนบุรี มีการขยายตรอกออกมาเป็นถนนบ้างในบริเวณใกล้เคียงกับพระบรมมหาราชวังในรัชกาลที่ 1 มีการตัดถนนใหม่ 9 สาย เช่น ถนนหน้าจักรวรรดิวังหลวง (ถนนสนามไชย) ถนนจักรวรรดิวังหน้า (ถนนราชดำเนิน) มีถนนที่อยู่ในย่านของราษฎรสามัญชนเพียงถนนเดียว ได้แก่ ถนนสามเพ็ง ตั้งแต่ถนนจักรเพชร ถึงถนนโยธา ตำบลตลาดน้อย นอกจากการสร้างถนนบางสายแล้ว มีการสร้างสะพานข้ามคลอง ซึ่งทำด้วยไม้กระดานง่ายๆ มีที่สร้างอย่างพิถีพิถันเพื่อให้สามารถรับน้ำหนักมากๆ ได้แก่ สะพานช้าง ซึ่งมีอยู่ 3 แห่งซึ่งใช้ในกระบวนแห่

ในรัชกาลที่ 2 มีการเวนคืนที่ดินบริเวณท้ายวัง เพื่อทรงขยายเขตพระบรมมหาราชวัง และสร้างพระตำหนักสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งมีจำนวนมากขึ้น มีการตัดถนนท้ายวัง เป็นถนนตัดกลางระหว่างเขตพระบรมมหาราชวังกับเขตวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งทำให้กระบวนแห่สามารถเคลื่อนที่ไปได้ตามถนนรอบพระบรมมหาราชวัง นอกจากนั้นเนื่องจากทรงพระราชดำริว่าควรจะมีเมืองด่านสำหรับป้องกันพระนครทางด้านใต้ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ รั้ให้สร้างเมืองใหม่ขึ้นที่ปากลัด โดยที่ตัดท้องที่แขวงกรุงรัตนโกสินทร์ ได้แก่ท้องที่เขตพระโขนง และแขวงเมืองสมุทรปราการ ได้ตั้งเป็นนครเขื่อนขันธ์ ซึ่งเป็นผลให้กรุงรัตนโกสินทร์มีท้องแคบลงกว่าเดิม

ในรัชกาลที่ 3 มีการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดเป็นจำนวนมาก ทำให้ชุมชนขยายตัวออกไปในบริเวณใกล้เคียงกับวัด นอกจากนั้นมีการทำนุบำรุงการคมนาคมกับหัวเมืองใกล้เคียง โดยมีการขุดคลองบางขนากมาบรรจบกับคลองพระโขนงทะลุออกแม่น้ำบางปะกง ขุดคลองด่านจากวัดปากน้ำริมคลองบางกอกใหญ่ไปจนถึงคลองบางขุนเทียน ขุดลอกคลองบางขุนเทียนไปจนถึงวัดกก วัดเลา และขุดลอกคลองสุนัขหอนซึ่งเป็นคลองเชื่อมแม่น้ำท่าจีนและแม่น้ำแม่กลองด้วย

จากลักษณะทางกายภาพและการทำนุบำรุงประเทศดังกล่าว จะเห็นได้ว่าแนวการเจริญเติบโตของกรุงรัตนโกสินทร์จะอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีศูนย์กลางการเจริญเติบโตเป็น 2 จุด ได้แก่ บริเวณใกล้เคียงพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นย่านของราชการ และบริเวณด้านใต้ของพระนคร ย่านสามเพ็ง ซึ่งเป็นศูนย์กลางด้านพาณิชย์กรรม สำหรับบริเวณอื่นๆ ยังคงมีลักษณะของสังคมเกษตรกรรม พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นเรือสวนไร่นา มีประชาชนตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลอง โดยมีคลองเป็นปัจจัยสำคัญของวิถีการดำรงชีวิต และจากสภาพพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นที่ลุ่มต่ำและมีดินอ่อนดังกล่าวแล้วข้างต้น การขุดคลองซึ่งได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องได้เป็นการแก้ไขปัญหาด้านกายภาพโดยหลักของ

ธรรมชาติและยังเป็นผลให้คลองกลายเป็นสัญลักษณ์ของกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นปัจจัยสำคัญของวิถีการดำรงชีวิตในสังคมไทย ตลอดจนเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดรูปแบบการขยายตัวของกรุงรัตนโกสินทร์

1.2 สมัยหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง (พ.ศ. 2398-2500)

ในรัชกาลที่ 4 กรุงรัตนโกสินทร์ต้องเผชิญกับปัญหาการแผ่ขยายของลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก ไทยต้องดำเนินนโยบายผ่อนปรนต่อต่างประเทศ และปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย (Modernization) จากการทำสนธิสัญญาเบาริ่งใน พ.ศ. 2398 ทำให้ระบบเศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพียงเพื่อพอเลี้ยงตนเองกลายเป็นการผลิตเพื่อส่งออกไปขายต่างประเทศ ประกอบกับข้อได้เปรียบซึ่งชาวต่างชาติได้จากสิทธิสภาพนอกอาณาเขต พ่อค้าต่างประเทศจึงสนใจมาค้าขายกับไทยมากขึ้น ด้วยปรากฏว่าภายหลังการทำสนธิสัญญามีลูกค้าชาวตะวันตกมาตั้งห้างค้าขายและมีเรือมาซื้อสินค้าปีหนึ่งถึง 300-400 ลำ¹ ดังนั้นการคมนาคมทางน้ำที่มีอยู่เดิมจึงเริ่มไม่เพียงพอต่อการขยายตัวทางพาณิชย์กรรม ทำให้มีการสร้างและปรับปรุงการคมนาคมทางน้ำขนาดใหญ่ควบคู่ไปกับการก่อตัวและทวีความสำคัญขึ้นของการคมนาคมทางบก อันจะเป็นผลให้นโยบายของรัฐเกี่ยวกับคลองเปลี่ยนแปลงไปซึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการขยายตัวของเมือง และต่อการเกิดปัญหาสภาวะแวดล้อมในลำดับต่อมา

ในสมัยก่อนการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง นอกเหนือไปจากแม่น้ำลำคลองซึ่งมีอยู่ตามธรรมชาติ ได้มีการขุดและดัดแปลงคลองขึ้นมาใหม่เป็นจำนวนมาก ทั้งคลองรอบเมืองหรือคลองคูเมือง คลองลาด และคลองเชื่อมแม่น้ำ ด้วยจุดประสงค์ทางด้านยุทธศาสตร์การปกคอง การคมนาคมค้าขาย และการอุปโภคบริโภค เป็นสำคัญ สำหรับประโยชน์ในด้านการชลประทานเพื่อการเพาะปลูกยังไม่ปรากฏชัดเจนนัก ทั้งนี้อาจเนื่องด้วยความจำเป็นในด้านดังกล่าวยังมีไม่มาก เพราะจำนวนประชากรยังน้อย ความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติยังคงมีอยู่อย่างพอเพียง และประการสำคัญคือการที่ไทยห้ามส่งข้าวออกไปขายต่างประเทศทำให้ขาดแรงกระตุ้นในการทำนุบำรุงบ้านเมืองเพื่อการเพาะปลูกโดยตรง ซึ่งสภาพการณ์ดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง

ในด้านนโยบายของรัฐเกี่ยวกับคลอง ในช่วงรัชกาลที่ 4-5 (พ.ศ. 2391-1453) รัฐยังคงให้ความสำคัญกับการคมนาคมทางน้ำเป็นอย่างมาก เนื่องจากแม่น้ำคูคลองเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติที่อำนวยประโยชน์มาแต่เดิม และงบประมาณของประเทศมีจำกัดไม่อาจหันไปลงทุนอย่างเต็มที่ในการสร้างถนนซึ่งต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากได้ นอกจากนั้นการขุดคลองยังเป็นการเปิดพื้นที่ป่าเพื่อทำนาและอำนวยความสะดวกในการขนส่งผลผลิต อันจะทำให้ไทยสามารถผลิตข้าวส่งออกต่างประเทศได้สูงขึ้นและรัฐยังได้ประโยชน์จากอากรค่านาและภาษีข้าวเพิ่มขึ้นด้วย ดังจะเห็นได้ว่ารัชกาลที่ 5 มีคลองที่ขุดใหม่และขุดซ่อม นับร้อยคลอง

ข้อที่ควรพิจารณาในการขุดคลองในช่วงรัชกาลที่ 5 ได้แก่ ด้านผู้ดำเนินการขุดคลองและวัตถุประสงค์ในการขุดคลอง โดยในสมัยนี้ เอกชนและบริษัทเข้ามามีบทบาทในฐานะผู้ลงทุนดำเนินการขุดคลอง ลักษณะเช่นนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อน เพราะแต่เดิมผู้ดำเนินการขุดคือรัฐบาลโดยพระบรมราชโองการ และใช้แรงงานเกณฑ์หรือแรงงานจ้าง ในการนี้เอกชนหรือบริษัทที่ลงทุนจะได้รับกรรมสิทธิ์ในที่ดิน 2 ฝั่งคลองตลอดทั้งลำคลองเป็นการตอบแทน โดยเอกชนหรือบริษัทจะต้องให้ผลประโยชน์ตอบแทนรัฐ 20% ของผลกำไรที่ได้รับ บริษัทที่ที่อำนาจมากในการขุดคลองสมัยนั้น ได้แก่ บริษัทขุดคลองและคานาสยามซึ่งได้รับสิทธิผูกขาดการขุดคลองทั่วราชอาณาจักร เมื่อเป็นเช่นนี้วัตถุประสงค์ในการขุดคลองจึงเป็นไปเพื่อที่บริษัทจะได้รับผลประโยชน์ในที่ดิน 2 ฝั่งคลองเป็นสำคัญ ผลกระทบที่จะติดตามมาจึงเป็นเรื่องที่มีได้คำนึงถึง และรัฐเองก็ไม่สามารถควบคุมได้เพราะได้ทำสัญญาให้เป็นสิทธิขาดแก่บริษัท

ปัญหาด้านสถานะแวดล้อมที่ติดตามมาจากนโยบายและวิธีการของรัฐซึ่งจะได้กล่าวในตอนต่อไป นั้น จะพบว่าประชาชนมีการร้องเรียนว่าได้รับความเดือดร้อนจากการขุดคลองทำนบกั้นน้ำของบริษัทเป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงว่าการพัฒนาทำนบกั้นน้ำประเทศด้วยวิธีการดังกล่าว ยังไม่สามารถสนองความต้องการของประชาชนพื้นฐานได้เต็มที่ และยังมีส่วนก่อให้เกิดปัญหาด้านสถานะแวดล้อม ซึ่งจะได้พิจารณาถึงสาเหตุของปัญหาดังกล่าวในตอนต่อไป

นโยบายเกี่ยวกับแม่น้ำลำคลองของรัฐนับตั้งแต่รัชกาลที่ 6 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2453-ปัจจุบัน) ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดเจน เนื่องจากการคมนาคมทางบกได้ทวีความสำคัญขึ้นแทนที่การคมนาคมทางน้ำ การขุดคลองเพื่อประโยชน์ในด้านการเพาะปลูกและการคมนาคมขนส่งยังคงมีอยู่ในบริเวณรอบนอกแต่สำหรับในกรุงรัฐไม่เห็นประโยชน์จากคลองเท่าถนน ดังนั้นในกรุงจึงมีการถมคลองเพื่อทำถนนเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้พบว่าทั้งรัฐและเอกชนได้รับประโยชน์จากการรुकกล้าที่ดินคลอง มีการใช้เทคนิควิธีการต่างๆ นานาในการรुकกล้า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนับเป็นการสร้างสถานะแวดล้อมแบบใหม่ที่ไม่สอดคล้องกับสภาพพื้นฐานทางกายภาพ อันจะเป็นผลให้เกิดปัญหาติดตามมา นอกจากนั้นยังเป็นสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการขยายตัวของเมืองจากการขยายตัวไปตามแนวลำน้ำตามแบบเดิม มาเป็นการขยายตัวไปตามแนวถนน จากการเกิดมีขึ้นและการขยายตัวของตึกแถวสองฟากถนนอันเนื่องจากความเจริญทางพาณิชยกรรมและจากความคับสนของระบบผังเมืองและการที่ดิน ตลอดจนการเพิ่มขึ้นของประชากรได้สร้างสถานะแวดล้อมและรูปแบบสถาปัตยกรรมด้านลบบต่อกรุงรัตนโกสินทร์ในกาลต่อมา

ในรัชกาลที่ 4 เนื่องจากประชากรมีจำนวนสูงขึ้นมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขยายเขตพระนครออกไปทางตะวันตก จนถึงทุ่งวัวลำพอง ทุ่งสัมปอ และทุ่งสามเสน และให้ขุดคลองผดุงกรุงเกษม เป็นแนวขนานกับคลองรอบกรุงซึ่งขุดไว้ในสมัยรัชกาลที่ 1 จึงทำให้บริเวณระหว่างรอบกรุงกับคลองผดุงกรุง

เกษม ซึ่งแต่ก่อนเป็นบริเวณที่อยู่นอกเมืองกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของพระนคร ทำให้ตัวพระนครมีเนื้อที่เพิ่มขึ้นอีกประมาณ 1 เท่าตัว หรือประมาณ 5,552 ไร่ และช่วยให้เรือกสวนในบริเวณสองฟากคลอง ได้ใช้น้ำในการประกอบอาชีพยิ่งขึ้น ในบริเวณย่านใต้คลองผดุงกรุงเกษม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ดินให้เป็นที่ตั้งสถานกงสุลของประเทศต่างๆ นับตั้งแต่ปากคลองผดุงกรุงเกษมลงไป มีเบงกอลฮ่องกง และเชียงไฮ้ ถัดไปเป็นสถานกงสุลของชาวต่างประเทศ จึงนับได้ว่าบริเวณดังกล่าวเป็นย่านชาวต่างประเทศ ซึ่งจะพบว่าย่านดังกล่าวมีความตื่นตัวต่อปัญหาสภาวะแวดล้อมสูงมาก เมื่อเปรียบเทียบกับบริเวณอื่นๆ

จากการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเพาะปลูก การเติบโตของพาณิชยกรรมและการก่อตัวของกิจการอุตสาหกรรมในสมัยหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง ได้ทำให้สภาพภูมิประเทศ เศรษฐกิจ สังคม และขนาดของกรุงรัตนโกสินทร์เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากการประมาณใน พ.ศ. 2394 กรุงเทพมหานครมีเนื้อที่ประมาณ 6,489 ไร่ และมีพลเมืองประมาณ 400,000 คน ได้ขยายในปี พ.ศ. 2443 เป็นมีเนื้อที่ประมาณ 8,125 ไร่ พลเมือง 600,000 คน และใน พ.ศ. 2452 ปรากฏหลักฐานว่าจังหวัดพระนครชั้นใน มีพลเมืองทั้งสิ้น 402,905 คน เป็นคนชั่วคราว 188,797 คน อยู่เรือเร่ร่อน 32,212 คน จรจัดอยู่ไม่เป็นที่ 105 คน อยู่ประจำเป็นหลักฐาน 181,791 คน ส่วนในจังหวัดธนบุรีชั้นใน มีพลเมืองทั้งสิ้น 137,774 คน และใน 25 อำเภอชั้นใน มีพลเมืองทั้งสิ้น 540,679 คน จากการเพิ่มมากขึ้นของประชากรดังกล่าวนี้เอง ในการเสนอข้อพิจารณาโครงการการอนุญาตที่ดินของกรมการองคมนตรี ได้มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงปัญหานี้ว่า ในปี พ.ศ. 2471 ประมาณว่าจะมีพลเมืองเพิ่มขึ้น 150,000 คนต่อปี และจะมีคนต่างด้าวเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอีกปีละ 50,000 คน ฉะนั้นประเทศไทยจะมีปริมาณคนเกิดเพิ่มมากขึ้น 200,000 คนต่อปี ซึ่งจะต้องปลูกข้าวเพิ่มขึ้นปีละ 200,000 ไร่ หรือมีฉะนั้นก็ขายข้าวให้น้อยลง จึงจะพอกับการเลี้ยงพลเมือง⁴

ในส่วนการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกนับตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ทำให้เกิดมิจกิจการสาธารณูปโภคสาธารณูปการอย่างขนานใหญ่ภายใต้งบประมาณของชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ได้เป็นปัญหาในด้านงบประมาณที่จะจัดการแก้ปัญหาสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้นในรูปของนโยบายระยะยาวซึ่งราคาแพงมาก นโยบายและมาตรการต่างๆ จึงเป็นลักษณะของการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งก็ยังคงมีราคาแพง อันเนื่องมาจากการขาดประสิทธิภาพขององค์กรของรัฐและการด้อยคุณภาพของประชากร นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงทางการบริหาร เช่นเมื่อ พ.ศ. 2475 ได้ส่งผลต่อสภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ องค์กรทางการเมืองและสังคมที่เกิดขึ้น ได้แก่ สภาผู้แทนราษฎรและหนังสือพิมพ์ จะมีบทบาทเป็นอย่างยิ่งต่อการตื่นตัวในการแก้ไขปัญหาสภาวะแวดล้อม จากสภาวะการณ์ต่างๆ ที่สะท้อนลักษณะของประเทศสังคมเกษตรกรรมอย่างบริสุทธ์อีกต่อไป ปัญหาสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้นเริ่มเป็นปัญหาของสังคมเมืองก่อนสมัยอุตสาหกรรมซึ่งมีวิวัฒนาการ ปริมาณและความรุนแรงของปัญหาสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน

1.3 สมัยปัจจุบัน

กรุงเทพมหานครสมัยปัจจุบันได้กลับกลายเป็นเมืองโตเดี่ยวของประเทศไทย ซึ่งใหญ่โตกว่าเมื่อ เชียงใหม่ซึ่งเป็นเมืองอันดับสองถึง 52 เท่า เป็นเมืองศูนย์กลางของความเจริญทุกประเภท มีพลังดึงดูด กิจกรรมเศรษฐกิจสูง ซึ่งส่งผลให้เกิดการขยายตัวของประชากรในกรุงเทพมหานครทั้งจากโดนธรรมชาติ และจากการอพยพ อันก่อให้เกิดปัญหาสภาวะแวดล้อมที่ซับซ้อนและรุนแรงจนยากแก่การแก้ไข

ภายใต้พื้นที่ของกรุงเทพมหานครประมาณ 1,568.74 ตารางกิโลเมตร โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 24 เขต ในปี พ.ศ. 2524 กรุงเทพมหานครมีประชากรประมาณทั้งสิ้น 5,331,402 คน คิดเป็นร้อยละ 11.1 ของประชากรทั้งประเทศ มีความหนาแน่นของประชากรถึงประมาณ 3,399 คนต่อตารางกิโลเมตร ในด้าน โครงสร้างทางเศรษฐกิจจากตัวเลขของกองบัญชีประชาชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2523 กรุงเทพมหานครมีมูลค่าผลิตภัณฑ์เป็นจำนวน 67,992 ล้านบาท (ในราคา คงที่ปี 2515) ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 35.2 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งประเทศ โดยมีอัตราการขยายตัวทาง เศรษฐกิจในระบอบปี พ.ศ.2529-2523 เท่ากับร้อยละ 10.2 เทียบกับร้อยละ 6.6 ของทั้งประเทศในช่วงเวลา เดียวกัน ทั้งนี้โดยมีภาคอุตสาหกรรม เป็นภาคเศรษฐกิจที่มีความสำคัญที่สุด มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 33 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของกรุงเทพมหานคร ภาคเศรษฐกิจอื่นที่มีความสำคัญรองลงมาได้แก่การบริการ ซึ่ง มีสัดส่วนเป็นร้อยละ 13.1 ส่วนเกษตรกรรมซึ่งเคยเป็นภาคเศรษฐกิจหลักของกรุงเทพมหานครในอดีต เหลือ เพียงร้อยละ 1.6 ในปี พ.ศ.2503 และ 0.7 ในปี พ.ศ.2523 จึงนับได้ว่าเป็นสภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมในอดีต ของกรุงเทพมหานครได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง อันเป็นผลให้ลักษณะของปัญหาสภาวะแวดล้อมของ กรุงเทพมหานครในปัจจุบันเป็นปัญหาของสังคมอุตสาหกรรมและสังคมเมืองไร้ระเบียบ

จากที่กล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ถึงวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป ของกรุงรัตน โกสินทร์ อันเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจในปัญหาสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้น ซึ่งจะ ได้แสดงถึงวิวัฒนาการของปัญหาต่างๆ ในบทต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

ปัญหาสภาวะแวดล้อมสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว

ปริมาณของปัญหาสภาวะแวดล้อมที่พบเป็นจำนวนมากจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ได้ยืนยันถึงกำเนิดของปัญหาสภาวะแวดล้อมว่ามีขึ้นนับตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และหลายๆ ปัญหาที่ยังคงมีอยู่ในสมัยปัจจุบัน ได้เป็นปัญหาที่มีความรุนแรงมาแล้วตั้งแต่ในอดีต และไม่มีเคยประสบความสำเร็จในการแก้ไข จากการศึกษาถึงปัญหา ผลจากปัญหา การดำเนินการแก้ไขตลอดจนผลจากการดำเนินการแก้ไข ได้ให้ข้อสรุปที่ชัดเจนถึงความไร้ประสิทธิภาพของมาตรการการแก้ไขปัญหาสภาวะแวดล้อมของรัฐ และการด้อยคุณภาพของประชากร นับเป็นผลให้เกิดวิวัฒนาการอันยาวนานและทวีความรุนแรงขึ้นทุกทีของปัญหาสภาวะแวดล้อมในประเทศไทย ปัญหาสภาวะแวดล้อมต่างๆ ที่ได้กล่าวถึงต่อไปจะแสดงถึงข้อสรุปดังกล่าวข้างต้น และตอกย้ำถึงความสูญเสียอย่างมหาศาลทั้งทางสภาวะแวดล้อมและทางเศรษฐกิจ ซึ่งควรจะเป็นบทเรียนที่เร่งรื้อให้เราหยุดการสูญเสียดังกล่าวเสียในปัจจุบัน

2.1 สมัยก่อนการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง (พ.ศ.2325-2398)

จากสภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปของสมัยก่อนการทำสนธิสัญญาเบาริ่งดังกล่าวในบทที่ 1 ปัญหาสภาวะแวดล้อมในช่วยสมัยนี้จึงปรากฏไม่มากนักและเป็นปัญหาสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติเสียส่วนใหญ่ เช่น ปัญหาด้านปริมาณน้ำฝน ปัญหาด้านภูมิอากาศ ปัญหาเกี่ยวกับน้ำเค็ม น้ำท่วม ปัญหาโรคระบาดทางน้ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อกระเทือนต่อการประกอบอาชีพและสุขภาพอนามัยของประชาชน โดยที่ปัญหาอันเกิดจากฝีมือของมนุษย์ยังไม่ค่อยมีปรากฏ ชื่อน่าสนใจซึ่งได้พบจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ ความสนใจต่อปัญหา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องมาจากวิทยาการตะวันตก ดังจะพบได้จากการให้ความสำคัญต่อปัญหาและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติด้วยการจดบันทึกไว้ในพระราชพงศาวดาร ในขณะที่กิจกรรมอื่นๆ ซึ่งนอกเหนือจากกิจกรรมของพระมหากษัตริย์ยังถูกละเลยในการบันทึก ในด้านพัฒนาการของเทคนิควิธีการตรวจสอบได้มีพัฒนาการตามลำดับ นับตั้งแต่รัชกาลที่ 3 เป็นต้นไปดังนี้คือ

รัชกาลที่ 3

พ.ศ.2347 ในจดหมายเหตุระดับน้ำ มีการจำลองหลักวัดน้ำแสดงปริมาณน้ำในแต่ละปี โดยแสดงปริมาตรบอกเป็น วา สอก คืบ นิ้ว¹

พ.ศ.2383 ในรายงานวัดอากาศ มีรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะอากาศทุกวัน โดยแสดงถึง Barometer, Thermometer ความเปลี่ยนแปลงของอากาศปริมาณฝนตก กระแสลม²

รัชกาลที่ 4 มีหลักฐานว่าโปรดเกล้าฯ ให้ส่งขวดแก้วให้เจ้าเมืองกรมการ เมืองต่างๆ รongน้ำฝนว่ามีปริมาณเท่าใด แล้วส่งเข้ากรุงเทพฯ

รัชกาลที่ 5

- พ.ศ. 2413 รายงานน้ำฝนโดยใช้วิธีการรองน้ำ ใช้มาตรวัดเป็น เซ็นติเมตร
- พ.ศ.2414 รายงานน้ำฝน โดยน้ใช้วิธีการรองน้ำ ใช้มาตรวัดซึ่งเป็นแบบเซ็นติเมตรและ ใช้วัดเป็นนิ้วและทศ
 สาง (1 ซม. = 10 ทศสาง) โดยให้ทำการเปรียบเทียบในแต่ละปีด้วยว่า ในเวลาเดียวกันแต่คน
 ละปีนั้น ปีไหนฝนมากน้อยกว่ากัน และภายในปีเดียวกันนั้น เดือนไหนฝนตรมากที่สุด เดือน
 ไหนฝนตกน้อยที่สุด³
- พ.ศ.2447 ในรายงานน้ำฝน มีการทำแผนประกอบ แสดงภูมิประเทศและพื้นที่ที่มีฝนตกมากน้อยในแต่ละ
 ละปี ซึ่งน่าสนใจมาก⁴ และปีต่อๆจากนี้ไป มักจะมีแผนที่แสดงประกอบเป็นส่วนมาก
- พ.ศ.2451 กรมคลองมีการวัดระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา ให้มาตรวัดเป็นเซ็นติเมตร⁵

รัชกาลที่ 6

- พ.ศ.2460 มีรายงานอากาศและน้ำฝนเป็นภาษาอังกฤษ ใช้เทคนิควิธีแบบทันสมัย มีการหาค่าเฉลี่ยสูงสุด
 ต่ำสุดและค่ารวม ในด้านอุณภูมิวัดเป็น F และ C เปรียบเทียบกัน สำหรับปริมาณน้ำฝนวัดเป็น
 นิ้วและมิลลิเมตร
- พ.ศ.2463 กรมทคน้ารายงานระดับน้ำในจังหวัดต่างๆ คิดเป็นเมตร
- พ.ศ.2466 กระทรวงพระคลังขอตัวเลขระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยากับจำนวนฝนตก เพื่อรวบรวมลง
 สมุครายงานสถิติพยากรณ์ จึงนับได้ว่าประมาณรัชกาลที่ 6 เทคนิควิธีในด้านนี้ของไทยเราได้
 ทำอย่างเป็นระบบดีแล้ว

2.2 สมัยหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่งจนถึงก่อนกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว

ปริมาณและความรุนแรงของปัญหาสภาวะแวดล้อมเริ่มปรากฏอย่างเด่นชัดในช่วงรัชกาลที่ 5 โดยที่
 “คลอง” และ “ถนน” ได้เป็นปัจจัยในการกำหนดรูปแบบการขยายตัวของกรุงรัตน โกสินทร์ดังที่กล่าวแล้วใน
 บทที่ 1 จึงปรากฏหลักฐานสภาวะแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทั้งสองหลายประการ โดยมี “ปัญหาความ
 สกปรกและขยะมูลฝอย” เป็นปัญหาสำคัญที่สุด จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาเอกลักษณ์ทางด้านสภาวะ
 แวดล้อมของกรุงรัตนโกสินทร์ ในขณะที่สภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพของเมืองเปลี่ยนแปลงไป
 สภาวะการณ์ทางสังคมและจำนวนประชากรได้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ในบทนี้จะได้นำปัญหา
 สภาพแวดล้อมทางสังคม และปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากล่าวรวมด้วย โดยการเสนอถึงวิวัฒนาการ
 ของปัญหาต่างๆ ในแต่ละกลุ่มปัญหาดังนี้ คือ

2.2.1 ปัญหาความสกปรกและขยะมูลฝอย

ปัญหาความสกปรกและขยะมูลฝอยนับเป็นปัญหาสภาวะแวดล้อมที่สำคัญที่สุดของกรุงรัตนโกสินทร์ ความสืบเนื่องและปริมาณของปัญหาปรากฏมีอย่างรุนแรงมาโดยตลอด แต่ไม่เคยประสบความสำเร็จในการแก้ไข แม้กระทั่งในปัจจุบัน การขาดการจัดการเรื่องขยะมูลฝอยอย่างถูกวิธีเสียแต่เบื้องต้นแรก การขาดประสิทธิภาพในการดำเนินการของรัฐ ตลอดจนความไม่รับผิดชอบของประชาชน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ปัญหาดังกล่าวเกิดการทับถมจนยากแก่การแก้ไข

นับตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นต้นมา ข้อร้องเรียนและคดีความเกี่ยวกับการทิ้งขยะมูลฝอยหรือสิ่งโสโครกลงบนถนนและในแม่น้ำลำคลองมีเป็นจำนวนมาก เป็นปัญหาอันหนักอึ้งสำหรับรัฐบาล ถึงขนาดในบางกรณีพระมหากษัตริย์ทรงลงมาดำตักเดือนด้วยพระองค์เอง และในหลายกรณีเช่นกัน ได้สะท้อนถึงการขาดประสิทธิภาพของกลไกของรัฐในการควบคุมและแก้ไขปัญหา ตัวอย่างเช่นใน พ.ศ.2439 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีหนังสือถึงกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา เรื่องให้ไปตรวจแก้ไขกลิ่นเหม็นของโสโครก และกองมูลที่ข้างศาลสถิตย์ยุติธรรม ซึ่งได้เสด็จไปพบมาด้วยพระองค์เอง ในเรื่องนี้ปรากฏว่าหน่วยงานราชการซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงยุติธรรม กระทรวงโยธา และกระทรวงเมือง ถึงกับมีการขัดท้อและมีการต่อว่าต่อขานกันเป็นการยี่ดียว⁶ ความซับซ้อนของระบบงานรักษาความสะอาดจะเห็นได้จาก หนังสือกรมหมื่นพิทยลาภฯ เจ้ากรมโยธาธิการถึงกรมหมื่นมหิศรฯ ดังนี้ “เรื่องมีผู้ทของโสโครกในบริเวณศาลนั้น หม่อมฉันขอทูลท่านว่า ในเนื้อที่ดินเหล่านั้นเป็นการปะปนกันหลายเจ้าของ ส่วนตัวศาลนั้นเป็นหน้าที่กระทรวงยุติธรรมปกครอง ส่วนกองละหุโทษและที่หน้ากองละหุโทษนั้น คงเป็นหน้าที่ของกระทรวงเมือง แต่ที่เป็นส่วนของกรมโยชานั้น เป็นส่วนสนามหญ้าแลตัวถนนรางน้ำเท่านั้น การซึ่งรักษาความสะอาดนั้น กรมโยธาได้รักษาเป็นอันกวาดขันได้ต่อว่ากันอยู่เนื่องๆ ตามที่เคยปฏิบัติโดยทางราชการมา พื้นที่ทั้งปวงเป็นมาที่ของกระทรวงเมือง เว้นไว้แต่ที่กรมมาได้จัดลง เช่นทำสนามหญ้าเป็นต้น จึงเป็นสวนของกระทรวงโยธาธิการ แม้ส่วนที่กระทรวงโยธาธิการได้ทำลงมีตึกและเรือนเป็นต้น เมื่อทำเสร็จแล้วก็บอกส่งต่อไป จึงเห็นทางที่จะทูลปฏิเสธได้ว่า สิ่งโสโครกเหล่านั้นหาได้อยู่ในหน้าที่กรมโยชามา แม้จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้กรมโยธารักษาความสะอาดในบริเวณเหล่านี้ แต่กรมเดียวก็ยังเป็นการดี จะตั้งใจฉลองพระเดชพระคุณให้ไปไปตามพระราชประสงค์ รับผิดชอบ ซึ่งไม่ต้องเกี่ยวข้องความรับผิดชอบของนำที่อื่นๆ”⁷

แนวคิดประการหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความสกปรกและขยะมูลฝอยนอกเหนือไปจากการออกพระราชบัญญัติต่างๆ เกี่ยวกับการรักษาความสะอาด เช่น พระราชบัญญัติคลอง ร.ศ.127 และการจัดการสุขาภิบาล ได้แก่ “การสร้างถนนไปถึง” ดังความเห็นในเรื่องการจัดการทำความสะอาดในบริเวณศาลสถิตย์

ยุคิธรรมของกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ ว่าให้รื้อถอนโรงกระท่อม และสร้างถนนรอบตาราง ทั้งนี้เพื่อ “จะได้ตรวจห้ามการโสโครกได้ตลอด และทั้งการรักษาตารางก็จะเป็นการสะดวกแลงดงามเรียบร้อยด้วย”⁸ อันเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาสืบเนื่องหลายปัญหาในกาลต่อมา

ในรัชกาลที่ 6 ปัญหาดังกล่าวทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยกะประมาณว่าวันหนึ่งๆ มีขยะประมาณ 145 ตัน ที่ทิ้งขยะซึ่งแต่เดิมเอาไปทิ้งในที่ลุ่ม โดยแบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนเหนือเอาขยะไปถมตามที่ลุ่มริมถนนราชดำเนิน ตอนกลางนำไปถมในพื้นที่ดินของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยริมถนนหัวลำโพงนอก ตอนใต้นำไปถมเทแถววัดดอน ปรากฏว่าสถานที่เหล่านี้คับแคบลงทุกที และไม่เหมาะสมเพราะอยู่ใกล้ราษฎร จึงต้องการวิธีการใหม่ ด้วยการใช้เรือและรถนำขยะไปถมลุ่มในจังหวัดใกล้เคียง ทำให้ค่าใช้จ่ายมีอัตราสูงขึ้น จึงมีดำริจะสร้างเตาเผา ในส่วนราษฎร มีการรื้อเรียนตามหน้าหนังสือพิมพ์มากขึ้นทุกที ขอให้ขยายเขตสุขาภิบาล เพราะทนความโสโครกของขยะมูลฝอยไม่ไหว

ปัญหาดังกล่าวยังคงทวีความรุนแรงเรื่อยมา ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ.2475 หนังสือพิมพ์ได้มีบทบาทมากขึ้น ข้อคิดเห็นและข้อร้องเรียนเรื่องปัญหาขยะมูลฝอยมีเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างปัญหาความสกปรกที่รุนแรง เช่นเรื่อง “อนุเสาวรีย์กับอุจจาระ” จากหนังสือพิมพ์ไทยว่า อนุเสาวรีย์ที่สี่แยกราชดำเนินนั้นเป็นสิ่งที่เชิดชูเกียรติของชาติไม่น้อย แต่ทำไมทางการช่างไม่เหลียวแลเลย ดูสกปรกสิ้นดี น้ำในอ่างทั้ง 4 อ่างนั้น ไม่เห็นมีใครทำความสะอาดกันสักที ปล่อยให้แหล่งเพาะยุง เพราะปรากฏว่าน้ำในอ่างเกือบจะเน่าแล้วเพราะเต็มไปด้วยอุจจาระ ปัสสาวะ อะไรต่อมิอะไร จนผู้ที่เดินผ่านไปมาส่วนมาก ไปปล่อยอุจจาระไว้เต็มไปหมด เป็นเพราะประตูล็อกกุญแจไม่เรียบร้อยยิ่งกว่านั้น มีบุคคลบางพวกอาศัยที่นั่นทำสิ่งมิดีมีร้ายในยามพลอดคนก็มี ขอทางการจงเหลียวแลดูบ้าง⁹

มาตรการรุนแรงที่ใช้จัดการกับปัญหาดังกล่าวใน พ.ศ.2493 รุนแรงถึงขั้น “เนรเทศ” คณะกรรมการจัดการความเรียบร้อยและความสะอาดพระนคร ซึ่งมี พ.อ.บัญญัติ เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธาน ได้กำหนดโทษไว้ว่า หากผู้ใดทิ้งสิ่งของสกปรกตามริมทางจะถูกปรับครั้งละ 50-100 บาท ถ้าเป็นต่างด้าวครั้งแรกจะเตือนก่อนหากไม่เชื่อจะเนรเทศ ถ้าเป็นเด็กและคือดิงจะส่งไปอบรมที่มิ้นบุรี และจากผลการดำเนินการจับกุมปรากฏว่า ในช่วง 10 เดือน (25 กันยายน 2592-22 กรกฎาคม 2493) ตำรวจจับกุมผู้ทำกรุงเทพฯสกปรกได้ 6,000 ราย ได้เงินค่าปรับถึงแสนเศษ

ในยุคสมัยที่ดำเนินการโดยเทศบาลกรุงเทพมหานคร พบว่ามีการดำเนินการแก้ไขปัญหาสกปรกอย่างเข้มแข็ง 2 สมัยด้วยกัน คือ ใน พ.ศ. 2495 สมัย ขุนเลิศ ดำริการ เป็นนายกเทศมนตรี และในพ.ศ.2497 สมัย พ.อ.มังกร พรหมโยธี เป็นนายกเทศมนตรี ซึ่งมีนโยบายทำกรุงเทพฯให้เป็นเมืองสวรรค์ ข้าราชการเกี่ยวกับมาตรการการแก้ไขปัญหาของเทศบาล 2 สมัย ได้รับความสนใจให้ขึ้นพาดหัวข่าวหน้า 1 เป็นประจำ

เช่น “สุนัข แมว ภู หนู ตาย โทรมๆ บอกรุนเลิศ” “ขุนเลิศพบวิธีทำกรุงเทพสะอาด จัดตั้งหัวหน้ำราษฎรควบคุม” “มังกรเลิกระบบไม้แข็งกับประชาชนแล้ว” โดยเทศบาลจะขอความร่วมมือไปยังกระทรวงศึกษาธิการให้แจ้งไปยังโรงเรียนใหญ่ๆ หลายโรงเรียน ขอลูกเสือมาช่วยเทศบาลทำการอบรมชี้แจงประชาชนให้เข้าใจถึงความไม่ดีไม่งามในการทำความสกปรกบนท้องถนนตามชุมชน และอาคารบ้านเรือนตามถนนสายต่างๆ นอกจากนั้นยังมีมาตรการด้านสุขลักษณะอื่นๆ เช่น “เทศบาลให้ทุกบ้านต้องมีถังขยะไว้” “บังคับให้ทุกบ้านสร้างส้วมซึมขึ้นใช้ภายใน 6 เดือน” และ “เทศบาลกรุงเทพฯบังคับพ่อค้าอาหารแต่งเครื่องแบบ” เป็นต้น

นอกเหนือจากมาตรการต่างๆ ดังกล่าวแล้วได้มีการประกาศให้พระราชบัญญัติเทศบาลบัญญัติ เพื่อควบคุมและแก้ไขปัญหาดังกล่าวมากมาย เช่น พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ.2484 เทศบัญญัติเรื่องการกำจัดมูลฝอยและสิ่งเปราะเปื้อน พ.ศ.2487 พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ.2503 ซึ่งผลที่สุดก็คือ กรุงเทพฯ ยังคงเป็นเมืองสกปรกอยู่ดังปัจจุบัน และนับวันปริมาณของขยะจะเริ่มสูงขึ้นทุกทีในขณะที่ความสามารถในการเก็บขยะของเทศบาลไม่เพียงพอ และประชาชนยังไม่ให้ความร่วมมือในการรักษาความสะอาด ดังปรากฏว่าในปี พ.ศ.2518 ปริมาณขยะที่เก็บได้ในกรุงเทพฯ มี 4.2 แสนตัน ในปี พ.ศ.2525 ได้เพิ่มขึ้นเป็นปริมาณ 9.2 แสนตัน หรือเพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัวในช่วงเวลา 7 ปี ซึ่งขยะดังกล่าวกรุงเทพฯสามารถเก็บได้เพียงประมาณวันละ 2,300 ตัน จากจำนวนขยะที่เกิดขึ้นประมาณวันละ 2,740 ตัน หรือ เพียงร้อยละ 80 ขยะที่เหลือออกนั้นตกค้างอยู่ตามซอกซอย และถูกทิ้งลงตามแม่น้ำลำคลองทั่วไป นอกเหนือไปจากความสูญเสียอย่างมหาศาลทางสภาพแวดล้อม ความมั่งงายดังกล่าวของประชาชนยังนำมาซึ่งความสูญเสียทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาลด้วย ทั้งนี้ นอกเหนือไปจากค่าใช้จ่ายในความเพียรพยายามหามาตรการและวิธีการต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาตั้งแต่ในอดีตแล้ว ในปัจจุบัน พ.ศ.2525 ปรากฏว่า รัฐต้องเสียค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยประมาณกว่า 94.4 ล้านบาท เป็นค่าจ้างพนักงานทั้งสิ้น 5,429 คน เป็นพนักงานซึ่งต้องใช้กวาดตามที่สาธารณะถึงประมาณวันละ 2,770 คน สิ้นค่าใช้จ่ายเฉพาะพนักงานส่วนนี้ถึงปีละ 47 ล้านบาท และถ้าคิดถัวเฉลี่ยจากจำนวนประชากรของกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ.2525 จำนวน 5,446,024 คนแล้ว ค่าใช้จ่ายในการเก็บขยะต่อหัวจะประมาณ 17.83 บาทต่อปี หรือ เมื่อเทียบกับปริมาณขยะที่เก็บได้ในปี พ.ศ. 2525 ค่าใช้จ่ายในการเก็บขยะจะประมาณลูกบาศก์เมตรละ 24.36 บาท ทั้งนี้ยังไม่รวมค่ากำจัดและค่าใช้จ่ายถาวรอื่นๆ ซึ่งเป็นมูลค่ากว่าร้อยละล้านบาท

จากวิวัฒนาการของปัญหาความสกปรกและขยะมูลฝอยดังกล่าวแล้วข้างต้น ความร่วมมือระหว่างรัฐและประชาชนในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังเสียที จึงยังเป็นสิ่งพึงประสงค์อีกต่อไป

2.2.2 ปัญหาเกี่ยวกับแม่น้ำลำคลอง

คลองเป็นสภาวะแวดล้อมที่สำคัญประการหนึ่งต่อการดำรงชีวิตของคนกรุงรัตนโกสินทร์ในอดีต ปัญหาสภาวะแวดล้อมเกี่ยวกับคลองจึงมีปรากฏมาก ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่สัมพันธ์กับปัญหาความสกปรก และขยะมูลฝอยดังที่กล่าวแล้วในข้อแรก ได้แก่ ปัญหาคลองสกปรก น้ำในลำคลองเน่าเสีย อันเนื่องมาจากประชาชนทิ้งขยะมูลฝอยและของโสโครกลงในคลอง ปัญหาสัตว์พาหนะ เช่น โค กระบือ ลงไปลุยทำให้ตลิ่งพัง ปัญหาการทำลายทำนบกั้นน้ำ ปัญหาประชาชนปลูกสิ่งก่อสร้างรุกล้ำริมคลองไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย และสร้างความสกปรก เช่น ถ้ายอจระเข้ลงน้ำ ตลอดจนมีการเอาศพมาฝังที่คั่นคลอง ปัญหาการคมนาคมทางน้ำ ปัญหาน้ำเค็ม น้ำท่วม ตลอดจนปัญหาที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับปัญหาต่างๆข้างต้น ได้แก่ ปัญหาผักตบชวา และ ปัญหาขุม ปัญหาต่างๆ ดังกล่าวอาจพิจารณาได้ว่า สาเหตุสำคัญของการเกิดปัญหาคือ ได้แก่ การไร้คุณภาพของประชากร การจัดการปัญหาอย่างไม่รอบคอบของรัฐ และการขาดประสิทธิภาพของมาตรการการแก้ไขปัญหารัฐ รายละเอียดของปัญหาต่างๆ ดังกล่าวได้นำเสนอโดยเรียงลำดับเหตุการณ์ไว้ในบทที่ 5 ซึ่งจะสามารถเห็นภาพและความต่อเนื่องของปัญหาและมาตรการแก้ไขปัญหาของแต่ละปัญหาได้อย่างชัดเจน ในที่นี้จะได้หยิบยกเฉพาะบางตัวอย่างประกอบการนำเสนอในบางประเด็น เพื่อให้เห็นลักษณะและปริมาณปัญหาสภาวะแวดล้อมเกี่ยวแม่น้ำลำคลองได้ตามสมควร โดยจะกล่าวถึงแต่ละปัญหาโดยสังเขปต่อไป

ปัญหาคลองสกปรก

ปริมาณและความรุนแรงของปัญหาคลองสกปรกเริ่มมีขึ้นในรัชกาลที่ 4 นับแต่มีพระบรมราชโองการประกาศแก่ข้าราชการและราษฎร เมื่อ พ.ศ.2399 ว่าห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดทิ้งสุนัขตาย แมวตาย และซากสัตว์ต่างๆ ลงในแม่น้ำลำคลองทั้งปวง เพราะเป็นสภาพที่ไม่น่าดู ทำให้น้ำโสโครก เป็นที่รังเกียจแก่ชาวต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ

ต่อมาในรัชกาลที่ 5 จากการตรวจคลองทั้งในกรุงและหัวเมืองรวม 24 คลองของกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ใน พ.ศ.2445 จึงมีประกาศใช้ พ.ร.บ.รักษาคลอง ร.ศ.121 ซึ่งได้ประกาศใช้สำหรับคลองต่างๆเป็นลำดับ เช่น คลองรังสิต คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก คลองระพีพัฒน์ โดยระบุโทษดังนี้คือ

มาตรา 6 ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดเอาซากเขี้ยวสุนัข หรือสิ่งโสโครกทิ้งลงในคลองและห้ามมิให้ทิ้งสิ่งของดังกล่าวมาแล้วลงในทางน้ำลำคูซึ่งเลื่อนไหลมาลงคลองได้ ถ้าผู้ใดกระทำความผิดมาตรานี้ ให้ปรับผู้นั้นไม่เกิน 20 บาท หรือจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือ ทั้งปรับทั้งจำ แต่ปรากฏว่า พ.ร.บ. ดังกล่าวไม่มีผล ยังคงมีคดีความเกี่ยวกับการกระทำความผิด พ.ร.บ.มากมาย ตลอดจนมีคูคลองที่ตื้นเขินและน้ำเน่าจนใช้การไม่ได้เป็นจำนวนมาก เป็นภาระของรัฐบาลในการขุดลอกคลอง ซึ่งในที่สุดมีหลายคลองที่ต้องถมทำเป็นถนน

เป็นสิ่งที่น่าสังเกตว่าเจ้าทุกข์ซึ่งร้องเรียนในเรื่องคลองสกปรกนอกเหนือไปจากพนักงานของรัฐแล้ว บริษัทขุดคลองได้เป็นเจ้าทุกข์สำคัญในเรื่องนี้ มีการร้องเรียนเรื่องราษฎรทิ้งใส่ฟุงกระบือลงในคลอง เป็นต้น ความสกปรกอย่างมากของคลองจะเห็นได้จากตัวอย่างดังนี้คือ

เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2465 ในรัชกาลที่ 6 เจ้าพระยามหาเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มีหนังสือถึง เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการว่า น้ำในลำแม่น้ำเพชรบุรีซึ่งเป็นที่ขึ้นชื่อว่า เป็นน้ำสวย ให้ในราชการ สำหรับพระเครื่องต้นนั้น บัดนี้ลำน้ำเพชรบุรีมีบ้านเรือนตั้งอยู่ตลอดทั้ง 2 ฝั่ง และเจริญมากขึ้นไปทางเหนือ ลำน้ำทุกที และลำน้ำเพชรบุรีตอนใต้ที่เคยสะอาดเมื่อ 15 ปีก่อน มาบัดนี้เป็นน้ำที่มีปฏิกูลน่ารังเกียจ จึงควร เห็นควรเลิกเสวยน้ำจากเพชรบุรีมาเป็นน้ำประปาแทน ซึ่งรัชกาลที่ 6 ทรงเห็นชอบ

ในด้านมาตรการของรัฐในการแก้ปัญหา นอกเหนือไปจากการออกพ.ร.บ.รักษาคลองดังกล่าวข้างต้น แล้ว ปรากฏว่าในด้านการบริหารงานมีการแบ่งสรรงานที่สับสน เช่นเดียวกับการแก้ปัญหาความสกปรกและ ขยะมูลฝอย กล่าวคือ หน้าที่ในการรักษาคลองเป็นของกระทรวงนครบาล ซึ่งในการประชุมเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2459 ปรากฏหลักฐานว่า ได้มีการตกลงกันในการรักษาคลองดังนี้

1. คลองที่มีถนนทั้งสองฝั่ง กรมสุขาภิบาลมีหน้าที่ตรวจรักษามีให้ผู้ใดล่วงล้ำและทิ้งของโสโครกใน คลอง แต่ถ้าพวกเรือแพกระทำผิด ให้กรมตำรวจนครบาลเป็นผู้รับผิดชอบ
2. คลองที่มีถนนฝั่งเดียว เช่นคลองผดุงกรุงเกษม ให้กรมตำรวจมีหน้าที่รับผิดชอบ มิให้ผู้ใดทำให้ สกปรกเทลิ่งของโสโครกคลอง โดยให้กรมสุขาภิบาลช่วยบอกกล่าวให้ตำรวจทำการจับกุม
3. บรรดาคลองต่างๆที่ไม่มีถนนและเป็นคลองที่ตื้นเขิน กรมตำรวจเห็นควรถมเสียแต่กรมสุขาภิบาล คัดค้าน แต่ก็ไม่มีเงินจะขุดรักษาได้ จึงเป็นเหตุให้กรมตำรวจและกรมสุขาภิบาลต่างก็ไม่ยอมรักษา เช่น คลอง วัดจักรวรรดิ คลองวัดสระเกษ ฯลฯ ไม่สามารถตกลงในที่ประชุมได้ ซึ่งในที่สุดได้ให้กรมตำรวจนครบาล ช่วยตรวจตราว่ากล่าว

ในด้านการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของคลอง ได้มีความคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับการสร้างสถานที่ พักผ่อนหย่อนใจให้แก่ประชาชนริม 2 ฝั่งคลองตลอดมา แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ตัวอย่างเช่น ริมคลองผดุง กรุงเกษม มีคติความอันเนื่องมาจากความเข้มงวดของรับในการห้ามปรามการปลูกโรงเรือนรูก้ำคลองอยู่ เกือบตลอดเวลา ทั้งนี้ปรากฏความคิดของกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา ว่า

“เกล้ากระหม่อมปรารถนาอยู่ที่ว่าที่ดินชานริมคลองผดุงกรุงเกษมตั้งแต่สะพานเหล็กสาธุประดิษฐ์ ตลอดไป ออกลำนน้ำเจ้าพระยาหรือหน้าวังใหม่พระองค์เจ้ากิติณากรณั้วรตักษณัณนั้น ชานดินริมคลองข้างถนนนี้ มี โรงเรือนรุงรังอยู่สมควรที่จะทรงจัดการให้โรงเรือนอันนั้นรื้อถอนให้ตลอดไป กระทรวงโยธาธิการจะได้ จัดการปลูกหญ้าแลต้นไม้เป็นสนามให้เรียบร้อยตลอดไป จะเป็นที่ร่มรื่นเจริญงามมาก....”¹⁰

ปัญหาคลองสกปรกเป็นปัญหาสำคัญมาโดยตลอด รัฐได้มีนโยบายบำรุงรักษาคลองหลายยุคหลายสมัย ได้สูญเสียงบประมาณจำนวนมากในการขุดลอกคูคลอง วิธีหนึ่งซึ่งใช้ในการแก้ไขปัญหาคือ “การถมคลองทำถนน” ซึ่งก็ได้ดำเนินการควบคู่กันไปกับการขุดลอกคูคลองเพื่อให้ประโยชน์ตามแต่นโยบายของผู้บริหารในแต่ละสมัย การแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการถมคลองทำถนน นับเป็นการสูญเสียทางระบายน้ำตามธรรมชาติด้วยกรุงเทพฯมีลักษณะทางกายภาพเป็นที่ลุ่ม ดังนั้นปัญหาที่ติดตตามมา คือ ปัญหาน้ำท่วม ซึ่งเป็นปัญหาหนักอกของกรุงเทพฯในปัจจุบัน ลักษณะสายโซ่ของปัญหาดังกล่าวยังสามารถพบได้ในอีกหลายปัญหาซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

ปัญหาคลองตื้นเขิน

ข้อร้องเรียนเรื่องคลองตื้นเขินมีเป็นจำนวนมากนับตั้งแต่รัชกาลที่ 4 เป็นต้นมาเป็นปัญหาหนึ่งซึ่งเนื่องมาจากปัญหาคลองสกปรก อันทำให้เกิดการหมักหมมจนคลองตื้นเขิน สาเหตุสำคัญประการอื่นนอกเหนือจากปัญหาดังกล่าวซึ่งเป็นเรื่องที่ร้องเรียนกันมากได้แก่ การที่ชาวบ้านปล่อยให้สัตว์พาหนะ เช่น กระบือ ลงไปลุยในคลองทำให้ดินพัง และการใช้กระบือรับจ้างจูงเรือในคลอง ซึ่งสาเหตุอันเนื่องด้วยกระบือนั้นนับเป็นเทคนิควิธีพื้นบ้านในการขุดคลองซึ่งได้ย้อนกลับมาเป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาคลองตื้นเขิน ตัวอย่างเช่น ในรัชกาลที่ 3 วิธีการขุดซ่อมคลองสุนัขหอน ได้ใช้วิธีของแรงกระบือของชาวบ้านลงลุยในคลองที่ขุดแล้วนั้นจนทำให้คลองนั้นลึกและสะดวกในการคมนาคม¹¹ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นตัวการทำให้ดินพัง และตัวอย่างจากคลองภาษีเจริญ ปรากฏว่าคลองตื้นเขินเนื่องมาจาก เมื่อขุดคลองครั้งแรกๆ ได้นำดินที่ขุดทิ้งไว้ริมคลอง เมื่อฝนตกจึงทำให้ดินนั้นไหลลงคลองทำให้ตื้นเขิน ข้อที่น่าสนใจในเรื่องนี้คือ ต่อปัญหาคลองตื้นเขิน บริษัทขุดคลองได้ตกเป็นจำเลย ถูกฟ้องร้องว่าละเลยไม่ยอมบำรุงรักษาคลอง

ในการแก้ไขปัญหารัฐได้ระบุไว้ในพ.ร.บ.รักษาคลอง ร.ศ.121 ดังนี้

มาตรา 7 การพาสัตว์พาหนะ คือ ช้าง ม้า โค กระบือ ข้ามคลองนั้น ให้ขึ้นลงได้ที่ท่าซึ่งกำหนดไว้ให้เป็นที่สำหรับข้ามสัตว์พาหนะ ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดพาสัตว์พาหนะขึ้นลงในคลองนอกจากท่าข้ามเป็นอันขาด ผู้ใดกระทำความผิดต่อมาตรานี้ผู้นั้นมีโทษให้ปรับผู้นั้นรายตัวสัตว์พาหนะเป็นเงินไม่เกินตัวละ 10 บาท

มาตรา 9 ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดกระทำให้คลองหรือฝัคลอง หรือถนนหลวงเสียไปด้วยประการใดๆ ถ้าผู้ใดกระทำความผิดต่อมาตรานี้ ให้ปรับผู้นั้นไม่เกิน 20 บาท หรือจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือทั้งปรับและจำด้วยทั้งสองสถาน และต้องทำสิ่งซึ่งเสียหายให้คืนดีด้วยอีกโสดหนึ่ง

พ.ร.บ.ดังกล่าวก็ใช้ไม่ได้ผลในปัญหานี้เช่นกัน นอกจากนั้นสำหรับคลองที่ยังไม่มี พ.ร.บ.รักษาคลอง พนักงานของรัฐไม่สามารถดำเนินการจับกุมผู้ฝ่าฝืนได้ ต้องกราบทูลขอคำสั่งต่อไป จึงทำให้การ

ปฏิบัติล่าช้า ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ปัญหาคลองต้นเงินดังกล่าวจะนำไปสู่ปัญหาอื่นๆซึ่งจะ ได้กล่าวถึงต่อไป

ปัญหาเกี่ยวกับทำนบกั้นน้ำ

ปรากฏหลักฐานข้อพิพาทเกี่ยวกับทำนบกั้นน้ำเป็นจำนวนมากนับตั้งแต่ในรัชกาลที่ 3 ทั้งนี้เนื่องมาจากนโยบายการเปิดที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูก ได้กล่าวไว้ในบทแรก การสร้างทำนบกั้นน้ำอาจนับได้ว่า เป็นการทำนุบำรุงประเทศด้วยความมุ่งหวังด้านการชลประทานเพื่อการเพาะปลูก ซึ่งเป็นแนวความคิดที่เริ่มเห็นชัดเจนขึ้นในช่วยสมัยรัชกาลดังกล่าว แต่ปรากฏว่าจากการพิจารณาความมุ่งหวังในการขุดคลองของไทย ได้พบว่า การขุดคลองเท่าที่ผ่านมาจนถึงรัชกาลที่ 5 มิได้ขุดขึ้นเพื่ออำนวยประโยชน์ด้านการชลประทานเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะคลองขุดของไทยมุ่งขุดขวางสกัดแม่น้ำต่อแม่น้ำ เพื่อน้ำไหลถึงกันตลอดหรือไม่ก็ขุดย่นตามแม่น้ำให้ลาดชันน้อยกว่าแม่น้ำ เพื่อให้เป็นทางสำหรับน้ำไหลจากแม่น้ำไปสู่ที่ดิน ซึ่งสูงกว่าฝั่งแม่น้ำในบริเวณเดียวกันได้ คลองเหล่านี้ต้องอาศัยน้ำในแม่น้ำเป็นสำคัญซึ่งหมายความว่า น้ำในแม่น้ำต้องล้นสูงมาก จึงสามารถไหลเข้าคลองได้อย่างทั่วถึง ลักษณะเช่นนี้ย่อมขัดต่อหลักการชลประทานที่ว่า คลองต้องรับน้ำจากแม่น้ำได้เสมอ ไม่ว่าจะมียน้ำในแม่น้ำมากน้อยและคลองจะต้องมีน้ำตลอดทั้งปี นอกจากนี้ต้องมีวิธีให้น้ำออกเมื่อที่น้ำมีมากเกินไปด้วย ในรัชกาลที่ 5 แม้ว่าจะมีการสร้างทำนบและประตูน้ำในคลองต่างๆ เป็นจำนวนมาก แต่ก็ยังเป็นเพียงที่สำหรับกักน้ำฝนที่ตกในบริเวณนั้น หรือเพื่อกักน้ำที่ล้นจากแม่น้ำใหญ่เพื่อให้เพียงพอต่อการเพาะปลูกชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่ถ้าในกรณีที่น้ำในแม่น้ำลดต่ำลงหรือเกิดภาวะฝนแล้ง ระดับน้ำในคลองก็จะลดต่ำลงไปด้วย หรือ บางสายก็แห้งไปเลย ทำให้ไม่มีน้ำมาช่วยในการเพาะปลูกได้¹² ดังนั้นปัญหาเกี่ยวกับทำนบกั้นน้ำที่เกิดขึ้น จึงมีพื้นฐานของปัญหาจากสภาพทางกายภาพของคลองที่ขุดขึ้นดังกล่าวแล้วประการหนึ่ง การประกอบกับการไม่มีเป้าหมายเพื่อการชลประทานและการขาดการวางแผนในการขุดคลองอย่างรอบคอบของรัฐ อันเนื่องมาจากนโยบายอันหละหลวมในการเปิดโอกาสให้บริษัทขุดคลองและเอกชนผู้ลงทุนขุดคลองได้จับจองที่ดินสองฝั่งคลอง จึงเป็น โอกาสให้มีการฉกฉวยผลประโยชน์โดยมิได้คำนึงถึงผลต่อสภาพแวดล้อมที่ติดตามาต่อประชาชน

ต่อปัญหาในการขุดคลองดังกล่าว ในทางกลับกันแทนที่ที่ขุดคลองจะมีเป้าหมายเพื่อการชลประทานและการทำทำนบกั้นน้ำเข้ามา กับปรากฏว่า การทำทำนบกั้นน้ำก็ดี การทำประตูน้ำก็ดี กลับเกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาสภาพทางกายภาพดังกล่าวของการขุดคลอง

ตัวอย่างจากรายงานของมิสเตอร์ไฮเด รายงานว่า คลองภายีเจริญต้นเงินมาก การเดินเรือเป็นไปได้ยาก แม้จะมีฝนตกชุกน้ำขึ้นเต็มทีก็ตาม ความลึกจากวัดแคถึงบางคลองขวางมีน้ำลึกเพียง 60-70 ซม. และตั้งแต่วัดแคไปทางตะวันออก และบางคลองขวางไปทางตะวันตก ท้องคลองยิ่งไปยิ่งลึก 1.80 ม. – 2 ม. และ

ให้ความเห็นว่า เหตุที่ทำให้คลองสายนี้ตื้นในกลางลำคลอง เพราะน้ำในคลองไหลไปไหลมาเวลาน้ำขึ้นน้ำลงในแม่น้ำทั้งต้นและปลายทาง และเมื่อกระแสน้ำไหลเข้าทั้งสองทางมากระทบกันในตอนกลางคลองน้ำก็เกือบนิ่ง ดังนั้น โคลนเลนและสิ่งโสโครกที่ไหลตามน้ำเข้ามาจากแม่น้ำก็มาตกค้างอยู่ที่นั่นและการตื้นเขินส่วนมากจะอยู่ก่อนมาทางแม่น้ำเจ้าพระยา จึงแนะนำให้อุดคลองนี้โดยขุดซ่อมเฉพาะส่วนที่ตื้นๆ และทำประตูน้ำด้วย ซึ่งเป็นการป้องกัน โคลนเลนไม่ให้ค้างในคลองนี้ได้

มีหลักฐานข้อพิพาทและข้อร้องเรียนในเรื่องที่ประชาชนทำลายทำนบกั้นน้ำหรือขอสร้างทำนบกั้นน้ำเป็นจำนวนมาก อันเนื่องมาจากผลประโยชน์ของฝ่ายผู้ขุดคลองและสร้างทำนบกั้นน้ำกับฝ่ายประชาชนขัดแย้งกัน ตัวอย่างเช่น

ในรัชกาลที่ 5 ชาวบ้านคลองคิจะกะบือ 100 คนเศษ ร้องเรียนว่า แต่เดิมทำนาได้ผลดีมาก ต่อมาหลวงนาทเกษิกร มาขุดคลองตัดปลายคลองคิจะกะบือทะเลไปถึงเขตตำบลแหลมใหญ่ แขวงเมืองสมุทรปราการ เพื่อทำนาเกลือ ทำให้น้ำเค็มไหลเข้าคลอง ทำให้ทำนาไม่ได้ผล ต่อมาหลวงนาทเองก็มิได้ทำนาเกลือ ชาวบ้านจึงขอทำทำนบกั้นคลอง น้ำเค็มมายังมีข้อร้องเรียนต่างๆ เช่น ขอให้บริษัทระบายน้ำออก เพราะไม่มีที่นวดข้าว น้ำเค็มมาไปหมด หรือไม่ก็ร้องเรียนว่าน้ำท่วมสวนและบ้านเรือนได้รับความเดือดร้อนในบางท้องที่การทำคันกั้นน้ำมีผลถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพโคลนทางธรรมชาติทำให้ประชาชนหมดอาชีพ เช่น ข้อร้องเรียนของชาวบ้านบางลาว อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ เพราะกรมชลประทานได้ยกคันขุดคลองทำคันดินกั้นน้ำเค็มจากบางเกียปากน้ำ และได้ปิดลำคลองต่างๆ ซึ่งน้ำไหลลงสู่ทะเล ทำให้ป่าไม้เสื่อมตายหมด เพราะจากน้ำเค็มที่จะมาหล่อเลี้ยงอาชีพตัดไม้เสมจึงสูญไป

ฝ่ายบริษัทขุดคลองก็มักจะมีข้อร้องเรียนเรื่องประชาชนทำลายทำนบกั้นน้ำของบริษัทด้วยสาเหตุ เช่น พวกชาวเรือได้ทำลายเพื่อให้การเดินเรือสินค้าข้าวเป็นไปได้สะดวก ชาวบ้านปล่อยโคกระบือขึ้นลงกินน้ำเหยียบย่ำคันดินคลองทำให้ดินพัง พวกหาปลาพังทำนบเพื่อจับปลา เป็นต้น ซึ่งทางบริษัทได้ร้องเรียนว่าตนไม่มีอำนาจรักษาคลองทำนบ ขอให้รัฐบาลรักษาเพราะมีอำนาจในมือ

ในส่วนมาตรการของรัฐ ได้มีประกาศ พ.ร.บ รักษาทำนบ เมื่อ พ.ศ. 2445 โดยห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดทำอันตรายแก่ทำนบ และมีให้ปล่อยสัตว์พาหนะลงเหยียบย่ำทำอันตรายแก่ทำนบ ซึ่งปรากฏว่าปัญหาต่างๆ ก็ยังคงมีสืบเนื่องเป็นระยะเวลานาน โดยเหตุที่มีผลประโยชน์ขัดกัน และจากสภาพทางกายภาพซึ่งเป็นปัญหาอันเนื่องมาจากความไม่รอบคอบในการจัดการกับสภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมดังกล่าวแล้ว

ปัญหาการรุกล้ำลำคลอง

ปัญหาการรุกล้ำลำคลองเป็นปัญหาที่สัมพันธ์สืบเนื่องกับปัญหาคลองสกปรกและคลองตื้นเขินดังกล่าวมาแล้ว โดยปรากฏหลักฐานว่ากระบวนการรุกล้ำที่ดินคลองกระทำโดยเจตนาจะยึดครองที่สาธารณะ

อันเป็นผลให้มีการถมคูคลองซึ่งถูกรุกล้ำและทำความสกปรกเสียดินโคลงตื้นเงินจนใช้การไม่ได้และขายที่ดินโคลงนั้นแก่ประชาชนมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 ได้แก่ คลองเงินหน้าศาลเจ้าเก่า และคลองบริเวณถนนพาดลาด ท้องที่อำเภอสามเพ็ง เป็นต้น

คดีความเกี่ยวกับการให้เรือถอนโรงเรือนที่ยื่นล้ำคลองมีเป็นจำนวนมากนับตั้งแต่ในรัชกาลที่ 5 ตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ.2446 คลองตลายนตั้งแต่วัดจวนมาถึงสะพานถนนตัดใหม่หน้าโรงบ่อนโป ได้มีราษฎรและผู้มีบรรดาศักดิ์ปลูกโรงล้างไปในคลองและเอาดินถมลงไปในคลอง ทำให้คลองตื้นเงิน น้ำรับประทานไม่ได้ และจากการสำรวจของนายไฮเด พบว่าคลองนี้ยาว 220 เมตร กว้าง 1-10 เมตร มีบ้านปลูกล้ำมากทุกล้ำเข้าไปถึง 5.5 เมตร น้ำในคลองตื้นมากแทบจะแห้งขอดคลอง การรุกล้ำคูคลองได้ทวีความรุนแรงขึ้นในรัชกาลที่ 6 ทั้งนี้ด้วยความเจริญขึ้นของเมืองและราคาที่ดินซึ่งสูงขึ้น ตลอดจนนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการถมคลองเพื่อทำถนน ราษฎรได้หาวิธีการต่าง ๆ นานาในการรุกล้ำคลองเพื่อเป็นแนวทางให้รัฐเห็นว่าคลองดังกล่าวใช้การไม่ได้ เห็นควรขายที่ดินให้เป็นกรรมสิทธิ์แก่ราษฎร นอกจากนี้ยังได้พบหลักฐานว่า ในหลายกรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐเองได้ให้ความร่วมมือและมีได้รักษานโยบายของรัฐอย่างเคร่งครัด เช่น จากการสอบสวนเรื่องการรุกล้ำคลองในคลองหลักตึกแถวริมถนนบ้านตะนาว ของนายอำเภอชนะสงคราม กล่าวว่ามีการปลูกเรือนล้ำคลองจริงและบางแห่งถึงกับปลูกค่อมคลอง และพบว่าผู้ปลูกล้ำดังกล่าวบางแห่งก็เสียค่าเช่าให้กรมพระคลังข้างที่ เช่น เรือนของขุนบำเหน็จบรรยาย ซึ่งปลูกค่อมคลองมาเกือบ 20 ปี และได้เสียค่าเช่าให้กรมพระคลังข้างที่มาโดยตลอด นอกจากนั้นในเรื่องการทิ้งขยะมูลฝอยลงคลองในรายงานกล่าวว่า คนกุฎีของกรมสุขาภิบาลเป็นผู้ทิ้งขยะลงคลองที่สำคัญ ผู้ที่เช่าตึกแถวริมคลองได้ทิ้งลงไปบ้างแต่เป็นส่วนน้อยมากเหมือนกับคนกุฎี นอกจากนั้นยังพบว่า คนกุฎีของกรมสุขาภิบาลได้ร่วมมือกับราษฎรในการถมคลอง คือคนกุฎีจะทิ้งขยะลงคลองก่อนแล้วราษฎรจะถมดินตามตรงที่มีขยะ ดังเช่นกรณีของพระยานรราชจำนง เป็นต้น

ในด้านมาตรการของรัฐในการรักษาคลอง ได้มีประกาศหลักหมายเขตคลองเมื่อ 9 มิถุนายน ร.ศ.117 และประกาศใช้ พ.ร.บ.รักษาคลอง ร.ศ.127 แต่ก็ไม่สามารถใช้บังคับอย่างได้ผลเช่นเดียวกับปัญหาอื่นๆ ที่กล่าวมา ในรัชกาลที่ 7 มีการตรวจตราออกใบอนุญาตในการปลูกสร้างตามริมคลอง โดยแบ่งคลองเขตพระนครธนบุรี เป็น 2 ประเภท คือ

1. คลองริมถนน กรมนคราทร เป็นผู้รับผิดชอบและพิจารณาการอนุญาตให้ปลูกสร้างวัตถุในเขตริมคลอง
2. คลองไม่ได้อยู่ริมถนน กรมตำรวจนครบาลเป็นผู้รับผิดชอบและพิจารณาการอนุญาตให้ปลูกสร้างวัตถุริมคลอง

และต่อมาในรัชกาลที่ 8 กระทรวงมหาดไทยได้วางหลักการเกี่ยวกับการปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างรูก้ำคลองอีก ดังนี้

1. สำหรับผู้ปลูกเรือนหรือวัดใดๆ อยู่แล้ว ไม่ให้แก้ไขเพิ่มเติมซ่อมแซมอีก
2. เมื่อหมดอายุของเรือโรงหรือวัดปลูกสร้างนั้นแล้ว ต้องรื้อถอนออกไปจากที่รูก้ำนั้น
3. ไม่อนุญาตให้ผู้อื่นผู้ใดทำใหม่อีก

คติความต่างๆ ดังกล่าวยังคงมีตลอดมาถึงรัชกาลปัจจุบัน เช่น พ.ศ.2495 เทศบาลนครกรุงเทพฯ บังคับราษฎรที่ปลูกกระท่อมริมคลองผดุงกรุงเกษมรื้อถอนออกไป โดยย้ายไปอยู่อาคารสงเคราะห์ที่ดินแดงซึ่งรัฐได้สร้างขึ้น แต่ปรากฏว่าราษฎรคือตั้ง ทำเรื่องร้องเรียนตามหนังสือพิมพ์ จนกระทั่งขุนเลิศนายเทศมนตรีในสมัยนั้น ถึงกับกล่าวว่า ตำบลถนนมหาพฤฒาราม เป็นตำบลนอกกฎหมาย คติความการขังไว้ผู้ปลูกกระท่อมและจอดเรืออาศัยอยู่ริมคลองมีอยู่ตลอดมาจนกระทั่งถึง พ.ศ.2520 ความยึดถือของปัญหา ความไร้ประสิทธิภาพของมาตรการและองค์การของรัฐ เป็นสาเหตุของความสูญเสียพื้นที่คลองไปเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในอีกหลายด้าน

ปัญหาการคมนาคมทางน้ำ

โดยสาเหตุที่คลองเป็นปัจจัยสำคัญในการคมนาคมมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มาตรการของรัฐเกี่ยวกับการคมนาคมทางน้ำจึงมีหลายประการ เช่น รัชกาลที่ 5 มีประกาศเกี่ยวกับขนาดของเรือที่จะใช้ในคลองต่างๆ เพื่อให้สัมพันธ์กับขนาดของคลอง มี พ.ร.บ.ว่าด้วยการเดินเรือในน่านน้ำสยาม ร.ศ. 124 และแม้กระทั่งในรัชกาลปัจจุบัน ยังคงมีเทศบัญญัติห้ามจอดเรือบางตอนของคลอง

ปัญหาสำคัญในการคมนาคมทางน้ำได้แก่ ปัญหาการกีดขวางการคมนาคมทั้งนี้เนื่องจากปัญหาการปลูกสิ่งก่อสร้างรูก้ำคลอง การประกอบอาชีพบางประเภท เช่น การล่องแพและล่องไม้ไผ่ตามคลอง และที่สำคัญคือ ปัญหาผักตบชวาซึ่งกีดขวางการคมนาคมเป็นอย่างมาก ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปัญหาต่างๆล้วนมีความสัมพันธ์และส่งผลถึงกันและกัน ซึ่งจะได้อภิปรายถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องต่อไป

ปัญหาผักตบชวา

ผักตบชวาเป็นปัญหาสภาวะแวดล้อมที่รุนแรงยิ่งปัญหาหนึ่งในช่วงรัชกาลที่ 5 – รัชกาลที่ 8 เป็นปัญหาตัวอย่างที่แสดงถึงผลของการขาดการประสานงานและการขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่า แม้ว่ารัฐจะได้สร้างมาตรการลดจนพยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกลวิธีต่างๆ นานาในการกำจัดผักตบชวา และสิทธิภาพของกลไกของรัฐลดจนความร่วมมือของประชาชน ก็ยังคงเป็นปัจจัยชี้ขาดถึงประสิทธิผลของมาตรการหรือกลวิธีนั้นๆ ความรุนแรงและยาวนานของปัญหาผักตบชวาโดยตลอดถึง 4 รัชกาล งบประมาณจำนวนนับล้านบาทใช้จ่ายไปในการกำจัด

ผักตบชวาอย่างน่าเสียดาย ล้วนเป็นบทเรียนอีกบทหนึ่งของการเข้าไปจัดการกับปัญหาสภาพแวดล้อมในอดีตที่ควรสนใจ

กำเนิดและการขยายตัวของปัญหาผักตบชวา

ผักตบชวาถูกนำเข้ามาจากเกาะชวาสู่ประเทศไทยครั้งแรกในรัชกาลที่ 5 เมื่อ พ.ศ.2444¹³ ต่อมาได้แพร่ขยายพันธุ์ไปอย่างรวดเร็ว เพราะประชาชนนิยมปลูกด้วยเห็นว่ามีดอกเป็นช่องสี่มุมสวยงามคล้ายดอกกล้วยไม้ จนกระทั่งลุลกลามลงไปในคลองและแม่น้ำจนยากแก่การควบคุม โทษของผักตบชวาที่รัฐบาลได้ชี้ให้ประชาชนเห็นเพื่อช่วยกันกำจัดหลายประการ ได้แก่

1. กีดขวางทางเดินเรือ เพราะขึ้นหนาแน่นจนเต็มท้องน้ำ และยังเข้าไปติดที่ใบจักร ทำให้เรือแล่นไม่สะดวก
2. ทำให้น้ำเน่าเสีย เพราะผักชนิดนี้เมื่อตายแล้วเน่าจมอยู่ในน้ำ ทำให้ใช้บริโภคไม่ได้
3. ถ้าเข้าไปในทุ่งนาจะเบียดเบียนทำอันตรายแก่ต้นข้าว และเมื่อลมพัดผักตบชวาจะทับต้นข้าวเป็นอันตราย
4. ถ้าไปเกิดในที่บึงห้วยหนองในคลองลำของประเทศซึ่งเป็นแหล่งปลาชุม เมื่อผักตบชวาทขยายพันธุ์เต็มพื้นที่หนองบึง จะทำให้ปลาไม่สะดวกในการหายใจ อันจะทำให้มีปลาลดน้อยลง
5. การขึ้นหนาแน่นของผักตบชวาจะกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงเป็นอย่างดี¹⁴

รัฐบาลและประชาชนไทยเริ่มตระหนักในปัญหาผักตบชวาเมื่อประมาณพ.ศ.2449¹⁵ โดยเริ่มที่มณฑลต่างๆ ในตอนล่าง เช่น ที่มณฑลปราจีนบุรี ราชบุรี นครสวรรค์ กรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะที่มณฑลนครราชสีมา ใน จ.สุพรรณบุรี มีผักตบชวามากจนเรือเล็ก-ใหญ่เดินไม่ได้¹⁶ ทางราชการได้เกณฑ์ให้ประชาชนช่วยกันเก็บผักตบชวา มีการประชุมพิจารณาเพื่อแก้ปัญหาในระดับต่างๆ ทั้งระดับผู้ว่าราชการเมือง มณฑล และใน พ.ศ.2450 ปัญหาผักตบชวาถูกนำเข้าไปประชุมเสนาบดีเป็นครั้งแรก เป็น “ราชการในระเบียบวาระเรื่องผักตบชวา”¹⁷ ผักตบชวาได้แพร่ขยายมากขึ้น ในกรุงเทพฯ ตามประตุน้ำต่างๆ เช่น ที่บางขนาก ท่าไข่ และท่าคิง มีต้นผักตบชวาลอยอยู่เป็นจำนวนมาก ตลอดจนในคลองประเวศร์ ผักตบชวายังมีมากขึ้นจนเรือเดินไม่ได้¹⁸

สถิติเกี่ยวกับปริมาณการขยายพันธุ์ของผักตบชวา ผลการกำจัด และงบประมาณที่ใช้ เท่าที่ปรากฏหลักฐานซึ่งระบุว่าเป็นการคาดคะเนโดยประมาณ มีดังนี้คือ

ปี พ.ศ.	ปริมาณฝักตบชวาที่มี (ไร่ – งาน – ตารางวา)	ปริมาณฝักตบชวาที่ กำจัดได้ (ไร่ – งาน – ตารางวา)	ปริมาณฝักตบชวาที่คง อยู่ (ไร่ – งาน – ตารางวา)	งบประมาณที่ใช้ (บาท)
2453	-	-	-	2,752 บาท ¹⁹
2455	-	-	-	16,273.32 บาท ²⁰
2458	-	-	-	84,472 บาท ²⁰
2459	-	-	-	67,239 บาท ²⁰
2460	-	-	8,955 – 0 – 10 ²¹	-
2461	31,642 – 2 – 74	21,484 – 3 – 11	10,158 – 3 – 63	20,639.67 บาท ²¹
2462	60,605 – 0 – 62	42,022 – 2 – 50	18,292 – 2 – 12	23,762.92 บาท ²²
2463	40,884 – 2 – 0	32,857 – 2 – 37	8,026 – 3 – 63	8,542.58 บาท ²³
2464	88,858 – 1 – 87	80,867 – 1 – 0	7,991 – 0 – 87	22,694.74 บาท ²⁴
2472	-	-	9,929 ไร่เศษ	
2473	36,924 ไร่เศษ	28,824 ไร่เศษ	8,100 ไร่เศษ	35,433.94 บาท ²⁵

จากสถิติดังกล่าว แม้ว่าจะเป็นการคาดคะเน แต่ก็พอจะทำให้เราประมาณการขยายตัวของปัญหาและงบประมาณที่ใช้จ่ายในการนี้ ในช่วงเท่าที่ปรากฏมีหลักฐานเกี่ยวกับปัญหาฝักตบชวาในช่วง พ.ศ.2449 – 2488 ซึ่งเป็นระยะเวลาประมาณ 39 ปี ได้ว่าจะได้มีตัวเลขจำนวนมหาศาลเพียงใด

มาตรการในการแก้ไขปัญหาฝักตบชวา

รัฐบาลไทยได้พยายามกำหนดมาตรการและหากลวิธีในการแก้ไขปัญหาฝักตบชวามาโดยตลอด ดังจะสรุปได้ดังต่อไปนี้ คือ

ก่อนการประกาศใช้ พ.ร.บ.ฝักตบชวา พ.ศ.2456

พ.ศ.2453 อำนาจหน้าที่ในการกำจัดฝักตบชวา ขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย²⁶

จำกัดเขตฝักตบชวา เช่น โคนใช้ทุ่งนุกบวบกั้น

เกณฑ์ราษฎรเก็บฝักตบชวามาเผาหรือน้ำไปทิ้งทะเล

ให้สิทธิแก่ผู้รับประมูลผูกขาดจับสัตว์น้ำไม่ต้องเสียอากร หากรับกำจัดฝักตบชวาในท้องน้ำด้วยปรากฏว่าต่อมากระทรวงการคลังเห็นว่าภาษีอากรขาดไปมาก จึงได้ท้วงติงขึ้น วิธีการนี้จึงลดน้อยลง²⁷

ม.ค.2455 กระทรวงมหาดไทยได้ยกหน้าที่กำจัดฝักตบชวาขึ้นกับกระทรวงคมนาคม

ก.พ.2456 ประกาศใช้ พ.ร.บ.ฝักตบชวา ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้

ม.3 เมื่อประกาศใช้ พ.ร.บ.นี้ในที่ใด ถ้าในที่นั้นผักตบชวาเกิดขึ้นหรือมีอยู่ในที่ของผู้ใด ให้ถือว่า เป็นหน้าที่ของผู้ผู้นั้น จะต้องทำลายผักตบชวาตาม พ.ร.บ.นี้

ม.4 ถ้าผักตบชวามีอยู่ในที่ใดมากเกินกำลังที่ผู้อยู่ในที่นั้นจะกำจัดได้ ให้พนักงานผู้ปกครอง ท้องที่เรียกเกณฑ์ราษฎรช่วยกำจัด และให้ถือว่าเป็นการสาธารณประโยชน์

ม.5 วิธีกำจัดผักตบชวาให้เก็บเอาผักตบชวาชั้นไว้บนบก ผึ่งให้แห้งแล้วเผาไฟเสีย

ม.6 ผู้ใดฝ่าฝืน ม.3-5 แห่ง พ.ร.บ. นี้ มีความผิดทุกหา รับหรือเลี้ยง หรือปล่อยให้ผักตบชวาทิ้ง ออกงานในที่ห้ามตาม พ.ร.บ.นี้ หรือ เอาผักตบชวามาทิ้งลงในแม่น้ำลำคลองห้วยหนองใดๆ มีความผิดทุกหาปรับครั้งหนึ่งไม่เกิน 100 บาท หรือ จำคุกไม่เกิน 1 เดือน หรือทั้งจำทั้งปรับ²⁸

หลังการประกาศใช้ พ.ร.บ.ผักตบชวา พ.ศ.2456

พ.ศ.2456-2463 ประกาศใช้ พ.ร.บ.ผักตบชวาในหลายมณฑลเป็นลำดับไป จนกระทั่งประกาศใช้ทั่ว ราชอาณาจักร

ปลาย พ.ศ.2457 การกำจัดผักตบชวาโอนมาเป็นหน้าที่ของกระทรวงเกษตรธิการ

พ.ศ.2459 กรมเพาะปลูกทำการทดลองจะใช้ผักตบชวาเป็นปุ๋ยในการทำนา

ธ.ศ.2461 พิมพ์หนังสือคำแนะนำวิธีการกำจัดผักตบชวา เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนรู้จักและช่วยกันทำลาย ผักตบชวา เดิมพิมพ์จำนวน 100 เล่ม ต่อมาพิมพ์เพิ่มอีก 500 เล่ม

ต.ศ. 2463 กรมทมน้ำขอตั้งผู้ตรวจการกำจัดผักตบชวา 1 นาย และผู้ช่วย 4 นาย เพื่อไปตรวจการตามมณฑล ต่าง ๆ

เม.ย.2464 เกษตรมณฑลอยุธยาขอพิมพ์ประกาศการกำจัดผักตบชวาเพื่อแจกจ่ายจำนวน 4,500 ฉบับ

ก.ย.2473 กระทรวงเกษตรแบ่งหน้าที่ในการกำจัดผักตบชวาเป็น 2 แผนก

1. ในท้องที่นอกเขตชลประทานให้เจ้าพนักงานปกครองท้องที่ดำเนินการตรวจตราและสั่งการ ตาม พ.ร.บ.

2. ในท้องที่ภายในเขตชลประทานและลำคลองต่างๆ ที่มีประตุน้ำและในมณฑลกรุงเทพฯ ให้ กรมชลประทานจัดเจ้าหน้าที่ออกไปสำรวจและทำการกำจัด

ประสิทธิผลของมาตรการการแก้ไขปัญหาผักตบชวา

จากสถิติปริมาณการขยายพันธุ์และผลการกำจัดผักตบชวาและการยังคงอยู่ของปัญหาผักตบชวาใน ปัจจุบัน เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า มาตรการแก้ไขปัญหาผักตบชวาไม่ได้ผล แม้จะมีการใช้กฎหมายเป็นเครื่อง ควบคุม ประสิทธิภาพของกลไกของรัฐและความร่วมมือของประชาชนจะเป็นปัจจัยชี้ขาดต่อประสิทธิผลของ มาตรการต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น

โดยธรรมชาติของฝักตบชวาเป็นพืชที่แพร่พันธุ์ไปตามลำน้ำได้เร็วมาก การทำลายฝักตบชวาไม่ใช่เรื่องยากถ้าเพียงแต่หน่วยงานของรัฐประสานงานกัน และประชาชนร่วมแรงร่วมใจกันเก็บฝักตบชวาขึ้นบก ตากแดด ฝักตบชวาที่จะสูญพันธุ์ไปเอง แต่จากการดำเนินการแก้ไขปัญหาฝักตบชวาที่ผ่านมาในอดีต ปรากฏว่า กลไกของรัฐและประชาชนยังขาดคุณลักษณะดังกล่าว มีหลักฐานแสดงการขัดขวางของประชาชน การรายงานเท็จของเจ้าหน้าที่ และไม่ประสานงานกันดังตัวอย่างต่อไปนี้

พ.ศ.2457 นายอำเภอเมืองมินบุรีมีหนังสือถึงเจ้ากรมอำเภอ กระทรวงนครบาลว่า ทางอำเภอเมืองมินบุรีได้รับกับ อำเภอบางกะปิในการเก็บฝักตบชวามาครั้งหนึ่ง แต่ไม่สำเร็จเพราะไม่พร้อมเพรียงกัน ทางอำเภอเมืองมินบุรีได้นำไปใหม่ปรากฏว่าทางอำเภอบางกะปิตอบโต้เสียคดีมายังเมืองมินบุรี เพราะกรณีที่เมืองมินบุรีหาว่าบางกะปิทำการไม่พร้อมเพรียงและไม่ยอมตกลงตามนัดอ้างว่าติดราชการ

พ.ศ.2478-79 ปัญหาฝักตบชวาได้เป็นเรื่องโต้แย้งระหว่างหน่วยงานต่างๆ ด้วยเกิดปัญหาฝักตบชวาลอยอัดแน่นในแม่น้ำท่าจีน เขตจังหวัดนครปฐมต่อสุพรรณบุรี ทางนครปฐมจึงเสนอให้สุพรรณบุรีร่วมมือกัน เพราะฝักตบชวาลอยไหลลงมาจากทางสุพรรณบุรีสู่นครปฐม และยังได้ขอกระทรวงมหาดไทยสั่งการไปยังจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและชัยนาท ซึ่งอยู่ต้นน้ำร่วมมือด้วย ปรากฏว่าเพราะไม่มีการประสานงานกันอย่างจริงจัง นครปฐมจึงเป็นจังหวัดเดียวที่ดำเนินการ เมื่อทางนครปฐมถอนฝักตบชวาลงทะเลไป เมื่อทางสุพรรณบุรีปล่อยน้ำทางประตูน้ำต่างๆลงมาอีก ฝักตบชวาก็เข้าสู่นครปฐมอีก ทำให้นครปฐมต้องเลิกทำการกำจัดไม่แล้วเสร็จ ซึ่งลักษณะภาระของจังหวัดที่อยู่ใต้น้ำเช่นนี้ได้เกิดขึ้นหลายราย

ความรุนแรงและยาวนานของปัญหาฝักตบชวา การสูญเสียทางเศรษฐกิจจำนวนมากศาลอย่างที่ไม่ควรจะเป็น ตลอดจนผลกระทบของปัญหาฝักตบชวาต่อสภาวะแวดล้อมอื่นๆ เช่น ปัญหาการคมนาคมทางน้ำ ดังกล่าวข้างต้น คงจะเป็นอีกตัวอย่างปัญหาหนึ่งที่ให้รู้ประจักษ์ที่ชัดเจนถึงความล้มเหลวในอดีตของกรุงรัตนโกสินทร์ แม้ปัญหาที่น่าจะเล็กน้อย เช่น ปัญหาฝักตบชวาก็ตาม

ปัญหาขุข

จากปัญหาความสกปรกในคูคลอง ซึ่งทำให้น้ำเน่าเสีย และการถมคูคลองเพื่อทำถนนเป็นจำนวนมากในระยะหลังๆดังที่กล่าวแล้ว โดยเหตุที่กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นที่ลุ่ม เมื่อขาดคูคลองซึ่งเคยเป็นทางระบายน้ำตามธรรมชาติ จึงเกิดปัญหาน้ำเน่าขังตามหลุมบ่อและในคูคลองทั่วไปจนกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง ทำความรำคาญและนำเชื้อไข้มาเลเรียและไข้เลือดออกมาสู่ประชาชน

ปรากฏหลักฐานถึงความรุนแรงของปัญหาขุขอย่างเด่นชัดในช่วงรัชกาลที่ 7 เป็นต้นไป ดังปรากฏใน พ.ศ.2473 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ ได้นำปัญหาขุข

รบกวนมาปรึกษาหารือกันถึงขนาดมีคำริจะเชิญผู้เชี่ยวชาญชาวตะวันตกมาเป็นที่ปรึกษาในการปราบยุง หลักจากนั้นมาปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับปัญหาขุงเป็นจำนวนมาก และอย่างต่อเนื่องในช่วง พ.ศ.2495-2509 จากข่าวเกี่ยวกับปัญหาขุงในหน้าหนังสือพิมพ์ที่พบจำนวนทั้งสิ้น 30 ข่าว เป็นข่าวที่พาดหัวข่าวหน้า 1 ทั้งสิ้นถึง 18 ข่าว ปริมาณปัญหาขุงรุนแรงมาก ขุงได้แพร่เชื้อมาเลเซียและโรคไข้เลือดออกไปทั่วและถึงกับมีข่าวชาวต่างประเทศร่ำลือว่าไทยเป็นประเทศที่มีขุงชุมที่สุด

ต่อปัญหาขุง ผู้บริหารระดับสูงของประเทศระดับนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีได้เข้ามาจัดการกับปัญหาด้วยตัวเอง ดังปรากฏเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ดังนี้

มี.ค.2495 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติงบประมาณเพื่อทำการปราบขุงในพระนครซึ่งจองพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอ

ม.ค.2496 คณะรัฐมนตรีสั่งให้สาธารณสุขขุงปราบขุง

มิ.ย.2502 พาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์ว่า “สฤจดีตั้งเทศบาลกรุงเทพฯ ให้เร่งปราบขุงโดยถือเป็นเรื่องใหญ่”

ในด้านมาตรการการดำเนินการแก้ไขปัญหา ปรากฏความพยายามเป็นอย่างมากที่จะหาวิธีแก้ไข มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อการนี้หลายครั้ง เพื่อนำไปใช้ในการฉีดยา ดี.ดี.ที. ตามท่อและในท้องที่ต่างๆ ซึ่งในที่สุดก็เรียนรู้ว่าเป็นวิธีการที่ไม่ได้ผล สาเหตุของปัญหาขุงก็เป็นที่ทราบกัน มีบทความวิพากวิจารณ์ในเรื่องนี้ว่า

นโยบายการปราบขุงทำมาโดยตลอด นับตั้งแต่ก่อนสงคราม จนหลังสมัยสงคราม แต่ขุงก็ยังไม่ลดและยังเพิ่มขึ้นด้วย อันเนื่องมาจากพระนครเป็นที่ลุ่ม และแผนผังของบ้านเมืองเป็นอยู่อย่างใดก็เป็นอย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง และยังมีท่อริมถนนเป็นแหล่งน้ำโสโครก ทำให้เป็นที่อยู่ของขุง ดังนั้นปัญหาเรื่องการปราบขุงจึงไม่ได้อยู่ที่งบประมาณ หากอยู่กับการดัดแปลงท่อข้างถนนให้เป็นทางระบายน้ำได้เท่านั้น และด้วยวิธีการฉีด ดี.ดี.ที. ฆ่าขุง ก็ได้ข้อสรุปว่า “ได้ผลเพียงชั่วคราวไม่สามารถปราบให้หมดสิ้นได้ เนื่องจากกรุงเทพฯ ยังมีแหล่งน้ำขังและที่ชื้นสกปรกอยู่มากจนเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ขุงได้อย่างรวดเร็ว จึงขอให้ประชาชนร่วมมือถมแหล่งน้ำขังให้หมด”

หลังจากข้อสรุปดังกล่าว ได้มีการเสนอโครงการปราบขุงเป็นลำดับมาหลายโครงการ โดยกำหนดให้เป็นโครงการเกี่ยวเนื่องกับการกำจัดน้ำโสโครกและสร้างท่อระบายน้ำด้วย เพราะเป็นต้นเหตุของการแพร่พันธุ์ขุง โครงการดังกล่าวจึงเป็นโครงการใหญ่ที่ต้องใช้งบประมาณสูงมาก ได้มีการเสนอโครงการควบคู่กันไปกับการใช้มาตรการต่างๆ เป็นลำดับดังนี้ คือ

- มี.ย.2497 กระทรวงมหาดไทยเสนอคณะรัฐมนตรีขออนุมัติโครงการปราบยุงกรุงเทพฯ ใช้เงิน 343 ล้านบาท ใน 5 ปี
- มี.ค.2498 เทศบาลกรุงเทพฯ ประกาศให้ราษฎรร่วมปราบยุงโดยถมแหล่งน้ำขังและปรับปรุงสถานที่อาคารบ้านเรือนให้ถูกสุขลักษณะ หากยังเป็นต้นเหตุให้เกิดความรำคาญตามพระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ.2484 จะถูกปรับตามกฎหมาย
- ต.ค.2501 นายกเทศมนตรีกรุงเทพฯ จะขอใช้งบประมาณ 200 ล้านบาท ในการปราบยุงซึ่งเทศบาลไม่สามารถหาเงินมาได้ จะขอปรึกษากับองค์การยูซอม
- พ.ย.2502 เทศบาลกรุงเทพฯ จะใช้งบประมาณ 50 ล้านบาท สร้างท่อระบายน้ำในปี พ.ศ.2503 และจะใช้ในโครงการระยะยาวประมาณ 5-6 ปี เป็นเงิน 300 ล้านบาท
- ก.พ.2504 นายกเทศมนตรีกรุงเทพฯ ยอมรับว่ายุงชุมขึ้นอีก ทั้งที่ได้แถลงโครงการปราบยุงมาหลายปีแล้ว เพราะน้ำโสโครกสกปรกยังมีขังอยู่มาก ท่อเมนระบายน้ำโสโครกก็เก่าแก่ชำรุดเหลืออยู่ไม่ถึงครึ่ง จะทำใหม่ก็ขาดเงินทางออกขณะนี้คือ ขอให้ประชาชนช่วยตัวเองไปพลางก่อน บ้านใดมีหลุมมีบ่อหรือที่ขังน้ำเน่าเสียก็ให้รีบถมเสีย
- เม.ย.2505 ผู้เชี่ยวชาญชาวอังกฤษเข้ามาช่วยโยธาเทศบาลสร้างท่อระบายน้ำลงทะเลเพื่อปราบยุง กะจะใช้งบประมาณ 300 ล้านบาท
- ก.ย.2505 ตั้งคณะกรรมการปราบยุง มีอธิบดีกรมโยธาเทศบาลเป็นประธาน
- ต.ค.2505 เทศบาลจะดำเนินการปราบยุงตามแผนใหม่โดยใช้หลักธรรมชาติ คือ จะใช้ปลาช่วยปราบยุง โดยจะขุดคูคลองระบายน้ำให้สะอาด แล้วนำปลามาปล่อย
- พ.ย.2505 กรมโยธาวางแผนปราบยุงใหม่ทำพร้อมกันหมดในเขตนครหลวงจะต้องให้เงินงบประมาณ 1,000 ล้านบาท
- ก.พ.2506 กระทรวงมหาดไทยเตรียมการปราบยุงเป็นการใหญ่ในจังหวัดพระนครและธนบุรี ใช้เงินลงทุน 900 ล้านบาท
- ผลจากการพิจารณาโครงการปราบยุงต่างๆ ดังกล่าว คณะผู้วิจัยมิได้ทำการศึกษาในระดับลึก จึงไม่สามารถประเมินค่าใช้จ่ายที่ได้รับอนุมัติและดำเนินการจริง อย่างไรก็ตามจากการยังคงอยู่ของปัญหายุง ปัญหาท่อระบายน้ำโสโครกในปัจจุบัน ตลอดจนจากหลักฐานข้างท้ายนี้ คงจะทำให้เราได้ข้อสรุปที่ชัดเจนเกี่ยวกับประสิทธิผลของการแก้ปัญหาที่ยุงที่ดำเนินการตลอดมาได้ กล่าวคือ
- ก.พ.2507 รัฐบาลตกลงใจยับยั้งโครงการปราบยุงซึ่งใช้เงินหลายร้อยล้านบาท เพราะเห็นว่าการใช้เงินจำนวนมากมาปราบยุงซึ่งไม่ทำให้คนตายเพียงแต่รำคาญรบกวน เป็นเรื่องไม่ประหยัด

โดยมีข้อวิพากษ์วิจารณ์จากหนังสือพิมพ์ในเรื่องนี้ว่า โครงการปราบยุงนั้นเป็นโครงการเดียวกันหรือไม่กับโครงการสร้างท่อระบายน้ำโสโครกสำหรับคนกรุงเทพฯ ถ้าเป็นโครงการเดียวกันก็ควรจะพิจารณาเสียใหม่เพราะเป็นความจำเป็น

ม.ค.2509 อธิบดีกรมโยธาเทศบาลให้สัมภาษณ์ว่า โครงการปราบยุงนี้กรมโยธาเทศบาลได้ยุติการดำเนินการและเลิกเกี่ยวข้องมานานแล้ว และได้มอบหมายโครงการที่ทำอยู่ที่เทศบาลแล้วด้วย ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องของรัฐบาลที่จะมอบให้ผู้จัดการต่อไป

ปัญหาน้ำเสีย

ปัญหาน้ำเน่าเสียในคลอง เป็นปัญหาที่ปรากฏตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และเคยมีความรุนแรงอย่างคาดไม่ถึง สาเหตุของน้ำเสียจะเนื่องมาจากการทิ้งขยะมูลฝอยลงในคลอง และการระบายน้ำไม่ดีพอเป็นสำคัญ และในระยะต่อมาเมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อมในสมัยรัชกาลที่ 5 น้ำเสียอันเนื่องมาจากโรงงานเกิดขึ้นประปราย จนกระทั่งถึงขั้นปัญหาน้ำเสียอย่างรุนแรงจากโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ดังในปัจจุบัน

ปัญหาน้ำเสียเริ่มเป็นปัญหาสำคัญมาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เมื่อมีการจัดการประปา ทำให้ได้มีการทดสอบน้ำในที่หลายแห่ง ปรากฏว่าน้ำโดยทั่วไปในกรุงเทพฯ เค็ม การประปาต้องใช้น้ำถึงบางหลวง เชียงราก แขวงเมืองปทุมธานี ซึ่งอยู่นอกกรุงเทพฯ 16 ไมล์ เพราะเป็นบริเวณที่น้ำเค็มขึ้นไม่ถึง

หลักฐานเกี่ยวกับปัญหาน้ำเสียในรัชกาลที่ 5 เห็นได้จากรายงานของหมอไฮเอต แพทย์สุขาภิบาล ต่อกระทรวงวังว่า น้ำในคลองเม่งเสง และคลองหลอดโสโครกมาก โดยเฉพาะคลองเม่งเสงสกปรกกว่า เพราะประตูน้ำปิดเสมอ น้ำไม่ได้รับการถ่ายเท และยังคงรับของเสียจากบ้านเรือนราษฎรและจากสวนดุสิตด้วย แม้แต่สัตว์ถ้าใช้ก็ยังมีอันตราย แต่ในเรื่องนี้ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงบอกว่า น้ำในคลองข่อมโสโครกกว่าน้ำในแม่น้ำ และที่บอกว่าโสโครกมากจนน่ากลัวอันตรายก็ตามสายตาฝรั่ง แต่ที่จริงแล้วตามความเห็นของท่าน น้ำใน 2 คลองไม่เห็นจะต่างกัน²⁹ นอกจากนี้ในการขุดบ่อน้ำใช้และบริโภคน้ำเพื่อใช้จำหน่ายแก่ราษฎรของมิสเตอร์มินโต ผู้จัดการขุดบ่อน้ำขึ้นกับกรมราชโลหกิจ กระทรวงเกษตราธิการ มิสเตอร์มินโตได้อ่านน้ำจากบ่อในศาลายุทธนาธิการไปตรวจแยกธาตุที่ไซ่งอน ปรากฏผลว่า หมอที่ไซ่งอนว่าใช้บริโภคน้ำไม่ได้ แต่ทางสุขาภิบาลไทยบอกว่าใช้ได้³⁰

รายงาน Schema of Water Supply for Bangkok โดย นาย แอล อาร์ คะมะ โสเดียร์ วิศวกรประจำกรมคลองในรัชกาลที่ 5 เป็นอีกหลักฐานหนึ่งที่ชี้ให้เห็นแนวโน้มของปัญหาน้ำเสียในกรุงเทพฯ ว่า กำลังสูงขึ้นทุกที นายโอสเดียร์ได้ชี้ว่า กรุงเทพฯ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ราษฎรจึงพากันใช้น้ำจากแม่น้ำหรือคลองที่ติดกับแม่น้ำนี้ และเมื่อยังไม่มีการฝังท่อสำหรับเป็นทางออกแห่งโสโครก คลองเหล่านี้จึงเป็นทาง

แห่งโสโครกในกรุงเทพฯมีอันตรายต่อสุขภาพของประชาชน และยิ่งในฤดูแล้งระหว่างเดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม เป็นช่วงน้ำน้อยก็ยิ่งเป็นอันตรายมากขึ้น และบางปีน้ำลดต่ำมาก พื้นที่กรุงเทพฯอยู่ต่ำไม่สูงกว่าทะเลมากนัก จึงทำให้น้ำกร่อยเข้าไปถึง 28-30 กิโลเมตร และเมื่อน้ำไหลออกทะเลไม่ได้สิ่งโสโครกที่ระบายลงแม่น้ำก็ไม่สามารถถูกระบายออกทะเลได้ นอกจากนั้นแม่น้ำเจ้าพระยาก็ยังมีความลาดน้อย จึงเป็นสาเหตุให้สิ่งโสโครกไม่สามารถถูกระบายออกทะเลได้ เกิดน้ำเสียเมื่อราษฎรใช้น้ำก็เกิดโรคระบาดคืออหิวาตกโรค

จากการสำรวจแม่น้ำเจ้าพระยาของนายโฮเดียร์ ในเดือนเมษายน พ.ศ.2477 เขาได้ตักน้ำที่ปากคลองรังสิตกับที่บางหลวงเชิงราก็ไปทดสอบ จากการทดสอบปรากฏว่าน้ำในที่ 2 แห่งมีธาตุ “ออแกนิตแมตเอตร์” อยู่มาก จะต้องใช้ไฟรอนจัดมาก และนำมากรองแล้วจึงจะใช้รับประทานได้³¹

ปัญหาน้ำเน่าได้ทวีความรุนแรงขึ้น โดยตลอด ในรัชกาลที่ 6, 7 มีคำร้องเรียนเรื่องปัญหาน้ำมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ในรัชกาลที่ 7 ใน พ.ศ.2475 ชาวภาษีเจริญได้ร้องเรียนว่า ชาวภาษีเจริญเดือดร้อนเรื่องน้ำในคลองภาษีเจริญ เนื่องจากเรือยนต์ที่แล่นรับส่งผู้โดยสารได้ปล่อยและเทน้ำมันเรือลงไปในคลอง ทำให้น้ำเป็นฝ้าและเหม็นไปทั้งคลอง และคลองนี้มีประตุน้ำภาษีเจริญ (ตอนนอก) ยังได้รับความเดือดร้อนจากโรงมะเกลืออีก เพราะพวกลูกจ้างนำผ้าที่ย้อมมาซัก สีที่ตกออกจากการผ้าทำให้น้ำสกปรก จนน้ำใช้การไม่ได้ จึงนำร้องเรียนให้หนังสือพิมพ์ช่วย เนื่องจากชาวบ้านไม่ค่อยรู้เรื่องกฎหมาย³²

จากการสั่งสมของปัญหาน้ำเสียมาโดยตลอดดังกล่าว ในรัชกาลที่ 8 ได้มีความสนใจต่อปัญหาดังกล่าวมากขึ้น ปรากฏมีกระทู้ถามของผู้แทนราษฎรในปัญหาน้ำเสียจากโรงงานเป็นจำนวนมาก ซึ่งเมื่อพิจารณาต่อไปถึงสมัยกรุงเทพฯเป็นเมืองโตเดี่ยว จะพบว่าปัญหาน้ำเสียได้รุนแรงขึ้น โดยมีสาเหตุของปัญหามาจากการที่แหล่งสำคัญ 2 แหล่ง คือ ย่านชุมชนและย่านอุตสาหกรรม ปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำคลองสาธารณะ โดยมีได้บำบัดน้ำให้มีคุณภาพดีขึ้นแต่ประการใด และเนื่องจากกรุงเทพฯอยู่ใกล้ปากแม่น้ำ จึงมีน้ำเค็มไหลแทรกเข้ามาตามลำน้ำ ทำให้น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาที่เพิ่มขึ้นทำให้ออกซิเจนในน้ำลดลงจนเป็นศูนย์ในที่บางแห่ง ทำให้สัตว์น้ำอยู่ไม่ได้ ดังจะได้ศึกษาถึงปัญหาในประเด็นดังนี้ คือ

1.ปัญหาน้ำเสียจากย่านชุมชน การระบายสิ่งปฏิกูลทั้งของแห้งและของเหลวลงสู่แม่น้ำ ทำให้น้ำเกิดเน่าเสียมีมาตลอดเวลาจนกระทั่งปัจจุบัน การดำเนินการของเทศบาลได้แก่การห้ามประชาชนทิ้งสิ่งปฏิกูลลงน้ำ นอกจากนี้ยังมีวิธีอื่นๆ เช่น การรื้อประตุน้ำปทุมวันและพระโขนง เพื่อให้ น้ำในคลองถ่ายเท และในปี 2505 เริ่มมีคณะสำรวจและวางผังจากประเทศอังกฤษมาช่วยกรมโยธาธิการในการวางผังท่อระบายน้ำในเขตอำเภอชั้นใน โครงการท่อระบายน้ำมีหลายหน่วยงานและบริษัทที่ปรึกษาเสนอไว้ ได้แก่โครงการของ Lichfield เสนอโดยสำนักผังเมือง โครงการ Husband เสนอโดยกรมโยธาธิการและโครงการ Thoin เสนอโดยเทศบาลนครกรุงเทพฯ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้รับหลักการในการจัดทำโครงการระบายน้ำโสโครกในปี

2508 และรับหลักการว่าจ้างบริษัท Camp Dresser and McKee Consulting Engineer ทำสำรวจและออกแบบระบบระบายน้ำในเขตพระนครในปีต่อมา โดยเสนอให้สร้างโรงกำจัดและระบบท่อระบายน้ำในเขตต่างๆซึ่งจัดทำเป็นระยะรวม 32 ปี นอกจากนี้ สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติยังได้วางโครงการปรับปรุงท่อระบายน้ำในเขตเมืองชั้นในในปี 2512 โครงการท่อระบายน้ำที่มีผู้วางแผนไว้มากมาย ถูกนำมาปฏิบัติเพียงส่วนน้อย โดยในปี 2512 จัดสร้างระบบระบายน้ำในท่อหลัก 2 เส้น คือพระราม4-คลองเตย และสวนจิตรลดา-คลองผดุงกรุงเกษม

มีแนวความคิดที่จะให้เอกชนรับผิดชอบในการบำบัดน้ำเสีย โดยในปี 2521 กรุงเทพมหานครแถลงว่าจะเสนอกฎหมายบังคับกักตักคาร์ รันค้ำ หมู่บ้าน ติดตั้งเครื่องกำจัดน้ำเสียนขนาดเล็กในหน่วยงานของตน ก่อนที่จะระบายลงสู่ลำรางสาธารณะ

การดำเนินการแก้ปัญหา น้ำเสียจากชุมชนยังไม่สามารถปฏิบัติให้ลุล่วงตามแผนที่บริษัทผู้เชี่ยวชาญหลายชาติเสนอ ในขณะที่ชุมชนกรุงเทพเติบโตขึ้นทุกขณะ ซึ่งความสำคัญของปัญหาดังกล่าวปรากฏว่า ปี 2522 ปัญหาน้ำเสียจากชุมชนมีปริมาณร้อยละ 70 ส่วนน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมมีประมาณร้อยละ 30

2.ปัญหาน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม น้ำเสียจากโรงงานในระยะแรกเกิดจากโรงงานอุตสาหกรรม เช่นในปี 2491 ชาวบ้านฝั่งธนบุรี ร้องเรียนกรณี โรงงานวันเส้นถ่ายเทน้ำเสียดลงคลองจนน้ำนั้นใช้อาบไม่ได้ ในระยะหลังการปล่อยน้ำเสียของโรงงานมักมีของเสียที่เป็นพิษด้วย เช่น โลหะหนักและเคมีร้ายแรง ในกรณีที่โรงงานโซดาไฟอ่าวาฮิปปล่อยสารพิษลงลำน้ำเจ้าพระยาในปี 2516 ก่อให้เกิดการประท้วงในหมู่ชาวญี่ปุ่นเพื่อคนไทยเป็นครั้งแรก ปริมาณน้ำเสียที่โรงงานระบายสู่มแม่น้ำเจ้าพระยามากที่สุด คือ น้ำเสียจากโรงงานสุรา 2 แห่ง ซึ่งปล่อยน้ำเสีย 80,000 กก.ต่อวัน อย่างไรก็ตาม โรงงานสุราก็ยังคงได้รับการสนับสนุนจากกรุงเทพฯให้ขยายโรงงานในปี 2521 แม้จะมีกระแสคัดค้านจากหลายฝ่ายก็ตาม โดยที่นายกรัฐมนตรีให้บริษัทแก้ไขระบบกำจัดน้ำให้มีประสิทธิภาพกำจัดน้ำเสียมากขึ้น

แม้จะมีกฎหมายระบุโทษของโรงงานที่ฝ่าฝืนทิ้งน้ำเสียซึ่งมีความเน่าเสียและสิ่งปฏิกูลสูงกว่ามาตรฐานที่กำหนดลงสู่ลำรางสาธารณะ โดยอาศัย พ.ร.บ. โรงงานและ พ.ร.บ.รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมก็ตาม กฎหมายดังกล่าวไม่สัมฤทธิ์ผลในทางปฏิบัติ ผู้ได้รับความเดือดร้อนไม่สามารถจะฟ้องร้องเอาโทษจากผู้ก่อการได้เนื่องจากความยุ่งยากในทางคดี ในปี 2525 สภาผู้แทนราษฎรจึงเสนอร่างกฎหมายให้ลงโทษโรงงานที่ปล่อยน้ำเสียดลงน้ำแล้วก่อให้เกิดความเสียหาย ต้องเป็นผู้รับผิดชอบความเสียหายนั้น

3.คุณภาพน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นทางรับน้ำโสโครกขนาดใหญ่ที่ไหลจากลำรางท่อระบายน้ำ และคลองสายต่างๆ ทำให้น้ำมีความเน่าเสียมากขึ้นตามปริมาณน้ำเสียที่มากขึ้น อันเป็นผลจากจำนวนประชากรสูงขึ้นและกิจกรรมการใช้น้ำมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันปริมาณน้ำเหลือลำน้ำเจ้าพระยาถูก

ควบคุมการไหลและความเร็วจากการสร้างเขื่อน ทำให้แรงดันของน้ำที่ปากแม่น้ำลดลง น้ำทะเลจึงแทรกเข้ามาลำน้ำ คุณภาพน้ำจึงกร่อยมากขึ้น ในปี 2505 ปรากฏแม่น้ำที่บริเวณท่าเรือกรุงเทพและเหนือขึ้นไปอีก 15 กม.น้ำเริ่มเค็ม ในปี 2516 กระทรวงสาธารณสุขสำรวจพบว่ามีออกซิเจนเหลือในน้ำต่ำมาก เพียง 1 ในล้าน ส่วนในลำน้ำ ส่วนบางบริเวณไม่มีออกซิเจนเหลืออยู่เลย ได้แก่ พระประแดง คลองเตย และสะพานกรุงเทพ นอกจากนี้ไม่มีออกซิเจนในลำน้ำแล้ว น้ำยังมีเชื้อโรคอยู่เป็นอันมาก รวมทั้งสารพิษต่างๆ ซึ่งไม่สลายตัวและเป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำในน้ำ ต่อพืชผลเกษตร การอุปโภคบริโภคของคน และสิ่งแวดล้อม

ปัญหาน้ำเสียได้ปรากฏเป็นปัญหาที่รุนแรงมาเกือบตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ควบคู่กันไปกับปัญหาความสกปรกและขยะมูลฝอย และการเติบโตของเมืองและกิจกรรมอุตสาหกรรมในภาพของมาตรการของรัฐ ผลเสียหายทั้งด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนแลเศรษฐกิจได้เป็นที่ประจักษ์ชัด ควรที่รัฐจะได้จัดการกับปัญหานี้ให้สูญสิ้นเสียก่อนที่แม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นเส้นเลือดใหญ่ของกรุงเทพมหานครจะเน่าเสียจนใช้การไม่ได้อีกต่อไป

ปัญหาน้ำเค็ม

เนื่องจากกรุงเทพมหานครอยู่ใกล้ทะเลและความสูงเหนือกว่าระดับน้ำทะเลประมาณครึ่งเมตร ดังนั้นปัญหาน้ำทะเลไหลเข้ามาท่วม ปัญหาน้ำกร่อยน้ำเค็มเกิดขึ้นตลอดเวลา นับตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา อันเป็นผลเสียในการอุปโภคบริโภคและการประกอบอาชีพเกษตร ในระยะต้นการแก้ปัญหานี้ได้แก่ การแจกน้ำจืดเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ต่อมาได้แก่การปิดท่อบกั้นเพื่อกั้นน้ำทะเล ซึ่งเผชิญกับปัญหาเกี่ยวกับทำนบดังกล่าวแล้วข้างต้น ปัญหาน้ำเค็มจะพบได้ว่า ในการทำน้ำประปาในรัชกาลที่ 5 ต้องไปทำถึงในพื้นที่คลองเชียงราก แขวงเมืองประทุมธานี ซึ่งเป็นที่พื้นที่น้ำเค็มจะขึ้นถึง รัฐได้ให้ความสนใจต่อปัญหา น้ำเค็มมากทุกยุคทุกสมัย ผู้แทนราษฎรได้นำปัญหานี้ตั้งกระทู้ถามในสภา แต่ปัญหาน้ำเค็มก็ยังคงเป็นปัญหาทางธรรมชาติที่ไม่อาจแก้ไขได้ต่อไป แต่อาจจะเบาบางลงได้บ้างหากปัญหาสภาวะแวดล้อมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้รับการแก้ไข

ปัญหาน้ำท่วม

ปัญหาน้ำท่วมเป็นปัญหาคู่บ้านคูเมืองของกรุงรัตนโกสินทร์มาตั้งแต่ในอดีต โดยเหตุที่กรุงรัตนโกสินทร์มีลักษณะทางกายภาพดังกล่าวแล้ว เมื่อถึงคราวเผชิญกับสาเหตุต่างๆ ทางธรรมชาติ เช่น น้ำฝน น้ำหลาก น้ำทะเลหนุน และแผ่นดินทรุด จึงเป็นปัญหาทางธรรมชาติที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เมื่อศึกษาให้ลึกกลงไปได้พบว่าสาเหตุอันเกิดจากฝีมือของคนกรุงเทพฯ การจัดการกับสภาวะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมที่ไม่สอดคล้องกับสภาพพื้นฐานทางกายภาพของรัฐในอดีต ตลอดจนความสามารถในการจัดการแก้ไขปัญหา

สภาวะแวดล้อมอื่นๆ อันเป็นสายโซ่มาสู่ปัญหาน้ำท่วม ได้เป็นสาเหตุที่สำคัญยิ่งกว่าต่อปัญหาการเกิดน้ำท่วมในปัจจุบัน

ความสูญเสียทางเศรษฐกิจจากปัญหาน้ำท่วมมีปริมาณมหาศาล เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนับรวมตั้งแต่ในอดีต ดังอย่างจากการสูญเสียเมื่อคราวน้ำท่วมใหญ่ใน พ.ศ.2518 ประมาณกว่าร้อยละ 67 ครัวเรือนในกทม.ซึ่งมี 4 แสนครัวเรือนในขณะนั้น ได้รับความเสียหายคิดเป็นมูลค่าประมาณ 400 ล้านบาท ส่วนทางด้านบริการสาธารณะ สาธารณูปโภค เช่น ถนน โทรศัพท์ ชำรุดเสียหายอีกประมาณ 100 ล้านบาท นอกจากนั้นยังมีผลเสียหายทางอ้อมที่เกิดจากการขนส่งชะงักชะงัน การคมนาคมติดขัดไม่สะดวก รวมทั้งค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพอนามัยและการบริการสาธารณสุข เป็นมูลค่าความเสียหายทางอ้อมอีก 600 ล้านบาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้นถึง 1 พันล้านกว่าบาท จึงเป็นการนำเสียดายที่เราต้องสูญเสียงบประมาณของชาติในลักษณะต้ำน้ำพริก ละลายแม่น้ำนี้ในแต่ละปี ด้วยสาเหตุจากการขาดประสิทธิภาพในการจัดการกับปัญหาสภาวะแวดล้อมของตนเองเป็นสำคัญ

ปัญหาน้ำท่วมในปัจจุบันมีสาเหตุเกี่ยวพันกับปัญหาทางระบายน้ำ ดังปรากฏว่า จากปริมาณปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับแม่น้ำลำคลองซึ่งมีมากจนยากแก่การแก้ไขดังกล่าวแล้ว และด้วยนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมการสร้างถนน ทำให้มีการถมคลองเป็นจำนวนมาก จึงเป็นการสูญเสียทางระบายน้ำที่มีอยู่เดิมตามธรรมชาติไป ในขณะที่รัฐไม่สามารถสร้างท่อระบายน้ำในปริมาณและคุณภาพที่เพียงพอที่จะมาทดแทนทางระบายน้ำตามธรรมชาติแบบเดิม ปัญหาน้ำท่วมจึงมีมากขึ้นในทุกตรอกซอกซอย คำร้องเรียนเกี่ยวกับปัญหาน้ำท่วมคันเนื่องมาจากขาดท่อระบายน้ำหรือท่อระบายน้ำอุดตันใช้การไม่ได้มีเป็นจำนวนมาก โดยทุกคำร้องเรียนมักจะกล่าวอ้างว่าเป็นเพราะเทศบาลได้ถมคลองซึ่งเป็นทางระบายน้ำที่มีมาแต่เดิม นอกจากนั้นสาเหตุอื่นๆ ของปัญหาได้แก่ ความไม่ประสานกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐเองก็มีส่วนให้ปัญหาดังกล่าวทวีขึ้น ตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ.2506 หนังสือพิมพ์พาดหัวข่าวว่าเผยเหตุที่น้ำท่วมถนนในเขตเทศบาลกรุงเทพฯเมื่อฝนตกหนัก เนื่องมาจากการวางท่อประปาของบริษัท เดอเกรมมองค์ ซึ่งเมื่อทำการวางท่อประปาจะต้องอุดท่อระบายน้ำโสโครกหัวถนน แต่เมื่อเลิกงานแล้วไม่เปิดท่อให้อยู่ในสภาพปกติ หรือจากตัวอย่างใน พ.ศ. 2517 ได้พบว่า การทำงานขององค์การโทรศัพท์ซึ่งไปยกท่อระบายน้ำให้สูงขึ้นโดยผลการในบางช่วง ทำให้ท่อไม่อยู่ในระดับเดียวกัน สูงๆต่ำๆ จึงทำให้ท่อตันใช้การไม่ได้ เป็นต้น และโดยสาเหตุที่ประชาชนต้องเผชิญกับปัญหาน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี การแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีช่วยตนเองได้แก่การยกพื้นบ้านให้สูงกว่าระดับถนน ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บ้านถนนจะอยู่ในระดับต่ำลงทุกที การระบายน้ำจึงเป็นหาระบายลงสู่ถนนในขณะที่ระดับเจ้าพระยาในฤดูนั้นสูงกว่าระดับถนนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว การแก้ปัญหาน้ำท่วมจึงยากเกินแก้ไข

ในขณะที่การแก้ปัญหาเรื่องปริมาณและคุณภาพของท่อระบายน้ำยังไม่ประสบผลสำเร็จ ด้วยขาดงบประมาณ ฯลฯ มาตรการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมของรัฐจึงอยู่ในสภาพตามมีตามเกิดและเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ได้แก่ การอุดท่อระบายน้ำ ปิดคลองสูบน้ำทิ้ง ซ่อมแซมท่อระบายน้ำ ให้พนักงานเปิดฝาท่อระบายน้ำเพื่อน้ำจะได้ระบายได้ทัน เป็นต้น โดยโครงการระยะยาวขนาดใหญ่ก็ได้มีการศึกษา แต่ยังมีได้ปรากฏอย่างจริงจังในทางปฏิบัติ งบประมาณเพื่อการแก้ปัญหาดังกล่าวมีเป็นจำนวนมาก เช่น ใน พ.ศ. 2507 กรมโยธาเทศบาลได้เสนอโครงการท่อระบายน้ำถาวร ซึ่งต้องใช้งบประมาณ 800 ล้านบาท และได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเพื่อแก้ปัญหา โดยมี ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็นประธานใน พ.ศ.2514 เทศบาลกรุงเทพฯ ประกาศว่า จะใช้ 4 ล้านบาทเพื่อล้างท่อระบายน้ำป้องกันน้ำท่วม ใน พ.ศ.2516 มีการทดลองระบายน้ำลงใต้ดินทางต่อบาดาลเพื่อป้องกันน้ำท่วม ใน พ.ศ.2517 ได้ตั้งศูนย์ป้องกันน้ำท่วมเพื่อคอยประสานงานในการติดตั้งเครื่องสูบน้ำ ใน พ.ศ.2523 มีดำริจะสร้างทำนบเจ้าพระยาแก่น้ำท่วมกรุง และในปีเดียวกันนั้น หนังสือพิมพ์หาดหัวข่าว กทม.ออกกฎหมายยกระดับพื้นถนนที่กรุงเทพฯ ป้องกันน้ำท่วม โดยจะกำหนด “ค่าแรงสำหรับการก่อสร้างถนนหรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ในปี 2524 กทม.ยังของงบประมาณ 48 ล้านบาท ชูคนน้ำท่วม และมีการวางแผนแก่น้ำท่วมโดยแก้กฎหมายแบ่งย่านงาน เช่น ย่านอุตสาหกรรม ที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม เพื่อประโยชน์ต่อการป้องกันน้ำท่วมและการประสานงานในด้านอื่น ๆ เช่น การจราจร สาธารณูปโภค เป็นต้น

ปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพฯ ยังคงมีอยู่ต่อไป ความผิดพลาดในอดีตทำให้ปัญหาซับซ้อนจนยากที่จะแก้ไข ได้มีข้อสรุปถึงความผิดพลาดในบางประเด็นเกี่ยวกับสาเหตุการเกิดปัญหาน้ำท่วม เช่นใน พ.ศ.2509 สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กล่าวว่า การถมคลองเพื่อทำถนนที่เทศบาลได้กระทำแล้วๆ นั้น เป็นข้อผิดพลาดร้ายแรงยิ่ง และในปีถัดมา จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีได้มีกรากฎซึ่งปรากฏพาดหัวข่าว “นายกปรารถนา เรื่องถมคลอง สังกเทศบาลหลายๆ มือไว้บ้าง”

คำกล่าวสรุปสำหรับปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพฯ ในที่นี้ คงต้องใช้คำพูดของประชาชน ที่มีหนังสือพิมพ์เมื่อปี พ.ศ.2523 “ว่าแก้ปัญหาน้ำท่วม เบื่อและเสียดาย”

2.2.3 ปัญหาเกี่ยวกับถนน

เมื่อกรุงรัตนโกสินทร์เริ่มขยายตัวขึ้น ถนนได้กลายมาเป็นสภาวะแวดล้อมที่สำคัญอย่างใหม่ต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ปัญหาสภาวะแวดล้อมเกี่ยวกับถนนที่เป็นปัญหาหลัก มีความสัมพันธ์กับปัญหาเรื่องความสกปรก เช่นเดียวกับปัญหาคลอง โดยอาจแบ่งเป็นกลุ่มปัญหาที่สำคัญดังนี้คือ

ปัญหาความสกปรกบริเวณถนน

ปริมาณของปัญหาในเรื่องนี้มีเป็นจำนวนมากและสืบเนื่องโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน ดังอย่างปัญหา เช่น ปัญหาบัตรสนเท่ห์ร่องสุขาภิบาลของ มิสเตอร์ ริชาร์ดสัน รองอธิบดี กรมกองตระเวน สมัยรัชกาลที่ 5 ว่า ตำบลตรอกบ่อนตลาดน้อยตั้งแต่ปากตรอก ท่อน้ำข้างถนน โสโครกมาก น้ำเดินไม่ได้ ล่นเอ่อมาบนถนน และคนจีนเจ้าของโรงจำนำแถบนั้นก็เอา เสื้อผ้าออกมาแขวนขายตามหน้าร้านล้าออกมาเป็นอันมาก กีดขวาง ต่อทางคนเดิน พวกตระเวนท้องถิ่นนั้นก็ไม่ว่างห้ามปราม³³ นอกจากนั้นก็มีคำร้องเรียนเรื่องขยะมูลฝอย เศษอาหาร อุจจาระ บนท้องถนนและตามตรอกซอยอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีข้อน่าสังเกตเกี่ยวกับความตื่นตัวของประชาชนต่อปัญหาและทำการร้องเรียนว่าโดยส่วนใหญ่จะเป็นคนบังคับอังกฤษ

มาตรการที่ใช้ในการกำจัดความสกปรกประการหนึ่งทีกล่าวแล้วคือ การสร้างถนนและมาตรการต่อไปสำหรับกำจัดความโสโครกของถนนและซอยต่างๆ ได้แก่ “การสร้างตึก” ดังตัวอย่างเช่น มิสเตอร์ ฟุคโด ได้เช่าตึกหลวงถนนเฟื่องนคร แต่หลังตึกเป็นที่โสโครก น่ารังเกียจมาก และเป็นทีหลวง จึงขอให้ทางหลวงสร้างตึกแล้วตนเช่าต่อไป ซึ่งเรื่องนี้ เสนาบดีกระทรวงนครบาลเห็นชอบด้วย เพราะเป็นการกำจัดความโสโครกและเป็นประโยชน์ด้วย³⁴ นอกจากนั้น ได้ใช้มาตรการทางกฎหมายไ้ราษฎรที่ปลูกเรือนโรงลูกค้านที่หลวง เช่น ริมคลองผดุงกรุงเกษม และมีประกาศว่าบรรดาถนนต่างๆ ที่ตัดใหม่นั้นห้ามราษฎรปลูกโรงเรือน ร้านเพิงที่กำบังด้วยแผงไม้ขัดแตะ หรือ ใบไม้ และให้จัดการรื้อถอนเช่น ที่ถนนสามเสน เป็นต้น³⁵

ปัญหาการสร้างและบำรุงถนน

จุดเริ่มต้นของการสร้างถนนในประเทศไทยเนื่องมาจากคำร้องเรียนของฝรั่ง ประกอบกับความจำเป็นที่จะต้องขยายตัวเมืองให้รองรับความเจริญทางเศรษฐกิจที่ทวีสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในด้านการสร้างถนน จะเป็นปัญหากับการไ้ที่ราษฎร ปรากฏข้อร้องเรียนต่างๆ เรื่องราษฎรไม่ยินยอม มีการชดใช้ค่าเสียหายน้อยเกินไป หรือราคาที่ดินที่รัฐต้องชดใช้สูงเกินไป ตัวอย่างการตัดถนนสามเพ็ง ยูพราช และราชวงศ์ เจ้าป่ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ กราบบังคับมณฑลรัชกาลที่ 5 ว่า ในการทำนั้นมีได้มุ่งที่ความสวยงาม แต่มุ่งที่ความสำเร็จง่าย ดังนั้นถนนจึงคดเคี้ยวเพราะต้องหลบบ้านเรือนราษฎร³⁶ แต่ถึงกระนั้นก็ยังมิขำออกมาเรื่อยๆ ว่าราษฎรที่ยากจนได้ยื่นเรื่องร้องทุกข์ว่าทางการมักจะตัดถนนโดยเลี้ยวบ้านใหญ่ๆ ของคนมีฐานะดี และมาตัดถนนตรงบ้านราษฎรที่ยากจนแทน ทำความลำบากแก่ราษฎรยากจนมาก³⁷

ปัญหาในด้านการบำรุงรักษาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องถนนเป็นลูมบ่อ เพราะประชาชนใหม่ช่วยกันรักษา เช่น มีคนจีนออกไปอาบน้ำกลางถนน นอกจากนั้นความคิดเรื่องการปลูกต้นไม้ เพื่อประโยชน์ในการยึดครองขอบทางและเพื่อความสวยงามร่มรื่น ได้กระทำในการตัดถนนใหญ่สมัยรัชกาลที่ 5 ตัวอย่างเช่น รัชกาลที่ 5 ทรงมีหนังสือถึงเจ้าพระยาเทเวศร์วงวิวัฒน์ ความว่าเรื่องขุดคลองและตัดถนนตั้งแต่ศาลาแดงถึง

บางกะปิ ทรงทราบแล้ว ขอให้คลองและถนนนี้ชื่อว่า “ราชดำริห์” และขอบถนนควรปลูกต้นไม้ยืนต้น
³⁸ แต่ปรากฏว่าจากเอกสารของกระทรวงนครบาลพบเสมอว่า มีการขโมยต้นไม้ที่ปลูกตามถนนหรือสถานที่
 ต่างๆ หรือไม่ก็เอามาไปผูกกับต้นไม้จนต้นไม้พัง มีวัวไปกัดกินต้นไม้ที่ปลูกไว้ริมถนน หรือพลตระเวน
 ขโมยหลักที่ปักต้นไม้เสียเอง เป็นต้น ในเรื่องนี้ในสมัยหลังยังปรากฏเป็นข่าวว่า เมื่อ พ.ศ.2497 จอมพล ป.
 พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งให้นายกเทศในศรีกรุงฯ ดำเนินการตัดต้นไม้มะขาม 2 ฟันถนนราช
 ดำเนิน ตั้งแต่สะพานผ่านฟ้าไปจนถึงพระบรมรูปทรงม้าจำนวนหลายร้อยต้นออกให้หมด ซึ่ง
 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคัดค้าน ดังปรากฏว่า “ส.ส.คัดค้านมังกรสั่งตัดต้นไม้มะขามว่าต่างประเทศเก็บไว้
 ประดับเมือง”³⁹

ปัญหาการคมนาคมทางบก

เป็นอีกปัญหาหนึ่งเกิดขึ้นบนถนน และกลายเป็นปัญหาหนักขึ้นทุกที นับตั้งแต่มีการสร้างและขยาย
 ถนนในรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ได้มีการประกาศข้อบังคับเพื่อควบคุมการจราจรมากมายด้วยกัน เช่น
 พระราชบัญญัติรถลาก ร.ศ.120 และกฎเสนาบดี กำหนดน้ำหนักรถยนต์ที่สัญจรไปมาบนถนนหลวงในพระ
 นคร พ.ศ.2463 ปรากฏว่าเพียงรัชกาลที่ 6 สถิติอุบัติเหตุในรอบ ธันวาคม 2462 ถึง มกราคม 2463 มีคนตาย
 และบาดเจ็บถึง 52 ราย บรรดาหนังสือพิมพ์ได้กระตุ้นให้มีการจำกัดความเร็วของรถยนต์ในเขตกรุงเทพฯ
 หลักจากนั้นได้มีพระราชบัญญัติรถยนต์ พ.ศ.2473 ,พ.ศ.2527 และประกาศต่างๆ มากมายซึ่งเป็นการ
 พยายามที่จะแก้ไขปัญหาการจราจร ทั้งเรื่องจราจรติดขัด และอุบัติเหตุการจราจรซึ่งทวีความรุนแรงขึ้น

ในการแก้ไขปัญหาการจราจรนั้นเกี่ยวกับการเพิ่มของประชากร พื้นที่ถนนจำนวนยานพาหนะ มา
 ยามในการจับจี ที่จอจรด และระบบการจราจร ซึ่งการแก้ไขปัญหาการจราจรจากองค์ประกอบของ
 การจราจร มีความพยายามต่อเรื่องมาหลายสมัย กล่าวคือ

1. ในด้านพื้นที่ถนน รัฐบาลมีการเวนคืนที่ดินรวมทั้งบริเวณเพลิงไม้ เพื่อใช้สร้างถนนเนื่องจาก
 ความสำคัญของถนนในการสัญจรมีมากขึ้น เช่น การออก พ.ร.บ.เวนคืนที่ดินบริเวณเพลิงไหม้ใน ต.
 จักรวรรดิ เสาชิงช้า วัดสระเกษ ฯลฯ ในปี 2496 นอกจากนั้น ก็มีการขยายถนนเดิมให้กว้างขึ้น โดยลอกคลอง
 สาทร แล้วนำดินไปถนนขยายถนนเพชรบุรีและในระยะหลังมีการสร้างถนนสายสำคัญ คือ รัชดาภิเษก
 เพื่อให้การสัญจรระหว่างมุมเมืองสะดวกยิ่งขึ้น

2. ด้านยานพาหนะ ในสมัยก่อนมียานพาหนะทั้งรถยนต์ประเภทต่างๆ รถไฟ รถราง ควบคู่กับการ
 คมนาคมทางเรือ เมื่อบ้านเมืองแออัดคับคั่งมากขึ้นการจราจรติดขัด กระทรวงมหาดไทยจึงมีนโยบายลด
 จำนวนและประเภทยานพาหนะที่มีความเร็วต่ำ คือ 3 ล้อเครื่องและสามล้อถีบในช่วงปี 2506-2508 และในปี
 2506 เป็นปีสุดท้ายที่มีรถรางวิ่งในกรุงเทพฯ เนื่องจากถูกยกเลิกไป และในปีเดียวกันเป็นปีแรกที่กรมตำรวจ

สั่งห้ามรถบรรทุกเข้าภายในเขตเทศบาลตั้งแต่เวลา 7.00-9.00 น. และเริ่มนโยบายที่จะย้ายสถานีหัวลำโพง ออกไปอยู่ย่านพลโยธินบางซื่อ เนื่องจากจำนวนเที่ยวของรถไฟที่วิ่งเข้าเมืองต่อวันสูงมาก ทำให้เกิดการจราจรติดขัดบริเวณที่ทางรถไฟตัดกับถนน ส่วนรถแท็กซี่เริ่มถูกบังคับมิให้วิ่งรับผู้โดยสารในถนน 10 สาย ซึ่งเป็นสายสำคัญในปี 2514 โดยกำหนดจุดจอดรถที่จะรับผู้โดยสารไว้ ในปี 2515 มีเอกชนเสนอขอสร้างรถรางไฟฟ้าซึ่งเป็นที่น่าสนใจของกระทรวงคมนาคม ซึ่งในขณะนี้กำลังศึกษาความเหมาะสม

3. ระบบจราจร ในทางแยกแต่เดิมใช้ระบบวงเวียนที่ทางแยก ซึ่งเทศบาลสร้างน้ำพุและปลูกต้นไม้ด้วย เป็นการสร้างความสวยงามให้แก่เมือง ระบบวงเวียนในทางแยกใช้การได้ดีในทางแยกที่การจราจรเบาบาง แต่เมื่อการจราจรหนาแน่นขึ้นระบบวงเวียนจึงขาดประสิทธิภาพ จึงมักมีข้อขัดแย้งระหว่างกรมตำรวจซึ่งไม่เห็นด้วยกับระบบวงเวียน ส่วนเทศบาลนิยมสร้างวงเวียนเพื่อความสวยงาม ในปี 2507 จอมพลถนอม นายกรัฐมนตรี มีนโยบายให้รักษาน้ำพุและวงเวียนเอาไว้เพื่อความสวยงาม ในปี 2511 เทศบาลเปลี่ยนนโยบายมาเป็นการสร้างสัญญาณไฟซึ่งตรงกับความต้องการของกรมตำรวจ หลังจากนั้นก็เริ่มมีการรื้อวงเวียนไปทีละแห่ง แล้วใช้สัญญาณไฟแทน จนกระทั่งทุบวงเวียนเลิกทิ้งในปี 2525 วงเวียนสำคัญๆ ในอดีตจึงหมดไป นอกจากนี้ยังมีการแก้ปัญหาจราจรติดขัดบริเวณทางแยกโดยสร้างสะพานลอยแก่งแรกที่บริเวณทางรถไฟยมราชในปี 2512 และหลังจากนั้นก็มีการสร้างสะพานลอยอีกหลายแห่ง ต่อมาในปี 2514 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริ ให้สร้างสะพานลอยจากนอกเมืองเข้าสู่เมือง จนกระทั่งในปี 2518 คณะรัฐมนตรีจึงอนุมัติโครงการทางด่วน 3 สาย คือ ดินแดง-ท่าเรือ บางนาตราด-ท่าเรือ และ ดาวคะนอง-ท่าเรือ ในยุคที่คอมพิวเตอร์ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย สำนักงานแผนจราจรทางบกได้นำระบบการควบคุมจราจรด้วยคอมพิวเตอร์เข้ามาใช้ แต่ไม่ได้ผลดีนัก เนื่องจากมาตรฐานถนนในกรุงเทพฯ ต่ำมาก และมีปัญหาผิวถนนถูกรบกวนจากการขุดโดยหน่วยงานสาธารณูปโภคต่างๆ และปัญหาน้ำท่วม ในที่สุดแม้แต่ระบบจราจรทันสมัยก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหาการจราจรติดขัดในกรุงเทพฯ ได้ การแก้ไขปัญหาก็คงอาศัยวิธีการแบบไทยๆ ต่อไป

4. การเพิ่มความคล่องตัวในการจราจร นอกเหนือจากการแก้ปัญหาด้วยการเพิ่มทางด่วน สะพานลอย ฯลฯ ยังมีการลดการกีดขวางการจราจรจากคนข้ามถนน เช่น ในปี 2506 เทศบาลเสนอโครงการสร้างสะพานลอยคนข้ามแห่งแรกที่สี่แยกประตูน้ำ ซึ่งปรากฏว่าในระยะแรกมีประชาชนที่เป็นพ่อค้าให้ความเห็นว่า การสร้างสะพานลอยทำให้การค้าในบริเวณร้านค้าดินสะพานตกต่ำลงไป อย่างไรก็ตาม ก็มีการสร้างสะพานคนข้ามขึ้นอีกหลายแห่งในระยะต่อมา ในปี 2509 เทศบาลเสนอโครงการขุดอุโมงค์ที่วงเวียนราชเทวี ซึ่งไม่สามารถจะกระทำได้เนื่องจากขาดงบประมาณและมีอุปสรรคที่ได้ผิวถนนมีการวางท่อน้ำประปา ท่อน้ำ โสโครก สายโทรศัพท์ ฯลฯ โครงการอุโมงค์คนข้ามจึงยังไม่เกิดขึ้น จนกระทั่งในปี 2514 เทศบาลและ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงร่วมกันสร้างอุโมงค์คนข้ามแห่งแรกที่บริเวณหน้าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี 2520 กรุงเทพมหานครก็ได้เสนอโครงการสร้างอุโมงค์ที่อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีคนข้ามถนนมากแห่งหนึ่งเนื่องจากไม่ได้เหมาะสมที่จะสร้างสะพานลอยคนข้ามเพราะจะทำลายทัศนียภาพของอนุสาวรีย์ จนกระทั่งในปี 2525 นี้ โครงการนี้ก็ยังมีได้นำไปปฏิบัติ

ปัญหาการสร้างตึกแถว

จากการเพิ่มขึ้นของประชากรและการขยายตัวของเมือง “ตึกแถว” จึงเป็นสภาพแวดล้อมทางสังคมอย่างใหม่เกิดขึ้น เพื่อสนองรับความต้องการอันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของกรุงเทพมหานคร ปรากฏว่าการสร้างตึกแถวเป็นจำนวนมาก มีการขอรื้อป้อมและกำแพงพระนคร เพื่อสร้างตึกหลายสิบราย ซึ่งก็ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตเกือบทุกราย

ความคิดหนึ่งที่ปรากฏในเรื่องการสร้างตึกแถวก็คือ การสร้างตึกแถวเป็นวิธีการหนึ่งที่ได้ผลในการใช้แก้ไขปัญหาของขยะมูลฝอยและความสกปรกของเมืองดังปรากฏตัวอย่างว่าในรัชกาลที่ 5 มีสเตอร์ ฟุคโคได้เช่าตึกหลวงถนนเฟื่องนคร แต่หลังตึกเป็นที่โสโครกนารังเกียจมากและเป็นที่หลวง ดังนั้นจึงได้ขอให้ทางหลวงสร้างตึกเสียแล้วตนจะเช่าต่อไปซึ่งเสนาบดีกระทรวงนครบาลเห็นชอบด้วยเพราะจะเป็นการกำจัดความโสโครกและเป็นประโยชน์ด้วย

ปัญหาประการหนึ่งจากการสร้างตึกแถวคือ มีการไถ่ราษฎร เพื่อทำการก่อสร้างทำให้ราษฎรที่ยากจนไม่มีที่อยู่ ต้องเข้าไปอยู่ในชุมชนแออัด ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหา “สลัม” ในกาลต่อมา ดังอย่างกรณีไล่ที่ราษฎร เช่นใน พ.ศ.2434-2435 กรมหมื่นราชปรีชาพิพัทธ์ได้ขอให้กรมนครบาลจัดการไถ่ราษฎรที่ปลูกเรือนในที่ที่ทรงซื้อให้น้องชายด้วย เพราะจะเอาที่มาปลูกเรือนแถวให้เช่า

นอกจากนั้นการสร้างตึกแถว ยังอาจก่อให้เกิดการสูญเสียทัศนียภาพที่สวยงามแบบเดิมไปหากไม่คำนึงถึงผลในด้านนี้เพียงพอดังปรากฏมีประชาชนคัดค้านกรณีสร้างตึกแถวล้อมเจดีย์ภูเขาทองและสร้างตึกแถวริมคลองผดุงกรุงเกษม เป็นต้น

ปัญหาหาบเร่

เป็นปัญหาเรื้อรังที่เกิดขึ้นควบคู่มากับการเกิดของถนน ปรากฏเป็นปัญหามาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ตัวอย่างเช่น มีคติความของขุนผดุงศรีตลาอาสน์ ว่าที่เจ้ากรมโยธาแจ้งความมายังท่านพระประธารกิจวิจารณ์เจ้ากรมกองตระเวนฝ่ายกองใต้สวน ความว่า เมื่อวานที่ 2 กันยายน 2435 เจ้าพนักงานถนนสนามที่ริมสถิตยุดิธรรม ได้ให้พลตระเวนในท้องที่นั้นจับไทยจีนมีชื่อ 14 คน ที่ห้ามปรามไม่ฟังมาตั้งร้านขายของในสนามบนถนนส่งมายังศาลโปริสภาแล้ว ขอให้ทำโทษภาคทัณฑ์ให้เด็ดขาด ในปี 2448 ปลัดทูลฉลอง มีหนังสือแสดงความเห็นว่าไม่สมควรให้มีหาบเร่แผงลอยบริเวณหน้าตลาดบางรัก มาจนบัดนี้เวลาผ่านไปนับ

80 ปี หาบเร่แผงลอยหน้าตลาดบางรักและบริเวณใกล้เคียงก็ยังคงมีอยู่อย่างมากและมีแนวโน้มว่าจะขยายตัวมากขึ้นในอนาคต ปัญหาและเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับหาบเร่แผงลอย สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ประชาชนไม่ต้องการให้มีหาบเร่แผงลอย เนื่องจากหาบเร่แผงลอยสร้างความสกปรก กีดขวางทางจราจร โดยในปี 2471 ราษฎรร้องเรียนเรื่องหาบเร่แผงลอยบริเวณสี่แยกวรจักร ปี 2490 ราษฎรขอให้จัดการหาบเร่หน้าวัดสามปลื้ม ปี 2496 ราษฎรขอให้ห้ามหาบเร่แผงลอยหน้าวัดโพธิ์ ปี 2510 ราษฎรเสนอความเห็นให้มีการจดทะเบียนหาบเร่แผงลอย อย่างไรก็ตามหาบเร่แผงลอยได้แตกสาขาออกไปมากมาย จนไม่สามารถจะหยุดยั้งหรือห้ามหาบเร่แผงลอยได้

2. มาตรการแก้ไขปัญหาของรัฐ ช่วงที่หน่วยงานราชการดำเนินการจับกุมและลงโทษปรับอย่างจริงจัง ขึ้นอยู่กับผู้บริหารในช่วงนั้นๆ ในช่วง พ.ศ.2490 เป็นต้นมา ได้มีการปราบปรามหาบเร่อย่างขนานใหญ่ ข่าวก่อนหน้านี้ออกกวาดร้านค้าแผงลอย” คงเป็นข่าวหน้า 1 ในหน้าหนังสือพิมพ์ มีสถิติการจับกุมในปี 2491 ว่า กรมตำรวจจับกุมหาบเร่ 10 แห่ง ปี 2492 จับกุมหาบเร่บริเวณถนนราชดำเนิน เจริญกรุง บำรุงเมือง ปี 2495 จับแผงลอยหน้าตลาดสำเพ็ง ปี 2496 จับหาบเร่หน้ากระทรวงยุติธรรม ปี 2497 รั้อแผงลอยหน้าตลาดเจริญผล และสะพานกษัตริย์ศึก ปี 2498 ไล่ร้านค้าหน้าเขาดินและจับกุมเรือค้าเร่ในคลองผดุงกรุงเกษม ปี 2499 ห้ามหาบเร่ขายบริเวณสนามหลวง ปี 2504 สั่งห้ามหาบเร่แผงลอยและรถเข็นในเขตเทศบาล ปี 2509 สั่งห้ามแผงขายอาหารโดยมีเตาไฟปรุงอาหาร มาในปี 2514 เทศบาลแถลงว่า ไม่กล้าจัดการเด็ดขาดกับปัญหาหาบเร่แผงลอย เพราะเป็นปัญหาปากท้องของประชาชน ทางกรมตำรวจก็ผ่อนผันให้ขายตามตรอกซอย ห้ามขายในถนนใหญ่จนถึงปี 2519 เทศบาลมีความพยายามจะจัดหาบเร่แผงลอยให้เข้าไปค้าขายในตลาด ซึ่งมีมากกว่า 3 หมื่นราย โดยจะกำหนดข้อบัญญัติความคุมหาบเร่แผงลอยซึ่งขายอาหารและเครื่องดื่มจะต้องขออนุญาตขายในปี 2522 ปัญหาหาบเร่แผงลอยเข้าสู่รับสภา โดยคณะรัฐมนตรีมีความเห็นว่า ไม่อนุญาติให้หาบเร่แผงลอยตั้งบนทางเท้า ในปี 2523 กรุงเทพมหานครกำหนดบริเวณที่ยอมให้หาบเร่แผงลอยวางได้ในถนนบางสาย และห้ามขายหน้าตลาดในระยะต่ำกว่า 100 เมตร ปี 2524 ผ่อนผันให้หาบเร่แผงลอยวางขายได้ ยกเว้นถนนสำคัญ 100 สาย กล่าวได้ว่าหน่วยงานของรัฐพยายามแก้ไขโดยมาตรการห้ามตั้งหาบเร่แผงลอยเติบโตมากจนเกินกว่าที่จะควบคุมและผู้ซื้อสินค้าจากหาบเร่แผงลอยมีส่วนในการให้ความสนับสนุนหาบเร่แผงลอยให้มีมากขึ้นจนกระทั่งทุกวันนี้

3. วิธีแก้ไขปัญหาโดยหน่วยงานของรัฐ ในระยะแรกเป็นการจัดหาตลาดให้แก่หาบเร่แผงลอยเข้ามาค้าขาย เช่นมี ปี 2496 ขุนเลิศ นายเทศมนตรีสั่งห้ามร้านค้าและโรงเก็บของในตลาดสด โดยให้หาบเร่เข้ามาแทน หรือจัดสถานที่ให้ใหม่ เช่น ให้หาบเร่หน้ากระทรวงยุติธรรมไปอยู่ริมกำแพงวัดมหาธาตุ ในปี 2497 มีการกำหนดเขตระบายโดยขีดเส้นที่ทางเท้า การจับกุมหาบเร่แผงลอย จะได้รับการยกเว้นในกรณีที่เป็นการ

ขายสลากกินแบ่งรัฐบาลเป็นผู้ขอโดยให้เหตุผลว่าเป็นรายได้ของรัฐ การจับกุมมีมากในในช่วงมีเทศมนตรีมีความขยันขันแข็งที่จะปราบหาบเร่แผงลอย ได้แก่สมัยที่ขุนเลิศคำริการ เป็นนายกเทศมนตรีและ สมัย พล.อ. มังกร พรหมโยธี จนกระทั่งทำให้พ่อค้าแม่ค้าหาบเร่ แผงลอย รวมตัวกันเพื่อร่วมต่อสู้การปราบปราม โดยเข้าพบ จอมพล ป. พิบูลย์สงคราม ให้ระงับการจับกุมหาบเร่แผงลอยได้สำเร็จในปี 2498 ซึ่งเป็นช่วงที่นายกเทศมนตรีเดินทางไปต่างประเทศ ผลของการระงับการจับกุมทำให้เกิดมีหาบเร่แผงลอยมากมายจนขาดระเบียบทำให้จอมพล ป. ไม่อาจนิ่งเฉยได้อีกต่อไปแม้ว่าจะเป็นผู้ระงับการจับกุม จึงได้สั่งผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครให้แก้ไขปัญหา ผู้ว่าจึงกล่าวว่าจะไม่สามารถจะแก้ไขปัญหานี้ได้ แม้จะมีระเบียบปฏิบัติอยู่แล้ว แต่ถูกท่านนายกรัฐมนตรีห้ามจับกุม จึงได้แต่ตัดเดือนเท่านั้น ในที่สุดในปี 2499 กระทรวงมหาดไทยจึงคืนอำนาจการจับกุมให้แก่นายกเทศมนตรีคือ พล.อ. มังกร ซึ่งต้องการจะสร้างกรุงเทพฯ ให้เป็นเมืองสวรรค์ และในปีเดียวกันก็จัดให้พระราชวังสราญรมย์เป็นตลาดนัดเพิ่มขึ้นอีก 1 แห่ง นอกเหนือจากตลาดนัดสนามหลวง

มาตรการห้ามและโทษปรับใช้การไม่ได้กับการจับกุมหาบเร่แผงลอย ดูเหมือนว่ายิ่งจับกุมยิ่งเพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งในปี 2521 กทม. แถลงว่าจัดตั้งตำรวจเทศกิจ ซึ่งมีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยของหาบเร่แผงลอย โดยเฉพาะ โดยในขั้นแรกจัดตั้งกำลัง 300 คน เฉลี่ยโรงพักละ 10 คน อย่างไรก็ตาม แม้จะแก้ปัญหาและเพิ่มกำลังการจับกุมโดยเฉพาะอย่างไรก็ไม่สามารถหยุดยั้งขบวนการหาบเร่แผงลอยให้หมดไปได้

4. ตลาดนัดสนามหลวง แต่เดิมสนามหลวงเป็นทุ่งโล่งใช้ประกอบพระราชพิธีสำคัญของแผ่นดิน เช่น การถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระเจ้าแผ่นดินและพระบรมวงศานุวงศ์ตลอดมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 7 ในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นช่วงที่ไทยวิวาทกับญวน เรื่องการชิงดินแดนเขมร จึงทำสงครามจิตวิทยาโดยให้ปลุกข้าวที่สนามหลวงเพื่อขู่ขวัญราชทูตญวนว่าไทยเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ ในรัชกาลที่ 4 สนามหลวงใช้เป็นสนามเล่นว่าว สนามม้า สนามกอล์ฟ ของพระองค์ ต่อมาในรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นช่วงที่ไม่มีตำแหน่งวังหน้าจึงโปรดให้รื้อกำแพงวังหน้า ทำสนามหลวงมีพื้นที่กว้างขึ้นเท่าตัว แล้วโปรดเกล้าให้ปลุกต้นมะขามรอบๆ สนามหลวง ต่อมาในปี 2514 เทศบาลนครกรุงเทพฯ ปลุกต้นทางนกงูตามของสนามด้านในการใช้สนามหลวงเป็นตลาดนัดขายของนั้น เทศบาลมีข้อกำหนดในปี 2491 เกี่ยวกับข้อปฏิบัติในการใช้สนามหลวงเพื่อการค้า ดังนี้

1. ห้ามผูกมัด แขนวสิ่งต่างๆ กับเสาหลักโพงขยายเสียงที่เทศบาลตั้งไว้ระหว่างแนวต้นมะขาม
2. ห้ามตอกตะปูที่ต้นมะขาม
3. ห้ามทำอันตรายต้นมะขาม
4. ห้ามใช้เตาไฟที่มีความร้อนสูง มีควันรบกวนเป็นอันตรายต่อต้นไม้
5. ผู้ค้าต้องจัดแสงให้เป็นระเบียบและรักษาความสะอาด

6. ปกปิดอาหารสำเร็จรูป เพื่อป้องกันฝุ่นละออง
7. จัดตั้งรองรับขยะมูลฝอย
8. การโฆษณา ต้องสุภาพและไม่ส่งเสียงดังเกินไป

ในปี 2509 มีข่าวการย้ายสนามหลวงไปยังวัดราชาธิวาสเนื่องจากในช่วงนั้นจะดำเนินการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาที่บริเวณท่าช้างวังหน้า แต่ในที่สุดก็ได้ย้ายตลาดนัดไป มาในปี 2514 จึงมีข่าวการย้ายตลาดนัดไปสนามเมือง เพื่อปรับปรุงสนามหลวงให้เป็นสวนสาธารณะ แต่ไม่สามารถดำเนินการย้ายตลาดนัดได้ จนในปี 2517 เทศบาลสั่งให้งดใช้สนามหลวงชั่วคราวโดยสั่งย้ายไปเชิงสะพานปิ่นเกล้า ฝั่งธนบุรี ในปี 2521 นายกรัฐมนตรีจึงมีความเห็นให้ย้ายตลาดนัดออกไป 4 มุมเมือง อย่างไรก็ตามมีผู้คัดค้านมาก ซึ่งมาจากกลุ่มพ่อค้าแม่ค้าผู้สูญเสียประโยชน์ จนไม่อาจจะดำเนินการย้ายตลาดนัดได้สำเร็จ จนกระทั่งต้นปี 2525 ทางเทศบาลจึงสั่งงดใช้สนามหลวงชั่วคราวเพื่อปรับปรุงสนามหลวง เพื่อประกอบพิธีเฉลิมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์มีอายุครบ 200 ปี โดยย้ายตลาดนัดสนามหลวงไปยังสวนจตุจักร เมืองงามคลองผ่านไป กรุงเทพมหานครและคณะรัฐมนตรีจึงสั่งงดใช้สนามหลวงเป็นตลาดนัดอีกต่อไป ซึ่งก่อให้เกิดกระแสคัดค้านและประท้วง อย่างไรก็ตามนับเป็นความสำเร็จของผู้บริหารในอันที่จะรักษาสนามหลวงและทำการปรับปรุงให้มีสภาพน่าดูขึ้น ได้สำเร็จ

2.2.4 ปัญหาสภาพแวดล้อมทางสังคม

การเพิ่มสูงขึ้นของจำนวนประชากรในกรุงเทพมหานครทั้งโดยทางธรรมชาติและ การอพยพเข้ามาของประชากรรอบนอกซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่า การเติบโตของเมืองที่สับสนและไร้ทิศทาง ช่องว่างทางเศรษฐกิจระหว่างคนรวยและคนจน ตลอดจนขาดนโยบายและสวัสดิการในการประกันสังคมของรัฐล้วนเป็นสาเหตุแห่งปัญหาสภาพแวดล้อมทางสังคม ซึ่งกำลังทวีความรุนแรงในปัจจุบันในที่นี้จะไม่กล่าวถึงปัญหาทางสังคมอย่างละเอียดด้วยมีสาเหตุและเนื้อหาที่ซับซ้อนเกินกว่าที่จะอธิบายได้ครบถ้วน จึงเพียงแต่จะแสดงวิวัฒนาการของปัญหาที่พบจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยสังเขป เพื่อเป็นแนวทางให้ตระหนักถึงปัญหาสภาพแวดล้อมทางสังคมซึ่งได้เกิดขึ้นควบคู่ไปกับปัญหาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

ปัญหาคนจรจัด

ในอดีตแม้สภาพทางกายภาพของกรุงเทพมหานครจะยังคงความอุดมสมบูรณ์สภาพสังคมและศีลธรรมยังไม่เสื่อมโทรมดังปัจจุบัน แต่ก็ไม่ได้อุปการภูมิปัญหาคนจรจัดขึ้น ดังที่เกิดโรงเลี้ยงเด็กของพระเจ้าอัครราชาเธอ ในรัชกาลที่ 5 โดยรับเลี้ยงเด็กจรจัดที่มีฐานะยากจน ซึ่งระยะแรกยังมีเด็กจำนวนไม่มากนักด้วยพ่อแม่ยังไม่ค่อยเข้าใจ ต่อมาจึงได้มีจำนวนเด็กมากขึ้น

ปัญหาคนจรจัดที่ถูกหยาบขมมาวิพากวิจารณ์กันมากในช่วงรัชกาลที่ 6 ได้แก่ปัญหาขอทาน ซึ่งหนังสือพิมพ์ต่างชาตินำไปร่ำลือมากถึงจำนวนและความน่ารังเกียจของขอทานในไทย พ.ศ.2467 หนังสือพิมพ์บางกอกการเมือง ได้เสนอแนวความคิดในการประกันสังคมแก่รัฐครั้งแรก โดยเสนอว่า คนชรา และคนพิการรัฐบาลต้องรับเลี้ยง คนเป็นโรครัฐบาลควมจัดการรักษาให้หาย ใน พ.ศ.2468 ได้มีความเห็นเรื่องการออกใบอนุญาตแก่ขอทานเป็นรายๆ ไป และในรัชกาลที่ 7 พ.ศ.2471 ได้มีดำริจะออกพระราชนิยมเรื่องไม่ให้คนขอทานที่เป็นโรคเรื้อนกัดถึงเข้าไปในที่ประชุมชน

ในรัชกาลปัจจุบัน มาตรการของรัฐในการจัดการปัญหาคนจรจัดรุนแรงมากขึ้นใน พ.ศ.2491 เจ้าหน้าที่ตำรวจได้กวาดล้างจับกุมเด็กกลางถนนเป็นการใหญ่โดยถือว่าเป็นเด็กจรจัด และใน พ.ศ.2495 ได้มีการตรวจตราจับกุมเด็กเร่ร่อนและคนจรจัดตามที่ต่างๆ เช่น สะพาน โรงมหรสพ วัด เพื่อส่งกรมประชาสงเคราะห์ตาม พ.ร.บ.ความคุ้มครองเด็กและเยาวชนเร่ร่อน ในปัจจุบันเด็กขายหนังสือพิมพ์และขายพวงมาลัยตามท้องถนน ยังคงมีเป็นจำนวนมาก เป็นปัญหาสังคมซึ่งกรมประชาสงเคราะห์จะต้องหาทางแก้ไข อย่างไรก็ตามปัญหาดังกล่าวก็คงแก้ไขได้ยากเช่นเดียวกับปัญหาอื่นๆ โดยพื้นฐานมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ และสืบเนื่องจากปัญหาสภาวะแวดล้อมอื่น ได้แก่ ปัญหาชุมชนแออัด ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น

ปัญหาโสเภณี

โสเภณีเป็นปัญหาสภาวะแวดล้อมทางสังคมอีกปัญหาหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน แต่ในอดีตกลับพบว่า โสเภณีได้รับการส่งเสริมโดยรับทั้งนี้เพราะเป็นอาชีพหนึ่งที่น่ารายได้อย่างงามสู่รัฐ ตัวอย่างการให้การส่งเสริมอาชีพโสเภณี เช่น รัชกาลที่ 5 พ.ศ.2450 นครบาลได้มีหนังสือถึงกรมราชเลขาธิการเรื่องโปรดเกล้าฯให้ตัดถนนปัดทองระหว่างถนนหัวลำโพงกับถนนปทุมวัน และกระทรวงธรรมการขอสร้างโรงเรียนนั้น ทางนครบาลมีความเห็นว่าจะที่ๆ จะสร้างโรงเรียนนั้นมาสร้างตึกให้พวกโคมเจียวจะดีกว่า เพราะที่จะสร้างโรงเรียนนั้นหาง่าย เพราะเป็นสิ่งเปิดเผย แต่ที่ที่จะตั้งพวกโคมเจียวต้องเป็นสิ่งปิดบังและต้องไม่ใกล้ไกลจากที่ประชุมชนด้วย ไม่เหมือนโรงเรียนจะตั้งที่ใดก็ได้ และเมื่อคิดถึงผลประโยชน์ของพระคลังข้างที่แล้ว โคมเจียวได้ผลมากกว่าสร้างโรงบ่อน เพราะโรงบ่อนอย่างไรก็ต้องเลิก แต่โคมเจียวนับวันจะเจริญจะหาผลประโยชน์อะไรเทียบเท่ายาก ดังนั้นจึงขอให้กรมราชเลขาธิการนำขึ้นทูลเกล้าฯ ซึ่งเรื่องนี้รัชกาลที่ 5 ทรงตอบมาว่า ที่ตัดถนนปัดทองก็เพื่อโคมเจียว ถ้ากระทรวงธรรมการขอมาจะทรงปฏิเสธ และจะหาที่ใหม่ให้⁴⁰

จากการสนับสนุนดังกล่าวปรากฏว่า ในรัชกาลที่ 5 มีโรงหญิงนครโสเภณีถึง 528 โรงและมีโรงพยาบาลหญิงหาเงินของกรมสุขาภิบาล ตลอดจนมีดำริจะให้มี พ.ร.บ.หญิงนครโสเภณี ร.ศ.126 ซึ่งรัชกาลที่ 5 ทรงไม่เห็นด้วยในการออกเป็น พ.ร.บ. เพราะเป็นการดูสนับสนุน⁴¹

กิจการของหญิงโสเภณีเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาพร้อมกับสร้างผลกระทบด้านลบต่อสังคม ปัญหาการเกิดกรณีวิวาท และการประพาดิตนไม่สมควรในที่สาธารณะของหญิงโสเภณีมีบ่อยครั้ง นอกจากนั้นยังสร้างสภาวะแวดล้อมที่ไม่ดีแก่วัดในพระศาสนา ดังปรากฏว่าเจ้าอธิการจักษ์โลกานุเคราะห์ต้องขอพระราชทานที่ดินต่อรัชกาลที่ 6 เพื่อทำประตูทางออกใหม่ เพราะประตูเดิมซึ่งมีประตูเดียนั้นอยู่ติดกับช่องโสเภณี⁴²

ปัญหาการทำลายศิลปกรรมและวัตถุโบราณ

ในรอบ 200 ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรัพยากรทางสังคมอันได้แก่ ศิลปกรรม ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ก็ได้ถูกทำลายลงอย่างยับเยินด้วยเช่นกัน โดยมีสาเหตุของปัญหาที่สำคัญ 2 ประการ คือ ความไม่ตระหนักในคุณค่าของศิลปกรรมแห่งชาติของประชาชน ประการหนึ่ง และการพัฒนาประเทศโดยปราศจากแผนการอนุรักษ์ศิลปกรรมแต่เบื้องต้น อีกประการหนึ่ง

จากสาเหตุประการแรก ปรากฏมีการลักลอบขุดทำลายศิลปกรรมและวัตถุโบราณมาตั้งแต่ต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ดังจะเห็นได้จากคำประกาศจารึกว่าด้วยเรื่องถ้ำประทุนและถ้ำวิมานจักร ในรัชกาลที่ 3 ความว่า เมื่อ พ.ศ.2370 เจ้าฟ้ามงกุฎ (ต่อมาเป็นรัชกาลที่ 4) ได้นำพระพุทธรูปองค์หนึ่งจากกรุงเทพฯ มาประดิษฐานไว้ที่ถ้ำวิมานจักร พร้อมดบจารึกด้วยอักษรขอมหวัค มีคำแปลไทย แจ้งว่า ในที่นี้มีได้มีการขุดฝังทรัพย์สินเงินทองไว้แต่อย่างใด ทั้งนี้ขออย่าได้มาขุดหาสมบัติ ซึ่งรัชกาลที่ 3 ก็ทรงจารึกในทำนองเดียวกันในการประดิษฐานพระพุทธรูปที่ถ้ำประทุน

ผลจากสาเหตุประการที่สอง เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ศิลปกรรมของชาติถูกทำลายอย่างรวดเร็วก่อนเวลาอันสมควร ปรากฏหลักฐานว่าในการสร้างและขยายกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีการรื้อโบราณสถานจากต่างจังหวัดมากมายเพื่อนำอิฐมาใช้ ตัวอย่างเช่น ในรัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าให้ขวนศิลาแลงซึ่งเป็นกำแพงเมืองเมืองสวรรค์โลกเก่าส่งลงไปกรุงเทพฯ ประมาณหมื่นแผ่นเศษ เพื่อใช้ในการก่อสร้างโลหะปราสาท ต่อมาเมื่อมีการขยายตัวของกรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ 5, 6, 7 ได้ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้รื้อป้อมและกำแพงเมืองเพื่อสร้างตึกแถวอย่างมากมาย โดยที่รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระบรมราชโองการว่าต่อไปการจะรื้อกำแพงพระนครนั้นให้พิจารณาดูเป็นรายๆ ไป ถ้าวรื้อลงมาเพื่อทำเป็นรั้วหรือกำแพงจะไม่ทรงอนุญาต แต่ถ้าขอรื้อเพื่อทำตึกเช่นที่หน้าวัดราชบูรณะก็จะทรงเห็นชอบด้วย ซึ่งในที่สุดเมื่อมีดำริว่ากำแพงป้อมก็เป็นที่ยุทธสำคัญสำหรับพระนคร เมื่อ พ.ศ.2471 กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ขอแผนที่พระนครไปดู และออกความเห็นเห็นว่าป้อมปราการต่างๆ ถูกรื้อโดยมาก จะกำหนดให้เหลือไว้หมายถึงเป็นมุมพระนครไม่ได้แล้ว จึงควรรักษาไว้เพียงบางแห่ง พอให้เห็นว่าของเดิมเป็นอย่างไร ป้อมที่พิจารณาให้คงเหลือไว้มี 2 ป้อม คือ ป้อมพระสุเมรุ และป้อมมหาเทพ

การทำลายศิลปกรรมและวัตถุโบราณปรากฏสืบเนื่องมาโดยตลอดและมีชุกชุมมากในช่วง พ.ศ. 2508-2509 จากรายงานของกรมศาสนาระบุว่าในช่วงที่ผ่านมา ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัดถูกโจรกรรม พระพุทธรูป 192 วัด มีพระพุทธรูปถูกลักและทำลาย 799 องค์ ในส่วนภูมิภาค มีวัดถูกโจรกรรมพระพุทธรูป 252 วัด มีพระพุทธรูปถูกทำลาย 1,284 องค์

วิธีการโจรกรรมมีพัฒนาการที่แบบเนียนและทันสมัยยิ่งขึ้นทุกที ตัวอย่างเช่น ภาพสลักนารายณ์บรรทมสินธุ์ เหนือประตูปราสาทศิลาแลง จังหวัดสุรินทร์ คนร้ายใช้วิธีวางระเบิดและขโมยขึ้นรถบรรทุกไป และในการลอบขุดเจดีย์ที่วัดของสิงห์ ค่ำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.2481 การลักลอบขุดชะงักเพียงเมื่อขุดจวนจะถึงของมีค่า ซึ่งประชาชนกล่าวกันว่าเป็นนโยบายของผู้ขุด ในการไปลอบขุดเอาไว้ก่อน เพื่อเป็นเหตุประกอบรายงานขออนุญาตขุดต่อไปจากจังหวัด โดยอ้างว่า เจดีย์ถูกคนร้ายรบกวนแล้ว หรือพระเจดีย์องค์นั้นๆอยู่ไกลจากวัด และมีผู้ร้ายลอบขุดเสมอ วัดไม่สามารถจะดูแลรักษาให้ปลอดภัยได้ ซึ่งฝ่ายจังหวัดไม่รู้ว่าต้นสายปลายเหตุก็จะอนุญาตโดยกำหนดให้มีกรรมการดูแลการขุด ซึ่งในความเป็นจริงหลังการได้รับอนุญาตให้ขุดเป็นทางการแล้ว จะมีการลักลอบขุดตอนกลางคืน และวัตถุมีค่าราคาถูๆเท่านั้นที่จะนำเสนอต่อคณะกรรมการอย่างเปิดเผย

หลังจากสูญเสียดินศิลปกรรมและโบราณวัตถุซึ่งมีค่ามหาศาลไปเป็นจำนวนมาก รัฐบาลได้ตื่นตัวที่จะหาทางป้องกัน ในรัชกาลที่ 7 เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2469 มีพระบรมราชโองการประกาศตั้งราชบัณฑิตยสภา โดยเปลี่ยนแปลงมาจากกรมการหอพระสมุดเดิม ให้ทำหน้าที่ 3 แผนก คือ แผนกวรรณคดี แผนกโบราณคดี และแผนกศิลปากร นอกจากนั้นได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติรักษาของโบราณวัตถุ มาตั้งแต่ พ.ศ.2470 แต่มาค้างที่กรมร่างกฎหมายเพราะได้รับการคัดค้าน ซึ่งในที่สุดเมื่อ พ.ศ.2474 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในฐานะกรรมการราชบัณฑิตยสภาผู้เสนอร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว จึงทรงมีดำริเรื่องนี้ว่า ถ้ามหาข้าพเจ้าว่าถึงขีดที่ควรเตือนหรือไม่นั้น พิศาระห์ดูเห็นว่า ในเวลานี้ยังไม่มี ความจำเป็นที่จะต้องออกพระราชบัญญัติ นั้นจะงดเสียคราวหนึ่งก็ได้ หลังจากนั้น ได้มีประกาศและร่างพระราชบัญญัติอีกหลายฉบับ จนกระทั่งมีพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 ซึ่งมีอาจแก้ปัญหาการลักลอบขุดโบราณวัตถุและส่งไปขายยังต่างประเทศได้อย่างเด็ดขาด ปัญหาในลักษณะดังกล่าว ยังคงมีปรากฏอยู่เนื่องๆในสมัยปัจจุบัน

ปัญหาการทำลายศิลปกรรมและวัตถุโบราณของชาติจะคงอยู่ต่อไป ตราบใดที่รับยังขาดมาตรการการป้องกันที่มีประสิทธิภาพ และประชาชนยังขาดการปลูกจิตสำนึกถึงคุณค่าในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ความสูญเสียในปัญหาดังกล่าวมีอาจประเมินค่าได้ในทางเศรษฐกิจ แต่ในด้านจิตใจและความมีเอกลักษณ์ของชาตินับเป็นการสูญเสียอย่างมหาศาล

2.2.5 ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

ในอดีตกรุงรัตนโกสินทร์มีทรัพยากรธรรมชาติประเภทป่าไม้ เหมืองแร่ และสัตว์อุดมสมบูรณ์มาก ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว รัฐได้เข้าควบคุมอย่างใกล้ชิด โดยมุ่งหวังประโยชน์ในด้านการเก็บภาษีอากรเข้ารัฐ วิธีการหนึ่งซึ่งเป็นการเพิ่มพูนรายได้ ได้แก่การอนุญาตให้มีการผูกขาด ได้กลายเป็นปัญหาต่อการสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติในกาลต่อมา ทั้งนี้เพราะมาตรการในการควบคุมของรัฐ ไม่สัมฤทธิ์ผลในทางปฏิบัติ

ปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้

ในการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ นอกเหนือจากการใช้ในราชการตามพระราชกระแสรับสั่งแล้ว ต้องได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตในการตัดไม้และเสียภาษีอากรแก่รัฐไม้สำคัญ ได้แก่ ไม้สัก ปราบภูมิ พ.ร.บ. ต่างๆ อันเนื่องด้วยไม้สักเป็นจำนวนมากตั้งแต่ในรัชกาลที่ 5 กล่าวคือ

พ.ศ.2439 มีประกาศ พ.ร.บ. ไม้ควางตราลบเลื่อน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันการลักขโมยไม้สักที่ถูกตัดชักลากมาลำน้ำแล้ว และมาปลอมแปลงตราไม้ใหม่ไม่ให้เจ้าของเดิมจำได้

พ.ศ.2440 มีการประกาศการรักษาป่าไม้ ร.ศ.116 วัตถุประสงค์เพื่อห้ามการตัดไม้สักที่ยังไม่ได้ขนาดคือยังเล็กอ่อน เพื่อรักษาไม้สักซึ่งเป็นไม้มีค่าไว้ให้ “เจริญงอกมากไปบุลุข”

ออก พ.ร.บ. รักษาต้นไม้สัก ห้ามมิให้ผู้ใดตัดไม้สักโดยมิได้รับอนุญาต ทั้งนี้เพราะมีผู้ลักลอบตัดไม้สักทุกๆ ขนาดตามแหล่งต่างๆ มากขึ้น

พ.ศ.2441 ออก พ.ร.บ. ป้องกันลักลอบตีตราไม้

พ.ศ.2442 ออก พ.ร.บ. ป้องกันการลักลอบชักลากไม้สักออกจากป่าที่มีได้เสียค่าต่อและภาษี

นอกจากนั้นได้มีประกาศและมาตรการต่างๆ ในการสงวนรักษาป่าไม้อีกเป็นจำนวนมาก เช่น เมื่อพบว่าไม้สักต้นเล็กถูกตัดมาก ได้หาทางป้องกัน โดยออกประกาศเพิ่มภาษีไม้สักแพงขึ้น ต่อปัญหาการตัดป่าฟันแสมเสียจนเตียนโล่ง รัฐก็ได้เข้าควบคุมโดยประกาศให้ผู้ตัดต้องได้รับอนุญาตและจะต้องปลูกต้นไม้ขึ้นแทนที่ตามที่เจ้าพนักงานสั่งด้วย ดังได้มีประกาศหวงห้ามจำกัดการตัดฟันแสมใน พ.ศ.2467 อย่างไรก็ตามปัญหาเกี่ยวกับการทำลายป่าไม้ก็ยังคงมีอยู่เรื่อยมา ดังได้มีการออก พ.ร.บ. คุ้มครองและสงวนป่า พ.ศ.2481 ออก พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติใน พ.ศ.2504 พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 แต่ปรากฏผลก็คือใน พ.ศ.2524 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ระบุว่า “สภาพป่าไม้ไทยในปัจจุบันอาการย่ำแย่”

จากการที่รัฐมีนโยบายให้มีการผูกขาดในการทำไม้เพื่อประโยชน์ในด้านภาษีอากรดังกล่าว ผู้ที่มีโอกาสในการใช้และได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติประเภทนี้มาก จะให้แก่บริษัทหรือนายทุน ซึ่งมีฐานะทางเศรษฐกิจสูงและมีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยกว่าประชาชน ฝ่ายประชาชนทั่วไปจะได้ทำก็เพียง

การลักลอบตัดไม้ใช้ประโยชน์เล็กๆน้อยๆ ปฏิบัติจากฝ่ายประชาชนถึงความไม่เสมอภาคนี้มีปรากฏบ้าง ดังตัวอย่างจากการร้องเรียนของราษฎรจังหวัดกบินทร์ถึงหนังสือพิมพ์วายโม ใน พ.ศ.2466 ว่า ฝ่ายผู้ผูกขาดก็ทนงตนล้มไม้ป่าเป็นกำยกอง ที่เอาเป็นประโยชน์ได้ก็มี เอาเป็นประโยชน์ไม่ได้ก็ทิ้งไปโดยถือเสียว่าไม่ใช่ไม้โซ่อะไรของเขาเป็นของรัฐบาล เสียค่าใบอนุญาตปีหนึ่งร้อยกว่าบาทเท่านั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าไม่กี่ปีป่าจังหวัดกบินทร์คงหมด

ซึ่งทางหนังสือพิมพ์ได้วิจารณ์ต่อเรื่องนี้ว่า เรื่องเป็นเพราะรัฐบาลได้ออก พ.ร.บ. สงวนพันธุ์ไม้ห้ามราษฎรตัดไม้โดยไม่ได้รับอนุญาตและไม่มีได้ขนาด แต่จัดการให้มีการผูกขาด ราษฎรจึงร้องเรียนมายังหนังสือพิมพ์นี้

สภาพป่าไม้ของไทยในปัจจุบันคงจะเป็นคำตอบได้ดีถึงความไร้ประสิทธิภาพของมาตรการในการควบคุมผู้ผูกขาดและลักลอบทำลายป่ามาตั้งแต่อดีต ความสูญเสียสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์มิได้มีผลเฉพาะทางเศรษฐกิจ แต่ได้ส่งผลให้เกิดสภาพวิปริตหลายประการทางด้านสภาวะแวดล้อม จึงเป็นเรื่องที่น่าจะศึกษาให้ลึกกลงไปว่าโดยแท้จริงแล้วรัฐบาลไทยได้ประโยชน์มากน้อยเพียงไรในฐานะผู้เป็นเจ้าของทรัพยากร

ปัญหาเหมืองแร่

กิจกรรมเหมืองแร่เป็นงานขนาดใหญ่ที่ต้องใช้ต้นทุนสูง ดังนั้นผู้ลงทุนจึงมีจำนวนไม่มากอยู่ในวิสัยที่จะควบคุมได้ ในช่วงรัชกาลที่ 5 และ 6 มีชาวต่างชาติมาขอสัมประทานทำเหมืองแร่หลายราย แต่โดนส่วนใหญ่รัฐจะปฏิเสธไปเพราะคิดจะทำเอง และในบางกรณีได้ให้คนไทยชิงขออนุญาตเสียเพื่อเป็นการกั้นฝรั่ง ตัวอย่างเช่น กรณีของพระสวัสด์เวียงไชยขออนุญาตทำเหมืองแร่ที่อำเภอพระแสง และอำเภอพุมดวง จ.สุราษฎร์ธานี เป็นต้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสาเหตุทางการเมืองและความไม่ไว้วางใจให้ฝรั่งเข้ามามีอิทธิพลในดินแดนทางภาคใต้เป็นสาเหตุประการหนึ่ง

ได้มีการออก พ.ร.บ. การทำเหมืองแร่ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ใน พ.ศ.2443 และมีการออก พ.ร.บ. เหมืองแร่อีกครั้งในรัชกาลที่ 6 เมื่อ พ.ศ.2461 ต่อมาในรัชกาลที่ 7 ได้มีการออก พ.ร.บ. การทำเหมืองแร่แก้ไขเพิ่มเติม และ พ.ร.บ. จำกัดแร่ดิบบุก พ.ศ.2474 เนื้อหาประการสำคัญของ พ.ร.บ. การทำเหมืองแร่ได้แสดงมาตรการของรัฐที่จะรักษาสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางน้ำ ดังตัวอย่างจาก พ.ร.บ. ฉบับ พ.ศ.2443 ความว่า

ม.67 ข้อ 1 ห้ามมิให้ใช้น้ำล้างแร่ และเททิ้งสิ่งต่างๆ ลงในแม่น้ำ ลำน้ำ ซึ่งเป็นทางเรือและเป็นทางน้ำที่ใช้

ในการเพาะปลูกและบริโภค ถ้าทำผิดถูกปรับ 1,600 บาท

ข้อ 2 ห้ามใช้น้ำล้างแร่หรือเททิ้งสิ่งต่างๆ ให้ทับถมในที่ซึ่งยังมีแร่ที่ทำการเพาะปลูก และถนนหนทางตลอดจนบ้านเรือน ถ้าทำผิดปรับ 1,600 บาท

ม.68 ในเขตเหมืองแร่ใด ถ้ามีแร่หรือพรรณไม้มีพิษ ต้องระวังไม่ให้แร่และสิ่งมีพิษลงไปในทางน้ำ ซึ่งประชาชนใช้บริโภคและทำการเพาะปลูกอันจะทำให้พืชและคนเป็นอันตราย

ม.76 ข้อ 2 ในการขุดแร่ห้ามมิให้ขุดใกล้ถนน ทางน้ำ หรือ บ้านเรือน ภายใน 20 วา

ปัญหาการสงวนพันธุ์สัตว์

โดยสาเหตุที่จำนวนประชากรเพิ่มสูงขึ้น และเครื่องจับสัตว์มีพัฒนาการมากขึ้นจึงเป็นปัญหาต่อการสงวนพันธุ์สัตว์ ปรากฏว่าปัญหาในเรื่องปลาน้ำจืดมีจำนวนลดลง มีปรากฏตั้งแต่รัชกาลที่ 5 โดยที่ก่อน ร.ศ. 117 (พ.ศ.2411) รัฐใช้นโยบายเก็บอากรค่าน้ำให้มีนายอากรรับผูกขาดสัตว์น้ำ ราษฎรไม่สามารถจับปลาในที่ต่างๆ ได้ ต่อมาใน พ.ศ.2441 รัฐผ่อนผันให้โอกาสแก่ราษฎรมีสิทธิได้จับปลา โดยต้องขออนุญาตใช้เครื่องมือจับปลาต่อกรรมการอำเภอ ทำให้จำนวนคนจับปลาทวีมากขึ้น แต่จำนวนปลาลดลง จึงได้มีความพยายามที่จะแก้ไขประกาศใช้ พ.ร.บ.อากรค่าน้ำฉบับ พ.ศ.2444 ที่ว่าราชอาณาจักร โดยเห็นว่านอกจากจะมีผลในทางการเก็บภาษีอากรแล้วยังเป็น พ.ร.บ.ที่มุ่งในการรักษาพันธุ์สัตว์น้ำมิให้มีอันตรายหรือสูญพันธุ์ไป ด้วยได้มีการกำหนดถึงที่หวงห้ามจับสัตว์น้ำ เช่น บริเวณพระอารามและที่ที่มีน้ำนิ่งในฤดูน้ำแดงซึ่งปลาจะวางไข่ นอกจากนั้นยังให้สมุหเทศาภิบาลเป็นผู้กำหนดขนาดตาอวนและประเภทเครื่องมือจับปลา ห้ามการใช้ระเบิดทำอันตรายแก่ปลา เป็นต้น

องค์กรของรัฐซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับสัตว์น้ำ ได้แก่ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติและกระทรวงเกษตรธิการ ใน พ.ศ.2464 มีประกาศพระบรมราชโองการจัดป็นหน้าที่ราชการระหว่าง 2 กระทรวงดังกล่าว โดยให้ที่กระทรวงเกษตรฯ มีหน้าที่ในการเพาะเลี้ยงและดูแลสัตว์น้ำ และแนะนำกำหนดกฎการงดจับสัตว์น้ำ กำหนดขนาดของเครื่องมือ ห้ามใช้เครื่องมือบางอย่าง สำหรับกระทรวงพระคลังมีหน้าที่ปกครองพื้นที่จับสัตว์น้ำ และดูแลกิจการทิ้งปวงซึ่งมีผลให้ได้เก็บภาษีอากรค่าน้ำและการจับสัตว์น้ำ

ใบบการบำรุงพันธุ์ปลา กระทรวงเกษตรฯ โดยกรมรักษาสัตว์น้ำได้จ้างผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศมาสำรวจและหาวิธีการบำรุงพันธุ์ปลา ตั้งแต่ พ.ศ.2467 โดยใน พ.ศ.2468 ได้ตั้งแผนกบำรุงรักษาพันธุ์ปลาโดยเฉพาะขึ้นในกระทรวงเกษตรฯ

นอกจากสงวนรักษาพันธุ์ปลาแล้ว ยังมีการสงวนรักษาสัตว์ประเภทอื่นด้วย เช่น มีประกาศว่าด้วยการห้ามมิให้จับและทำอันตรายต่อกระอานใน พ.ศ.2467 พ.ร.บ.สงวนพันธุ์สัตว์ป่า พ.ศ.2471 ของกระทรวงมหาดไทย เป็นต้น อย่างไรก็ตามเรื่องการควบคุมสัตว์น้ำและสัตว์ป่าเป็นเรื่องที่ควบคุมได้ยากและไม่สามารถหยุดนิ่งความต้องการในการบริโภคของประชากรซึ่งนับวันจะสูงขึ้นได้ ปัญหาการขาดแคลนและการสูญพันธุ์สัตว์จึงยังคงเป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบัน

จากปัญหาสภาวะแวดล้อมก่อนสมัยกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยวที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าลักษณะของปัญหา ยังคงลักษณะปัญหาของสังคมเกษตรกรรมและสังคมก่อนอุตสาหกรรม ซึ่งปัญหาลักษณะดังกล่าวจะเปลี่ยนแปลงไปภายหลังกรุงเทพฯ เป็นเมืองโตเดี่ยวดังจะกล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 3

ปัญหาสถานะแวดล้อมสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เมื่อกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว

ปัญหาสถานะแวดล้อมสมัยกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว เป็นปัญหาเกี่ยวเนื่องกับการขยายตัวของเมืองและการเพิ่มขึ้นของประชากร ในขณะที่ปัญหาสถานะแวดล้อมเก่าสมัยก่อนกรุงเทพฯ เป็นเมืองโตเดี่ยวยังคงมีอยู่ ปัญหาสถานะแวดล้อมแบบใหม่ได้เกิดเพิ่มขึ้นและเป็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงและซับซ้อนยิ่งขึ้น การเผชิญกับความรุนแรงของปัญหาทำให้รัฐและประชาชนเริ่มให้ความสนใจกับปัญหาอย่างจริงจัง ทัศนคติการมองปัญหาเริ่มกว้างมากขึ้น มีความพยายามที่จะกำหนดสภาพปัญหา โดยมีมาตรฐานของความปลอดภัยเป็นเครื่องชี้และดูเหมือนว่ายิ่งมีการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อยกระดับรายได้ประชากรมากขึ้นเท่าใด คุณภาพชีวิตกลับมิได้สูงขึ้น ตรงกันข้ามคุณภาพชีวิตของคนโดยเฉพาะคนที่อาศัยอยู่ในเมืองต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมหลายอย่าง ซึ่งล้วนแต่ทำความเสียหายทางเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ โดยยากที่จะประเมินค่าเป็นตัวเงิน และไม่อาจทดแทนด้วยรายได้ประชาชาติที่สูงขึ้นแต่ประการใด นอกจากนี้บางปัญหานั้นไม่อาจจะแก้ไขได้ด้วยเทคโนโลยี เช่น สารพิษที่เข้าสู่ร่างกาย เป็นต้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมในช่วงดังกล่าวจะประมวลได้ดังนี้ คือ

3.1 ปัญหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลและผังเมือง

แนวความคิดในการจัดการสุขาภิบาลและผังเมืองเริ่มต้นตั้งแต่ในรัชกาลที่ 5 โดยอาจนับได้ว่ามีสาเหตุเนื่องมาจากปัญหาสำคัญ 2 ประการ คือ ปัญหาความสกปรกและขยะมูลฝอย และปัญหาเพลิงไหม้เป็นประจำอันเนื่องมาจากบ้านเรือนของคนไทยมักสร้างด้วยจากและไม้ ต่อปัญหาดังกล่าวได้มีความคิดที่จะแก้ไขด้วยการทำถนนไปถึงและสร้างตึก เพื่อจะได้จัดการกับความสกปรกได้สะดวก และมีการประกาศเรื่องป้องกันไฟไหม้ห้ามมิให้ผู้ใดสร้างบ้านเรือนด้วยวัสดุตามแบบเดิมอีกในบางท้องที่ที่เคยเกิดเพลิงไหม้ พร้อมกับวิธีการส่งเสริมอื่นๆ อันเนื่องมาจากสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป วิธีการดังกล่าวเท่ากับส่งเสริมการขยายตัวของถนนและการสร้างตึกแถวให้สูงขึ้น ในขณะเดียวกันจำนวนประชากรได้เพิ่มขึ้นที่ดินว่างเปล่าลดจำนวนลง จึงก่อให้เกิดร่างพระราชบัญญัติจัดที่ทำสาธารณประโยชน์ ร.ศ.114 (พ.ศ.2438) โดยมีเหตุผลว่า

ที่ต้องมี พ.ร.บ.นี้เพราะแต่ก่อนราษฎรยังมีอยู่เบาบางกระจัดกระจาย เมื่อต้องการจะตัดถนนหรือขุดคลองก็ไม่ค่อยเดือดร้อนแก่ราษฎร เพราะราษฎรสามารถจับจองที่ใหม่ได้และบ้านเรือนก็มุงด้วยใบไม้ไม่มีราคา แต่ปัจจุบันราษฎรมีมากกว่าเดิมมาก ที่ว่างเปล่าแต่ก่อนก็มีคนจับจองหมด และบ้านเรือนก็มักจะสร้างกันอย่างแข็งแรง ดังนั้นเมื่อต้องการจะตัดถนนหรือขุดคลอง ถ้าไปโดนที่ใครบ้านใครก็จะได้รับความเดือดร้อน

จากความจำเป็นดังกล่าว ใน พ.ศ.2440 ได้มีความคิดในการจัดตั้งหน่วยงาน “ซิติเซอร์เวเยอร์ออฟฟิศ” จัดทำแผนที่และวางโครงการของเมืองเพื่อความเป็นระเบียบ และในปีเดียวกันนี้เองได้มีพระราชกำหนดสุขาภิบาลขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการจัดการกับปัญหาความสกปรกและขยะมูลฝอย โดยใช้มาตรการทางกฎหมายในการจับและปรับผู้ฝ่าฝืนพระราชกำหนด ในส่วนของผังเมือง ได้มีการควบคุมการสร้างอาคารให้มีข้อกำหนดห้ามมิให้โรงงานที่สิ่งกลิ่นเหม็นตั้งอยู่ใกล้บ้านเรือนที่อยู่อาศัยริมถนน โดยบังคับให้เรือถอนออกไป ถ้าฝ่าฝืนจะปรับวันหนึ่งไม่เกิน 16 บาท และให้เจ้าพนักงานเรือโรงนั้น ในด้านประสิทธิภาพผลของการมาตรการคงเช่นเดียวกับการแก้ไขปัญหานั้นๆ ที่ผ่านมา

ได้มีการประกาศการจัดความสะอาดและขยายเขตสุขาภิบาลออกไปอย่างกว้างขวางทั้งในพระนครและต่างจังหวัด โดยฝ่ายประชาชนก็พึงประสงค์ด้วยความหวังว่าจะทำให้สามารถแก้ไขปัญหามลพิษและขยะมูลฝอยได้ดีขึ้น ในช่วงรัชกาลที่ 6 ปัญหาที่มีการร้องเรียนและหยิบยกมาพิจารณาได้แก่ ปัญหาที่ผังและเศษศพ โดยเหตุที่ศพได้ส่งกลิ่นเหม็นรบกวนประชาชนมาก และที่ป่าช้าของคนจีนได้มีแนวโน้มจะขยายมากขึ้น จึงมีผู้เสนอให้รัฐควบคุมการใช้ที่ดินเพื่อการดังกล่าว ใน พ.ศ.2460 จึงได้มีการประกาศกฎเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่าด้วยเรื่องป่าช้าและนายป่าช้า และกำหนดชื่อวัดที่จะเผาศพได้

ในรัชกาลที่ 7 ปัญหาการใช้ที่ดินพระนครเป็นปัญหารุนแรงขึ้น มีการแย่งกันใช้ที่ดินระหว่างหน่วยราชการ และมีการซื้อขายที่ดินกันเป็นจำนวนมาก ใน พ.ศ.2470 จึงมีการพิจารณาร่าง พ.ร.บ.ใหม่เกี่ยวกับการอนุญาตจับจองซื้อขายที่ดิน และใน พ.ศ.2471 รัชกาลที่ 7 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาสุรินทรราชธิบดีกรมนครบาลเป็นนายกรรมการวางผังเมืองพระนครขึ้นเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นได้มีความพยายามในการจัดการเรื่องผังเมืองพระนครตลอดมา แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ กรุงเทพมหานครจึงยังคงเป็นเมืองที่สับสนดังในปัจจุบัน จากหลักฐานเกี่ยวกับปัญหาผังเมืองที่พบ อาจจะแบ่งปัญหาเป็น 2 ลักษณะคือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับกิจกรรมที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชน

ประเภทของกิจกรรมที่เป็นปัญหาสภาวะแวดล้อมมักมีปัญหาคือในด้านที่ดัง ซึ่งจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อยู่อาศัยใกล้เคียง ปัญหาเกี่ยวกับกิจกรรมมักจะเป็นปัญหาด้านศีลธรรม ด้านความสกปรก ความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น มีประชาชนร้องเรียนเรื่องแหล่งโสเภณีและที่ตั้งของป่าช้า เป็นต้น ซึ่งรัฐก็ได้พยายามแก้ไขให้มีการประกอบกิจกรรมต่างๆ ในที่ที่เหมาะสม ตัวอย่างเช่นในปี 2504 เทศบาลจำกัดเขตสถานที่มาเปิดโกดังให้อยู่ในบริเวณคลองเตย บางซื่อ เทอดไทย การห้ามซ่อมรถพ่นสีในบริเวณริมถนนในปี 2506 เทศบาลขอให้ย้ายสุสานออกนอกเมืองในปี 2507 การสงวนที่ดินสองข้างถนนสาทรเหนือ-ใต้ให้เป็นเขตที่อยู่อาศัยในปี 2512 การที่สำนักผังเมืองเห็นด้วยกับการย้ายสนามม้า 2 แห่งออกไปนอกเมืองในปี 2519 การที่กรุงเทพมหานครเห็นด้วยกับการย้ายท่าเรือออกจากกรุงเทพในปี 2520 และในปี 2520 เช่นกัน สำนักผัง

เมืองได้เสนอโครงการศูนย์ราชการที่บริเวณเชิงสะพานปิ่นเกล้า ในปี 2521 กรุงเทพมหานครมีร่างข้อบัญญัติ กำหนดบริเวณห้ามปลูกสร้างอาคาร 2 ฟากถนน 6 สาย มาในปี 2523 สำนักผังเมืองกำหนดพื้นที่สีเขียว ล้อมรอบกรุงเทพ เพื่อกำจัดการขยายตัวของเมืองและกันไว้เป็นเขตน้ำท่วม ในปี 2524 กระทรวงมหาดไทย จึงได้ออกกฎหมายห้ามก่อสร้างตัดแปลงอาคารในเขตมินบุรี หนองจอก ลาดกระบัง ซึ่งปรากฏว่ามีประชาชน คัดค้านว่าเป็นการจำกัดสิทธิจนเกินไป กรุงเทพมหานครจึงผ่อนผันให้สร้างบ้านเดี่ยวและสถานที่ราชการได้ เป็นต้น ความพยายามในการจัดพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมและการประกอบอาชีพต่างๆยังคงมีอยู่ แต่ ในด้านมาตรการประสิทธิภาพและประสิทธิผลในทางปฏิบัติยังเป็นอีกประเด็นหนึ่งซึ่งควรจะได้มีการศึกษา ติดตามและประเมินผลในระดับลึกต่อไป

2. การแก้ปัญหาความแออัดของเมือง

จากการขยายเขตสุขาภิบาลในท้องที่กรุงเทพมหานครออกไปอย่างกว้างขวางเป็นลำดับ ดังที่ใน รัชกาลที่ 7 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขยายเขตสุขาภิบาลให้ออกไปถึงปากคลองบางลำพูบนทางด้าน เหนือ ส่วนทางด้านใต้ให้ขยายมาตามแนวถนนกรุงเกษมจนจดแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อมีการเปลี่ยนฐานะจาก สุขาภิบาลเป็นเทศบาล ก็ได้มีการขยายเขตเทศบาลอีกในปี พ.ศ.2497 ทำให้เขตเทศบาลกว้างออกไปทางด้าน ตะวันออกจากบางกะปิจนถึงพระโขนง ทางใต้จคริมแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านเหนือจดตำบลบางโพ

การขยายตัวของพื้นที่ดังกล่าวทำให้ขอบเขตพื้นที่ปัญหาเพิ่มสูงขึ้น และจากการเพิ่มขึ้นของ ประชากรทำให้เมืองมีความแออัดมากขึ้น จึงได้มีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการวางผังเมือง ให้เป็นระเบียบ กรุงเทพมหานครเริ่มมีการวางผังเมืองอย่างเป็นระบบในปี 2501 เมื่อสำนักผังเมืองได้รับความ ช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ซึ่งจัดส่งคณะผู้เชี่ยวชาญ บริษัทลิซฟีลด์ ไวทติ้ง แอนด์ แอสโซซิเอท มา ดำเนินการสำรวจและวางผังการใช้ที่ดินและสาธารณูปโภคในกรุงเทพ ซึ่งเป็นการวางผังล่วงหน้า 30 ปี โดย บริษัทเสนอแผนในปี 2503 ขณะที่ผังเมืองที่เสนอมานี้ยังมีได้นำมาปฏิบัติตามแผน การเติบโตของกรุงเทพก็ เติบโตอย่างไม่หยุดยั้งในฐานะศูนย์กลางการปกครอง กิจกรรม แรงงาน และบริการทุกชนิด จึงมีการขยาย เขตเทศบาลออกไปอีกในปี 2507 ครอบคลุมตำบลลาดยาว หัวหมาก หนองบอน และบางโพพวง การที่ตัว เมืองขยายออกไปโดยขาดจุดมุ่งหมายและการเตรียมการบริการสาธารณูปโภค ทำให้เกิดปัญหาผังเมือง จึงมี การปรับปรุงผังนครหลวงใหม่โดยสำนักผังเมืองซึ่งดำเนินการแล้วเสร็จในปี 2514 โดยผังนี้กำหนดการ ขยายตัวของประชากรไว้ 6 ล้าน 5 แสนคน และกำหนดแนวถนนวงรอบหรือถนนวงแหวน 3 สาย โดยเป็น การวางแผนล่วงหน้า 20 ปี และในปี 2519 สำนักผังเมืองก็จัดทำผังนครหลวงขึ้นใหม่และนำไปแก้ไขใหม่ใน ปี 2522 ซึ่งยังไม่มียผลในทางปฏิบัติจนกระทั่งปัจจุบัน

เมื่อปัญหาด้านผังเมืองมากขึ้นจึงมีแนวความคิดเสนอให้ย้ายนครหลวง หรือจัดตั้งชุมชนใกล้เคียง กรุงเทพมหานคร รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการจัดตั้งชุมชนขึ้นชุดหนึ่งปี 2518 โดยมี พล.ต.ประมาณ อติเรกสาร เป็นประธาน เพื่อทำการศึกษาปัญหาดังกล่าว ต่อมาในปี 2520 สำนักผังเมืองแถลงว่าจะสนับสนุนให้เมืองโดยรอบกรุงเทพมหานคร 7 เมืองทำหน้าที่เป็นเมืองบริวาร ได้แก่ นครปฐม สมุทรสาคร สมุทรปราการ ชลบุรี นนทบุรี ปทุมธานีและมิบบุรี รวมทั้งเสนอให้ย้ายหน่วยราชการในกรุงเทพออกไปที่ศูนย์ราชการที่ฝั่งธนบุรี เจริงสะพานปิ่นเกล้า แนวความคิดที่จะจำกัดการขยายตัวของกรุงเทพและสนับสนุนให้เมืองใกล้เคียงรับหน้าที่แทนได้รับความสนับสนุน โดยในปี 2523 กระทรวงมหาดไทยเสนอแนวความคิดในการสร้างเมืองใหม่ในเมืองบริวารของกรุงเทพแก่คณะรัฐมนตรี ซึ่งในปี 2524 คณะรัฐมนตรีพิจารณาแล้วมีมติระงับโครงการดังกล่าว เนื่องจากขาดงบประมาณในการดำเนินการ และให้แก้ปัญหากรุงเทพแออัดโดยเร่งให้พัฒนาเมืองหลัก เมืองรองในชนบท

จากวิวัฒนาการของปัญหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลและผังเมืองดังกล่าว จะเห็นได้ว่าความคิดในการจัดการด้านผังเมืองมีมาตั้งแต่ในอดีต แต่ไม่มีผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจัง ทำให้กรุงเทพมหานครเติบโตอย่างไร้ทิศทาง ปัญหาต่างๆจึงทวีความซับซ้อนและสับสนจนยากจะแก้ไข จึงควรที่รัฐจะมีมาตรการและเอาจริงเอาจังกับปัญหาดังกล่าวเสียที

3.2 ปัญหาแผ่นดินทรุด

ปัญหาแผ่นดินทรุดปัญหาใหม่ซึ่งเริ่มขึ้นหลัง พ.ศ.2500 โดยมีสาเหตุการทรุดตัวจากการสูบน้ำบาดาลมากเกินไป อันเนื่องมาจากการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม หมู่บ้านจัดสรร โรงแรม ฯลฯ ซึ่งมีผลให้น้ำผิวดินไหลกลับลงไปแทนที่ไม่ทัน อันตรายของการเกิดแผ่นดินทรุดนอกจากจะมีผลกระทบต่อสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ในเมือง ยังทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมขังเพราะระบบระบายน้ำจำใช้การไม่ได้ พื้นดินกลายเป็นแอ่งกะทะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่มีระดับพื้นดินต่ำกว่าระดับน้ำทะเลอยู่แล้ว ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วกรุงเทพสูงจากระดับน้ำทะเล 1.5 เมตร เท่านั้น ดังปรากฏว่า บริเวณที่มีการสูบน้ำมากจะทรุดตัวมากถึง 10 ซม.ต่อปี ได้แก่ หัวหมาก บางกระบือ หัวขวาง พระโขนง พระประแดง มีนบุรี ลาดกระบัง บางพลี นอกจากนี้ยังมีสาเหตุหนึ่งจากการตอกเสาเข็ม ซึ่งมีแรงกดมากทำให้แผ่นดินทรุดได้

ก่อนปัญหาดังกล่าวหลายหน่วยงานได้ตระหนักถึงอันตรายอันจะเกิดขึ้นในอนาคต การประสานนครหลวงซึ่งเป็นผู้สูบน้ำบาดาลในปริมาณที่มากที่สุด มีโครงการจะลดการสูบน้ำบาดาลและขณะเดียวกันก็จะขยายเขตให้บริการประปาไปยังพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อเป็นการลดการสูบน้ำบาดาลในพื้นที่นั้นด้วย เช่น ขยายเขตบริการไปยังจังหวัดสมุทรปราการ

กองน้ำบาดาล กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบกิจการที่เกี่ยวกับน้ำบาดาล ได้เริ่มควบคุมการใช้น้ำบาดาล โดยให้เจ้าของบ่อบาดาลทุกบ่อไปแจ้งแก่กองบาดาล และมีการร่างพระราชบัญญัติน้ำบาดาลขึ้นเพื่อใช้บังคับต่อไป ซึ่งจะมีผลในการเก็บค่าธรรมเนียมในการสูบน้ำบาดาล เนื่องจากน้ำบาดาลเป็นทรัพยากรร่วมกันของคนในประเทศ

ปัญหาแผ่นดินทรุดนับเป็นปัญหาใหม่ที่รุนแรงและต้องการมาตรการการแก้ไขที่จริงจังและอย่างทันทางที จึงควรที่รับจะได้เข้าจัดการปัญหาและอย่าได้ปล่อยให้ปัญหาเรื้อรังจนสายเกินแก้ดังตัวอย่างจากปัญหาอื่นๆที่ได้กล่าวมา

3.3 ปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

ที่อยู่อาศัยเป็นย่านการใช้ที่ดินสำคัญที่สุดของเมืองและกินพื้นที่กว้างขวาง ลักษณะของที่อยู่อาศัยมีความแตกต่างกันมาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจ สังคมของผู้อยู่อาศัย การเพิ่มขึ้นของประชากร ความแออัดของเมืองทำให้ปัญหาของที่อยู่อาศัยมีความรุนแรงขึ้นทุกที โดยเฉพาะปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย ซึ่งอยู่รวมกันใน “สลัม” “แหล่งเสื่อมโทรม” หรือ “ชุมชนแออัด”

รัฐได้เข้ามาจัดการกับปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมอย่างจริงจังนับตั้งแต่ พ.ศ.2495 โดยมีคำริจะไล่ที่อยู่อาศัยของคนในที่สาธารณะ โดยไล่ให้ไปอยู่รวมกันที่ดินแดง โดยให้น้ำ ไฟ แจกเสื้อผ้า จัดรถรับส่งในการขนย้าย แต่ปรากฏว่ายังไม่สามารถสร้างความพอใจแก่ประชาชนเนื่องจากอยู่ห่างจากตัวเมือง หลังจากนั้นได้มีการขับไล่แหล่งเสื่อมโทรมตลอดมาแต่ประชาชนยังคงฝ่าฝืน ตัวอย่างเช่น ในปี 2496 สลัมบริเวณดินแดง ซึ่งมีใช้ในส่วนของรัฐบาลจัดให้ถูกไล่ ในปี 2502 เทศบาลสั่งขับไล่สลัมริมคลองมหานาค ปี 2506 รัฐบาลรื้อแหล่งเสื่อมโทรมบริเวณตลาดเจริญผลเพื่อรับงานเอเชียเกมส์ ในปี 2508 มีการสำรวจของเทศบาลวางโครงการที่จะไล่สลัม 700 หลัง ที่บ่อนไก่ เพชรบุรีตัดใหม่ บริเวณท่าพระจันทร์ ริมถนนมหาราชและกรมอุตุนิยมหาวิทยาลัย ปี 2519 กทม.ขับไล่สลัม 129 หลังคา หลังโรงพยาบาลกลาง ปี 2521 กทม.รื้อสลัม 400 หลังคา บริเวณบ่ออุจจาระ เพื่อสร้างแฟลต และในปี 2525 ก็มีการปลูกสร้างสลัมที่ริมถนนรัชดาภิเษก ดำรวจและพนักงาน กทม.ทำการรื้อถอนในเวลากลางวัน แต่ชาวบ้านก็เร่งสร้างในเวลากลางคืน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ขบวนการเติบโตของสลัมหรือชุมชนแออัดเกิดขึ้นตลอดเวลา ทั้งในเมืองและนอกเมืองยากที่รัฐจะเข้าไปแก้ไขหรือยุติปัญหาได้

ความพยายามประการหนึ่งของรัฐในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้แก่ การจัดสรรที่ดินและสร้างอาคารสงเคราะห์เพื่อลดปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยและสร้างสุขลักษณะ ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม มีนโยบายที่จะขยายชุมชนออกไปยังพื้นที่ว่างเปล่าใกล้เคียง โดยในปี 2495 จอมพล ป. พิบูลย์สงคราม แถลงว่า จะจัดสรรที่ดินที่ยังกร้างว่างเปล่าบริเวณพระโขนง เพื่อกระจายความแออัดในเขตพระ

นคร โดยแบ่งแปลงที่ดินคนละครึ่งไร่ในปีถัดมาได้จัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติจัดสรรที่ดินแห่งชาติ โดยมีหลักเกณฑ์ว่า จะออกกฎหมายบังคับซื้อที่ดินจากเอกชนที่มีที่ดินผืนใหญ่เกินความจำเป็นนำมาแบ่งขายให้แก่ผู้ซื้อที่จะนำไปพัฒนาด้านต่างๆ โดยผู้ซื้อไม่มีสิทธิจำหน่ายและโอน มีกำหนด 10 ปี นอกจากการบังคับซื้อที่ดินจากประชาชนแล้ว ยังออกกฎหมายให้นำที่ดินของรัฐ เช่น ริมทางรถไฟ ริมทางหลวง ริมคลองขุดชลประทาน ในระยะ 1 กม. นำมาจัดสรรแบ่งขายให้แก่ประชาชนและนอกจากนี้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม ยังดำเนินการขยายชุมชนโดยจัดสร้างเคหะชุมชนขึ้นในลักษณะของอาคารสงเคราะห์ เพื่อสนับสนุนให้ข้าราชการและประชาชนมีที่อยู่อาศัย โดยมีที่ดินเพื่อพัฒนาถึง 1,000 ไร่ ในบริเวณคลองจั่น บางกะปิ เป็นเคหะชุมชนคลองจั่นซึ่งทางเคหะแห่งชาติเป็นผู้ดำเนินการในปัจจุบัน อันนับเป็นก้าวนำในการพัฒนาเมืองซึ่งส่งผลให้เอกชนดำเนินรอยตาม โดยจัดสร้างบ้านจัดสรรในภายหลัง

ในด้านมาตรการของรัฐในการควบคุมการก่อสร้างและการใช้ที่ดิน เริ่มขึ้นในปี 2496 โดยห้ามปลูกอาคารล้ำแนวถนน ตรอก ซอย ให้ปลูกให้เป็นแถวเป็นแนวเดียวกัน วยปี 2497 เทศบาลย้าเตือนประชาชนว่าห้ามปลูกสร้างโรงเรือนที่ผิดเทศบัญญัติ และกระทรวงมหาดไทยแถลงว่าจะออกกฎกระทรวงเพื่อห้ามปลูกสร้างอาคารบางชนิดในบางเขตเพื่อประโยชน์ในการป้องกันอัคคีภัย อนามัย สุขาภิบาล และความมั่นคงแข็งแรง ในปี 2498 กระทรวงมหาดไทยแถลงว่าจะห้ามจอดแพตามแม่น้ำลำคลอง ในปี 2499 เทศบาลแถลงว่าจะออกเทศบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร ในระยะหลังเมื่อตัวเมืองขยายตัวมาก มีการจัดสรรที่ดินอย่างแพร่หลายและก่อให้เกิดปัญหาตามมา ในปี 2504 ตำรวจนครบาลและเทศบาลแถลงว่าจะออกกฎหมายควบคุมการจัดสรรที่ดินเพื่อควบคุมและบังคับให้มีการจัดทำที่ระบายน้ำและบ้านที่สร้างผิดเทศบัญญัติ เทศบาลจะไม่ออกเลขที่บ้านให้ ปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมการก่อสร้างอาคารมีตลอดมาจนกระทั่งทุกวันนี้ และเป็นปัญหาที่มีความยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากกลไกของรัฐและการควบคุมให้เป็นไปตามกฎหมายยังมีความหละหลวมอยู่มาก

ในด้านการพัฒนาและปรับปรุงที่อยู่อาศัยนั้น ผลจากการเพิ่มประชากรทำให้เกิดความต้องการที่อยู่อาศัยในด้านปริมาณและการปรับปรุงคุณภาพที่อยู่อาศัย ในปี 2498 สมาชิกสภาเทศบาลเสนอเทศบัญญัติในปลูกตึกแถวอย่างน้อย 3 ชั้น โดยชั้นล่างให้เป็นอาคารร้านค้า ส่วนชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัย ในปี 2503 เป็นปีแรกที่กระทรวงมหาดไทยพยายามปรับปรุงสภาพของแหล่งเสื่อมโทรมโดยร่างกฎหมายให้หน่วยงานของรัฐมีอำนาจในการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม โดยอาจชดใช้ค่าที่ดิน ค่ารื้อถอน การจัดการที่อยู่ใหม่ ในกรณีที่รัฐต้องการที่ดินบริเวณนั้นมาใช้ประโยชน์ หรือจัดให้เป็นที่อยู่อาศัยได้ ประเภทของที่อยู่อาศัยในระยะหลังเริ่มพัฒนาเป็นอาคารสูงหรือแฟลต ซึ่งเมื่อรัฐบาลแถลงออกไป มีประชาชนแสดงความเห็นคัดค้านว่าการสร้างแฟลตที่ถนนดินแดงและสวนมะลิ ซึ่งทางเทศบาลจะร่วมสร้างกับพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลเป็นแบบ

ต่างประเทศ ชัดกับอุปนิสัยของคนไทย ขอให้นำไปสร้างบ้านขนาดเล็กตามชานเมือง ในปี 2505 พล.อ. ประภาส รถมต.มหาดไทยเห็นด้วยกับการสร้างแฟลตว่า “ทำไมอยู่ไม่ได้ เจ็ดยังอยู่ได้ แหกยังอยู่ได้ ทำไมไทย จะอยู่ไม่ได้” โครงการสร้างแฟลตจึงได้ดำเนินไป โดยสภาพพัฒนาแกลงว่าสร้างเพื่อรับประชากรที่ถูกไล่จาก สลัมให้ย้ายมาอยู่แฟลต สลัมจะได้หมดสิ้นไป อย่างไรก็ตามปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมเป็นปัญหาสำคัญซึ่งแก้ ไม่ตก หน่วยงานของรัฐจึงพยายามสร้างเคหะชุมชนและปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมให้มีสภาพดีขึ้น ผลการ ดำเนินงานตั้งแต่ปี 2506 มีดังนี้ คือ

จัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเคหะชุมชนโดยเฉพาะ โดยในปี 2508 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ โอนโครงการอาคารสงเคราะห์ที่คล่องจั้นของสำนักงานสลากกินแบ่งของรัฐบาลให้กรมประชาสงเคราะห์ รับไปดำเนินการ ส่วนพื้นที่ 1 พันไร่บริเวณคลองจั้น จะสร้างอาคารสงเคราะห์แบบเช่าซื้อ ต่อมาในปี 2515 เปลี่ยนฐานะเป็นรัฐวิสาหกิจ ชื่อว่า “การเคหะแห่งชาติ”

การสร้างเคหะชุมชนโดยหน่วยงานของรัฐ ในปี 2506 เทศบาลแกลงว่าจะขยายแหล่งชุมชนไปยัง คลองประปา ในปี 2514 กรมประชาสงเคราะห์จะสร้างแฟลตอาคารสงเคราะห์เพิ่มอีก 1,000 ห้อง และเมื่อ เปลี่ยนฐานะเป็นการเคหะแห่งชาติ ก็มีโครงการสนับสนุนเอกชนให้สร้างเมืองใหม่ “นคร” เนื้อที่ 5 พันไร่ ในปี 2524 การเคหะแห่งชาติแกลงว่าจะสร้างแฟลตสูง 12 ชั้น โครงการต่างๆ ได้เสนอขึ้นมาเป็นระยะๆ และ ได้จัดทำไปตามขั้นตอนต่างๆ เพื่อสนองความต้องการของประชาชนในระดับผู้มีรายได้น้อยและปานกลาง

การปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม นับเป็นช่วงเวลาที่ให้ความสำคัญต่อการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม มาก แทนที่จะเป็นการรื้อสลัมดังแต่ก่อน เช่น การปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมไม่น้อยกว่า 200 แห่ง ในปี 2519 กรุงเทพมหานครสำรวจพบแหล่งสลัมในเขตกรุงเทพฯมี 365 แห่ง ประชากร 4 แสนคน หรือร้อยละ 10 ของ ประชากร ในปี 2520 กรุงเทพมหานครแกลงว่ามีประชากรที่อาศัยอยู่ในสลัม 8 แสนคน เฉพาะสลัมคลองเตย 4 หมื่นคน ดังนั้นปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมจึงเป็นปัญหาใหญ่ของกรุงเทพมหานคร หน่วยงานสำคัญที่ ดำเนินการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม คือ การเคหะแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร การประปานครหลวง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีองค์กร หน่วยงานสังคมสงเคราะห์อื่นๆ ที่สนใจเข้ามาอาสาพัฒนาแหล่งเสื่อมโทรม เช่น คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลด้วยงบประมาณ 22 ล้านบาท ในปี 2524 โดยมีการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม 50 แห่ง ดำเนินการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม อนามัย อาชีพ และความปลอดภัย

ในการดำเนินการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม บางกรณีมีปัญหาที่เจ้าของที่ดินในแหล่งเสื่อมโทรมไม่ ยินยอมให้ปรับปรุง การเคหะแห่งชาติจึงเสนอกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาโดย

- จัดหาที่ดินโดยซื้อหรือเวนคืนนำมาสร้างชุมชนใหม่

- ให้เจ้าของที่ดินแหล่งเสื่อมโทรมปรับปรุงตามที่กำหนด
- จะให้ผลประโยชน์ต่อเจ้าของที่ดินซึ่งทางการขอเข้าไปปรับปรุงโดยมีเงื่อนไขยินยอมให้ผู้อยู่อาศัยเช่าไม่น้อยกว่า 10 ปี

ปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยยังคงเป็นปัญหาใหญ่อีกปัญหาหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ซึ่งยังคงต้องแสวงหาแนวทางพัฒนาเพื่อผ่อนคลายปัญหากันอีกต่อไป

3.4 ปัญหาเกี่ยวกับกิจการอุตสาหกรรม

โรงงานอุตสาหกรรมเป็นแหล่งกำเนิดปัญหามลภาวะที่สำคัญ ความตระหนักในอันตรายอันเนื่องมาจากโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นตั้งแต่ในรัชกาลที่ 4 โดยที่มีกงสุลและชาวต่างประเทศเป็นกลุ่มบุคคลซึ่งตื่นตัวต่อปัญหาดังกล่าว ปัญหาในเรื่องสถานที่ตั้งและผลกระทบจากโรงงานได้เป็นข้อร้องเรียนตลอดมา แต่โดยที่รับมีเหตุผลว่า

“บ้านเมืองไทยเพิ่งจะเจริญขึ้น การซื้อเครื่องจักรมาทำการต่างๆ เช่น เลื่อยไม้ สีขาว ดีเหล็ก ก็ต้องตั้งใกล้ที่อยู่ของตน เพื่อสะดวกแก่การดูแลกิจการ การกำหนดให้ตั้งโรงงานในเฉพาะเขตที่ห่างเมื่อนั้นเป็นอันทำไม่ได้”

ดังนั้นประกาศกำหนดการตั้งโรงงานในรัชกาลที่ 4 จึงเป็นไปในลักษณะอำนวยความสะดวกและผ่อนปรนต่อเจ้าของโรงงานเป็นอย่างยิ่ง โดยเพียงแต่กำหนดให้ที่ตั้งของโรงงานต้องไม่รบกวนประชาชนมากมายนัก และหากเป็นย่านที่อยู่อาศัย ถ้าประชาชนในบริเวณนั้นยินยอมก็อาจตั้งโรงงานได้ และถ้าประชาชนไม่ยินยอมประชาชนก็มีสิทธิฟ้องร้องได้เช่นกัน แต่ในทางปฏิบัติ ตัวอย่างจากการร้องเรียนในกาลต่อในรัชกาลที่ 5 ได้พบว่า เมื่อมีการร้องเรียนเรื่องโรงงานรบกวนขอให้สั่งปิดกิจการ โรงงาน เช่น กรณีของมิสเตอร์เลสลองกงสุล นอทเยอรมัน ร้องเรียนขอระงับการสีข้าวของโรงสีไฟซึ่งอยู่ติดกับที่ของมิสเตอร์นิกกินแปก ด้วยเกรงว่าจะก่อให้เกิดควันและฝุ่นละออง เป็นการเสียประโยชน์ของมิสเตอร์นิกกิน รัฐของไทยกลับพิจารณาว่า

“การกำหนดห้ามเช่นนั้นทำไม่ได้ เพราะฝ่ายไทยไม่มีกฎหมายบังคับ ประกอบกับโรงสีไฟ “ห้างเอมาควนแอนกุ่มปนี” ซึ่งอยู่ใกล้เคียงนั้นก็ยังคงสีข้าวทุกวัน ฉะนั้นเมื่อนุญาตให้ฝ่ายหนึ่งสีข้าวได้ ย่อมห้ามอีกฝ่ายไม่ให้ทำไม่ได้ ไม่เป็นการยุติธรรม”

ปัญหามลภาวะจากโรงงาน เช่น ปัญหาน้ำเสีย อากาศเสีย การถูกรบกวนจากกลิ่น เสียง ขยะมูลฝอย เริ่มมีจำนวนมากขึ้นตั้งแต่รัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา ได้มี พ.ร.บ.ที่เกี่ยวข้องกับกิจการอุตสาหกรรมเกิดขึ้นหลายประการ เช่น พ.ร.บ.ควบคุมกิจการค้าขายอันกระทบถึงความปลอดภัยหรือผาสุกแห่งสาธารณชน พ.ศ.2471 พ.ร.บ.ว่าด้วยการเก็บรักษาน้ำมันเชื้อเพลิง พ.ศ.2473 ตลอดจนมีคำวินิจฉัยกฎหมายควบคุมภัยอันตรายอันเกิด

จากเครื่องจักรในโรงงานอุตสาหกรรมในรัชกาลที่ 8 ปัญหาเกี่ยวกับโรงงานได้ทำความรุนแรงสูงสุดในสมัย
หลังกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว ดังจะพบได้จากสภาพปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน

ในสมัยปัจจุบัน หน่วยงานราชการเริ่มมีบทบาทในการควบคุมที่ตั้งโรงงานตั้งแต่ปี 2492 โดยกรม
ตำรวจออกคำสั่งให้ย้ายโรงงานประเภทที่ทำความเดือดร้อนออกไปนอกชุมชน คือ เครื่องแก้ว อาหาร ต่อมา
ในปี 2496 คณะรัฐมนตรีจึงอนุมัติหลักการจัดระเบียบตั้งโรงงานอุตสาหกรรม โดยกำหนดให้ย้ายออกไปตั้ง
ทางทิศเหนือของเมืองในสมัยนี้ ได้แก่บริเวณสะพานพระราม 6 ส่วนทางใต้กำหนดเขตอุตสาหกรรมให้อยู่
บริเวณราษฎร์บูรณะ

มาตรการเกี่ยวกับการบังคับย้ายของกิจกรรมอุตสาหกรรมที่มีผลกระทบต่อโรงเลื่อย คือ ในปี 2497
เทศบาลสั่งห้ามเรือบรรทุกทุกขงเข้าไปตามลำคลองซึ่งโรงเลื่อยตั้งอยู่ มีผลทำให้โรงเลื่อยขาดทุนเนื่องจากต้อง
บรรทุกขงโดยรถยนต์ซึ่งเสียค่าใช้จ่ายสูงขึ้น เป็นการบีบบังคับทางอ้อมให้โรงเลื่อยย้ายออกไปรวมตัวกัน
นอกเมือง คือ บางโพและสะพานพระราม 6 ซึ่งเป็นบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา และในการอนุญาตให้ตั้ง
โรงงานในปี 2498 รัฐบาลจะสอบถามความคิดเห็นของประชาชนเสียก่อนว่ายินยอมให้ตั้งโรงงานหรือไม่ ซึ่ง
นับว่าในช่วงนั้นรัฐบาลรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเป็นอย่างมาก

ในช่วงเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 เทศบาลสั่งย้ายโรงน้ำแข็งในเขตกรุงเทพถึง 30 โรง ให้ออก
นอกกรุงเทพในปี 2504 ซึ่งกลุ่มโรงงานน้ำแข็งย้ายไปที่ ต.บางกระสอบ นนทบุรี ในระยะเดียวกันนั้นเอง
รัฐบาลก็เตรียมการให้รังสิตเป็นย่านอุตสาหกรรม โดยกำหนดให้เป็นโรงงานประเภทไม่ใช้น้ำมาก โดยในปี
2507 กระทรวงอุตสาหกรรมออกข่าวว่าจะเร่งย้ายโรงงานไปโดยเร็ว

ความเจริญจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะแผนพัฒนาฉบับที่ 1-3 ทำให้มีปัญหามลภาวะทาง
อุตสาหกรรมมากขึ้น นักวิชาการให้ความเห็นว่าโรงงานอุตสาหกรรมควรตั้งอยู่ที่เดียวกัน เพื่อประโยชน์
ในการกำจัดของเสียในลักษณะเดียวกัน ซึ่งใช้ต้นทุนต่ำกว่าและมีความเป็นไปได้ง่ายกว่า จึงมีการกวาดขันให้
เข้มงวดกับโรงงานในย่านอุตสาหกรรม ได้แก่ เขตภาษีเจริญ ราษฎร์บูรณะ ตรอกจันทร์ พระประแดง และ
กระทุ่มแบน ในช่วงปี 2518 รัฐบาลจึงจัดตั้งการนิคมอุตสาหกรรมขึ้น เพื่อจัดหาที่ตั้งโรงงานและการจัดการ
บริการสาธารณูปโภคที่จำเป็น เพื่ออำนวยความสะดวกในกิจการอุตสาหกรรม รวมทั้งการจัดบ่อกำจัดน้ำเสีย
ส่วนกลางขึ้น โดยที่รัฐบาลมีการชักชวนและให้สิทธิพิเศษแก่โรงงานที่ย้ายไปตั้งที่นิคมอุตสาหกรรม อันเป็น
มาตรการชักจูงใจ

ปัญหาที่ตั้งโรงงานกับมลภาวะ มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่อง ดังนั้นในกิจกรรมอุตสาหกรรมบาง
ประเภทควรจะพิจารณาความเหมาะสมของที่ตั้งควบคู่ไปด้วย ในปี 2524 ความตื่นตัวต่อปัญหาดังกล่าวมีสูง
มาก สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้ดำริจะออกกฎหมายบังคับใช้ให้มีการศึกษาผลกระทบ

ทางสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการพิจารณาผลได้ผลเสียทางเศรษฐกิจ เพื่อประกอบการพิจารณาในการขออนุญาตตั้งโรงงานต่อไป

3.5 ปัญหาอากาศเสีย

ปัญหาที่เกี่ยวกับอากาศปรากฏในอดีต มักจะเป็นปัญหาเรื่องการถูกรบกวนจากเขม่า เถ้าแกลบ จากโรงสีข้าวและจากท้องถนน นอกจากนั้นเป็นปัญหาเรื่องกลิ่น ได้แก่ กลิ่นขยะและสิ่งโสโครก เช่น กลิ่นอุจจาระและปัสสาวะ กลิ่นปุ๋ยซึ่งคนจีนใช้รดน้ำผัก และที่สำคัญคือกลิ่นซากศพ ทั้งจากศพที่ประชาชนนำไปทิ้งและกลิ่นจากการเผาศพ ซึ่งคงเป็นปัญหามาโดยตลอด ตัวอย่างปัญหาเช่น มีประกาศห้ามการเผาศพในบางวัด เช่น ริมวัดมหาธาตุ วัดกรมพระพิทักษ์เทเวศร์ ท้ายพระอุโบสถวัดราชบูรณะ ซึ่งแต่เดิมเป็นป่าช้า เมื่อสร้างเป็นพระนครแล้วให้เลิกเสียและในรัชกาลที่ 4 มีประกาศห้ามเผาศพที่ท้ายพระอุโบสถวัดบพิตรพิมุข เพราะกลิ่นเหม็นจากศพที่เผาวันละ 9-10 ศพ ส่งกลิ่นเหม็นจนถึงบ้านบาตร ต่อมาในรัชกาลที่ 6 ได้มีประกาศกฤษฎีกาเสนาบดีกระทรวงพระนครบาลว่าด้วยเรื่องป่าช้าและนายป่าช้า และมีบัญญัติชื่อวัดที่เผาศพได้ และแม้ในระยะต่อมาการร้องเรียนปัญหาเหม็นกลิ่นเผาศพยังคงมีอยู่ เช่น เรื่อง “เหม็นกลิ่นเผาศพที่วัดธาตุทอง” ใน พ.ศ.2498 เป็นต้น นอกเหนือจากกลิ่นศพ ได้มีคำร้องเรียนเกี่ยวกับกลิ่นเหม็นของเสียจากโรงงาน เช่น ใน พ.ศ.2324 กงสุลฮอลันดาเรียกร้องเรียนกรณีเงินสงหวังตั้ง โรงสีข้าวขนาดใหญ่ที่ริมคลองบางรักว่า มีกลิ่นเหม็นของของโสโครกจากโรงงานไหลเข้าบ้านมาก ในรัชกาลที่ 5 พ.ศ.2446 คนในบังคับอังกฤษตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองผดุงกรุงเกษม ตำบลมหาพฤฒาราม ได้ทำคำร้องต่อกระทรวงนครบาลว่า พระยาศิริโยชบุรินทร์ จะสร้างโรงสีกลไก ซึ่งติดกับบ้านเรือนของพวกตน อันจะทำให้พวกตนเดือดร้อน ด้วยเถ้าแกลบปลิวเข้าบ้านตลอดจนจากไฟไหม้และหม้อน้ำระเบิดซึ่งเคยปรากฏมาแล้ว แต่กระทรวงนครบาลได้ยกฟ้องอันนี้ เพราะเห็นว่าในบริเวณนั้นก็มิมีโรงสี ครั้นจะห้ามรายนี้ก็ออกจะไม่สะดวก และใน พ.ศ.2464 จดหมายเหตุบางกอกใหม่ได้ลงข่าวว่า กรุงเทพฯ เป็นเมืองมีฝุ่นมากที่สุดในเอเชีย ถนนในกรุงเทพฯ มีฝุ่นมากมาย เช่น ถนนแคววัดพระยา หรือถนนสุริวงส์ จึงเกรงจะเป็นวัน โรคขอเรียกร้องเรียนให้กรมสุขาภิบาลปราบฝุ่นด้วย

ปัญหาเกี่ยวกับอากาศได้ทวีความรุนแรงขึ้นตามความซับซ้อนของการขยายตัวเมืองและการพัฒนาของกิจกรรมอุตสาหกรรม ในปัจจุบันควันจากการจราจรและโรงงานได้ก่อให้เกิดภาวะอากาศเป็นพิษ ซึ่งนับเป็นปัญหาที่กำลังบ่อนทำลายสุขภาพของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง

ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (2504) เป็นต้นมา มลสารในอากาศเสียมิได้เป็นอินทรีย์สารธรรมดา แต่เป็นมลสารที่มีความเป็นพิษจำพวกโลหะหนัก เช่น จากการเผาแบตเตอรี่ ไอเสียจากรถยนต์ ดังเช่น “ในเดือน ก.พ.2506 คณะกรรมการกำจัดแก๊สพิษไอเสียรถยนต์ จะให้รถยนต์ที่ใช้เครื่องดีเซลต่อท่อ

ไอเสียเหนือหลังคา รวมทั้งจะควบคุมรถยนต์ที่เสื่อมประสิทธิภาพ” ซึ่งปัญหาไอเสียจากรถยนต์เป็นปัญหาใหญ่ในด้านอากาศเสียจนกระทั่งนำมาสู่การออกกฎหมายเพื่อใช้บังคับและลงโทษผู้ฝ่าฝืน

ปัญหาอากาศเสียอันเนื่องมาจากการจราจร มีผลเกี่ยวเนื่องจากการที่เมืองมีความแออัดมากขึ้น ประชากรเพิ่มขึ้น มีการใช้รถยนต์มากขึ้น ในขณะที่พื้นที่ถนนมิได้ขยายตัว หน่วยงานราชการหลายแห่งมีบทบาทในการติดตามภาวะอากาศเสียในท้องถนน เช่น สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม กระทรวงสาธารณสุข กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีการตรวจวิเคราะห์มลสารในอากาศ ในปี 2520 พบว่า ตามย่านการค้าต่างๆ เช่น บางลำพู ประตูน้ำ เขาวราช ราชประสงค์ ภาวะอากาศเสียจนไม่ปลอดภัย ปัญหาของการแก้ไขอากาศเสียคือ ขาดแคลนอุปกรณ์ตรวจวัดอากาศเสียซึ่งราคาสูง ทำให้ไม่สามารถดำเนินการจับกุมผู้ขั้รถยนต์ที่ปล่อยควันดำได้ ในปี 2513 คณะรัฐมนตรีจึงให้กระทรวงมหาดไทยดำเนินการแก้ปัญหอากาศเสียให้ตรวจสอบสภาพรถก่อนต่อทะเบียน กำหนดปริมาณควันจากท่อไอเสีย แก้ไขการจราจรติดขัด จัดตั้งหน่วยงานแก้ปัญหอากาศเสีย และประชาสัมพันธ์ภัยจากอากาศเสีย ในปี 2520 ตำรวจจราจรได้หน้ากากป้องกันไอพิษ ขณะปฏิบัติได้ระยะหนึ่ง ก็มีคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาาระดับสูงให้เลิกโดยให้เหตุผลว่า สภาพอากาศยังไม่ร้ายแรงนักและจะสร้างความเข้าใจผิดแก่ชาวต่างชาติ นอกเหนือจากมลสารอากาศเสียจากรถยนต์ที่ใช้ น้ำมันดีเซล เบนซินแล้ว ในปี 2524 รถยนต์จำนวนมากเริ่มใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิงอย่างกว้างขวาง ยังมีปัญหากลิ่นจากแก๊สในบริเวณสถานีบริการแก๊สซึ่งคนขับมักจะเปิดถังแก๊สเพื่อรอการเติมแก๊สทำให้แก๊สฟุ้งกระจาย ต้นเหตุของอากาศเสียอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือ โรงงานอุตสาหกรรม ปัญหาในระยะแรกเป็นกลิ่นจากอุตสาหกรรมอาหาร เช่น การคั่วกาแฟ ต่อมาเป็นการปล่อยโลหะหนักซึ่งเป็นพิษ เช่น สารตะกั่วจากโรงผลิตถ่านไฟฉายหรือแบตเตอรี่ ซึ่งทางเจ้าหน้าที่ยังไม่กล้าจัดการสั่งปิดโรงงานเนื่องจากเกรงว่าจะทำให้คนว่างงาน

ในปี 2521 กองอนามัยสิ่งแวดล้อมพบว่า “อากาศในเขตอุตสาหกรรมมีฝุ่นถึง 400 ไมโครกรัมในหน้าหนาว และจะลดลงในหน้าฝนเหลือ 150 ไมโครกรัม ซึ่งในเขตอุตสาหกรรมมลภาวะอากาศเสียมีความรุนแรงมากจนทำให้เกิดอาการป่วยอย่างรุนแรง เช่น การแพ้พามาเมกานีสในโรงงานผลิตถ่านไฟฉาย การแก้ปัญหาก็ผ่านมาได้กระทำโดยการย้ายหน้าที่ของกรรมกรซึ่งมีโอกาสได้รับสารพิษมากไปทำงานอื่น ซึ่งมิใช่การแก้ปัญหาก็แท้จริง

ปัญหาเรื่องอากาศเสียจึงจะยังคงทวีความรุนแรงต่อไป トラบใดที่ปัญหาอันเกี่ยวกับการจราจรและโรงงานอุตสาหกรรมยังมิได้รับการแก้ไข

3.6 ปัญหาอาหารและยา

ปัญหาจากอาหารและยามี 2 ลักษณะ คือ เกี่ยวกับสารหรือเชื้อโรคในอาหารและเกี่ยวกับภาชนะบรรจุ

1. สารหรือเชื้อโรคในอาหารที่เป็นอันตราย ประเทศไทยเริ่มมีการตื่นตัวที่จะควบคุมอันตรายและยาพิษในปี 2494 โดยที่จะอนุญาตให้ขายเมื่อมีใบสั่งแพทย์ ทั้งนี้เพื่อป้องกันการฆ่าตัวตายซึ่งนิยมใช้ยาอันตรายมากขึ้น ในช่วงต่อมาเริ่มมีการควบคุมสารเจือปนในอาหาร โดยเริ่มควบคุมน้ำอัดลมและน้ำหวานซึ่งใส่สารเคมีที่เป็นอันตราย การใช้ผงชูรสปลอม สารบอแรกซ์ สารเสพติดประเภทแอมเพทามีน ยิ่งกว่านั้นยังมีผู้นำเอาดีดีที่ใส่ในปลาเค็มเพื่อป้องกันแมลง ซึ่งผู้รับประทานไม่ทราบว่าสารพิษเหล่านี้อยู่ในอาหาร อาหารที่มีสารพิษมากมักเป็นอาหารปรุงกึ่งสำเร็จรูป เช่น ลูกชิ้น หมูยอ แป้งกรอบ น้ำตาลมะพร้าว และอาหารสำเร็จ เช่น น้ำพริก สังขยา น้ำพริกศรีราชา ไข่กรอก กระเทียมดอง ซึ่งสารเคมีที่ใส่ในอาหารเพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น

- กั้นอาหารบูดเสีย เช่น โวเดียวเบนโซเอต
- ทำให้สีสวยขึ้น ใส่สีที่มีโลหะหนักเจือปน เช่น ในน้ำพริก หรือซอสมะเขือเทศ
- ทำให้รสอร่อยขึ้น โดยใส่ผงชูรส ซึ่งกลายเป็นความเค็มชินของแม่บ้านที่จะใช้ผงชูรสในการประกอบอาหาร
- ทำให้กรอบ โดยการใส่บอแรกซ์ หรือน้ำประสานทองซึ่งนิยมใส่ในลูกชิ้น

ในกรณีของผงชูรสซึ่งมีผู้นิยมใช้มากนั้น คณะกรรมการควบคุมอาหารและยาเริ่มควบคุมการผลิตผงชูรสในปี 2515 โดยให้ระบุว่าเป็นผงชูรสแท้หรือผสม ชื่อและทะเบียนการค้า ที่ตั้งของผู้ผลิต น้ำหนัก และให้พิมพ์ว่าไม่ควรใช้ผสมอาหารสำหรับทารกและสตรีมีครรภ์ ซึ่งนับว่าหน่วยราชการมีบทบาทจริงจังมากขึ้นในการเตือนประชาชนให้ระมัดระวังการบริโภคสารแปลกปลอม

2. ภาชนะบรรจุอาหาร กระทรวงสาธารณสุขเริ่มควบคุมขวดน้ำอัดลมซึ่งไม่สะอาดเกิดสนิม เป็นสิ่งแรกในปี 2498 ต่อมาในปี 2503 ทางเทศบาลสั่งห้ามเก็บกระป๋องนมจากกองขยะไปใช้ในร้านกาแฟและร้านอาหาร เนื่องจากเกรงว่ากระป๋องเก่านั้นอาจถูกนำไปใช้บรรจุสารที่เป็นพิษต่อร่างกายมาก่อนและพิษนั้นยังคงตกค้างในกระป๋อง รวมทั้งการนำโลหะเก่ามาผลิตกระป๋อง ต่อมาในปี 2507 เทศบาลเริ่มควบคุมกระดาษที่ใช้บรรจุอาหารภาชนะเคลือบซึ่งมีลวดลายสีสันสวยงาม กระทรวงสาธารณสุขจึงห้ามนำภาชนะเคลือบเข้าประเทศ ถ้าตรวจพบว่าภาชนะนั้นมีตะกั่วละลายออกมาในปริมาณสูงกว่า 2 มิลลิกรัม/ลิตร ส่วนภาชนะบรรจุซึ่งทำจากพลาสติกมีความนิยมแพร่หลายเนื่องจากมีน้ำหนักเบา ใช้งานมีราคาถูก มีผู้นำเอาพลาสติกที่ใช้แล้วนำไปหลอมใหม่ ซึ่งอาจจะทำให้ถุงพลาสติกที่เคยใช้บรรจุสารพิษมาก่อน สารพิษยังคงตกค้างแม้จะนำมาหลอมใหม่แล้วก็ตาม กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์จึงประกาศเตือนประชาชนให้ระวัง

ถุงพลาสติกกล่องหรือขวด ที่ใช้บรรจุอาหาร ซึ่งทำจากพลาสติกเก่าแล้วใส่สีเวลาหลอม เป็นพลาสติกที่อันตราย มีมลสารที่อาจเป็นอันตรายเมื่อบริโภค

นอกจากนี้อาหารและยาที่เป็นพิษแล้ว เครื่องสำอางหรือสิ่งชำระความสกปรกก็เป็นอันตราย เช่น มีการใช้เมททิลแอลกอฮอล์ในผ้าเช็ด ทำให้เกิดอาการแพ้ที่ผิวหนัง เชื้อตาอักเสบ ส่วนยาสีฟันและน้ำยาบ้วนปาก ซึ่งมีส่วนผสมของโซเดียมโบรฟลูออไรด์และโซเดียมฟลูออไรด์ สามารถทำอันตรายเนื้อเยื่อในช่องปาก

ความรู้เรื่องสารพิษในอาหารและผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับช่องปาก ยังขาดการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบอย่างแพร่หลาย ดังผลงานขององค์การบริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สำรวจพบว่า ประชาชนร้อยละ 25 ไม่มีความรู้เรื่องสารพิษในอาหาร ดังนั้นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการดูแลสุขภาพอนามัยของประชาชน และสถาบันการศึกษาควรมีบทบาทในการเตือนภัยเรื่องสารพิษในอาหารด้วย

3.7 ปัญหาวัตถุพิษ

อันตรายของวัตถุพิษที่มีต่อสถานะแวดล้อม คือ การที่สารเหล่านี้ไม่สลายตัวหรือสลายตัวได้ยาก เมื่อได้รับสารพิษเหล่านี้จะตกค้างในร่างกาย และจะมีการสะสมจนเกิดอาการขึ้น ซึ่งยากที่จะรักษา

วัตถุพิษในระยะแรกที่เป็นข่าว คือ ยาฆ่าแมลงประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นอันตรายร้ายแรง มีข่าวว่าในปี 2504 กรรมกรขนถ่ายสินค้าที่ทำเรือคลองเตย ขนกระสอบบรรจุยาฆ่าแมลง ได้รับสารพิษโดยสูดหายใจเข้าไปในปริมาณสูง เนื่องจากการบรรจุโพรีดอลไม่หนาแน่น มีผลให้กรรมกรเสียชีวิต 4 คน นอกนั้นกว่า 20 คน มีอาการหน้ามืด อ่อนเพลีย หมดสติ

วัตถุพิษประเภทยาฆ่าแมลงใช้กันอย่างแพร่หลายในบ้านเราซึ่งมีการเกษตรเป็นเศรษฐกิจพื้นฐาน ชาวสวนก็มีได้ระมัดระวังในการใช้ จึงเป็น โอกาสรับเอาดีดีที่ เข้าสู่ร่างกาย รวมทั้งถ่ายเทดีดีที่ลงสู่ลำคลอง ซึ่งสารพิษนี้จะเข้าสู่วัฏจักรของสิ่งมีชีวิตแล้วเข้าไปในสัตว์น้ำ พืชที่เราบริโภค ในปี 2524 บริษัท อีสเอเชียติก ขออนุญาตตั้งโรงงานผลิตยาฆ่าแมลงประเภทพาราควอท ซึ่งเป็นสารไม่สลายตัว และมีอันตรายต่อสิ่งมีชีวิต โครงการนี้จึงถูกระงับและมีการแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาความเหมาะสม

นอกจากดีดีที่แล้ว โลหะหนักบางชนิดที่มีการใช้มากในวงการอุตสาหกรรม คือ ปรอท มังกานีส แคดเมียม สารหนู ก็ตกค้างอยู่ในสถานะแวดล้อมมีใช้น้อย จนกระทั่งทำให้ปลาทะเลบางชนิดในอ่าวไทยมีปริมาณสารพิษสะสมอยู่เกินมาตรฐานปกติ จากการวิจัยในปี 2524 แสดงให้เห็นว่าสารพิษเหล่านี้ขาดการควบคุมมิให้เข้าไปสู่ตัวกลางของสิ่งแวดล้อม

ในเครื่องสำอางซึ่งร่างกายมีโอกาสสัมผัสโดยตรง มีการใช้เคมีที่เป็นอันตรายมาใช้ เช่น การใส่สาร เอ.บี.เอส. ซึ่งใช้ในผงซักฟอกมาผลิตแชมพูสระผม หรือการผลิตแป้งซึ่งมีสารพิษหรือตะกั่วเจือปนสูงมาก ซึ่งจะทำให้เกิดโรคโลหิตจาง สมองเสื่อม และอาจเสียชีวิตได้

3.8 ปัญหาผลกระทบทางสายตา

ปัญหาทางสายตาหรือทัศนอุจาดเริ่มมีมานานแล้ว มีหลักฐานการห้ามตีประกาศป้ายโฆษณาที่กำแพงมาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 แต่หลักฐานได้ขาดช่วงไป ได้เริ่มมีปัญหาเกิดขึ้นอีกครั้งในช่วงกรุงเทพฯ กำลังขยายตัวเมืองพร้อมๆ กับการพัฒนาอุตสาหกรรมระยะต้นประชาชนเริ่มมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเรียบร้อยของบ้านเมือง เช่นมีการร้องเรียนให้เทศบาลควบคุมป้ายโฆษณาบริเวณสะพานพุทธ ซึ่งทำให้ความงานบริเวณนั้นลดลงไป ร้องเรียนเรื่องคนจีนที่อยู่ตึกแถวบริเวณวงเวียน 22 กรกฎาคม ตากเสื้อผ้าบนตึกแถวไม่สวยงาม เป็นต้น ปัญหาทำนองนี้คงจะมีมากพอสมควร ให้เทศบาลเริ่มให้ความสำคัญ ในปี 2498 จึงออกเทศบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร เกี่ยวกับการติดตั้งป้ายโฆษณาสินค้าใจความว่า

1. ห้ามปิดป้ายโฆษณา เหนือหลังคากันสาด
2. ต้องขออนุญาตติดป้ายชื่อร้าน
3. ห้ามติดป้ายสูงกว่าพื้นดินในระยะ 300 เมตร

ในระบอบนั้นมีการโฆษณาโดยใช้ใบปลิวอยู่มาก ซึ่งนิยมตีประกาศในที่สาธารณะทางเทศบาลจะดำเนินคดีกับเจ้าของใบปลิวนั้น และจะจัดที่ติดใบปลิวเฉพาะที่ให้ ในช่วงที่จอมพลสฤษดิ์ปกครองประเทศ มีความเข้มงวดในการดูแลบ้านเมืองมาก มีการสั่งห้ามตากผ้าและปลูกต้นไม้ที่กันสาดของอาคาร และในการใช้ผ้าใบบังแดดก็มีการสนับสนุนให้ใช้ผ้าใบมีคำขวัญของรัฐบาล โดยรัฐบาลจะยกเว้นภาษีการใช้ผ้าใบให้

3.9 ปัญหาเกี่ยวกับสวนสาธารณะ

ความคิดในการจัดสร้างสวนสาธารณะเพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนมีมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชกาลที่ 5 ซึ่งได้พยายามจะสงวนที่ดินริมคลองเพื่อการดังกล่าวแต่ไม่ประสบความสำเร็จ พื้นที่ที่ถูกกำหนดให้เป็นที่พักผ่อนสาธารณะเป็นแห่งแรกได้แก่สนามหลวงในรัชกาลที่ 5 และการสร้างสวนลุมพินีในรัชกาลที่ 6 จากปัญหาในด้านผังเมืองและการใช้ที่ดินดังกล่าวมาแล้วข้างต้น รัฐบาลการจัดเตรียมสวนสาธารณะให้แก่ประชาชนอย่างเพียงพอ เทศบาลจึงแก้ไขด้วยการปลูกต้นไม้ตามเกาะกลางถนน สวนหย่อม และสวนสาธารณะขนาดใหญ่ การดำเนินงานของเทศบาลในด้านที่เกี่ยวกับต้นไม้หรือสวนสาธารณะมีลำดับดังนี้

ในปี 2507 เทศบาลประกาศว่า สร้างสวนหย่อมตามเกาะกลางถนนและที่ว่างข้างถนนประมาณ 50 แห่ง ต่อมาในปี 2518 เทศบาลประกาศจะสร้างสวนสาธารณะขนาดใหญ่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ที่ ต.บางโพธิ์พวง แต่ถูกกระทรวงมหาดไทยระงับในปี 2509 เนื่องจากเป็นแหล่งชุมชน และเป็นจุดเดือดของการทำเรือแห่งประเทศไทย ในปี 2516 การเคหะแห่งชาติและ กทม. จัดสร้างสวนสาธารณะที่คลองจั่น ต่อมามีความขัดแย้งของการใช้พื้นที่ จึงมีผู้เสนอความคิดว่าควรย้ายสนามม้าออกนอกกรุงเทพฯ ในปี 2517 ราชตุณฯ

สมาคม แกลงว่ามีความคิดที่จะย้ายสนามม้านางเลิ้ง ไปอยู่ชานเมืองแต่ยังเป็นอุปสรรคด้านงบประมาณต่อมา ในปี 2519 กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหมให้ข่าวจะย้ายกรมทหารออกไปนอกเมืองเพื่อจัดเป็น สวนสาธารณะ 10 แห่ง ในปี 2521 คณะรัฐมนตรีจัดให้มีโครงการบูรณะสนามหลวง โดยผู้เสนอให้ย้ายไปอยู่ริมคลองหลอด ในด้านข้อห้ามที่เกี่ยวกับถนนสายประชาชนที่สำคัญ คือ กรุงเทพมหานครจะออกกฎหมายห้ามปลูกสร้างอาคารถัดจากถนนเข้าไป 50 เมตร เพื่อปลูกต้นไม้หรือเป็นทางจักรยาน ซึ่งกฎหมายฉบับนี้ ก่อให้เกิดการคัดค้านจนกฎหมายฉบับนี้ตกไป ในช่วงปี 2522 กทม. ออกข่าวว่าจะสร้างสวนสาธารณะขนาดใหญ่ 4 มุมเมือง ในเขตบางขุนเทียน หนองจอก ดลิ่งชันและพระโขนง และในช่วงก่อนที่กรุงเทพฯจะมีอายุครบ 200 ปีในปี 2525 ก็โหมโรงประชาสัมพันธ์ให้ช่วยกันปลูกต้นไม้ให้กรุงเทพฯกลายเป็นสีเขียวเพื่อฉลองกรุง

นโยบายและโครงการด้านสวนสาธารณะมีมาหลายยุคหลายสมัย ล้วนแต่เป็นโครงการที่อยู่ในความ ผันเกือบทั้งสิ้น ผู้บริหารกรุงเทพมหานครมองเห็นความสำคัญของสวนสาธารณะที่มีต่อชุมชนและได้เสนอ โครงการในลักษณะของสวน หรือย้ายกิจกรรมที่ใช้พื้นที่มากและไม่มีความจำเป็นที่จะต้องอยู่ในเมือง แต่ โครงการต่างๆเหล่านี้มิได้ถูกนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยให้เหตุผลว่าไม่มีงบประมาณมากพอ

3.10 ปัญหาเสียงรบกวน

ปัญหาเสียงรบกวนในอดีตจะเป็นเสียงรบกวนจากเรือหางยาว จากการจุดประทัดและยิงปืนเป็นส่วน ใหญ่ ดังปรากฏว่า ในการจะจุดประทัดและยิงปืนต้องขออนุญาตจากกระทรวงนครบาลก่อน คดีความ ร้องเรียนในเรื่องดังกล่าวมีไม่มากนัก ต่อมาปัจจัยที่เป็นต้นเหตุแห่งเสียงรบกวนเปลี่ยนไปกลายเป็นเสียง รบกวนจากเรือเร็ว เครื่องจักรในโรงงาน เสียงจากรถยนต์ เครื่องบิน เป็นต้น ซึ่งจะเป็นปัญหาที่อันตรายยิ่งใน อนาคต หากปราศจากการควบคุม ตัวอย่างปัญหาเสียงรบกวนที่มีผู้ร้องเรียน เช่น ในรัชกาลที่ 5 พ.ศ.2424 ผู้บัญชาการทหารเรือร้องมายังกระทรวงนครบาลว่า เรือแม่กลองไฟในแม่น้ำเปิดแตรเสียงดังและยาวนานมาก อันเป็นการผิดธรรมเนียมเดินเรือไฟ ทำความรำคาญให้ผู้โดยสารน้ำมาก และกำราบบังคับมทูลของกระทรวง นครบาลเรื่องเงินตั้งโรงเลื่อยบริเวณหน้าวัง โดยจะใช้เลื่อยใหญ่ จึงเกรงว่าเสียงจะดังเข้าไปถึงในวัง กระทรวง นครบาลรับรองที่จะให้เจ้าพนักงานจัดการเมื่อมีเสียงรบกวน และหาทางแก้ปัญหาคือจะร่าง พ.ร.บ.ก่อสร้าง ขึ้น เป็นต้น

ปัญหาเสียงดังมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงจากระยะต้น คือ ในระยะแรกปัญหาของเสียงเกิดจากการใช้ สิ่งอำนวยความสะดวกที่ทำให้เกิดเสียงดัง แล้วเปลี่ยนมาเป็นปัญหาเสียงอันเนื่องมาจากกิจกรรมอุตสาหกรรม ในภายหลัง

ในสมัยต่อมา โฆษณาขายสินค้าได้เป็นปัญหาเสียงสำคัญที่ทำให้ความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน เทศบาลจึงเสนอร่างกฎหมายควบคุมการกระจายเสียงโฆษณาในปี 2491 นอกเหนือจากการรบกวนโดยการ

โฆษณาแล้ว ยังมีเสียงรบกวนจากเรือบรรทุกสินค้า การจุดประทัด เล่นดังโตในชุมชนคนจีน การใช้เครื่องขยายเสียง การเปิดวิทยุดังเกินควร การฉายหนังกลางแปลงซึ่งเป็นที่โฆษณาขายสินค้า การเล่นจ๊วในย่านชุมชน

ปัญหาเสียงรบกวนในสมัยปัจจุบัน ส่วนใหญ่เกิดจากเสียงรถยนต์ เช่น รถสามล้อเครื่อง ซึ่งรุนแรงถึงขั้นจอมพลสฤกษ์ดี สั่งให้ดำเนินการจับกุม และเสียงจากเรือหางยาวซึ่งใน พ.ศ.2514 เสียงจากเรือหางยาวดังรบกวนมากถึงขนาดเจ้าท่าเดือนให้เรือหางยาวติดเครื่องเก็บเสียง เสียงรบกวนที่กำลังเป็นปัญหาสำคัญต่อมาได้แก่ เสียงจากการประกอบกิจการอุตสาหกรรมการผลิตและบริหาร เช่น การเลื่อยไม้ ซ่อมและเคาะฟันสิรถยนต์ กลึงโลหะ ตัดเหล็ก เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่าปัญหาเสียงเป็นปัญหาสภาวะแวดล้อมใหม่ของกรุงเทพมหานคร ความรุนแรงของปัญหาอาจจะเกิดขึ้นและเป็นอันตรายต่อสุขภาพประชาชน หากมิได้มีการเตรียมการป้องกันในเรื่องดังกล่าวเท่าที่ควร ปัญหาอาจจะสายเกินแก้ ดังเช่นปัญหาอื่นๆที่กล่าวมา

จากปัญหาสภาวะแวดล้อมสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยวดังกล่าวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่านอกเหนือไปจากปัญหาอันใหญ่หลวงซึ่งวิวัฒนาการสืบเนื่องมาตั้งแต่ในอดีต ปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นก็ล้วนมีแนวโน้มของความรุนแรงสูง อนาคตของกรุงเทพมหานครจึงเป็นเรื่องที่น่าวิตก การจัดการกับปัญหาสภาวะแวดล้อมอย่างถูกต้องและประสิทธิภาพของมาตรการของรัฐจึงควรเป็นสิ่งที่ต้องเรียกร้องและเร่งเร้าเพื่อผลที่เป็นจริงในทางปฏิบัติเสียที

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

แนวพัฒนาทางกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์สถานะแวดล้อม พ.ศ.2514-ปัจจุบัน

กฎหมายเป็นมาตรการสำคัญที่สุดในการอนุรักษ์สถานะแวดล้อม เป็นที่น่ายินดีว่านับตั้งแต่ พ.ศ. 2514 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศอังกฤษประสบปัญหาอากาศเป็นพิษ ทั่วโลกกำลังตื่นตัวกับปัญหาสถานะแวดล้อม และไทยได้ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมวันสิ่งแวดล้อมโลก ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ค.ศ.1972 สถานการณ์เหล่านี้ได้มีผลต่อพัฒนาการทางกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในประเทศไทยเพียงไร ในบทนี้จึงได้ศึกษาเฉพาะแนวทางพัฒนาทางกฎหมายโดยมิได้กล่าวถึงมาตรการอื่นๆด้วยเห็นว่าได้มีกล่าวอย่างชัดเจนในแต่ละปัญหาในบทแรก

4.1 สถานการณ์ทางสิ่งแวดล้อม การเมือง เศรษฐกิจและสังคม ต่อแนวพัฒนาทางกฎหมาย

ผลจากสถานการณ์ทางสิ่งแวดล้อมดังกล่าวข้างต้น ใน พ.ศ.2514 ได้มีการบัญญัติกฎหมายซึ่งมีส่วนช่วยป้องกันอากาศเสียขึ้นฉบับหนึ่ง คือ ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 16 ลงวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 เกี่ยวกับการควบคุมควันและเสียงจากรถยนต์ รถจักรยานยนต์และเรือกล แต่มิได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการป้องกันอากาศเสียในรูปแบบอื่น เช่น อากาศเสียจากโรงงาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะปัญหาหรือพิษต่อสถานะแวดล้อมของประเทศไทยยังไม่ชัดเจน คนส่วนใหญ่ยังเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าว

การผันผวนในด้านการเมืองและการปกครองของประเทศก็นับว่ามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทางกฎหมายในด้านการอนุรักษ์สถานะแวดล้อม ดังจะเห็นได้ว่าในปลายปี พ.ศ.2514 จอมพลถนอม กิตติขจร เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514 เป็นเหตุให้บัญญัติของกฎหมายที่ออกมาในสมัยนั้นมีแนวโน้มไปลักษณะการรักษาความสงบภายในประเทศเพื่อให้การปกครองในขณะนั้นสัมฤทธิ์ผล แต่ถึงกระนั้นก็ดียังให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์สถานะแวดล้อมอยู่บ้าง ได้มีบทบัญญัติของกฎหมายในรูปประกาศคณะปฏิวัติในช่วงปลาย พ.ศ.2514-2516 ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์แร่ธาตุ โบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงในด้านการเมืองและการปกครองที่นับว่ามีส่วนสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทางกฎหมายด้านการอนุรักษ์สถานะแวดล้อมที่เห็นได้ชัดอีกครั้งหนึ่งคือ เมื่อมีการล้มล้างรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ลงโดยกลุ่มพลังประชาชนและนักศึกษา เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล ในสมัยนี้ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2517 ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์สถานะแวดล้อมของประเทศบัญญัติไว้ในนโยบายของรัฐ ซึ่งนับได้ว่าเป็นเรื่องที่ค่อนข้างใหม่และเป็นผลดียิ่งต่อการพัฒนาในด้านการอนุรักษ์สถานะแวดล้อม โดยสันนิษฐานว่าการบัญญัติดังกล่าวน่าจะมีสาเหตุมาจากอิทธิพลและความคิดของพรรคการเมืองบางพรรค ตลอดจนเหตุการณ์เกี่ยวกับปัญหาสถานะแวดล้อมเป็นพิษที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ ผลจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่ง

ราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2517 นี้เอง เป็นเหตุให้มีการบัญญัติกฎหมายใช้ในการอนุรักษ์สภาวะแวดล้อมขึ้นฉบับหนึ่งคือ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2518 โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้ว่า เพื่อควบคุมและแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่รุนแรงขึ้น อันเป็นเหตุให้เกิดองค์การสำคัญซึ่งมีหน้าที่ในการอนุรักษ์สภาวะแวดล้อมของประเทศคือสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2517 เป็นต้นมา แนวความคิดและการมองปัญหาสภาวะแวดล้อมว่าเป็นปัญหาสำคัญของประเทศชาติ ได้แพร่กระจายไปยังวงการศึกษามากขึ้น มีการก่อตั้งสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมขึ้นในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2517 และได้เกิดชมรมอนุรักษ์สภาวะแวดล้อมในชื่อต่างๆกันขึ้นหลายชมรม ได้มีการปรับปรุงบทบัญญัติของกฎหมายที่ใช้อยู่ในหน่วยงานซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับสภาวะแวดล้อม เช่น ในปี พ.ศ.2518 ได้ออกพระราชบัญญัติโรงงานฉบับที่ 2 ซึ่งเป็นการยกเลิกแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติโรงงานฉบับ พ.ศ.2512 เพื่อให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในการควบคุมและป้องกันปัญหาสภาวะแวดล้อมอันเกิดจากโรงงานเป็นต้นเหตุ และมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติผังเมือง พ.ศ.2518 เป็นต้น

ใน พ.ศ.2519 ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือมีการปฏิวัติเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 โดยพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ เป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติล้มรัฐบาล มรว.เสนีย์ ปราโมช และได้ตั้งให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี หลังจากปี พ.ศ.2519 เป็นต้นมาได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยครั้ง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้ถูกบัญญัติขึ้นใหม่ ซึ่งได้ตัดทอนบทบัญญัติในด้านที่เกี่ยวกับนโยบายในการอนุรักษ์สภาวะแวดล้อมลง บทบัญญัติของกฎหมายใหม่ๆซึ่งมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์สภาวะแวดล้อมมีจำนวนน้อยลงจนกระทั่งในปี พ.ศ.2522 รัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อการบัญญัติกฎหมายขึ้นควบคุมสภาวะแวดล้อม และคำนึงถึงความปลอดภัยของประชาชนต่อปัญหาสภาวะแวดล้อมมากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ได้มีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับอาหาร คือ พระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ.2522 พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522 และที่สำคัญ คือ พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ.2522 ซึ่งมีเหตุผลเพื่อคุ้มครองประชาชนผู้บริโภคให้ได้รับความปลอดภัยในแง่ของผู้บริโภค และถ้ามีความเสียหายเกิดขึ้นก็มีองค์กรของรัฐที่จะเป็นตัวแทนฟ้องคดีให้ด้วย ซึ่งนับเป็นก้าวแรกที่สำคัญของระบบในการเข้ามามีบทบาทร่วมกับประชาชนผู้ได้รับความเสียหาย

นับตั้งแต่ พ.ศ.2522 เป็นต้นมาแม้จะมีได้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในลักษณะรุนแรงเช่นปี พ.ศ.2516 หรือ ปี พ.ศ.2519 แต่สิ่งหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงและมีความไม่แน่นอนตลอดเวลาคือเศรษฐกิจของประเทศนับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมา รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยมีนโยบายในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจโดยกำหนดเป้าหมายอย่างสูงเพื่อให้มีการลงทุนในประเทศไทย

โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านอุตสาหกรรม ปัญหาและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภาวะการลงทุนซบเซาลงไป ดังนั้นเมื่อรัฐบาลชุดใดมีอำนาจก็พยายามที่จะฟื้นฟูทางด้านเศรษฐกิจให้ได้ผลอย่างรวดเร็ว โดยการจูงใจชาวต่างชาติให้มาลงทุนในประเทศไทย ความก้าวหน้าและการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมจะมีผลกระทบต่อปัญหาสถานะแวดล้อมในด้านใดด้านหนึ่งหรือในหลายๆ ด้าน ในเวลาเดียวกัน เช่น อากาศ น้ำ ดิน สุขภาพของประชาชน แม้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ.2520 จะกำหนดให้ผู้ลงทุนคำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมบ้างก็ตาม แต่ปัญหาสถานะแวดล้อมที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นก็ยังไม่อาจถูกควบคุมได้โดยผลของกฎหมายดังกล่าว ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นและประสิทธิผลของมาตรการของรัฐดังที่กล่าวมาแล้วในบทแรก จะเป็นข้อสนับสนุนในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่รัฐจะต้องชั่งน้ำหนักและตัดสินใจให้ถูกต้องระหว่างรายได้ของรัฐบาล การส่งเสริมการลงทุนด้านอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมบางประเภท เช่น โรงงานโซดาแอส โรงงานเปโตรเคมีคอล และปัญหาร้ายแรงทางด้านสถานะแวดล้อมซึ่งมีผลต่อทรัพยากรทางธรรมชาติและต่อประชาชน ซึ่งเป็นทรัพยากรมนุษย์อันมีค่ายิ่ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

ลำดับเหตุการณ์ของปัญหาสภาวะแวดล้อมในสมัยรัตนโกสินทร์

5.1 ปัญหาความสกปรกและขยะมูลฝอย

รัชกาลที่ 4 ออกประกาศตักเตือนเรื่องความสกปรกอันเกิดจากขยะมูลฝอยและซากศพคนและสัตว์ที่มีผู้ทิ้งลงในแม่น้ำลำคลองว่า “มีพระบรมราชโองการมายังพระบันฑูรสุรสิงหนาท ประกาศแก่ข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย และราษฎรทั้งปวงให้รู้ทั่วกันว่า บัดนี้ได้ทราบข่าวคนนอกประเทศ แลคนนอกกรุงฯ เป็นลาวและเขมร แลชาวหัวเมืองคอน ไซ้บ่อน้ำอื่นพลายพวก ย่อม ตีเดียนว่าชาวกรุงเทพฯนี้ทำโสมมนักลงในแม่น้ำ ลำคลอง ด้วยทิ้งซากศพสัตว์ตาย ให้ลอยไปๆ มาๆ น่าเกลียดน่าชัง แล้วก็ใช้กินและอาบน้ำอยู่เป็นนิจเป็นที่น่ารังเกียจ เสียเกียรติยศพระมหานครฯ”¹

รัชกาลที่ 5

10 ก.ค.2436 กรมโยธาแจ้งมายังกองตระเวนฝ่ายกองรักษาว่า กรมโยธาได้จัดการให้จีนก่อเขื่อนตอนตั้งแต่เชิงสะพานช้างโรงสีไปจนเชิงสะพานหก หลังยุทธานิการฝั่งตะวันออก แต่ปรากฏว่ามีราษฎรเอาของโสโครกมาเททิ้งมาก จึงขอให้สั่งให้พลตระเวนคอยระวังห้ามปราม²

22 ส.ค.-24 ก.ย.2439 มีพระราชหัตถเลขาถึงกรมหมื่นพิทยาลาภฤทธิธาดาให้ไปตรวจแก้ไขเรื่องขยะและกลิ่นเหม็นที่ระหว่างตรงกองหลุโทษ ข้างศาลสถิตย์ยุติธรรม ทั้งนี้ได้เสด็จไปทรงเห็นและได้กลิ่นด้วยพระองค์เอง ซึ่งกรมหมื่นพิทยาลาภฯ ชี้แจงว่าที่ดินบริเวณศาลนั้นปะปนกันหลายเจ้าของ ส่วนตัวศาลเป็นหน้าที่ของกระทรวงยุติธรรม ส่วนกองหลุโทษและที่หน้ากองหลุโทษ เป็นหน้าที่ของกระทรวงเมือง ส่วนที่เป็นของกรมโยธาคือส่วนสนามหญ้า แลถนนและรางน้ำเท่านั้น ซึ่งถ้าจะโปรดเกล้าฯ ให้เป็นหน้าที่ของกรมโยธาฯ โดยลำพังแล้วจะรับผิดชอบให้เรียบร้อยต่อมาได้มีการดำเนินการแก้ไขในเรื่องนี้ ด้วยวิธีสร้างถนนรอบรางเพื่อความสะดวกในการตรวจตราดูแลความสะอาดเรียบร้อย³

22 มี.ค.2447 มีพระราชหัตถเลขาถึงเสนาบดีกรมพระนครบาลว่า ขยะในตลาดนางเลิ้งนั้น ได้ทรงให้กรมพระคลังข้างที่จัดการแล้ว⁴

16 พ.ย.2447 มีพระราชหัตถเลขาถึงกรมสุขาภิบาลว่า หมอไรเตอร์ ร้องมาว่า ฝุ่นฝอยริมป้อมหลังบ้านท่วมเกือบถึงกำแพง โสโครกน่าเป็นหนอนจนแทบจะอยู่ไม่ได้ อันนี้เป็นเพราะสุขาภิบาลไม่ดูแล เอาถังไปตั้งแล้วไม่มาเอาปล่อยไว้จนขยะท่วมถึงนับว่าเป็น โรคเรื้อนของกรมสุขาภิบาล ให้มาจัดการด้วย⁵

รัชกาลที่ 6

- พ.ศ.2459-2460 มีข่าวจำนวนมากเกี่ยวกับประชาชนร้องเรียนให้ขยายเขตสุขาภิบาล เพราะ ทัศนคติ โสโครกของขยะมูลฝอยไม่ได้⁶
- 28 พ.ย. 2459 นายอำเภอบ้านทวาย มีหนังสือถึงพระยาเพชรปानी อธิบดีกรมพระนครบาลว่า นายแก้ว พนักงานสุขาภิบาลได้รับคำสั่งขุนวิจารณ์สุขกรรมผู้ช่วยสารวัตรกองสะอาดให้มาขุดที่ดินที่ ด้านตะวันออกของที่ว่าการอำเภอห่างจากรั้ว 1 สอกเศษ ทิศเหนือติดถนนสาทร เพื่อใช้ทิ้ง ขยะมูลฝอย โดยมีได้รับอนุญาตจากกรมพระนครบาลก่อน นายอำเภอทวายเห็นว่า จะทำให้ รั้วและคันคูที่ว่าการอำเภอเสียหายและจะทำให้เกิดความโสโครกจากการทิ้งขยะจึงห้ามไว้ ต่อมานายอำเภอบ้านทวายได้รายงานต่อกรมพระนครว่า ได้มีการตกลงกับอำมาตย์เอกขุน วิจารณ์สุขกรรมผู้ช่วยสารวัตรกองสะอาดให้ขุดที่ดินที่จะทิ้งขยะมูลฝอยใหม่ที่บริเวณริม ถนนป่าช้าจีนแต่จิว ตำบลบ้านทวายและได้ใช้ทิ้งขยะแล้วตั้งแต่ 13 ธ.ค.2459 ส่วนที่นาย แก้วไปขุดข้างรั้วที่ว่าการอำเภอนั้น ได้มีการกลบดินเรียบร้อยแล้ว⁷
- 12 ม.ค.2460 เจ้าพระยามรราชเสนาบดีกระทรวงพระนครบาลมีหนังสือกราบบังคมทูลว่า กรมสุขาภิบาล ได้จัดการทำลายขยะที่แล้วๆ มาด้วยวิธีการเอาไปทิ้งที่ลุ่มโดยแบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนเหนือ เอาขยะไปเทถมตามที่ลุ่มริมถนนราชดำเนิน ตอนกลางนำไปถมในพื้นที่ดินของจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยริมถนนหัวลำโพงนอก และตอนใต้ได้นำไปถมเทแถววัดดอน กรมสุขาภิบาลชี้ ว่าสถานที่ทิ้งขยะเหล่านี้คับแคบลงทุกที และจำนวนขยะได้เพิ่มมากขึ้น วันหนึ่งมีขยะ ประมาณ 145 ตัน และทำเลที่ทิ้งขยะดังกล่าวไม่เหมาะสมเพราะอยู่ใกล้ถนนมีบ้านเรือน ราษฎรมากเป็นที่รำคาญแก่ประชาชน แม้จะทิ้งขยะแล้วและเอาดินถมลงไปอีกที่ก็ตาม กรม สุขาภิบาลจึงเริ่มวิธีใหม่ด้วยการใช้เรือและรถนำขยะไปเทถมในที่ลุ่มของจังหวัดใกล้เคียง ค่าใช้จ่ายก็มีอัตราสูงขึ้นไปอีก กรมสุขาภิบาลโดยคำแนะนำของเสนาบดีจึงเริ่มมองเห็น วิธีการจะใช้เตาเผาขยะ มีการคำนวณค่าก่อสร้างเตาเผาขยะมูลฝอยขึ้น โดยจะสร้างทางตอน เหนือและใต้พระนคร แห่งละเตาจึงมีหนังสือถึงพระเจ้าอยู่หัว เพื่อบริหารการใช้จ่ายเงินของกรม สุขาภิบาล ทรงเห็นชอบด้วย⁸
- 30 ม.ค.2460 หนังสือพิมพ์เรียกร้องให้ทำความสะอาดและซ่อมแซมภูเขาทอง บริเวณบันไดตรงและ บันไดเวียนซึ่งชำรุด ตลอดจนในถ้ำที่ไว้ตั้งพระพุทธรูปและแนะนำให้ทางการบำรุงวัดด้วย เงินจ้างผู้รักษาดูแลซ่อมแซมประจำ⁹

รัชกาลที่ 7

18 ก.ค.-10 ธ.ค.2470 ราษฎรและฝรั่งที่อยู่แถบลุมพินี ได้ร้องเรียนว่า กรมนคราทรเอาขยะไปทิ้งมาก ทำให้มีกลิ่นเหม็นจนทนไม่ได้ และทำลายสุขภาพมาก จนต้องย้ายบ้านหนี กรมนคราทรชี้แจงว่า ที่เอาไปทิ้งเพื่อถมสวะให้เต็มและเห็นว่าแถวสวนลุมพินีมีบ้านไม่มาก จมูกที่จะเหม็นไม่มาก จึงได้เอาไปเท ร.7 ได้ให้กระทรวงมหาดไทยจัดการ คือ ให้กรมนคราทรจัดการระงับกลิ่นให้จริงจังหรือไม่ก็ย้ายที่ทิ้งขยะเสีย¹⁰

20-30 พ.ค.2472 นาย ชี โยคาร์ต นายช่างใหญ่กรมนคราทร เสนอความเห็นการกำจัดขยะสำหรับกรุงเทพฯ แต่มก็มีปัญหาที่ต้องคิดคือ 1.การนำขยะไปถมที่ ผิดด้วยหลักสุขวิทยาและอนามัยแม้จะเป็นประโยชน์ในการถมแต่ราษฎรเดือดร้อน 2.การนำไปเผาหรือหมัก 2 วิธีนี้ต้องใช้เงินที่ต้องจ่าย

กระทรวงมหาดไทยจึงให้กรมนคราทร เรียกประกวดแบบแผนจากห้างร้านต่างๆ ในการหมักหรือเผา แล้วทำโครงการเสนอคณะกรรมการเพื่อพิจารณา

รัชกาลที่ 7 ทรงเห็นชอบด้วย ให้จัดตั้งคณะกรรมการพิจารณาปัญหาขยะและถ้าจะต้องเสียเงินมากในการกำจัดขยะก็ควรพิจารณาในเรื่องเก็บภาษี คนกรุงเทพฯมากขึ้น¹¹

ธ.ค.2470 พาดหัวข่าว “เกลียดการเสด็จกรมตำรวจนครเข้าเมือง”

เนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เสด็จทอดพระเนตรกิจการของกรมตรวจเข้าเมือง ผู้ส่งข่าวพิเศษของ น.ส.พ.หลักเมือง แจ้งว่ามีกองขยะส่งกลิ่นเหม็นตรงมุมที่ว่าการอำเภอบางรัก (ตรงข้ามกับกรมตรวจเข้าเมือง) จนทำให้ผู้คอยรับเสด็จเดือดร้อน ซึ่งตามปกติการเก็บขยะมูลฝอยตามถนนและสถานที่ต่างๆต้องเก็บเวลาเช้าเสมอ และเมื่อเก็บขยะเสร็จแล้ว จะมีเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจเหนือคนงานมาตรวจอีกที แต่เมื่อวันเสด็จยังมีขยะกองอยู่อีกประชาชนพากันตำหนิพระเจนนฯ สารวัตรผู้บังคับบัญชาและเจ้าหน้าที่กรมนคราทรแผนกนี้¹²

19 ก.พ.2471 ราษฎรในตรอกวัดมหาพถมารามร้องเรียนว่า แต่เดิมกรมนคราทรจัดรถไปเก็บขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลต่างๆ แต่ตอนนี้ไม่มีมาเลย ตามถนนและคลองเต็มไปด้วยของสกปรกต่างๆ เพราะชาวบ้านไม่รู้จะไปทิ้งที่ไหน หมูของวัดก็ออกมาฆ่าคู้ยเจี่ยกันสกปรกมาก พอหน้าฝนยิ่งเหม็นแทบทนไม่ได้¹³

11 มิ.ย.2472 ตรอกส้มผัก ตำบลนางเลิ้ง (จากวัดแคถนนหลานหลวงมาทะเลคูโรงหนังนางเลิ้ง) โสโครกที่สุด เนื่องจากคนทำส้มผัก เทน้ำขาวขาวเหนียวลงริมทาง เศษปลาดิบก็ทิ้งริมทาง รวมทั้งถ่ายอุจจาระด้วย¹⁴

- 20 ก.ค.2471 ร้องเรียนว่าบ่อใหญ่ในเขตลุมพินี ทำความเดือดร้อนแก่ประชาชนบริเวณนั้นมาก เพราะกรมนคราทรให้เป็นที่เพลิงปฏิภูม¹⁵
- 29 มี.ค.2472 ร้องเรียนว่า บริษัทออนเหวง รับการขนถังอุจจาระ ได้ทำการถ่ายล้างชำระถังอุจจาระริมถนน และตั้งถังเรียงรายส่งกลิ่นเหม็นมาก กรมนคราทรคงจะไม่เคยว่าเลย
ในคลองบางลำพู ตั้งแต่ปากคลองจนถึงสี่แยกวัดสระเกษ เรือและแพซุงจอดทับซ้อนกันมาก ทำให้คลองแคบ¹⁶
- 3 พ.ค.2472 ร้องเรียนว่า ราษฎรริมคลองสะพานหัวหรือโอ่งอ่างได้รับความเดือดร้อนมาก เพราะเวลาน้ำแห้งและแม้ตอนน้ำขึ้นคลองจะส่งกลิ่นเหม็น โคลนและของเน่าที่มีผู้ทิ้งลงไปจนเต็มคลองอยู่แล้ว เรือแพจะเดินไม่ได้ เสี่ยงสุขภาพอนามัยมาก กรมนคราทรจะหาอย่างใดก็ทำเสีย จะถมเป็นถนนหรือจะขุดลอกใหม่ พ่อค้าแถบนั้นก็ออกเงินช่วย¹⁷
- 14 พ.ค.2472 ร้องเรียนว่า หลังห้องแถวหน้าวัดชนะสงคราม กำลังเต็มไปด้วยความโสโครก ผู้ที่อาศัยอยู่ทนแทบไม่ได้แล้ว กรมนคราทรควรดูแลบ้าง¹⁸
- พ.ศ.2476 หลวงกาจสงครามตั้งกระทู้ถามรัฐบาลรวม 4 ข้อดังนี้
ตลอดสดทุกแห่งทั้งในกรุง-นอกกรุงโสโครกมาก ไม่ได้มีการชำระล้างตามเวลาที่สมควร มีสุนัขโสโครกปะปนอยู่มากเจ้าของสวนผักจีน ใช้อุจจาระเป็นปุ๋ยทำให้ปุ๋ยบริโภครับทางอุจจาระไปด้วย
นายกรัฐมนตรีรับคำถามของหลวงกาจฯไปพิจารณา¹⁹
- รัชกาลที่ 8**
- 15 ต.ค.2478 บันทึกของสาธารณสุขจังหวัดพระนคร เรื่องขยะมูลฝอยหน้าห้องแถวตลาดดอนเมืองแจ้งว่า ได้มีการออกตรวจบริเวณหน้าห้องแถวตลาดดอนเมือง ได้พบกองขยะอยู่หน้าห้องแถว จึงแนะนำให้นายเม้ง แซ่ลิ้ม ผู้จัดการตลาดดอนเมืองจัดการกับขยะมูลฝอยหน้าตลาดโดยให้นำไปเทในที่ลุ่มของวัดดอนเมืองตามที่ได้ขออนุญาตจากเจ้าอาวาสแล้ว²⁰
- 24 ม.ค.2462 คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษาเห็นว่า ผู้รับประทานหมากและบ้วนน้ำหมากลงบนพื้นคอนกรีตและตามสถานที่ต่างๆ ทำให้สกปรก เพื่อความเป็นประโยชน์เรียนร้อย จึงลงมติให้กระทรวงทบวง กรมต่างๆ แนะนำชักชวนให้ผู้ใช้บังคับบัญชาเลิกรับประทานหมาก²¹
- 22 ก.ย.2486 หนังสือเลขานุการนายกรัฐมนตรียิ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย
เรื่อง คำสั่งท่านนายกรัฐมนตรี ว่า

1. หาบเร่ของคนต่างด้าวเคลื่อนที่ตามถนนและของไทยก็มีเป็นการสกปรก ขอให้ช่วยกันกวาดขึ้น

2. การเลี้ยงสัตว์ตามถนน มีแพะ วัวในแถวถนนราชดำเนินก็มีขอให้สั่งเทศบาล กวดขึ้นให้เล็ก

3. ตามถนนมีเศษอาหารทิ้งเกลื่อน เช่น เปลือกผลไม้ ขานอ้อยและเศษ เป็นต้น บาง ถนนขาวไปหมด ขอให้กวดขึ้นให้มาก²²

22 ส.ค.2489 เทศบาลกรุงเทพเตือนประชาชนให้รักษาความสะอาดในบริเวณที่สาธารณะ การทิ้งขยะมูล ฝอย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการแพร่กระจายของโรคระบาด²³

รัชกาลที่ 9

11 ม.ค.2490 คำร้อง “เทศบาลช่วยพระด้วย” เพราะเวลานี้ในตรอกวานิช 2 ทางที่จะเลี้ยวไปศาลาการเปรียญวัดปทุมคงคานั้นเต็มไปด้วยขยะมูลฝอยต่างๆ ชนิดรวมทั้งซากสัตว์เน่าต่างๆ ด้วย ส่งกลิ่นคุ้งทำความรบกวนให้กับภิกษุและชาวบ้านแถวนั้นยิ่งนัก²⁴

16 ม.ค.2490 “อนุสาวรีย์กับอุจจาระ” มีจดหมายร้องเรียนเรื่อง อนุสาวรีย์สี่แยกราชดำเนินสกปรก น้ำในอ่างเกือบเป็นน้ำเน่าเพราะมีอุจจาระปัสสาวะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุงทำไมไม่มีคนเอาใจใส่²⁵

25 ก.ย.2492-22 ก.ย.2493 พาดหัวข่าว “10 เดือนจับผู้ทำกรุงเทพสกปรกได้ 6 พันราย ดำรวจปรับได้เงินแสนเศษ”

ตามที่กระทรวงมหาดไทยจัดตั้งคณะกรรมการจัดความเรียบร้อยและความสะอาดพระนครขึ้น มี พ.อ.บัญชาดิ เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยเป็นประธาน เพื่อสอดส่องพิจารณาเรื่องความสะอาดและความเรียบร้อยในเขตเทศบาลกรุงเทพ และกรุงธนบุรี เพื่อความปลอดภัยและความสุขของประชาชนนั้น ปรากฏว่า ตั้งแต่คณะกรรมการได้เริ่มดำเนินการปฏิบัติในเรื่องดังกล่าวแล้ว เจ้าหน้าที่ตำรวจเทศบาลได้จับกุมขยะมูลฝอยสกปรก การขายอาหารไม่มีภาชนะปกปิด ตั้งขายกีดขวางทางจราจรและล้ำนอกอาคารในเขตเทศบาลกรุงเทพรวม 5,960 ราย ส่งให้ตำรวจท้องที่ปรับเป็นเงินรวม 104,927 บาท²⁶

7 พ.ย.2493 พาดหัวข่าว “บังคับให้ทุกบ้านสร้างส้วมซึมขึ้นใช้ภายใน 6 เดือน”

สำนักงานเทศบาลนครกรุงเทพประกาศเมื่อวันที่ 2 พ.ย. สกนี้ เนื่องด้วยปรากฏว่า บรรดาผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลกรุงเทพที่ใช้ส้วมถ่ายถึงเท ส่วนมากไม่รักษาส้วมให้ได้สุขลักษณะนั้น อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 17 แห่ง พ.ร.บ. สาธารณสุข พ.ศ.2484 จึงให้บรรดา

ผู้ใช้ส้วมถึงดังกล่าว เลิกใช้แล้วสร้างเป็นส้วมซึมขึ้นแทนภายในกำหนดเวลา 6 เดือน นับตั้งแต่ประกาศวันนี้ เมื่อครบกำหนดวันประกาศนี้ ห้ามมิให้ผู้ใดมิไว้หรือสร้างขึ้นใหม่ หากฝ่าฝืนจะมีความผิดตามมาตรา 73 แห่ง พ.ร.บ.สาธารณสุข พ.ศ.2484²⁷

27 พ.ค.2493 “ประชุมกวางพระนคร มีโทษอบรมเนรเทศ” มหาดไทยวางแผนกวาดล้างพระนคร ให้เพิ่ม ตำรวจเทศบาลดูแลรักษาความสะอาด โดยมี พ.อ.บัญญัติ เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา เป็น ประธาน มีหลักการใหญ่ๆ ต่อไปนี้บรรดาหาบเร่หากผู้ใดทิ้งขยะสกปรกตามริมทางจะถูก ปรับครั้งหนึ่ง 50-100 บาท ถ้าเป็นต่างด้าวครั้งแรกจะตักเตือนก่อนหากไม่เชื่อจะเนรเทศถ้า เป็นเด็กและดื้อดั่งจะส่งไปอบรมที่มีนบุรี นอกจากนี้ ยังมีการห้ามบรรดาอุชอมรด มิให้นำ รถมาล้างบริเวณถนน ห้ามตากผ้าริมถนน หากไม่เชื่อฟังจะให้การปรับ²⁸

14 ม.ค.2494 พาดหัวข่าว “คณะกรรมการรักษาความสะอาดประชุมวางแผนจัดพระนครนบุรี”
คณะกรรมการรักษาความสะอาดพระนครนบุรีได้ประชุมที่กระทรวงมหาดไทย โดยมี พ.อ. บัญญัติ เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา เป็นประธานได้วางระเบียบปฏิบัติสำหรับเทศบาลพระ นคร-นบุรีไว้กว้างๆดังนี้

1.การรักษาความสะอาดของท้องถนนโดยห้ามทิ้งขยะมูลฝอย ถ่มน้ำลายบทธาวิธี แต่ไม่ใช้วิธีจับกุม หันมาใช้โปสเตอร์โฆษณาชักชวนและฉายข้อความในจอภาพยนตร์ทุกๆ โรง ใช้รถโฆษณาประกาศทั่วๆกรุง

2.ปรับปรุงส้วม โดยสร้างส้วมสาธารณะเพิ่มขึ้น ชั้นแรกจะสร้างที่หลังวังบูรพา

3.หาบเร่ เฉพาะสำเพ็งจะให้ตำรวจจับกุม

4.จะเพิ่มกำลังตำรวจเทศบาลขึ้น

5.ปรับปรุงแผงลอยวัดโพธิ์ เพราะไม่เป็นระเบียบและยังเทขยะมูลฝอยเกะกะ ที่ ประชุมรับหลักการไปสร้างและรื้อเพื่อสร้างใหม่

6.ให้เทศบาลลอกคลองผดุงกรุงเกษมที่หัวลำโพง

7.หาบเร่ที่ขายเวลากลางคืนต้องมีถังขยะเก็บไปพร้อมกันมิฉะนั้นจะผิดเทศบัญญัติ²⁹

5 พ.ย.2495 “สนับ แมว ฆู หนู ตาย โทรฯ บอกขุนเลิศ”

ขุนเลิศคำริการ นายกเทศบาลกรุงเทพได้ออกประกาศเตือนประชาชนห้ามมิให้ทิ้งซากสัตว์ ต่างๆลงบนถนนหนทาง ทางระบายน้ำหากปรากฏว่าเจ้าของบ้านใดที่เกิดมีสัตว์เลี้ยงตายลง เมื่อไม่มีพื้นที่ที่จะฝังได้ก็ให้นำไปฝังที่อื่นหรือโทรฯ ติดต่อเจ้าหน้าที่เก็บขยะหรือกองรักษา ความสะอาดให้ไปเก็บ ผู้ฝ่าฝืนกระทำผิดโดยโยนซากสัตว์ลงบนถนนมีความผิดต้องถูก

ลงโทษฉะนั้นเพื่อรักษาสวัสดิภาพของประชาชนทางการเทศบาลขอให้ตำรวจช่วยจับกุมผู้ฝ่าฝืนด้วย³⁰

- 23 พ.ย.2495 กองบัญชาการกรมตำรวจได้ออกประกาศห้ามไม่ให้ประชาชนทิ้งขยะมูลฝอยหรือสิ่งปฏิกูลลงบนพื้นถนน ทางเดินเท้า ผู้ใดฝ่าฝืนกระทำผิดดังกล่าวจะถูกลงโทษ นอกจากนี้ยังห้ามมิให้นำรถออกมาจอด แก่ ล้างข้างถนน³¹
- 21 ธ.ค.2495 พาดหัวข่าว “ขุนเลิศพบวิธีทำกรุงเทพฯสะอาด จัดตั้งหัวหน้าราษฎรควบคุม” แม้ว่าขุนเลิศฯ นายเทศมนตรีกรุงเทพฯจะพยายามดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อกวาดล้างกรุงเทพฯให้สะอาดเรียบร้อยสวยงามก็มีสำเร็จผล ความสกปรกยังมีอยู่ทั่วไป ขุนเลิศมีความคิดใหม่คือ จัดตั้งผู้แทนราษฎรเลือกขึ้นให้เป็นผู้ควบคุมดูแลความสะอาดตามซอย-ตรอก หรือซอกต่างๆ ทุกแห่ง โดยตั้งให้เป็นหัวหน้าในที่นั้นๆ เป็นตัวแทนเทศบาลควบคุมดูแลและแนะนำชาวบ้านให้รักษาความสะอาดตามหลักอนามัย แม้ว่าจะไม่ได้รับเงินเดือนแต่ก็เป็นตำแหน่งที่มีเกียรติมาก เป็นการช่วยเหลือส่งเสริมความเจริญของท้องถิ่น ถ้าปฏิบัติได้ตามนี้กรุงเทพฯก็จะสะอาดเรียบร้อยสวยงามมากเป็นเมืองสวรรค์แน่³²
- 2 ก.พ.2495 “ขออย่าทิ้งขยะบนถนนคูคลอง” เทศบาลนครกรุงเทพฯประกาศว่าการขุดลอกคลองเพื่อบูรณะกรุงเทพฯกำลังดำเนินการอยู่ ต้องเสียงบประมาณมาก คูคลองตื้นเขินเพราะมีผู้ถ่ายเทปฏิกูลมูลฝอยลงไป การกำจัดขยะมูลฝอยนั้นมีระเบียบให้ประชาชนนำมาถ่ายเทลงในรถเก็บขยะมูลฝอยของเทศบาลซึ่งไปเก็บทุกวัน ห้ามมิให้ทิ้งลงบนถนนหนทาง คูคลอง จึงขอความร่วมมือและเตือนว่าการทิ้งขยะมูลฝอยแบบนั้นเป็นการผิดกฎหมาย³³
- 24 ก.พ.2496 พาดหัวข่าว “เทศบาลให้ทุกบ้านต้องมีถังขยะไว้” ข้อกำหนดซึ่งเป็นเทศบัญญัติของเทศบาลนครกรุงเทพฯ กำหนดไว้ดังนี้
1. ผู้ครอบครองสถานที่อาคารหรือเคหะสถาน ต้องจัดให้มีที่รองรับขยะมูลฝอย และใช้เป็นที่รับมูลฝอยในสถานที่อาคารหรือเคหะสถานในครอบครองของตน
 2. ที่รองรับมูลฝอยต้องไม่รั่วและมีฝาครอบมิดชิด กันแมลงวันและสัตว์ได้ตามแบบซึ่งเจ้าพนักงานสาธารณสุขกำหนดไว้
- ซึ่งเทศบาลจะมีการให้เจ้าหน้าที่ออกตรวจตราตามอาคารบ้านเรือนต่างๆ เพื่อให้ดำเนินการไปตามข้อกำหนดนี้³⁴

- 24 มี.ย.2496 เทศบาลกรุงเทพเรียกประชุมเจ้าของตลาดในเขตเทศบาลรวม 42 ตลาด ขอความร่วมมือในการปรับปรุงจัดการตลาดให้สะอาดและเรียบร้อยเป็นสัดส่วน โดยพระยารามราชภักดี จะได้ไปตรวจตลาดทุกตลาด เพื่อให้ปฏิบัติกร โดยเริ่มตั้งแต่ 25 มีนาคม 2496 เป็นต้นไป³⁵
- 26 มี.ค.2496 พระยารามราชภักดี ปลัดกระทรวงมหาดไทยในฐานะนายกเทศมนตรี ซึ่งเข้ามาบริหารงานแทนคณะเทศมนตรีเป็นการชั่วคราว ตั้งระดมให้ทำความสะอาดกรุงเทพเป็นการใหญ่ เนื่องจากประชาชนกำลังได้รับความเดือดร้อน รำคาญอันเนื่องมาจากความสกปรก ที่มีอยู่บนถนน ตลอดจนกลิ่นโสโครกอันเกิดจากท่อระบายน้ำและขยะมูลฝอย นอกจากนี้ยังขอความร่วมมือจากกรมอนามัยจัดการน้ยา ดิถีที่ ตามท่อระบายน้ำในที่ต่างๆ³⁶
- 27 เม.ย.2496-12 พ.ค.2496 มีข้อเสนอแนะในหนังสือพิมพ์ว่า “ควรเล่นงานพวกมั่งง่ายให้หนัก” พาดหัวข่าว “พื้น 18 น. จะห้ามคนอยู่ในตลาด” โครงการสร้างตลาดสดเพื่อช่วยลดค่าครองชีพซึ่งได้ตกลงที่จะขยายทำเตียนและบางซื่อขึ้น เรื่องนี้ทาเทศบาลได้ตกลงที่จะปรับปรุงตลาดทั้ง 2 แห่งให้เหมาะสมโดยจะสร้างหลังคาขึ้นให้สูง มีที่ถ่ายเทอากาศ แสงลอยก็ให้สูงเพียง 1 ศอก นอกจากนั้นพื้นจะผูกกระเบื้องเคลือบ ซึ่งเหมาะแก่การชำระล้างทำความสะอาด ประตูเข้าออกของตลาดจะสร้างอย่างถาวรด้วยเหล็กยึด เมื่อถึงเวลา 18.00 น. จะปิดตลาดไม่ให้มีคนพักอยู่ นอกจากเก็บสินค้าไว้³⁷
- 26 พ.ค. 2496 “เทศบาลขอร้องเรื่องถึงขยะมูลฝอยอีก” ตามที่เทศบาลนครกรุงเทพได้ทำการเก็บขยะมูลฝอยจากอาคารบ้านเรือนของประชาชนไปกำจัดเป็นประจำทุกวันนั้น ปรากฏว่าตามอาคารบ้านเรือนดังกล่าวนี้ บางแห่งไม่ได้ใช้ถังขยะ ที่รองรับมูลฝอยที่ถูกสุขลักษณะ เมื่อเจ้าหน้าที่ของเทศบาลนำรถรับมูลฝอยมารับปรากฏว่า มีสิ่งเปรอะเปื้อนและมูลฝอยร่วงหล่นบนทางสาธารณะอยู่เนืองๆ เป็นการยุ่งยากและเสียเวลาของเจ้าหน้าที่ ซึ่งจะต้องเก็บกวาดไม่สิ้นสุด ดังนั้นจึงควรที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามเทศบัญญัติเรื่อง การกำจัดมูลฝอยและสิ่งเปรอะเปื้อน พ.ศ.2487 จึงขอตั้งเดือนผู้ครอบครองอาคารต่างๆขอให้มีภาชนะรองรับมูลฝอยที่ถูกสุขลักษณะไว้ใช้ประจำอาคาร³⁸
- 30 พ.ค.2496 ประชาชนร้องทุกข์ “ขอให้จัดการตรอกถนนบำรุงเมือง” ซึ่งมีหลายซอยและสกปรกด้วยน้ำครำและมูลฝอย เพราะเป็นหลุมเป็นบ่อ³⁹
- 9 ส.ค.2496 พาดหัวข่าว “ให้ตำรวจทุกท้องที่ช่วยกันจับกุมบุคคลทำความสะอาด”
นายกเทศมนตรีนครกรุงเทพ วางแผนการปรับปรุงจังหวัดพระนครให้สะอาดเหมาะสมกับสภาพนครหลวงยิ่งขึ้น โดยขั้นแรกปรับปรุงท่อน้ำ ถนนและทางเท้า ส่วนการรักษาความ

สะดวกได้ขอความร่วมมือไปยังตำรวจในท้องที่ให้ดำเนินการจับหรือปรับผู้ทิ้งสิ่งปฏิกูลบนถนน เพราะเท่าที่ปฏิบัติมาแม้จะมีกฎหมายบังคับแต่ประชาชนก็ไม่ค่อยสนใจ และเจ้าหน้าที่ของเทศบาลก็มีน้อย⁴⁰

ก.ย.2496 นายกเทศมนตรีนครกรุงเทพฯ พล.อ.หลวงพรหมโยธี ไม่มีหนังสือถึงผู้บัญชาการกองตำรวจนครบาล ขอให้เรียกประชุมบรรดาสารวัตรสถานีตำรวจในจังหวัดพระนครรวม 35 สถานีที่ห้องประชุมเทศบาลนครกรุงเทพฯ กับเจ้าหน้าที่ตำรวจทุกท้องที่ในเขตเทศบาล เพื่อรับทราบนโยบายในการที่จะจัดทำและกวาดล้างให้พระนคร เพื่อรับทราบนโยบายของเทศบาลในการที่จะจัดทำและกวาดล้างให้พระนครเป็นเมืองสวรรค์ในระยะต่อไปอย่างพร้อมเพรียงกัน⁴¹

19 ก.ย.2496 พาดหัวข่าว “พล.อ.มังกร ออกคำสั่งห้ามวางถังขยะเกะกะทางเดินเท้า”⁴²

14 ต.ค.2496 คำร้องเรื่อง “กองขยะอัดโนมัต” ไม่ทราบว่าเทศบาลมอบหมายอำนาจให้คนขนหรือเงินแก่ไหนเพราะเขาขนไปแล้ววางก็ทิ้งไปทิ้งที่สวนกุหลาบฯ ไล่ตามที่หนึ่งที่ใดริมถนนตามแต่จะชอบใจ ซึ่งมักจะเป็นถนนเดียวกันกับที่ไปขนมานั่นเอง ทีนี้เมื่อกองขยะอัดโนมัตถูกนำมาเทรวมกันมากขึ้น ก็ส่งกลิ่นรบกวนชาวบ้านใกล้เคียง บ้านที่อยู่ห่างหน่อยเห็นมีกองขยะประจำขึ้นแล้ว จะทำอะไรอะไรแม้แต่ซากสัตว์ก็นำมาทิ้งที่กองขยะนั้นเป็นการสบายไป ต้นเหตุเพราะคนขนและเงินรถขยะเป็นเหตุ จึงสงสัยเทศบาลกรุงเทพฯ กำหนดให้ทำเช่นนี้หรือ⁴³

3 พ.ย.2496 คำร้อง “ช่วยให้เป็นสวรรค์หน่อย” เพราะสภาพของสถานที่หน้าธนาคารออมสิน สาขาปทุมวัน เชียงสะพานเฉลิมโลก ที่นี้กองขยะสูงแทบจะท่วมสะพานอยู่แล้ว ส่งกลิ่นตลบอบอวลเหลือประมาณ ร้ายกาจเหมือนอยู่ในนรกทีเดียว⁴⁴

25 ธ.ค.2496 “จัดการขนกันซะมั่งซิ” ชาวห้องแถวหลังตลาดบำเพ็ญร้องทุกข์มา ประดูทางเข้าตลาดบำเพ็ญบุญด้านริมคลองนั้นมีขยะมูลฝอยกองเป็นภูเขาขนกันไม่หมดซักที กลิ่นเหม็นอย่างร้ายกาจ⁴⁵

31 ธ.ค.2496 “เรื่องบริการอัดฉีดน้ำมันรถ” ทุกวันนี้สภาพถนนหนทางในพระนคร ดูสง่างามขึ้น เพราะการเอาจริงของ พล.อ.มังกร นายกเทศมนตรีกรุงเทพฯ จากหาบเร่แผงลอยที่ถูกกวาดไปจากบาทวิถี ทำให้ถนนราบเรียบแต่เมื่อคิดจะให้กรุงเทพฯ เป็นสวรรค์จริงๆ สิ่งที่สกปรกกรกตหูกตาก็ควรกำจัดให้สิ้น โดยเฉพาะสถานที่อัดฉีดน้ำมันรถที่อยู่ใกล้ถนนใหญ่เคยคิดหรือเปล่าว่ามันทำให้พื้นถนนสกปรกกันแค่ไหน ควรจะหาที่ลับหูลับตาที่เหมาะสมหน่อยและไม่ทำให้ถนนสกปรกด้วย⁴⁶

- 14 ม.ค.2497 “เรื่องงานใหญ่ทำความสะอาดกรุงเทพแบ่งเป็นสายๆ ออกตรวจตลอดวัน” เจ้าหน้าที่เทศบาลจะทำการกวาดล้างทำความสะอาดกรุงเทพและจับกุมผู้ทำผิดเทศบัญญัติ โดยมีชายหาบเร่ แผงลอย แคร่ แท่น โต๊ะที่ล้อออกนอกเส้นหรือวางล้อนอกป้ายเกินกว่ากำหนด อาคารร้านค้าที่วางสินค้าล้ำธรณีประตูกีดขวางทางจราจร ซึ่งจะทำการจับกุมให้หมดสิ้นไปโดยจะแบ่งออกเป็น 10 สาย และแบ่งออกตรวจ 2 ผลัด เข้าเย็น ทั้งนี้จะทำการกวาดล้างทำความสะอาดกรุงเทพตั้งแต่วันที่ 13 มกราคม ศกนี้⁴⁷
- 22 ม.ค.2497 พาดหัวข่าว “เทศบาลกรุงเทพเริ่มกวาดชั้นเรื่องรถถนนอีก” โดยประกาศว่า ผู้ใดฝ่าฝืนจะดำเนินการตามหน้าที่เทศบาล⁴⁸
- 14 ก.พ.2497 พาดหัวข่าว “สิ่งเลิกบริการล้างรถข้างรัตนโกสินทร์” พล.อ.มังกร พรหมโยธี นายกเทศมนตรีนครกรุงเทพ ได้มีหนังสือถึง พลเอกหลวงบุรกรรมโกวิท อธิบดีกรมโยธาเทศบาลขอให้รื้อถอนสิ่งปลูกสร้างที่ล้างรถของกรมโยธาเทศบาลบริเวณใกล้เคียงโรงแรมรัตนโกสินทร์ เพราะเป็นท่อของกรมโยธาเทศบาลสร้างขึ้นเพื่อรับล้างรถของเอกชนมราคาคันละ 5 บาท แต่ปรากฏว่ามีน้ำมันลอยเป็นฝ้าอยู่ตามลำคลอง เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชน เมื่อครั้งขุนเลิศคำริการ เป็นนายกเทศมนตรี ได้เคยทำหนังสือถึงกรมโยธาแต่ทางกระทรวงมหาดไทยได้ระงับการรื้อถอนไว้ คำสั่งพลเอกมังกร ครั้งนี้ไม่ทราบว่าได้ผลหรือไม่⁴⁹
- 20 ก.พ.2497 พาดหัวข่าว “ขอให้หน่วยราชการร่วมมือรักษาความสะอาดกำจัดขยะมูลฝอย” พลเอกมังกรพรหมโยธี นายกเทศมนตรีนครกรุงเทพ ได้สังเกตเห็นว่าสถานที่ราชการและหน่วยงานราชการบางแห่งในเขตเทศบาลมีกองขยะมูลฝอยกองกระดาอยู่บริเวณสถานที่ราชการ ซึ่งไม่เหมาะสมและอาจเป็นสื่อเชื้อโรคได้ง่าย จึงขอความร่วมมือจากสถานที่ราชการที่มีกองขยะให้แจ้งกองรักษาความสะอาดเทศบาลนครกรุงเทพฯ โดยด่วน⁵⁰
- 26 ก.พ.2497 พาดหัวข่าว “เทศบาลนครกรุงเทพฯ บังคับพ่อค้าอาหารแต่งเครื่องแบบ” เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และต้องด้วยสุขลักษณะเทศบาลกรุงเทพจึงกำหนดเครื่องแต่งกายสำหรับผู้ประกอบปรุงจำหน่ายหรือเครื่องดืมและผู้รับใช้ในโรงแรม ภัตตาคารร้านค้าหรือเครื่องดืม และแผงจำหน่ายอาหารหรือเครื่องดืมในสถานที่เอกชน ได้ดังต่อไปนี้
- ก.เสื้อ: เสื้อเชิ้ตหรือเสท้อชนิดอื่นที่คล้ายกัน ไม่จำกัดสีแต่มีใช้เสื้อกั๊ก สำหรับสตรีใช้เสื้อคอปกหรือคอธรรมดาแขนสั้นหรือยาวก็ได้

ข.ทางเคง: ทางเคงชายาวไม่จำกัดลี สำหรับสตรีนุ่งกระโปรงหรือถุงยงครึ่งหน้า
แข่งไม่จำกัดลี

ค.รองเท้า: ชนิดหุ้มสันธรรมดา ห้ามใช้รองเท้าไม้ (เกีย)

ง.ผ้ากันเปื้อน: ต้องใช้ทุกคนทั้งหญิงและชายและต้องเป็นสีขาว

ทั้งนี้ให้เริ่มบังคับตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2497⁵¹

- 12 พ.ค.2497 คำร้องทุกข์ “ขอให้ช่วยจัดการคูคลอง” เพราะประชาชนในกรุงเทพเป็นอันมากที่จำเป็นต้อง
มีบ้านพักอาศัยในบริเวณที่มีคูคลองหรือคลองเล็กๆผ่าน แต่ทว่าคูคลองไม่ได้ใช้ในการ
สัญจรเลย แต่เป็นน้ำเน่าเหม็นและเป็นแหล่งเพาะยุงตลอดกาล ทำลายสุขภาพเหลือทน⁵²
- 6 ก.ค.2497 พาดหัวข่าว “เทศบาลยอมจำนนประชาชน ยอมกวาดถนนในตอนกลางคืน” จากการที่มีผู้
ร้องทุกข์และหนังสือพิมพ์ลงข่าวว่า เทศบาลทำการกวาดถนนในเวลากลางวัน ซึ่งเป็นเวลาที่
ประชาชนออกปฏิบัติธุรกิจกันอย่างหนาแน่น ผู้คนละอองเนื่องจากกวาดถนนได้ปลิวกระจาย
เป็นพาหนะเชื้อโรคร้ายมาสู่ประชาชนได้ จึงขอเปลี่ยนเวลากวาดถนนเป็นเวลากลางคืน
เทศบาลจึงพิจารณาตามความต้องการของประชาชน ดังนั้นจึงสั่งให้เจ้าหน้าที่ เริ่มกวาดถนน
ทุกสายในเวลาคืน ตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน สกนี้ โดยกวาดเวลา 00.01-6.00 น. และเทศบาล
ก็ได้ขอความร่วมมือจากประชาชน มิให้ทำความสกปรกเกิดขึ้นในที่สาธารณะ เพราะการทำ
ความสกปรกดังกล่าวแล้วเป็นการผิดกฎหมาย อาจถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมและปรับเป็น
เงินคราวละ 50 บาท⁵³
- 17 ก.ค.2497 พาดหัวข่าว “เทศบาลสั่งปราบผู้ลักลอบเทขยะตามถนนหลวง”
พลเอกมังกร พรหมโยธี นายกเทศมนตรีนครกรุงเทพขอร้องให้ตำรวจจับผู้ลักลอบนำขยะ
มูลฝอยทิ้งตามถนนสายต่างๆ⁵⁴
- 28 ก.ค.2497 พาดหัวข่าว “เทศบาลรับว่ากรุงเทพสกปรก” จากการประชุมสภาเทศบาลตามปกติ ได้มีผู้ยื่น
กระทู้ถามเรื่องการรักษาความสะอาดของกรุงเทพฯ เทศมนตรีผ่านสาธารณสุขตอบดังนี้
“ได้ผลขึ้นบ้างและใช้เวลาในตอนกลางคืน ส่วนเรื่องความสะอาดบนท้องถนนนั้นเทศบาลก็
ได้เริ่มกวาดขึ้นอย่างจริงจัง โดยขอความร่วมมือไปยังตำรวจ และมีการปักป้ายห้ามทำสกปรก
บนท้องถนนไว้บนทางเท้าหลายแห่ง ถ้าใครทำสกปรกบนท้องถนนจะต้องถูกปรับ 50 บาท
ทุกรายไป” ซึ่งก็ได้ มีการตอบกระทู้กลับมาว่า “เรื่องการปักป้ายทางเทศบาลรู้หรือไม่ว่า
ป้ายนั้นได้ถูกทำลายไปหลายแห่งแล้วและทุกแห่งที่มีป้ายนี้ ปราบกว่าจะมีชะงักงันไว้ที่หน้า
ป้าย เป็นการเย้ยคำสั่งของเทศบาลเสียส่วนมาก”⁵⁵

- 29 ก.ค.2497 พาดหัวข่าว “มังกรเลิกระบบไม้แข็ง กับประชาชนแล้ว” เพราะแม้ว่าทางเทศบาลกรุงเทพฯ จะได้กวนขันเรื่องการทำความสะอาดบนท้องถนนสักปานใดก็ตาม โดยมีการตั้งอัตราค่าปรับจำนวนสูง แต่ปรากฏว่าไม่ได้รับความสำเร็จในเรื่องนี้เลยแม้แต่น้อย ดังนั้นเทศบาลจึงได้ดำริที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีการใหม่โดยใช้วิธีการแบบนุ่มนวลแทน คือ ทางเทศบาลจะขอความร่วมมือไปยังกระทรวงศึกษาธิการให้แจ้งไปยังโรงเรียนใหญ่ๆ หลากๆ โรงเรียนขอลูกเสือมาช่วยเทศบาลไปทำการอบรมชี้แจงประชาชนให้เข้าใจถึงความไม่ดีไม่งามในการทำความสะอาดบนท้องถนนตามที่ชุมชนและอาคารบ้านเรือนถนนสายต่างๆ⁵⁶
- 31 ก.ค.2497 พาดหัวข่าว “ราษฎรร้องทุกข์ว่า เทศบาลธนบุรีเพราะสิ่งโสโครกมาก” ทั้งนี้เพราะเทศบาลธนบุรีได้ให้คนงานกวาดขยะมูลฝอยต่างๆ ทั่วเขตเทศบาลนำมาแรวมกันไว้ที่ซอยถนนทำดินแดงติดกับถนนลาดหญ้า ซึ่งเป็นที่ว่างริมถนนซึ่งมีบ้านเรือนราษฎรหนาแน่น เมื่อรวบรวมได้มากแล้วจึงให้รถยนต์มาบรรทุกขยะเหล่านั้นไปทิ้งเสียที่อื่น ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชาวบ้านในแถบนั้นเป็นอย่างมาก ทั้งกลิ่นเหม็นและการบกวนของแมลงวันอันเป็นพาหะของเชื้อโรคและความเสียหายอื่นๆ ชาวบ้านแถบนั้นจึงยื่นหนังสือเทศบาลธนบุรีให้จัดการย้ายกองขยะนี้ออกไปภายในเวลา 12 ชั่วโมง ซึ่งทางเทศบาลก็ได้ปฏิบัติตาม⁵⁷
- 24 ก.ย.2497 พาดหัวข่าว “เทศบาลกรุงเทพฯ ขอเงิน 3 หมื่นบาท กำจัดกลิ่นเหม็นโสโครก” พลเอกมังกร พรหมโยธี นายกรัฐมนตรีนครกรุงเทพฯ ขออนุมัติเงิน 3 หมื่นบาท เพื่อกำจัดกลิ่นโสโครกบริเวณที่ทิ้งขยะมูลฝอยและอุจจาระของเทศบาลที่ถนนดินแดงกับซอมนวมถนนเข้าไปสู่ที่ทิ้งขยะ เนื่องจากราษฎรบริเวณทำดินแดงอาจได้รับความเดือดร้อนจากกลิ่นขยะที่เทศบาลนำไปฝังและดับกลิ่นไว้บ้าง⁵⁸
- 13 พ.ย.2497 พาดหัวข่าว “วัฒนธรรมร่วมมือกับตำรวจปราบคนบ้วนน้ำลาย ถอดเสื่อผ้าเดินถนน” ปัจจุบันนี้ประชาชนได้ปล่อยและละเลยต่อวัฒนธรรมอันดีของชาติ เช่น ไม่สวมเสื่อผ้าเวลาออกไปติดต่อสถานที่ราชการ กับการบ้วนน้ำมาก น้ำลายเปื้อนและเทอะตามผนังข้างถนนหนทางบ้าง เป็นที่ขายหน้าแก่ชาวต่างประเทศที่พบเห็นสภาวัฒนธรรมจึงขอความร่วมมือไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจตักเตือนหากไม่เชื่อจะจัดการตามกฎหมาย⁵⁹
- 5 ม.ค.2498 พาดหัวข่าว “สั่งทำความสะอาดกรุงเทพฯ ครั้งใหญ่ ด้อนรับแขกเมือง” ทางราชการได้มีคำสั่งให้ปรับปรุงสถานที่ราชการและถนนหนทางให้เรียบร้อยสะอาดสมกับที่จะต้อนรับผู้แทนของประเทศภาคีสันติสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่จะเข้ามาประชุมเป็นครั้งแรกที่กรุงเทพฯ จะบูรณะถนนสายสำคัญ กวาดล้างหาบเร่แผงลอยที่ตั้งขายละเมือเทศบัญญัติ นาก

จากนั้นผลเอกมังกกร พรหมโยธีให้ใช้รถกวาดถนนที่เทศบาลสั่งซื้อมาจากญี่ปุ่นออกปฏิบัติงานครั้งนี้ด้วย⁶⁰

- 2 เม.ย.2498 พาดหัวข่าว “เทศบาลจะออกตรวจผู้ไม่ร่วมมือรักษาความสะอาด” โดยจะใช้เจ้าหน้าที่เทศบาลออกตรวจตามถนนต่างๆหากพบว่าในบริเวณหน้าบ้านหรือร้านค้าใดมีขยะมูลฝอยให้เจ้าหน้าที่จดหมายเลขบ้านและตึกเดือน โดยถือว่าเป็นการตึกเดือนครั้งที่ 1 เมื่อปรากฏครั้งที่ 2 เทศบาลจะเรียกเจ้าของบ้านหรือห้างร้านไปทำการปรับเพื่อลงโทษต่อไป⁶¹
- 19 เม.ย.2498 พาดหัวข่าว “เทศบาลจะปราบกสิกรสวนผักที่ใช้อุจจาระทำปุ๋ย” เนื่องจากทางเทศบาลกรุงเทพฯได้รับการร้องเรียนเสทอว่า ชาวกสิกรสวนผักนิยมใช้อุจจาระทำเป็นอุ๋ยบำรุงพันธุ์ผักเสมออันเป็นสิ่งโสโครกและอาจแพร่โรคระบาดร้ายแรง จึงได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ของเทศบาลออกสืบสวนและถ้าปรากฏว่ากสิกร ผู้ใดใช้อุจจาระทำปุ๋ยบำรุงผักก็จะจัดการตามพระราชบัญญัติสาธารณสุข⁶²
- 22 เม.ย.2498 พาดหัวข่าว “จะจับกุมผู้ฝ่าฝืนทิ้งตัวรถเมย์ รถรางตามถนนหนทาง” เนื่องจากประชาชนที่โดยสารรถเมย์ประจำทางหรือรถรางสายต่างๆ เมื่อลงจากรถแล้วส่วนมากมีกทิ้งตั้งบนถนนคนมักนึกเป็นชิ้นเล็กๆ โปยตามถนน โดยมีได้คำนึงถึงว่าจะทำให้ถนนสกปรก ซึ่งทางกรมตำรวจได้ประกาศตึกเดือนขอให้ประชาชนทิ้งเศษตัวลงในที่ที่รถเมย์รถรางทำไว้ให้แต่ประชาชนมิให้ความร่วมมือ โดยถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยจึงประกาศตึกเดือนประชาชนอีกครั้งหนึ่งให้ช่วยรักษาความสะอาดท้องถนนและหากยังปรากฏว่ามีผู้ฝ่าฝืนคำประกาศเดือนของตำรวจก็จะได้ดำเนินการจับกุมต่อไป⁶³
- 8 พ.ค.2498 พาดหัวข่าว “เกษตรกับเทศบาล ร่วมตั้งโรงงานทำขยะให้เป็นปุ๋ย” โดยใช้งบประมาณ 12 ล้านบาท จัดตั้งขึ้นที่ถนนดินแดง ตำบลพญาไท⁶⁴
- 1 มิ.ย.2498 พาดหัวข่าว “ตำรวจขอเงินจากเทศบาลให้ทำป้ายรักษาความสะอาด”⁶⁵
- 30 ต.ค.2498 พาดหัวข่าว “ให้พวกหาเร่มีถังขยะติดตัวป้องกันถนนสกปรก”⁶⁶
- 8 ก.พ.2499 พาดหัวข่าว “เทศบาลจะซื้อรถและถังขยะเพิ่มที่มีอยู่แล้วไม่พอ” เนื่องด้วยเทศบาลกรุงเทพฯได้พิจารณาเห็นว่าตามท้องถนนเต็มไปด้วยขยะมูลฝอยอันเป็นบ่อเกิดแห่งเชื้อโรคและความไม่น่าดูของผู้พบเห็นและชาวต่างประเทศปรกอบกับขะนี้รถขยะ ถังขยะมีจำนวนน้อยไม่พอเพียงทางเทศบาลนครกรุงเทพฯจึงได้พิจารณาที่จะซื้อรถขยะเพิ่มขึ้นจากเดิมอีก 20 และถังขยะอีก 500 ถัง เพื่อให้ปริมาณเพียงพอที่จะรับและบรรทุกขยะไปทิ้งตามสถานที่ที่กำหนดไว้ และจะดำเนินการให้เร็วขึ้น⁶⁷

- 7 มี.ค.2499 พาดหัวข่าว “มังกรสั่งคนงานเทศบาลเลิกวาดขยะกลางวัน” เนื่องจากได้มีประชาชนร้องเรียนว่าได้รับความรำคาญจากการกวาดถนนและรักษาความสะอาดในที่สาธารณะของเทศบาลกรุงเทพในเวลากลางจำนวนมาก⁶⁸
- 11 มี.ค.2499 พาดหัวข่าว “ออกเทศบัญญัติห้ามแม่ค้านอนในตลาดอนุญาติแต่ฝ้า” เทศบาลนครกรุงเทพได้เตรียมร่างเทศบัญญัติเกี่ยวกับตลาดสาธารณะขึ้นใหม่จะจัดจำหน่ายอาหาร ประเภทสัตว์เนื้อปลา ผัก ผลไม้ อาหารที่ที่สภาพเป็นของสดแต่ไม่รวมถึงตลาดนัด เมื่อจำหน่ายสิ่งของจะต้องมีภาชนะปิดป้องกันฝุ่นละออง แมลงวัน ต้องรักษาความสะอาดเป็นอย่างดี ต้องมีถังขยะให้พร้อมห้ามหลับนอนอาศัยเป็นที่พักในตลาดเว้นแต่คนเฝ้าเท่านั้น โดยให้เปิด 3.00 น. ปิด 20.00 น. ผู้ใดฝ่าฝืนมีความผิดตามมาตรา 67 แห่งเทศบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ.2474 ทางเทศบาลจะเพิกถอนใบอนุญาตไม่ให้จำหน่ายอีกต่อไป⁶⁹
- 25 ม.ค.2504 “เทศบาลซื้อที่ 587 ไร่ 5 ล้านบาทเพื่อใช้เป็นที่ขยะ” เทศบาลนครกรุงเทพตกลงใจเลิกสถานที่ทิ้งขยะบริเวณถนนดินแดง เพราะสั้นและสูงจนไม่อาจใช้การได้ต่อไป จึงตกลงใจซื้อที่ดินบริเวณซอยอ่อนนุช อำเภอพระโขนงจำนวน 587 ไร่ เพื่อใช้เป็นที่ทิ้งขยะใหม่ และได้จัดตั้งคณะกรรมการชื้อที่ดินขึ้นและเสนอขออนุมัติต่อมหาดไทยแล้ว⁷⁰
- 25 ม.ค.2504 บันทึกปลัดกระทรวงมหาดไทย เรื่องการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมืองเสนอผู้ตรวจการกระทรวงมหาดไทยทุกเขตว่า กระทรวงมหาดไทยพิจารณาเห็นว่า การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง เป็นนโยบายที่สำคัญยิ่งของรัฐบาลที่เร่งรีบดำเนินการเป็นอันดับแรก และได้ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องนี้ จึงให้ผู้ตรวจราชการกระทรวงแต่ละเขตสนใจในเรื่องนี้เป็นพิเศษ โดยหมั่นออกตรวจการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ทุกฝ่าย ในเขตท้องที่การตรวจราชการ⁷¹
- 14 ก.ย.2504 พาดหัวข่าว “เทศบาลกรุงเทพเปลี่ยนเวลาเก็บขยะในเขต 3 อำเภอ” เทศมนตรีกรุงเทพให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงระยะเวลาของการเก็บขนขยะของหน่วยรักษาความสะอาดเทศบาลนครกรุงเทพในจังหวัดพระนครว่าเพื่อความสะดวกแก่การจราจรซึ่งติดขัดในปัจจุบันนี้ เทศบาลจะทำการเก็บขยะตั้งแต่เวลา 22.00 น. ไปจนถึง 5.00 น. ของวันใหม่ โดยเริ่มตั้งแต่ 1 ตุลาคม ในเขตท้องที่สัมพันธวงศ์ ป้อมปราบและพระนคร การเปลี่ยนแปลงเวลานี้ ถ้าหากว่ามีผลดีหรือขัดข้องประการใด ทางเทศบาลยินดีจะรับฟังความเห็นของประชาชนเพื่อจะนำมาปรับปรุงแก้ไขบริการในด้านนี้ต่อไปและจะได้ระบายนการเก็บขยะในเวลาดังกล่าวออกไปตามเขตอำเภอต่างๆด้วย⁷²

- 10 ธ.ค.2506 พสดหัวข่าว “เดือนผู้ใช้ช่วยขานไม่ให้ทั้งสิ่งของลงในถนนและที่สาธารณะ เพื่อช่วยกันรักษาความสะอาดของบ้านเมือง” ผู้ฝ่าฝืนไม่ว่าจะพลั้งเผลอไม่ระมัดระวังหรือโดยเจตนาก็ตามมีความผิดอาจถูกจับกุมตาม พ.ร.บ. รักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบของบ้านเมือง พ.ศ.2503 และเทศบัญญัติ⁷³
- 18 ธ.ค.2506 พาดหัวข่าว “เทศบาลขอให้แจ้งถ้าเห็นถนนสายใดยังไม่สะอาด” เทศบาลนครกรุงเทพแจ้งว่า เพื่อให้ถนนหนทางสายต่างๆ ในปรุงเทศสะอาดยิ่งขึ้น ทางกองรักษาความสะอาดจะได้ใช้รถสูบน้ำที่มีอยู่ 9 คันออกผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันล้างถนนสายต่างๆ ทุกคืน โดยจะสูบน้ำจากท่อดับเพลิงข้างถนนออกนีกล้างถนนจนสะอาดเป็นถนนๆ ไป เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนเพชรบุรี ถนนเขาวราช เมื่อมีงบประมาณเพิ่มขึ้นจะขยายออกไปล้างตามถนนสายต่างๆ ให้มากยิ่งขึ้น สำหรับการกวาดถนนสายต่างๆ ได้กวาดขึ้นให้พนักงานผลัดเปลี่ยนกันออกกวาดทั้งกลางคืน แต่ก็ยังไม่สะอาดเท่าที่ควรต้องใช้รถสูบน้ำล้างถนนจึงสะอาดจึงขอให้ประชาชนช่วยกันรักษาความสะอาดตามถนนบนทางทุกสาย นอกจากนั้นถ้าเห็นว่าถนนสายไหนไม่สะอาดเท่าที่ควรแล้วก็แจ้งไปที่กองรักษาความสะอาดด้วย จะจัดส่งเจ้าหน้าที่ออกไปทำความสะอาดทันที⁷⁴
- 23 พ.ย.2507 พาดหัวข่าว “เทศบาลขอให้ตำรวจกวาดขึ้นประชาชนที่ทำถนนสกปรก”⁷⁵
- 5 ม.ค.2508 พาดหัวข่าว “นายกเทศบาลปรับปรุงการกำจัดขยะมูลฝอย” ในโอกาสที่นายกรัฐมนตรได้ตรวจสภาพทั่วไปของจังหวัดพระนครและธนบุรี เมื่อวัดหยุดราชการปีใหม่ ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการทิ้งขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลริมถนนในบริเวณชอยสุทธิสาร ห้วยขวางตลาดสามเสนใน ฯลฯ จึงให้นายกเทศมนตรีกรุงเทพและธนบุรี รับไปดำเนินการแก้ไขต่อไป⁷⁶
- 20 ม.ค.2508 พาดหัวข่าว “เดือนเจ้าของบ้านที่ทิ้งขยะมูลฝอยไม่ถูกต้องจะถูกปรับ” รายงานข่าวจากสำนักงานกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลเทศบาลนครกรุงเทพว่า เนื่องจากมีผู้ครอบครองอาคารหรือเคหสถานในเขตเทศบาลกรุงเทพจำนวนมากยังปฏิบัติกรเกี่ยวกับการทิ้งขยะมูลฝอยไม่ถูกต้องจึงขอแจ้งข้อความในเทศบัญญัติให้ทราบดังนี้ คือ ผู้ครอบครองอาคารหรือเคหสถานจะต้องให้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นเทศบาลทำการเก็บขนกับทำลายสิ่งปฏิกูล การทำลายเองหรือจ้างผู้อื่นทำลายหรือเก็บขนมีความผิดตามกฎหมาย ห้ามถ่ายเททิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลในที่สาธารณะให้ทิ้งกับรถเก็บขนของเทศบาลตามเวลาที่รถออกทำการ ต้องจัดให้มีถังรองรับมูลฝอยที่ถูกสุขลักษณะสำหรับให้ใส่มูลฝอยประจำตามอาคารหรือเคหสถาน จะต้อง

เสียค่าธรรมเนียมการเก็บขนขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลตามอัตราในเทศบัญญัติ ผู้ใดฝ่าฝืนความผิดต้องปรับไม่เกิน 50 บาท⁷⁷

- 6 เม.ย.2508 พาดหัวข่าว “ในเขตเทศบาลมีหนู 1,700,000 ตัวจะกำจัดให้หมด” ทางฝ่ายสาธารณสุขของเทศบาลได้ทำการสำรวจและคำนวณจำนวนหนูที่กำลังมีชุกชุมในเขตเทศบาลเมื่อเร็ว ๆ นี้ปรากฏว่าตัวเลขออกมาน่าวิตกมาก มีจำนวนประมาณ 1,700,000 ตัว จากสถิติที่สำรวจได้นี้ย่อมก่อให้เกิดผลเสียหายปีๆหนึ่งมิใช่น้อยทั้งยังแพร่เชื้อโรคอีกด้วย จึงมีโครงการจะจัดสัปดาห์แห่งการกำจัดหนูขึ้นตั้งแต่วันที่ 19-23 เมษายน ศกนี้ เพื่อทำลายหนูให้ลดจำนวนลง โดยจะส่งเจ้าหน้าที่ออกไปแจกจ่ายยาเบื่อพร้อมกับวิธีใช้ตามบ้านเรือนของประชาชน โดยมีมูลค่าและขอร้องให้ประชาชนเบื่อหนูให้พร้อมเพียงทุกครอบครัว คาดว่าจำนวนหนูจะลดลงประมาณ 70-80% เทศบาลกรุงเทพพร้อมที่จะขนซากหนูตายที่ประชาชนนำไปใส่ถังขยะมูลฝอยแล้วด้วย⁷⁸
- 10 พ.ย.2508 พาดหัวข่าว “นายกตั้งข้อสังเกตถนนสกปรกตั้งเทศบาลแก้ไข” จอมพลถนอมตั้งข้อสังเกตในที่ประชุม ค.ร.ม. ว่า ถนนหนทางในพระนครและธนบุรีเริ่มสกปรกไม่สะอาดเหมือนก่อนเช่นมีเศษกระดาษเศษอาหารเกลื่อนเป็นบางแห่ง ถนนบางตอนเป็นโคลนตม จึงได้กำชับกระทรวงมหาดไทยสั่งนครกรุงเทพและธนบุรี แก้ไขให้สะอาดเหมือนเดิมโดยด่วน⁷⁹
- 22 ธ.ค.2508 พาดหัวข่าว “แก้กฎหมายเพิ่มโทษผู้ลักลอบตัดจุกจระ” ทั้งนี้เนื่องจากปรากฏว่าเจ้าหน้าที่เทศบาลและตำรวจได้ทำการจับกุมผู้มีอาชีพลักลอบตัดจุกจระตามบ้านเรือนในย่านชุมชนและนำจุกจระนั้นทิ้งลงในคลองและตามท่อระบายน้ำหวัถนนได้เสมอ แต่กฎหมายเดิมมีโทษแค่ปรับไม่เกิน 100 บาท จึงมีผู้ลักลอบตัดจุกอยู่เป็นนิจ เสนอเทศบาลกรุงเทพได้ยกร่างกฎหมายนี้เสียใหม่โดยเพิ่มโทษเป็นจำคุก 1 เดือนและปรับไม่เกิน 500 บาท⁸⁰
- 16 ก.ย.2509 พาดหัวข่าว “เทศบาลเสนอให้รางวัลตำรวจจับกุมผู้ฝ่าฝืนทำสกปรก” เนื่องจากมีผู้กระทำการฝ่าฝืนทิ้งขยะมูลฝอย และเศษกระดาษต่างๆ ไว้ริมถนนหรือในสาธารณะตามตรอก ซอย คู คลองและบริเวณที่ว่างข้างวัด โคนมิได้ฟังคำประกาศตักเตือนที่ติดตั้งไว้เลย ถึงแม้เทศบาลจะได้จัดวางแผนงานทำความสะอาดตลอดวันเช่นนี้แล้ว บ้านเมืองก็ยังไม่สะอาดทางเทศบาลจึงได้เสนอเรื่องนี้ไปยังกระทรวงมหาดไทยเพื่อขอพิจารณาออกกฎกระทรวงให้แบ่งเงินค่าปรับเป็นรางวัลนำจับและนำเข้าประโยชน์ของเทศบาลหรือผู้ร่วมมือจับกุม เชื่อว่าคงจะมีผู้ฝ่าฝืนน้อยลง⁸¹

- 3 ต.ค.2509 “เทศบาลเปลี่ยนเวลาเห็นขยะเป็นตอนเช้าตั้งแต่เดือนนี้” ตามที่เปลี่ยนเวลาเก็บขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลกรุงเทพเวลากลางวันมาเห็นตอนกลางคืนในระหว่างที่มีการขุดถนนฝังท่อประชาทั่วกรุงเมื่อสองปีก่อนโดยหลีกเลี่ยงปัญหาจราจรติดขัดต่อมาประชาชนได้ร้องเรียนต่อทเสฐฎาให้มาให้มาเก็บขยะในเวลากลางวันตามเดิมประกอบกับการเก็บขยะในเวลากลางคืนเจ้าหน้าที่เก็บได้ไม่เรียบร้อยไม่ทั่วถึงและประชาชนได้นำขยะตั้งอยู่ข้างถนนคุดสกปรกมาก เทศบาลจึงเปลี่ยนเวลาเก็บขยะเป็นแบบเดิมตั้งแต่เดือนตุลาคมน สกนี้ โดยะเริ่มตั้งแ่เวลาตี 4 แล้้นำไปทิ้งที่ชอยอ่อนนุช ส่วนของตลาดสดยังคงเก็บในเวลากลางคืน⁸²
- 16 ธ.ค.2509 มีคำร้องเรียนจากประชาชนดังนี้ เรื่องมีอยู่ว่า เทศบาลได้เอาป้ายมาปักที่กองขยะแถวหน้าบ้านและที่ริมคลองบ้านขมื่นแถวๆ บ้านท่ามะคุด “ห้ามทิ้งขยะมูลฝอยเทศบาลธนบุรี” ดิฉันเห็นป้ายแล้วง เพราะถ้าท่านห้ามไม่ให้ทิ้งขยะไว้หน้าบ้านและห้ามไม่ให้ทิ้งคุดองแล้วง จะให้ไปทิ้งที่ไหน ดิฉันอาศัยอยู่ในชอยทองหล่อ 20 ปีกว่าแล้วง ตลอดเวลาการทิ้งขยะคนที่อยู่ใกล้คุดองก็ทิ้งคุดองคนที่อยู่ไกลก็ทิ้งไว้หน้าบ้าน ทำแบบนี้มานานถึงกันจนกระทั่งคุดองบางขมื่นซึ่งเคยเป็นคุดองใหญ่กลายเป็นคุดองน้ำครำตีเงินโสโครกอย่างยิ่งกลายเป็นคุดองตันส่งกลิ่นเหม็นเปรี๊ยวสาหัสมาก ส่วนตามริมถนนในตรอกก็มีขยะเป็นกองๆ จะว่าพวกเรานิสัยชู้ก็ไม่ได้เพราะไม่รู้จะไปทิ้งที่ไหน ไม่เคยเห็นวาทะบาลจะมาไยดีไม่เคยส่งรถขนขยะไปเลยแล้วงจะให้ทำอย่างไร⁸³
- 6 ส.ค.2511 พาดหัวข่าว “ขอร้องประชาชนมิให้ทิ้งขยะในท่อ” พ.ต.อ.เลื้อน เทศมนตรีกรุงเทพให้สัมภาษณ์ว่าในระยะ 2-3 วันนี้ ฝนตกหนักในพระนครทำให้น้ำท่วม ทางเทศบาลก็กวคุดชันพนักงานเสมอให้ขุดลอกท่อระบายน้ำ ล่าคุดึง คุดต่างๆ โดยเฉพาะหน้าฝน แต่ได้มีประชาชนทิ้งขยะมูลฝอยลงไปจึงเป็นเหตุให้การระบายน้ำขัดข้องดังนั้นจึงขอความร่วมมือจากประชาชนอย่าทิ้งขยะมูลฝอยลงไปในที่ดังกล่าว⁸⁴
- 28 มี.ค.2512 พาดหัวข่าว “เทศบาลปวดหัวปัญหาขยะอาจจะไปทิ้งทะเล” นายชนะ รุ่งแสง เทศมนตรีกรุงเทพได้ชี้แจงเกี่ยวกับการกำจัดขยะว่าปัญหาที่หนักใจขณะนี้คือการขนขยะเพราะในทุกวันนี้มีขยะที่จะต้องขนถึงวันละ 4-5 พันลูกบาศก์เมตร เทศบาลมีแหล่งที่จะนำขยะไปทิ้งอยู่ 2 แห่งคือ ที่ดินแดง และชอยอ่อนนุช ซึ่งยังจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการกำจัดกลิ่นเสียก่อน จึงมีค่าใช้จ่ายที่สูง เทศบาลต้องใช้งบประมาณเพื่อขนขยะจำนวนมาก แต่เมื่อเป็นเรื่องของความสะอาดของบ้านเมืองก็ต้องยอมขาดทุน อย่างไรก็ตามเทศบาลกำลังหาวิธีที่จะกำจัดขยะในกรุงเทพให้ได้ผลดีที่สุดอาจจะขนไปทิ้งทะเลก็ได้⁸⁵

- 11 พ.ค.2513 พาดหัวข่าว “ท่อระบายน้ำตันถึง 42 จุด เทศบาลโทษผู้ทิ้งถุงพลาสติก”⁸⁶
- 28 พ.ค.2513 “นายกให้เทศบาลสู้กับความสกปรกยิ่งขึ้น” จอมพลถนอม ส่งสารถึงเทศบาลกรุงเทพ เนื่องในวันสถาปนาเทศบาลกรุงเทพครบรอบ 35 ปี ให้เร่งมือต่อสู้กับความสกปรกมากยิ่งขึ้น⁸⁷
- 9 ก.ย.2513 พาดหัวข่าว “เริ่มสำรวจสร้างโรงไฟฟ้าพลังขยะ” ในเดือนพฤศจิกายนนี้ ผู้เชี่ยวชาญจากฝรั่งเศสจะมากรุงเทพฯ เพื่อให้การช่วยเหลือกำจัดขยะมูลฝอยในกรุงเทพฯ คือ ไซ้ขยะเผาเดินเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ตามคำร้องขอของรัฐบาลไทย ผู้เชี่ยวชาญชุดนี้จะเข้ามาสำรวจทดลอง เช่น ทดลองคุณภาพของขยะในกรุงเทพฯ-ธนบุรี ที่จะใช้ให้ความร้อนพิจารณาวางแผนกำหนดเส้นทางขนขยะ ลักษณะเครื่องจักรเตาเผาขยะ และเรื่องนี้ นายแบร์มาร์ค เลอฟอร์ด ตัวแทนของกลุ่มวิศวกรฝรั่งเศส 14 บริษัทที่ประจำอยู่กรุงเทพฯ กล่าวว่า ขยะในกรุงเทพฯ-ธนบุรี มีถุงพลาสติกมาก จะต้องสร้างเตาให้ผิดไปจากเตาที่มีใช้ในโรงงานไฟฟ้า ไซ้ขยะเป็นเชื้อเพลิงในฝรั่งเศสทั้ง 3 แห่ง จะพิจารณานำเสนอรัฐบาลต่อไป⁸⁸
- 4 พ.ย.2514 “ถามประกาศทำไมปล่อยให้กรุงเทพฯสกปรก” นายไขแสง สุกใส ส.ส.นครพนมตั้งกระทู้ถามจอมพลประภาส รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เรื่องการเก็บขยะมูลฝอยในจังหวัดพระนครว่า เนื่องจากขณะนี้ปรากฏว่ากรุงเทพฯอันเป็นนครหลวงแปรสภาพเป็นที่รังเกียจ กรุงเทพฯเคยได้รับยกย่องว่าเป็นเวนิสตะวันออกแต่เดือนนี้ได้กลายเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรค สกปรก รกรุงรังเต็มไปด้วยขยะมูลฝอยสิ่งปฏิกูลเหม็นเน่าน้ำในแม่น้ำลำคลองก็เน่าเหม็นแม้แต่คลองหลอดที่เคยสวยงามก็มีสภาพเป็นคลองน้ำครำมากไปด้วยขยะสิ่งปฏิกูลและปล่อยปละละเลยประจานตัวเองตลอดมา จึงขอถามว่าด้วยกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รับผิดชอบ เหตุใดจึงปล่อยปละละเลยเช่นนี้⁸⁹
- 24 ธ.ค.2514 พาดหัวข่าว “เทศบาลยุคใหม่เอาเรื่อง” เทศบาลนครหลวงออกประกาศว่าจำเป็นต้องขอความร่วมมือจากประชาชนให้รักษาความสะอาดและไม่ปฏิบัติกรฝ่าฝืนกฎหมายว่าด้วยความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง อาทิ การทิ้งขยะมูลฝอยในถนนหนทางที่สาธารณะ การตั้งวางสิ่งของ สิ่งปลูกสร้างอาคารลงในที่สาธารณะโดยไม่ได้รับอนุญาตและการตั้งหาบเร่ แผงลอยล้ำกีดขวางทางสัญจรไปมา ฯลฯ ฉะนั้นจึงขอประกาศให้ทราบทั่วกัน และเทศบาลจะจัดการกับผู้ฝ่าฝืนอย่างเข้มงวด⁹⁰
- 31 ธ.ค.2514 พาดหัวข่าว “หัวหน้าคณะปฏิวัติตรวจนครหลวง เจอขยะ น้ำเน่า” เนื่องจากหัวหน้าคณะปฏิวัติได้รับคำร้องเรียนจากชาวหลังตลาดศรีเขมา ตลอดแนวคลองยายเท้าบางชื่อว่าได้รับความเดือดร้อนจากคลองนี้ ซึ่งไม่มีสภาพเป็นคลองอยู่อีกเลย โรงก๋วยเตี๋ยวกับโรงขนมจีนก็

ทำกลิ่นเหม็นคละคลุ้ง เค็ดรื้อกันมานานแล้ว หัวหน้าคณะปฏิบัติได้ตรวจสภาพ บริเวณดังกล่าวจึงสั่งการให้หน่วยงานเกี่ยวข้องรีบแก้ไขโดยด่วนต่อไป⁹¹

- 7 เม.ย.2517 พาดหัวข่าว “ตลาดสดที่สกปรกที่สุดในประเทศไทย” นายแพทย์เจก ชนสิริ ผู้อำนวยการฝ่าย สาธารณสุข ก.ท.ม. เผยว่า จากการควบคุมดูแลตลาดสดในเขต ก.ท.ม. ซึ่งมีจำนวน 180 ตลาด พบว่าตลาดที่ยอมรับว่าสกปรกที่สุดคือตลาดปากคลองตลาด ซึ่งคาดว่าจะสกปรกที่สุดในไทยด้วย สาเหตุก็เพราะตลาดนี้เป็นตลาดกลางของการค้าที่เปิดอยู่ตลอด 24 ชม. ซึ่งแม้ว่าเจ้าหน้าที่รักษาความสะอาดได้ทำการเก็บขยะอยู่ตลอดเวลาที่ตามก็ไม่สามารถจะจัด ปัญหานี้ได้⁹²
- 13 พ.ค.2518 “ผมทำงาน แต่คนกรุงเทพไม่ร่วมมือ” ก.ท.ม. มีพนักงานเก็บกวาดขยะอยู่ประมาณ 2,000 กว่าคน มีรถขนขยะจำนวน 263 คัน ที่ใช้ได้ พนักงานเก็บกวาดแบ่งทำงานเป็น 2 ผลัด เช้า และเย็น แต่กรุงเทพก็ยังสกปรกปัญหาของ ก.ท.ม. ก็คือ ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจาก ประชาชน ก.ท.ม. นำถังขยะไปวางไว้ตามที่ต่างๆทั่วพระนคร-ธนบุรี ถึง 5,000 ใบ ถังขยะ เหล่านั้นมักจะถูกลบโมยอยู่เสมอ รถเทเลอร์ 150 คัน ของ ก.ท.ม. ที่นำไปวางไว้เพื่อ ประโยชน์ในการขนถ่ายขยะขณะนี้ถูกลบโมยไปแล้วทั้งล้อทั้งยาง 70 ชุด แม้แต่กระป๋องที่เอา ไปติดไว้ตามป้ายรถเมล์ไว้ให้ใส่เศษตัวรถเมล์ถูกลบโมยไปเกือบหมดแล้ว แล้วจะไม่ให้ กรุงเทพสกปรกได้ยังไง ต้องร่วมมือกันทุกด้านทุกฝ่าย⁹³
- 13 พ.ค.2518 “ให้สาธารณสุขร่วม ก.ท.ม. แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพ” คณะกรรมการ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติขอให้ทั้งสองฝ่ายร่วมกันพิจารณาแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของ ก.ท.ม. เนื่องจากปัญหานี้มีผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่และสุขภาพอนามัยของ ประชาชนใน ก.ท.ม. มากขึ้น ตามการเพิ่มของประชากรและการขยายตัวของชุมชนได้แก่ ปัญหาน้ำเน่าเสีย อากาศและสิ่งปฏิกูล และเรื่องสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งทั้งหมดเป็น ปัญหาที่จะต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน⁹⁴
- 14 พ.ค.2518 “กรุงเทพมหานครจะสร้างโรงปุ๋ยเพิ่มขึ้นอีก 4 แห่งเพื่อรับปัญหาขยะใน ก.ท.ม.” ขณะนี้ ก.ท.ม. ได้ขออนุมัติสร้างโรงปุ๋ยอีก 4 แห่ง คือที่อ่อนนุช 2 โรง งามอินทราและหนองแขม 1 โรง เพื่อเตรียมรับปัญหาการกำจัดขยะที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นมากมาย⁹⁵
- 13 ส.ค.2518 “ก.ท.ม. เตรียมเริ่มโครงการรักษาความสะอาดทั่วกรุง” นายธารง สุขเจริญ ผ.อ.รักษาความ สะอาด ก.ท.ม. ซึ่งกลับจากไปดูงานที่สิงคโปร์ว่าจะเสนอโครงการทั้งระยะสั้นระยะยาว ใน การกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลตลอดจนมาตรการต่างๆ โดยจะเสนอให้ปรับปรุงระบบ

การเก็บขยะเสียใหม่โดยให้ซอร์ถขนขยะแบบอัดขยะได้ ซึ่งจะเก็บได้มากกว่ารถธรรมดาถึง 4 เท่า การตั้งเตาเผาขยะชนิดพิเศษ ยกร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยตำรวจเทศกิจหรือตำรวจประจำ ก.ท.ม. จับกุมพวกผู้ทำผิดเทศบัญญัติโดยเฉพาะ การที่จะทำให้กรุงเทพสะอาดได้ ประชาชน ต้องมีวินัยรักษาความสะอาด ตำรวจต้องทำงานที่เที่ยงตรง เคร่งครัด ความสะอาดเกิดก็จะเกิดขึ้น⁹⁶

- 1 ก.ค.2519 “ว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่สนใจสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ” นายเหยม รองเลขาธิการกรมการ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ แถลงว่า ทางสำนักงานได้เสนอแนะให้รัฐบาลนำความรู้เกี่ยวกับ สภาพแวดล้อมต่าง เข้าหลักสูตรการศึกษาให้กับนักเรียนเป็นความรู้ขั้นมูลฐานด้วย และว่า ดำเนินงานด้านนี้เป็นเรื่องใหม่ ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความสนใจ ทางสำนักงานจะ พยายามให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหานี้และเข้าร่วมมือช่วยกันแก้ไขให้มากขึ้น⁹⁷
- 22 ก.ย.2519 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม. กวดขันงานชิ้นใหม่ทำสกปรกในที่สาธารณะปรับ 1-500 บาท” ก.ท.ม. จะกวดขันเกี่ยวกับเรื่องปิดโปรเตอร์ตามสถานที่สาธารณะไม่ว่าเป็นทางการเมืองปลูกระดม หรือแม้แต่โปรเตอร์โฆษณา ก็จะปรับเต็มอัตราคือ 500 บาท ส่วนกรณีหาบเร่ซึ่งมีอยู่ใน ก.ท.ม. 3 หมื่นรายนั้น ก.ท.ม. ได้จัดที่หรือแบ่งแนวทางทำให้เป็นที่ตั้งขายไปแล้ว 89 แห่ง หากใครฝ่าฝืนจะปรับเต็มอัตราเช่นกันคือ 200 บาท⁹⁸
- 30 ต.ค.2519 พาดหัวข่าว “จะลงมือจับใหญ่ผู้ฝ่าฝืน พ.ร.บ.รักษาความสะอาดตั้งแต่ต้นพฤศจิกายน” ก.ท.ม. แถลงกำหนดวันจับใหญ่เพื่อความสะอาดเรียบร้อยเป็นระเบียบของบ้านเมืองในวันที่ 1 พฤศจิกายนนี้ จะลงมือจับผู้ฝ่าฝืน พ.ร.บ.รักษาความสะอาดในทุกๆ เขต โดยจะปรับ 200 บาททุกรายไป เป้าหมายคือรถจักรยานยนต์ที่จอดบนทางเดินเท้า บรรดาแผงลอยที่ตั้งขาย ไม่ได้รับอนุญาตรวมทั้งร้านค้าที่ปล่อยปละละเลยให้หน้าร้านสกปรกเลอะเทอะ และการ กองของในที่สาธารณะ⁹⁹
- 14 ธ.ค.2519 พาดหัวข่าว “ปัญหาสิ่งแวดล้อมแก้ไขได้ถ้ารัฐออกกฎหมายควบคุมต้นตอ”¹⁰⁰
- 3 เม.ย.2520 “เผยกรุงเทพวันนี้สิ่งแวดล้อมเป็นพาที่หนักมากขึ้น” น.พ. โอกาส รองผู้ว่า ก.ท.ม. ยอมรับว่า กรุงเทพฯ นี้สิ่งแวดล้อมเป็นพิษแต่มีปัญหามากอย่างที่ทำได้ตามเป้าหมายซึ่ง ก.ท.ม. ยุค ใหม่จะมุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้าพร้อมทั้งเรียกร้องให้หยุดสร้างคนเสียที่และกล่าวถึงปัญหา ขยะว่ากรุงเทพมีขยะวันละ 1,600 ตัน และเพิ่มขึ้นวันละ 0.4 กก. ในจำนวนนี้เกิดจากหาบเร่ แผงลอยวันละ 100 ตัน ส่วนอีกส่วนหนึ่งถูกทิ้งลงคลองไปประมาณวันละ 300-400 ตัน เรื่องหาบเร่ได้พยายามจัดที่ให้ขายเพื่อความสะอาดและสะดวกในการจัดการแต่ก็ไม่ยอมไป

กัน ด้วยผู้ซื้อไม่ตามไปด้วย เป็นปัญหาทุกวันนี้นี้ ส่วนความสกปรกคลองต่างๆ มีปัญหาหลายอย่างเช่น เวลานี้มีเรืออยู่ในคลอง 450 ลำ ยังจัดการไม่ได้ ก็ยังถ่ายเทสิ่งโสโครกไม่ได้ด้วย ทั้งยังมีสิ่งสกปรกจากส้วม น้ำเสียจากท่อระบายน้ำ โรงงานเบียร์และเหล้าอีกมากที่สำคัญคือส่งโสโครกในคลองไม่อาจจะเอาไปทำปุ๋ยได้เพราะมีสารบางอย่างเจือปนอยู่ ก.ท.ม. จึงดำริจะตั้งโรงงานขจัดสิ่งโสโครกที่ถนนสารธรเร็วๆ นี้¹⁰¹

7 ก.ค.2520 พาดหัวข่าว “ปรับปรุง ก.ท.ม. ครั้งใหญ่แก้ปัญหาขยะ จราจรและการบริหาร” ก.ท.ม. วางโครงการปรับปรุงกรุงเทพครั้งใหญ่พบปัญหาสำคัญ 2 ประการต้องรีบแก้ไขรีบด่วนคือ ปัญหาในด้านการให้บริการแก่ประชาชนอย่างรวดเร็ว เช่น การเก็บกวาดขยะ การรักษาความสะอาดเรียบร้อย การจราจร การซ่อมแซมตรอกถนนต่างๆ และปัญหาจากโครงสร้างการบริหารงานและการปกครอง ก.ท.ม. และการประสานงานกับหน่วยงานราชการอื่นๆ ปัญหาทั้ง 2 นี้ คณะกรรมการได้กำหนดมาตรการแก้ปัญหาไว้ 2 ระยะ คือ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยรีบด่วนและการแก้ไขปัญหาระยะยาว¹⁰²

27 ต.ค.2520 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม. อายนักท่องเที่ยวต่างชาติ สั่งทำลายกองขยะดินแดงโดยด่วน”¹⁰³

19 ธ.ค.2520 พาดหัวข่าว “มหาดไทยเห็นด้วยวิธีการทำลายขยะ” นายธำรง สุขเจริญรองผู้ว่า ก.ท.ม. เผยว่า เกี่ยวกับการทำลายกองขยะที่ดินแดงตามบัญชาของนายกษณะนี้กำลังรุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว เพราะได้รับความร่วมมือเรื่องรถจากหลายฝ่าย ส่วนโครงการที่จะสร้างเตาเผาขยะในจุดต่างๆ เพื่อเป็นการทำลายขยะมิให้ตกค้างเป็นปัญหาได้เสนอต่อมหาดไทยแล้วและได้รับความเห็นชอบด้วยในหลักการกับให้บริษัทต่างประเทศมาสำรวจแล้วจะรู้ผลใน 1 ปี¹⁰⁴

ก.ค.2512 “การกำจัดกองขยะที่ดินแดงได้ผล” กองขยะที่ดินแดงมีปริมาณถึง 70 ไร่เศษ ก่อให้เกิดปัญหากับชาวบ้านโดยส่งกลิ่นเหม็นตลอดเวลา สาเหตุที่มีขยะกองเป็นภูเขา เพราะ พ.ศ. 2504 เทศบาลได้เปิดโรงงานทำปุ๋ยอินทรีย์ที่ดินแดง ต่อมาแยกโรงปุ๋ยเป็นสำนักกำจัดมูลฝอย สำนักงานปุ๋ย นโยบายผลิตปุ๋ยเพื่อจำหน่ายน้อยลง ถึงเป็นเหตุให้ของเหลือขึ้น ซึ่งทำลายไม่หมด เพราะเตาเผาชำรุดเป็นเหตุต้องมากองไว้ และพ.ศ.2513-2517 ผู้บริหารสำนักงานกำจัดขยะมูลฝอยและสำนักงานรักษาความสะอาดมีนโยบายเร่งเก็บขยะที่กองค้างอยู่ตามถนนให้หมด มากองไว้ที่ดินแดง

กองขยะเป็นภูเขาเป็นเวลาถึง 16 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2504-2520 มีขยะเหลือค้าง 5 แสนลูกบาศก์เมตร คณะบริหาร ก.ท.ม. ทุกสมัยพยายามจะย้ายขยะให้หมด แต่ไม่สำเร็จเพราะขาดกำลังเงินและพาหนะมาถึงสมัยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี ให้ขน

ขยะบริเวณดินแดงให้หมดโดยรื้อของหน่วยงานราชการและมูลนิธิเอกชนให้ขนย้าย เริ่มตั้งแต่ 25 พ.ย.2520 และขนย้ายเสร็จ 15 ก.พ.2521 เป็นเวลา 80 วัน ไปตามหน่วยงานต่าง ต่อมาการเคหะแห่งชาติได้เข้าไปทำการก่อสร้างแฟลตให้ประชาชนอยู่รวมทั้งสวนสาธารณะ¹⁰⁵

19 มี.ค.2522 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม. เตรียมรณรงค์ความสะอาดร้านอาหาร” โครงการนี้จะเริ่มตั้งแต่ 19 มีนาคมนี้ เป็นระยะเวลา 1 ปี ทัว ก.ท.ม.¹⁰⁶

19 ต.ค.2522 “ปัญหาขยะ ก.ท.ม. สนใจจนทางน้ำมีผู้เสนอแล้ว” นายเชาว์วัศ ผู้ว่า ก.ท.ม. เปิดเผยถึงการกำจัดขยะใน ก.ท.ม. ว่าจำเป็นต้องซื้อรถขนขยะเพิ่มขึ้นอีกให้เพียงพอกับปริมาณ ขยะอาจต้องขนตอนกลางคืน คืนละ 8 เที่ยวด้วย สำหรับโครงการขนขยะทางน้ำ กำลังศึกษารายละเอียดอยู่ ซึ่งขณะนี้ก็มีผู้เสนอขอขนขยะทางน้ำมา 2 ราย คือ ร.ส.พ. กับเอกชนรายหนึ่ง แต่ยังมีปัญหาทางด้านค่าใช้จ่ายอยู่¹⁰⁷

31 ต.ค.2522 พาดหัวข่าว “เขาวนั้วศจะเพิ่มโทษคนมั่งง่ายกำชับเอาจริง” ก.ท.ม.เตรียมเสนอเพิ่มโทษผู้ฝ่าฝืนทิ้งขยะและสิ่งของลงที่สาธารณะ ท่อระบายน้ำและคลองต่างๆ ทั้งนี้เพราะปรากฏผู้ฝ่าฝืนบ่อยๆ โทษเดิมเบาไปโทษใหม่นี้จะปรับไม่เกิน 500 บาท และมีโทษจำคุกไม่เกิน 1 เดือน นอกจากนี้ได้วางนโยบายสร้างริมทางเท้าข้างถนนจะต้องเว้นไว้ให้ปลูกต้นไม้ด้วยเพื่อความร่มรื่นแก่ถนน¹⁰⁸

พ.ศ.2523 พ.ร.บ.รักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ.2523 มีข้อความโดยย่อดังนี้ ประชาชนทั่วไปต้องละเว้นซึ่งถ้าไม่ปฏิบัติตามจะต้องมีโทษปรับ คือ

1.การอาบน้ำหรือซักผ้าบนถนน หรือในที่สาธารณะปรับไม่เกิน 200 บาท

2.การขีดเขียนข้อความ ภาพรูปปรอยใดๆ บนถนนปรับไม่เกิน 200 บาท

3.เล่นวาว ฟุตบอล ตะกร้อ หรือ กีฬาอย่างใดในถนนหรือสถานสาธารณะปรับไม่เกิน 100 บาท

4.การเด็ดใบดอกหรือผลของต้นไม้ซึ่งปลูกไว้เพื่อสาธารณะ การทำความเสียหายแก่คอมไฟ ป้าย หรือสิ่งอันใดเพื่อประโยชน์สาธารณะไม่ว่าจะผิดกฎหมายหรือไม่ปรับไม่เกิน 200 บาท

5.การขว้าง สั่ง หรือถ่มน้ำลาย น้ำมูก เสมหะ เทหรือทิ้งสิ่งใดในที่สาธารณะ ต้องระวางโทษปรับไม่เกิน 100 บาท

6.ถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะบนถนนหรือที่สาธารณะ ปรับไม่เกิน 500 บาท

7.การยื่น นั่งหรือนอนบนราวสะพานสาธารณะ ปรับไม่เกิน 100 บาท

เจ้าของที่ดินหรืออาคารริมถนนต้องปฏิบัติและละเว้นดังนี้

1.การช่วยเหลือรักษาความสะอาดทางเท้าถาวรหน้าอาคาร ปรับไม่เกิน 100 บาท

2.การติดตั้ง ตาก วาง หรือแขวนสิ่งใดๆ เป็นที่น่ารังเกียจที่มองเห็นได้จากที่สาธารณะ ปรับไม่เกิน 200 บาท

3.ปล่อยให้พืช ต้นไม้ หรือหญ้าขึ้นรกรุงรัง โดยเห็นได้จากที่สาธารณะ ปรับไม่เกิน 100 บาท

4.ปล่อยให้อาคารชำรุดทรุดโทรมจนมีลักษณะเป็นที่น่ารังเกียจในรัศมี 20 เมตร จากถนนที่กว้างไม่ต่ำกว่า 8 เมตร และเห็นได้จากถนนนั้นปรับไม่เกิน 500 บาท

เจ้าของกิจการค้าต่างๆ ต้องปฏิบัติดังนี้

1.การโฆษณาในที่สาธารณะ หรือที่รั้วกำแพง ผนังอาคาร หรือต้นไม้ด้านที่ติดกับที่สาธารณะโดยมิได้รับอนุญาต ปรับไม่เกิน 500 บาท

2.ถ้าจำหน่ายอาหารหรือเครื่องดื่ม และเจ้าของร้านจำหน่ายน้ำมันเชื้อเพลิงไม่จัดให้มีส้วมเพื่อให้บุคคลซึ่งยอมเสียค่าบริการในระหว่างเวลาทำการเปิดทำการค้า ปรับไม่เกิน 200 บาท

ต่อมากำหนดโทษบางรายปรับสูงถึง 1,000 บาท ซึ่งทำให้เปิดผลในการปฏิบัติมากขึ้น¹⁰⁹

11 เม.ย.2523

พาดหัวข่าว “คนกรุงสกปรกปรับ 5 พัน” นายสิระ ถนอมศักดิ์ รองโฆษก ก.ท.ม. เปิดเผยถึงข้อบัญญัติเรื่องการรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในเขต ก.ท.ม. เพื่อป้องกันการทำให้บ้านเมืองสกปรกขาดระเบียบ โดยผู้ละเมิดจะต้องถูกปรับอัตราสูงดังนี้ ปรับไม่เกิน 500 บาทสำหรับผู้ปล่อยสัตว์ลงในสวนหย่อม และทำลายต้นไม้หรือหญ้าที่ปลูกไว้ ต้อนสัตว์เข้าไปในทางระบายน้ำ หรือแหล่งน้ำสาธารณะในบริเวณ ก.ท.ม. ประหาศห้ามไว้ ปรับไม่เกิน 1,000 บาท ผู้ทิ้งขยะ กรวดหิน ฯลฯ ลงในสนามหญ้าของ ก.ท.ม. ปรับไม่เกิน 2,000 บาท ผู้ทิ้งขยะ ฯลฯ ลงในท่อระบายน้ำที่ประชาชนใช้ระบายน้ำ ปรับไม่เกิน 3,000 บาท ผู้ทิ้งอุจจาระหรือสิ่งปฏิกูลจากอาคาร หรือยานพาหนะ ปรับ 5,000 บาท กับจำคุกไม่เกิน 1 เดือน สำหรับผู้โค่นทำลายต้นไม้ หรือผู้ปลูกสร้างสิ่งใดๆลงในทางระบายน้ำ ทำให้ทางระบายน้ำอุดตัน¹¹⁰

- 23 พ.ค.2524 “งาน ก.ท.ม. บกพร่องขยะค้างวันละกว่า 1,000 ตัน คณะกรรมการสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมดำเนินการปฏิบัติงานของ ก.ท.ม. ยังบกพร่องสูงมากทั้งเรื่องการป้องกันน้ำท่วมและการเก็บขยะและการควบคุมความสะอาดร้านอาหาร¹¹¹
- 8 มิ.ย.2524 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม. เพิ่มค่าเก็บขยะ 2 เท่าครึ่ง” ก.ท.ม.ได้เร่งรัดคณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาร่าง พ.ร.บ.แก้ไขกฎหมายสาธารณสุข เพื่อเพิ่มค่าธรรมเนียมเก็บขยะขึ้นเพื่อแก้ปัญหาขยะล้นกรุงเทพ ไม่อาจจะเก็บได้หมดโดยยกร่าง พ.ร.บ.มีหลักการเพิ่มค่าธรรมเนียมเก็บขยะจาก 4 บาทต่อ 20 ลิตร (1 ถัง) เป็น 10 ต่อ 20 ลิตร (1 ถัง) สำนักงานว่าค่าธรรมเนียมเก่าใช้มาตั้งแต่ปี 2485 แล้ว สมควรจะเปลี่ยนเสียที่¹¹²
- 10 มิ.ย.2524 “ก.ท.ม.เร่งเครื่องความสะอาด” ก.ท.ม.เตรียมวางแผนด้านการจัดเก็บขยะมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพที่สุดโดยให้สำนักรักษาความสะอาดไปพิจารณารายละเอียดในการเช่ารถเก็บขยะมาเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพราะปัญหาใหญ่ของการเก็บขยะใน ก.ท.ม.มีขยะวันละ 2,450 ตัน เก็บได้ 1,800 ตัน เหลือตกค้างวันละ 600 ตัน นอกจากนี้ยังอาจจะแก้ด้วยการเพิ่มเวลาทำงานอีกกะหนึ่ง เพื่อให้มีการเก็บขยะในเวลาหลังเที่ยงวันตั้งแต่ 12 น.อีกด้วย¹¹³
- 17 มิ.ย.2524 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม. ให้นำขยะฟรี บริการชนให้ด้วย” นายแพทย์วินิจ อัสวเสนา รองผู้ว่า ก.ท.ม. ฝ่ายสาธารณสุขได้เปิดเผยว่า ก.ท.ม.ยินดีให้ประชาชนนำขยะไปถมที่ลุ่มหรือที่ที่ขุดหน้าดินออกขาย ซึ่งไม่ไกลจากกรุงเทพฯ มากนัก โดย ก.ท.ม.จะช่วยนำขยะไปถมให้ถึงที่ ซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหาขยะล้นที่เก็บของ ก.ท.ม. ไปในตัว ซึ่งหากประชาชนรังเกียจกลิ่นขยะทางแก้ไขง่ายๆ คือกลบดินขยะนั้นในระดับสูงอีกเพียง 1 ฟุตก็จะหาย และยังช่วยอบขยะให้กลายเป็นปุ๋ยเร็วขึ้น¹¹⁴
- 12 พ.ย.2524 “จัดสัปดาห์ความสะอาด” น.พ.เสม พริ้งพวงแก้ว รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข วันที่ 27 พฤศจิกายน เป็นวันคล้ายวันสถาปนาสาธารณสุข 63 ปี กระทรวงสาธารณสุข จึงกำหนดให้วันที่ 21-27 พฤศจิกายน เป็นวันสัปดาห์แห่งการทำความสะอาด โดยมีคำขวัญว่า “สะอาดเป็นนิสัย อนามัยสมบูรณ์” ความสะอาดเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตและความเป็นอยู่ ซึ่งจะนำไปสู่สุขภาพที่แข็งแรง สมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ¹¹⁵

5.2 ปัญหาเกี่ยวกับแม่น้ำลำคลอง

5.2.1 ปัญหาคลองสกปรก

รัชกาลที่ 4

พ.ศ.2399 พระศรีสุนทรเทพธรร ปลัดมหาไทยมีหนังสือมาถึงเจ้าพระยามหาศรินทรธรรม ผู้รักษากรุงเทพฯ พระยาโบราณบุราณรัก พระพิทักษ์เทพธานี พระยาสุจริตรักษษ เมืองลพบุรีว่า พระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จทางชลมารคไปประทับที่ป้อมเพชรกรุงเทพฯ จึงมีหนังสือมาแจ้งให้เจ้าเมืองจัดการป่าวประกาศให้ราษฎรแผ้วถางทางที่จะเสด็จ เพราะอยู่ในสภาพกรุงรังมาก และอย่าให้มีสิ่งกีดขวางในลำคลองเป็นอันขาด¹

พ.ศ.2399 มีพระบรมราชโองการประกาศแก่ข้าราชการและราษฎรห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดทิ้งสุนัขตาย แมวตาย และซากสัตว์ต่างๆ ลงในแม่น้ำลำคลองทั้งปวง เพราะเป็นสภาพที่ไม่น่าดู และว่าทำให้น้ำโสโครก เป็นที่น่ารังเกียจแก่ชาวต่างประเทศ โดยทรงเตือนอย่างมากกับราษฎรที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ทรงแนะนำให้นำซากสัตว์ต่างๆ ไปฝัง²

รัชกาลที่ 5

พ.ศ.2430 ในปี ร.ศ.106 กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ได้ตรวจคลองทั้งในกรุงและหัวเมือง รวม 24 คลอง พบว่า

1.ราษฎรริมคลองทิ้งขยะมูลฝอยลงคลอง ทำให้โสโครกและตื้นเร็ว อันมีผลให้การสัญจรค้าขายไปมาไม่สะดวกและเสียงบประมาณในการขุดซ่อมคลองด้วย

2.หลุมริมคลองที่เจริญเต็มโตอย่างรวดเร็ว ไม่มีใครเอาใจใส่ พอสวะลอยมาปะทะก็เกาะกันทำให้คลองตื้นเร็ว

3.ราษฎรปลูกเรือนแพ และจอดเรือล้าลงมาในคลอง เรือไปมาไม่สะดวก

วิธีแก้ที่พอทำได้คือ

1.แต่งตั้งผู้รักษาคอง (แต่ก่อนไม่มี) และออก พ.ร.บ. รักษาลำคลอง (พ.ร.บ. นี้มีมาก่อนแล้ว แต่ไม่มีใครสนใจ) นอกจากนี้ควรจะปักหลักเขตคลองด้วย มิฉะนั้นจะเกิดปัญหาตื้นในที่

2.ก่อนจะให้พนักงานรักษาคองทำหน้าที่ รัฐบาลควรจะขุดคลองให้ลึกเสียก่อน เพราะบางคลองตื้นมาก ราษฎรไปมาค้าขายลำบากมาก เมื่อขุดแล้วจึงให้เจ้าหน้าที่ดูแลรักษาต่อไป³

ช.ค.2435 พระยามนตรีสุริยวงศ์ จะเชิญโกฐศุภमारดาไปวัดอนงค์คารามยิ่งในกรณีนี้พระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเพลิงทางชลมารคและสมเด็จพระเจ้าบรมราชเทวีจะเสด็จทางชลมารค แต่ในระหว่างทางที่จะเสด็จนั้น มีหลังคาโรงงานยื่นออกมาเกะกะมาก ในลำคลองก็โสโครกรุงรัง

เรือแพจอดกีดขวางตามลำคลอง ดังนั้นจึงให้นายอำเภอไล่หลังคาเพิงโรงร้านที่ยื่นออกมาในถนน ตัดต้นไม้และตากกลางทางให้สะอาด ตลอดจนไล่เรื่อนแพด้วย⁴

15-31 มี.ค.2435 กระทรวงพระคลังส่งคำร้องบริษัทขุดคลอง ร้องว่าเกิดโจรผู้ร้ายชุกชุม และทิ้งใส่กระบือลงในคลองรังสฤษดิ์ หนังสือลงวันที่ 15-31 มี.ค. รศ.115⁵

พ.ศ.2441 มีคำรียกการคลองมาอยู่ในกระทรวงโยธาธิการ⁶

พ.ศ.2444 รศ.120 ออกพระราชบัญญัติรักษาคคลองรังสิต ต่อมาในปี รศ.121 ได้มีการแก้ไขใหม่⁷

29 มี.ค.2445 มีประกาศกฎข้อบังคับของกระทรวงเกษตร ว่าด้วยรักษาน้ำในคลองภาษีเจริญในตอนตั้งแต่ต.คลองบางหว้า ถึง ต.หนองแขม เพื่อการบริโภคน้ำจืด เนื่องจากกระทรวงเกษตรกำลังขุดซ่อมคลองภาษีเจริญ เมื่อเสร็จ ณ ตำบลใด ตำบลนั้นจะต้องเปิดน้ำให้ไหลเข้าขังอยู่ในลำคลองช่วงนั้น ในประกาศได้ห้ามว่า “ห้ามลงอาบนํ้า ซักผ้า ซ้ำระล้าง และเทถ่ายสิ่งโสโครกลงในลำคลอง หรือในที่ใกล้คลองซึ่งนำเลือนไหลลงคลองได้ ผู้ฝ่าฝืนปรับไม่เกิน 20 บาท” ทั้งนี้ให้ใช้ไปจนถึง 31 พ.ค.2446⁸

19 ธ.ค.2445 กระทรวงเกษตรได้ประกาศใช้ พ.ร.บ.รักษาคคลอง รศ.121 สำหรับคลองภาษีเจริญ⁹

พ.ศ.2446 ออกกฎเสนาบดีกระทรวงเกษตร เป็นข้อบังคับสำหรับคลองภาษีเจริญ¹⁰

5 พ.ค.2446 พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ออกกฎเสนาบดีสำหรับคลองภาษีเจริญ เมื่อจะเปิดใช้จากซ่อมเสร็จแล้วในวันที่ 19 พ.ค.2446 กฎข้อบังคับนี้มีสาระสำคัญดังนี้

1. ให้ยกเว้นที่ริมคลองทั้ง 2 ฝั่งไว้เป็นถนนฝั่งละ 6 ศอก ตลอดลำคลอง
2. ห้ามมิให้ปลูกสร้างสิ่งใดๆในเขตถนนหลวงตามข้อ 1 เว้นแต่จะทำสะพานทำน้ำที่ไม่มีหลังคา และไม่ยื่นพ้นตลิ่งออกมาเกิน 1 ศอก และให้อยู่ในดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่รักษาคคลองว่ากีดขวางการเดินเรือหรือไม่ ฝ่าฝืนปรับไม่เกิน 20 บาทหรือจำคุกไม่เกิน 1 เดือน หรือทั้งปรับทั้งจำ และสิ่งปลูกสร้างนั้นจะต้องถูกรื้อทำลายออกโดยผู้ฝ่าฝืนจะต้องออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดด้วย
3. ควรจะกระทำตามข้อยกเว้นในข้อ 2 ต้องขออนุญาตต่อกระทรวงเกษตร ฝ่าฝืนมีโทษเช่นเดียวกับข้อ 2
4. เรือที่จะเดินในคลองภาษีเจริญต้องเดินทางฝั่งขวามือ
5. ห้ามจอดเรือกลางคลอง ขวางลำ และป้อมลำกัน จนเกิดที่กว้างเกินกว่า 6 ศอก นับแต่ฝั่งคลองออกมา ฝ่าฝืนมีโทษเช่นเดียวกับข้อ 2

6. เรือกลไฟห้ามเดินเร็วกว่า 200 เส้นต่อชั่วโมง ฝ่าฝืนจะถูกกักไม่ให้เดินเรือเป็นเวลา 4 เท่าของเวลาที่ฝ่าฝืน
7. การฝ่าฝืนตามข้อ 6. ถ้าเกิดอันตรายแก่เรือเพื่อนจะต้องชดใช้ค่าเสียหายตามแต่ศาลสั่ง¹¹
- 11 ส.ค.2446 จินซิ่นได้ทำหนังสือต่อเจ้าพระยาเทเวศร์วงษ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ว่าได้พบสารและสิ่งโสโครกในคลองภาษีเจริญมาก จะขอรับหน้าที่เก็บสวะในคลองนี้ โดยคิดต่อข้างเดือนละ 150 บาท ทางกระทรวงไม่อนุญาตเพราะมีเจ้าหน้าที่รักษาคลองอยู่แล้ว และเห็นว่าเป็นการแพงเกินไปสำหรับค่าจ้างที่จินซิ่นเรียกร้อง¹²
- มี.ค.2447 รัชกาลที่ 5 มีพระบรมราชโองการให้เสนาบดีกระทรวงนครบาลประกาศรักษาน้ำในคลองราชดำริห์ และคลองไฟสิ่งโต เนื่องจากราษฎรได้ใช้น้ำในสองคลองนี้ เวลาน้ำกร่อย ดังนั้นจึงออกข้อห้ามเพื่อรักษาน้ำในคลองให้สะอาด¹³
- 23 มี.ย.2447 ประกาศให้ใช้ พ.ร.บ.รักษาคลองรัตนโกสินทร์ รศ.121 สำหรับคลองดำเนินสะดวก โดยบังคับใช้ตั้งแต่ 30 เม.ย. 123 เป็นต้นไป ทั้งนี้วัตถุประสงค์เพื่อรักษาคลองให้เป็นการถาวรไม่ให้ตื้นเขิน ซึ่งจะไม่เป็นการสะดวกแก่การเดินเรือค้าขายและแก่การเพาะปลูกพืชผล และหลังจากที่ได้ซ่อมเสร็จแล้ว ได้มีกฎเสนาบดีสำหรับคลองดำเนินสะดวกขึ้น มีเนื้อความเช่นเดียวกับของคลองภาษีเจริญ¹⁴
- 2-13 มี.ค.2451 จินกิมเสง ขออนุญาตทำท่อนเหล็กลอยน้ำในคลองหลวงสาทร เรื่องนี้กระทรวงนครบาลไม่อนุญาต เพราะคลองสาทรเป็นคลองเล็ก มีถนนฝั่งทั้ง 2 ฝาก เป็นคลองที่รัฐบาลจะรักษาให้เป็นที่สวยงาม ถ้าให้ทำท่อนแพ โรงบักลงในคลองจะเป็นที่รกรุงรัง¹⁵
- 27 มี.ค.2252-30 เม.ย.2453 ข้าหลวงรักษาราชการเมืองนครเขื่อนขันธ์ ให้ราษฎรปลูกต้นไม้ริมคลองประเวศเพื่อกันตลิ่งพัง เจ้ากรมคลองก็เห็นด้วย แต่ขอให้ห่างจากตลิ่ง 8 ศอก เพื่อเผื่อตลิ่งพังได้ที่กิ่งคองเหลือประมาณ 6 ศอกพอดี¹⁶
- รัชกาลที่ 6
- 4 ต.ค.2459 บันทึกรายงานการประชุมของกระทรวงนครบาลเรื่องรักษาคอง ได้มีการตกลงในที่ประชุมแบ่งการรักษาคองเป็น
1. คลองที่มีถนนทั้งสองฝั่ง กรมสุขาภิบาลมีหน้าที่ตรวจและรักษามิให้ผู้ใดวางถ้ำและทิ้งโสโครกในคลอง แต่พวกเรือแพกระทำผิด กรมตำรวจนครบาลรับผิดชอบ
 2. คลองที่มีถนนฝั่งเดียว เช่น คลองผดุง กรมตำรวจรักษามิให้ผู้ใดทำให้สกปรกเทสิ่งโสโครกลงคลอง โดยมีกรมสุขาภิบาลช่วยบอกกล่าวให้ตำรวจทำการจับกุม

- 3.บรรดาคคลองต่างๆ ที่ไม่มีถนนและเป็นคลองดินเงิน เมื่อน้ำขึ้นเรือจึงเดินได้ หรือไม่ได้ กรมตำรวจเห็นควรถมเสียแต่กรมสุขาภิบาลคัดค้าน แต่ก็ไม่มีเงินจะขุดรักษาได้ จึงเป็นเหตุให้กรมตำรวจและสุขาภิบาลต่างไม่ยอมรับรักษา เช่น คลองวัดจักรวรรดิ คลองวัดพิเรนทร์ คลองวัดสระเกษ คลองบางขุนพรหมและคลองข้าววังพระองค์เจ้าสาย เป็นต้น ไม่สามารถตกลงในที่ประชุมได้ แต่สุดท้ายได้ให้กรมตำรวจนครบาลช่วยตรวจตราว่ากล่าว¹⁷
- 29 มี.ค.2460 เสนาบดีนครบาลมีหนังสือถึงพระมโหสถมนตรีศักดิ์ ปลัดจังหวัดนครบาลจังหวัดฉะเชิงเทรา ให้สอบสวนและห้ามปรามราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนริมคลองแสนแสบ มิให้ทิ้งซากสัตว์และสิ่งอื่น ๆ ลงในน้ำ เพราะกระทรวงเกษตรรายงานว่า ได้เกิดความโสโครกและน้ำเหม็นในคลองแสนแสบ เพราะเหตุดังกล่าว¹⁸
- 26 ก.ค.2464 ข่าวนั่งเรือพิมพ์ “คลองเป็นคุณหรือเป็นโทษ” ความว่า คลองหลอด คลองวัดมหารธรรม คลองวัดราชบพิธ และคลองวัดสุทัศน์ คลองเหล่านี้มีต้นและปลายคลองจะโยงถึงแม่น้ำหรือคลองใหญ่ทั้ง 2 ทาง ยังผลให้กลางคลองหมักหมมไปด้วยสวะคราบโคลน เพราะเหตุสิ่งเหล่านี้ไหลออกไม่ได้ อันเนื่องมาจากคลองเหล่านี้มีต้นไม้และปลายคลองออกสู่แม่น้ำ และว่าสกปรกมากขึ้น เมื่อประชาชนได้ทิ้งสิ่งโสโครกลงไปอีก¹⁹
- 25 ม.ค.2465 เจ้าพระยาราชเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยมีหนังสือถึงเจ้าพระยามหิธร ราชเสนาธิการว่า น้ำในลำแม่น้ำเพชรบุรีซึ่งเป็นที่ขึ้นชื่อว่า เป็นน้ำสวย ใช้ในราชการสำหรับพระเครื่องต้นนั้น บัดนี้ลำน้ำเพชรบุรีมีบ้านเรือนตั้งอยู่ตลอดทั้ง 2 ฝั่งและเจริญมากขึ้น รุกขึ้นไปทางเหนือลำน้ำทุกทีและลำน้ำเพชรบุรีตอนใต้ที่เคยเห็นกันว่าสะอาดเมื่อ 15 ปีก่อนมาบัดนี้เป็นน้ำที่มีสิ่งปฏิกูลน่ารังเกียจ จึงเห็นควรเลิกเสวยน้ำจากเพชรบุรีมาเป็นน้ำประปา ทรงเห็นชอบ²⁰
- 1 มี.ค.2466 ประกาศใช้ พ.ร.บ.รักษาคลอง พ.ศ.2445 (รศ.121) สำหรับคลองระพีพัฒน์ คลองระพีพัฒน์สายตะวันตก คลองระพีพัฒน์สายใต้ คลองจำหน่ายน้ำต่างๆ และคลองบริวารของคลองจำหน่ายน้ำในเขตการทค่น้ำแฉวป่าสัก จังหวัดสระบุรี พระนครศรีอยุธยา รัตนบุรีและปทุมธานี ในมณฑลอยุธยาหลังจากได้มีการก่อสร้างทค่น้ำแฉวป่าสักเรียบร้อยแล้ว²¹
- 12 ม.ค.2468 พระยาชลมากพิจารณาพิจารณ์มีหนังสือถึงพระยาสรรพกิจ เกษตรกร ปลัดกระทรวงเกษตรว่าเป็นการสมควรที่จะคิดค่าเช่าจากผู้ปลูกไร่ค้าขายสิ่งของในบริเวณที่ดินของรัฐบาลตามตลิ่งคันคลองระพีพัฒน์สายใหญ่ และคลองส่งน้ำสายต่างๆ ตามวิธีการรถไฟหลวงแห่งกรุงสยาม เพราะเวลานี้ราษฎรชาวไร่กันมักเทขยะมูลฝอยลงในลำคลองกระทำให้น้ำเหม็น เป็นสิ่ง

โศโครก เกิดอันตรายต่อความสุขของประชาชน และกระทำความเสียหายต่อตลิ่งคันคลอง
ส่งน้ำเป็นอันมาก²²

รัชกาลที่ 8

7 ก.พ.2477 ร.ต.รัตนพันธ์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดพัทลุง เสนอร่าง พ.ร.บ.รักษาคล่องนอกเขตชลประทาน พ.ศ.2477 โดยมีมุ่งหมายจะให้มีการบำรุงรักษาคล่อง เพื่อให้เรือแพเดินสัญจรไปมาสะดวก โดยให้มีการค้าขายเรือดีขึ้น ทั้งนี้ความจริงมี พ.ร.บ.รักษาคล่อง รศ.121 อยู่แล้ว แต่ใช้บังคับในเขตชลประทาน พ.ร.บ.นี้จึงมุ่งหมายถึงคล่องทั่วไป และไม่เกี่ยวข้องกับคล่องที่ พ.ร.บ.รักษาคล่อง รศ.121 คุ้มครองอยู่แล้ว²³

6 ส.ค.2478 คำตอบกระทู้ถามของขุนวรดิษฐ์รัฐมนตรีผู้แทนราษฎร จังหวัดหนองคาย เรื่องคล่องในกรุงเทพฯ ว่า คล่องต่างๆในพระนคร กระทรวงมหาดไทยได้แยกออกเป็น 2 ประเภทคือ คล่องที่เล็กไม่อาจเป็นปะน โยชน์แก่การระบายน้ำก็จะถมเสีย และคล่องที่มีขนาดใหญ่ หรือมีประโยชน์แก่การระบายน้ำและการจราจรทางน้ำ ก็จะบำรุงรักษาให้ใช้ได้ประโยชน์จริงๆ²⁴

รัชกาลที่ 9

5 เม.ย.2492 เจ้าคุณอนิรุทธเทวานคราภิบาลให้จัดการชำระล้างโศโครกตามลำน้ำ และคล่องทุกแห่งที่ไม่ได้ทำมานานแล้ว²⁵

23 มี.ค.2496 พาดหัวข่าว “กรม.ให้มหาดไทยวางโครงการขุดคล่องเป็นทำขนถ่ายสินค้าน้ำขึ้นใหม่” คณะรัฐมนตรีพิจารณาเห็นว่า การบูรณะพระนครให้สวยงามบรรดาคล่องต่างๆ ในพระนคร ต้องทำให้น้ำสะอาดและเสนอทำเขื่อนกั้นคลอง และจัดระเบียบ แต่ถ้ำปล่อยให้เรือบรรทุกถ่าน อีฐ หิน ปูน ทราย ไปจอดขนถ่ายไว้ที่ริมคลองดังเช่นทุกวันจะทำให้เกิดความสกปรกไม่น่าดูเชยเคย ผลการประชุม ให้ขุดคล่องทำทำขนถ่ายสินค้านอกพระนครขึ้นใหม่ โดยให้กระทรวงมหาดไทยรับไปพิจารณาวางโครงการนี้²⁶

ก.ค.2497 เทศบาลนครกรุงเทพดำริที่จะลอกคลองวัดราชบพิธตลอดคลองให้ถูกสุขลักษณะ แล้วสร้างปากคอนกรีตปิดคลองโดยตลอด เพื่อจัดให้เป็นที่ตั้งวางหาบเร่งงลอย โดยจะจัดทำให้ถาวรแบบริมคลองสะพานหิน มีหลังคาตลอดคลอง²⁷

ก.ค.2498 “เทศบาลกรุงเทพจะขุดลอกคลองใหม่” เมื่อได้รับเงินกู้จากธนาคารต่างประเทศแล้ว คลองโอง่างที่เทศบาลจะขุดลอกนี้ทั้งสองข้างจะทำให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจได้อีก โดย

ขยายเป็นเขื่อนกว้างข้างละ 4 เมตร ให้ปลูกต้นไม้ ดอกไม้ ตลอดคลองและจัดหาม้านั่งมาไว้ด้วย²⁸

3 ก.ย.2497 พาดหัวข่าว “เทศบาลจะวางแผนแก้คลองสกปรกจะให้เรียบร้อยใน 3 ปี” ตอนแรกคณะเทศมนตรีได้คิดที่จะขุดดินจากที่สาธารณะในเขตเทศบาลขึ้นนอกมาถมคลองเหล่านี้ ทำให้เป็นพื้นที่ราบเพื่อตัดแปลงเป็นถนนในภายหลัง แต่ต้องใช้เงินมากในที่สุดจึงกำหนดโครงการ 3 ปี โดยจะเลือกวิธีปฏิบัติเป็นขั้นๆ ไป ตามสภาพของคลอง กล่าวคือ คลองแห่งใดตื้นเขินเป็นคลองๆ ก็ให้นำดินมาถมเป็นถนน คลองใดกว้างมาก เช่น คลองสะพานหัน ให้แก้ด้วยการขุดคลองให้ลึกและแก้ไขระบบท่อระบายน้ำบริเวณถนนริมคลองให้ดีพร้อมไปด้วย²⁹

มี.ค.2501 “ขอให้ประชาชนช่วยกันรักษาความสะอาดคลองส่งน้ำประปา” กรมโยธาฯ ประกาศว่า ด้วยคลองส่งน้ำของประปากรุงเทพฯ จากจังหวัดปทุมธานีมีระยะทางยาวถึง 26 กม. ปรากฏว่ามีประชาชนตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ตามริมคลองในเขตบางซื่อ และสามเสน ซึ่งเป็นปลายทางได้ถือความสะอาดส่วนตัว ลงอาบน้ำและซักผ้าในคลองทำให้เกิดความสกปรกแก่ทางน้ำซึ่งใช้ในการบริโภคเป็นการผิดกฎหมาย จึงขอความร่วมมือจากประชาชนช่วยกันรักษาความสะอาดไว้ ขอให้งดการกระทำดังกล่าวเสีย ปากมีเชื้อฟังจะดำเนินการตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด³⁰

13 มิ.ย.2510 เทศบาลปฏิเสธให้เอกชนทำคลองเป็นตลาด เพียงแต่ให้เอกชนเช่าที่ริมเขื่อนเพื่อจัดตั้งแผงลอยขายอาหารและขายผ้าตอนสะพานหัน ซึ่งดำเนินการไปนานแล้วเท่านั้น³¹

พ.ศ.2511 เทศบาลกรุงเทพฯ ได้จัดตั้งสำนักงานขุดลอกคูคลอง ทำการขุดลอกและบำรุงรักษาคลองในเขตเทศบาลกรุงเทพฯ ให้อยู่ในสภาพไม่สกปรกและตื้นเขิน และให้สามารถใช้คูคลองให้เป็นประโยชน์ได้เต็มที่ทั้งในการระบายน้ำหรือดับเพลิง และเป็นวิธีหนึ่งที่จะกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงด้วย³²

ม.ค.2511 “แผน 42 ล้าน พื้นที่กรุงเทพฯ ให้เป็นเวนิส “ตะวันออก” ใหม่” เทศบาลนครกรุงเทพฯ มีแผนริเริ่มแน่นอน โดยจะขุดลอกคลองและบูรณะคลองตลอดจนคลองเล็กคลองน้อยและคู ซึ่งมีเหลืออยู่ในเขตเทศบาลรวม 141 คลอง จะทำให้เป็นคลองใหม่ มีน้ำไหลไปมาสะดวก โดยเฉพาะคลองใหญ่ๆ 6 คลอง ที่เขื่อนน้ำชูตากรุงเทพฯ คือ คลองหลอด คลองโอง่าง คลองผดุงกรุงเกษม คลองแสนแสบ คลองสามเสน คลองสาทร จะสร้างเขื่อนคอนกรีตสองฝั่งคลองโดยตลอด³³

ก.พ.2511 “ชุดครั้งนี้ใหญ่ที่สุดนับตั้งแต่สร้างกรุงรัตนโกสินทร์มา” เทศบาลได้ดำเนินการขุดลอกคูคลองต่างๆ ให้เสร็จภายในกำหนด 3 ปี จำนวนคลองทั้งหมดมีประมาณ 200 แห่ง ในการขุดลอกครั้งนี้ นับว่าเป็นครั้งแรกและครั้งใหญ่ที่สุดที่ทำมา การขุดให้ประชาชนนำดินไปถมที่ลุ่มภายในเรือนของตน โดยไม่คิดมูลค่าอย่างใดเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ เช่น น้ำท่วม น้ำขัง ทำให้เป็นแหล่งเพาะยุง และยังสามารถโคลงที่สะอาดอีกด้วย³⁴

ก.พ.2513 เทศบาลขุดลอกคลองไปแล้ว 50 คลอง จากจำนวนทั้งสิ้น 152 คลอง³⁵

11 เม.ย.2516 กระทรวงมหาดไทยใช้งบประมาณ 20 ล้านบาท ปรับปรุงขุดลอกคูคลองกรุงเทพมหานคร³⁶

ปัญหาคลองตันเงิน

รัชกาลที่ 4

พ.ศ.2408 คลองสะพานหัน ซึ่งกว้างประมาณ 7 วา ตั้งแต่ปากคลองตลาดจนถึงสะพานหัน มีเรือเข้ามาค้าขาย และจอดเกะกะคลอง รวมทั้งทิ้งสิ่งปฏิกูลต่างๆ ลงในคลองด้วย ทำให้คลองตันเงิน ซึ่งต้องใช้เงินแผ่นดินขุดลอกคลอง¹

รัชกาลที่ 5

พ.ศ.2416 สารตราเจ้าพระยาจักรี ถึงปลัดกรมการเมืองฉะเชิงเทราให้เกณฑ์ราษฎรที่มีบ้านเรือนอยู่ริมคลองขุดดินหน้าศาลากลางพรมแดนเมืองฉะเชิงเทราไปจนถึงคลองแสนแสบ โคนเลนขึ้นจากคลองให้ลึก 2 ศอก ทั้งนี้เพราะในฤดูแล้งการเดินเรือมักติดขัดด้วยเลนในคลอง ต่อมาพระยาวิเศษฤๅไชย กรมการเมืองฉะเชิงเทรา รายงานเข้ากรุงเทพฯ ขอแรงเลขซึ่งเป็นชาวบ้านแคว้นนั้นจำนวน 1 พันคน เพื่อโกยเลนตามคำสั่งจากสารตรา²

15 พ.ค.2433 รายงานขุนปราบชลๅไชย ความว่า นายคลองได้ไปตรวจคลองภาษีเจริญตั้งแต่ปากคลองทวีวัฒนา หลั้ก 300 เส้นถึง 200 เส้น พบว่า ราษฎรได้เอากระบือรับจ้างขุดเรือในคลองทำให้ดินพังและคลองตันเงิน ในบางที่กระบือก็ลงไปนอนในคลอง นายคลองว่ากล่าวก็ไม่ฟัง คอมมิตตี กรมพระนครบาลจึงให้ นายแขวงนั้นๆ ว่ากล่าวตักเตือนถ้าไม่ฟังก็ให้เอาตัวมาปรับใหม่³

พ.ศ.2442 กระทรวงเกษตรได้มีความคิดที่จะขุดซ่อมคลองภาษีเจริญ เพราะปรากฏว่าคลองนี้เริ่มตันเงินไม่สะดวกแก่การเดินเรือ ทั้งนี้เพราะเมื่อขุดคลองครั้งแรกๆ ได้นำดินที่ขุดได้ทิ้งไว้ริมคลอง จึงทำให้ดินนั้นๆ ไหลลงคลองเมื่อฝนตกทำให้ตันเงิน⁴

5 เม.ย.2443 นายวาส นายเลื่อม นายบุญมา เจ้าพนักงานในกรมเกษตรากร ได้ยื่นรายงานการสำรวจคลองพระราชทานพิมณ ต.บางบัวทอง ว่าฝั่งคลองกว้างบ้างแคบบ้าง ไม่ตรงเพราะพังทลายหรือไม่ก็เป็นทางกระบือลงไปเหยียบย่ำตันเงิน น้ำในคลองแห้ง ในคลองมีแต่เลนลึกศอกเศษ ราษฎร

ไม่สามารถใช้น้ำในลำคลองนี้ได้เพราะน้ำเป็นโคลน และมีความเห็นว่ ถ้าทิ้งไว้ไม่ขุดไปให้ทูลและไม่ซ่อมแซมแล้วไม่เกิน 3 ปีคลองนี้จะตื้นเป็นพื้นดิน เพราะน้ำเดินไปมาไม่สะดวกและ 2 ฟังคลองก็พังเป็นทางกระบือเสียหลายแห่ง⁵

- 26 ส.ค.2443 พระยาสุนทรบุรีข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครไชยศรี ได้มีใบบอกมายังกระทรวงมหาดไทย ว่าต้องการให้กระทรวงเกษตรซ่อมคลองมหาสวัสดิ์ และคลองเจดีย์บูชา เพราะคลองทั้ง 2 ตื้นเขินมากการเดินเรือเพื่อขนส่งผลผลิตทางการเกษตรต้องล่าช้ามากเพราะต้องค้างอยู่ในคลองเสีย 2-3-4 วัน เพื่อรอให้มีน้ำมากซื้อจะได้แล่นเรือต่อไป⁶
- ส.ค.2444 ใบบอกพระสินธุสงคราม ผู้ว่าเมืองสมุทรสงคราม ขอตั้งเงินในงบประมาณ ศก 120 เพื่อซ่อมคลองสุนัขหอน ซึ่งตื้นเขินมาก ทางกระทรวงมหาดไทยได้แจ้งไปยังกระทรวงเกษตรเกี่ยวกับเรื่องนี้ กระทรวงเกษตรได้ตอบว่า จะต้องซ่อมคลองที่สำคัญก่อน คือ คลองภาษีเจริญ เป็นต้น และยังชี้ว่า คลองที่ตื้นๆ ในเวลานี้มีมากหลายคลอง ขอให้รอวิศวกรไปตรวจก่อน⁷
- 8 ส.ค.2447 ผู้ว่าราชการเมืองชัยบุรี มีหนังสือกราบทูลกรมหลวงนครสวรรค์ ว่าราษฎรได้ปล่อยสัตว์พาหนะลงคลอง โดยไม่นำมาลงตามท่าข้ามที่ทำไว้ ทำให้ตลิ่งพังและคลองตื้น เมื่อจับได้จะปรับตาม พ.ร.บ.รักษาคอง รศ.121 ก็ทำไม่ได้เพราะ พ.ร.บ.นี้ ไม่ได้ให้ใช้สำหรับคลองแขวงเมืองชัยบุรีจึงกราบทูลมาเพื่อขอคำสั่งต่อไป⁸
- 28 ก.ค.2449 เจ้ากรมกองตระเวนแผนกใต้ มีหนังสือถึงข้าหลวงรักษาราชการเมืองนครเขื่อนขันธ์ ว่าราษฎรปล่อยกระบือลงนอนในคลองสำโรง ทำให้ตลิ่งพังและกีดขวางการสัญจรไปมาด้วยจะทำอะไรลงไปก็ไม่มีพระราชบัญญัติรักษาคอง ดังนั้นจึงเห็นควรให้มีกฎเสนาบดีเพื่อเป็นข้อห้ามและปรับผู้ฝ่าฝืน คือ ถ้าผู้ใดปล่อยกระบือลงนอนในคลองเมื่อถูกจับต้อง เสียค่าไถ่กระบือตัวละ 2 บาท และค่าหญ้าวันหนึ่งตัวละ 16 อัฐ ส่วนค่าจับ 2 บาทนั้น จะให้คนจับ 1 บาท เข้าวัง 1 บาท⁹
- 25 ส.ค.2449 กรมกองตระเวนได้รายงานมายังเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่าแถวลำคลองสำโรง เมืองนครเขื่อนขันธ์ ปล่อยกระบือลงนอนในคลองทำให้ตลิ่งคันคลองพัง กองตระเวนห้ามปรามก็ไม่ฟัง ทั้งยังกีดขวางในการไปมาค้าขายของราษฎรด้วย จึงเห็นควรให้ออกกฎเสนาบดีปรับเจ้ากระบือ และกฎเสนาบดีนี้ขอให้ใช้กินเมืองสมุทรปราการและมินบุรี ด้วยเพราะเขตแดนคาบเกี่ยวกัน¹⁰

รัชกาลที่ 6

- พ.ศ.2453 พระยานนทบุรีศรีเกษตรากรม ผู้ว่าราชการเมืองมีนบุรี ผู้ว่าราชการเมืองชัยภูมิรายงานเข้ามายังกระทรวงเกษตรฯ ว่า ระดับน้ำตามคลอง 6 วาสายล่างและสายบนกับคลองซอยต่างๆ ตื้นเขินขึ้นมาก บริษัทขุดคลองและกุณาสยามกลับนิ่งไม่ข้อมคลองตั้งแต่ รศ.109 ถึง 129 ทำให้เกิดความเสียหายแก่ต้นข้าว¹¹
- 13 ก.ค.2453 เจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาลมีหนังสือถึง หม่อมเจ้าสง่างาม ข้าหลวงรักษาราชการเมืองมีนบุรี ให้สั่งท้องที่คอยดูแลและห้ามปรามราษฎรอย่าให้โดยโคนในบ่อปลาสดในคลอง และอย่าให้กระบือลงนอนในลำคลอง เพราะจะเป็นสาเหตุให้คลองตื้นและแคบลง¹²
- 10 ต.ค.2453 พระยานนทบุรีศรีเกษตรากรม ผู้รักษาราชการเมืองชัยภูมิ แจ้งมายังกระทรวงนครบาลว่า ราษฎรในท้องที่ อำเภอลำลูกกา พวกนี้ร้องว่าคลอง 6 วาสายล่าง คลอง 1 คลอง 7 และคลอง 13-14 รังสิตตื้นเขิน ทำให้เป็นการลำบากแก่ราษฎรในการเดินเรือขนส่งข้าว และพื้นดินเสียการทำงานไม่ได้ผล โดยเฉพาะคลอง 6 วาสายล่างนั้นได้ขุดมาเป็นเวลา 15-16 ปีแล้ว จึงขอให้บริษัทขุดคลองมาขุดข้อมคลองดังกล่าว และระยะหลังๆ คลอง 6 วาสายล่างก็มีคนมาอาศัยอยู่มากหนาแน่นขึ้น กระทรวงนครบาลจึงมีหนังสือถึงกระทรวงเกษตรถึงเรื่องนี้ เพื่อให้กระทรวงเกษตรว่ากล่าวแก่บริษัทขุดคลองให้ดำเนินการขุดข้อมคลอง¹³
- 25 เม.ย.2464 มีประกาศกระทรวงเกษตร ตักเตือนราษฎรในตำบลทุ่งหลวงคลองรังสิตให้ปฏิบัติตาม พ.ร.บ.รักษาคคลอง รศ.121 และกฎเสนาบดีกระทรวงเกษตร ลงวันที่ 12 สิงหาคม รศ.129 ทั้งนี้เพราะนายวิลชัน เจ้ากรมตักน้ำได้มีหนังสือถึงปลัดกระทรวงเกษตรว่า ราษฎรในทุ่งหลวงบริเวณรังสิตประพุดิพิศ พ.ร.บ.รักษาคคลอง รศ.121 คือไล่หรือนำสัตว์พาหนะลงคลองและข้ามคลองผิดที่ๆ เจ้าพนักงานได้กำหนดไว้ให้ ปลุกกระท่อมริมคลอง ปลุกหญ้าเลี้ยงปลาในคลอง¹⁴
- 23 ธ.ค.2465 ห้ามราษฎรปล่อยสัตว์พาหนะเหยียบย่ำตามลำคลอง และถนนคันคลองและทำนบ ในมณฑลปราจีนบุรี ทั้งนี้เป็นไปตาม พ.ร.บ.รักษาคคลอง รศ.121 มาตรา 7-8 และกฎหมายลักษณะอาญามาตรา 336 (5) และ (8) มีสาระดังนี้
- พ.ร.บ.รักษาคคลอง รศ.121
- ม.7 “การที่จะพาสัตว์พาหนะคือ ช้าง ม้า โค กระบือ ขามคลองนั้น ให้ขึ้นลงได้ที่ทำซึ่งกำหนดไว้ให้เป็นที่สำหรับข้ามสัตว์พาหนะ ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดพาสัตว์พาหนะขึ้นลงคลอง

นอกจากทำข้ามเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดกระทำผิดต่อมาตรานี้ผู้นั้นมีโทษให้ปรับผู้นั้นรายตัวสัตว์พาหนะเป็นเงินไม่เกินตัวละ 10 บาท”

ม.8 “ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดละเลยปล่อยสัตว์พาหนะมาทำแปลงในถนนหลวงให้ปรับผู้นั้นรายตัวสัตว์เป็นเงินไม่เกินตัวละ 1 บาท”

กฎหมายอาญา

ม.336 (5) “ผู้ใดปล่อยปละสัตว์หรือสัตว์พาหนะของมันให้เที่ยวไปตามถนนหลวง ท่านว่ามันมีความผิดต้องระวางโทษชั้นที่ 1”

ม.336 (8) “ผู้ใดปล่อยปละให้ปศุสัตว์หรือสัตว์พาหนะของมันไปทำอันตรายแก่ถนนหลวงก็ดี ที่สำราญสำหรับสาธารณะก็ดี เชื้อนทางสำหรับน้ำไหล รางน้ำและที่ทางหรือสิ่งใดใด ซึ่งสำหรับประโยชน์ของสาธารณะชนก็ดี ท่านมีความผิดต้องระวางโทษชั้น 2”¹⁵

28 พ.ย.2466 มีคำสั่ง 75/2466 ของแผนกการรักษาที่สาธารณะประโยชน์ เรื่อง “เลิกการอนุญาตกองเสาในลำคลองบางคลอง” การกองเสาในลำคลองเป็นเวลานานเป็นสาเหตุที่ทำให้คลองตื้น และแคบอย่างหนึ่งและทั้งยังทำให้ไม่สะดวกแก่สาธารณะสัญจร จึงมีคำสั่งนี้คือให้เลิกกองเสาในคลองเหล่านี้ เช่น คลองสามเสน คลองผดุงกรุงเกษม คลองบางลำพู คลองโรงไหม คลองวัดเทพธิดา คลองตลาด คลอดหลอด คลอดวัดราชบพิธ คลองสะพานหัน คลองสีลม คลองสาทร คลองหัวลำโพง คลองมหานาค คลองบางกระบือ คลองเปรมฯ คลองขื่อนา คลองพญาไทย¹⁶

รัชกาลที่ 7

15 มี.ค.2468-18 ส.ค.2469 พระยาศรีสารวจ พระยาวาสเทพ พระยาจักร์ชวนะเทพ ขออนุญาตขุดซ่อมคลองเตย และคลองพระ โขนงเก่า เนื่องจากคลองที่เชื่อมคลองเตยและคลองพระ โขนงเก่า ซึ่งราษฎรเคยใช้เป็นทางสัญจรไปมาและใช้น้ำในการทำนาหลายพันไร่ มาบัดนี้คลองตื้นเขินมากราษฎรและต้นข้าวเดือดร้อน ดังนั้นจึงขอกุดซ่อม ส่วนดินที่เหลือก็จะถมริมทางรถไฟให้ดี¹⁷

5.2.3 เกี่ยวกับการทำนบกั้นน้ำ

รัชกาลที่ 2

พ.ศ.2354 น้ำในคลองบางแก้ว ในจังหวัดอ่างทองเกิดขึ้นเงิน เนื่องจากน้ำในแม่น้ำไหลกัดเซาะแผ่นดินออกเป็นทำลำแม่น้ำอีกสายหนึ่ง น้ำจึงเกิดการเปลี่ยนทางเดิน ทางคลองบางแก้วจึง

เกิดขึ้นเงิน จึงได้จัดการให้เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์เป็นแม่กองคุมคนเมืองนครราชสีมา ตลอดจนเมืองเวียงจันทร์ และหัวเมืองฝ่ายตะวันออกทำนบกั้นลำแม่น้ำที่เกิดขึ้นที่หลัง เพื่อให้สายน้ำไหลไปเข้าคลองบางแก้วเหมือนเดิม¹

รัชกาลที่ 5

เมื่อการติดต่อค้าขายมีมากขึ้น การใช้เรือแพ เรือกลไฟเพิ่มขึ้น เจ้าหมื่นไวยวรนาถ (เจิม แสงชูโต) ผู้บังคับการกรมทหารม้า จึงได้เสนอให้สร้างประตุน้ำปิดเปิดได้เพื่อใช้เป็นที่เก็บกักน้ำ มากกก็จะเก็บกักน้ำไว้ไม่ให้เสียหายเป็นอันตรายแก่ไร่นาของราษฎรในเวลาน้ำน้อยก็สามารถปล่อยน้ำให้เต็มเรือสามารถวิ่งผ่านไปมาได้ตลอดปี ไม่ต้องรอฤดูน้ำเหมือนที่ผ่านๆ มา รัฐบาลมองเห็นความสำคัญนี้จึงได้อนุมัติให้สร้างประตุน้ำขึ้นที่คลองรังสิตประยูรศักดิ์ คือ ประตุน้ำจุฬาลงกรณ์ และประตุน้ำเสาวภา โดยให้บริษัทที่รักจ้างทำเก็บเงินจากเรือที่ผ่านไปมา²

พ.ศ.2419-2421 ชาวบ้านคลองสี่ตะกระบือ 100 คนเศษ ร้องเรียนมายังพระอินทร์เทพย์ ว่าเดิมพวกเขาทำนา ได้ผลดีมาก ข้าวงามดีเพราะน้ำจืดอยู่ถึง 7-8 เดือน แต่ต่อมาหลวงนาทเกษิกร มาขุดคลองตัด ปลายคลองสี่ตะกระบือ ทะลุไปถึงเขตตำบลแหลมใหญ่ แขวงเมืองสมุทรปราการ เพื่อทำนา เหลือ ทำให้น้ำเค็มไหลเข้าคลอง ทำให้ข้าวไม่งอกงาม ทำนาไม่ได้อผล ต่อมาหลวงนาทเองก็ ไม่ได้ทำนาเหลือแล้ว พวกค้าขายก็ไม่ได้ขึ้นล่อง ดังนั้นชาวบ้านจึงทำนบปิดคลอง³

ธ.ศ.2432 ปิดทำนบคลองสาธิตา และคลองหลวง แขวงเมืองพนัสนิคม เพื่อให้ราษฎรมีน้ำทำนาและ ไร่บริโภก⁴

พ.ศ.2443 ถ้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช กราบทูลกรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ความว่า เมือง สงขลาขอก่อเขื่อนที่หน้าเมืองเพราะในเดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนตุลาคม ลมตะวันตกพัด จัดมากบรรดาเรือใหญ่่น้อยได้รับความลำบาก จึงขอสร้างเขื่อนเพื่อเป็นที่กำบังเรือได้ นอกจากนี้ยังเป็นสะพานขนสินค้า ตลาดและคลังเก็บสินค้าได้ด้วย⁵

พ.ศ.2443 ข้ำหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช กราบทูลกรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ความว่า ขอให้ ทางกรุงเทพฯ ส่งนายช่างมากระทำทำนบให้ถาวร มีประตุน้ำชนิดปิดได้ เพื่อราษฎรจะ ได้ทำ นาได้บริบูรณ์ และจำทำให้การเดินทางไปมาสะดวกขึ้น⁶

พ.ศ.2444 บริษัทขุดคลองและคูนาสยามได้มีหนังสือถึงกระทรวงเกษตรขออนุญาตทำประตุน้ำตำบล ลำหิน ทุ่งแสนแสบ โดยชี้ว่า เป็นเพราะได้มีผู้ล่ายทำนบที่บริษัททำขึ้นหลายแห่งหลาย ตำบล ทำให้เกิดความเสียหายแก่บริษัทและการเพาะปลูก และยังเสียหายมากขึ้นเมื่อมีการ

ทำลายทำนบที่วัดสามง่าม ตำบลหิน เพราะเป็นที่รวมน้ำไหลออกมาจากคลอง ซอย 8, 9, 10, 11 และ 12 ฟังได้คลองหกวาสายล่าง บริษัทได้ชี้แจงต่อไปว่า ทำนบที่พังนี้มีสาเหตุมาจากพวกชาวเรือได้ทำลายเพื่อให้การเดินเรือสินค้าข้าวเป็นไปได้สะดวก ดังนั้นบริษัทจึงหาทางออกด้วยการที่จะสร้างประตูน้ำ ณ ที่ดังกล่าวเพื่อประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย คือ ทั้งแก่การเพาะปลูก และการเดินเรือ ทางรัฐบาลไทยได้อนุมัติให้ทำได้

10 มิ.ย.2444 บริษัทขุดคลองและคูนาสยามได้มีประกาศแจ้งความแก่ราษฎรที่ทำนาอยู่บริเวณคลองของบริษัทว่า บริษัทจะเปิดประตูน้ำให้น้ำไหลออก เพราะบริษัทเห็นว่า ช่วงเดือน 7-8-9 เป็นฤดูฝน ซึ่งราษฎรกำลังไถหว่านข้าวในที่นา การที่ขังน้ำไว้มากจะทำให้การไถหว่านไม่สะดวก และน้ำที่ปิดขังยังไวมืดเปรี้ยวซึ่งก่อให้เกิดโรคแก่ราษฎรได้ การมีน้ำแต่พอดีจะทำให้การไถหว่านได้โดยสะดวก หน้าที่ได้ไถไว้แล้วจะมีเวลาเผาแคะรากแห้งตาย และมีเวลาที่จะหว่านเผาป่าได้อีก ดังนั้นบริษัทจะเปิดประตูน้ำจุฬาลงกรณ์ให้น้ำไหลออกตั้งแต่วันที่ 10 มิ.ย. 120 เป็นต้นไป⁸

ต.ค.2444 บริษัทขุดคลองและคูนาสยามได้ขออนุญาตต่อกระทรวงเกษตรว่าจะต้องปิดทำนบคลอง 10-15-16 แขวงเมืองนครนายก และขอทำทำนบที่คลองสาม หรือ คลองศิระกะระบือ เพราะเป็นทางน้ำไหลออกที่สำคัญ ซึ่งมีผลให้น้ำทั้งทุ่งของบริษัทแห้งลง แม้จะปิดประตูน้ำต่างๆ ก็ช่วยไม่ได้ ซึ่งได้รับอนุญาต นอกจากนี้บริษัทยังชี้อีกว่า ทำนบต่างๆ ที่ถูกทำลายลงส่วนมากเป็นฝีมือของชาวเรือและชาวประมง จึงขอให้รัฐช่วยรักษาทำนบด้วย เมื่อบริษัทได้สร้างทำนบต่างๆ ที่ถูกทำลายลง ทางรัฐบาลไทยไม่ตอบรับ แต่ขอให้บริษัทช่วยค่ามัชจ่ายในการรักษาทำนบด้วย⁹

พ.ศ.2445 ข้าหลวงว่าราชการเมืองฉะเชิงเทรามิไบบอก ความว่าข้าราชการและราษฎรได้ช่วยกันทำนบกั้นน้ำ 4 ทำนบ เพื่อใช้ในการทำนา เนื่องจากปี ร.ศ.121 น้ำน้อย และต่อมานายอำเภอบางคล้าและนายอำเภอหัวไทร ได้ออกตรวจพบว่าปีนี้น้ำน้อย จึงให้ราษฎรช่วยกันทำทำนบกั้น 9 ทำนบ (ที่อำเภอบางคล้า 5 ทำนบ และอำเภอหัวไทร 4 ทำนบ) เพื่อกั้นน้ำไว้ใช้เพาะปลูก¹⁰

6 ก.พ.2445 จินลอยหม้าย ยื่นหนังสือกระทรวงเกษตรเพื่ออนุญาตทำประตูเปิดปิดในคลองเปรมฯ โดยอ้างว่า ร.ศ.109 ฝนแล้งน้ำในคลองเปรมฯ แห้งถึงขนาดดินในคลองแตกกระแหง โคนกระบือลากเกวียน ข้ามคลองได้ ปี ร.ศ.119 ก็แห้งแล้งอีก และปี ร.ศ.121 นี้ก็แห้งอีก โดยน้ำแห้งตั้งแต่คลองรังสฤษดิ์ ลงไปถึงสี่แยกบางเขน แขวงกรุงเทพ กับตอนเหนือคลองรังสฤษดิ์ขึ้นไปตลอดคลองเปรมฯ นั้นทำให้ประชาชนโดยทั่วไปขาดแคลนน้ำใช้ดื่ม และจินลอยยังชี้อีก

ว่าคลองเปรมฯ ช่วงนั้นตื้นเขินมากขึ้นทุกที แม้ถึงหน้าน้ำก็ปรากฏว่าคลองนี้ลึกประมาณ 12 นิ้วได้ นอกจากนี้จันทวยยังแจ้งด้วยว่าคั่นคลองเปรมประชากรทั้งสองฝั่งกร้างว่างเปล่า ไม่มีต้นไม้คลุมดินคลอง ประกอบโคกระบือขึ้นลงกินน้ำเหยียบย่ำคั่นคลอง จึงทำให้เกิดการพังทลายลงไป ทำให้เกิดความตื้นเขินมากขึ้นไปอีก จันทวยเสนอว่าถ้าให้คนทำประตุน้ำในคลองเปรมฯ แล้ว คนก็จะปลูกต้นไม้ขึ้นคลุมดินริมคลองเปรมฯ ให้ในปีถัดไปจากทำประตุน้ำแล้ว¹¹

13 ก.ย.2445 มีประกาศ พ.ร.บ.รักษาทำนบ โดยกระทรวงเกษตร ตามพระบรมราชโองการ มีเนื้อความที่สำคัญดังนี้

ข้อ 3 ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดทำอันตรายแก่ทำนบ

ข้อ 4 ห้ามมิให้ปล่อยสัตว์ พาหนะ ลงเหยียบย่ำทำอันตรายแก่ทำนบ

วัตถุประสงค์ของการประกาศ พ.ร.บ.ฉบับนี้ เพื่อบำรุงการเพาะปลูกคือป้องกันมิให้ทำนบถูกทำลายลง เพราะทำนบถูกสร้างขึ้นเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้วนการเพาะปลูก เมื่อฝนตกลงมาน้อย หรือฤดูแล้ง อันเป็นการไม่พอแก่การเพาะปลูก และเพื่อป้องกันการถูกทำลายทำนบจากผู้หนึ่งผู้ใดได้¹²

14 ก.ย.2445 มิสเตอร์เยโฮมินวันเตอร์ไฮเด รายงานว่าคลองภาษีเจริญตื้นเขินมาก การเดินเรือเป็นไปไม่ได้ ยก แม้มีฝนตกชุกน้ำขึ้นเต็มทีก็ตาม ความลึกจากวัดแคถึงบางคลองขวางมีน้ำลึกเพียง 60-70 ซม. และตั้งแต่วัดแคไปทางตะวันตก และบางคลองขวางไปทางตะวันตก ท้องคลองยังไปยิ่งลึก 1.80-2 ม. และความเห็นเหตุที่ทำให้คลองสายนี้ตื้นในกลางลำคลองเพราะน้ำในคลองไหลไปไหลมาเวลาน้ำขึ้นน้ำลงในแม่น้ำทั้งต้นและปลายทาง และมีกระแสน้ำที่ไหลเข้าทั้งสองทางมากกระทบกันในตอนกลางคลอง น้ำก็เกือบนิ่งเพราะฉะนั้น โคลนเลนที่ไหลตามน้ำเข้ามาจากแม่น้ำก็มาตกค้างอยู่ในที่นั้น และการตื้นเขินส่วนมากจะอยู่ก่อนมาทางแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะเหตุว่าแม่น้ำสุพรรณไหลแรงกว่าแม่น้ำเจ้าพระยา และเป็นเพราะแม่น้ำเจ้าพระยามีโคลนมาก

คลองภาษีเจริญเป็นทางน้ำที่อยู่ระหว่างกลางไร่นาและเรือสวนอันนี้มีความสมบูรณ์ มีราษฎรตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่น เป็นทางเดียวตรง และใกล้ที่สุดจะเดินทางจากกรุงเทพฯ ไปยังมณฑลนครไชยศรี สุพรรณบุรี และราชบุรี จึงแนะนำให้ซ่อมคลองนี้โดยการขุดซ่อมเฉพาะในส่วนที่ตื้นๆ และทำประตุน้ำด้วย ซึ่งจะเป็นการป้องกันโคลนเลนไม่ให้ค้างในคลองนี้ได้¹³

- ธ.ค.2445 พระยาศรีสหเทพ กราบทูลกรมขุนสมมตอมรพิพันธุ์ ลงวันที่ 27 ธันวาคม ร.ศ.121 ความว่า
ในปีระศุทำนา ร.ศ.121 ฝนฟ้าไม่ตกราษฎรขาดน้ำทำนา ดังนั้น กรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ จึง
เกณฑ์ราษฎรทำท่อบก้นน้ำไว้ใช้ในการทำนา โดยกั้นตามคลองปอย ลำราง และทางน้ำที่
แยกจากแม่น้ำ¹⁴
- 31 ธ.ค.2445 โบบอกพระเจ้านั่งยาเชอกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า ว่า
ใน ร.ศ.121 ต้นฤดูทำนาปรากฏว่าฝนแล้งทางมณฑลกรุงเก่าจึงคิดปิดท่อบก้นน้ำ แต่ไม่ทำ
อย่างปีก่อน คือจะปิดท่อบก้นน้ำก็แต่คลองเล็กและลำคลอง รำรางทางน้ำที่แยกจากแม่น้ำ
ลำคลองใหญ่เข้าทุ่งนา เพราะปีก่อนๆ ปิดท่อบก้นน้ำใหญ่ไม่ได้ผล เพราะน้ำไหลแรงปิด
กั้นไม่ไหว จึงไหลออกได้พร้อมกันนั้น ได้ยื่นรายชื่อคลองต่างๆ ในมณฑลกรุงเก่าที่ถูกปิด
ท่อบก้นน้ำหลายชื่อ¹⁵
- พ.ศ.2445 ข้าหลวงรักษาเมืองมินบุรี กราบทูลเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า ตั้งแต่ปี ร.ศ.121-ร.ศ.125
ชาวนาได้รับความลำบากมากบางปีน้ำมากท่วมข้าวตาย บางปีน้ำน้อยไม่พอทำนา ดังนั้น
ราษฎรจึงอพยพไปอยู่เมืองอื่นเสีย 2 ใน 3 ส่วน รัชกาลที่ 5 ทรงทราบก็โปรดให้ทำบ และ
โกยดินในคลองที่ตื้นเขิน ทำให้ราษฎรและสัตว์ต่างๆ มีน้ำใช้เป็นที่พอใจ¹⁶
- ม.ค.2446 พระยาสุรสรหวิศิษฐศักดิ์ ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพ รายงานกรมหลวงดำรงว่า ที่นาใน
แขวงนครลำปาง ไม่บริบูรณ์เหมือนที่อื่นเมื่อ 2-3 ปีที่แล้วมา ราษฎรได้รับความอดอยากมาก
จนต้องอพยพไปเมืองอื่น ทั้งนี้เพราะไม่มีเหมืองฝาย ดังนั้นข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพและเจ้า
นครลำปางจึงคิดจะขุดคลองและทำเหมืองฝาย¹⁷
- 9 ก.พ.2446 มิสเตอร์วุนทูเบอร์เกน ผู้ช่วยอินยิเนีย ยื่นรายงานการตรวจการขุดคลองตำบลบ้านหม้อ
แขวงเมืองเพชรบุรี โดยชี้ว่าการที่คลองบ้านหม้อเกิดการตื้นเขินเพราะได้รับน้ำจากแม่น้ำ
เพชรบุรี ซึ่งได้พัดพาเอาโคลนเลน โดยเฉพาะทรายละเอียดเข้ามาในคลองเมื่อมาพบกับน้ำ
ในคลองและจากการตรวจพบว่าก้นคลองนี้มีระดับสูงเท่ากับแม่น้ำ 3 ม. จึงเป็นเหตุให้การ
ระบายน้ำไหลเข้าคลองนี้น้อยลงดังนั้น การขุดซ่อมคลองอย่างเดียวไม่เป็นการเพียงพอ
เพราะจะพบปัญหาเช่นนี้อีก ต้องขุดทุกปี จึงแนะนำให้สร้างประตูน้ำที่ปากคลองริมแม่น้ำ
- 18
- 10 เม.ย.2446 พระราชวรินทร์มีหนังสือร้องเรียนกระทรวงมหาดไทยว่า เจ้าพนักงานขุดคลองได้ขุดเอาดินถม
ปิดปากประตูน้ำที่จะนำน้ำจากกองภาษีเจริญเข้าไปใช้ในที่นาฝั่งใต้ ตำบลคลองภาษีเจริญ

เหนือวัดบางแค ทำให้น้ำในคลองภาษีเจริญไม่ไหลเข้าคูดังกล่าวจึงจะขออนุญาตนำเรือมาขุดคูนั้น กระทรวงเกษตรอนุญาต¹⁹

มี.ย.2448 เย แวนคูเบอร์เยน มีหนังสือถึงเสนาบดีกระทรวงเกษตรเรื่องคลองแสนแสบกับคลองท่าไข่ ว่า ทั้ง 2 คลองตื่นเงินมากการเดินเรือจึงเดินได้เฉพาะฤดูฝน และแม้ฤดูฝนก็ต้องคอนจนมีน้ำมาก ตอนที่น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยากับน้ำจากแม่น้ำบางปะกงไหลมาชนกันนั้น เป็นตอนที่ตื่นที่สุด และในฤดูแล้งน้ำในคลองยังกร่อยจึงได้ทำประตูน้ำขึ้น 3 แห่งในคลองนี้ และจะต้องขุดซ่อมบริเวรที่ตื่นเงิน²⁰

27-31 ต.ค.2457 ราษฎรแถวคลองบางปิ้งเดือดร้อนมากเนื่องจากกรมคลองทำทำนบปิดคลองน้ำในคลองไม่มีการทำนาได้รับความเสียหาย เรื่องนี้ปลัดทูลฉลองกระทรวงเกษตรแย้งว่า ที่ปิดทำนบที่บางปิ้ง เพื่อมิให้น้ำในคลองสำโรงไหลออกแม่น้ำทางนั้นและเพราะกรมคลองทำทำนบปิดที่ที่คลองพระโขนง ดังนั้นจึงต้องรอให้ทำนบที่คลองพระโขนงเสร็จก่อน จึงจะรื้อทำนบที่คลองบางปิ้งได้²¹

ม.ค.2452 บริษัทขุดคลองและคูนาสยามเรียนพระยาศรีสุนทร โวหารว่าได้รับหนังสือของขุนอินทรโทรเลข นายอำเภอหนองเสือขออนุญาตย้ายทำนบตำบลคลอง 10 มาปิดกั้นใหม่กับราษฎรชวานาและพวกพ่อค้าในเขตกรุงเก่า ร้องขอให้ปิดทำนบคลองหกวาสายบนระหว่างคลองซอยที่ 7-8 และคลอง 11-12 เพื่อใช้ในหน้าแล้งสำหรับทำนาและการเดินเรือ ทางบริษัทจึงมีหนังสือมาเพื่อทราบนโยบายของกระทรวง ปรากฏว่ากระทรวงเกษตรได้อนุญาตเพื่อการนี้ โดยให้ผู้รักษาราชการเมืองชัยภูมิจัดการปิดทำนบคลองเหล่านี้ ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ บริษัทขุดคลองฯ ได้มีหนังสือมาถึงกระทรวงเกษตรแจ้งว่าหลังจากที่ผู้ว่าราชการเมืองชัยภูมิเปิดทำนบดังกล่าวแล้ว ได้มีราษฎรจำนวนมากร้องต่อบริษัทเมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์ว่า ขอให้บริษัทระบายน้ำออกเพราะไม่มีที่นวดข้าว น้ำเต็มนาไปหมด และทางบริษัทก็เห็นว่าน้ำในคลองก็เสียเน่าด้วยมีหญ้าเน่าอยู่ในคลองเป็นจำนวนมาก เห็นควรระบายน้ำออก จึงขอเปิดทางระบายน้ำออกที่ประตูน้ำจุฬาลงกรณ์²²

24 ต.ค.2452 ราษฎรชาวสวนสยามร้องเรียนว่าได้รับความเดือดร้อนเนื่องจากเจ้าพนักงานประตูน้ำคลองภาษีเจริญ ได้เปิดประตูน้ำจนทำให้น้ำท่วมสวนและบ้านเรือนได้รับความเดือดร้อน²³

27 ต.ค.2452 บริษัทขุดคลองและคูนาสยามได้มีหนังสือถึงเจ้ากรมพระยาราชเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า ทำนบเชิงรากใหญ่กับเชิงรากน้อยที่คลอง 1 ฟังเหนือของคลองรังสิต เป็นทำนบที่มีดินเหลวข้างใต้มีการทรุดตัวเรือน ทางบริษัทจะต้องจัดการถมทุกปี และปรากฏว่าได้มี

ราษฎรนำกระบือมาเหยียบย่ำเสมอและมาในเดือนตุลาคม รศ.128 ทางบริษัทขุดคลองนี้ทราบว่ามีเมืองชัยบุรียังอนุญาตให้ชาวเรือเงินเรือข้ามทำนบนี้ได้ด้วย ซึ่งผู้ว่าต้องการเก็บเงินค่าผ่านทางนี้ ทำให้บริษัทขุดคลองต้องเดือดร้อน ทำนบกั้นน้ำดังกล่าวต้องพังลง ซึ่งจพทำให้ น้ำไหลออกหมด จะไม่มีน้ำพอเลี้ยงข้าว ทางบริษัทจึงแจ้งมาดังกล่าวและได้ซ่อมทำนบเสียเงินไปมาก²⁴

รัชกาลที่ 6

ต.ค.2454

ผู้ว่าราชการเมืองชัยบุรีมีหนังสือถึงเจ้าพระยาอมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า บริษัทขุดคลองไม่ยอมผิดทำนบที่ตำบลเชียงรากกับที่สะพานรถไฟใต้หลักหกรวม 4 ทำนบตามที่บริษัทได้รับปากไว้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการกักน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูก ทางบริษัทได้ชี้แจงว่าเป็นเพราะราษฎรรอดข้าวไปทำการหาบที่หลักหก ตามช่องทางรถไฟฝั่งใต้คลองรังสิตโดยใช้เรือที่ไม่เสถียรหนีออกทางคูรถไฟ ซึ่งทางบริษัทได้เอากระสอบดินถมปิดทางน้ำไหลออกไว้ ทำให้น้ำไหลออกทางนี้ได้ และอีกประการหนึ่งทำนบต่างๆ ตามคันคลอง 1 ฝั่งเหนือรังสิต ได้ถูกกระบือเหยียบพังเสียหายจากการที่ราษฎรนำกระบือไปเลี้ยงในบริเวณนั้น บริษัทร้องว่ากำลังดำเนินการอยู่และไม่มีอำนาจรักษาคลองทำนบ ขอให้รัฐบาลรักษาเพราะมีอำนาจในมือ²⁵

ธ.ค.2459

บริษัทขุดคลองฯ มีหนังสือมายังกระทรวงเกษตรชี้แจงถึงกรณีของบริษัทส่งนายพงษ์ ให้ขนเหล็กไปถมปิดทำนบที่คันคลองที่ 26 แห่งบ่อตาโล่หรือวังน้อย ซึ่งเป็นที่ป้องกันน้ำแห้งสำคัญสำหรับทุ่งคลองรังสิต โดยว่าเป็นเพราะชาวเรือและชาวประมงเงินเรือข้ามคันคลองนี้ทำให้เกิดการดักเซาะเป็นทางกว้าง เป็นการทำลายคันคลองลงทุกปีๆ ทั้งนี้เป็นเพราะท้องที่นี้เป็นที่ต่ำ และยิ่งฤดูน้ำราษฎรก็ต้อนฝูงกระบือไปอาศัยตามคันถนนของคลองทำให้พังมากขึ้น จึงแจ้งมาทางบริษัท ทางบริษัทจึงเรียนมายังกระทรวงเกษตรขอคำตัดสิน เรื่องนี้มีสเตอร์มินาเบอร์ผู้ช่วยเจ้ากรมแผนกก่อสร้างได้ไปสอบสวนปรากฏว่า การกระทำของบริษัททำให้ช่างเดินเรือเดือดร้อน และตามความจริงบริษัทมิได้ลงมือกระทำจริงเพียงแต่นำเหล็กไปถมคันคลองไว้ น้ำก็ยังไม่ไหลออกได้ ไม่มีประโยชน์ต่อการเพาะปลูกอย่างไร น้ำยังทำให้การขนส่งข้าวทางเรือต้องประสบปัญหาอีก มีสเตอร์มินาเบอร์ได้เสนอให้ทำเป็นทำนบเลื่อนให้มีเครื่องเงินเรือข้ามได้หรือทำเป็นประตูน้ำเล็กๆขึ้น ซึ่งจะสนองผลประโยชน์ทั้งฝ่ายบริษัทในการทำให้การเพาะปลูกเป็นผลดี และฝ่ายชาวเรือในการบันทุกขนส่งข้าวระหว่างคลองรังสิตกับบ้านโพ²⁶

- 21 ต.ค.2456 บริษัทชุดคลองร้องว่า ทำนบใหญ่ที่ปิดลำน้ำบางปลาคองพังไปด้วยการกระทำของพวกหาปลา ซึ่งพังทำนบเพื่อให้จับปลา เพราะเมื่อทำนบกั้นน้ำอยู่ปลาไม่สามารถไหลออกมานอกทำนบได้จึงพังทำนบเสีย จึงขอให้เจ้าหน้าที่จับตัวคนร้ายมาเรียกค่าเสียหาย²⁷
- รัชกาลที่ 7
- 2 มี.ค.2468 ทำนบคลอง 17 ซึ่งกรมทอน้ำได้ปิดไว้ตรงปากคลอง 20 ในท้องที่อำเภอบางน้ำเปรี้ยว ได้ถูกนายชม และนายปอนผู้ใหญ่บ้านหมู่ 12 ตำบลฉิมพลี อ.บางน้ำเปรี้ยว กับพรรคพวกทำลายลง และได้มีการไต่สวนพบว่า เขาทิ้ง 2 และพวกกระทำไปโดยเหตุจำเป็นเพื่อป้องกันเหตุภัยอันตรายซึ่งจะทำให้เกิดการเสียหายแก่ผลประโยชน์ตนเองและผลประโยชน์ของผู้อื่นแต่กระทำไปโดยพลการแม้จะไม่เกิดความเสียหายขึ้น ก็มีความผิด แต่ให้ทำทัณฑ์บนไว้ เพราะเป็นความผิดครั้งแรกเรื่องนี้ทางกระทรวงเกษตรได้เห็นชอบด้วยกับการลงโทษของมณฑลปราจีน²⁸
- 2 ก.ย.2469 อำเภอบางปลาม้า นายพุ่มมากับพวกร้องว่า การทำนบไม่ใคร่ได้ผลเพราะการทำทำนบกั้นน้ำที่ประตูน้ำวัดพร้าวขอให้ทำทำนบเลื่อนไปได้ปากคลองบางสีโพน²⁹
- ต.ค.-พ.ย.2470 คับคลองระพีพัฒน์ถูกคนร้ายตัดเสียหาย จากการสอบสวนพื้นที่ดินแห่งนั้นชื่อว่า ผู้ทำลาย “มีเจตนาแกล้ง โดยมีคนดีหนุนหลังอยู่ เพราะช่วงที่ตัดออกนี้ไม่ประสงค์ต้องการน้ำขึ้นมาโดยตรง และตามภูมิพินนาได้ตรวจดูก่อนแล้วมีน้ำพอหล่อเลี้ยงต้นข้าว” กระทรวงเกษตรได้มีหนังสือถึงกระทรวงมหาดไทย ได้สั่งกำชับปกครองท้องที่ในจังหวัดชัยภูมิ ขอให้ช่วยกวดขันในการสืบจับตัวผู้ลอบทำอันตรายแก่ท่อน้ำและถนนคันคลองในเมื่อมีเกิดขึ้นอีกต่อมามลงโทษเสียบ้าง³⁰
- พ.ศ.2474 ชาวบ้านบางลาว อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการร้องเรียนว่า มีความเดือดร้อนเพราะกรมชลประทาน ได้ยกคันชุดคลองทำคันดินกั้นน้ำเต็มตอนจากบางเหี้ยไปปากน้ำ และได้ปิดคลองต่างๆ ซึ่งน้ำไหลลงทะเลสู่ทะเลรวมทั้งคลองบางเพรียง บางลาวด้วย ที่ว่าเดือดร้อนคือ
- 1.การลำเลียงขนส่งไม้แสมที่ตัดได้และน้ำจืดมาดื่มกินต้องลำบาก โดยเฉพาะในหน้าแล้งลำคลองเหล่านี้ต้นทุนเงินมาก บางแห่งดินแตกกระแหง
 - 2.ช่วงฤดูน้ำ น้ำได้ท่วมหญ้าเน่าก่อให้เกิดน้ำเสีย และทำให้ยุ่งชุกชุม ใช้น้ำนี้อุปโภคบริโภคไม่ได้

3. พื้นที่ดินแห่งนี้ใช้ทำนาไม่ได้อยู่แล้ว เพราะเป็นดินเค็ม อาชีพหลักคือตัดฝืนไม้แสม ป่าไม้แสมก็ซึ่งแม่ไม่ถูกตัดก็ตายหมด เพราะขาดน้ำเค็มที่จะมาหล่อเลี้ยง อาชีพตัดต้นไม้แสมจึงสูญไป ชาวคลองบางลาวจึงร้องเรียนเพื่อให้อภัยแก้ไข

จากการสอบสวนของกรมชลประทานได้ความว่า พื้นที่ในคลองบางลาวได้เปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิมคือ จากป่าแสมรก กลายเป็นที่นา ซึ่งว่าเพราะมีประชาชนชาติต่างๆ เข้าไปตัดล้างกันเช่น แวก ลาว ไทย และมอญ รวมทั้งเกิดจากน้ำเค็มขึ้นไม่ถึงป่าไม้แสมจึงหมดลงและว่าเดิมประชาชนให้พื้นที่นี้มีน้อย และเป็นที่ดินรกร้าง ฤดูฝนตกทำให้น้ำเน่า ฝนน้ำเค็มทำให้ยุบชกขมยิ่งขึ้นในช่วงนี้ (2474) การที่มีน้ำเน่าเสียทางกรมชลวิธีแก้ก็คือถ่ายลงทะเล กรมชลจะดำเนินการก็ต่อเมื่อชุดซ่อมคลองบางลาวแล้ว³¹

ก.พ.2478 ข้าหลวงประจำจังหวัดสวรรคโลก ขอให้รัฐบาลจัดการทำเหมืองฝายที่ห้วยแม่ตอก อำเภอหาดเสี้ยว เพราะเป็นห้วยที่มีน้ำไหลมากตลอดปี และบริเวณแถบนี้ยังเป็นที่ราบกว้างใหญ่มีจำนวนหลายหมื่นไร่เหมาะแก่การทำนา จึงประสงค์ให้รัฐบาลเข้าไปช่วยเหลือให้มีการทำเหมืองฝายเพื่อบำรุงการเพาะปลูกได้เต็มที่³²

5.2.4 ปัญหาการถูกล้ำล้นคลอง

รัชกาลที่ 5

มิ.ย.-ก.ค.2434 กรมโยธาธิการมีหนังสือถึงกรมพระนครบาล ให้จัดการ เนื่องจากราษฎรปลูกเรือน โรงเรือขึ้นลงไปในคลองตลอดคลองบางลำพู คลองผดุงกรุงเกษม คลองบางรัก กีดขวางแก่เรือที่จะไปมา¹

26 ก.พ.2440-7 พ.ค.2450 กรมรถไฟขอให้กรมมหันมรุพงษ์ศิริพัฒน์ รื้อโรงแถวริมคลองผดุงข้างสะพานรถไฟออกไปอีกเพื่อมิให้กีดบังทาง และเพื่อจะได้ขยายถนนให้ราษฎรและรถม้าไปมาได้สะดวก กรมมหันมรุพงษ์ทางรับคำ²

21 ก.ค.2441 ออกประกาศรักษาที่ดินถนนระหว่างคลองผดุงกรุงเกษม เนื่องจากถนนกรุงเกษม (ริมคลองผดุงกรุงเกษม) ทำขึ้นเพื่อให้คนเดินไปมาและให้รถม้า และผู้ที่อยู่แถวนั้นได้ทำธุรกิจ อันจะทำให้เกิดความเจริญแต่ตอนนี้ แต่ตอนนั้นราษฎรพากันไปปลูกเรือน โรงรถกรุงรังตามริมคลอง และยังทิ้งสิ่งโสโครกลงคลองด้วย ดังนั้นบรรดาเรือน โรงและกระท่อมที่มีตั้งแต่ปากคลองผดุงกรุงเกษมด้านเหนือจนถึงสี่แยกคลองมหานาค ให้เจ้าของเรือนโรงรื้อถอนออกไป และเรือน โรงตั้งแต่สี่แยกคลองมหานาคจนถึงถนนเจริญกรุง พวกโรงและกระท่อมให้รื้อ

ออกไปด้วย และสำหรับผู้ที่มิที่คิดติดถนน ถ้าจะปลูกสร้างอะไรให้ขออนุญาตกรม
สุขาภิบาลก่อน³

- 11 ธ.ค.2444 หนังสือข้าหลวงรักษาราชการเมืองนนทบุรี กราบทูลเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า ราษฎร
ริมคลองบางกรวยพากันปลูกเรือนล้าเข้ามาในเขตคลองและถือเอาเขตตรงหน้าบ้านถึงกลาง
คลองเป็นของตน อันเป็นการกีดขวางการสัญจรไปมามาก ดังนั้นจึงขอขบประมาณซื้อเสาปัก
เขตคลองเพื่อความเป็นระเบียบและสะดวกต่อการปกครอง⁴
- มี.ค.2445 มิสเตอร์เกรแฮม เจ้ากรมทะเบียนที่ดิน ได้มีหนังสือเสนอความเห็นต่อเจ้าพระยาเทเวศร์วงษ์
วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ได้ชี้ว่าคลองเป็นสิ่งสำคัญคู่กรุงสยามช่วง รศ.121 คลอง
ต่างๆ ได้กลับกลายเป็นที่คินตันไปเสียโดยมาก เพราะไม่มีการซ่อมแซมจึงทำให้ไม่สามารถ
ใช้ปั่นหนทางเดินเรือ หรือเป็นประโยชน์ต่อการเพาะปลูกได้อีกต่อไป หรือได้น้อยมาก
นอกจากนี้ทางน้ำเล็กๆ เดิมที่ติดต่อกับคลองและอยู่ใกล้ชิดกับแม่น้ำและทะเลนั้น ถูกน้ำ
เซาะได้กลับเป็นทางน้ำอันใหญ่ น้ำเต็มไหลเข้าทุ่งนาได้ทำให้เกิดความเสียหายแก่การเพาะ
ปลูก จึงมีความเห็นว่า รัฐบาลควรเร่งส่งเสริมการซ่อมแซมคลองและทางน้ำต่างๆ เพื่อ
ประโยชน์การเดินเรือและการเพาะปลูก ซึ่งมีผลให้รัฐมีเงินไปพัฒนาประเทศด้านอื่น และชี้
ว่ารัฐไม่ควรกู้เงินเป็นจำนวนมากจากต่างประเทศเพื่อมาลงทุนสร้างทางรถไฟ ผู้ขุดคลอง
ไม่ได้⁵
- 2 เม.ย.2446 นายบุญหมี ยื่นหนังสือร้องเรียนต่อเจ้าพนักงานกระทรวงเกษตราธิการ ขอขุดซ่อมคลองตลาด
ตั้งแต่วัดจวนมาถึงสะพานถนนตัดใหม่หน้าโรงบ่อนโป โดยว่าคลองนี้ได้มีราษฎรและผู้มี
บรรดาศักดิ์ปลูกโรงล้าลงไปในคลอง และเอาดินถมลงไปในคลอง จึงทำให้เกิดกาคั้นเงิน
และน้ำซึ่งเคยรับประทานได้ได้เสียไป และจากการสำรวจของนายโฮมันวันเดอร์ไฮเด ได้ชี้
ว่าคลองนี้ยาว 220 เมตร กว้าง 1-10 เมตร มีบ้านปลูกล้ามากที่สุด ล้าเข้าไป 5.5 เมตร และว่า
น้ำคั้นมากแถบตลาดตลอดวันน้ำแห้งขอดคลอง จึงเป็นควรที่จะขุดซ่อมและว่าจะกินที่บ้าน
ที่ปลูกล้าเข้าไป⁶
- พ.ย.2447 นายเป๊ะ นายตรวจคลองภาษีเจริญยื่นรายงานต่อเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการว่า ตนได้ตรวจ
คลองภาษีเจริญตอนที่แยกกระท่อมแบน ซึ่งเป็นตลาดของพระยาสุพรรณ ยาวตามในคลอง
ประมาณ 3 เส้น ตั้งตรงแถวโดยตลอดปลูกล้าเข้ามาในคลองและยังต่อเป็นนอกขานเรือน
และเรือนแฝดขึ้นออกมาในคลองอีก 6-7 สอก 2 วา และมีเรือใหญ่น้อยมาจอดซ้อนลำและ

ขวางลำอีก ทำให้เป็นการคักขวางการสัญจรทางเรือเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ได้บอกแก่พระยาสุพรรณแล้ว แต่ไม่ทำตามจึงขอให้กระทรวงเกษตรตั้งไปยังพระยาสุพรรณเอง⁷

- 3-13 ต.ค.2451 โปรดเกล้าฯ ให้ถมคลองเงินหน้าศาลเจ้าเก่าที่จะสร้างถนน แต่พวกคนจีนร้องว่า เมื่อถมคลองแล้วถ้าก่อดึกๆจะบังศาลเจ้าที่พวกเขานับถือ และจะขาดน้ำใช้สอย รัชกาลที่ 5 ทรงว่า น้ำในคลองสกปรกจึงควรถมทำถนน แต่จำให้เว้นแ่งน้ำตอนในไว้ และจะก่อเขื่อนรอบด้านริมถนนก็จะก่อกำแพงกันไม่ให้รดและคนตกไปในสระ⁸

รัชกาลที่ 6

- 4 ม.ค.2453 เสนาบดีกระทรวงนครบาลมีหนังสือถึงพระยาสยามนันทเขตราชัน ปลัดรักษาราชการแทนผู้ว่าราชการเมืองนนทบุรี กำหนดแนวทางแก้ไขสำหรับการที่ราษฎรปลูกเรือลงในลำคลองหลายหลังที่ปากคลองบางบังทอง อ.เมืองนนทบุรี ว่าให้ชี้แจงแก่เจ้าบ้านที่ปลูกลำและทำสัญญาให้อยู่ได้แต่ห้ามต่อเติมและเมื่อชำระจะต้องปลูกถอนไปให้พ้นแนวคลองตามทิศทางการปิดหมายเขตให้ยังไม่ต้องไต่ทันทึในเวลาขึ้น เพราะจะเป็นที่เดือนร้อน⁹

- 13 ธ.ค.2453 ขายที่ดินที่คลองซึ่งตั้งเงินบริเวณถนนพาดศาล ท้องที่อำเภอสามเพ็ง ซึ่งยังเหลืออยู่อีก 2 ตอน จากที่เคยขายไปแล้วใน รศ.128 คลองนี้ต่อมาจากคลองวัดสัมพันธวงศ์¹⁰

- มิ.ย.2454 กระทรวงนครบาลได้มีประกาศให้เรือถอนสิ่งปลูกสร้างที่ล่วงล้ำหลักเขตคลองให้เสร็จภายในสองเดือนนับแต่วันประกาศ ทั้งนี้เป็นการฝ่าฝืนต่อประกาศการปักหลักหมายเขตคลองที่ประกาศเมื่อ 9 มิถุนายน 117 เพื่อมิให้เป็นทีรกรุงรัง และขัดขวางการสัญจรทางเรือ หากผู้ใดยังไม่กระทำตามประกาศในเวลาที่กำหนด ทางกระทรวงนครบาลจะให้เจ้าพนักงานดำเนินการตามหน้าที่¹¹

- 3 ต.ค.2454 ขายคูเก่าที่ขุดมาจากคลองหัวลำโพงเก่า ในตำบลหัวลำโพงซึ่งเหลือจากราษฎรขุดลำเข้ายึดชื่อกรรมสิทธิ์ มีความยาว 1 เส้น 11 วา กว้าง 6 ศอก¹²

- พ.ย.2455 ขายคูตันที่ตำบลถนนทรงวาส ท้องที่อำเภอสามเพ็ง คู่ดังกล่าวขุดมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาสาเหตุที่ตัน คือ กรมพระยานเรศสุจริต เมื่อยังเป็นเสนาบดีนครบาลได้รับกระแสพระเจ้าอยู่หัวให้ตัดถนนทรงวาสเดินคูนี้แต่ก็ยังใช้น้ำได้ และนายเจียมได้รับอนุญาตให้ก่อตึกครอบคู และทำท่อให้น้ำเดินมาถึงบัดนี้ (รศ.131) นายเปา ได้ร้องว่าคูนี้นายเจียมได้ก่อตึกครอบและทำท่อให้น้ำไปบรรจบคูรทรงวาสฝั่งเหนือต้นต้นมานานแล้วราษฎรไม่ได้ใช้น้ำและจากการสอบสวนของนครบาลพบว่า คูนี้ตั้งแต่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาถึงที่นายเจียมก่อตึกครอบและจนสุดคูต้นต้น จึงขายให้นายเปาบุตรนายเจียม¹³

- 11 มิ.ย.2457 ชายคลองริมตรอกเชียงกง ท้องที่สัมพันธวงศ์ อำเภอสามเพ็ง คลองนี้ขุดจากคลองวัดสาม
จีนยาวพอสมควรแต่ก่อนนี้ใช้เดินเรือเข้าออกได้ต่อมาใน 2457 ต้นต้นใช้เดินเรือไม่ได้จึงขาย
14
- 31 ส.ค.2459 กระทรวงเกษตรราธิการได้ประกาศใช้ พ.ร.บ.รักษาคลอง รศ.121 และกฎเสนาบดีกระทรวง
เกษตรฯ รศ 129 สำหรับคลองรังสิต ประยูรศักดิ์ คลองหกวาสายล่าง คลองหกวาสายบน
คลองซอยที่ 1 ถึงที่ 34 รวมคลองซอย 34 คลอง ทั้งนี้ให้ยกเว้นข้อ 3 แห่งกฎเสนาบดี
กระทรวงเกษตร 12 สิงหาคม 129 ซึ่งมีความว่า ให้ยกเว้นที่ริมคลองไว้เป็นถนนหลวง
สำหรับเป็นทางโยงเรือฝั่งละ 6 คอกทั้ง 2 ฝั่งนั้น¹⁵
- 6 มิ.ย.2461 พระยาศรีธรรมราช ปลัดทูลฉลองกระทรวงนครบาลได้จดบันทึกเรื่องคลองพระยาไกร ไว้
ว่า คลองพระยาไกรได้มีผู้ปลูกสิ่งปลูกสร้างคลองเป็นจำนวนมากและได้ต้นต้นลง ทั้งยังมีการทิ้ง
สิ่งปฏิกูล ถ่ายอุจจาระลงคลอง จึงคิดจะถมคลองทำถนน และได้มีการตรวจสอบรังวัดพิน
ที่โดยกรมสุขาภิบาล ตรวจหาผู้ปลูกสร้างคลองและกำหนดส่วนที่เหลือจากทำถนนขายแก่
ราษฎร¹⁶
- 17 ต.ค.2462 นายอำเภอยอดมีหนังสือถึงอธิบดีกรมพระนครบาลเรื่อง คูแยกจากคลองวัดพิเวนท์ มีผู้ทิ้ง
สิ่งโสโครกลงคูมาก คูนี้อยู่ในอาณาเขตของวัดทั้ง 3 ด้าน พระพิเศรทร์เจ้าของผู้สร้างวัดนี้ได้
ขุดไว้เพื่อเป็นอาณาเขตมิให้ใครรุกที่วัด และให้สาธารณชนได้ใช้น้ำ แต่ในปัจจุบันคูด้าน
เหนือต้นเต็มขึ้น ได้มีผู้เช่าปลูกเรือนอยู่ข้าง ปลูกที่พุดต่อจากตึกข้าง รวม 12 แห่ง กับเช่า
สะพานทางเดินนำห้องแถวข้าง เก็บค่าเช่าเป็นธรรมเนียมบำรุงวัด¹⁷
- ส.ค.-ก.ย.2463 อธิบดีกรมสุขาภิบาลมีหนังสือถึงพระยาเพชรปารี้อธิบดีกรมพระนครบาลว่า คลองหลัง
ตึกแถวริมถนนบ้านตะนาว ตั้งแต่เชิงสะพานวัดมรรพ์ไปจนถึงถนนราชดำเนินกลาง ผู้ที่เช่า
ตึกอยู่แถวนั้น ได้ปลูกโรงเรือนเหลื่อมล้ำลงคลอง และทิ้งขยะมูลฝอยลงคลอง ทำให้เกิด
ความโสโครก และว่าคลองนี้เป็นหน้าที่ของกรมพระนครบาลรักษา จึงขอให้กรมพระนคร
บาลร่วมกับผู้ปลูกเรือนล้ำคลองดังกล่าว รื้อถอนเสีย
นายอำเภอชนะสงครามมีหนังสือถึงพระยาเพชรปารี้อธิบดีกรมพระนครบาลว่า มีกรม
ปลูกเรือนล้ำคลองจริงและบางแห่งถึงกับปลูกคร่อมคลองและพบว่าผู้ปลูกล้ำดังกล่าวบาง
แห่งก็เสียค่าเช่าให้กรมพระคลังข้างที่ เรื่องที่ปลูกคร่อมคลองคือเรือนของขุนบำเหน็จ
บรรยายโดยเฉพาะรายนี้ปลูกมาแล้ว 20 ปี และเสียค่าเช่าให้กรมพระคลังข้างที่ด้วย ส่วน
เรื่องการทิ้งขยะมูลฝอยพบว่า คนกุลีของกรมสุขาภิบาลเป็นผู้ทิ้งขยะลงคลองที่สำคัญ "...ผู้ที่

เช่าตึกแถวริมคลองนั้นได้ทิ้งลงไปบ้างแต่เป็นส่วนน้อยไม่มากเหมือนคนกฐิของกรม
สุขาภิบาลเทไว้กองใหญ่ จนกระทั่งน้ำไหลออกไม่ได้...” และพบว่า คนกฐิของกรม
สุขาภิบาลร่วมมือกับราษฎรนั้นถมคลองคือจะทิ้งขยะลงคลองก่อนแล้วราษฎรจะถมดินตาม
ตรงที่มีขยะ ดังกรณีพระยานรราชจำนงทำทางโดยเอาดินถมคลองตรงมีขยะสำหรับถرع้า
บ้าน และพบว่าบางแห่งถึงกับปลุกเพลิงทิ้งไว้สำหรับถ่ายอจาระลงคลอง เรื่องนี้กรมพระ
นครบาลจึงมีหนังสือไปถามกรมพระคลังข้างที่ว่าจะให้เช่าจริงหรือไม่ ควรทำประการใด¹⁸

- 2 ก.ค.2465 เจ้าพระยามรราช เสนาบดีมหาดไทยมีหนังสือถึงพระยาจักรปณิธิศรีสุทธี ราชเลขาธิการ
เรื่องกรมหมื่นวิจิตรวรศปรีชาปลุกดำหนักกล้าคลองซึ่งแยกจากคลองจตุลนาค คือ คลองวัด
พรหมสุรินทร์ หรือ คลองปริณายกโดยกล้าเข้าไปกว้าง 3 วา 2 ศอก ยาว 20 วาเศษ จึงขอ
พระราชทานที่ดินที่อยู่นนนครสวรรค์ตรงที่ดำหนักกล้าในคลองนั้น เสนาบดีมหาดไทยเ
นว่ายังมีผู้ปลุกกล้าเข้าไปในคลองอีกหลายรายและคลองอื่นๆ ทั้ๆไป เวลานั้นก็มีราษฎรปลุกรุก
กล้าเข้าไปในคลองทำให้คลองต่างๆตื้นเขิน และพยายามจะเข้าครอบครองกรรมสิทธิ์เป็นที่
เดือดร้อนแก่สาธารณชนเห็นว่าควรกวดขันห้ามปรามจนกว่าจะกำหนดแนวคลองแล้วเสร็จ
และเพื่อมิให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นที่จะขอกรรมสิทธิ์บ้าง ทรงเห็นชอบด้วย¹⁹
- 29 ก.ค.2465 ผังคลองทางตะวันตกทุ่งติดต่อกับตำบลโพธิ์เขิว ตำบลยี่ล้น อำเภอวิเศษไชยชาญ มักมี
ราษฎรทำนารุกกล้าลงไปในคลองในฤดูแล้งและมีแนวโน้มว่าจะเกิดปัญหาการสัญจรและ
การจับสัตว์น้ำเพราะดินแดนตำบลม่วงเตี้ยเป็นที่ดอน ทั้งนี้ได้มีแนะนำราษฎรตำบลต่างๆ
เสนอในเรื่องการนำซากสัตว์และขยะมูลฝอยมาทำปุ๋ย²⁰
- 29 ม.ค.2466 ลงข่าวว่าคลองบางกอกใหญ่แคบลงมากมีการปลุกเรือนรุกกล้าคลองสร้างเขื่อนขยายเขตเข้า
ไปในคลอง เช่นบ้านแขกข้างคลองวัดโมฬี (วัดท้ายตลาด) คลองแคบจนเกือบจะเป็นคอคอด
กระที่เดียว และเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่เอาใจใส่²¹
- 13 ก.พ.2467 นายพลเรือตรี พระยาราชวังสัน เสนาธิการทหารเรือมีหนังสือถึงเจ้าพระยามรราช เสนาบดี
มหาไทยว่า บ้านของพระยาราชวังสันตั้งอยู่ถนนเข้าสาร อำเภอชนะสงครามมีคลองของ
หลวงนาติดตันอยู่ตนจึงขุดคลองนี้เมื่อมีการตัดที่วังพระองค์เจ้าโตชาย ก็มีราษฎรมาตั้งบ้าน
น้อยมาก คลองก็เริ่มตื้นเขินไม่มีทางระบายน้ำ น้ำจึงนำเสียใช้ไม่ได้ และซ้ำบรรดาบ้านที่ตั้ง
รอบคลองตอนตรงบ้านพระยาราชวังสันก็ไม่ช่วยรักษากับทิ้งขยะมูลฝอยลงคลองให้ตื้นเขิน
มากขึ้น และยิ่งหน้าฝนก็ยิ่งส่งกลิ่นเหม็นและเป็นแหล่งแพร่เชื้อโรค จึงขอซื้อเพื่อถมเสียจะ
ได้มิเกิดอันตรายแก่สาธารณชน

สมุหพระนครบาล ได้เสนอเรื่องนี้และเห็นควรขายให้แก่พระยาราชวังสันต่อเจ้าพระยาม
ราช²²

23 ม.ค.2468 นายอำเภอประทุมวัน มีหนังสือถึงพระยานครานุรักษ์ นครบาล จังหวัดพระนคร ว่าได้ให้บุตร
รักษาบุรีปลัดอำเภอกับนายสอาดสุจริตจันทร์เจ้าพนักงานรังวัดไปตรวจที่ดินในการที่พระ
เจ้าพิณางเชอพระองค์เจ้าพิสมัยพิมลสัตยและนางสาวเชย ขอรังวัดรวมโฉนดที่ดินที่ตำบล
ประทุมวัน พบว่าคลอง “คลองนางหงษ์” ได้มีถนนรองเมืองซอยที่ 1 จากยศเสถมข้างคลองนี้
แล้ว คลองนี้ต่อจากถนนทางทิศใต้ได้มีผู้ถมคลองนี้จนเป็นที่ราบและอยู่ในเขตรั้วของพระ
ประสิทธิ์วิจิตร ได้ทำห้องแถวทับที่เสียด้วย นับว่าคลองตอนนี้เป็นอันไม่มี” จากการ
สอบสวนพบว่า ที่ดินรายนี้ได้ขายไปแล้ว ตั้งแต่ พ.ศ.2459 โดยนายอำเภอสามแยกทำ
หนังสือซื้อขายให้แก่หลวงรวมปริชา²³

29 ก.ย.2468 นายอำเภอตำราษราษฎรมีหนังสือถึงพระยานครานุรักษ์ นครบาลจังหวัดพระนครว่า พระ
สิทธิไชยบดีได้จัดการรื้อถอนวัดตุที่ปลูกสร้างลำทางสาธารณะ ตำบลโบสถ์พราหมณ์ ตาม
คำสั่งบังคับของอำเภอภายใน 30 วันเรียบร้อยแล้ว²⁴

รัชกาลที่ 7

6 ม.ค.2469 มีการประชุมสมุหพระนครบาลเรื่อง กรมตรวจตราออกไปอนุญาตปลูกสร้างวัดตามลำ
คลองที่ประชุมตกลงว่า คลองในเขตพระนครชนบุรีมี 2 ประเภทคือ

1.คลองริมถนน กรมนคราธร รับผิดชอบและพิจารณาการอนุญาตให้ปลูกสร้างวัดในเขต
ริมคลอง

2.คลองไม่ได้ยู่ริมถนน ตรวจนครบาลรับผิดชอบและพิจารณาอนุญาตให้ปลูกสร้างวัดใน
เขตริมคลอง²⁵

30 ส.ค.2469-21 พ.ค.2471 คดีพระยาดำรงธรรมสาร (นอกราชการ) สังกัดกระทรวงยุติธรรมต้องหาว่าเอาดิน
ถมและทำขานห้องแถวล่วงล้ำคลองกระทำให้คลองตื้นเขิน และกีดขวางทางเรือ กับขัด
คำสั่งเจ้าพนักงาน

ในการพิจารณาคดีนี้ถึงที่สุดศาลโปริสภาพิพากษาให้ปรับจำเลย 20 บาท และให้รื้อขาน
คอนกรีตที่รูกล้ำ จำเลยอุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์ยื่นและจำเลยฎีกา ศาลฎีกาพิพากษาแก้คำ
พิพากษาศาลล่าง (โปริสภาให้ข้อที่สั่งปรับฐานขัดคำสั่งส่วนข้อที่บังคับให้รื้อขานคอนกรีต
นั้นศาลพิพากษาอื่น)²⁶

- 1 มี.ค.2470 นางหลงกับพวก 23 คน ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองสาตเจ้าใหม่ อ.จักรวรรดิขึ้นฎีการ้องว่า แต่เดิมคลองริมสาตเจ้าใหม่ทิศตะวันออก ออกคลองผดุงกรุงเกษมทิศตะวันตกแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นน้ำสะอาดให้เป็นน้ำดื่มและเดินเรือได้ ต่อมากรมนคราทรได้ทำท่อรับน้ำโสโครกและถมคลองนี้ทำให้เป็นถนน แต่ทำไม่แล้วเสร็จ ทำให้น้ำโสโครกไหลลงคลองที่ยังไม่ได้ถม เกิดกลิ่นเหม็นร้ายแรง จึงขอให้กรมนคราทรถมคลองนี้เสียให้แล้วเสร็จ
- เรื่องนี้ทรงพระราชกระแสว่า เรื่องถมคลองนี้ถึงกรมนคราทรไม่มีเงิน ใต้ระงับการถมคลองไว้ แต่กระทรวงมหาดไทยยังไม่ควรละทิ้งไปเสียทีเดียว ให้คอยระวังอยู่และชี้แจงแก่ฎีกาทราบ²⁷
- ก.ค.2470 เสนาบดีมหาดไทย เสด็จตรวจราชการพบว่าที่คลอง 6 ว่า คลองแสนแสบ คลองประเวศบุรีรมณ์ ราษฎรสร้างสิ่งปลูกสร้างถ้ำลงในคลองเป็นที่เกะกะรุงรังให้ทางอำเภอและจังหวัดจัดการด้วย²⁸
- รัชกาลที่ 8
- 16 ม.ค.2478 การดำเนินการเกี่ยวกับสิ่งปลูกสร้างอาคารรुक้ำในคลองนั้น กระทรวงมหาดไทยวางหลักการว่า ในกาลต่อไปให้ปฏิบัติเมื่อมีกรณีปลูกสร้างวัดรुक้ำดังนี้
1. สำหรับผู้ที่ปลูกเรือนหรือวัดใดๆ อยู่แล้ว ไม่ให้แก้ไขเพิ่มเติมซ่อมแซมอีก
 2. เมื่อหมดอายุของเรือน โรงหรือวัดที่ปลูกสร้างนั้นแล้ว ต้องรื้อถอนออกไปจากที่ที่รुक้ำนั้น
 3. ไม่อนุญาตให้ผู้นั่งผู้ใดทำใหม่อีก²⁹
- รัชกาลที่ 9
- ก.พ.2495 พาดหัวข่าว “ราษฎรปลูกเพิงริมคลองผดุงอ้างเป็นคนจนเป็น โลห้บังหน้า”
- กรณีราษฎรปลูกกระท่อบรมคลองผดุงกรุงเกษม กำลังเดือดร้อนในการประกอบอาชีพ เนื่องจากทางการบังคับให้รื้อถอน ขุนเลิศนายกเทศมนตรีนครกรุงเทพฯ ออกแถลงว่าไม่เป็นความจริงอ้างว่าราษฎรนั้นไม่ใช่คนจน แต่อ้างเพื่อเป็น โลห้บังหน้า เนื่องจากต้นปี 2494 เทศบาลได้ดำเนินการไล่ แต่ราษฎรร้องรัฐบาลจึงสร้างอาคารสงเคราะห์ทำจำนวนเพิงให้ผู้อยู่ในเพิงเข้าพักอาศัยบันทึกข้อความว่า ตำบลมหาพฤฒารามเป็นตำบลนอกกฎหมาย คือ ทำผิดกฎหมาย โดยสร้างเพิงบนทางสาธารณะกีดขวางทางจราจร สร้างโดยไม่ได้ขออนุญาตก่อสร้างอาคารทำการค้าโดยมิต้องเสียค่าบริการใดๆ เช่น ไม่จดทะเบียนพาณิชย์ ไม่เสียภาษี

โรงค้า ไม่ตั้งส้วมตามกฎหมาย โดยตั้งส้วมลงคลองไม่มีที่รองรับขยะมูลฝอยโดยโดนลง
คลอง ไม่แจ้งทะเบียนสำมะโนครัว³⁰

21 ม.ค.2502

พสดหัวข่าว “เทศบาลยื่นยันไล่ผู้ปลูกกระทืบตามคลองเค็ดขาด”

นายชำนาญบุรณ นายเทศมนตรีกรุงเทพชี้แจงว่าเทศบาลกรุงเทพจะขุดลอกคลองโอง
อ่าง และคลองมหานาคให้เสร็จสิ้นภายในเดือนสิงหาคม จะไล่ผู้ปลูกกระทืบและจอดเรือ
อาศัยตามลำคลองทั้ง 2 แห่ง ซึ่งมีอยู่ราว 1,000 ครอบครัว ออกไปก่อนทำการขุดลอกคลอง
ภายใน 15 วัน ทั้งนี้เพราะบรรดาผู้อาศัยตามลำคลองโองอ่างและมหานาคได้ทำการปลูก
สร้างล้าที่สาธารณะเข้ามาผิดเทศบัญญัติ³¹

พ.ค.2505

กรมโยธาธิการได้แจ้งว่าเนื่องจากมีผู้ปลูกอาคารรุกล้ำที่สาธารณะ คั่นคลองประปากรุงเทพ
ตอนหลังวัดธรรมมาภิรัตราม (วัดสะพานสูง) ตอนใกล้ทางรถไฟฝั่งใต้และตอนในและที่ทำ
การรักษาคลองประปากรุงเทพ ต.สามเสนใน และ ต.บางซื่อ อ.ดุสิต ทั้งสกปรกรุงรุง เป็น
บ่อเกิดเชื้อโรค และอุปสรรคขัดขวางการเจริญของบ้านเมือง จึงอาศัยอำนาจตามประกาศ
ของคณะปฏิวัติฉบับที่ 44 ลงวันที่ 11 ม.ค.2502 ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครจึงมีคำสั่งให้รื้อ
รวมทั้งที่สาธารณะอื่นๆ ที่มีผู้ปลูกรุกล้ำเข้าไปด้วย³²

31 มี.ค.2505

มีบทความแสดงความคิดเห็นว่าการถมคลองทำให้กรุงเทพร้อนยิ่งขึ้น เพราะแต่ก่อน
กรุงเทพใช้คลองเป็นทางคมนาคม คลองก็เป็นเครื่องปรับอากาศอีกอย่างหนึ่ง ครั้นเดี๋ยวนี้
คลองถูกถมเป็นถนนหนวดเพิ่มความร้อนขึ้นอีก ดังนั้นในอนาคตอันใกล้นี้กรุงเทพจะเป็น
เมืองที่ร้อนที่สุดของไทยซึ่งน่าขบขันนักปัจจุบันที่เลิกการณ้ไกล มีนโยบายสร้างน้ำพุ
ขึ้นมาระบายความร้อนให้เย็นลงบ้างไม่มากนักน้อย³³

พ.ศ.2510

มีข่าวเทศบาลกรุงเทพมีนโยบายถมคลองเพราะบ้านเมืองเจริญขึ้น ถนนมีประโยชน์มากกว่า
คลอง³⁴

9 พ.ค.2510

เทศบาลกรุงเทพฯ แจ้งว่า เทศบาลกำหนดเส้นคลองที่จะรักษาให้น้ำลึกสะอาด ปลาอยู่อาศัย
ได้เพื่อการคมนาคม และใช้ระบายน้ำฝนภายในเทศบาล 13 คลอง คือ

- 1.คลองหลอด
- 2.คลองบางลำภู คลองโองอ่าง
- 3.คลองผดุงกรุงเกษม
- 4.คลองช่องนนทรี
- 5.คลองไผ่สิงโต-คลองบ้านกล้วย

6.คลองมหานาค

7.คลองสามเสน จากแม่น้ำถึงคลองตัน

8.คลองบางซื่อจากแม่น้ำถึงลาดพร้าว

9.คลองห้วยขวาง คลองพระยาเวก

10.คลองลาดพร้าว

11.คลองชลประทานต่างๆ

12.คลองอรชร

13.คลองสาทร นอกเหนือจากนี้จะถมทั้งหมด³⁵

1 พ.ย.2515

มีบทความคัดค้านการถมคลองตลอดเพื่อสร้างถนน³⁶

พ.ย.2519

ก.ท.ม.เตือนเจ้าของเรือที่จอดทำกินอยู่ตามคลองสำคัญๆ 13 คลองในเขต ก.ท.ม. ให้เคลื่อนย้ายออกไปตั้งแต่ 10 ธันวาคมนี้จนถึง 31 ธันวาคมนี้ เพื่อที่ ก.ท.ม. จะได้ทำการขุดลอกคลองที่สกปรกและตื้นเขินให้สะอาดและปรับปรุงบริเวณริมคลองทั้ง 2 ฟังให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อให้ประชาชนได้พักผ่อนหย่อนใจ³⁷

18 ก.พ.2520

“ชาวเรือมหานาคยังไม่ยอมออกจากคลอง” กรณี ก.ท.ม.ชี้คำขาดให้เรือที่จอดอยู่ตามคลองต่างๆ ในเขต ก.ท.ม. ให้ออกไปจากคลองทั้งหมดภายในวันที่ 22 ก.ค. ศกนี้ เพื่อ ก.ท.ม.จะได้ขุดลอกคลองแก้ปัญหาน้ำท่วมและความสะอาดเรียบร้อยของบ้านเมือง ชาวเรือย่านมหานาคไม่ยอมออกไปจากคลองตามคำสั่ง ก.ท.ม. จะเข้าฟ้องผู้ว่า ก.ท.ม. ขอยืดเวลาต่อไปอีกจนถึง ธ.ค.นี้ และจะค่อยๆ ทอยออกไปจากคลองโดยดี ไม่ต้องให้ ก.ท.ม.ทำถึงขั้นรุนแรงเอาเรือมาลากออกไป³⁸

5.2.5 ปัญหาการคมนาคมทางน้ำ

รัชกาลที่ 5

12 ก.พ.2439

บริษัทขุดคลองและคูนาสยามได้มีประกาศเกี่ยวกับขนาดของเรือที่จะยอมให้เข้าไปในคลองต่างๆ โดยสัมพันธ์กับขนาดของคลอง ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาคลองไม่ให้เกิดความเสียหาย ดังนี้

คลองกว้าง 10 วา ลึก 6 สอก คลองกว้าง 8 วา ลึก 6 สอก และคลองกว้าง 6 วา ลึก 5 สอก ยอมให้เรืออย่างกว้างเป็นต้นเรือมอกกว้างตั้งแต่ 8 สอกลงไปเข้าได้ คลองกว้าง 5 วา ลึก 5 สอก ยอมให้เรืออย่างกว้างเป็นต้นเรือกะแซงกว้างตั้งแต่ 6 สอกลงไปเข้าได้ คลองกว้าง 4 วา

ลึก 3 ศอก ยอมให้เรือมาต หรือชลา เรือสำปั้นและเรืออื่นๆ กว้างตั้งแต่ 4 ศอกลงไปเข้าไป
ใ้

- 2 ม.ค.2444 ม.ร.ว.สุวพรรณ ผู้อำนวยการบริษัทขุดคลองและคูนาสยาม มีหนังสือถึงพระยาศรีสุนทร
โวหาร ปลัดกระทรวงเกษตราธิการ ว่าได้พบว่าคลองซอยและคลอง 6 วา สายล่างกรุง เพราะเหตุ
ว่ามีผู้คนไปตั้งร้านยกยอ (เครื่องมือหาปลา) ริมคลองและกลางคลอง และมีการลงฝือกกั้น
ออกมาทั้งสองฝากคลอง และจากพฤติกรรมต่างๆ นี้เป็นเหตุในการจราจรทางเรือดำเนินไป
ไม่สะดวกจนถึงขั้นเดินไม่ได้ และยังพบอีกว่าชาวบ้านได้ปล่อยกระบือลงไปลุยในคลอง
ยังผลให้คลองพังตื้นเขิน จึงขอให้กระทรวงเกษตราธิการมีหนังสือถึงกระทรวงมหาดไทย สั่งให้
เจ้าหน้าที่ท้องที่ห้ามปรามราษฎร²
- ก.ค.2445 มิสเตอร์เฮโฮมินวันเคอไฮเด ยื่นรายงานการตรวจคลองต่อกระทรวงมหาดไทย ว่า ได้ทำการ
ตรวจตามลำน้ำเจ้าพระยาไปถึงสุพรรณบุรี จากรายงานบอกว่า กระแสน้ำไหลที่นครสวรรค์
= 200 ม./วินาที คลองปากให้ตาลานซึ่งทะลุออกไปแม่น้ำสุพรรณ เรือแพยังเดินไม่ได้ตลอด
ในฤดูแล้งแม่น้ำสุพรรณและสาขาไม่มีน้ำเหนือไหลมาเลย ฉะนั้นน้ำในแม่น้ำสุพรรณและ
คลองสาขาทั้งหลายมีแต่น้ำเค็มในปีหนึ่งนานกว่าน้ำเหนือในแม่น้ำเจ้าพระยาจะไหลเข้า
คลองในเมืองมโนรมย์ และไซยนาทมากจนล้นคลองแล้วจึงจะมีน้ำจืดในแม่น้ำสุพรรณบุรี
มิสเตอร์โฮมินยังชี้ว่า คลองทั้งหลายในเวลานี้ควรจะได้รับซ่อมแซมเสียที เพราะไม่ค่อย
สะดวกต่อการเดินเรือและการเพาะปลูกเรือสวนไร่นาเลย³
- 5 มิ.ย.2446 นายควน นายตรวจเก็บเงินคลองภาษีเจริญ มีหนังสือมาปรึกษากับกระทรวงเกษตราธิการถึงเรื่อง
ได้มีผู้ล่องไม้ไผ่และไม้ต่างๆ เป็นการกีดขวางแก่เรือที่สัญจรไปมาและกฎหมายก็มิได้
กำหนดให้เก็บค่าธรรมเนียม ซึ่งกระทรวงเกษตราธิการได้ตอบว่า ได้มีกฎหมายห้ามการล่องแพไม้
ในคลองภาษีเจริญตั้งแต่รัชกาลที่ 4 จึงขอให้นายควนทำป้ายห้ามล่องแพไม้ไว้ให้ประชาชน
ทราบ⁴
- ก.ย.2446 นายควน มีหนังสือถึงกระทรวงเกษตราธิการ แจ้งว่า จอกและสวะไหลตามน้ำเข้าไปในคลองภาษี
เจริญเป็นจำนวนมาก เป็นเพราะฤดูน้ำมากจนเป็นเหตุให้การสัญจรทางเรือเป็นอุปสรรค⁵
- 10 พ.ย.2447 ราษฎรในคลองภาษีเจริญร้องเรียนขออนุญาตที่จะล่องแพไม้ไผ่มาเพื่อการสร้างบ้านเรือน
ของตนเองมิได้มาเพื่อขาย และว่าการขนโดยเรือเป็นเรื่องลำบาก เพราะยากจน ในที่สุดรัฐก็
อนุญาตให้และกำหนดการล่องแพไม้ไผ่ต้องมัดเป็นลูกบวบมัดละ 25 ลำ⁶

พ.ศ.2448 มีร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการเดินเรือในน่านน้ำสยาม รศ.124 มี 4 ภาค 8 หมวด 245 มาตรา⁶

พ.ศ.2448 กระทรวงมหาดไทยหรือการที่จะขยายใช้ พ.ร.บ.เดินเรือในน่านน้ำสยามตามหัวเมือง และมณฑลต่างๆ สก 125⁷

พ.ศ.2449 ร่างแก้ประกาศเพิ่มเติม พ.ร.บ.เดินเรือ⁸

พ.ศ.2450 ให้เพิ่มเติมพระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำสยาม มาตรา 18 ซึ่งห้ามเรือกำปั่นจอดทอดสมอตามลำน้ำ ตั้งแต่คลองสะพานหัน และคลองบางลำพู เว้นแต่มีเหตุจำเป็นเพิ่มเติมว่า เรือของทางหลวงจอดได้⁹

รัชกาลที่ 6

25 ต.ค.2466 เจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยขอพระราชทานเงินเพื่อใช้จ่ายเหมาเสียค่าแรงไฟฟ้า ซึ่งบริษัทไฟฟ้าสยาม จะติดไฟชนิดแวนดวง โคมกลางคลองตั้งแต่ปากคลองบางหลวงไปจนถึงด้านจังหวัดธนบุรี เป็นระยะทาง 60 เส้น มีขนาดไฟดวงละ 100 แรงเทียนทุกระยะ 40 เมตร รวม 60 ดวง โดยจะวางสายเคเบิลใต้น้ำ ทั้งนี้เพราะคลองบางหลวงเป็นคลองใหญ่เรือนแพไปมามาก และยิ่งเวลาค่ำเดือนมืดมักจะมีเรือสัญจรในคลองนี้เกิดชนกันเป็นอันตรายบ่อยๆ ทรงเห็นชอบ¹⁰

รัชกาลที่ 7

5 ม.ค.-6 มี.ค.2468 กระทรวงมหาดไทย ขอพระบรมราชานุญาต ตั้งเจ้าท่าจังหวัดเพชรบุรี ให้มีอำนาจในการตรวจตราบรรดาเรือกลไฟและเรือยนต์ เพราะเวลานี้เรือกลไฟและเรือยนต์มากมายมารับจ้างโยงเรือและรับคนโดยสาร อาจทำให้เกิดความยุ่งยากในการปกครองได้ จึงตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรีเป็นเจ้าท่า¹¹

พ.ศ.2478 ชาวตลาดปากบา อำเภอพรหมบุรี ได้รับความเดือดร้อน เนื่องจากเรือยนต์ เรือกลไฟแล่นผ่านตลอดไม่เบาเครื่อง เวลามีน้ำมากคลื่นที่ซัดไปทำให้ข้าวของเปียกเสียหาย¹²

รัชกาลที่ 9

21 ต.ค.2504 ออกเทศบัญญัติห้ามจอดเรือบางตอนของคลอง 10 แห่ง ได้แก่ คลองกรุงเกษม คลองหลอด คลองโอง่าง คลองบางลำพู คลองมหานาค คลองแสนแสบ คลองเปรมประชา คลองหัวลำโพง คลองสาคร คลองอรชร¹³

5.2.6 ปัญหาผักตบชวา

รัชกาลที่ 5

- พ.ศ.2444 ผักตบชวาถูกนำมาจากเกาะชวามาปลูกในประเทศไทย¹
- พ.ศ.2449 รัฐบาลและประชาชนไทยเริ่มตระหนักในปัญหาอันเกิดจากผักตบชวา²
- 5 ก.พ.2450 ผู้ว่าราชการเมืองนนทบุรีได้ประชุมข้าราชการให้จัดการเก็บผักตบชวาในแม่น้ำลำคลองต่างๆ เฝ้าเสีย มิฉะนั้นจะแพร่ขยายกีดขวางทางสัญจร³
- พ.ศ.2450-2451 ผักตบชวาชวยตัวมากที่มณฑลข้างตอนใต้ทางแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำคลอง และแม่น้ำบางปะกง ได้แก่มณฑลปราจีนบุรี ราชบุรี นครสวรรค์ กรุงเก่าและมณฑลนครไชยศรี โดยเฉพาะที่มณฑลนครไชยศรี จ.สารณบุรีมีมากจนเรือเล็ก-ใหญ่เดินไม่ได้ที่ประชุมเสนาบดีจึงคิดวิธีกำจัด โดยการเก็บผักตบชวาบรรทุกเรือไปทิ้งทะเล เวลาน้ำลงจะได้ฟัดออกทะเลไป⁴
- พ.ศ.2453 หน้าที่การกำจัดผักตบชวาชั้นกับกระทรวงมหาดไทย⁵
- 17 ต.ค.2453 หม่อมอนุรุทธเทวายนัยรายงานการตรวจประตูน้ำต่างๆ ในกรุงเทพฯ ต่อพระบรมบาทารุงปลัดกระทรวงเกษตรว่า ที่ประตูน้ำบางซอก ทำไข่ และทำดิ่ง พบต้นผักตบชวาเป็นจำนวนมากลอยอยู่ และติดกับประตูน้ำทำนบเลื่อนและเมื่อออกจากประตูน้ำพระโขนงมาทางคลองตัน และคลองแสนแสบ ผักตบชวายังมีมากขึ้น จนเป็นเหตุให้การสัญจรทางเรือลำบาก เพราะต้นผักตบชวาเข้าไปติดอยู่ที่ใบจักร และจะน้อยลงเมื่อพ้นสามแยกศาลาแดงไปแล้ว และสำหรับในคลองประเวศร์ผักตบชวามีมากจนเรือเดินไม่ได้เช่นกัน⁶
- 19 ต.ค.2453 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้มีหนังสือพระเจ้าอนงยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธ์ ราชเลขาธิการ รายงานการประชุมปรึกษาระหว่างกระทรวงนครบาลกับกระทรวงมหาดไทย โดยมีเทศาภิบาลมณฑลที่มีผักตบชวาเข้าประชุม 5 มณฑล คือ ปราจีนบุรี นครไชยศรี กรุงเก่า นครสวรรค์ และพิษณุโลก ปราบกฏผลการประชุมดังนี้
- 1.ต้องมีที่ทำการกลางคลองประสานงาน ซึ่งตกลงให้กระทรวงมหาดไทยเป็นที่ทำการกลาง
 - 2.กระทรวงนครบาลกับข้าหลวงเทศาภิบาลจะเป็นผู้รังให้เจ้าพนักงานท้องถิ่นสำรวจและรายงานเรื่องผักตบชวาในท้องถิ่นที่รับผิดชอบ
 - 3.วิธีกำจัดผักตบชวา ห้ามไม่ให้ผลัดลอยตามกระแสน้ำส่งไปให้มณฑลทางใต้น้ำดังแต่ก่อน แต่ให้กั้นคอก และเก็บไว้ในคอกให้เนาไปเอง
 - 4.ให้ลงมือสำรวจและส่งรายงานภายในเดือนตุลาคม 2453 ดังนี้
 - 5.ผักตบชวาที่อยู่ริมคลอง ริมน้ำ ให้เกณฑ์ราษฎรซึ่งอยู่ในแถบนั้นช่วยกันเก็บสุ่มไว้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2453 นี้ ส่วนในที่ตอนให้ลงมือภายในเดือนกุมภาพันธ์ 2454 เป็นต้นไป

6. ให้ใช้เครื่องมือ “เหล็กมือเสือ” เก็บผักตบชวาเพื่อป้องกันงูกัด
7. ให้ตั้งงบประมาณค่าใช้จ่าย กระทรวงนครบาล 15,000 บาท มณฑลต่างๆ มณฑลละ 3,000 บาท
8. การตรวจผักตบชวาต้องตรวจทุก 15 วัน
9. เมื่อการกำจัดผักตบชวาในปี 2543 นี้สามารถกำจัดได้มากแล้วให้มี พ.ร.บ. ห้ามให้ผู้ใดปลูก หรือให้มีผักตบชวาอยู่ในท้องที่ของผู้ใด ในปีต่อไป
10. ให้เทศบาลประกาศชี้แจงโทษของผักตบชวาให้ราษฎรทราบและเข้าใจทั่วกัน⁷

รัชกาลที่ 6

- 20 ม.ค.2455 หน้าที่การกำจัดผักตบชวาย้ายมาขึ้นกับกระทรวงคมนาคม⁸
- 24 ก.พ.2456 ประกาศใช้ พ.ร.บ.กำจัดผักตบชวา พ.ศ.2456 และมีประกาศห้ามมิให้บรรทุกผักตบชวาไปในทางรถไฟ⁹
- 1 เม.ย.2457 ประการศีกษ์ พ.ร.บ.กำจัดผักตบชวา ในมณฑลพายัพ อุตร ร้อยเอ็ด อุบล นครราชสีมา เพชรบูรณ์ จันทบุรี ปัตตานี ภูเก็ต นครศรีธรรมราช และชุมพร⁹
- 11 พ.ค.2457 นายอำเภอเมืองมีนบุรีมีหนังสือถึงเจ้ากรมอำเภอ กระทรวงนครบาลว่าทางอำเภอมีนบุรีได้กับอำเภอบางกะปิในการเก็บผักตบชวามาครั้งหนึ่งแต่ไม่สำเร็จเพราะไม่พร้อมเพรียงกัน ทางอำเภอมีนบุรีได้นัดไปใหม่ ปรากฏว่าทางอำเภอบางกะปิได้ตอบเสียดสีมายังเมืองมีนบุรี เพราะ โกรธที่เมืองมีนบุรีหาว่าบางกะปิทำการไม่พร้อมเพรียงและไม่ยอมลงมาตามนัดโดย บ้ายเบี่ยงอ้างว่าติดราชการ¹⁰
- ปลายปี 2457 การกำจัดผักตบชวาเป็นหน้าที่ของกระทรวงเกษตรธิการ¹¹
- 30 ก.ย.2458 สมุหเทศาภิบาล สำเร็จราชการมณฑลนครไชยศรี มีหนังสือกราบทูลกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงเกษตร ส่งเงินค่าขายท่อนลูกบวบซึ่งใช้ในการกำจัดผักตบชวามาถวาย เพราะท่อนลูกบวบอยู่ได้ไม่ถาวรปีเดียวก็จะหมดสภาพพุง เมื่อเห็นว่าท่อนทำจะทำจะผุพังจึงรีบขายให้แก่ราษฎรไป¹²
- 25 พ.ค.2459 พระยาสวัสดิ์วรวิถึ ปลัดกระทรวงคมนาคม ได้ส่งสำเนาหนังสือกงสุลสยามเมืองร่างกุ้งกับสำเนาข้อความที่คัดจากหนังสือพิมพ์แรงกุนไต้ม ถึงพระยาประชาชีพบริบาล ปลัดกระทรวงเกษตร ว่าที่เมืองร่างกุ้งใช้วิธีการทางอ้อมในการกำจัดผักตบชวา คือแนะนำให้ประชาชนใช้ผักตบชวาทำปุ๋ยในการทำนา เพราะจากการแยกธาตุตามข่าวหนังสือพิมพ์พบว่า ผักตบชวามีธาตุโปแตชเป็นอันมาก ซึ่งกระทรวงเกษตรว่าในเรื่องนี้ประเทศไทยเราดินสมบูรณ์ การ

แนะนำให้ราษฎรใช้ฝักตบชวาทำปุ๋ยเกรงว่าไม่สำเร็จแต่จะให้มีการทดลองโดยให้กรมเพาะปลูกไปดำเนินการ¹³

- 11 ต.ค.2459 พระเกษตรรักษา เจ้ากรมเพาะปลูก มีหนังสือถึงพระยาประชาชีพบริหาร ปลัดกระทรวงเกษตร เสนอความเห็นในการกำจัดฝักตบชวาในคลองต่างๆ มณฑลกรุงเทพฯ เรื่องจากฝักตบชวาในกรุงเทพฯ มีที่มาจากลำน้ำเจ้าพระยาซึ่งไหลเข้าคลอง ฝักตบชวามักจะถูกคลื่นซัดเข้าหาดิ่ง จึงเกาะอยู่ชายตลิ่งของคลองต่างๆ และมีการแพร่พันธุ์ ทำให้คลองบางคลองแน่นไปด้วยฝักตบชวา จนเรือเดินไม่ได้ จึงมีความเห็นว่า ควรแก้ไขด้วยการทำ “ลูกบวบไม้ไผ่” โดยใช้ไม้ 3 ลำมัดรวมติดกันกับหลักปักชิดตลิ่งอยู่ ซึ่งจะใช้ได้เฉพาะเวลาน้ำเหนือไหลมา จะมีผลให้ฝักตบชวาไหลลงทะเลไป เรื่องนี้กระทรวงเกษตรเห็นชอบด้วย และได้ส่งเรื่องไปยังกระทรวงนครบาล¹⁴
- 19 ธ.ค.2459 มีประกาศใช้ พ.ร.บ.ฝักตบชวา พ.ศ.2456 ในมณฑลนครไชยศรี และกรุงเทพฯ¹⁵
- 14 พ.ศ.2460 นายขวัย ปาลกวงษ์ ณ กรุงเทพฯ นายประจันต์ ได้มีหนังสือถึงกรมท่อน้ำ ซึ่งมีนายอาร์ ซีอาร์ วิลสัน เป็นเจ้ากรมฯ ว่า นายท่อมและนายผิว ราษฎรผู้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตคลองแสนแสบได้ขัดขวางห้ามมิให้เจ้าพนักงานเก็บฝักตบชวาในเขตที่บ้านของคนทั้งสอง โดยบอกว่า จะเอาไว้ป้องกันลูกคลื่นซัดตลิ่งหน้าบ้านมิให้พังและมีเหตุผลอื่นๆอีก¹⁶
- พ.ศ.2460 ประกาศใช้ พ.ร.บ.ฝักตบชวา พ.ศ.2456 ในปราจีนบุรี ชลบุรีและอุทัยธานี¹⁷
- พ.ศ.2461 ประกาศใช้ พ.ร.บ.ฝักตบชวา พ.ศ.2456 ในนครสวรรค์ และชัยนาท¹⁷
- 25 เม.ย.2461 กระทรวงนครบาลได้มีคำสั่งถึงนครบาลจังหวัด และกรมอำเภอให้ห้ามมิให้ราษฎรขัดขวางในการกำจัดฝักตบชวา¹⁶
- 20 มิ.ย.2461 พระยามโนปกรณนิติธาดา ปลัดกระทรวงเกษตรได้ส่งสำเนาความเห็นของนายเกรแฮม ที่ปรึกษากระทรวงเกษตร มายังหม่อมเจ้าเนร ปลัดกระทรวงการคลัง ได้ชี้แจงวิธีการที่จะกำจัดฝักตบชวาตั้งแต่ปี 2461-4 ดังนี้
วิธีการกำจัดฝักตบชวา มี 3 วิธี คือ
1. ให้ชนฝักตบชวาขึ้นให้พ้นจากทางน้ำไหล และเอาไปไว้บนพื้นดินซึ่งเป็นที่ว่างเปล่าอันสมควร
 2. ตากให้แห้ง

3.เผาและเก็บเอาเถ่าถ่านไว้ทั้งหมด (เพาะนายเกรแฮมกำลังอยู่ในขั้นพิสูจน์ว่า เถ่าถ่านของ ผักตบชวาจะเป็นประโยชน์ในเชิงพาณิชย์หรือไม่) นอกจากนั้นได้ชี้แจงถึงวิธีการกำจัด ผักตบชวาที่ทำอยู่ในเวลานั้น คือ

- 1.เกณฑ์จ้างจ่ายค่าอาหารเรียงตัวคน
- 2.เหมากำจัดเป็นแปลงๆ
- 3.เหมากำจัดเป็นรายปี
- 4.เพิ่มการกำจัดผักตบชวาเข้าในอาชญาบัตรสำหรับจับสัตว์น้ำในตำบลหนึ่ง
- 5.เหมาะให้ราษฎรในตำบลนั้นๆกำจัด

และได้วางแผนว่า จะต้องกำจัดผักตบชวาในมณฑลนครสวรรค์ พิชญ โลกและปราจีนบุรี ก่อนให้สิ้นซาก ส่วนมณฑลกรุงเก่า นครไชยศรี ราชบุรี และกรุงเทพฯ เป็นเพียงพอรักษา ทางน้ำไว้ให้เรียบร้อย ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่ามณฑลทางเหนือเป็นสาเหตุให้มีการ ขยายพันธุ์ผักตบชวามาทางใต้ จึงจำเป็นต้องกำจัดก่อน¹⁸

- 19 ส.ค.2461 นายอาร์ ซี อาร์ กิลชัน เจ้ากรมทอน้ำ ขออนุญาตพระยามโนปกรณนิติธาดา ปลัดกระทรวง เกษตรธิการ ขอพิมพ์หนังสือคำแนะนำวิธีการกำจัดผักตบชวาเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนรู้ จัดและช่วยกันทำลายผักตบชวา จำนวน 100 เล่ม¹⁹
- 30 ส.ค.2461 กระทรวงเกษตรมีหนังสือถึงกรมรถไฟ ขอความร่วมมือให้เจ้าพนักงานจัดการเก็บและกำจัด ผักตบชวาในบ่อของทางรถไฟ เพราะผักตบชวาได้แพร่ขยายจากแม่น้ำลำคลองเข้าไปในบ่อ บึง หนองแล้ว²⁰
- 29 พ.ย.2461 เจ้ากรมทอน้ำขออนุญาตพิมพ์หนังสือคำแนะนำการกำจัดผักตบชวาเพิ่มอีก 500 เล่ม เพราะ หนังสือที่พิมพ์คราวแรกได้แจกเจ้าหน้าที่จังหวัดมณฑลต่างๆ หมดยังไม่ถึงครึ่ง¹⁹
- 8 พ.ค.2462 นายอาร์ ซี อาร์ กิลชัน เจ้ากรมทอน้ำได้มีหนังสือเรียนพระบริบาลนิติเกษตร ปลัดกระทรวง เกษตรทราบบว่า นายเซย นายหล่อ และนายใช้ ร่วมกับราษฎรได้บริจาคเงินรวม 170.75 บาท จัดจ้างคนงานกำจัดผักตบชวาในลำคลองประเวศร์ได้ 220 ไร่ 3 งาน²¹
- 20 ต.ค.2462 ปลัดกระทรวงมหาดไทยมีหนังสือถึงปลัดกระทรวงเกษตรให้จัดสืบเรื่องหนังสือร้องเรียน ของนางพวงกับพวกราษฎรอำเภอบางแก้ว ว่าถูกนายเข้ม นายอำเภอบางแก้ว จังหวัด อ่างทองเกณฑ์ให้เก็บผักตบชวา ผู้ใดขัดขืนจะถูกนำตัวไปกักขัง นายเข้มมักใช้วาจาไม่สุภาพ กับคนเหล่านี้

ปลัดกระทรวงเกษตร ได้ชี้แจงเรื่องนี้ว่า ความเดือดร้อนของราษฎรนี้เป็นเรื่องการเกี่ยวเนื่องของนายอำเภอ กระทรวงเกษตรไม่มีอำนาจกล่าวเพราะนายอำเภอไม่ได้ขึ้นกับกระทรวงเกษตร และการกระทำของนายอำเภอนั้นกระทรวงเกษตรไม่ได้สั่ง²²

7 พ.ย.2462

พระยามโนปกรณนิติธาดา ปลัดกระทรวงเกษตร ได้มีหนังสือแจ้งความไปยังเกษตรมณฑลต่างๆ ให้ทำรายงานชี้แจงถึงวิธีการกำจัดและการกำจัดผักตบชวาที่ทำไปแล้วให้กระทรวงเกษตรทราบ ได้มีบางมณฑลเสนอรายงานเข้ามา เช่น มณฑลราชบุรี มณฑลนครสวรรค์ มณฑลราชบุรี มีวิธีการกำจัด ดังนี้

1.เกณฑ์จ้างราษฎร จ่ายเป็นค่าอาหาร 50 สตางค์/วัน

2.เหมากำจัดเป็นแปลงค่าจ้างคิดตามความน่งง่ายของภูมิประเทศแต่ไม่เกินไร่ละ 4 บาท

สำหรับมณฑลนครสวรรค์ มีวิธีการกำจัด ดังนี้

1.หนองหรือลำคลองที่มีผู้ผูกขาดจับสัตว์น้ำให้ผู้นั้นรับผิดชอบ เว้นแต่เงินค่าล้างก็เกณฑ์ราษฎรให้ช่วยกำจัด

2.หนองหรือลำคลองสาธารณะแบ่งเขตให้ราษฎรช่วยกันกำจัดและรักษา

3.ผักตบชวาที่ติดอยู่ตามแพและหน้าบ้าน ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าของบ้านหรือเจ้าของแพ

4.ตั้งแต่ข้อ 1-3 ถ้าเป็นฤดูน้ำให้ชนผักตบชวาไว้บนพุ่มไม้ ถ้าเป็นฤดูแล้งให้กองๆ ไว้ขาย ต่ลงเพื่อปล่อยให้แห้งแล้วเผาไฟ²³

19 ก.ย.2463

ประกาศใช้ พ.ร.บ.กำจัดผักตบชวาทั่วราชอาณาจักร ซึ่งเป็นการประกาศใช้ในมณฑลซึ่งยังไม่เคยประกาศใช้ พ.ร.บ.นี้มาก่อน ได้แก่ มณฑลกรุงเทพฯ ราชบุรี สมุทรสงคราม ฉะเชิงเทรา นครนายก พิชณุโลก สวรรคโลก สุโขทัย และพิจิตร ซึ่งผลให้ค่าใช้จ่ายในการกำจัดผักตบชวาปีนี้ลดลง เพราะเป็นการบังคับเกณฑ์แรงงานตาม พ.ร.บ. ซึ่งเฉลี่ยแล้วเงินที่ใช้จ่ายเป็นเงินค่าโสฬย์อื่น ไม่ใช่ค่าแรงตก ประมาณไร่ละ 25 สตางค์²⁴

15 ต.ค.2463

กรมทอน้ำขออนุญาตตั้งผู้ตรวจการกำจัดผักตบชวา 1 นาย และผู้ช่วย 4 นาย เพื่อไปตรวจการตามมณฑลต่างๆ และได้แสดงนโยบายการกำจัดผักตบชวา ดังนี้

1.การกำจัดผักตบชวาจะต้องกระทำตาม พ.ร.บ.กำจัดผักตบชวาโดยเคร่งครัด ราษฎรจะต้องรับผิดชอบทำการกำจัดในที่ทุกๆแห่ง ซึ่งตนสามารถจะทำได้โดยให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายจังหวัดบังคับบัญชา

2.ที่ใดมีผักตบชวาหนาแน่นเกินแรงงานราษฎรที่จะกำจัดโดยลำพังให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายจังหวัดรายงานไปยังกรมเพื่อจัดพนักงานมาตรวจและจะไม่ได้จ่ายเงินเพื่อการนี้

3. กรมท่อน้ำจะรีบกำจัดผักตบชวาในคลองต่างๆ ที่มีประต่อน้ำกั้นอยู่ คือคลองสายใหญ่และคลองแยกซึ่งเป็นทางเดินเรือได้ตลอดเท่านั้น ส่วนคลองข้างๆ อื่นๆ นั้นเป็นหน้าที่ของราษฎร ถ้าไม่กำจัดภายในเวลาอันสมควร กรมท่อน้ำจะกั้นไว้ในคลองนั้นไม่ให้ลงคลองใหญ่และจะไม่เลิกกั้นจนกว่าราษฎรจะกำจัดผักตบชวานั้นหมด²⁵

- 21 ต.ค.2463 เสนาบดีกระทรวงเกษตรได้มีหนังสือส่งไปยังหม่อมเจ้าสฤษฎดิเดช สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลจันทบุรีว่า กระทรวงเกษตรได้สังเกตเห็นว่าผักตบชวาได้มีจำนวนทวีมากขึ้นเกือบทั้งพระราชอาณาจักร บางแห่งถ้าไม่เพิ่มขึ้นก็เท่าเดิม ไม่มีตำบลใดที่มีน้อยลงเลยสำหรับมณฑลจันทบุรีนั้น กระทรวงเกษตรเห็นว่าทั้งฝ่ายเจ้าพนักงานและราษฎร “ไม่ค่อยได้เอาใจใส่ปฏิบัติตาม พ.ร.บ.กำจัดผักตบชวา พ.ศ.2456” จึงขอให้กวัดขັນให้กระทำอย่างเคร่งครัด²⁶
- 17 เม.ย.2464 เกษตรมณฑลอยุธยา มีหนังสือต่อกระทรวงเกษตรขออนุญาตจัดพิมพ์ประกาศการกำจัดผักตบชวาเพื่อส่งไปตามอำเภอ แจกจ่ายตามหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ป่าวร้องให้ราษฎรทราบประกาศที่จะพิมพ์มีจำนวน 4,500 ฉบับ²⁷
- 21 เม.ย.2464 กระทรวงเกษตรมีหนังสือถึงพระสาธุรัษฎวิภาค เกษตรมณฑลอยุธยาอนุญาตให้ดำเนินการจ้างจัดพิมพ์ประกาศกำจัดผักตบชวาได้²⁷
- มิ.ย.2464 กรมท่อน้ำเสนอร่างประกาศตักเตือนราษฎรให้ปฏิบัติตาม พ.ร.บ.กำจัดผักตบชวา พ.ศ.2456 โดยให้เหตุผลว่า การกำจัดผักตบชวาในท้องที่ต่างๆ นอกจากเจ้าพนักงานกำจัดแล้ว ราษฎรมักไม่กระทำหรือแม้แต่ช่วยเหลือ จะกระทำก็ต่อเมื่อเจ้าพนักงานปกครองท้องที่ใช้อำนาจบังคับเกณฑ์ ซึ่งสาเหตุอาจเป็นเพราะไม่เข้าใจ พ.ร.บ.กำจัดผักตบชวา นี้ และไม่ทราบว่าผักตบชวามีผลร้ายแรงประการใด²⁸
- 6 พ.ค.2464 กรมท่อน้ำได้ส่งรายงานตรวจการกำจัดผักตบชวาในคลองแสนแสบ ของนายท้วม รามสูต ถึงสาเหตุการเกิดของผักตบชวาในคลองแสนแสบ ดังนี้
1. ราษฎรทำซั้งหรือสวะปักลงไว้ริมคลองหน้าบ้านของตนเป็นแถวแนวดินเนื่องกันไป เพื่อให้ปลาอาศัย เมื่อผักตบชวาไหลลอยมาติดเข้าก็เกิดการแพร่พันธุ์เมื่อมีมากก็ไหลตามน้ำขึ้นลง ซั้งหรือสวะนี้มีเนื้อที่ 100 ไร่เศษ
 2. บ่อน้ำหรือบ่อเลี้ยงปลา คู ซึ่งราษฎรขังน้ำไว้ในเขตบ้านของตน มีการเลี้ยงผักตบชวาในที่ตั้งกล่าวทุกบ่อทุกบ้าน เมื่อจะเอาปลาที่วิดบ่อกวาดต้อนผักตบชวาจากบ่อลงคลองไป²⁹

- 16 ธ.ค.2464 สมุหเทศาภิบาลมณฑล ได้มีหนังสือกราบทูลถวายรายงานของขุนสวัสดิชาติ เกษตรจังหวัดปราจีน และทูลถึงการถวายรายงานเท็จของอำเภอสรีมหาโพธิ์ว่า “จากรายงานของขุนสวัสดิชาติ เกษตรจังหวัดบอกว่ามีผักตบชวาที่อำเภอสรีมหาโพธิ์หนาแน่นประมาณ 100 ไร่เศษ แต่ตามรายงานการกำจัดผักตบชวาของอำเภอส่งไปยังจังหวัดทุกๆ เดือนว่า ผักตบชวาไม่มี ได้กำจัดหมดสิ้นแล้ว ส่อให้เห็นว่าอำเภอนี้มิได้เอาใจใส่หน้าที่ราชการ แต่ผู้ว่าราชการจังหวัดได้สั่งสอบสวนแล้ว”³⁰
- 22 ก.ค.2465 ผู้ว่าราชการจังหวัดสุพรรณบุรี ได้ยื่นรายงานของหลวงสกลสาธิตกิจ เกษตรจังหวัดต่อเจ้าพระยาพลเทพฯ เสนาบดีกระทรวงเกษตรฯ ว่า ตามรายงานท้องที่ อำเภอบางปลาม้า และอำเภอสองพี่น้อง ผักตบชวาได้เบาบางลงมาก ทั้งนี้มีสาเหตุเพราะปีนี้แห้งแล้งมาก โคกระบือ ไม่กินหญ้ากิน ราษฎรเจ้าของกระบือจึงได้กันผักตบชวาไว้ข้างตลิ่งแล้วให้วัวควายลงกินเกือบทุกวัน³¹
- 29 ก.ค.2465 พระยาโบราณราชธานินทร์ อุปราชมณฑลอยุธยา มีใบบอกมายังเจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการว่า นายท้วม รามสูต ได้ไปตรวจดูผักตบชวาในลำคลองบึงสามโก้ กับคลองปลายนา ได้มีความเห็นคิดจัดการประกาศหาผู้รับกำจัดผักตบชวาโดนอนุญาตให้ทำการจับสัตว์น้ำ โดยไม่ต้องเสียเงินค่าภาษีผูกขาดแก่รัฐบาล
เรื่องนี้กระทรวงเกษตรเห็นด้วย แต่เห็นควรต้องปรึกษากรมสรรพากรก่อน³²
- 26 เม.ย.2466 สมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลพิษณุโลกมีหนังสือถวายรายงานของ นายท้วม รามสูต ต่อเจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงเกษตรฯ ในรายงานระบุว่า ผักตบชวามีเกิดมากก็เฉพาะที่ราษฎรผูกขาดจับสัตว์น้ำ ในที่สาธารณะมีน้อย ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากผู้รับสัญญาผูกขาดสัตว์น้ำ ไม่กำจัดผักตบชวาอย่างจริงจัง ปีหนึ่งจะทำการกำจัดเพียงครั้งเดียว คือเมื่อใกล้จะครบสัญญา และหวังแก่จะได้ปลาเท่านั้น และได้มีข้อเสนอเร่งให้มีการกวาดจับผู้รับผูกขาดจับสัตว์น้ำ³³
- 4 ก.ย.2468 นครบาลจังหวัดพระนคร มีหนังสือพระยาเพชรดาฯ สมุหพระนครบาล เรื่องกระทรวงเกษตรให้ช่วยกำจัดผักตบชวาว่า การตรวจและบังคับให้ราษฎรเป็นผู้ทำลายจะทำได้ ก็แต่ในที่เอกชน ส่วนในที่สาธารณะทำได้ยาก เพราะการกะเกณฑ์พลเมืองเป็นไปได้อาก เนื่องจากพลเมืองในกรุงเทพฯ มีฐานะต่างกันหลายชั้น ความไม่เสมอภาคในเรื่องกะเกณฑ์เป็นเหตุให้เกิดเรื่องขึ้น และพลเมืองกรุงเทพฯ ไม่คุ้นเคยต่อการเกณฑ์ จึงแนะนำให้เป็นการจ้างคนมากำจัด³⁴

- พ.ศ.2471 ในการประชุมเทศบาลนคร กรุงเทพมหานคร กับกระทรวงเกษตร จึงปรึกษาหารือกันในการทำโครงการปราบฝักตบชวา เพราะวิธีการกำจัดทำกันมาจะแบ่งหน้าที่กัน โดยกระทรวงเกษตรจะเป็นผู้อำนวยการการในกรุงเทพฯ เช่น จ้างคนเก็บ ส่วนมณฑลอื่นๆ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองจะเป็นผู้ดำเนินการกำจัด โดยกระทรวงเกษตรจะเป็นผู้ให้เงินเป็นค่าเครื่องมือ ค่าเบี้ยเลี้ยง แต่มักจะไม่พอ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองจึงต้องเกณฑ์แรงงานเป็นครั้งคราวไป³⁵
- 9 เม.ย.2472 นายไทย พลเมืองชาวสยาม ถวายฎีกาเสนอความเห็น ว่า ฝักตบชวาถูกกำจัดมาร่วม 20 ปี ยังไม่หมดสิ้น จึงเสนอให้ออก พ.ร.บ.กำจัดฝักตบชวาใหม่
- กระทรวงมหาดไทยตอบว่า การกำจัดฝักตบชวาที่เป็นอยู่ยังไม่จำเป็นต้องออก พ.ร.บ.ใหม่ หากแต่ขึ้นอยู่กับเรื่องเงินและโครงการ และประกอบไปด้วยความพร้อมเพียงของมหาดไทยกับเกษตรธิการ³⁵
- 5 ก.ย.2473 กระทรวงเกษตรได้รายงานวิธีที่กำจัดฝักตบชวาว่า จะทำการกำจัดในมณฑลที่มีท้องที่เหนือน้ำก่อน เช่น มณฑลพิษณุโลก เมื่อทำการกำจัดทางเหนือน้ำหมดแล้วก็จะได้เลื่อนการกำจัดลงมาทางตอนใต้เป็นลำดับ และให้แบ่งทำกันเป็น 2 แผนก คือ
1. ในท้องที่นอกเขตชลประทาน ให้เจ้าพนักงานปกครองท้องที่ดำเนินการตรวจตราและสั่งการตาม พ.ร.บ.
 2. ในท้องที่ภายในเขตชลประทานและในลำคลองต่างๆ ที่มีประตูน้ำแลในมณฑลกรุงเทพฯ กรมชลประทานได้จัดเจ้าหน้าที่ออกไปสำรวจและทำการกำจัด
- ในท้องที่นอกเขตชลประทานมักใช้วิธีเกณฑ์แรงงานของราษฎร แต่ไม่ได้ผลต้องผ่อนผันให้ราษฎรทำมาหากิน จึงได้มีการวางโครงการกำจัดฝักตบชวาในที่ต่างๆ เช่นที่สาธารณะ ในที่ผูกขาดจับสัตว์น้ำของรัฐกับในที่บริเวณทางรถไฟหลวง โดยวิธีจ้างแรงงานราษฎร ถ้าฝักตบชวามีมากเหลือกำลังราษฎรก็จะใช้วิธีนำท่อนกวาดค้อนให้ฝักตบชวาเลื่อนลอยลงไปสู่ทะเล และยังใช้วิธีทำลายโดยใช้เครื่องจักร เท่าที่ทดลองมา ยังไม่ได้ผล กระทรวงเกษตรจึงยังคิดค้นอยู่
- กระทรวงเกษตรได้จัดการวางโครงการกำจัดฝักตบชวาไว้ว่าจะเริ่มกระทำการในราว พ.ศ. 2474 เป็นต้นไป ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับเงินที่พอเพียงและเจ้าพนักงานปกครองใช้อำนาจบังคับการช่วยเหลือไปตาม พ.ร.บ.กำจัดฝักตบชวา โดยเคร่งครัดด้วย³⁵

รัชกาลที่ 8

ปลายปี พ.ศ.2478-2479 เกิดปัญหาฝักตบชวาลอยอัดแน่นอยู่ในแม่น้ำท่าจีนเขตจังหวัดนครปฐมต่อจังหวัดสุพรรณบุรี มีผลให้การคมนาคมทางน้ำได้รับความลำบาก ทางจังหวัดนครปฐมจึงเสนอให้ทางจังหวัดสุพรรณบุรี ร่วมมือกัน เพราะฝักตบชวาย่อมไหลลงมาจากทางสุพรรณบุรีสู่นครปฐม ทางสุพรรณบุรีเห็นด้วยและยังมีจดหมายไปถึงกระทรวงมหาดไทยเพื่อให้สั่งการแก่จังหวัดกระนครศรีอยุธยา และชยันนาพร้อมมือในการกำจัดฝักตบชวานี้ แต่ด้วยความขัดข้องและไม่มีการประสานงานกันอย่างจริงจัง ทางนครปฐมจึงเป็นจังหวัดเดียวที่ดำเนินการกำจัดฝักตบชวาลงสู่ทะเล ซึ่งทางนครปฐมถือว่าเป็นการแก้ปัญหาชั่วคราวเท่านั้น เมื่อทางสุพรรณปล่อยน้ำทางประตูน้ำต่างๆ ลงมาทำให้มีฝักตบชวาเข้าสู่จังหวัดนครปฐมอีกจนต้องทำทุ่นกักไว้เพื่อให้มีจำนวนฝักมากแล้วจึงปล่อยเดินทางสู่ทะเลต่อไป ขณะเดียวกันปัญหาฝักตบชวานี้ได้โยงไปถึงงานของฝ่ายกรมชลประทานเกี่ยวกับการกำจัดฝักตบชวาในบึงบรเพ็ดจังหวัดนครสวรรค์ด้วยการชักโยงฝักตบชวาปล่อยลงแม่น้ำออกสู่ทะเล เพราะค่าใช้จ่ายถูกกว่า มีผลให้เกิดการกระจายตัวของฝักตบชวาสู่ คู คลองต่างๆ ที่แม่น้ำเจ้าพระยาเข้าไปถึง ทำให้ฝักตบชวาเข้าสู่ท้องที่ต่างๆ เป็นภาระแก่จังหวัดที่อยู่ได้ลงมา ประกอบกับความขาดแคลนเงินและการขาดการประสานงานกันระหว่างจังหวัดทำให้การแก้ไขปัญหารื่องฝักตบชวากลายเป็นเรื่องโต้แย้งระหว่างหน่วยงานต่างๆ³⁶

12 เม.ย.2479 นายคำสีเมือง และพวกได้มีจดหมายร้องเรียนต่อรัฐบาลต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยว่า "ได้รับความเสียหายจากฝักตบชวาอันเนื่องมาจาก นาอากรผู้รับผูกขาดหนองบางหวาย อ.บางปะหัน จ.พระนครศรีอยุธยา ไม่ได้จัดการกำจัดฝักตบชวาจากการสอบสวนของทางราชการนั้นเห็นว่า ทางนายอากรนั้นได้จัดการกำจัดฝักตบชวาไปแล้วแต่ผู้ร้องเรียนต้องการให้ไปกำจัดฝักตบชวาในเขตที่นาของตนด้วย ในที่สุดทางกระทรวงมหาดไทยจึงตกลงให้เป็นหน้าที่ของเจ้าของนานั้นเป็นผู้กำจัดเองตาม พ.ร.บ. ประกอบกับในปี 2479 หนองหวายที่ว่านั้นได้กลายเป็นหนองสาธารณะไปแล้ว ไม่มีการประมูลผูกขาดเช่นแต่เดิม"³⁷

22 พ.ค.2479 หนังสือข้าหลวงประจำจังหวัดนครปฐมถึงหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการฝักตบชวาที่มีหนาแน่นอยู่ในลำน้ำนครชัยศรี ตามข่าว น.ส.พ. นั้นเป็นจริงแต่ก็เฉพาะในลำน้ำดอนเขต อ.บางปลา ต่อเนื่องกับ จ.สุพรรณบุรี ถัดจาก จ.นครปฐมเป็นที่ดิน ไม่มีน้ำขังอยู่ตามหัวหนอง คลอง บึง บางตลอดปีมีการทำลายด้วยการขนกองไว้บนบกเสมอ ส่วนที่อยู่ในลำคลอง

ประชาชนได้ใช้สอยเป็นอาหารของสุกร ผักตบชวาที่อัดแน่นอยู่ในเขตนครปฐมนั้น ไหลลอยตามน้ำ ตามลำน้ำท่าจีนตอนบนคือ จ.สุพรรณบุรี โดยประตุน้ำท่าสาร ประตุน้ำบางยี่หน และประตุน้ำสองพี่น้องได้ปล่อยระบายมา แล้วลงมาหนาแน่นอยู่ที่นครปฐม ปัญหาลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นทุกปี ส่วนการกำจัดผักตบชวานั้น ต้องรอให้ผักตบชวาลอยลงมาจนขาดสายเสียก่อน จึงกำจัดไปที่เดียว มิฉะนั้นแล้วการกำจัดนี้ก็จะไม่มีสิ้นสุด

ตั้งแต่ราวกลางเดือนมีนาคม 2478 ผักตบชวาจากตอนบนได้ไหลลงมาเข้าสู่ อ.บางปลา ทางจังหวัดได้วางสายตรวจตามลำน้ำเพื่อให้ความปลอดภัยแก่ชาวเรือที่เดินทางไปมา และกักผักตบชวาเอาไว้รอให้ลอยลงมาให้ขาดก่อนจึงกำจัดต่อมา 28 เมษายน 2479 จึงได้เริ่มลอยทูนกวาดต้อนผักตบชวาตั้งแต่เขตติดต่อ จ.สุพรรณบุรี ถึงหมดเขต จ.นครปฐม และในเขตที่ทูนลอยไปการเดินทางเรือก็ย่อมพบอุปสรรค³⁸

20 พ.ย.2479 หนังสือคณะกรรมการอำเภอบางพลีถึงคณะกรรมการจังหวัดสมุทรปราการ ว่าฤดูน้ำปีนี้มีผักตบชวาเกิดขึ้นตามลำคลองต่างๆ ในท้องที่ อ.บางพลีมาก เพราะน้ำในคลองจืดตลอดปี ผักตบชวาจึงงอกงามและอาศัยอยู่ได้ ผักตบชวาแม้จะมีการกำจัดทุกปีแต่ก็ไม่หมดสิ้น เพราะมีเชื้อส่งมาจากคลองประเวศน์บุรีรัมย์และคลองบางแลง จะกำจัดด้วยการขนขึ้นตลิ่งก็ไม่มีที่เก็บ จะตัดปล่อยระบายลงทะเลก็เกรงว่าน้ำจะหมดไม่พอเลี้ยงต้นข้าว

ต่อมาในเดือนตุลาคม 2479 เมื่อประชากรว่างจากการปักดำแล้วจึงได้มีการกำจัดผักตบชวาด้วยการขอให้เจ้าพนักงานรักษาน้ำสายที่ 4 เปิดประตูระบายน้ำบางเหี้ยทิ้งผักตบชวาออกทะเล อย่างไรก็ตามก็ดีในระหว่างดำเนินการนั้น ต้องมีการปิดประตูระบายบางเหี้ย ทำให้ผักตบชวาที่ติดออกจากคลองซอยต่างๆ ไปอัดแน่นอยู่ที่คลองสำโรง ตั้งแต่เขตบางบ่อ ถึง จ.สมุทรปราการเป็นระยะทางหลายสิบล้าน มีผลให้เรือเดินไม่สะดวก การขนส่งต่างๆหยุดชะงัก และทำให้น้ำในลำคลองเน่าเหม็นด้วย กำลังแรงงานของเจ้าพนักงานกรมชลประทานก็ไม่อาจแก้ปัญหาได้โดยรวดเร็ว จึงได้อาศัยแรงงานชลประทานในท้องที่ต่างๆ ช่วยกันเก็บผักตบชวาได้หมดและเรือเดินได้สะดวก³⁹

28 ก.พ.2481 จดหมาย “ชาวคลองสำโรง” ถึงรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย ร้องเรียนว่าในเวลานี้คลองสำโรง อ.เมืองสมุทร จ.สมุทรปราการ แน่นไปด้วยผักตบชวาทางคมนาคม เรือยนต์โดยสาร เรือสินค้า ฯลฯ ไปมาไม่ได้ หรือไปมาได้ก็ต้องใช้เวลาาน จึงขอให้หาทางกำจัดผักตบชวาให้หมดไป

ทางปลัดกระทรวงมหาดไทยได้ส่งเรื่องไปให้คณะกรรมการจังหวัดสมุทรปราการ
ดำเนินการแก้ไขต่อไป⁴⁰

- 16 ก.ย.2481 หนังสือคณะกรรมการจังหวัดสมุทรปราการถึงปลัดกระทรวงมหาดไทย เรื่องนายชั้น นิลเพชร
ได้บริจาคเงินจ้างเหมาคนละเป็นเงิน 1 บาท 75 สตางค์ ในการขันฝักตบชวาชั้นจากคองส่วน
หน้าบริเวณโรงเรียนประชาบาล ต.บางพลีใหญ่ 4 ซึ่งฝักตบชวานี้มีระยะประมาณ 5 เส้นเศษ
41
- 19 เม.ย.2483 นายเพิ่ม สงวนศักดิ์ ร้องเรียนว่า ประชาชนที่อยู่แถบคลองสำโรง โดยเฉพาะที่ประกอบ
อาชีพค้าขายได้รับความเดือดร้อนจากฝักตบชวา ซึ่งขึ้นอยู่เต็มแน่นในลำคลองสำโรงเขต
ท้องที่อำเภอบางพลีและบางพอ เรือแจวนายเพิ่มต้องเสียเวลาในการเดินทางเพราะติด
ฝักตบชวาถึง 7-8 ชั่วโมง⁴²
- 26 ก.ค.2483 หนังสือปลัดกระทรวงมหาดไทยถึงคณะกรรมการจังหวัดสุพรรณบุรี เรื่องนายศิริ สุขวราห์
เสนอวิธีการกำจัดฝักตบชวาว่า นายศิริ สุขวราห์อยู่ อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม ยื่นเรื่องราว
เสนอต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ในเรื่องการจัดฝักตบชวาในลำน้ำนครชัยศรี
ว่า เหตุที่ฝักตบชวาหนาแน่นในลำน้ำนครชัยศรี ก็เพราะมีฝักตบชวาไหลหลากมาแต่ลำ
คลองสองพี่น้อง ถ้าทางราชการสั่งให้คณะกรรมการอำเภอสองพี่น้องกำจัดฝักตบชวาเสีย
ต้นมือแล้วก็จะไม่ลุกลามไปที่อื่น ทางกระทรวงมหาดไทยจึงได้ส่งข้อแนะนำนี้มาให้
คณะกรรมการจังหวัดสุพรรณบุรีทราบ⁴³
- 6 ก.ย.2464 บัทรสนเทห์ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ว่าประชาชนได้รับความเดือดร้อน
มาก เรื่องฝักตบชวาในลำคลองสะแกกรัง ในเขตและนอกเขตเทศบาล ซึ่งมีฝักตบชวา
หนาแน่นขนาดยาว 3-4 คืบ น้ำหลายร้อยไร่ ไม่เป็นการสะดวกแก่ผู้สัญจรไปมา เรือแจวและ
เรือพายใช้ไม่ได้ ต้องใช้เรือ 10 แรงขึ้นไปจึงจะแหวกฝักออกไปได้ ชาวแพฝั่งตะวันออก
ได้รับความเดือดร้อนประมาณ 3 เดือนเศษแล้ว ทางกรมและเทศบาลก็ไม่ได้ดำเนินการเช่น
ไรคงจะเป็นเพราะรอให้น้ำหลากมา แต่เนื่องจากปีนี้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลหากไม่มีน้ำ
ประชาชนก็ได้รับความเดือดร้อนมาก น้ำในคลองมีกลิ่นเหม็นแต่ก็ต้องใช้อาบและดื่ม
คณะกรรมการจังหวัดอุทัยธานี ชี้แจงว่า ฝักตบชวาในลำคลองสะแกกรังในตอนต้นฤดูน้ำมี
เช่นนี้ทุกปี ปีนี้ น้ำหลากมาล่าช้ากว่าปีก่อน ทำให้ฝักตบชวาไหลล่อยอยู่นานกว่าปกติ แต่
ยานพาหนะก็พอหลบไปมาได้ ไม่ถึงกับเดือดร้อนและขณะนี้ฝักตบชวาในลำคลองสะแกกรัง
ได้ไหลล่อยไปหมดแล้ว⁴⁴

5.2.7 ปัญหาขง

รัชกาลที่ 7

- 2 พ.ค.2472 กระทรวงต่างประเทศมีหนังสือมายังราชเลขาธิการ เรื่องนายอาซุมิ (Azumi) กงสุลสยาม กิตติมศักดิ์เมืองโอซากา ประเทศญี่ปุ่นมีหนังสือมายังกระทรวงการต่างประเทศ ให้ช่วย สนับสนุนสินค้ารูปกันยุงตราหมีป่าซึ่งบริษัทของเขาผลิตเอง และส่งจำหน่ายต่างประเทศ มากกว่า 25 ปี ได้เคยส่งเข้ามายังกรุงเทพฯด้วย ปรากฏว่าทางราชสำนักนิยมใช้¹
- 16 พ.ค.2472 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชกระแสให้กระทรวงการต่างประเทศมีหนังสือตอบ นายอาซุมิว่า รูปนี้ได้ใช้ประโยชน์ในพระราชสำนัก¹
- 29 ส.ค.2472 นายอาซุมิมิหนังสือถึงเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ขอบใจเรื่องที่ยื้อยากันยุงและการที่ อนุญาตให้ใช้ตราครุฑของหลวงในกระดวยปิดห่อรูปกันยุงชนิดตราหมีป่า และได้ส่ง ตัวอย่างรูปกันยุงชนิดใหม่ซึ่งใช้ดีกว่าชื่อ “อาซุมิ ชูยากาโล” มาด้วย¹

รัชกาลที่ 9

- 5 มี.ค.2495 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติงบประมาณเพื่อทำการปราบยุงในพระนคร ซึ่ง จองพล ป. พิบูล สงคราม นายกรัฐมนตรีเป็นผู้เสนอ³
- มีบทความแสดงความเห็นว่านโยบายการปราบยุงทำมาโดยตลอด นับตั้งแต่ก่อนสงคราม จนหลังสงคราม แต่ยุงก็ยังไม่ลดและยังเพิ่มขึ้นด้วยอันเนื่องมาจากพระนครเป็นที่ลุ่ม และ แพนผังของบ้านเมืองเป็นอยู่อย่างไรก็อย่างนั้น ไม่เปลี่ยนแปลงและยังมีทอริมถนนเป็น แหล่งซังน้ำโสโครกทำให้เป็นที่อยู่ของยุง ดังนั้นปัญหาเรื่องการปราบยุงจึงไม่ได้อยู่ที่ งบประมาณ หากอยู่กับการตัดแปลงท่อข้างถนนให้เป็นทางระบายน้ำได้เท่านั้น³
- 16 ม.ค.2496 พาดหัวข่าว “คณะรัฐมนตรีสั่งให้สาธารณสุขปราบยุง” เนื่องจากปรากฏว่าระยะนี้ยุงใน กรุงเทพฯ ชุมมากขึ้น ทำความรำคาญแก่ประชาชน ทั้งยังอาจทำให้เกิดโรคติดต่อมาแลเรีย⁴
- 24 มี.ค.2496 พาดหัวข่าว “เทศมนตรีชุดใหม่สั่งปราบยุงให้ใช้ยา ดี.ดี.ที.ฉีดเข้าไปในท่อ” คณะเทศมนตรี ชุดใหม่ โดยพระยารามราชภักดี ได้เชิญหัวหน้ากองและผู้แทนทุกกองในเทศบาลไปประชุม และสั่งให้กองคลังเพลิงส่งรถมาช่วยล้างท่อ ให้กองรักษาความสะอาดจัดคนงาน โภยของ โสโครกในท่อและกองสาธารณสุขจัดคนงานฉีดพ่นยา ดี.ดี.ที.เพื่อฆ่ายุงตามท่อ เพื่อให้การ ปฏิบัติงานประสานกันขึ้น⁵

- 27 มี.ค.2496 พาดหัวข่าว “นายกเทศมนตรีใหม่ให้ปราบยุ้ง” คณะเทศมนตรีชุดพระยารามราชภักดี ติดต่อกันไปยังกรมอนามัยซึ่งนึกยา ดี.ดี.ที.ชนิดเป็นหมอกในท้องที่ อ.ปทุมวัน และ อ.คูสิต ในต้นเดือนเมษายน เวลา 18-22 น.จากนั้นจะได้สำรวจนึกในอำเภออื่นต่อไป⁶
- 15 เม.ย.2496 พาดหัวข่าว “จะพ่นหมอกควันฆ่ายุ้ง 2 อำเภอ” กรมอนามัยจะพ่นยา ดี.ดี.ที.ในท้องที่ อ.ปทุมวัน และ อ.คูสิต⁷
- มีประกาศกรมอนามัยเรื่องพ่นหมอกยาทำลายยุ้ง ขอให้ประชาชนปฏิบัติดังนี้
- 1.เมื่อเห็นหมอกควันซึ่งเกิดจากเครื่องพ่นอย่าตกใจ ขอให้จัดการปกปิดอาหารและตุ่มน้ำ และเปิดประตูหน้าต่างเพื่อให้หมอกยาที่พ่นเข้าไปในบริเวณบ้านได้ทั่วถึง
 - 2.สำหรับผู้ขับขี่รถยนต์ยานพาหนะขณะเจ้าหน้าที่กำลังพ่นหมอกอยู่ ควรขับช้าๆ รอให้วันหมอกจางไปเสียก่อน ทั้งนี้เพื่อป้องกันอุบัติเหตุ⁸
- 10 ก.ย.2496 พาดหัวข่าว “มังกรสั่งปราบยุ้งให้หมดสิ้นเชื้อมาเลเรีย” ตามแผนการณ์ที่จะทำให้กรุงเทพฯ ให้เป็นเมืองสวรรค์ พลเอกมังกร พรหมโยธี นายกเทศมนตรี ได้รื้อฟื้นงานเก่าเกี่ยวกับการปราบยุ้งมาทำใหม่ เพราะทุกวันนี้ ยุ้งแพร่เชื้อมาเลเรียไปทั่ว ถึงกับมีชาวต่างประเทศว่าไทยเป็นประเทศที่มียุ้งมากที่สุด⁹
- 7 ม.ค.2497 “ให้เจ้าของบ้านช่วยถมแหล่งน้ำขังปราบยุ้งในกรุงเทพฯ” เนื่องจากเทศบาลกรุงเทพฯ ได้ทำการปราบยุ้ง เช่น ด้วยการฉีดพ่นยา ดี.ดี.ที ตามแหล่งต่างๆ อยู่เสมอ แต่ก็ได้ผลเพียงชั่วคราวไม่สามารถปราบให้หมดสิ้นได้ เนื่องจากกรุงเทพฯ ยังมีแหล่งขังน้ำและที่ชื้นที่สกปรกอยู่มากจนเป็นแหล่งเพาะยุ้งได้อย่างรวดเร็ว จึงขอให้ประชาชนร่วมมือถมแหล่งน้ำขังต่างๆ ให้หมด และเทศบาลจะได้จัดสร้างท่อระบายน้ำผ่านตามบ้านเรือนของประชาชน โครงการปราบยุ้งนี้จะทำให้เสร็จภายใน 4 ปี¹⁰
- 10 ม.ค.2497 พาดหัวข่าว “เทศบาลกรุงเทพฯ ขอให้ประชาชนช่วยร่วมกันปราบยุ้ง” โดยเทศบาลขอให้ประชาชนช่วยกันปรับปรุงสุขลักษณะของบริเวณที่ดินและที่อยู่อาศัย¹¹
- 9 มิ.ย.2497 พาดหัวข่าว “อนุมัติโครงการปราบยุ้งกรุงเทพฯ ใช้เงิน 343 ล้านบาทใน 5 ปี” โดยกระทรวงมหาดไทยได้เสนอคณะรัฐมนตรีขออนุมัติโครงการปราบยุ้ง โดยว่าจำเป็นต้องกำจัดน้ำโสโครกอันเป็นที่เพาะพันธุ์เสียก่อน ซึ่งจะต้องทำโดยการถมที่ลุ่มและทำท่อระบายน้ำในถนนทุกสาย และท่อรับน้ำทิ้งจากอาคารบ้านเรือนซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ต้องใช้เงินมาก ได้สำรวจแล้วต้องใช้เงินประมาณ 343 ล้านบาทจึงจะสมบูรณ์ โครงการนี้มีระยะเวลา 5 ปี แบ่งเขตท้องที่เป็น 4 เขต โดยจะพิจารณาทำตามความจำเป็นก่อนหลัง¹²

- 9 มิ.ย.2497 พาดหัวข่าว “เทศบาลกรุงเทพฯ ค้นพบวิธีปราบยุง” โดยใช้งบประมาณ 300 ล้านบาทเป็นโครงการ 5 ปี โดยจะแก้ไขพระราชบัญญัติสาธารณสุขด้วย¹³
- 18 มี.ค.2498 พาดหัวข่าว “ให้ร่วมปราบยุงโดยถมที่ลุ่มแหล่งน้ำ” ด้วยปรากฏว่าเจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้ตรวจพบว่า ในสถานที่เอกชนในเขตเทศบาลประชาชนปล่อยปละละเลยให้อยู่ในสภาพที่ไม่ถูกสุขลักษณะ เป็นเหตุให้เป็นที่เพาะพันธุ์ยุงหรือแมลงวัน เทศบาลฯ จึงประกาศให้ประชาชนผู้เป็นเจ้าของสถานที่ได้ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ฯ ไปตรวจแนะนำถ้ายังเป็นต้นเหตุให้เกิดความรำคาญตาม พ.ร.บ.สาธารณสุข 2484 จะถูกปรับตามกฎหมาย¹⁴
- 7 ต.ค.2501 พาดหัวข่าว “นายกเทศมนตรีกรุงเทพฯ ว่าจะปราบยุงในเขตเทศบาลให้หมดต้องใช้เงินถึง 200 ล้านบาท” นายสุรพงษ์ ตรีรัตน์ นายกเทศมนตรี ยืนยันงบประมาณ 200 ล้านบาท โดยว่าจะต้องปรับปรุงท่อระบายน้ำส่งในพระนครหลายแห่ง ซึ่งเทศบาลไม่สามารถหาเงินได้ จะปรึกษารัฐบาลหรือองค์การยูนิเซฟต่อไป¹⁵
- 28 มิ.ย.2502 พาดหัวข่าว “สฤณีสั่งเทศบาลกรุงเทพฯ ให้เร่งปราบยุงโดยถือเป็นเรื่องใหญ่” จอมพลสฤณี ธีระรัตน์ นายกรัฐมนตรี ได้มีคำสั่งดังกล่าว ทั้งนี้เพราะกรุงเทพฯ มีแหล่งเพาะพันธุ์มากขึ้นทุกที ทั้งนี้ควรมีโครงการระยะยาว แต่ขณะนี้ควรแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปก่อน คือสร้างท่อระบายน้ำ ทำลายที่ขังน้ำและหลุมบ่อต่างๆ ที่เป็นที่เกิดของยุง¹⁶
- 8 ก.ค.2502 มีบทความวิจารณ์ข่าว “ประกาศว่ายุงกรุงเทพฯ ชิน ดี.ดี.ที.” (ประชาชิปไทย, 5 ก.ค.02) โดยกล่าวว่า “เรื่องใหญ่” ตามที่จอมพลสฤณี ธีระรัตน์ สั่งเทศบาลกรุงเทพฯ นั้น ปรากฏว่ายุงในพระนครหลังจากทำการปราบแล้วหลายสมัยมิได้ลดจำนวนลงเลยกลับเพิ่มมากขึ้น ซึ่งพล.อ. ประภาส จารุเสถียร กล่าวว่า ยุงที่มีอยู่ในพระนครนี้เป็นที่ยุงรำคาญ ส่วนยุงมาลาเรียถูกปราบหมดแล้ว และยุงที่เข้ามานี้เป็นยุงจากป่าสะแกที่ปากน้ำ เวลาที่ลมพัดแรงจัดจะมาเป็นก้อนใหญ่ที่เดียว ดังนั้นตราใบไล่ยุงที่ป่าสะแกอยู่จะปลอดภัยจากการที่ยุงนี้ลำบาก¹⁷
- 16 ก.ย.2502 พาดหัวข่าว “วางโครงการระยะยาวเพื่อปราบยุงขั้นเด็ดขาด” โดยจะสร้างท่อระบายน้ำในที่ต่างๆ ทั่วพระนคร ซึ่งจะเปลืองงบประมาณเป็นร้อยๆ ล้านบาท แต่เชื่อว่ายุงคงจะหมดไปแน่นอน

- การแพร่พันธุ์ของยุงและขณะนี้มียุงกัดป้อนเป็นไข้เลือดออก 4-5 รายแล้วและจะมากยิ่งขึ้น ขอให้เทศบาลเหี้ยวแลบั้ง²⁰
- 3 ก.พ.2504 มีบทความกล่าวเรื่องที่นักข่าวกลุ่มหนึ่งได้ไปสัมภาษณ์ นายชำนาญ ยุวบูรณ์ นายกเทศมนตรีกรุงเทพฯ ว่ายุงในกรุงเทพฯ คูเหมือนจะชุมขึ้นมาก เนท่านแถลงโครงการปราบยุงมาหลายปีแล้ว ถ้ายุงชุมขึ้นก็ควรจะมีโครงการใหม่ หรือปล่อยเลยตามเลยดีกว่า ซึ่งนายชำนาญ ยอมรับว่ายุงชุมขึ้นจริง เพราะน้ำโสโครกสกปรกยังมีขังอยู่มากมาย ท่อเมนระบายน้ำโสโครกก็เก่าแก่ชำรุดเหลืออยู่ไม่ถึงครึ่ง จะทำใหม่ก็ขาดเงิน ทางออกขณะนี้คือขอให้ประชาชนช่วยตนเองไปพลางๆก่อน บ้านใดมีหลุมบ่อหรือที่ขังน้ำเน่าก็ให้รีบถมเสีย ซึ่งผู้เขียนบอกว่า ฟังท่านแถลงแล้วก็ไม่น่าจะมีโครงการให้มันเปลืองเลย²¹
- 16 ส.ค.2504 มีบทความแนะนำปัญหาปราบยุงว่า ตามที่รัฐบาลนี้ได้ริเริ่มการปราบยุงขึ้นมาอีก ผู้เขียนเสนอว่าให้ร่วมมือกันทุกฝ่าย และทำต่อเนื่องกัน โดยทำลายสถานที่เพาะพันธุ์ยุงก่อน ซึ่งก็ต้องใช้เงินมากจึงกลัวว่าจะไม่สำเร็จอีก²²
- 22 ธ.ค.2504 มีคำร้องขอให้เทศบาลไปฉีด ดี.ดี.ที. ไปยุงที่ซอยกุหิรัญ ถนนสุทธิสาร ซึ่งกำลังมีปัญหาเรื่องยุงอย่างหนัก²³
- 17 มี.ค.2505 มีข่าว “หลวงยุกต์ว่าใช้วิธีเก่าปราบยุงไม่ได้ผล” (สารเสรี, 14 มี.ค.2505) โดยว่า จากการที่รักข่าวสัมภาษณ์หลวงยุกต์ เสวีวัฒน์ อธิบดีกรมโยธา ถึงเรื่องนโยบายการปราบยุงว่าดำเนินไปถึงไหนแล้วเห็นเงียบหายไป ซึ่งหลวงยุกต์ตอบว่า ที่เงียบหายไป 2 เดือน ก็เพื่อจะดูจำนวนยุงในระหว่างที่ปราบกันเมื่อหยุดปราบ จะมีจำนวนเพิ่มขึ้นหรือลดลงเท่าไร ซึ่งปรากฏว่าพอหยุดแค่ 2 เดือน ก็เพิ่มจำนวนขึ้นถึง 10 เท่า โดยหลวงยุกต์กล่าวว่า 90% เป็นยุงที่เกิดจากน้ำเน่าและทำความรำคาญกับประชาชนมากที่สุด ต่อไปหลวงยุกต์จะเปลี่ยนวิธีปราบใหม่ คือต้องทำที่ระบายน้ำ ถมที่ลุ่ม ไม้ให้มีน้ำขัง และเอาปลาในแม่น้ำลำคลองขึ้นมาช่วยกินลูกน้ำ ซึ่งทำตามแผนใหม่ยุงจะหมดภายใน 3 ปี²⁴
- มีคำวิจารณ์แผนใหม่ของหลวงยุกต์ว่า “ยุงหัวร่อต่อไป”²⁴
- 17 เม.ย.2505 พาดหัวข่าว “โยธาเทศบาลสร้างท่อระบายน้ำลงทะเลเพื่อปราบยุงในเขต 5 อำเภอ” โดยผู้สื่อข่าวชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งเข้ามาช่วยหลวงยุกต์ฯ ตามแผนการ โคลัมโบ ได้วางแผนไว้ 2 แผน แผนแรกจะทำขึ้นในเขต 5 อำเภอก่อนโดยจะวางท่อระบายน้ำโสโครกลงสู่ปากน้ำสมุทรปราการ ซึ่งจะใช้งบประมาณ 300 ล้านบาท ส่วนแผนสอง อาจจะใช้วิธีทำน้ำโสโครกให้สะอาดก่อนแล้วจึงปล่อยลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งกำลังพิจารณาอยู่²⁵

- 18 ก.ย.2505 คณะรัฐมนตรีอนุมัติโครงการปราบยุงใหม่ของคณะกรรมการปราบยุง วังมณีธิบดีกรมโยธาเทศบาลเป็นประธาน ซึ่งได้เริ่มดำเนินการในขั้นแรกคือ ให้เจ้าหน้าที่ทำความสะอาดท่อระบายน้ำทั่วพระนครธนบุรี²⁶
- 10 ต.ค.2505 พาดหัวข่าว “โยธาเทศบาลจะใช้ปลาช่วยปราบยุงในพระนคร” ซึ่งเป็นการดำเนินการตามแผนใหม่ คือ ใช้หลักธรรมชาติโดยจะเริ่มขุดคลองระบายน้ำให้สะอาด แล้วจะนำปลาปล่อยไว้จะได้กินลูกน้ำหมด²⁷
- 23 พ.ย.2505 พาดหัวข่าว “กรมโยธาวางแผนปราบยุงใหม่ทำพร้อมกันหมดในเขตนครหลวง” วังแต่เดิมโครงการแต่ในกลางจังหวัดพระนครเท่านั้นตามแผนใหม่นี้จะต้องใช้เงินประมาณ 1,000 ล้านบาท²⁸
- 18 ก.พ.2506 กระทรวงมหาดไทยเตรียมปราบปรามยุงเป็นการใหญ่ในจังหวัดพระนครและธนบุรี โดยจะจัดวางท่อระบายน้ำ ถมที่ลุ่มให้เต็มหมด กำหนดเสร็จภายใน 6 ปี ใช้เงินลงทุน 900 ล้านบาท²⁹
- 14 ก.พ.2507 มีข่าวว่ารัฐบาลตกลงใจยับยั้งโครงการปราบยุงซึ่งใช้เงินหลายร้อยล้านบาท เพราะเห็นว่าการใช้เงินจำนวนมากปราบยุงซึ่งไม่ทำให้คนตายเพียงแต่รำคาญรบกวน เป็นเรื่องไม่ประหยัด³⁰
- มีบทวิจารณ์ซึ่งตั้งข้อสงสัยว่า โครงการปราบยุงนั้นเป็นโครงการเดียวกันหรือไม่กับโครงการสร้างท่อระบายน้ำโสโครกสำหรับกรุงเทพฯ ถ้าเป็นโครงการเดียวกันก็ควรพิจารณาเสียใหม่ เพราะเป็นความจำเป็น เนื่องจากกรุงเทพฯ มีความหนาแน่นขึ้นทุกวัน แต่ตรงกันข้ามเนื้อที่ระบายน้ำกลับน้อยลง เช่น คลองสีลม ซึ่งเคยเป็นทางระบายน้ำโสโครกใหญ่ก็ถูกถมเหลือท่อขนาดนิดเดียว คลองเพชรบุรีก็ถมแล้ว คลองหัวลำโพงก็กำลังถม ซึ่งหากกรุงเทพฯ ไม่มีระบบระบายน้ำที่ดีทันสมัยทันกับการเพิ่มของจำนวนประชากร ก็เชื่อว่ากรุงเทพฯ คงจะกลายเป็นบึงน้ำโสโครกสักวันหนึ่งข้างหน้า โครงการปราบยุงจึงควรจะเริ่มต้นจากโครงการระบายน้ำโสโครกซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งสำหรับเมืองที่กำลังจะเติบโตขึ้นเรื่อยๆ³⁰
- 17 ก.พ.2507 พาดหัวข่าว “สาธารณสุขวางแผนปราบยุงอียิปต์ ทดลอง-ทำลายให้สิ้นกรุงใน 1 ปี” ทั้งนี้เพราะ ยุงลาย “อียิปต์” ซึ่งเป็นสื่อนำเชื้อโรคไข้เลือดออกกำลังมาแพร่ระบาดในเมืองไทย การทดลองจะกะเอาบ้าน 1,700 หลังคาเรือนบริเวณห้วยขวาง ถนนดินแดงเป็น

แหล่งทดลองปราบก่อน โดยจะอมรบนักเรียน ม.6 เป็นพนักงานทดลอง ในการนี้จะใช้
ค่าใช้จ่ายประมาณแสนบาทเศษ ทั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากซีอาโอ³¹

- 25 ม.ค.2509 พาดหัวข่าว “หลวงยุคต์: โยธาเลิกปราบยุ่งแล้ว ส่งโครงการคืนให้รัฐบาลแล้ว” โดยหลวง
ยุคต์ให้สัมภาษณ์ว่า โครงการปราบยุ่งนี้ กรมโยธาเทศบาลได้ยุติการดำเนินการและเลิก
เกี่ยวข้องมานานแล้ว และได้มอบโครงการที่เกี่ยวข้องคืนให้รัฐบาลแล้วด้วย ฉะนั้นจึงเป็น
เรื่องของรัฐบาลที่จะมอบให้ผู้ใดจัดการต่อไป³²

5.2.6 ปัญหาน้ำเสีย

รัชกาลที่ 5

- 24 เม.ย.2433 รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ได้แวะเสด็จที่จังหวัดระนองที่ตลาดเก่า ปรากฏว่า
บ้านเรือนราษฎรหมู่ใหญ่พังหักเสียหายโดยมาก ด้วยปรากฏว่า สายน้ำที่คลองนั้นซึมเข้ามาใน
บ้านทำให้ชื้นไปหมด เกิดความป่วยไข้ จึงทำให้ราษฎรย้ายไปตั้งบ้านยังที่แห่งใหม่¹

- ส.ค.2435 มิสเตอร์เปลลิสเดริชลิวิ ผู้บังคับการแทนเจ้ากรมแผนที่ มีหนังสือถึงกระทรวงเกษตร เพื่อ
รายงานการตรวจน้ำในคลองบางขนาดตั้งแต่คลองลักท่าไข่ ถึงแม่น้ำบางประกง ว่าคลองนี้
ในฤดูฝนน้ำไม่ไหลเพราะน้ำเต็มไปหมด แต่ตอนข้างปากคลองไหลลง ถ้าฤดูแล้งมีน้ำขึ้นลง
ไหลเป็นธรรมดา และบังเกิดความโสโครกแก่น้ำ เพราะมีสวะมากจึงทำให้น้ำเน่าเสีย ทั้ง
สวะยังเป็นการขัดขวางการจราจรทางน้ำด้วย²

- เม.ย.2446 มีรายงาน Scheme of Water Supply for Bangkok โดยนายแอล อาณิ ตะมะโฮเดียร์ วิศวกร
ประจำกรมคลอง ซึ่งว่ากรุงเทพ ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ราษฎรจึงพาหันใช้น้ำจากแม่น้ำ
นี้หรือคลองที่ติดกับแม่น้ำนี้ และเมื่อยังไม่มีการฝังท่อสำหรับเป็นทางออกแห่งน้ำ
โสโครก คลองเหล่านี้จึงเป็นทางแห่งน้ำโสโครกในกรุงเทพฯ เป็นอันตรายต่อสุขภาพ
ประชาชน และยิ่งในฤดูแล้งระหว่างเดือน ก.พ.-พ.ค. เป็นช่วงน้ำน้อยก็ยังเป็นอันตรายมาก
ขึ้นจึงทำให้เกิดน้ำกร่อยเข้าไปถึง 28-30 กม. และเมื่อน้ำไหลออกทะเลไม่ได้ สิ่งโสโครกที่
ระบายลงแม่น้ำก็ไม่สามารถถูกระบายออกทะเลได้ จึงทำให้เกิดน้ำเสีย และเมื่อราษฎรใช้น้ำ
นี้ก็เกิดโรคระบาด คือ อหิวตโรค นอกจากนั้นแม่น้ำเจ้าพระยามีความลาดน้อย จึงเป็น
สาเหตุทำให้สิ่งโสโครกไม่สามารถถูกระบายออกสู่ทะเลได้
และจากการสำรวจน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาในเดือนเมษายนเขาได้ตักน้ำไปที่ปากคลองรังสิต
กับที่บางหลวงเชิงรากไปทดลองปรากฏผลว่า น้ำในที่ 2 แห่งมีธาตุ “ออกแกนิกแมตเตอร์”
อยู่มากจะต้องใช้ให้ร้อนจัดมาก และนำมากรองแล้วจึงจะใช้รับประทานได้³

- พ.ศ.2477 หมอไฮเอต แพทย์สุขาภิบาล ได้รายงานกระทรวงแจ้งว่าน้ำในคลองเม่งเฮง และคลองหลอด โสโครกมาก โดยเฉพาะคลองเม่งเฮงสกปรกกว่าเพราะประตูน้ำปิดเสมอ น้ำไม่ได้รับการ ถ่ายเทและยังต้องรับของเสียจากบ้านเรือนราษฎร และจากสวนคูตีด้วย แม้แต่สัตว์ยังมี อันตราย แต่ในเรื่องนี้กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงบอกว่า น้ำในคลองย่อมโสโครกกว่า น้ำในแม่น้ำ และที่บอกว่าโสโครกมากจนน่ากลัวอันตราย ก็ตามสายตาฝรั่ง แต่ที่จริงแล้ว ตามความเห็นของท่าน น้ำในคลอง 2 คลองไม่เห็นจะต่างกัน⁴
- พ.ศ.2445 ที่ประชุมเสนาบดี ตกลงให้มีสเตอร์มิน โด เป็นผู้จัดการขุดบ่อน้ำใช้และบริโภค โดยขึ้นกับ กรมราชโลหกิจ กระทรวงเกษตร โดยจะเจาะที่ถนนทหารบก ทหารเรือ และอีก 9 ตำบลซึ่ง ยังไม่ระบุน และตอนนั้นก็ได้อ่าน้ำจากบ่อในศาลายุทธนาธิการ ไปตรวจแยกธาตุที่ช่าง่อน หมอที่ช่าง่อนบอกว่าใช้บริโภคไม่ได้ แต่ทางไทยสุขาภิบาลบอกว่าใช้ได้
- 4 พ.ศ.2449 รายงานของพระรัชฎภักดิ์พัฒนาและคณะ ชี้แจงเรื่องสาเหตุการที่ชาวนาปากันอพยพไป จากทุ่งหลวงคลองรังสิตว่า เพราะน้ำเปรี้ยวหรือน้ำท่วมทำให้ข้าวเสียหาย จากการสำรวจ พบว่า การที่มีโคลนเลนถูกพัดลงมากในคลองใหญ่และคลองซอยในฤดูน้ำ และการปล่อยให้ โครกระบือลงไปคลองเป็นเหตุให้เกิดโคลนตื้นเป็นอันมาก และการที่คลองตื้นจนน้ำแห้ง เป็นห้วงๆ ทำให้น้ำตามลำคลองในที่ลึกไหลถ่ายเทไม่ได้ ช้างตากแดดอยู่บนเปรี้ยวกร่อย ชุน ขึ้น ทำให้ดินเสื่อมเสียลงไป การทำนาไร้ผลทั้งยังเกิด โรคระบาดทั้งคนและสัตว์ ได้มีพระ บรมราชโองการโปรดเกล้าให้กระทรวงเกษตรไปดำเนินการล้างคลองทุ่งหลวงรังสิต⁶
- รัชกาลที่ 6
- 18 ก.ย.2461 นายอำเภอปทุมวัน มีหนังสือถึงอธิบดีกรมพระนครบาลว่า กองรักษาความสะอาดของกรม สุขาภิบาล ได้รวมเทขยะสิ่งโสโครกที่คูข้างถนนบรรทัด ซึ่งต่อกับถนนสระปทุม ก่อให้เกิด น้ำในคูนั้นเน่าตามสิ่งโสโครกที่เน่าเหม็นนั้นด้วย เป็นผลให้กลิ่นฟุ้งกระจายเป็นที่รำคาญแก่ ราษฎร จนอาจเกิดโรคได้ นายอำเภอว่า สังกเกตอยู่หลายวันแล้ว กองสุขาภิบาลไม่เห็น ไป จัดการจึงแจ้งมายังอธิบดีนครบาล⁷
- 21 มี.ค.2462 นายอาจ ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอราชคราม จังหวัดอยุธยา มีหนังสือร้องทุกข์เรื่องขุนสรินครานุกิจ นายอำเภอราชคราม ได้สั่งให้ทำทอนบในคลองสีหนาท จนเป็นสาเหตุให้น้ำในคลองนำเสีย “มีตระไคร่น้ำลอยเป็นฝ้า” น้ำนั้นเลยใช้รับประทานไม่ได้ มีผู้ใช้น้ำนี้เกิดเป็นอหิวาต์ โรคคัน และ ฯลฯ นายอาจร้องขอให้ นายอำเภอเปิดทอนบ แต่ไม่สำเร็จ จึงร้องขอความเป็นธรรม

ต่อมายังเสนาบดีมหาดไทย ผลการตัดสินใจดำเนินการหรือว่าจ้างหรือบังคับให้ผู้ทำ
 ทำนบเปิดทำนบออก ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามคำร้องของผู้ใหญ่อาจและราษฎร⁸

2 ก.ย.2462

ราษฎรบ้านจิว ต.คลองกระบือ อ.ปากพนัง จ.นครศรีธรรมราช เกิดป่วยตายกันมาก มีอาการ
 ตาหรี่ มีดมัว เหง่าง่วง อ่อนเพลีย รักษาไม่หาย สงสัยมีผู้วางยาพิษในสระ โป๊ะ ซึ่งราษฎรใช้
 ดื่มน้ำได้จับหมอไว้คนหนึ่ง

กระทรวงมหาดไทยจึงส่งหมอ รอนันต์ ไปตรวจที่สระ โป๊ะ พบว่าน้ำที่สีเหลือง กลิ่นไม่ดี
 แสดงว่าเกิดเชื้อมลทินจากพฤษชาติ เวลานี้วางคอกมีสัตว์ตายในสระ จึงทำให้เกิดเชื้อโรค
 และโรคที่ราษฎรเป็นอันเกิดจากการดื่มน้ำนี้ ชื่อ Ptomaincs

และหมอโรแบร์ต ผู้อำนวยการสถานปาสเตอร์ ได้ตรวจโดยวิธีกรอกน้ำนั้นเข้าไปในกระเพาะ
 หนูตะเภา พบว่าหนูผอมลง เบื่ออาหาร เป็นอัมพาตที่ขาหลัง และที่สุดตาย และเมื่อทดลอง
 กับหนูอีก 4 ตัว ก็มีอาการเช่นเดียวกันและตายทุกตัว

ในหมู่บ้านที่เกิดเหตุมีคนที่ทั้งหมด 444 คน ได้ใช้น้ำในสระนี้ 320 คน ในจำนวนที่ใช้น้ำนี้ป่วย
 ทุกคน ตาย 67 คน

กระทรวงมหาดไทยได้รายงานว่าได้แก้ไขรักษาให้หายแล้วทุกคน และจะทำการแก้ไขน้ำ
 ในสระ โป๊ะ ให้ดีขึ้น ตามคำแนะนำของแพทย์ต่อไป⁹

รัชกาลที่ 7

7 มี.ค.2470

อภิวาตโรคระบาดที่สระบุรีคนตายหลายคนแล้ว สงสัยเป็นเพราะบริโภคน้ำในแม่น้ำแคว
 ป่าสัก โดยไม่ต้ม เพราะตอนนี้น้ำในแม่น้ำแควป่าสัก เป็นสีเขียวเข้ม เอ่อและแห้งลงไปมาก
 เพราะประตูน้ำพระราม 6 ปิด น้ำระบายออกไม่ได้¹⁰

21 ก.ค.2471

ชาวคลองไผ่สิงโตร้องเรียนผ่าน น.ส.พ.ว่า เจ้าพนักงานกรมนคราทรได้อ่านน้ำในสวน
 ลุมพินีไปทิ้งในคลอง ทำให้ราษฎรเดือดร้อนมาก เนื่องจากที่อยู่ไม่มีน้ำประปาได้อาศัยแต่น้ำ
 คลองแต่กรมนคราทรมาทำสกปรก ดังนั้นขอให้กรมนคราทรตั้งท่อประปาที่เชิงสะพาน
 ไผ่สิงโตให้ด้วย¹¹

ต.ค.2475

คำร้องเรียนชาวภาษีเจริญเดือดร้อนเรื่องน้ำในคลองภาษีเจริญเนื่องจากเรือยนต์ที่แล่นรับส่ง
 ผู้โดยสารได้ปล่อยและเทน้ำมันเรือลงไป ในคลอง ทำให้น้ำเป็นฝ่ำและเหม็นไปทั้งคลอง
 และคลองนี้มีประตูน้ำกั้นทำให้การถ่ายเทไม่สะดวก น้ำมันก็คงลอยอยู่เรื่อยๆ ยิ่งกว่านั้น
 พวกอยู่แถวประตูน้ำภาษีเจริญ (ตอนนอก) ได้รับความเดือดร้อนจากโรงมะเกลืออีก เพราะ

พวกลูกจ้างนำผ้าที่ย้อมมาซัก สีที่ตกออกจากผ้าทำให้น้ำสกปรกจนน้ำใช้ไม่ได้ จึงนำ
ร่องเรียนให้หนังสือพิมพ์ช่วยเนื่องจากชาวบ้านไม่ค่อยรู้กฎหมาย¹²

รัชกาลที่ 8

พ.ศ.2478 กระทั่งถาม ของนายทองอยู่ พุฒพัฒน์ ผู้แทนราษฎร จ.ธนบุรี ว่าทางอำเภอไม่มีอำนาจในการ
บังคับบุคคลที่ทำนิเวศน์เป็นเหตุให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน เป็นต้นว่าได้รับความ
เดือดร้อนจากขี้เถ้าโรงสี

น้ำมะเกลือเน่า น้ำล้างสุกร น้ำโรงฟอกหนัง ทางการให้อำนาจต่อกรรมการอำเภอหรือตำบล
ในการบังคับบุคคลที่สร้างความเดือดร้อนนี้เพียงใด

คำตอบของรัฐบาล ว่าคณะกรรมการอำเภอมีอำนาจหน้าที่ตรวจตราว่ากล่าวไม่ให้ทอดทิ้ง
หรือปล่อยให้เกิดความโสโครกอันจะเป็นเหตุให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็ยแก่ประชาชน ตาม พ.ร.บ.
ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2475 มาตรา 109 ถึง 113 อยู่แล้ว อย่างไรก็ตามเรื่อง
ทั้งหมดจะหมดสิ้นไปเมื่อได้ประกาศ พ.ร.ฎ.ให้ใช้บทบัญญัติตาม พ.ร.บ.การสาธารณสุข
พ.ศ.2477¹³

พ.ศ.2478 กระทั่งถาม ของนายทองอยู่ พุฒพัฒน์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรีว่าคลองตลาดสมเด็จพระเจ้าตาก
เป็นถนนหน้าวัดอนงค์ ทำให้น้ำเน่าเหม็นเต็มไปด้วยความโสโครก ประชาชนได้รับความ
เดือดร้อนในการอนามัย และคมนาคมทางน้ำเป็นอย่างยิ่ง ถ้ารัฐบาลจะทำสะพานถาวรข้าม
คลองแทนการปิดถนน เพื่อให้ น้ำเน่าเหม็นไหลถ่ายเทได้ และเหมาะสมแก่การคมนาคมทาง
น้ำจะได้หรือไม่

คำตอบของรัฐบาลว่า จะสร้างสะพานไม้ให้ชั่วคราวก่อน ขอตั้งงบประมาณค่าก่อสร้างได้ก็
จะพิจารณาดำเนินการต่อไป¹⁴

24 ต.ค.2478 กระทั่งถามเรื่องน้ำเน่าข้างถนนของหลวงวรนิติปริชา ผู้แทนฯ จ.สกลนคร

น.ต.หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. รัฐมนตรีรักษาราชการแทน รมว.กระทรวงมหาดไทย ตอบ
ว่า เวลานี้กรมโยธาเทศบาลกำลังทำโครงการระบายน้ำสำหรับพระนครอย่างถาวรอยู่ การ
ระบายน้ำจากถนน ก็จำเป็นต้องระบายไปตามรางหรือท่อน้ำข้างถนน แล้วลงไปสู่น้ำลำคลอง
แต่เนื่องจากโครงการฯ ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ทั้งหมด การกำจัดน้ำโสโครกจึงไม่หมดไปโดย
สิ้นเชิง¹⁵

26 มี.ค.2478 กระทั่งถามเรื่องบุคคลทิ้งสิ่งโสโครกลงในแม่น้ำลำคลองของพระยาวิเศษสิงหนาท
ผู้แทนราษฎร จ.นครนายก

ความว่าทั้งนี้เพราะแม้ว่าจะมี กม.อยู่แล้ว แต่ก็ยังมีผู้เทสิ่งโสโครกต่างๆ ลงในแม่น้ำลำคลอง จนเหลือที่จะใช้น้ำได้ เช่น คลองโอง่าง คลองหลอด และการจอดเรือ จอดแพซุง กีดขวางทางสัญจรจนไม่มีช่องทางสะดวกแก่เรือผ่านไปมา เช่น บริเวณคลองใกล้วัดสระเกษ หรือในคลองโอง่าง

น.ต.หลวงดำรงนาวาสวัสดิ์ ร.น. รมว.กระทรวงมหาดไทยตอบว่า การทิ้งโสโครกในแม่น้ำลำคลองนี้ เจ้าพนักงานได้กวดขันมาก แต่ก็มีลักลอบทิ้งในเวลากลางคืนหรือเททิ้งในขณะที่เจ้าพนักงานไปตรวจทางอื่น อย่างไรก็ตามเจ้าพนักงานได้ตรวจตราจับกุมผู้กระทำผิดอยู่เสมอ ส่วนการจอดเรือแพกีดขวางทางสัญจรนั้น รัฐบาลกำลังพิจารณาร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยการนี้¹⁶

- 15 มี.ค.2484 ชาวบ้านวัดทองนพคุณ ร้องเรียนว่า โรงย้อมผ้าที่อยู่ข้างวัดทองนพคุณ จ.ธนบุรี สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน โดยปล่อยน้ำคราบหมักด้วยด่างมีกลิ่นเหม็นลงตามลำน้ำทุกวัน ในเวลาเย็น น้ำก็ไม่ได้ไหลออกนอกคลองเพราะน้ำแม่น้ำคั้นขึ้นเสมอ เมื่อเวลาน้ำเริ่มลงแต่เพียงเล็กน้อย โรงครามก็จะปล่อยน้ำครามขุ่นข้นลงมาทำให้น้ำเสีย ประชาชนนำน้ำไปใช้ไม่ได้ คณะกรรมการจังหวัดพระนครและธนบุรีมีหนังสือลงวันที่ 5 พฤษภาคม 2484 ถึงอธิบดีกรมมหาดไทยว่า ทางเทศบาลได้เข้าไปตรวจแล้วพบว่า บ่อพักผ้าของโรงย้อมครามแต่กรั่วซึมใช้การไม่ได้ จึงสั่งให้ก่อกั้นกั้นบ่อด้วยปูนซีเมนต์นี้มีลิ้นปิด-เปิดไม่รั่วซึมและให้ปล่อยน้ำออกจากบ่อซักผ้าได้เพราะกลางคืนเวลาน้ำลง¹⁷

รัชกาลที่ 9

- พ.ศ.2491 ชาวบ้านคลองสวนอนันต์ ชลบุรี ร้องเรียน โรงงานทำวุ้นเส้นถ่ายน้ำเสียลงคลอง ทำให้อาบแล้วเป็นโรงผิวหนัง¹⁸

- 29 ม.ค.2492 กระทุ้งถามคว้น เรื่อง โรงงานชาวต่างด้าวปล่อยน้ำเน่าลงคลองของนายไถง สุวรรณทัต ส.ส. ธนบุรี ว่า โรงงานของชาวต่างด้าวในคลองบางไส้ไก่ จ.ธนบุรี ปล่อยน้ำเน่าลงคลองทำให้ประชาชนที่มีบ้านอยู่ริมคลองได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างยิ่ง เพราะใช้น้ำในคลองไม่ได้ ขอให้มีการสั่งให้ห้ามเด็ดขาดไม่ให้โรงงานปล่อยน้ำเสียลงคลอง

นายเสียง ไชยกาล รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยตอบว่า เรื่องความเดือดร้อนที่กล่าวมานี้ เจ้าหน้าที่ได้มีการตักเตือนเสมอมา ผู้ใดไม่เชื่อฟังถ้าเทศบาลมีอำนาจเด็ดขาดก็ให้

ดำเนินการสั่งพักใบอนุญาตโรงงานไป ถ้าไม่มีอำนาจเด็ดขาดก็ให้ดำเนินการทางเจ้าหน้าที่ตำรวจ¹⁹

10 ก.พ.2492 กระทู้ถามด่วน เรื่อง น้ำในคลองแสนแสบไม่สะอาด ของนายช้อน อ่ำพล ส.ส. สมุทรสงคราม

จอมพล แปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ตอบว่าการที่น้ำในสภาพเช่นนั้น เพราะมีของสกปรกตกลงไปในลำคลองเหล่านั้น โดยประชาชนทิ้งลงไป และโรงงานกระทรวงมหาดไทยกำลังจัดการสำรวจอยู่

สำหรับผู้ดูแลคลองนั้น ในเขตเทศบาลเป็นของเจ้าหน้าที่เทศบาลนอกเขตเทศบาลเป็นของกระทรวงมหาดไทย และกรมชลประทานทั้งนี้ รัฐบาลจะแก้ปัญหานี้ด้วยการจัดการเปิดคลอง ลอกคลองเอาดินเหล่านั้น ไปถมที่ลุ่มที่เป็นที่เพาะปลูกและพยายามไม่ให้มีการทิ้งของลงไปนอกจากนั้นยังมีโครงการที่จะขุดคลองทั่วราชอาณาจักร²⁰

19 ก.พ.2492 กระทู้ถามด่วน เรื่อง โรงงานเชลล์ปล่อยน้ำเน่าลงคลอง ของนายไถง สุวรรณทัต ส.ส. ชนบุรี

โรงงานทำเชลล์เล็กของชนต่างดาว 3-4 โรงได้ปล่อยน้ำเน่าลงคลองบางน้ำชน บางสะพาน และบางไส้ไก่ จ.ชลบุรี ทำให้ประชาชนหลายพันครอบครัวได้รับความเดือดร้อน ตนเคยตั้งกระทู้ถามรัฐบาลให้สั่งเลิกโรงงานนั้นๆ และรมช.กระทรวงมหาดไทยตอบว่า ไม่มี กม. สั่งเลิก รับจะสั่งการเท่าที่ กม.บัญญัติ ทางกรมก็ได้สั่งให้โรงงานเหล่านั้นงดปล่อยน้ำเน่าโดยให้ใส่เรือไปทิ้งลงแม่น้ำ แต่โรงงานเหล่านั้นก็ทำพอเป็นพิธีและแอบปล่อยน้ำเสียในเวลาค่ำคืน แม้จะถูกปรับคราวละ 40-50 บาท ก็ไม่เกรงกลัว

นายเสียง ไชยกาล รมช.กระทรวงมหาดไทย ตอบว่า ขณะนี้ได้รับการตั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้เป็นคณะกรรมการขึ้นหนึ่งเพื่อพิจารณาวิธีแก้ไขป้องกันอย่างจริงจัง โดยวางวิธีการไว้ 2 ประการ คือ จัดการแก้ไขความเดือดร้อนอันเกิดจากโรงงานปล่อยน้ำเน่าลงคลอง วางโครงการที่จะไม่ให้เกิดเหตุเช่นนั้นอีกด้วยด้วยการให้ ก.กระทรวงสาธารณสุขรับไปดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติมที่มีอยู่แล้ว ข. ให้ตำรวจร่วมมือกับเทศบาลอย่างใกล้ชิด ทำการจับกุมผู้ฝ่าฝืน และดำเนินคดี คงให้คงต่ออายุใบอนุญาตแก่โรงงานที่ฝ่าฝืน กม. ง. ให้เทศบาลนครกรุงเทพ และชลบุรี ทำการสำรวจและพยายามลอกคลองตอนที่ตื้นเขิน เพื่อให้ น้ำเดินได้สะดวก²¹

- มี.ค.2493 เทศบาลกรุงเทพเรียกร้องให้รัฐบาลชดใช้ค่าเสียหายจากการที่โรงงานต่างๆ ในกรุงเทพทำให้น้ำในคลองสกปรก ค่าเสียหายเป็นเงิน 2 แสนบาทถ้วน²²
- มี.ค.2493 เทศบาลเมืองกรุงเทพขออนุมัติเงินรัฐบาลเพื่อนำไปซื้อ Aluminum Sulfate จำนวน 500 ตัน มาใช้ในการทำความสะอาดน้ำในเขต กทม.²³
- มี.ค.2496 กรม.จะทำท่าขนถ่ายสินค้านอกพระนคร เพื่อแก้ปัญหาความสกปรก ไม่เรียบร้อยที่เรือบรรทุกถ่าน อีฐ หิน ปูน ทราย²⁴
- พ.ค.2496 กระทรวงมหาดไทยชี้แจงว่าน้ำบาดาลที่ขุดสะอาดไม่มีเชื้อโรค ใช้บริโภคเพราะเจาะลึก 100-160 เมตร²⁵
- ต.ค.2497 เทศบาลธนบุรีวิงวอนขอให้ประชาชนช่วยกันรักษาความสะอาด เนื่องจากผู้อยูริมแพ ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงน้ำ²⁶
- ก.พ.2504 เทศบาลจะแนะนำให้กรมชลประทานรื้อประตูน้ำปทุมวันและพระโขนง เนื่องจากน้ำไม่ถ่ายเททำให้น้ำเน่าและไม่ได้ใช้ทางเกษตรแล้ว²⁷
- ม.ค.2505 น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณท่าเรือกรุงเทพและตอนเหนือขึ้นไป 15 กม. เริ่มกร่อยเค็มแล้ว²⁸
- มี.ค.2505 ราษฎรคลองภาษีเจริญร้อง โรงงานปล่อยน้ำเสียทำให้อาบและซักผ้าไม่ได้²⁹
- ก.ย.2505 ผู้เชี่ยวชาญอังกฤษช่วยกรมโยธาเทศบาลสำรวจและวางผังท่อระบายน้ำในเขต 5 อำเภอชั้นใน³⁰
- พ.ย.2505 เทศบาลจะบังคับบีบน้ำมันให้สร้างถังพักน้ำโสโครกซึ่งมีคราบน้ำมัน³¹
- ม.ค.2506 กระทรวงเกษตรเดือนน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาจะเค็มมากขึ้นในเดือน ก.พ.-เม.ย. ให้ชาวสวนเตรียมชุดทองรองให้ลึกเพื่อถักน้ำจืดไว้ใช้ ทางกรมจะช่วยทำท่อนบ³²
- มี.ย.2506 เทศบาลกรุงเทพ จะออกเทศบัญญัติใหม่บังคับให้สร้างท่อระบายน้ำในที่ดินที่ปลูกอาคาร³³
- ก.พ.2508 กรม.รับหลักการโครงการระบายน้ำโสโครกและน้ำฝนในพระนคร-ธนบุรี จากข้อเสนอของ 3 ฝ่าย คือ
1. โครงการของ Lichtfield โดยสำนักผังเมือง
 2. โครงการ Hustand โดยกรมโยธาธิการ
 3. โครงการ Thoin โดยเทศบาลนครกรุงเทพ³⁴
- มี.ย.2509 กรม.รับหลักการจ้างบริษัท Camp Dresser and Mckee Consulting Engineer สำรวจและออกแบบระบบระบายน้ำในเขตพระนคร³⁵

- ก.พ.2510 กรมอนามัยชี้แจงน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มมีกลิ่น จะออกกฎหมายควบคุมการถ่ายเทของเสียจากโรงงาน³⁶
- พ.ค.2511 บริษัทแคมป์เครสเซอร์เนลลี่ เสนอให้สร้างโรงกำจัดสิ่งโสโครกนอกเมืองวางโครงการดำเนินงานจัดการวางท่อระบายน้ำในเขตต่างๆ 32 ปี³⁷
- พ.ค.2512 สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติวางโครงการปรับปรุงท่อน้ำขึ้นใน โดยสร้างท่อระบายน้ำเป็นอุโมงค์ขนาดใหญ่ มีท่อระบายน้ำฝน ครอบคลุมพื้นที่ 400 กม. งบประมาณ 400 ล้านบาท³⁸
- มิ.ย.2512 คณะกรรมการปรับปรุงท่อระบายน้ำจะวางท่อระบายน้ำจากบริษัทแคมป์ เดเซอร์ แมคคัส จากพระราม 4-คลองเตย และสวนจิตรลดา-คลองผดุงกรุงเกษม เป็นขั้นแรก ใช้เงิน 200 ล้านบาท³⁹
- ธ.ค.2514 กระทรวงสาธารณสุขตรวจพบน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา ทำจืด แม่กลองเน่าเสีย⁴⁰
- มี.ค.2515 กรมอนามัยแจ้งว่า น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่นนทบุรีถึงพระประแดงมีเชื้อโรคโคลิฟอร์มมากเป็นอันตราย⁴¹
- ส.ค.2516 กระทรวงสาธารณสุขสำรวจน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา พบว่าที่สมุทรปราการมีออกซิเจน 1 ในล้านส่วน ที่พระประแดง คลองเตย สะพานกรุงเทพไม่มีเลย บริเวณสะพานพระราม 6 นนทบุรี ปทุมธานี มีออกซิเจน 3-4 ในล้านส่วน⁴²
- ก.ย.2516 กระทรวงอุตสาหกรรมตรวจน้ำทิ้งจากโรงงานโซดาไฟ พบมีกรดปรอทคลอรีน สูงมากเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิต⁴³
- มิ.ย.2516 ชาวญี่ปุ่น โตเกียว 140 คน เดินทางประท้วงการปล่อยสารพิษของโรงงานไทย-อาซาฮี โซดาไฟ นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ที่ชาวญี่ปุ่นประท้วงเพื่อคนไทย⁴⁴
- ก.พ.2517 ชาวบ้านตำบลบางพิงร้องเรียน โรงงานสูบปล่อยน้ำเสียลงคลองจนใช้ไม่ได้และไม่มีประโยชน์⁴⁵
- เม.ย.2517 กทม.จะแก้ไขเทศบัญญัติให้มีมาตรการกำจัดสิ่งปฏิกูลในชุมชน⁴⁶
- มิ.ย.2517 ผู้เชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติมีส่วนในการทำลายสิ่งแวดล้อม เพราะขาดการพิจารณารักษาสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ⁴⁷
- พ.ค.2519 กรมโรงงานพบว่าน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างเน่าเสียมาก การมีระบบกำจัดน้ำเสียจากโรงงานและชุมชนเมือง⁴⁸
- พ.ค.2520 สวท.แถลงโรงงานสุรา 2 โรง ถ่ายน้ำเสียลงแม่น้ำ 80,000 กก./วัน⁴⁹

- ก.ย.2520 กรมโรงงานจะเข้มงวดกับโรงงานผลิตถ่ายไฟฉายในการปล่อยของเสียให้มากขึ้น หลังจากมีข่าวตะกั่วเข้าสู่ร่างกาย⁵⁰
- เม.ย.2521 กทม.เสนอกฎหมายบังคับให้กักตุนอาคาร ร้านค้า หมู่บ้านติดตั้งเครื่องกำจัดน้ำเสียขนาดเล็ก⁵¹
- ก.ค.2521 ผู้เชี่ยวชาญญี่ปุ่นจะช่วย กทม.สำรวจและวางแผนการระบายน้ำเสีย⁵²
- ก.ย.2521 กรมอนามัยสำรวจบริเวณพระประแดงใกล้โรงงานผลิต โซดาไฟและคลอรีน มีสารปรอทเจือปนสูงกว่าปกติ 4 เท่า มีผลต่อสิ่งมีชีวิตในน้ำ และสุขภาพของประชาชน⁵³
- ต.ค.2521 สภา กทม.ใช้เวลา 18 นาที ผ่านข้อบัญญัติอนุญาตให้บริษัทบุญรอดขยายโรงงานได้⁵⁴
- ก.พ.2522 นายกรัฐมนตรีสั่งให้บริษัทบุญรอดแก้ไขระบบน้ำเสีย ก่อนขยายโรงงาน เนื่องจาก สวล.พบว่าระบบกำจัดทำงานได้ 10% ที่เหลือปล่อยน้ำเน่าลงแม่น้ำ⁵⁵
- มี.ค.2522 ดร.เปี่ยมศักดิ์ เมนะเสวต จุฬาฯ แถลงว่า น้ำเสียร้อยละ 70 มาจากชุมชน ส่วน 30% มาจากโรงงานอุตสาหกรรม น้ำจากแหล่งอุตสาหกรรมมีตะกั่วสูงควรมีระบบกำจัดที่ดี⁵⁶
- มี.ค.2522 สวล.ตรวจพบว่าน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่สะพานปิ่นเกล้าถึงราษฎร์บูรณะความยาว 10 กม. ออกซิเจนไม่เหลืออยู่เลย สาเหตุส่วนใหญ่เพราะน้ำเสียจากโรงงานสุราบางยี่ขัน⁵⁷
- เม.ย.2523 กระทรวงอุตสาหกรรมพบโรงงานบุญรอดปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำวันละ 3,000 ลูกบาศก์เมตร โดยไม่ผ่านเครื่องกำจัดน้ำเสีย⁵⁸
- มิ.ย.2523 ชาวบ้านซอยวัดสุราราวาส์โรงเรียน โรงงานพิษผ้า ไคมอนด์ปล่อยน้ำข้อมสีลงคลอง⁵⁹
- ก.พ.2524 โรงงานไทยชูรสตราชฎา ปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำเจ้าพระยา ทำให้กลายเป็นสีแดง เพราะเป็นช่วงตรุษจีนไม่สามารถขายน้ำทิ้งนี้ให้แก่โรงงานทำน้ำปลาจึงถ่ายลงแม่น้ำ⁶⁰
- ก.พ.2524 กรมวิทยาศาสตร์บริการกล่าวว่า สาร พี ซี บี หรือ โพลีคลอรีเนตเตดไบฟีไนล์ ใช้ในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นตัวกลางในการถ่ายเทความร้อนการผลิตน้ำมันพืช เป็นอันตรายต่อร่างกาย ทั้งจากการสัมผัส และซึมเข้าสู่อวัยวะภายใน⁶¹
- ต.ค.2524 การประปานครหลวงจะเลิกใช้น้ำบาดาลก่อนปี 2528 เพราะน้ำไม่ได้มาตรฐาน มีความเค็มและสาเหตึกเจือปน⁶²
- ม.ค.2524 การประปานครหลวงจะนำน้ำจากแม่น้ำป่าสัก แควน้อยและแควใหญ่ มาผลิตน้ำประปาเนื่องจากน้ำเจ้าพระยาเน่าเสีย⁶³
- มี.ค.2525 สวล.เกรงว่าน้ำเจ้าพระยาเน่าตอนคลองกรุงเทพ 200 ปี จึงจะให้กรมชลประทานปล่อยน้ำจากเขื่อนมากกว่าปกติ⁶⁴

มี.ค.2525 สถาผู้แทนเตรียมเสนอร่างกฎหมายของโทษโรงงานที่ปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำโดยไม่ให้มีการ
ใช้ผลเสียหายที่เกิดขึ้น⁶⁵

5.2.9 ปัญหาน้ำเค็ม

รัชกาลที่ 1 น้ำทะเลจากอ่าวไทยไหลเข้ามาท่วมถึงปากคลองลาด จังหวัดสมุทรปราการ ราษฎรได้รับความลำบากจากน้ำเค็มที่เข้ามา เพราะใช้กินใช้อาบ รวมทั้งทำการผลิตทางการเกษตรไม่ได้ จึงโปรดให้ปิดคลองปากลาด ให้เกณฑ์ข้าราชการชนมูดินและอิฐหักถมทำนบกั้นน้ำ แล้วรื้อกำแพงกรุงเก่าบรรทุกเรือลงมา สานชะลอมบรรจุอิฐหักถมทำนบจนสูงเสมอฝั่ง น้ำเค็มจึงไหลเข้ามาคลองปากลาดมิได้ ไหลไปลงแม่น้ำใหญ่ให้ไม่เค็มนักราษฎรมีน้ำจืดใช้

รัชกาลที่ 5

พ.ศ.2430 มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาพลเทพว่า ทรงทราบว่าน้ำในแม่น้ำกร่อยมากแล้ว และคนบริโภคน้ำป่วยท้องร่วง ถ้าพอเดือน 3-4 น้ำเหนื่อน้อยลง น้ำในแม่น้ำลงจะกร่อยมากขึ้นอีก ให้เจ้าพระยาพลเทพให้กรรมการเมืองนครเขื่อนขันธ์ปิดลัดเสียดกันน้ำทะเล²

ม.ค.2433 น้ำในกรุงเทพฯ เกิดเค็มใช้ดื่มกินไม่ได้ ทรงมีพระราชดำรัสสั่งกระทรวงมหาดไทย คัดน้ำจืดมาพระราชทาน ให้ผู้ที่ต้องการน้ำจืดไปคอยรับแจกน้ำ³

4 ม.ค.2444 มีพระราชหัตถเลขาถึงเสนาบดีกระทรวงเกษตรให้พิจารณาเรื่องบริษัทขอขุดคลองในทุ่งศิระกระบือ ซึ่งหนังสืออนุญาตชี้ว่า ทุ่งศิระกระบือทรุดโทรมการทำนาและสวนไม่ได้ผล เนื่องจากไม่มีทางน้ำจืดไหลเข้าไปกั้นน้ำเค็มได้ น้ำเค็มไหลเข้าไปจึงทำให้ดินเสีย⁴

เม.ย.-มิ.ย.2448 มีพระราชหัตถเลขาความว่า เวลานี้ น้ำเค็มมากที่ลัดตะ โนงเมืองนครเขื่อนขันธ์ ทำนบพังให้ทำการปิดให้เรียบร้อย และให้จัดคนรักษา เหมือนกับที่ลัด โพง ลัดหลวง และครองครุ และให้แพทย์ตรวจจำนวนเกลือในแม่น้ำทุกวันด้วย ต่อมา หมอ เอช แคมเบล ไฮเอต เจ้ากรมกองแพทย์ได้รายงาน กรมหลวงนเรศฯ ว่าตอนนี้ฝนตกจำนวนเกลือในแม่น้ำลดลงเป็นปกติแล้ว จะขอไม่ต้องทำทุกวัน เพราะการแยกธาตุน้ำทุกๆวันเป็นการสิ้นเปลือง และตนเองก็มีหน้าที่ต้องหาจำนวนเกลืออาทิตย์ละ 2 ครั้งอยู่แล้ว จึงขอทำไปตามเดิม⁵

พ.ศ.2452 โปรดให้ออกประกาศการสร้างประปา และประกาศกระทรวงนครบาล ในการจัดซื้อที่ดินสร้างการประปา สำหรับกรุงเทพมหานคร ในการทำประปานี้ให้ตั้งทำที่ขังน้ำที่คลองเชียงรากแขวงเมืองประทุมธานี อันเป็นที่พื้นเขตน้ำเค็มจะขึ้นถึงฤดูกาล⁶

รัชกาลที่ 6

7 เม.ย.2456 กรมสุขาภิบาลได้ตรวจแยกธาตุในแม่น้ำเจ้าพระยา พบว่าตั้งแต่ 27-30 มีนาคม 2455 มีธาตุเกลือปนอยู่ในน้ำเพิ่มขึ้น สูงสุดเมื่อ 28 มีนาคม 2455 คือในน้ำ 100,000 ลิตร มีเกลืออยู่ 81.0 เจ้าพระยามราชจึงเห็นควรว่า จะต้องจำหน่ายน้ำจืดให้กับราษฎร กระทรวงกลาโหมจะเอาน้ำจากบ่อสวนคูสิตไปจำหน่ายทางบก และกระทรวงทหารเรือนำน้ำจากที่แห่งเดียวกันไปจำหน่ายทางลำนน้ำ⁷

รัชกาลที่ 7

31 พ.ค.2469 นายอำเภอแสนแสบ ร้องเรียนมายังผู้ว่าราชการจังหวัดมีนบุรี น้ำในคลองประเวศบุรีรมย์ และคลองซอยร่อยและเค็มบริโภคน้ำไม่ได้ และปีนี้ น้ำก็น้อย ฝนไม่ตกราษฎรและสัตว์ไม่มีน้ำบริโภค⁸

10 มี.ค.2476 กระฎู่ถามของนายทองอยู่ พุฒพัฒน์ ผู้แทนราษฎร จังหวัดธนบุรี เรื่องเกี่ยวกับน้ำเค็มและเขื่อนระบายน้ำ⁹

รัฐบาลตอบว่า การป้องกันไม่ให้ น้ำเค็มไหลเข้ามาสู่แม่น้ำสายใหญ่ในฤดูแล้ง เป็นการยาก ในเวลานี้ เมื่อน้ำเค็มเข้ามาในแม่น้ำแล้ว ก็ไหลไปตามลำคลองต่างๆ ที่ติดต่อกับแม่น้ำ ทำให้ความเดือดร้อนให้ชาวสวน ในจังหวัดธนบุรี และตำบลอื่นๆ มาก ความเดือดร้อนนี้เกิดมาแต่โบราณกาลแล้ว การแก้ไขต้องการสร้างประตูน้ำ และประตูระบายน้ำในคลองบางคลองเช่น คลองมหาชัย มหาสวัสดิ์ อย่างเดียวก็ไร้ผล จำเป็นต้องจ่ายน้ำจืดป้อนด้วย จึงได้วางโครงการสำหรับนำน้ำจืดจากแม่น้ำสายใหญ่ๆ ในตอนที่เขตน้ำเค็มขึ้นถึง แล้วขุดคลองต่างๆ ระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยาสำหรับกักกั้นน้ำในจังหวัดธนบุรี นอกจากนี้มีโครงการที่จะสร้างเขื่อนกั้นน้ำเจ้าพระยาที่ชัยนาท สำหรับเป็นที่กักและจ่ายน้ำจืดไปยังพื้นที่ต่างๆ ทุกฤดูกาลอีกด้วย¹⁰

รัชกาลที่ 8

เม.ย.2480 บริษัทแม่น้ำมอเตอร์ไบต์นำเรือบรรทุกน้ำประปาไปแจกจ่ายแก่ราษฎรท้องที่ทั้ง 2 อำเภอขาดแคลนน้ำบริโภคในฤดูแล้ง เพราะน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาและลำคลองมีรสกร่อยและเค็มจัด¹¹

12 ก.ย.2483 กระฎู่ถามเรื่องการช่วยเหลือราษฎรเรื่องน้ำเค็มของนายเปี่ยม ปุณยะ โชติ (ส.ส. นครศรีธรรมราช) กล่าวคือ ราษฎรในอำเภอปากพนัง และห้วยไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีประชาชนไม่น้อยกว่า 150,000 คน ประกอบอาชีพในการทำนาแทบทั้งสิ้น และการทำนาและสวนครัวไม่ได้ผล เนื่องจากน้ำในคลองเค็มจะเอาน้ำจากที่อื่นมาเลี้ยงต้นข้าวไม่มี

พ.อ.หลวงสถาภุ์ยุทธศิลป์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรราธิการตอบว่าช่วยเหลือการทำนาใน 2 อำเภอนี้เวลานี้กำลังสำรวจพื้นที่และระดับน้ำอยู่แล้ว เมื่อการสำรวจสำเร็จลงก็จะพิจารณาวางแผนโครงการชลประทานต่อไป แต่ในระหว่างที่ยังไม่ได้ก่อสร้างโครงการชลประทานนี้ ถ้าคณะกรรมการจังหวัดและอำเภอพิจารณาว่าตำบลใดมีความจำเป็นจะช่วยเหลือด้วยการชลประทานท้องที่ไปพลางก่อนก็อาจดำเนินการได้ทันที¹²

- 11 ก.ย.2484 นายส่อง ปุ่มแก้ว กับพวกร้องเรียนว่า ขุนตริภคณี นายอำเภอเมืองและนายจ้าง ศิลาอาสน์ กำนันตำบลหนองคันทรอง จังหวัดตราด ทำถนนสายแหลมหิน ผ่านที่สวนของผู้ร้องเป็นเหตุให้พืชผลเสียหายเพราะน้ำเค็มขึ้นถึง¹³

5.2.10 ปัญหาน้ำท่วม

รัชกาลที่ 1

พ.ศ.2328

“น้ำท่วมใหญ่ในกรุงสยาม”

น้ำท่วมพระนคร วัดในวันนี้น้ำสูงที่สุดที่รางวัดน้ำกลางพระนครที่ท้องสนามหลวงได้ลึก 8 ศอก 10 นิ้ว จนเรือใหญ่เข้ามาจอดได้ ท่วมพระราชวัง จนออกว่าราชการไม่ได้ต้องย้ายไปที่คูสิตมหาปราสาท¹

รัชกาลที่ 2

พ.ศ.2362

น้ำท่วมพระนครวัดที่ท้องสนามหลวง 1 ศอก 8 นิ้ว ที่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน (องพระโรง) น้ำลึก 2 ศอกคืบ²

รัชกาลที่ 3

พ.ศ.2374

เกิดน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพฯ น้ำท่วมถนนหนทางเต็มไปด้วยโคลน เวลาเดินทางไปไหนมาไหนต้องใช้เรือเดินทาง น้ำท่วมข้าวในนาเสียหายเป็นจำนวนมาก ได้ข้าวไม่ถึงครึ่งหนึ่งของที่ปลูก ราคาข้าวแพงถึงเกวียนละ 5 ตำลึงบ้าง 6 ตำลึงบ้าง³

พ.ศ.2375

น้ำท่วมวัดที่สนามหลวงลึก 4 ศอกคืบ ท่วมถึงกำแพงแก้วพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย (ท้องพระโรง) และที่พระที่นั่งสนามจันทร์ข้างท้องพระโรง⁴

รัชกาลที่ 4

พ.ศ.2402

น้ำท่วมมากแต่ไม่ได้ท่วมในพระนคร ท่วมแค่ประตูพิมานไชยศรี (ประตูชั้นสอง) ลึก 8 นิ้วเท่านั้น⁵

พ.ศ.2410

น้ำท่วมพระนคร แต่นอกกำแพงพระบรมมหาราชวังเท่านั้น⁶

รัชกาลที่ 5

- พ.ศ.2422 น้ำท่วมไม่สูงมาก ลึก 6 นิ้วเท่านั้น⁷
- 14 ก.พ.2422 น้ำท่วมเมืองตาก น้ำได้ท่วมบ้านเรือนราษฎร 2 สอกเศษแล้วลดครั้นเดือน 12 ขึ้น 7 ค่ำ ฝนตกหนักรวม 7 วัน น้ำป่าไหลมาท่วมขึ้นวันละ 11 นิ้วบ้าง คืบหนึ่งบ้าง สอกหนึ่งบ้าง กระแสน้ำแรงกำแพงที่ปักชำหลวงและบ้านเรือนราษฎรพัง 600 หลังเศษ กำแพงวัดพังหลายแห่ง บ้านราษฎรท่วมสูงถึง 11 สอก น้ำยังท่วมถึงหลังคา ข้าวในนาเสียหายมาก ราคาแพง คนตายไปก็มาก ต่อแรม 8 ค่ำจึงลด⁸
- 1 ธ.ค.2422 เกิดน้ำท่วมพระนครศรีอยุธยา รวมเวลาที่น้ำท่วม 15 วัน⁹
- 17 พ.ย.2427 น้ำท่วมกรุงเทพฯ น้ำท่วมวัง 6 นิ้ว ในถนนเฟื่องนครน้ำก็ท่วมด้วย¹⁰
- พ.ศ.2451 ผู้รักษาการเมืองชัยบุรี รายงานว่าน้ำในคลองรังสิตและคลองซอยต่างๆ ได้เอ่อล้นขึ้นมาท่วมบ้าน ไร่นา ราษฎร ตลอดจนสวนผลไม้ได้รับความเสียหายมาก¹¹
- พ.ศ.2451 วันที่ 2 ตุลาคม รศ.127 เมืองชัยบุรี มีใบออกมาถึงเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า น้ำในคลองรังสิตและคลองซอยต่างๆ มากขึ้นทุกวันจนท่วมบ้านเรือนราษฎร ตลอดจนบริเวณที่ปักผู้ว่าราชการเมือง ต้นข้าวและต้นผลไม้เสียหายมาก¹²

รัชกาลที่ 6

- 30 ต.ค.-10 พ.ย.2460 เกิดสภาวะน้ำท่วมใหญ่ในกรุงเทพฯ น้ำท่วมนานประมาณ 1 เดือน ถนนสายต่างๆ ในกรุงเทพฯ ถูกน้ำท่วมเกือบหมด เช่น ถนนราชดำเนินการ ถนนราชดำเนินใน ถนนกรุงเกษม ถนนนครสวรรค์ ถนนพระรามที่ 1 เป็นต้น ต้นเหตุของน้ำท่วมกรุงในครั้งนี้เนื่องจากน้ำเหนือไหลบ่าลงมาประกอปกกับน้ำทะเลหนุนด้วย ความเสียหายที่ได้รับคือ ถนนหลายสายชำรุดเสียหาย แต่ก็ไม่มากมายนักเพราะถนนส่วนใหญ่ในสมัยนั้นเป็นถนนโรยกรวด และรถยนต์ยังไม่ีมีมากเหมือนสมัยนี้ รวมทั้งรถบรรทุกขนาดใหญ่ด้วย ความเสียหายส่วนใหญ่จะได้แก่ผลผลิตทางการเกษตร สวนผลไม้ในบริเวณกรุงเทพฯ เช่น บางซื่อ บางซ้อน บางคอแหลม รวมทั้งจังหวัดใกล้เคียงด้วย ได้รับความเสียหายเป็นอันมาก¹³

รัชกาลที่ 8

- 30 ก.ย.-15 พ.ย.2405 น้ำท่วมกรุงเทพฯ สูงมาก สูงกว่าปี 2460 ถึง 2 เท่า¹⁴

รัชกาลที่ 9

- 24 ศ.ค.2501 มีคำร้องเรียนให้เจาะท่อระบายน้ำแก่น้ำท่วมในซอยบรรณสาร ถนนสุขุมวิทเนื่องจาก
ทางการได้ขยายถนนสุขุมวิท โดยถมคลองข้างถนนตั้งแต่มิตรารถไฟปลายถนนเพลินจิต
ไปจดหน้าวังพระองค์หญิงเฉลิมฉลองเขตและได้จัดสร้างท่อระบายน้ำขนาดใหญ่ขึ้นแทน
คลองเดิมในที่ถมดินทำถนน งานเสร็จไปนานแล้ว แต่ทางการหาได้เจาะท่อเพื่อให้ น้ำใน
ซอยบรรณสารซึ่งแต่เดิมไหลลงคลองให้ไหลเข้าท่อระบายน้ำใหม่ เมื่อฝนตกหนักน้ำใน
ซอยบรรณสารก็ไม่สามารถไหลไปไหนได้จึงทำให้ท่วมชาวบ้านซอยบรรณสาร¹⁵
- 3 ต.ค.2502 พาดหัวข่าว “ว่ามีวิธีป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพแล้ว โดยจะกักน้ำไว้ตามลำคลองและคูระหว่าง
น้ำทะเลหนุน” ตามที่ได้วิตกว่าประมาณน้ำที่ระบายจากภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ
ผ่านกรุงเทพ-ธนบุรี น้ำฝนไหลลงสู่ทะเลปะทะกับน้ำทะเลหนุน ทำให้เกิดน้ำท่วมพระนคร
ได้นั้น กรมชลประทานได้วางแผนป้องกันแล้วมีหลักใหญ่ คือ ในระยะที่น้ำทะเลหนุนเข้า
มาในลำน้ำเจ้าพระยาชลประทานจะกักน้ำฝนไว้ตามคลองคูทำนบ ก่อนน้ำทะเลหนุนเมื่อน้ำ
ทะเลลดจึงจะปล่อยออกมา อธิบดีชลประทานกล่าวอีกว่าแม้จะมีฝนตกกระหน่ำลงมาอีกก็
ตาม การระบายน้ำเพื่อกักไว้มิให้มาปะทะกับน้ำทะเลก็จะทำได้ โดยมีให้เกิดน้ำท่วมพระ
นครและธนบุรีอย่างแน่นอน¹⁶
- 10 พ.ย.2502 มีคำร้องเรียนขอเครื่องสูบน้ำแก่น้ำท่วมและเน่าเหม็นในถนนพระราม 5¹⁷
- 15 ก.ย.2503 มีคำร้องเรียนเรื่องน้ำท่วมเพราะไม่มีท่อระบายน้ำในซอยสุขุมวิท59 เพราะน้ำในคูข้างถนน
ไม่มีทางระบายออกไปทางไหน แต่เดิมน้ำระบายออกไปยังคลองข้างถนนสุขุมวิทได้แต่
เนื่องจากการทำถนนสุขุมวิทของเทศบาลน้ำจึงไม่มีทางระบาย ประกอบกับฤดูฝนจึงทำให้
น้ำท่วมข้างถนนซึ่งเสื่อมโทรมมานานยิ่งชำรุดหนัก กน้ำก็เน่าส่งกลิ่นตลบไปทั้งซอย
เดือดร้อนกันทั่ว¹⁸
- 12 ต.ค.2503 มีคำร้องเรียนขอท่อระบายน้ำ เนื่องจากน้ำท่วมในถนนคอนแวนต์ ซอย1 เพราะไม่มีท่อ
ระบายน้ำโสโครกต่อกับถนนใหญ่ การระบายน้ำฝนในฤดูฝนและน้ำโสโครกจะระบายโดย
วิธีมีคูเล็กๆ ไปลงคลองสี่ลมแต่การระบายน้ำนั้นเป็นไปโดยวิธีซึมไปเอง สำหรับเวลานี้น้ำ
คงเจิ่งนองหมู่บ้านที่อาศัยหลายร้อยหลังคาเรือน ไม่ท่วมแต่เฉพาะถนนเท่านั้น ชาวบ้านเคย
ร้องเรียนมาหลายครั้งแล้ว จนบัดนี้เทศบาลกำลังจะถมคลองสี่ลมเพื่อทำท่อและถนนเข้าพเจ้า
จึงวิตกว่าจะเดือดร้อนกว่าเดิมเพราะน้ำโสโครกไม่มีทางไหลไปทางไหนได้ จึงให้จัดทำท่อ
ระบายน้ำให้¹⁹

- 5 พ.ย.2504 พาดหัวข่าว “เทศบาลเผยอุดท่อป้องกันน้ำท่วม” เนื่องจากได้รับการยืนยันจากกรมชลประทานว่าระดับน้ำจะสูงขึ้น เทศบาลจึงใช้ดินและกระสอบทรายกั้นคูท่อระบายน้ำทุกๆแห่งที่ติดต่อกับคลองนอกจากนี้คูคลองเล็กๆ ที่เชื่อมคลองทั้งหมดเจ็ดแห่งก็จะปิดด้วยเพื่อป้องกันน้ำท่วม²⁰
- 7 พ.ย.2504 น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยากำลังสูงขึ้นเรื่อยๆ เทศบาลนครกรุงเทพได้แสดงสมรรถภาพฝีมือที่จะไม่ยอมให้น้ำท่วมถนน เพราะได้เตรียมอุดท่อ ปิดคลองและสูบน้ำออกทิ้งอย่างเต็มที่ในส่วนภายนอก คือบ้านที่อยู่ริมเจ้าพระยา แม้จะอยู่ในเขตเทศบาลก็ตามแต่ก็ช่วยไม่ได้ จึงช่วยตัวเองเพราะนั่นคนที่อยู่ริมแม่น้ำจึงต้องประสบกับภาวะน้ำท่วมยิ่งกว่าคนที่อยู่ภายในพื้นที่ริมน้ำ จึงขอความร่วมมือเรือยนต์ เรือกลไฟ ทั้งหมดให้ลดฝีจักรในเวลาเล่นลงบ้างเพราะลูกคลื่น อันเกิดจากการเล่นเร็ว เป็นภัยต่อประชาชนอย่างยิ่ง²¹
- 12 พ.ย.2505 พาดหัวข่าว “เทศบาลเตรียมป้องกันน้ำท่วมพระนครที่ 13-16 นี้” เนื่องจากในระหว่างวันที่ 13-16 นี้ระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาขึ้นและประกอบกับน้ำทะเลจะหนุนขึ้นมา อันจะทำให้ น้ำท่วมจังหวัดพระนคร ธนบุรีได้ เทศบาลนครกรุงเทพได้เริ่มระดมกำลังเจ้าหน้าที่ออกไปทำการปิดประตูน้ำกั้นทำนบและอุดท่อระบายน้ำตามจุดต่างๆ ที่น้ำไหลเข้าท่วมตัวเมืองกว่า 400 จุด เช่นที่บริเวณประตูน้ำคลองหลอดด้านท่าวังหน้า เทศบาลได้เพิ่มกระสอบทรายเพื่อให้สูงกว่าระดับน้ำกับที่บริเวณปากคลองตลาด ประตูน้ำเทพธิดา วัดราชบพิธ และคลองโอง่าง และหากว่าระดับน้ำสูงขึ้นอีกจะเตรียมตั้งเครื่องสูบน้ำไว้อีกรวม 14 แห่งด้วยกัน²²
- 27 ส.ค.2506 พาดหัวข่าว “เผยเหตุที่น้ำท่วมถนนในเขตเทศบาลนครกรุงเทพเมื่อฝนตกหนัก” เหตุที่ท่อระบายน้ำทุกแห่งในเทศบาลกรุงเทพตัน น้ำไม่ไหลตามปกตินั้นเป็นเพราะการวางท่อประปาของบริษัทเคอกรมมอนด์ ซึ่งเมื่อทำการวางท่อประปาแล้ว จะต้องอุดท่อระบายน้ำ โสโครกหัวถนนทุกที่ไป จึงจะทำงานได้ และเมื่อลอกงานแล้วก็ไม่เปิดท่อให้อยู่ในสภาพปกติเทศบาลต้องส่งเจ้าหน้าที่ออกตรวจท่อตามหลังบริษัทดังกล่าวเสมอ แต่เนื่องจากการวางท่อดังกล่าว จึงต้องใช้ที่สูบน้ำขนาดใหญ่สูบโดยจัดวางไว้ตามจุดต่างๆ ในเขตเทศบาลทุกจุดตลอด 24 ชั่วโมง²³
- 5 พ.ย.2506 จุฬาลงกรณ์เป็นมหาวิทยาลัยที่ใหญ่และมีชาวต่างประเทศมาเยือนเสมอ แต่นิสิตต้องถอดรองเท้าตากกางเกง กระโปรง ลูยน้ามาหลายวันแล้ว สาเหตุที่น้ำท่วมพอจะวินิจฉัยได้ว่าไม่ใช่ฝนตกอย่างเดียว แต่เพราะการถมคลองหัวลำโพงเพื่อขยายถนนพระราม 4 นั้นเอง เมื่อน้ำไม่มีทางระบายน้ำลงไปด้านอื่นๆ น้ำจึงท่วมเอ่ออยู่ในรั้วจุฬาฯ นั้น²⁴

- 9 มิ.ย.2507 อธิบดีกรมโยธาเทศบาล ได้เสนอโครงการท่อระบายน้ำถาวร ของกรมโยธาเทศบาลทั่วพระนคร ซึ่งต้องใช้งบประมาณ 800 ล้านบาท ซึ่งสภาพพัฒนาการแห่งชาติกำลังพิจารณาโครงการอยู่ ส่วนการแก้ปัญหาหน้าท่วมนายอุดม ศรีเสาวชาติ รองปลัดเทศบาลนครกรุงเทพ ส่วนช่างให้สัมภาษณ์ว่า ได้เตรียมการตั้งแต่เดือนมกราคมแล้ว โดยน้ำเอ่อลักษณะของน้ำท่วมและการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ในปีที่ผ่านมา มาพิจารณาเพื่อเตรียมการในปีนี้ และเนื่องจากการฝังท่อประปาในปีนี้ได้เสร็จสิ้นเป็นส่วนใหญ่แล้ว เชื่อว่าปัญหาน้ำท่วมลดลงแน่²⁵
- 16 ก.ย.2507 พาดหัวข่าว “โยธาไม่เห็นด้วยกับ โครงการปรับปรุงท่อระบายน้ำที่ผู้ชำนาญแนะนำ” นายชำนาญยวบูรณ์ ให้สัมภาษณ์ปัญหาน้ำท่วมในพระนครว่าจะหมดไปเมื่อโครงการท่อระบายน้ำเสร็จเรียบร้อย โครงการแก้ปัญหาน้ำท่วมนี้ได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาคณะหนึ่ง มี ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ เป็นประธานจะต้องกู้เงินจากธนาคารโลก 900 ล้านบาท เพื่อปรับปรุงท่อระบายน้ำทั้งหมดซึ่งทางธนาคารโลกสนใจ และส่งผู้ชำนาญการมาสำรวจ ดดยผู้ชำนาญมีความเห็นว่าควรแก้ไขทำท่อระบายน้ำขึ้นใหม่ โดยแบ่งการระบายน้ำออกเป็น 2 ทาง คือ สำหรับรับน้ำฝนทางหนึ่งกับน้ำโสโครกทางหนึ่ง ซึ่งเรื่องนี้ทางกรมโยธาเห็นว่าเป็นการสิ้นเปลืองมากและมีความเห็นว่าควรทำเป็นท่อเดียวกันหมด และให้ความเห็นไปถึงแม้ว่าการปรับปรุงท่อระบายน้ำแล้วก็ตามจะต้องมีการแก้ไขอย่างอื่นประกอบด้วย คือ ตามปกติการระบายน้ำตามคลองต่างๆ อาศัยจังหวะเวลาน้ำขึ้นและน้ำลงในแม่น้ำก็ไม่สามารถระบายน้ำในลำคลองออกไปได้ ฉะนั้นการแก้ไขจึงต้องทำประตูกั้นน้ำและใช้ปั๊มสูบน้ำออกในเวลา น้ำขึ้น วิธีนี้ได้ผลมาแล้วที่สี่แยกวัฒนา²⁶
- 3 พ.ย.2507 พาดหัวข่าว “กั้นเขื่อนกั้นน้ำป้องกันน้ำท่วมพระนครด่วน” เนื่องจากเทศบาลนครกรุงเทพ ได้รับแจ้งว่าน้ำไหลบ่าผ่านคลองเปรมประชากรและคลองประปา เข้าสู่เขตเทศบาลนครกรุงเทพอยู่ตลอดเวลา จึงเตรียมกาเร่งด่วนเพื่อมิให้น้ำเข้ามาเอ่อค้างอยู่ในที่ลุ่มภายในเขตเทศบาล โดยจะทำการกั้นเขื่อนปิดคลองเปรมประชากร ตลอดจนทุกท่อระบายน้ำและตั้งเครื่องสูบน้ำตามถนนและคูคลองต่างๆ และยังสามารถติดต่อให้กรมโยธาได้ดำเนินกั้นทำนบปิดคลองประปาพร้อมกันนี้²⁷
- 7 ต.ค.2507 พาดหัวข่าว “เทศบาลเตรียมอุดท่อป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพ”²⁸
- 9 พ.ค.2508 “เทศบาลเตรียมพร้อมเพื่อป้องกันน้ำฝนท่วมถนน” เนื่องจากขณะนี้ฤดูฝนได้เข้ามาแล้วทางแผนกรักษาท่อระบายน้ำ กองรักษาความสะอาดของเทศบาลได้เตรียมการรับน้ำฝนที่จะท่วมถนนสายต่างๆ ตั้งแต่ก่อนฤดูฝนโดยทำการซ่อมแซมท่อระบายน้ำสาธารณะในถนน

สายต่างๆ ที่ชำรุดเสร็จเรียบร้อยแล้ว และจะได้เตรียมพนักงานไว้คอยเปิดฝาท่อถนนสายต่างๆ ที่เคยมีน้ำท่วมเสมอไปพร้อมแล้วด้วยเพื่อให้น้ำระบายได้เร็วไม่ท่วมให้เดือดร้อนและคนงานได้รับการอบรมอย่างดีจะป้องกันมิให้ผู้คนและรถที่สัญจรไปมาได้รับอันตรายตกท่อคือเมื่อเปิดฝาแล้วจะเอาฝาขวางไว้ที่ปากท่อให้สังเกตง่าย ๆ นอกจากนั้นจะตั้งเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ไว้ย่านพลับพลาไชยและริมคลองผดุงกรุงเกษม เพื่อสูบน้ำในบริเวณที่ลุ่มไว้พร้อมแล้ว²⁹

- 4 ก.ค.2509 สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติเห็นว่า การถมคลองเพื่อทำถนนที่เทศบาลได้กระทำแล้วๆ นั้นเป็นข้อผิดพลาดร้ายแรงยิ่ง เพราะกรุงเทพฯ เป็นที่ลาดต่ำน้ำทะเลเข้าถึงคลองเป็นท่อระบายน้ำโดยธรรมชาติที่ให้ประโยชน์มากที่สุด เทศบาลกลับถมเสียระยะหลังนี้ยิ่งจึงชุมมากขึ้น และเมื่อฝนตกหนักน้ำก็ท่วมกรุงเทพและจะท่วมสูงขึ้นกว่าเดิม สภาพฯ จึงแนะนำว่าการจะเลิกถมคลองทำถนนอย่างเด็ดขาด และที่ยังเหลือคลองอยู่ควรบูรณะขุดคลองให้กว้างใหญ่และสะอาด จึงจะเป็นวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม³⁰
- 12 ก.ค.2510 พาดหัวข่าว “นายกปรารภเรื่องถมคลอง สังกเทศบาลเพลาฯ มือไว้ข้าง” จอมพลถนอม ได้ปรารภในคราวออกตรวจพระนครว่า ถ้าคลองในพระนครและธนบุรี มีอยู่หลายแห่ง เทศบาลสมควรรักษาไว้ และตั้งข้อสังเกตว่า ได้ยินข่าวเรื่องเทศบาลจะถมคลองหลายแห่งแล้ว ถ้าจะถมทำถนนเสียหมดต่อไป คนรุ่นหลังในกรุงไม่เห็นคลองทำให้ขาดความสวยงามเข็นตารู้สึกขาดสิ่งที่เป็นธรรมชาติให้เทศบาลเพลาฯ มือไว้ข้างอย่าถมให้หมด สงวนคลองและบำรุงรักษาไว้เพื่อใช้ในการดับเพลิงและประโยชน์อื่นๆ ในวันข้างหน้าบ้าง³¹
- 2 ก.ย.2513 พาดหัวข่าว “อย่ากลัวน้ำท่วมกรุง มีแผนเตรียมรับไว้แล้ว” คือ
1. หากระดับน้ำสูงไม่เกิน 1.70 เมตร จากระดับน้ำทะเลจะทำการปิดคันอุกที่ระบายน้ำ ปิดประตูน้ำตั้งเครื่องสูบน้ำในบริเวณคลองเปรมประชากร คลองผดุงกรุงเกษม คลองหลอด ฯลฯ ซึ่งทำอยู่ทุกปีในระยะที่น้ำขึ้นสูง
 2. หากระดับน้ำทะเลสูงเกิน 1.70 เมตร แต่ไม่เกิน 1.75 เมตร จะดำเนินการเพิ่มเติมโดยสร้างทำนบชั่วคราวในคูริมถนนบางสายปิดกั้นปากท่อระบายน้ำในบางสาย และตั้งเครื่องสูบน้ำเฉพาะจุดที่สำคัญ
 3. หากระดับน้ำสูงกว่า 1.75 เมตร แต่ไม่เกิน 1.85 จะดำเนินการปิดคลองต่างๆ ตั้งเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ในคลองต่างๆ

4. หากระดับสูงกว่านี้จะใช้แผนขั้นสุดท้ายต่อไปและจะแจ้งให้ประชาชนทราบล่วงหน้าก่อน
ด้วย³²
- 21 ต.ค.2513 มีคำร้องเรียนเรื่อง “ท่ระบายน้ำอุดตันและน้ำท่วม” ในซอยหลัง ร.ร.เพชรบุรี³³
- 3 มิ.ย.2514 “เทศบาลกรุงเทพ จะใช้ 4 ล้านบาทล้างท่ระบายน้ำป้องกันน้ำท่วม” เพราะระยะนี้มีฝน
ตกชุกทำให้ถนนหนทางบางสายมีน้ำท่วมเนื่องจากท่ระบายบางแห่งตัน เมื่อปีที่แล้วได้
ลอกท่ระบายน้ำ รวม 100,000 เมตร แต่ยังไม่เพียงพอ และสิ่งปฏิกูลต่างๆ ยังไม่หมด ทั้งนี้
เพราะท่อในพระนครทั้งหมดรวมมีความยาว 700,000 เมตรเศษ สำหรับงบประมาณใหม่นี้
เริ่มทำให้ปลายเดือนนี้ คาดว่าหากเป็นไปตามแผน ปัญหาเรื่องน้ำฝนที่ท่วมตามถนนสาย
ต่างๆ คงจะลดน้อยลง³⁴
- 15 พ.ค.2516 มีการทดลองระบายน้ำลงใต้ดินทางท่อบาดาลป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพ โครงการนี้เป็น
โครงการที่ได้รับมอบหมายจากสำนักงานคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ กำล้างทดลองอัด
น้ำลงท่อบาดาลที่ ต.บางพลู โดยสูบน้ำได้ 200 ลบ.เมตร/ชม. และจุดบ่อเล็กอีก 4 [อิกสี่
เหลี่ยมกัน เพื่อสังเกตว่าเมื่ออัดแล้วน้ำจะไหลผ่านชั้นใต้ดินเร็วมากน้อยเพียงใดและจะไหลซึมสู่
น้ำบาดาลที่มั่งช้ำน้ำประปาหรือไม่ ถ้าซึมวิธีนี้จะใช้ไม่ได้³⁵
- 4 มิ.ย.2517 “กรุงเทพวางแผนป้องกันน้ำท่วม” โดยตั้งศูนย์ป้องกันน้ำท่วมไว้คอยประสานงานในการ
ติดตั้งเครื่องสูบน้ำในซอยต่างๆ ใน ก.ท.ม. ซึ่งขณะนี้ได้ตั้งเครื่องสูบน้ำใหญ่ที่สะพานเจริญ
ผล วงเวียนศรีอยุธยา และถนนราชปรารภ วงเวียนมักกะสัน นอกจากนี้ได้ตั้งเครื่องสูบน้ำใน
บริเวณที่น้ำไหลช้า ให้ไหลเร็วขึ้น เช่นที่เขตพระโขนง 8 แห่ง พญาไท 1 แห่ง ยานนาวา 1
แห่งและส่วนกลางอีก 8 แห่ง ผู้ที่เดือดร้อนหรือพบเห็นน้ำท่วมที่ใครรับแจ้ง ก.ท.ม.ทันที³⁶
- 17 ต.ค.2517 พาดหัวข่าว “กรุงเทพจมน้ำเสียแล้ว หลุกลักทั้งเมือง” เนื่องจากน้ำทะเลหนุนและประกอบ
กัลน้ำเหนือหลากมาตอนล่างน้ำไหลเข้าไปทำให้การสัญจรไปมาขลุกขลัก ร้านค้าริมถนน
พื้นชั้นล่างน้ำไหลเข้าไปทำให้สินค้าเสียหาย และบ้านเรือนริมแม่น้ำก็เช่นเดียวกัน โดย
เฉพาะผู้อาศัยในสลัมหลายแห่ง เช่นสลัมคลองเตยได้รับความเดือดร้อนมากที่สุด³⁷
- 20 ต.ค.2517 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม.ว่าไม่มีทางป้องกันระดับน้ำสูงกว่าถนน ระบบท่อในกรุงอุดตัน”
ดีเปรสชันลูกใหม่ซึ่งจะเข้าไทยใน 3 วันนี้อาจทำให้น้ำท่วมกรุงเทพอย่างหนัก เพราะช่วงนี้
น้ำทะเลหนุนสูงมาก ก.ท.ม.และชลประทานจะตั้งเครื่องสูบน้ำช่วยแต่คาดว่าจะล้มเหลว
เพราะระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาสูงกว่าถนน และยังพบว่าการทำงานของ
องค์กรโทรศัพท์ไปยกท่ระบายน้ำให้สูงขึ้นโดยพลการในบางช่วง จึงทำให้ท่อไม่อยู่ใน

ระดับเดียวกันสูงๆต่ำ ทำให้ท่อตัน ก.ท.ม.กล่าวว่าสมัยก่อนกรุงเทพมหานครมีคูคลองมากจึงไม่มีปัญหาในการระบายน้ำแต่เดี๋ยวนี้ บ้านเมืองเจริญมคูลองหมด บ้านบางบ้านยกพื้นสูงและไม่ได้มีการเตรียมการมาก่อนตามผังเมือง น้ำจึงท่วมทุกครั้งเมื่อฝนตกหนักแต่ถ้าจะแก้ไขให้มีทางเดียวคือสร้างเขื่อนรอบกรุงเทพ ซึ่งจะต้องใช้งบเป็นหมื่นล้านบาท³⁸

- 30 ต.ค.2518 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม.เตรียมยกระดับถนนหนีนน้ำ สร้างเขื่อนดินชั่วคราวบรรเทาภัย” ก.ท.ม.ได้ทำการสำรวจถนนหลายสายที่น้ำท่วมมาก เช่น ถนนราชดำเนินนอกและศรีอยุธยา เป็นต้น ได้ข้อมูลว่าถนนหลายสายที่ถูกน้ำท่วมมากพื้นถนนมีระดับต่ำ ดังนั้น ก.ท.ม.จึงพิจารณาในการบูรณะซ่อมแซมภายหลังจากหมดภาวะน้ำท่วมแล้ว จะยกระดับถนนให้สูงขึ้นเพื่อป้องกันน้ำท่วมถนนในปีต่อไป และจะเปลี่ยนจากลาดยางมาเป็นเทคอนกรีตเมื่อให้มั่นคงและให้มีลักษณะเป็นเขื่อนกันน้ำไปด้วย เพื่อแก้ปัญหาชั่วคราวจะมีการสร้างเขื่อนดินขึ้นในบริเวณที่เป็นที่ราบลุ่มเพื่อป้องกันและบรรเทาเกี่ยวกับน้ำท่วมให้ได้ดียิ่งขึ้น³⁹
- 6 ก.ย.2519 พาดหัวข่าว “น้ำท่วมกรุงเทพ ธรรมนุญยอมรับเจ้าหน้าที่บกพร่อง” ผู้ว่า ก.ท.ม.ยอมรับว่ามีเจ้าหน้าที่ของ ก.ท.ม.ที่คุมเครื่องสูบน้ำตามจุดต่างๆ บกพร่องต่อหน้าที่จนเป็นเหตุน้ำท่วมขณะนี้ก็ทั้งสาเหตุจากการปลุกอาคารปิดทางระบายน้ำธรรมชาติ และการกองดินกองทรายของพวกก่อสร้างด้วย จึงทำให้มีน้ำท่วมมาก และระบายช้ากว่าที่ควร ส่วนการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าขณะนี้ได้สั่งการเร่งการสูบน้ำและเสริมเครื่องสูบน้ำอย่างเร่งด่วนแล้ว⁴⁰
- 18 ธ.ค.2519 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม.จะใช้งบประมาณ 60 ล้านบาทอุดหนุนในเขต ก.ท.ม.ให้น้ำไหลสะดวก กันน้ำท่วม” จะขุดลอกคลองในกรุงเทพต้นปีหน้า โดยจะขุดลอกสำคัญๆ ก่อนเพื่อประโยชน์ในการป้องกันน้ำท่วมและให้น้ำไหลสะดวก ขณะเดียวกัน ก.ท.ม.ยืนยันจะให้บรรดาเรือต่างๆ ที่จอดอยู่ตามคลองเคลื่อนย้ายออกไปให้หมดภายในวันที่ 25 เดือนนี้ และ ก.ท.ม.จะปรับปรุงบริเวณสองข้างคลองให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนด้วย⁴¹
- 2 มี.ค.2520 พาดหัวข่าว “เปิดโรงสูบน้ำสี่พระยาแก้ปัญหาหน้าท่วมกรุง” ก.ท.ม.จะเปิดโรงสูบน้ำแห่งที่ 2 บริเวณปากคลองผดุงกรุงเกษม สี่พระยา แห่งแรกอยู่ที่ช่องนนทรีฯ แห่งที่ 2 นี้จะสูบน้ำได้วินาทีละ 5 คิวบิตเมตรและป้องกันน้ำท่วมในเนื้อที่ 16 ตร.กม. จากฝนตก⁴²
- 11 ต.ค.2520 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม.เร่งสร้างเขื่อนดินป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพ” นายชโล ธรรมศิริ ผู้ว่า ก.ท.ม.ได้ตอบคำถามเรื่องเกี่ยวกับการป้องกันน้ำท่วมในช่วงวันที่ 15-19 นี้ เพราะน้ำทะเลจะหนุนสูง ได้เร่งสร้างเขื่อนดินเพื่อปิดกั้นปากคลองที่น้ำไหลเข้ามาตามท่อระบายน้ำรวม 30 แห่ง และยังใช้กระสอบทรายอุดปากท่อระบายน้ำที่ลงสู่คลองและแม่น้ำ⁴³

- 16 ส.ค.2521 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม.เตรียมรับน้ำท่วมกรุงเทพ” โดยวางกำลังป้องกันตามปกติ คือ ตั้งเครื่องสูบน้ำเมื่อฝนตก และล้างท่อซ่อมท่อเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า⁴⁴
- 12 ต.ค.2521 พาดหัวข่าว “15 นิ้วน้ำเจ้าพระยาจะสูง 2 เมตรเดือนคนกรุงระวังโรครระบาด” นายธำรง รองผู้ว่า ก.ท.ม.เปิดเผยว่า ก.ท.ม.ได้นำเครื่องสูบน้ำและกระสอบทรายไปวางไว้ริมเจ้าพระยาบางจุดซึ่งเป็นที่ต่ำแล้ว เพื่อกันน้ำเข้าคลองใน ก.ท.ม.และเป็นครั้งแรกที่ใช้แบบนี้⁴⁵
- 20 ต.ค.2521 พาดหัวข่าว “กรุงเทพเผชิญน้ำท่วมแล้วน้ำจะมากกว่าปี 2518” ตั้งแต่วันนี้ถนนในกรุงเทพหลายสายที่เป็นจุดอ่อนได้เกิดน้ำท่วม โดยเฉพาะเขตฝั่งธนและกรุงเทพด้านเหนือและน้ำท่วมเฉพาะบริเวณชั้นรอบนอก แต่เขตชั้นใน เช่น พระนคร พญาไท ปทุมวัน ไม่ท่วมเพราะป้องกันดี สาเหตุที่น้ำท่วมในเขตรอบนอกจำนวนมากเวลานี้ เกิดจากทาง ก.ท.ม.ได้สกัดน้ำไม่ให้เข้ามาในใจกลางของ ก.ท.ม.ซึ่งเรื่องนี้ขอให้ประชาชนรอบนอกอดทนและช่วยตัวเองไปก่อน ขอให้เห็นใจ ก.ท.ม.เพราะที่ทำเช่นนี้เนื่องจากในใจกลางเมืองมีสถานที่สำคัญหลายแห่ง⁴⁶
- 15 มิ.ย.2522 พาดหัวข่าว “ฝนตกหนักที่สุดในรอบ 25 ปี เลิกให้ทำหลังคาคลุม ก.ท.ม.” กรณีฝนตกหนักตั้งแต่เที่ยงคืนวันพุธนาน 6-7 ชม.ทำให้นถนนสายต่างๆทั่วกรุงเทพเกิดน้ำท่วมเป็นเหตุให้การจราจรเป็นอัมพาต พล.อ.เล็ก แนวนมาลี ร.ม.ต.กล่าวว่าปัญหาฝนตกน้ำท่วมกรุงเทพเป็นเรื่องร้องแกล้งใครก็แกล้งไม่ได้ เพราะเป็นสภาวะตามธรรมชาติ ถ้าจะแก้ไขต้องทำหลังคาคลุมกรุงเทพ⁴⁷
- 19 มิ.ย.2522 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม.ไม่มีระบบรับน้ำฝนแม้จะตกเพียง 90 ม.ม.น้ำก็ท่วม” กรมชลประทานเผยน้ำท่วมกรุงเทพเพราะการระบายน้ำไม่สะดวก ทั้งๆที่ตามลำคลองและแม่น้ำเจ้าพระยารวมที่จะรับน้ำได้อีกมาก ฝ่ายระบายน้ำ ก.ท.ม.อ้างระบบโครงสร้างของการระบายน้ำฝนว่า ตามสถิติฝนตกใน ก.ท.ม.มากที่สุด 90 ม.ม.ประมาณปีละ 5 ครั้ง ก.ท.ม.จึงออกแบบระบายน้ำฝนที่จุด 90 ม.ม.เพราะฉะนั้นคราวก่อนตกถึง 167 ม.ม.ด้วยซ้ำไป เพราะเวลานี้ทางน้ำออกมันถูกปิดเสียแล้ว คือการเติบโตของเมืองมีการสร้างบ้านอาคารร้านค้าต่างๆ ขวางทางน้ำ ไม่รู้จะแก้อย่างไรดังนั้นจึงวางแผนเฉพาะหน้า “ป้องกันน้ำท่วมเนื่องจากฝนตกไปก่อน”⁴⁸
- 22 ก.ย.2523 พาดหัวข่าว “วางแผนแก้ท่วมกรุงเทพทั้งขนาดกลางและหนัก” กรมชลประทานและก.ท.ม.ร่วมกันวางแผนป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพไว้ล่วงหน้าเรียบร้อยแล้ว โดยกำหนดเขตในการป้องกันกรุงเทพทางเหนือจากคลองรังสิตฝั่งใต้ ด้านใต้จรดถนนราชวิถีที่เชิงสะพานกรุงธน

ตะวันตกจรดถนนที่ใช้เป็นคันกั้นน้ำเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึงสะพานกรุงธน ส่วนด้าน
 ธนบุรี จะทำการป้องกันน้ำท่วมตามจุดต่างๆ แล้วแต่ความเหมาะสม ส่วนแผนการป้องกัน
 น้ำท่วมได้กำหนดไว้ทั้งแผนระดับปานกลางและระดับน้ำท่วมใหญ่ งบประมาณไม่เท่ากัน โดยถือ
 ระดับน้ำสภาวะปานกลาง สูง 1.65 ถึง 1.85 เช่นปี 19 คือ ท่วมเฉพาะริมฝั่งปมแม่น้ำและคลองที่
 เชื่อมติดกับเจ้าพระยา ถ้ำระดับน้ำสูง 1.85 เมตรขึ้นไปจะเป็นสภาวะน้ำท่วมใหญ่แบบปี 18
 และ 21 จะต้องทำกันจนถึงบริเวณรังสิต โคนการปิดกั้นทำนบคลองที่เชื่อมกับแม่น้ำและลำ
 คลองรวม 31 ทำนบและสร้างทำนบชั่วคราวในคลองเปรมประชากรอีกด้วย⁴⁹

- 1 ต.ค.2523 พาดหัวข่าว “สร้างทำนบเจ้าพระยาแก้ปัญหาน้ำท่วมกรุง” ก.ท.ม.เปลี่ยนแผนป้องกันน้ำท่วมโดย
 จะสร้างทำนบใหญ่กั้นน้ำตลอดแนวเจ้าพระยา กั้นน้ำปมแม่น้ำมิให้ไหลบ่าเข้าท่วมที่ราบลุ่ม
 ใหญ่กรุงเทพ⁵⁰
- 3 ต.ค.2523 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม.ออกกฎหมายยกระดับพื้นที่กรุงเทพป้องกันน้ำท่วม” ก.ท.ม.ตื่นตัว
 ป้องกันน้ำท่วมในอนาคต เตรียมออกข้อบัญญัติกำหนด “ค่าระดับ” สำหรับการก่อสร้างเพื่อ
 แก้ปัญหาน้ำท่วม ทั้งนี้จากการเปิดเผยของ นายบุญสิน รองผู้ว่า ก.ท.ม.การกำหนดค่าระดับ
 ดังกล่าวสำหรับการขออนุญาตก่อสร้างถนนหรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆ โดยจะออกเป็น พ.ร.บ.
 หรือระเบียบตาม พ.ร.บ.ควบคุมการก่อสร้าง เหตุผลในเรื่องนี้ คือ การกำหนดความสูงของ
 พื้นที่แต่ละท้องที่จะต้องสูงเท่าไรจะ ได้หรือกันหลายฝ่ายรวมทั้งสำนักผังเมืองด้วย⁵¹
- 21 ต.ค.2523 พาดหัวข่าว “ในหลวงทรงแนะแผนแก้ปัญหาน้ำท่วมกรุงฝนยังกระหน่ำอยู่”
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระราชทานกระแสพระราชดำริสกับเจ้าหน้าที่
 ผู้รับผิดชอบการแก้ไขภาวะน้ำท่วมกรุงเทพจะต้องทำการศึกษาภูมิประเทศของกรุงเทพ
 เพื่อหาทางป้องกันมิให้น้ำจากทางเหนือเข้าสู่คลองและท่วมบริเวณชั้นใน ส่วนการ
 แก้ปัญหาน้ำท่วมขั้นต้นเกี่ยวกับแผนการป้องกันน้ำท่วมระยะยาวของกรุงเทพโดยรับสั่งให้ศึกษาถึง
 การขุดคลองในกรุงเทพให้เชื่อมโยงกับคลองแสนแสบ และคลองพระโขนง เพื่อสามารถ
 ผันน้ำจากใจกลางกรุงเทพลงทะเลโดยจัดทำเป็นคลองส่งน้ำต่อไป⁵²
- 14 พ.ย.2523 มีความเห็นจากประชาชนว่า “แก้ปัญหาน้ำท่วม เบื่อและเสียดาย” โดยว่า ก.ท.ม.ขณะนี้
 เต็มใจที่สูดก็คือน้ำท่วม ที่ถนนใต้สะพานลวดลาดพร้าว แผลที่เรื้อรังแก้ไขไม่หายน้ำท่วม
 ทุกปี ก็เอาเครื่องสูบน้ำมาสูบน้ำทุกปี เสียงบประมาณไม่น้อยและทำให้เห็นทาง ก.ท.ม.ไม่ได้
 แก้ปัญหาจริงจัง สักแต่ทำไปวันๆ ก.ท.ม.ควรจะแก้ไขโดยริบเสริมพิจารณาให้สูงกว่าหรือ
 เท่ากับถนนพหลโยธินดีกว่าเอาเครื่องสูบน้ำมาสูบน้ำออก ปัญหานี้คงสุดสิ้นกันที่⁵³

- 22 ม.ค.2524 “ประกาศเขตห้วยขวาง” ตามที่เขตเคยชี้แจงสภาพของเขตห้วยขวางว่าเป็นที่ราบลุ่มมีพื้นเหมือนแอ่งกะทะและยังมีสภาพคล้ายหนองบึงดั้งเดิมนมครก มีลำรางทางน้ำไหลมารวมกันยังท้องที่ เมื่อฤดูฝนทำให้น้ำขังไหลนองบางแห่งไม่มีท่อระบายน้ำทั้งบางแห่งมีแต่ไม่ได้ขนาดและไม่ทั่วถึงตลอดจนมีการถมดินที่ที่เคยเป็นแหล่งเก็บน้ำนำมาใช้ก่อสร้างอาคารบ้านจัดสรร การที่จะระบายน้ำออกไปแม่น้ำเจ้าพระยาต้องอาศัยคลองส่งน้ำใหญ่ไหลผ่านหลายท้องที่ และในการก่อสร้างบ้านเรือนมักจะถมดินบริเวณนั้นสูงกว่าระดับถนนตรอกซอย ทั้งนี้การระบายน้ำลงข้างถนน จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดน้ำสกปรกขังอยู่บนถนนชวยโดยทั่วไป ทางเขตได้พยายามแก้ปัญหาทุกทางเพื่อระบายน้ำออกและสูบน้ำที่ขังแช่อยู่ตามบึงบาง ซึ่งขณะนี้เขายาวลงแล้ว หากที่ใดยังได้รับความเดือดร้อน โปรดแจ้งเขตห้วยขวางทราบเพื่อไปช่วย⁵⁴
- 17 มี.ค.2524 พาดหัวข่าว “ของบ 48 ล้านขุดคูกันน้ำท่วม” สำนักระบายน้ำ ก.ท.ม.ของบประมาณ 48 ล้านบาท เริ่มขุดลอกคลองตามแนวชานเมืองตะวันออกได้แก่คลองสอง คลองหม้อแตก และบริเวณเขตบางเขนและมีนบุรี เพื่อเตรียมป้องกันภาวะน้ำท่วมที่อาจเกิดขึ้นได้ช่วงปลายปีนี้ คูคลองที่ขุดนี้จะเป็นแบบเอนกประสงค์โดยจะมีการแบ่งที่ขุดออกเป็นสวนสาธารณะ เลี่ยงปลา อีกทั้งยังเป็นที่พักน้ำด้วย ซึ่งขณะนี้ยังไม่พิจารณากำหนดจุดแน่นอนจะกำหนดต่อไป⁵⁵
- 13 เม.ย.2524 ก.ท.ม.เร่งล้างท่อระบายน้ำ โดยได้รับความร่วมมือจากกรมราชทัณฑ์ จัดนักโทษมาร่วมดำเนินการ⁵⁶
- 14 พ.ค.2524 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม.เร่งมือแก้ปัญหาน้ำท่วมระดมขุดลอกครั้งใหญ่ใช้ชลประทานด้านฝั่งธน” ก.ท.ม.เตรียมแก้ปัญหาน้ำท่วมปีนี้โดยใช้วิธีชลประทานเข้าช่วยในเขตฝั่งธนบุรี โคนก้นน้ำไปออกทางอื่น ซึ่งจะได้หารือกับรองผู้ว่าอีกครั้งก่อน เพราะขณะนี้ไม่มีแหล่งที่จะรับน้ำ เพราะที่ลุ่มถูกถมไปหมดแต่จะหาทางต่อไป และ ก.ท.ม.จะใช้วิธีขุดลอกคูคลองชั้นใน ทำความสะอาดท่อซึ่งขุดลอกคลองไป 50% ของทั้งหมด คาดว่าจะแล้วเสร็จในเดือน มิ.ย.นี้⁵⁷
- 17 พ.ค.2524 พาดหัวข่าว “ก.ท.ม.วางแผนแก้ปัญหาน้ำท่วมให้แก้กฎหมายแบ่งย่านงาน” นายประเสริฐ ผู้อำนวยการสำนักการระบายน้ำ ก.ท.ม.เผยว่ารัฐบาลควรออกกฎหมายผังเมืองกำหนดเขตการก่อสร้างโดยแบ่งเป็นย่านต่างๆ เช่น ย่านเกษตรกรรม ที่อยู่อาศัย พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการป้องกันน้ำท่วมและด้านอื่นๆ อีกด้วย เช่น การจราจร สาธารณูปโภคซึ่งจะสามารถกำหนดมาตรการป้องกันได้ง่าย เช่น ในแหล่งเกษตรกรรมเรา

- สามารถระบายน้ำเข้าสู่ที่กักเก็บน้ำได้ ส่วนที่อยู่อาศัย ก็สูบน้ำออกลงคลองจะช่วยมิให้การป้องกันน้ำท่วมต้องหวังว่าจะทำให้ใครเดือดร้อนหรือไม่ ซึ่งจะทำให้ได้ผลเป็นอย่างมาก⁵⁸
- 19 พ.ค.2524 พาดหัวข่าว “ขยายเนื้อที่กั้นน้ำท่วมในเขต ก.ท.ม.” ผู้ว่า ก.ท.ม.เตรียมมาตรการป้องกันน้ำท่วม ก.ท.ม.ปีนี้โดยขยายเนื้อที่เขตป้องกันน้ำท่วมฝั่งพระนคร จาก 200 ตร.กม.เป็น 250 ตร.กม. โดยเฉพาะในบริเวณมหาวิทยาลัยรามคำแหงหมู่บ้านเสรี ซึ่งน้ำท่วมอย่างรุนแรงเมื่อปีที่แล้ว ส่วนฝั่งธนจะเพิ่มในเขตบางกอกน้อย บางกอกใหญ่ในเขตคลองสาน จาก 2 ตร.กม.เป็น 10 ตร.กม.ส่วนแผนป้องกันทำแบบเดิมคือกักน้ำในเขตและตั้งสถานีสูบน้ำออกจากท่อระบายน้ำลงสู่คลองรวมทั้งสร้างเขื่อนชั่วคราวด้วย⁵⁹
- 26 พ.ค.2524 พาดหัวข่าว “ฝนหนักต่ออีปัสปดาห์ ก.ท.ม.ภาวนาถนนแห่งวันพุธ” ก.ท.ม.ขอเวลาถึงวันพรุ่งนี้ในการทำทุกบริเวณของ ก.ท.ม.ให้แห้งจากกรณีน้ำท่วม เพราะฝนหนักต้นฤดู สำหับการแก้ปัญหาในระยะยาว พ.ร.อ.เทียม ผู้ว่า ก.ท.ม.ว่าจะต้องพิจารณาระบบระบายน้ำ โดยเฉพาะท่อเปิดซึ่งรักษาความสะอาดได้ง่าย ตลอดจนฝังเมืองและสิ่งก่อสร้าง ซึ่งจะต้องร่วมมือกันกับกรมทางหลวงและกรมชลประทานด้วย ส่วนขณะนี้ได้เร่งสูบน้ำออกจากถนนสายต่างๆ ตลอด 24 ชั่วโมงแล้ว หากฝนไม่ตกลงมาจะช่วยแก้ปัญหาให้น้ำแห้งได้ในเช้าพรุ่งนี้⁶⁰
- 30 มิ.ย.2524 “เสนอแผนแม่บทกั้นน้ำท่วม” พลเรือเอกเทียม มกรานนท์ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และนายอำพันธ์ ปุณณกันต์ รองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร แดลงเกี่ยวกับปัญหาน้ำท่วมกรุงเทพฯ กำลังศึกษาเรื่องคูคลองที่จะถ่ายน้ำกรณีน้ำเหนือบ่าลงมาในกรุงเทพฯ อยู่ สำหรับแผนการป้องกันน้ำท่วมที่ผ่านมาไม่ได้ผลเพราะเปลี่ยนตัวผู้ว่าราชการกรุงเทพฯบ่อยทำให้งานไม่ต่อเนื่อง จากนี้จะเสนอแผนแม่แบบไปยังกระทรวงมหาดไทยไว้สำหรับผู้ว่าฯ คนใหม่ และยังคงกล่าวถึงงานสมโภช 200 ปี กรุงเทพฯ นอกจาก ก.ท.ม. จะรณรงค์ให้กรุงเทพฯ เป็นสีเขียวแล้ว จะให้ประชาชนที่มีบ้านริมถนนสายสำคัญๆ ตกแต่งทาสีให้เรียบร้อย⁶¹
- 28 ส.ค.2524 “เยอรมันให้ 600 ล้านใช้ป้องกันน้ำท่วม ก.ท.ม.” รัฐบาลเยอรมันสนใจโครงการดำริ ซึ่งเป็นโครงการป้องกันน้ำท่วมด้านตะวันออกของ ก.ท.ม. โดยโครงการจะใช้บ 600 ล้านบาทสำหรับขุดคลองขยายคลองทำทอนบกั้นน้ำ ทำประตูน้ำ โดย ก.ท.ม.ร่วมกับกรมชลประทานทางหลวง และการรถไฟ ซึ่งทางรถไฟจะทำทางระบายน้ำลอดทางรถไฟตรงแนวในเขตพระโขนง และกรมทางหลวงจะเปิดช่องทางนี้ระบายน้ำที่ถนนร่มเกล้าและบางนาเมื่อคลองต่างๆ ที่ขุดขึ้นมาผ่านที่ตรงไหนตอนนั้นก็ทำเป็นที่ระบายน้ำสำหรับ ก.ท.ม.ได้ทำการขุด

คลองไปแล้ว 18 แห่ง เพื่อร่วมโครงการนี้ และโครงการนี้จะใช้เวลา 5 ปี ซึ่งคาดว่าเยอรมัน จะให้ความช่วยเหลือแน่นอน⁶²

- 20 ต.ค.2524 “เตรียมกันน้ำท่วมกรุงเทพฯ ใกล้เคียงไว้เรียบร้อย” เพื่อป้องกันน้ำท่วม ก.ท.ม.ง.น.ในบริเวณทิศเหนือและเขตชานเมืองปทุมธานี นนทบุรี โดยการสร้างแนวป้องกันตั้งแต่สะพานกรุงเทพถึงคลองบางเขน และสร้างคันกันน้ำที่ลุ่มบริเวณสนามบินน้ำในเชิงบ 20 ล้านสามารถป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯและใกล้เคียงได้เป็นอย่างดี⁶³

5.3 ปัญหาเกี่ยวกับถนน

5.3.1 ปัญหาความสกปรกบริเวณถนน

รัชกาลที่ 5

- พ.ศ.2421 มีพระบรมราชโองการประกาศตั้งมิสเตอร์ เขชาลมนอน ให้เป็นกงสุลของเนเธอร์แลนด์ประจำประเทศไทย ได้มีการจัดแจงต้อนรับการมาของมิสเตอร์เขชาลมนอน ร.5 โปรดเกล้าให้พระสุลรักยาภิบาล เณรที่ไพร่หลวงมหันต์โทษกวาดถนน ตั้งแต่ท่าโอพศสารต่างประเทศตลอดขึ้นมาถึงประตูเทวาพิทักษ์ให้เตียนสะอาดดี¹

- 7 ต.ค.2426-10 พ.ย.2432 มิสเตอร์ฟุตโต ได้เข้าตึกหลวงถนนเฟื่องนคร แต่หลังตึกเป็นที่โสโครกนารังเกียจมากและก็เป็นที่หลวง ดังนั้นจึงขอให้ทางหลวงสร้างตึกและถนนจะเช่าต่อไป เรื่องนี้เสนาบดีกระทรวงนครบาล เห็นชอบด้วยเพราะเป็นการกำจัดความโสโครกและเป็นประโยชน์²

- 8 ก.ย.2433 กรมโยธามีหนังสือถึงกรมพระนครบาลว่า ราษฎรทิ้งของโสโครกลงรางน้ำ และถนนที่ถนนเจริญกรุง ตั้งแต่วัดสามจีนถึงสะพานเหล็กขอให้พลตระเวนห้ามปรมด้วย³

- 23 มี.ค.2438 จีนเซงก็ทำเรื่องร่ำว่า ที่คลองตำบลเต็กมีเกยกำแพง ราษฎรทิ้งฝุ่นฝอยดินเต็ม จึงขออนุญาตทำเป็นถนนตลอดไปถึงถนนเขาวราช อนุญาตให้ทำ⁴

- 15 พ.ย.2538 กรมหมื่นพิทยาลาภพฤติธาดา ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตตัดถนนริมคลองหลอดฝั่งใต้ เนื่องจากถนนดินแฉะ สองฝั่งถนนก็รุงรังเต็มไปด้วยสิ่งโสโครก พอดีกันเขื่อนริมคลองก็เสร็จแล้ว ควรจะทำถนนใหม่ รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาต⁵

- 27 ส.ค.-28 ก.ย.2439 กรมหมื่นพิทยาลาภพฤติธาดา กระทรวงโยธา กราบทูล กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ให้จัดการไล่ราษฎรที่ปลูกเรือนโรง ในที่หลวงริมคลองผดุงกรุงเกษม ตั้งแต่สะพานเหล็กสุประดิษฐ์ ตลอดไปจนออกลำน้ำเจ้าพระยา เมื่อกรมโยธาจะได้ทำการปรับดิน ปลูกต้นไม้ให้สวยงามเรียบร้อย⁶

- พ.ศ.2441 ออกประกาศจัดการสะอาดในพระนคร รศ.117 (พ.ศ.2441) กำหนดเขตโรงงานต่างๆ แยกจากเขตที่พักอาศัย ดังข้อความในวรรคแรกของประกาศว่า “บัดนี้ทรงพระราชดำริเห็นว่าบรรดาโรงงานต่างๆ เช่น โรงย้อมคราม โรงทำขนมจีน โรงเลี้ยงสัตว์ ย่อมมีกลิ่นเหม็น หากควรจึงใกล้สถานบ้านเรือน” นอกจากนี้ทรงให้ออกประกาศบังคับการปลูกสรั้าอาคารริมถนนหลวงเป็นครั้งแรก เป็นการวางรากฐานการขยายผังเมืองในอนาคต โดยให้อาคารเว้นที่ว่างริมถนนทั้งสองข้าง เพื่อทำทางเดินเท้าและท่อน้ำริมถนน⁷
- พ.ศ.2441 มีพระบรมราชโองการให้ กระทรวงนครบาลประกาศเพิ่มเติมเรื่องการจัดการสะอาดในจังหวัดพระนครว่า บรรดาถนนต่างๆ ที่ตัดใหม่นั้น ห้ามราษฎรปลูกโรงเรือน ร้านเพิง ที่กำบังด้วยแผงไม้ขัดแตะหรือใบไม้ แต่จะให้หรือทุกถนนโดยเร็ว ออกจะเดือดร้อนแก่ราษฎร จึงให้จัดการที่ถนนสามเสนก่อน เพราะมีปัญหาบ่อยและต่อไปถ้าใครจะปลูกสร้างต้องยื่นแบบกรมสุขาภิบาลตรวจก่อน ใครไม่ทำตามมีความผิด⁸
- 23 พ.ค.-ก.ค.2443 มิสเตอร์ริชาดสัน รองอธิบดีกรมกองตระเวน ทำบัตรสนเท่ห์ร้องสุภาพว่าตำบลตรอกท่อนตลาดน้อย ตั้งแต่ปากตรอก ท่อนน้ำข้างถนน โสโครกมาก น้ำเดินไม่ได้เอ่อมาบนถนน และคนจีนเจ้าของโรงรับจำนำแถวตำบลนั้นก็เอาเสื่อป่าออกมาแขวนขายตามหน้าร้าน ถ้าออกมากเป็นอันมาก ก็คขวางต่อทางคนเดิน พลตระเวนห้องที่นั้นก็ไม่ค่อยห้ามปราม เมื่อ รศ.118 เจ้าพนักงานไปจัดการก็ทำดีได้พักหนึ่ง ตอนนี้ก็เหมือนเดิมอีก⁹
- 27 ก.ย.-3 ธ.ค.2445 ผู้ว่าราชการเมืองสมุทรปราการ กราบทูลเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่าถนนตั้งแต่สถานีรถไฟถึงสะพานวัดกลางชำรุดมาก เพราะราษฎรตั้งโรงขายสิ่งของริมถนน เททิ้งขยะลงในท่อเวลาฝนตกน้ำไหลไม่ได้ ทำให้ถนนชำรุดเป็นหลุมบ่อ และของที่ทิ้งลงท่อทำให้เกิดกลิ่นเหม็น แม้จะให้หนักโทษทำความสะอาดก็ไม่เป็นผล เพราะยังไม่มีข้อบังคับใช้ เสนาบดีกระทรวงนครบาล จึงให้ใช้ประกาศศาล โปริสภา จศ.1249 โดยสรุปคือ
- ห้ามทิ้งขยะฝุ่นฝอยในถนนและท่อน้ำริมถนน
ห้ามทำเพิงล้ามาในถนน
ห้ามวางม้าและแผงขายของบนถนน¹⁰
- มิ.ย.2450 “ประกาศตัดถนนในที่เพลิงไหม้ตำบลถนนราชวงศ์” เสนาบดีกระทรวงนครบาล รับพระราชโองการให้ประกาศว่า อำเภอสามเพ็งตรงตึกที่ถูกลไฟใหม่นั้น ปลูกซบซ้อนเบียดเสียดกันมากและไม่มีถนน สุขาภิบาลเข้าไปไม่ถึงทำให้เป็นที่โสโครกและอันตราย เมื่อเกิดเพลิง

ใหม่จึงมีพระราชประสงค์ให้ตัดถนนที่เพลิงไหม้ตำบลราชวงศ์ เชื่อมกับถนนจักรวรรดิ เพื่อความสะดวกในการค้าขาย และการจัดการสุขาภิบาล ถนนกว้าง 5 วา¹¹

5 มิ.ย.2450 มีข่าวตึกแถวเจริญกรุงด้านเหนือ คุรุกรุงรัง เพราะพวกโรงรถม้า โรงฝืน ช่างไม้ ช่างเหล็ก เป็นต้น นักทิ้งขยะมูลฝอยสิ่งโสโครกไว้ในที่ว่างๆหลังตึก พอฝนตกก็จะไหลไปที่ต่างๆ และตึกก็ดูทรุดโทรมมาก เห็นว่าพระคลังข้างที่จะรื้อปลูกใหม่¹²

30 มิ.ย.2450 เมืองชลบุรี มีใบบอกถึง กรมหลวงดำรง ความว่า ถนนหลวงในเมืองชลบุรี เป็นที่ลุ่มคอน โสโครกกรุงรัง ไม่มีโคมไฟ ราษฎรก็ทำการตั้งร้านขายของเข้าไปในถนนทำให้ถนนแคบ พระยาพิไชยจึงประกาศ ให้ขยับร้านออกจากถนน จัดตั้งถังขยะและจุดโคมไฟทั้งให้นักโทษ ซ่อมและกวาดถนนด้วย¹³

รัชกาลที่ 6

7 พ.ค.2458 มีพระบรมราชโองการให้ประกาศกระทรวงมหาดไทย เกี่ยวกับเรื่องเกิดไฟไหม้ใหญ่ที่ เพชรบุรี เมื่อ 18 เม.ย.2458 ทรัพย์สินเสียหายเป็นอันมาก ทรงเห็นว่า ที่เป็นสาเหตุครั้งนี้ เพราะบ้านเรือนราษฎรปลูกกันชิดชิดค้ำค้ำกันนัก และเรือนโรง โดยมากปลูกด้วยไม้ หลังคาจาก และถนนหนทางที่มีอยู่ก็ทั้งแคบไม่เป็นระเบียบ และกว้างพอที่จะป้องกันไฟไหม้ได้ทันทั่วทั้ง จึงได้ออกประกาศนี้ เพื่อความปลอดภัยจากไฟไหม้

1. แก่ถนนเก่าขยายและตัดถนนใหม่

2. ห้ามมิให้ผู้ใดปลูกสร้างพะเพิงหรือเรือนโรง กำบังด้วยไม้ขัดแตะหรือแผงหรือด้วยไม้ไผ่ อันอาจจะเป็นเชื้อให้ไฟไหม้ได้¹⁴

26 พ.ค.2466 “อำมาตย์ของเราชอบทำงานอย่างฝักชิริโยหน้า” น.ส.พ.กรมกรลงบทความว่า พวกอำมาตย์ชอบทำแต่ความดีงามขึ้น เพื่อทูลส่วนความชั่วปิดบังไว้ ตัวอย่างที่เห็นง่ายๆ ก็คือ ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จทางถนนใด ถนนนั้นมักจะถูกเจ้าหน้าที่จัดการรดน้ำรดถนนจนเรียบร้อย เพื่อประสงค์จะให้พระเจ้าอยู่หัวพระราชหฤทัยว่า ถนนทุกๆสายเรียบร้อยเช่นนั้น ซึ่งแท้จริงตรงกันข้าม¹⁵

รัชกาลที่ 7

1 มี.ค.2469-29 ส.ค.2473 เนื่องจากวันที่ 24 ก.พ.2469 ได้เกิดเพลิงไหม้ที่ตำบลวัดแค หรือวัดดวงแข อ.ประทุมวัน แต่เนื่องจากบริเวณนั้นบ้านเรือนค้ำค้ำประกอบด้วย สิ่งปลูกสร้างมากมายทำให้เกิดโรคภัย ทางก็แคบทำให้เพลิงไหม้บ้านเรือนเป็นอันมาก ดังนั้นจึงขอทำการตัดถนนในที่เพลิงไหม้ 3 สายคือ

1. ต่อจากถนนที่ตัดไว้แล้วบริเวณจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปบรรจบถนนรองเมือง พระราชทานนามว่า ถนนเจริญเมือง

2. ตั้งแต่ถนนพระราม 4 ไปบรรจบถนนสาย 3 ตอนกลาง พระราชทานนามว่า ถนนจากรูเมือง

3. ตั้งแต่ถนนพระราม 5 ไปบรรจบถนนรองเมือง พระราชทานนามว่า ถนนจรัสเมือง¹⁶

20 ม.ค.2471 บทความเรื่อง “ฝากกรมนคราทร” ของพันพรหม เนื่องจาก น.ส.พ.อังกฤษในลอนดอนตอน ได้ได้เขียนเกี่ยวกับเมืองไทย และ น.ส.พ.ไทยหนุ่มได้นำมาแปลแสดงถึงความสกปรกของ กรุงเทพฯว่า “แม้แต่ในกรุงเทพก็ดี ถ้าท่านจะก้าวออกจากถนนแล้ว เป็นอันว่าท่านจมท้องไป จมอยู่ในโคลนสูงตั้งแต่เช้าโดยไม่มีข้อสงสัย...” จากบทความที่แปลทำให้คำร้องของ พลเมืองที่อยู่ตามตรอกต่างๆ ชัดขึ้น ซึ่งกรมนคราทรจะมาอ้างว่าไม่มีเงินไม่ได้ เพราะงบประมาณได้มากขึ้น และตามตรอกที่มีผู้ร้องเรียน ก็เพราะทางระบายน้ำไม่มีเนื่องจาก คลองซึ่งเป็นทางระบายน้ำแต่เดิมกรมนคราทรเอาขยะไปเทเพื่อเอาที่ซึ่งที่จริงๆ แล้ว พลเมืองบางคนและเจ้านายก็มักจะเอาที่นั่นไป เมื่อไม่มีทางระบายน้ำและยังมีการเอาขยะไป เททิ้งด้วยพอฤดูฝนความขยะแขยงสกปรกก็มีมาก เป็นทางเกิดโรคได้ดี นอกจากนี้ใน หน้าแล้ง ก็อาจจะเกิดอัคคีภัยได้ง่ายด้วย ตรอกที่แคบน้ำก็ไม่มีดับ ดังนั้นกรมนคราทรควร จะจัดการสอดส่องบ้าง เช่น ในตรอกบ้านเขมร¹⁷

เม.ย.2471 มีคำร้องเรียนดังนี้ นายพิงไทย ร้องมาว่าตรอกบ้านเขมรสกปรกมาก เพราะมีเศษอาหารกอง ตั้งแต่ปากตรอกถึงต้นตรอก บวกกับอุจจาระของคนและสุนัขตลอดตรอก บ้านเมืองควรจะมีอำนาจพอในการจัดการเรื่องนี้ เพราะนอกจากจะเป็นบ่อเกิดของยุงและเชื้อโรคต่างๆ แล้ว เด็กที่เกิดมาจะรอดได้อย่างไร ถึงรอดก็จะแข็งแรงสมฐานะของพลเมืองหรือ และตรอกใน จังหวัดพระนครมักสกปรก โสมมเสมอ เพราะชาวบ้านไม่ช่วยกันรักษาความสะอาด ถ้า กรมนคราทรจะให้เจ้าหน้าที่ออกตรวจตราบ้างคงจะมีวันสะอาด¹⁸

ส.ค.2473 เนื่องจากวันที่ 22 ก.พ.2473 ไฟไหม้ตำบลสี่แยกมหานาคริมถนนกรุงเกษม ทรัพย์สิน เสียหายมาก เพราะบ้านเรือนปลูกเบียดเสียดกันมาก ทางสัญจรไปมาก็เล็ก นอกจากนี้ยัง สกปรก อันเป็นเหตุให้เกิดโรคภัย ดังนั้นจึงจะตัดถนนในเขตไฟไหม้ 7 สายคือ

1. ขยายตรอกเก่าจากริมถนนกรุงเกษมไปหาสุเหร่าแขก

2. ถมคูตั้งแต่เชิงสะพานเจริญราษฎร์ไปบรรจบสายที่ 6 และขยายตรอกเก่าต่อจากสายที่ 2 ไป ออกถนนกรุงเกษม

- 3.ตัดทางเดินไปตามริมคลองมหานาค ตั้งแต่เชิงสะพานเจริญราษฎร์จนถึงเขตเพลิงไหม้ เลยก
ต่อไปบรรจบสายที่ 7
- 4.ขยายทางเดินเก่าจากสายที่ 3 ไปบรรจบสายที่ 6
- 5.ขยายทางเดินไปป่าช้าแยกจากสาย 4 ไปบรรจบสาย 7
- 6.ถมคลองจากถนนกรุงเทพฯไปบรรจบสาย 7 ให้เป็นถนน
- 7.ขยายทางเดินเก่าจากถนนบำรุงเมืองไปบรรจบสายที่ 8¹⁹
- 8 ต.ค.2473 เสนอขยายถนนตรีเพชร ทางฝั่งพระนครจากร่วมถนนพาหุรัด มาร่วมถนนจักรเพชร อันเป็น
ถนนสำคัญขึ้นสะพานพระพุทธยอดฟ้า²⁰
- ธ.ค.2473 ถมคลองคูตัดถนนและขยายเป็นถนนตำบลวัดพระประทุมคงคา เนื่องจากตำบลวัดประทุม
คงคา บ้านเรือนราษฎรปลูกเบียดเสียดกันมาก ทางเดินก็แคบยากแก่การป้องกันอันตรายและ
ยังเป็นที่สกปรก เป็นเหตุให้เกิดโรคภัย จึงจะทำการถมคลองและขยายถนน คือ
- 1.ถมคูวัดสัมพันธวงศ์ขยายเป็นถนน ตั้งแต่ถนนสำเพ็ง ตั้งแต่ถนนสาย 1 ไปบรรจบถนนสาย
3
 - 2.ถมคลองวัดประทุมคงคาค้านตะวันตกขยายเป็นถนน ตั้งแต่ถนนสาย 1 ไปบรรจบถนน
ปทุมคงคา
 - 3.ตัดถนนจากถนนประทุมคงคาผ่านถนนเจริญกรุง ไปบรรจบถนนพระราม4 ตอนเชิง
สะพานเจริญสวัสดิ์
 - 4.ถมคูวัดประทุมคงคาค้านใต้ขยายเป็นถนน จากถนนสาย5 ถึงเจ้าพระยา
 - 5.ตัดถนนจากถนนประทุมคงคาไปบรรจบถนนสาย 6 และสาย 7 และต่อไปตามถนนสำเพ็ง
ข้ามคลองผดุงกรุงเกษมถึงถนนสี่พระยา
 - 6.ตัดถนนจากถนนประทุมคงคาไปบรรจบถนนสายที่ 5 และ 7
 - 7.ตัดถนนจากสาย 5 ผ่านถนนเจริญกรุงถึงคลองผดุงกรุงเก่าบรรจบถนนสาย 8
 - 8.ตัดถนนจากถนนสาย 7 ไปตามริมคลองผดุงกรุงเกษมถึงถนนพระราม 4 เชิงสะพานเจริญ
สวัสดิ์
 - 9.ตัดถนนจากสาย 3 มาบรรจบถนนสายที่ตัดจากถนนเจริญกรุงถึงคลองผดุงกรุงเกษม²¹
- พ.ค.2475 ไฟไหม้ตำบลถนนเจริญกรุง ถนนเยาวราช และถนนประทุมคงคา เนื่องจาก
บ้านเรือนราษฎรปลูกเบียดเสียดกันมาก ตรอกก็คับแคบ ดังนั้นมหาชาติไทย จึงทำการตัดถนน
ในละแวกนั้น 4 สายและขยายตรอก 1 ตรอกคือ

1. ตั้งแต่ถนนประทุมคงคาถึงถนนเจริญกรุงตอนสามแยกตอนหนึ่งและจากถนนพระราม 4 ตอนสะพานเจริญสวัสดิ์ถึงถนนเจริญกรุงตอนสามแยกอีกตอนหนึ่ง
2. ตั้งแต่ถนนทรงวาด ตอนถนนพาดสายถึงถนนเจริญกรุงสามแยก
3. ตั้งแต่ถนนปทุมคงคาถึงถนนสำเพ็งตอนตรอกวัดคอกัษราชบำรุง
4. ตั้งแต่ถนนราชวงศ์ถึงถนนหลวงศาลเจ้าใหม่ถมกับขยายตรอกเต้าจากถนนเขาวราชถึงถนนสำเพ็ง²²

5.3.2 ปัญหาการสร้างและบำรุงถนน

รัชกาลที่ 3

ในกำแพงเมืองใกล้บรมมหาราชวัง มีถนนเป็นแห่งๆ ม้าและรถจะเดินได้เฉพาะฤดูแล้ง¹

รัชกาลที่ 4

กรุงเทพฯ ยังไม่ได้ขยายออกไปกว้างขวางมากนัก ถนนก็ยังมีไม่กี่สาย พวกกงสุลชาวตะวันตกจึงพากันมาเข้าซื้อร้องเรียนให้ทำถนนเพิ่มขึ้นอีกเนื่องจากกรุงเทพฯ มีถนนน้อยไม่มีที่ขี่รถม้าเที่ยวเหมือนเมืองนอก ทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นอันมาก รัชกาลที่ 4 จึงทรงตัดถนนที่สะพานเหล็กริมวังเจ้าเขมรออกไป 2 สาย สาย 1 ตัดตรงไปข้ามคลองข้างวัดแก้วฟ้าตลอดลงไปทะลุออกแม่น้ำคาวนองสาย 1 ตัดตรงไปข้ามคลองผดุงกรุงเกษม ต่อถนนตรงต่อไปคลองพระโขนงสายหนึ่ง อีกสายหนึ่งตัดตรงหลังบ้านกงสุลฝรั่งเศส ตลอดมาถึงคลองถนนตรมริมศาลาเจ้าพระยาวิริงศ์มหาโกษาธิบดีสร้างไว้ (คือศาลาแดง) ขุดคลองตั้งแต่คลองบางรักมาตลอดถึงคลองถนนตรง เอมูลดินขึ้นถมเป็นถนน (คือถนนสีลม)²

พ.ศ.2399

เจ้าพระยาจักรีมีหนังสือมาถึงเจ้าพระยานครราชสีมา พระยาจันทบุรี พระยาสระบุรี ว่า พระเจื้อยหัวทรงดำริว่า การจะเสด็จไปไหว้วันมัสการพระพุทธรบาทสระบุรี โดยทรงชลมารค ซึ่งจะต้องประทับที่ท่าเจ้าสนุกนั้น ทรงเห็นว่าเป็นช่วงเดือน 3-4 เป็นหน้าแล้งจะมีผู้คนและพระสงฆ์สามเณรไปไหว้พระพุทธรบาทกันมาก ซึ่งจะต้องจอดเรือที่ท่าสนุกนั้น พระองค์เห็นว่าถ้าทรงประทับที่นั่น ก็จะทำให้ประชาชนและภิกษุเดือดร้อน จึงได้ให้มีการทำถนน โดยตัดทางตั้งแต่แกมตัดไปพระฉายาหลักไปทาง 1 จึงให้มีการตัดไม้เกลี้ยงดินทำถนนกว้าง 4 วา โดยให้เหลือที่ข้างละ 3 วา สำหรับปลูกต้นไม้และไม้ผล เพื่อความร่มรื่นและเป็นประโยชน์ต่อราชการ และจะทรงส่งให้เจ้าพระยาอินทรคตินมรินทร์ มหากัลยาณมิสทิสสมุหนายกขึ้นไปสำรวจในเดือน 10 ข้างแรม ปีมะโรง จึงให้เจ้าเมืองดังกล่าวไปปักกรุยเขตสร้างถนน หากราษฎรทำนาอยู่ในเขตนั่นก็ให้ยกย้ายไปที่อื่น³

สำหรับ “ทางหลวงในกรุงเทพ”

ไทยยอมให้อังกฤษทำทางหลวงที่กรุงเทพ ตลอดจนเมืองที่ขึ้นกับกรุงเทพ เพราะทางที่จะจี
ม้และให้รถเดินไม่มี มีแต่คลองซึ่งไม่สะดวกนักในการติดต่อ เพราะตอนลงมากกรุงเทพตาม
น้ำ พอจากล้นต้องแจวเรือทวนน้ำ และกรุงเทพฝั่งตะวันตกก็ยังคงเป็นป่าอยู่ จึงต้องทำถนนให้
ม้าวิ่ง แห่งแรกคือถนนเจริญกรุง⁴

รัชกาลที่ 3

- พ.ศ.2417 โปรดเกล้าให้พนักงานขุดดินถมบริเวณฝั่งคลองผดุงกรุงเกษม ฝั่งตะวันตกตั้งแต่มิเสพาน
ยศเส เลียบคลองฝั่งตะวันตกลงไปจนถึงสะพานหัวลำโพงหลังวัดสามจีน ถนนริมคลองเป็น
ถนนใหญ่ เพื่อให้รถและม้าเดินสะดวก และจะทำให้ฝั่งคลองคูสะอาดและให้ทำสะพานข้าม
คลองใหม่ ซ่อมแซมสะพานเก่า⁵
- พ.ศ.2421-2422 รายได้ทางหนึ่งในการซ่อมแซมถนนนอกจากเก็บจากโสเภณีก็ได้ จากตลอด เพราะคนที่ม
ตลาดนั้น ถ้าเจ้าของต้องการให้เจ้าพนักงานช่วยระวังดูแล จะต้องยอมให้เงินจำนวนปี
สำหรับซ่อมแซมถนนด้วย⁶
- 27 ส.ค.-29 ส.ค.2432 เจ้าพระยาพลเทพ ที่สมุหพระกลาโหม จะทำโรงยาฝิ่นซึ่งเป็นของหลวงที่บ้านพระ
ยาบดิทรเดชา ในคลองตพานหัน แต่เนื่องจากตั้งแต่เชิงตพานหันจนถึงหน้าบ้านพระยา
ดิทรเดชา ราษฎรได้ตั้งโรงร้านสองข้างถนน ทำให้คับแคบประอะเปื้อนคนเดินไปมา
ลำบาก (ที่ๆ ราษฎรตั้งนั้นเป็นที่หลวง) ดังนั้นจึงให้กรมพระยานครบาลไ้ราษฎรออกไป
จากที่นั่น “เพราะที่นั่นจะทำโรงยาฝิ่นซึ่งเป็นของสำหรับแผ่นดิน ซึ่งจะให้ราษฎรไปปลูก
บ้านเรือนปะปนด้วยโรงภาษีฝิ่นของหลวงนั้นหาควรไม่”⁷
- 7-15 มิ.ย.2433 กรมโยธาธิการ มีหนังสือถึงกรมพระนครบาล ขอให้ออกกฎหมายสำหรับถนน เพราะแต่เดิมไม่
มีพระราชบัญญัติเฉพาะการถนน มีแต่พระราชบัญญัติบังคับไปสซึ่งเกี่ยวกับการถนน แต่ไปส
ละเลยจึงขอให้ออกพระราชบัญญัติกฎหมายสำหรับถนน เพราะตำรวจได้จับเงินแดงซึ่งแบน้ำ
บนถนนจนทำให้ถนนเป็นหลุมเป็นบ่อ แต่ไม่มีกฎหมายลงโทษ⁸
- ส.ค.-ต.ค.2433 กรมโยธาธิการขอให้กรมพระนครบาลไ้เรือนโรงราษฎรที่ปลูกอยู่ริมถนนตั้งแต่เชิงตพาน
เหล็ก ประตูสามยอด ตลอดถึง คลองผดุงกรุงเกษม ให้รื้อถอยเข้าไปให้ห่างถนน 2 สอก เพื่อ
กรมโยธาจะได้ทำท่อน้ำริมถนน⁹
- ต.ค.-พ.ย.2433 กรมโยธาธิการร้องมายังกรมพระนครบาลว่า ราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลถนนบ้านฉนวน
เป็นที่ขัดขวางต่อการทำถนนพายุหัด ให้กรมพระนครบาลจัดการด้วย¹⁰

- 21 ม.ค.2434 เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ กราบบังคมทูลว่า ในการตัดถนนแขวงสามเพ็ง ถนนยุพราช และถนนราชวงศ์ ในการทำนี้มีได้มุ่งที่ความสวยงาม แต่มุ่งที่ความสำเร็จง่าย ดั่งนั้นถนนจึงคดเคี้ยวเพราะต้องหลบบ้านเรือนราษฎร สำหรับการทำถนนยุพราช ต้องถมคลองด้วยแต่คลองนั้นก็ตื้นแล้ว ส่วนถนนราชวงศ์ได้ทำรางควบคู่ไปด้วย¹¹
- 25 ก.พ.2434-29 มิ.ย.2435 รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พระยาสิทธิราชเดโช ตัดถนนตั้งแต่ถนนเจริญกรุงปากตรอกโรงภาษี ออกถนนลำพอง ให้กระทรวงเมืองบังคับราษฎรออกจากบริเวณด้วยข้ามคลองหลังวัดสุทัศน์มาตักถนนบำรุงเมือง¹²
- 13 มิ.ย.2434 กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ขอดัดถนนขวางถนนสำเพ็ง โดยเลือกเอาเฉพาะที่มีบ้านเรือนตั้งอยู่น้อย รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาต¹³
- 20 มิ.ย.2434 เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ กราบบังคมทูลว่า โรงงาน กรมโยธาที่โปรดเกล้าให้สร้างใหม่นั้นทำแล้ว แต่ทางเข้านั้นแคบมาก ขอดัดทางที่จะเข้าโรงงานใหม่ รัชกาลที่ 5 มีหนังสือตอบ วันที่ 24 มิ.ย.รศ.110 ว่า ภาระจะทำถนนให้กว้างนั้นอนุญาตให้ทำ แต่อย่าเดือดร้อนกับราษฎร¹⁴
- 19 ต.ค.2434 หนังสือกราบบังคมทูลของกรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ว่าพระยาสิทธิราชเดโชจะขอดัดถนนตั้งแต่ถนนเจริญกรุง ไปต่อถนนคลองเตย แต่ติดขัดที่เจ้าของที่ดินบางรายไม่ยอม หรือไม่ก็เรียกราคาสูงมาก จึงขอพระบรมราชานุญาตให้ทำการตัดถนนได้ และที่ดินที่ขวางอยู่นั้นก็ให้เจ้าของที่ขายได้ในราคาที่ยุติธรรม ในการนี้รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาต¹⁵
- 8 พ.ย.2434 พระยาสิทธิราชเดโชขอดัดถนนตั้งแต่ถนนเจริญกรุงปากทางโรงภาษีไปออกถนนหัวลำพอง ตามแนวถนนสีลมแต่ติดขัดที่เป็นที่ของราษฎรส่วนหนึ่ง ของพระยาสิทธิราชสองถึงสามส่วน ในการนี้ รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาตให้ตัดถนนได้ แต่เรื่องซื้อที่ริมถนนของราษฎรนั้น ไม่ควรบังคับ สุดแต่จะปรองดองกัน¹⁶
- 23 เม.ย.2435 เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ เห็นว่าควรจะตัดถนนเข้าสายอีกสายหนึ่ง โดยเริ่มจากถนนชนะสงครามไปออกถนนเฟื่องนคร โดยขยายให้กว้างมีทั้งทางรถและทางเท้า แต่ในการนี้จะถูกโรงเรียน 18 หลัง¹⁷
- 13 พ.ค.-23 มิ.ย.2435 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนตรอกเข้าสาร ตั้งแต่วัดชนะสงครามมาบรรจบถนนเฟื่องนคร และถนนริมคลองหลอดตั้งแต่เชิงสะพานเลียวจึงกำแพงพระนคร ปากตรอกโรงใหม่ ขอให้ไต่บ้านเรือนราษฎร¹⁸

- 2 ส.ค.2435 หนังสือกรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ กราบบังคมทูลว่าเห็นควรตัดถนนบูรพา โดยเริ่มตั้งแต่ถนนพาหุรัด ไปทางหลังวังบูรพาภิรมย์ ออกถนนเจริญกรุง ในการนี้จะถูกโรงเรียน 12 หลัง รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาต¹⁹
- พ.ศ.2436 เรื่องการตัดถนนเขาวราชันั้น ราษฎรที่อยากจน ได้ยื่นเรื่องราวร้องทุกข์ว่าทางการมักจะตัดถนนเลียบบ้านใหญ่ๆ ของคนที่มีฐานะดี และมาตัดถนนตรงบ้านราษฎรที่อยากจนแทน ทำให้ความลำบากแก่ราษฎรอยากจนมาก กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาลจึงให้ตั้งพระราชกำหนดจัดที่ทำถนนขึ้น²⁰
- พ.ศ.2436-2443 สร้างถนนอนุสาวรีย์ เริ่มตั้งแต่ช่วงถนนเข้าสาร ผ่านสนตึกดิน ไปออกตรงช่องประตูพุดธิบาศให้เป็นทางใหญ่ริมถนนปลูกต้นไม้ใหญ่ให้ร่มด้วย²¹
- 16 ก.พ.2436 กรมหมื่นพิทยาลภพฤทธิธาดา กราบบังคมทูลว่า เห็นควรตัดถนนหลวงอีกสายหนึ่งในระหว่างถนนเจริญกรุง บำรุงเมือง ตันต่อถนนรอบพระนครออกตรงป้อมเสื่อทยานข้ามคลองคูพระนคร ไปออกถนนหน้าวัดเทพศิรินทราวาส ถึงที่พักรถไฟนครราชสีมา เพื่อให้คนที่จะขึ้นรถไฟไปนครราชสีมาไปมาสะดวก²²
- 4-21 ต.ค.2436 มีรายงานจากเจ้ากรมกองตระเวนฝ่ายกองรักษาว่า ตั้งแต่เชิงสะพานพันถึงเชิงสะพานลำพันขวัญ น้ำไหลนองถนนเประจะเป็นคนเดินไปมา และเป็นเวลาใกล้จะเสด็จทอดพระกฐิน คำนวณจะเกิดอันตราย เมื่อสอบสวนได้ความว่าพระยาโชฎีกกราชเศรษฐี จ้างคนงานฝังท่อ น้ำ คนงานงัดหินปูนปูนดินฝังท่อ เมื่อทำเสร็จแล้วก็ไม่ทำถนนให้ดีดังเก่า พอดินปูนหินที่ปูก็ไม่เสมอกัน จึงเป็นที่เดือดร้อนแก่ผู้เดินไปมา²³
- 14 ก.ค.2439 กรมโยธาได้ลงมือตัดถนนโรงโหมใน คือถนนริมคลองหลอดฝั่งใต้ ได้ทำไปเกือบเสร็จแล้วแต่ยังขัดข้องอยู่ด้วยโรงคลังทหารรักษาพระองค์ 2 หลัง โรงช่าง 1 หลัง โรงสี 3 หลัง ตึกแถว 2 หลัง ซึ่งเป็นของพลวง ครั้นจะก่อรางน้ำและกั้นถนนลงก็เป็นที่คับขันแก่ทางรถม้า เพราะถนนใหม่ทำมาตรงแนวถนนเดิมไม่ และที่สุดได้มีการตกลงกันระหว่างกระทรวงโยธาธิการกับกระทรวงเกษตราธิการให้มีการรื้อถนนเรียบร้อย²⁴
- 16 ส.ค.-21 ก.ย.2439 กรมหมื่นพิทยาลภพฤทธิธาดา กราบบังคมทูลเรื่องกรมโยธาจะตัดถนน สายริมคลองหลอดฝั่งเหนือ ด้านบนราวถนนเชิงสะพานเลี้ยวตามริมคลอง ปลายบันจบถนนเพ็ญนครที่เชิงสะพานวัดมหารัชมดาราม ในการนี้ถูกบ้านเรือนราษฎร 14 หลัง เรื่องนี้ รัชกาลที่ 5 ให้กรมหมื่นพิทยาลภพฤทธิธาดาตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร²⁵

- 23 ก.ย.2439-2 ธ.ค.2441 กรมหมื่นพิทยาลาภฤทธิธาดา กราบบังคมทูลเรื่อง ให้สร้างสะพานนพวงษ์ เพื่อข้ามไปสถานีรถไฟ และตัดถนนอีกสายตรงสะพานนพวงษ์ เรียกว่าถนนหลวง ซึ่งในการนี้ต้องทำการรื้อกำแพงพระนคร ซึ่งตรงกับถนนสายนี้ เพื่อเอาอิฐหัก กากปูนมาถมถนน และเป็น การง่ายแก่การทำสะพานซึ่งจะได้ไปโดยไม่ต้องอ้อมในการนี้รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาต²⁶
- 29 ต.ค.-15 พ.ย.2439 พนักงานกรมโทรเลขกับกรมโยธาวิาทกัน เนื่องจากพนักงานกรมโทรเลขมาขุดหลุม จะปักเสาโทรศัพท์ที่เชิงสะพานข้างโรงสี พนักงานเวรทางบกของกรมโยธาเข้าห้ามปราม ขอให้เลื่อนที่เวีย เพราะเห็นว่าจะกีดขวางทางรถม้าที่ลงสะพาน ทำให้เป็นที่คับขันและไม่ สง่างาม แต่พนักงานโทรเลขไม่เชื่อฟังเพราะถึงคำสั่งเด็ดขาดให้มาปักเสานั้น พนักงานกรม โยธาบอกให้พลตระเวนจับๆ ก็ไม่จับวันรุ่งขึ้นพนักงานโยธาจึงไปตัดเสาโทรศัพท์ออกเสีย เรื่องนี้เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการได้ตัดสินว่ามีความผิดด้วยกันทั้งสองฝ่าย เพราะทำแรง กว่าเหตุที่ควรกระทำ ไม่ผ่อนผันพุดจากันทำให้เสียของหลวง จึงให้หักเงินเดือนผู้กระทำผิด ไซ้ของหลวงที่เสียไปคนละครึ่ง และรัชกาลที่ 5 ทรงพระราชทานความเห็น ว่า เจ้าพนักงาน ผู้ใหญ่ให้กรมต่างๆ ควรจะให้มีความไปประชุมพร้อมกันที่ออฟฟิศใหม่หาไม่ต่างคนต่าง รู้สึกเป็นคนละกรมไป²⁷
- 17 ธ.ค.2439-17 ต.ค.2441 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนวรจักร ตั้งแต่ข้างวัดเจ้าจันไปออกวัง พระองค์เจ้าปรีดา ขอให้ไต่บ้านเรือน²⁸
- 30 เม.ย.2441 รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้โอนเวรทางบกจากกรมโยธามาขึ้นกับกรมสุขาภิบาล โดยตกลง กันว่าทางใดที่รถม้าวิ่งได้ตลอดมาขึ้นกับกรมสุขาภิบาล ส่วนทางใดที่รถม้ายังวิ่งไม่ตลอดให้ มาขึ้นด้วยกรมโยธา²⁹
- 12 ส.ค.2441-27 ส.ค.2443 มีพระบรมราชโองการให้พระยาเทเวศรวรวิวัฒน์ ผู้บัญชาการกรมสุขาภิบาล ตัด ถนนดินสอไปออกริมวัดรังษีสุทธาสถ ในการนี้ราษฎรที่อยู่แถบนั้นต้องรื้อเรือนโรง หรือ โยกย้ายที่ไ้เข้ากับแนวถนนด้วย แต่ต่อมามีปัญหาเรื่องถนนดินสอต่ำไม่ได้ระดับ³⁰
- 1 ก.ย.2441 มีประกาศที่ดินริมถนนระหว่างคลองผดุงกรุงเกษม³¹
- 28 ก.ย.2441 หนังสือพระยาเทเวศรวรวิวัฒน์ กราบบังคมทูล เรื่องการตัดถนนระหว่างเขตกำแพงพระ อุโบสถและศาลาการเปรียญ วัดราชบูรณะนั้น ถ้าจะให้ขยายเป็นถนนใหญ่มีทางเดิน 2 ข้าง แล้วจะต้องถูกตึกแถวที่กำลังสร้างอยู่ 2 ห้อง ในกรณีนี้รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชกระแส ลง วนที่ 30 ก.ย.รศ.117 ให้ทำไปตามนั้นจะถูกตึก 2 ห้องไม่ขาดประโยชน์อันใด³²

- พ.ศ.2443 ถึงจะมีประกาศรักษาที่ดินริมถนนระหว่างคลองผดุงกรุงเกษมแต่ก็ยังคงมีผู้ไปปลูก
โรงเรือน เช่น ตรอกศรีสหเทพ ปลูกโรงทำสี พระยาพิไชยชาญฤทธิ์ ทำร้านตากเส้นไหม และ
พระยาอินทรารักษ์แต่ทั้ง 2 ก็ยอมรื้อถอนออกไป เว้นแต่โรงเรือของพระองค์เจ้าสายสนิท
วงศ์ ไม่ยอมรื้อ โดยบอกว่าถ้าพวกแขกที่ปลูกโรงเรือนริมคลองผดุงรื้อก็จะยอมรื้อ และ
เพราะอธิบดียังไม่มีการสั่งให้จัดการ³³
- พ.ศ.2443 คนร้ายลักลักปักต้นไม้ตามถนน เป็นต้นไม้ที่ปลูกริมถนนและปล่อยกระบือชนต้นไม้หัก³⁴
- 16 ก.ค.2443 เจ้าพนักงานกองถนน รายงานว่า จีนเกียด บังคับอังกฤษก่อตึกล้ำถนนอาเนี้ยงเข้ามา นาย
งานห้ามปรามก็ไม่ฟัง และถนนในเวลาในตอนในกับตอนนอกไม่ได้แนวกันแล้ว³⁵
- 12 ธ.ค.2443 ทรงมีพระราชโองการให้กระทรวงนครบาล จัดการรื้อโรงเรือนแถวเกาะยายชีริมถนน
จักรพรรดิพงษ์ด้านตะวันออกกรมสุขาภิบาลจะได้เอาดินถมให้ตลอด³⁶
- 1 ก.พ.2444 พระยานริศรากิจ ข้าหลวงใหญ่มณฑลพายัพ ได้ออกประกาศห้ามราษฎรปล่อยสัตว์เที่ยวทำ
อันตรายถนนหนทาง และต้นไม้ในมณฑลพายัพ ผู้ใดทำผิดต้องถูกปรับและใน ธ.ค.2447
ได้ประกาศเป็นกฎหมาย³⁷
- 4 ม.ค.2445 มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ ว่าเรื่องขุดคลองและตัดถนนตั้งแต่ศาลา
แดงถึงบางกระบือทราบแล้ว ขอให้คลองและถนนนี้ชื่อว่า “ราชดำริห์” และขอถนนควร
ปลูกต้นไม้ที่เป็นง่าย เช่น ต้นจี่เหล็ก ต้นจามจุรี ต้นประคู้ เพราะรากได้ยึดขอบถนน³⁸
- ก.พ.2445 ราชทูตอเมริกันร้องมายังนครบาลว่า ท่อน้ำหลังตึกริมถนนเจริญกรุงตรงทางเข้าสถานทูต
อเมริกัน น้ำโสโครกไหลท่วมท่อน้ำขึ้นมาบนถนน สิ่งกลิ่นเหม็นมาก กรมสุขาภิบาลไปตรวจ
พบว่าท่อน้ำหลังตึกเป็นท่อน้ำตัน ไม่ได้มาบรรจบกับท่อน้ำริมถนน น้ำจึงล้นขึ้นมากรมสุขาภิบาล
จะทำท่อน้ำบรรจบกันก็ต่อเมื่อมีเงิน ครั้นจะให้กรมหมื่นสรรพสาตรศุภกิจทำเพราะเป็นตึก
ของท่าน ก็อยู่นอกอำนาจสุขาภิบาลจะสั่ง³⁹
- 21 ต.ค.2445 รายงานมองซิเออร์ มโหเตียร์ ทำเสนอต่อเจ้าพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ ว่าด้วยเรื่องถนนและ
การรักษาความสะอาดในบริเวณกรุงเทพฯ ดังนี้
เรื่องการทำถนน เนื่องจากพื้นที่ของกรุงเทพฯเป็นที่ลุ่มและการทำถนนให้แข็งแรงจึงยาก
นอกจากนี้การทำถนนยังมีข้อบกพร่อง เช่น ไม่สนใจทำให้ฐานแน่น เพียงแต่เอาอิฐมาวาง
เอาทรายมาโรย นอกจากนี้การใช้อิฐก็แตกง่าย ดังนั้นถนนจึงแตกและพังง่ายเป็นธรรมดา
สำหรับหินที่ใช้โรยนั้น แม้อู่นานหนาดี แต่ก็มีกลิ่นและขรุขระเป็นหย่อมๆ เพราะใช้อิ
ฐก้อนโตเกินไป และพื้นดินด้านใต้ก็มีได้ทำให้แน่นเสียก่อน ดังนั้นจึงทรุดลงมาโดนเร็ว ทำ

ให้ถนนกลายเป็นหลุมเป็นบ่อขรุขระ นอกจากนี้นักถนนก็มักจะทำแบนราบไม่ได้ทำให้โค้งตรงกลางคั่งน้ำจึงขัง ทำให้พื้นดินข้างล่างยิ่งเลอะขึ้นไปอีก วิธีแก้ไขคือ ต้องทำพื้นล่างให้แน่น และทำตรงกลางให้โค้งแล้วลาดลงสองข้างถนน

สำหรับการชำระน้ำโสโครกนั้นเนื่องจากการทำร่องน้ำในกรุงเทพมหานครมีขนาดต่างกัน บางที่ก็โบกปูน บางที่ก็ไม่โบก บางร่องก็เปิดบางร่องก็มีฝาปิด ดังนั้นทางที่จะแก้ไขคือ ควรจะใช้แบบอย่างเดียวกันทั้งกรุงเทพฯ ท่อก็ทำให้การ โบกปูนและควรเปิดโล่ง เพื่อให้ทำความสะอาดได้สะดวก นอกจากนี้เนื่องจากแต่ก่อนไม่ได้ทำท่อให้ลาดเท ดังนั้นสิ่งโสโครกต่างๆ จึงกองอยู่ในท่อ ดังนั้นการแก้ไขจึงควรทำท่อให้ลาดเทลง ตรงปลายท่อควรจะให้ลงคลอง และระหว่างท่อกับคลองควรมีประตูเปิดปิด เพื่อไม่ให้น้ำในคลองเข้าได้ และพอน้ำขึ้นก็ปิดประตู และในการขจัดน้ำโสโครกต้องทำพร้อมกันทั่วกรุงเทพฯ⁴⁰

พ.ศ.2447 ในเอกสารของนครบาลพบเสมอว่า มีการขโมยต้นไม้ที่ปลูกตามถนนหรือสถานที่ต่างๆ เอาไปปลูกกับดอกต้นไม้จันทน์ เอามาทำสะพานให้เปื้อน หักใบไม้เหล็กประดับสะพาน มัฆวาฬ หักต้นไม้ที่ปลูกที่ถนน ถ่ายอุจจาระลงท่อน้ำ วัวไปกัดกินต้นไม้ที่ปลูกไว้ริมถนน ลักหลักที่ปักต้นไม้ ซึ่งบางครั้งพบว่าพลตระเวนขโมยเสียเอง⁴¹

10 ม.ค.2447 มีประกาศสร้างถนนวิสุทธิกษัตริย์ตั้งแต่วงเวียนบางขุนพรหมตัดตรงไปทางหลังวัดมกุฎกษัตริย์ ออกถนนราชดำเนินนอก โดยให้เจ้าของที่ดินที่ถนนตัดผ่านและได้ประโยชน์จากถนนนั้น ต้องออกเงินช่วยด้วย และได้ออกเป็น พ.ร.บ.สร้างถนนหลวงภายในบริเวณกรุงเทพมหานคร ใจความโดยสรุปคือ การตัดถนนนั้นแต่เดิมพระคลังหลวงเป็นผู้ออกหมด แต่ปัจจุบันคนอยู่มากความเจริญมากขึ้น ก็ต้องตัดถนนหลายสาย เมื่อมีถนนก็ต้องมีการบำรุงรักษา ถ้าพึ่งพระคลังหลวงก็ลำบากมาก และในการตัดถนนเจ้าของที่บางรายได้ประโยชน์จากการตัดถนนผ่านที่ของตนมาก ดังนั้นจึงสมควรให้เจ้าของที่ช่วยออกเงินในการทำถนนด้วย ยกเว้นคนที่ถูกถนนหมดก็จะได้รับเงินค่าที่ตามราคาที่กำหนด⁴²

17 ส.ค.2447 มีพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาเทเวศร์ให้จัดการตกแต่งเตรียมรับเสด็จเจ้าเยอรมัน เช่นซ่อมถนนหน้ากำแพงพระบรมมหาราชวังด้านริมแม่น้ำ ทำถนนหน้าพระธาตุ ทำท่อน้ำ และปลูกต้นมะขามหน้ากระทรวงยุติธรรม⁴³

15 มิ.ย.2452 เจ้าพระยามรราชมีหนังสือกราบทูลพระเจ้าอยู่หัว รายงานถึงการซ่อมแซมถนนตลาดพลู ซึ่งก่อนซ่อมปรากฏว่าเป็นถนนที่แคบมากประมาณ 2 สอก ยาว 4 เส้น ทั้งยังมีสภาพชำรุดพังทลายและเต็มไปด้วยสิ่งโสโครกสกปรก มีการปลูกโรงร้านรุกเข้ามาในถนนโดยราษฎร

มิได้รวมกันกับราษฎรบริจาคเงินซ่อมแวมถนนสายนี้ให้กว้างออกไปอีก 3 คอก เป็นกว้างทั้งหมด 6 คอก และมีร่องน้ำข้างละ 1 คอก ปลูกด้วยกระเบื้องซีเมนต์อย่างใหญ่และสร้างสะพานไม้ 2 สะพานข้ามคลองบางน้ำชล ถนนสายนี้จึงเปลี่ยนชื่อเป็น “ถนนสามัคคี”⁴⁴

12 ม.ค.2453 กรมขุนสรรพาสตรขออนุญาตตัดถนนราชดำริห์ตรงไปในทุ่งประทุมวันถึงทางรถไฟที่จะผ่านไปชองนนทรี ขนาดถนนและการที่จะทำคือ กว้าง 8 วา มีร่องน้ำ 2 ข้าง ในตัวถนนจะปลูกต้นไม้ 2 แถว และปลูกข้างร่องน้ำทั้ง 2 ข้าง ข้างละแถวรวมปลูกต้นไม้ 4 แถว กลางถนนปลูกอิฐตะแคงข้าง 10 คอก ริม 2 ข้างปลูกหญ้า⁴⁵

รัชกาลที่ 6

15 มี.ค.2463 โปรดเกล้าฯให้ประกาศใช้กฎเสนาบดีกระทรวงนครบาล “กำหนดน้ำหนักของรถยนต์ที่สัญจรไปมาบนถนนหลวงในจังหวัดพระนคร” ได้กฎเสนาบดีนี้ใช้สำหรับรถยนต์บรรทุกสิ่งของและรถยนต์สำหรับบรรทุกคนโดยสารตั้งแต่ 8 คนขึ้นไป ว่ารวมน้ำหนักแล้วต้องไม่เกิน 8 ตัน และส่วนกว้างของรถต้องไม่เกิน 2 เมตร 50 เซนติเมตร และห้ามมิให้บรรทุกของจนสูงกว่าส่วนกว้างของรถ⁴⁶

2 พ.ค.2464 กระทรวงนครบาลตัดถนนที่เหลิงใหม่ตำบลตรอกเต้าหู ซึ่งแยกจากถนนเจริญกรุง รวม 6 สายได้ส่งแผนที่เพื่อขอใ้ห้ขบการ โอนที่ดิน⁴⁷

11 ก.พ.2465 กระทรวงวังมีหนังสือกราบทูลพระเจ้าอยู่หัวเพื่อขอเบิกเงินกรณีได้ตัดไฟฟ้าที่กำแพงสวนสุนันทาด้านถนนสามเสน เพื่อให้เป็นที่สว่างเหมือนด้านอื่น ทั้งนี้มีเหตุผลว่า ด้านนี้ “เวลากลางคืนเป็นที่เปลี่ยว”⁴⁸

11 ธ.ค.2467 เจ้าพระยาพลเทพมีหนังสือถึงพระยาโบราณราชธานินทร์ อุปราชมณฑลอยุธยา อนุญาตให้นายปรีท แก้วนุมิตร ปลูกบ้านเรือน โรงขึ้นใหม่ในหมู่ที่ 3 ตำบลรังสิต อำเภอรังสิต โดยคิดเป็นเนื้อที่ 30 ตารางวา โดยปลูกในเขตถนนหลวงห่างจากคลองรังสิต 10 วา ตามที่นายปรีทได้ยื่นคำร้องต่อนายอำเภอท้องที่ แล้วส่งมายังกระทรวงเกษตร โดยอาศัยช่องว่างกฎหมาย พ.ร.บ.รักษาคคลองซึ่งระบุ “ห้ามมิให้ผู้ใดปลูกสร้างสิ่งใดในเขตถนนหลวง เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานผู้ปกครองท้องที่ก่อน” แต่ก็ได้ให้นายปรีททำสัญญาทันทันบนไว้ว่า เมื่อใดที่รัฐบาลต้องการ นายปรีทต้องรื้อถอน⁴⁹

5 มิ.ย.2468 เจ้าพระยาอมราช เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยมีหนังสือกราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่อง บริษัทธรรางไทยจำกัดสินใช้และบริษัทไฟฟ้าสยามจำกัดสินใช้ ได้ยื่นเรื่องราวขอสร้างทางธรรางเพิ่มเติมอีก 4 สาย พิจารณาเห็นชอบให้ดำเนินการสร้างขึ้น แต่มี

มติเห็นว่าควรจะต้องแก้ไขสัญญาฉบับบริษัทให้สร้างรางรถไฟที่มีอยู่เดิมให้รัฐได้ประโยชน์มากขึ้น เช่น เรื่องการ “รอน้ำถนน”⁵⁰

9 ก.ย.2468 เจ้าพระยามรราช เสนาบดีมหาดไทยมีหนังสือถึงเจ้าพระยามหิศรา ราชเลขาธิการให้กราบทูลพระเจ้าอยู่หัวว่า เนื่องจากการรื้อสะพานทิพย์เสถียรวังซำรุคและสร้างใหม่ เป็นผลให้ตึกของห้างฮุนซุยโหริมถนนเจริญกรุงตอนเชิงสะพานซึ่งได้สร้างไว้แต่เดิม ยื่นลำเขตถนนควรให้รื้อร่นเข้าไปเพราะเหตุว่า ถ้าไม่รื้อแล้วยานพาหนะที่ผ่านไปมาเมื่อจะข้ามสะพานไม่แลเห็นกัน ตึกนั้นบังอยู่จะเกิดอันตรายได้ ทางมหาดไทยจะให้ที่ดินของรัฐบาลที่เหลือจากเขตถนนเจริญกรุงมีเนื้อที่ 32.50 ตารางวา แลกเปลี่ยน ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาต⁵¹

รัชกาลที่ 7

8 ก.ย.2469 ออกร่าง พ.ร.บ.สร้างทางหลวง และ โปรดเกล้าฯ ให้นายพันตรีหลวงอิทธิรัชชาติสังการ (บรรจง ประณีตโยธิน) สร้างทางจากบ้านคู้ตะเกา จังหวัดอุตรดิตถ์ ถึงตำบลบ้านวังขวัญ เลียบไปตามลำน้ำ่านฝั่งตะวันออก⁵²

11 ก.พ.2471 มีบทความเรื่อง “ขอบถนนเสียเพราะ รอยหิน” เนื่องจากอธิบดีกรมนคราทรร้องมาว่า ฝนตกครั้งนี้ต้องเสียเงินซ่อมถนน 10,000 บาท เจ้าของบทความนี้จึงต้องการให้กรมนคราทรประหยัด โดยขอให้ทำการซ่อมถนนอย่างรวดเร็ว อย่าเอาแต่วัสดุ หิน ทราย มากองข้างถนนเฉยๆ ไม่รีบทำ เพราะคนที่เดินต้องหลบกองหิน ก็หันมาเดินที่ขอบถนนจนขอบถนนข้างสายเป็นลอนๆ ไปหมด เวลาทำก็ต้องแก้ไขรูปถนนอีกทำให้เสียเงินมากขึ้นอีก ดังนั้น การซ่อมแซมถนนของกรมนคราทรไม่ควรจะอืดอาดชักช้าเช่นถนนตีทองเป็นต้น⁵³

เม.ย.-พ.ค.2471 หนังสือพิมพ์บางกอกการเมืองและไทยหนุ่ม ลงข่าวติดต่อกันถึง 6 ฉบับ เรื่องการที่ นายเฉ่งชาติบุตร ได้สร้างตึกในตรอกยี่สุนเหลืออง หรือตรอกหลังวัดคณิกาผล ริมถนนเจริญกรุงอันเป็นการล้ำกันทางฟุตบาท กรมนคราทรเองก็ทำอะไรไม่ได้ แยมมาก⁵⁴

2 ก.ย.2471 การถมคลองเป็นถนนตามนโยบายของกรมนคราทรนั้นพอฤดูฝนน้ำไหลไปไหนไม่ได้จึงนองอยู่ใต้ถุนบ้านราษฎร ทำความเดือดร้อนแก่ราษฎรมาก โดยเฉพาะแถวโรงพยาบาลกลาง และห้องแถวในตรอกเต้าหู้ ตรอกผักกาด บางแห่งน้ำลึกตั้งครึ่งหน้าแข้ง⁵⁵

16 พ.ค.2472 ร้องเรียนราษฎรกับต้นไม่ริมทางหลวง กรมนคราทรควรจะต้องคิดป้ายห้ามขึ้น ไม่อย่างนั้นราษฎรไม่รู้ก็จะขึ้น เช่น ต้นมะขามริมสนามหลวง⁵⁶

- 19 ศ.ค.2472 ร้องเรียนว่าถนนจักรพรรดิพงษ์ เมื่อยังมีต้นไม้ร่มครึ้มอยู่สองฝากถนน พวกรถยนต์บ่นว่าถนนแคบรถหลีกกันลำบาก ทั้งยังมีดและไม่เห็นทางถนัด ตอนนีักรมนคราทรตัดต้นไม้หมดแล้ว ถนนโล่งตลอด แต่ชาวบ้านสองข้างถนนบ่นว่าร้อนจะดับจิต ตัดต้นไม้ทำไมไม่รู้⁵⁷
- 14 ต.ค.2473 นายวิเต็กเป้า วีราภุร ได้ซื้อโรงสีกลไฟริมคลองผดุงกรุงเกษมฝั่งตะวันออกใกล้สะพานเจริญสวัสดิ์แห่งหนึ่งมีเนื้อที่ 414 ตารางวา สิ้นเงิน 160,000 บาทเศษ ใน พ.ศ.2465 ครั้น พ.ศ. 2470 ได้มีประกาศพระราชกฤษฎีกาตัดถนนใน ต.มหาพุมาราม คือตั้งแต่สะพานทิพย์เสถียรไปจดถนนพระราม 4 ตรงหน้าสถานีรถไฟหัวลำโพง ปรากฏว่าตัดผ่านโรงสีผู้ฎีกาไป และถูกโรงงานต่างๆ จะทำเป็นโรงสีต่อไปอีกไม่ได้ กรมนคราทรบังคับให้รื้อถอนออกไป โดยคิดค่ารื้อถอนให้ 1,100 บาท นายวิเต็กเป้า วีราภุร จึงมีฎีกาถึงพระเจ้าอยู่หัวว่า เงินค่ารื้อถอน 1,100 บาทไม่คุ้ม จึงขอพระมหากรุณาอย่าให้ตัดถนนผ่านที่ดินของผู้ฎีกา หรือขอขายโรงสีกับที่ดิน 130,000 บาท หรือขอค่ารื้อถอนและปลูกสร้างใหม่ 48,000 บาท ทรงพระราชทานพระราชกระแสมีใจความว่า ให้ยกฎีกาเสีย เพราะจะเป็นตัวอย่างให้รายอื่นๆเอาอย่าง ต้องบังคับตามพระราชกฤษฎีกานั้น⁵⁸

รัชกาลที่ 8

- 27 มี.ค.2490 คำร้องเรียนถนนพระราม 4 เป็นหลุมเป็นบ่อขรุขระทั้งตอน จะหาที่ดีสำหรับรถสักคันหนึ่งก็ยากเต็มที่ รถขาขึ้นศาลาแดงมาสามย่านต้องอาศัยวิ่งเข้าไปในทางรถรางกันแล้ว ไม่ช้าคงพังไปตามๆกัน⁵⁹
- ศ.ค.2496 รัฐบาลจะออกพระราชบัญญัติเวนคืนที่ดินบริเวณเพลิงไหม้เพื่อตัดถนนใหม่ที่ ต.จักรวรรดิเสาชิงช้า วัดสระเกษ ตลาดบางซื่อ สำราญราษฎร์⁶⁰
- ม.ค.2497 เทศบาลลอกคลองสาทร นำดินไปถมขยายถนนเพชรบุรีและปลูกต้นไม้ข้างทาง⁶¹
- ม.ค.2497 “ส.ศ.คัคค่าน มักกรสั่งตัดต้นไม้ขามว่าต่างประเทศเก็บไว้ประดับเมืองทั้ง” นี้เพราะเมื่อต้นเดือนนี้ จอมพล ป.นายกฯ ได้มีคำสั่งให้นายกเทศมนตรีกรุงเทพดำเนินการตัดต้นไม้ขามสองฝั่งถนนราชดำเนิน ตั้งแต่สะพานผ่านฟ้าไปจนถึงพระบรมรูปทรงม้าจำนวนหลายร้อยต้นออกให้หมด
- ซึ่งในเรื่องนี้ได้มี ส.ศ.คัคค่านด้วยเหตุว่า ในต่างประเทศก็ยังมีปลูกต้นไม้ใหญ่ๆประดับถนนอยู่โดยมิได้มีการตัดต้นไม้ขามเหล่านี้ก็มีอายุมากนับสิบๆปี และถ้าดูในด้านความสวยงามก็ยังมีความสวยงามคืออยู่ ทั้งยังให้ความร่มรื่น ให้ประโยชน์แก่ประชาชนทุกๆไป

อาศัยร่มไบบเป็นที่พักผ่อนและสัญจรไปมา และเหตุผลที่สำคัญที่สุดคือ เป็นการขัดกับนโยบายปลูกต้นไม้ปีละต้นของรัฐบาลเอง⁶²

5.3.3 ปัญหาการคมนาคมทางบก

รัชกาลที่ 5

- 4 ก.ค.2434 พระยาฉัตรินากร แจ้งความมายังขุนภูติภคยพัสดุ ปลัดกรมไพร่หลวงมหันตโทษ เจ้าพนักงานรักษาโคว่า ให้ดูแลโคให้ดีอย่าให้ออกมาเที่ยวเดินตามถนนเป็นที่กีดขวางทางจราจร และในช่วงรัชกาลที่ 5 เสด็จพระราชดำเนินมาวังสระประทุมวันบ่อยครั้ง ขอให้อย่ามีโคมาเดินตามถนนเป็นที่กีดขวางทางเสด็จ¹
- พ.ศ.2438 มีประกาศสำหรับผู้ใช้รถเกวียนและพ่อต่างๆ ใจความสำคัญ คือ ห้ามมิให้ผู้ใช้รถเกวียนพ่อทั้งที่เทียมด้วยสัตว์ และลากจูงด้วยคน จอดริมถนน กลางถนน และบนสะพาน เพราะเป็นการกีดขวางผู้ใช้ถนนและสะพาน²
- พ.ศ.2441 ออกกฎบังคับสำหรับพระราชบัญญัติรถลาก รศ.117³
- พ.ศ.2443 ยกร่างพระราชบัญญัติรถลาก รศ.119⁴
- พ.ศ.2444 ออกพระราชบัญญัติรถลาก รศ.120⁵
- พ.ศ.2448 ออกพระราชบัญญัติรถจ้าง รศ.124⁶
- พ.ศ.2452 ออกพระราชบัญญัติรถยนต์ รศ.128⁷

รัชกาลที่ 6

- 12 พ.ค.2457 บทความจากหนังสือพิมพ์ “กรุงเทพฯ เดลิเมล์” เรื่องหน้าที่เสนาบดีกระทรวงนครบาลต้องดำรงให้เนื่อความกล่าวถึงถนนเจริญกรุงว่า รัฐบาลได้ตัดต้นไม้และเปิดให้ราษฎรใช้สัญจรเมื่อ 17 มี.ค.รศ.82 (พ.ศ.2406) มาถึงตอนนี้(พ.ศ.2457) ล่วงมาได้ 50 ปี ถนนนี้เคยเป็นถนนใหญ่เงียบเหงา ก็กลายมาเป็นถนนที่แคบที่สุด มีรถลาก รถยนต์ รถราง รถจ้าง รถบรรทุก วิ่งกันขวักไขว่ สับสน และมักชนกันบ่อยๆ หนังสือพิมพ์นี้จึงเสนอให้ขยาย 2 ข้างถนน แม้สองข้างถนนนี้จะเป็นที่ดินมีเจ้าของ และปลูกสร้างตึกลงไว้อย่างถาวรแล้ว ยากแก่การขยายก็ได้ ได้ขยายในที่ที่จะสร้างตึกใหม่ ก็จำทำให้ตึกที่ล้ำมาละอายและยอมถอยออกไปเอง⁸
- พ.ศ.2459 ออก พ.ร.บ.ขนาดเกวียน พ.ศ.2459⁹
- พ.ศ.2460 ออกประกาศแก้ไขเพิ่มเติม พ.ร.บ.รถยนต์ พ.ศ.2460 ออกพ.ร.บ.ล้อเลื่อน พ.ศ.2460¹⁰
- 16 ก.พ.2463 ร้องเรียนต่อทางการให้ควบคุมการจราจร ด้วยปรากฏว่าเดือน พ.ค.2462-ม.ค.2463 ตัวเลขคนตายและบาดเจ็บจากการที่รถชนกัน รถชนคน ฯลฯ มี 52 ราย โดยตาย 4 ราย บาดเจ็บ

สาเหตุถึงพิการ 22 ราย และบาดเจ็บเล็กน้อย 20 ราย จึงขอเสนอให้จำกัดความเร็วของรถยนต์ในเขตกรุงเทพฯ ในอัตราต่างๆ เพราะความเร็วเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อุบัติเหตุเพิ่มขึ้น¹¹

- พ.ศ.2465 ออก พ.ร.บ.รถลาก รถจ้าง ล้อเลื่อน ในหัวเมืองนอกกรุงเทพ ลงวันที่ 22 เม.ย.2465¹²
- 1 ต.ค.2466 ข่าวเรื่อง “ถนนสร้างยังไม่เสร็จ ซึ่งเป็นปัญหาต่อการจราจร” ถนนบรรทัดทอง (ถนนพระราม 6) ซึ่งตัดผ่านเลี้ยวมาจากสะพานเหลืองถึงหัวลำโพงออกไปถนนประเจจิน (ถนนเพชรบุรี) ทำได้เพียงครึ่งเดียว ทำให้แถวปากถนนต่อกับหัวลำโพงเกิดตลาดข้างทางไม่สะดวกต่อการสัญจร
- ถนนที่ 22 กรกฎาคม ซึ่งมีคนอาศัยอยู่มากยังไม่เสร็จ ทำให้รกรุงรัง¹³
- รัชกาลที่ 7
- พ.ศ.2469 มี พ.ร.บ.แก้ไขเพิ่มเติม พ.ร.บ.รถลาก รถจ้าง รถยนต์ขนาดล้อเกวียนและล้อเลื่อน โดยให้โอนหน้าที่รักษาการจากเสนาบดีผู้บัญชาการท้องที่มาเป็นหน้าที่เสนาบดีผู้บัญชาการกรมทาง (สำหรับหัวเมือง) ส่วนในกรุงเทพฯ ให้เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้รักษา¹⁴
- พ.ศ.2469 เปลี่ยนเจ้าพนักงานทะเบียนออกใบอนุญาตสำหรับรถยนต์และคนขับรถยนต์ในกรุงเทพฯ จากกรมพระนครบาลมาเป็นกรมตำรวจภูธร¹⁵
- 2 ก.พ.2470 กระทรวงมหาดไทย ขอพระบรมราชานุญาตตัดถนนในละแวกตำบลมหาพฤฒาราม ตั้งแต่เชิงสะพานทิพย์เสถียรขึ้นทางเหนือริมคลองผดุงไปหักออกตะวันออกเฉียงเหนือบรรจบถนนพระราม 4 ตรงหน้าลานสถานีหัวลำโพง เป็นถนนกว้าง 17 เมตร ยาวประมาณ 690 เมตร ที่ตัดเพราะกรุงเทพตั้งแต่บางรักขึ้นมาถึงสามแยกเป็นทำเลการค้าใหญ่ มีแต่ถนนเจริญกรุงเพียงสายเดียวทำให้ขวดยานคับคั่งมาก ซึ่งตั้งแต่สะพานทิพย์เสถียรผ่านตลาดน้อยมาถึงปากถนนเขาวราชริมสามแยก ขวดยานยิ่งแออัดมาก ขัดต่อประโยชน์ทางธุรกิจและเศรษฐกิจ จึงขอตัดถนนสายนี้รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาต¹⁶
- 7 ก.ย.2470 กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ถวายรายงานการไปตรวจโบราณวัตถุสถาน ณ ตำบลพงตึก อำเภอนาทมระกา แขวงจังหวัดราชบุรีต่อพระเจ้าอยู่หัว ขณะเดินทางได้โคนสานรถไฟสายใต้ไปลงที่บ้านโป่งแล้วนั่งรถยนต์จากบ้านโป่งยังพงตึกโดยใช้ทางหลวงที่กรมทางสร้างเมื่อใน ร.6 สำหรับใช้รถยนต์ไปได้ถึงกาญจนบุรีภายใน 2 ชั่วโมง ตอนหนึ่งของรายงานกล่าวว่า ถนนสายนี้ทำให้วิคมนาคมกับเมืองกาญจนบุรีเปลี่ยนแปลงหมด แต่ก่อนเคยมีเรือยนต์คอย

รับคนโดยสารที่บ้าน โป่งขึ้นไปตามลำน้ำถึง เดี่ยวนี้รถยนต์ทั้งอย่างรับคนโดยสารและรับ
สินค้าคอยรับจ้างอยู่ที่บ้าน โป่งราว 70 หลัง เรือยนต์ต้องเลิกหมด¹⁷

- 24 ก.ย.2470-12 พ.ค.2471 กระทรวงมหาดไทยเห็นควรสร้างถนนต่อจากถนนเพลินจิตไปถึงจังหวัด
สมุทรปราการ เพราะเห็นว่าประชาชนนิยมขยายบ้านเรือนไปทางใต้ คือทางสมุทรปราการ
และแน่นอนว่าพระนครจะขยายออกไปทางนั้นโดยเร็ว และทางมหาดไทยได้ขยายเขตพระ
นครออกไปจนถึงบางนาเพื่อสะดวกแก่การปกครอง ดังนั้นจึงเห็นควรตัดถนนเพื่อความ
สะดวกในการไปมา¹⁸
- พ.ศ.2471 ตัดถนนวิสุทธิกษัตริย์ต่อจากที่รัชกาลที่ 5 ทรงทำไว้คือตัดต่อตั้งแต่ถนนสามเสนตอนสี่แยก
บางขุนพรหม ออกถนนราชดำเนินนอกตรงกับถนนจักรพรรดิพงษ์ เพื่ให้การคมนาคม
สะดวกขึ้น และเป็นการบำรุงอนามัยด้วย¹⁹
- พ.ศ.2471 บทความเรื่อง “กะกะถนนเต็มที” เนื่องจาก โรงไม้กระดานเชิงสะพานขาว กองเสาไม้ จาก
เหล็ก ออกมานอกเขตลำเข้าไปในเขตปลูกต้นไม้ บางวันก็มีรถจอดอีกเต็มไปหมด ถนนแคบ
เข้าทุกทีไม่สะดวกแก่ผู้ไปมา นอกจากนี้บริเวณเวียง โรงหนังนครเขมรก็มีลักษณะเช่นนี้
เจ้าหน้าที่จัดการบ้าง²⁰
- 23 ก.พ.2471 ในถนนราชวงศ์ต่อเนื่องกับถนนอนุวงศ์ และถนนทรงวาดตอนกลางคืนแยกจะเอาเตียงมา
วางที่ถนน กางมุ้งนอนเสร็จ อันอาจจะทำให้เกิดอันตรายโดยไม่จำเป็นและเสียเวลา
เจ้าหน้าที่ด้วย ควรห้ามปราม²¹
- 11 เม.ย.2471 นายประสงค์ เจริญสุวรรณ ร้องเรียนใน น.ส.พ.ว่า ทางเดิมริมคู่อ.ศาลเจ้าเก่า เป็นทาง
สาธารณะและเป็นทำขึ้นสินค้าเสมอ แต่ 2 ฝากทางเดินกลับเป็นกุดงัดหมดบางวันเดินสวนกัน
ไม่ได้เลย บางตอนถ้าเดินสวนกันไม่ดีก็ตกโคลน เมื่อถามคนแจวเรือจ้างก็บอกว่า แต่ก่อนมี
เจ้าหน้าที่มาไล่บ้าง แต่ไม่ทราบมีปัญหาอะไร ยิ่งเอาของมาวางไว้มากขึ้น เมื่อถามนายตรวจ
ว่าทำไมไม่จัดการกลับบอกว่าเข้ามีหน้าที่เฉพาะริมถนนใหญ่ และก็มีคำสั่งให้ตรวจในตรอก
พอนายตรวจลองไปว่าก็ไม่สนใจอีก²²
- 27 เม.ย.2471 มีคำร้องให้เจ้าหน้าที่ตรวจสอบคู่อ.รางบ้าง รับคนมากมายจนห้อยโหนออกนอกธบาง
ครั้งก็เกิดอันตราย สำหรับบริษัทไฟฟ้าสยามก็ควรตรวจตราสายไฟ โดยเฉพาะในที่ประชุม
ชนบ้าง นอกจากนี้เสาไฟฟ้าที่ตั้งชิดกับทางรถราง ทำให้คนโดยสารรถรางเป็นอันตราย
แขนหัก ขาหัก และถึงตายบริษัทไฟฟ้าควรจัดการคู่อ.บ้าง²³

- 16 พ.ค.2471 มีข่าวว่าเดี๋ยวนี้มีพวกรถเมย์ชอบเอามาขับแข่งกันในถนนหลวงเป็นที่หวาดเสียวและเป็นอันตรายต่อผู้สัญจรไปมา มาก นอกจากนี้ถนนยังตลบไปด้ายฝุ่นละออง ไม่เห็นมีตำรวจคอยห้ามปราม²⁴
- 28 ก.ค.2471 กรมนคราทรต้องกรขยายถนนให้กว้างขึ้นเพราะการจราจรคับคั่ง ทางที่พอทำได้คือ ให้บริษัทไฟฟ้าย้ายรางรถชิตถนนและเสาโทรเลขก็ย้ายชิตถนนด้วย²⁵
- 21 ต.ค.2471 นายอำเภอมีบุรีรายงานว่ามีราษฎรเอาเรือต่อบรรทุกข้าวขนาดใหญ่ มาขึ้นคานที่ถนนริมคลองแสนแสบ ซึ่งเป็นถนนหลวงก็คขวางการสัญจรไปมา²⁶
- 7 พ.ค.2472 โรงเลื่อยชะเชิงเชิงสะพานผ่านฟ้า ปากถนนทางเข้าวัดปริณายก ทำความรำคาญแก่ประชาชนที่สัญจรไปมาทั้งทางบกและทางน้ำมาก ทางบกก็กองไม้ระเกะระกะทั้ง 2 ฝั่งวัดปริณายก ทำให้ถนนแคบขุดยานเดินไม่สะดวก ทางน้ำก็จอดแพซุงจากตลิ่งถึงกลางคลองเจ้าหน้าที่รักษาถนน คลอง ควรสอดส่องบ้าง²⁷
- พ.ศ.2473 ประกาศใช้ พ.ร.บ.รถยนต์ เนื่องจากประชาชนได้รับอันตรายจากรถยนต์เสมอๆ โดยมักเกิดเพราะขับรถเร็วเกินอัตรา ขับรถแกล้งกัน ขับรถหวาดเสียวและประมาทและในวันที่ 30 มี.ค. 2473 ได้ออกกฏเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย แก้ไขเพิ่มเติม พ.ร.บ.รถยนต์ พ.ศ.2472 พ.ร.บ.รถยนต์ พ.ศ.2473 มี 5 หมวด 42 มาตรา²⁸
- 30 ต.ค.2473-23 มี.ค.2474 มหาดไทยเสนอโครงการตัดถนนฝั่งธนบุรีมี 4 สายและถนนซอยอีก 7 สาย ทั้งนี้เพื่อเป็นการเชื่อมสะพานนคร-ธนบุรี และเป็นการรับการจราจรที่จะเปิดสะพานพุทธด้วย²⁹
- 23 ม.ค.2474 ประกาศใช้ พ.ร.บ.รถยนต์ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2474³⁰
- พ.ศ.2477 ออก พ.ร.บ.การจราจรทางบก พ.ศ.2477³¹
- รัชกาลที่ 9
- พ.ศ.2492 กระทู้ถามเรื่องการจราจร ในกรุงเทพฯ ของหลวงอังคณาบุรุษย์ ส.ส. ทางกระทรวงมหาดไทยตอบชี้แจงว่า เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เนื่องมาจากจำนวนรถที่เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมหลายสิบเท่า ถนนในชุมชนบางสายแคบมาก และยังไม่สามารถขยายถนนออกไปได้ในขณะนี้ ดังนั้นขุดยานพาหนะจึงคับคั่งมากเป็นบางเวลา แต่รัฐบาลได้พยายามจัดเจ้าหน้าที่ไปคอยควบคุมการจราจรในถนนที่เห็นว่าจำเป็นเพื่อความปลอดภัยของประชาชน ทั้งได้กำหนดให้รถขึ้นล่องได้ทางเดียวในถนนขณะที่คับแคบบางตอน ตลอดจนกำหนดความเร็ว และห้ามมิให้จอดรถทิ้งไว้ในถนนโดยไม่จำเป็นและไม่มีผู้ควบคุม เพื่อป้องกันการกีดขวางทางจราจร พร้อม

ทั้งกำหนดที่หยุดและจอดคนไว้เป็นแห่งๆไป การควบคุมการจราจรนี้ รัฐบาลมีนโยบายจัดการจราจรให้เป็นไปตามแบบสากลนิยมไปทุกๆแห่งแล้ว³²

- 24 ก.พ.2492 “จะห้ามรถบางชนิดเดินในถนนเจริญกรุง” เพื่อบรรเทาความคับคั่งยานพาหนะในเส้นทางถนนเจริญกรุงและเขาวราช วงการที่ใกล้ชิดแจ้งให้ทราบว่า รถลาก รถเข็น และรถม้าอยู่ในข่ายที่พิจารณาห้ามเดินในถนนทั้งสองนั้น แต่จะได้ผ่อนผันให้เดินได้ในเวลากลางคืน³³
- 29 ต.ค.2492 “ห้าม 3 ล้อวิ่งเจริญกรุง” อธิบดีกรมตำรวจห้ามสามล้อเปล่าวิ่งในสายเจริญกรุง เขาวราช ตั้งแต่สะพานเหล็กล่างถึงโอเดียน สายเขาวราชจากสี่แยกเฉลิมบุรีถึงสี่แยกวัดตึก ตั้งแต่เวลา 18.00 ถึง 11.00 น.และ 14.00 ถึง 17.00 น.ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป³⁴
- 18 ต.ค.2494 พาดหัวข่าว “ตัดเลน ให้สามล้อและรถยนต์” โครงการของการจราจรคือ จะแบ่งส่วนของถนนให้เป็นส่วนของรถใช้เครื่องยนต์และรถสามล้อโดยในช่วงแรก จะทดลองแผนงานนี้กับบางถนนก่อน นอกจากนี้จะซื้ออุปกรณ์เพื่อใช้ในถนนที่ให้รถวิ่งทางเดียว ได้แก่ ถนนเขาวราช และถนนเจริญกรุง³⁵
- 1 พ.ย.2475 พาดหัวข่าว “สร้างสะพานข้ามฝั่งธนบุรีว่า ผู้คนมากนักให้ระบายออกไป” จากการประชุม ค.ร.ม.เรื่องการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตพระนครธนบุรี ลงความเห็นว่าเป็นผลเมืองกรุงเทพเพิ่มมากขึ้นทุกวันเป็นเหตุให้แออัด การจราจรก็ติดขัด ถ้าจะระบายไปธนบุรีได้ก็จะดี แต่การติดต่อทางบกยังไม่สะดวก เพราะมีสะพานเชื่อมโยงเพียงสะพานพุทธเท่านั้น ถ้าได้สร้างเพิ่มอีกก็จะช่วยได้มาก จึงมีความเห็นว่าควรจัดเพิ่มขึ้นอีก 4 สะพาน ให้มีความกว้างใหญ่ขนาดสะพานพุทธฯ แล้วยังเป็นการสร้างความสำเร็จให้กับเขตธนบุรีอีกด้วย ทั้งเวลาเกิดสงครามก็เป็นทางระบายพลเมืองไปหลบภัยด้วย ที่ประชุมได้ลงมติเห็นชอบและจัดส่งให้กรมโยธาเทศบาลไปดำเนินงานแล้ว³⁶
- 10 พ.ย.2495 “ประกาศห้ามทางจราจรอีก 2 สาย บันทุกสินค้าเข้าเจริญกรุง เขาวราชไม่ได้” ประกาศโดยใช้อำนาจในมาตรา 60 แห่ง พ.ร.บ.การจราจรทางบก พ.ศ.2477 โดยห้ามรถบรรทุกสินค้าในระหว่างตอนเช้า 8.00-11.00 น.ตอนบ่าย 15.00-17.00 น.เข้า
- 1.ถนนสายเจริญกรุงตั้งแต่ถนนบ้านหม้อ และสี่กั๊กพระยาศรีจนถึงตอนใต้ของถนนสาทร
 - 2.ถนนเขาวราชตั้งแต่วัดสามปลื้ม สี่แยกวัดตึก เข้าสู่ถนนสายเจริญกรุงและสี่แยกวัดตึกจนถึงสามแยก คำสั่งนี้ปฏิบัติได้ตั้งแต่วันที่ 10 เดือนนี้ นอกจากนี้ยังห้ามรถบรรทุกสินค้าจอดในถนนพระราม 4 (ตั้งแต่หัวลำโพงถึงศาลาแดง) อีกด้วย³⁷
- 21 ธ.ค.2495 ตั้งกองตำรวจยานยนต์ ควบคุมภยันตรายจากรถยนต์³⁸

- 1 ม.ค.2496 “จะงดจดทะเบียนรถลากทุกชนิด” รัฐบาลจะเสนอร่าง พ.ร.บ.รถจ้างและรถลากโดยมีหลักการและเหตุผลว่า งดจดทะเบียนและการต่อใบอนุญาตสำหรับรถจ้าง รถลากทุกชนิดในจังหวัดพระนครธนบุรีตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2496 เป็นต้นไป เนื่องด้วยการจราจรในพระนครธนบุรีปัจจุบันนี้ไม่สะดวก มียานพาหนะประเภทและความเร็วแตกต่างกัน³⁹
- 31 ม.ค.2496 จราจรทำป้าย “หยุด” ไว้ที่ทางแยกและประกาศให้ทราบทั่วกันว่า การขับรถช้าๆ ผ่านเครื่องหมาย “หยุด” หรือไม่หยุดก็ดี เป็นการฝ่าฝืนกฎหมายทั้ง 2 ประการและถือว่าเป็นผู้ขับรถที่จะก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน นอกจากจะถูกปรับแล้วยังอาจถูกยึดใบขับขี่ด้วย⁴⁰
- 17 ก.พ.2496 “ให้รื้อลำเพ็งปรับปรุงจะขยายกว้างทั้งลำเพ็งและทรงวาด” เตรียมการรื้อลำเพ็งและบริเวณทรงวาดเพื่อขยายให้กว้างขึ้นอีก เป็นที่สะดวกแก่การจราจรและป้องกันอัคคีภัย กระทรวงมหาดไทยได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งประกอบด้วยผู้แทนกระทรวงมหาดไทย กรมตำรวจ กรมโยธาเทศบาล เพื่อพิจารณาค่ารื้อถอนอาคารในลำเพ็งและถนนสายที่ 3 ตรกถนนโยธา และถนนทรงวาดโดยจะปรับปรุงถนนให้มีแนวกว้าง 10 เมตร เพื่อสะดวกแก่การจราจร ในการนี้ถ้าอาคารบ้านเรือนผู้ใดเหลือมล้ำถนนดังกล่าว จำเป็นต้องรื้อถอนออกไปโดยทางการจะจ่ายค่าเสียหายให้⁴¹
- 15 พ.ค.2496 “ถึงพุทธกาลจักรยานสามล้อเกวียนนคร” เพื่อจะจัดระบบการจราจรในจังหวัดพระนครและธนบุรี จึงให้ลดจำนวนพาหนะซึ่งใช้แรงคนลากให้น้อยลง โดยเฉพาะรถสามล้อโดยพิจารณาตัดทอนลงทุกปี โดยกำหนดไว้ปีละ หนึ่งในสี่ (1/4) ของจำนวนที่มีทั้งหมด ด้วยการไม่อนุญาตให้ต่ออายุ ซึ่งจะหมดในปี 2500 เข้าถึงพุทธกาลพอดี เมื่อรถสามล้อหมดไป จะปรับปรุงให้มีสามล้อเครื่องมากขึ้น เพื่อให้เพียงพอับความต้องการของประชาชน และจะจัดให้มีการซื้อเครื่องวัชระยะทางมาติดตั้งด้วย เพื่อป้องกันการชุกครัดไถ่ค่าโดยสาร⁴²
- 18 พ.ค.2496 พาดหัวข่าว “จะรื้ออาคารตลาดน้อยเพื่อปรับปรุงและขยายถนนให้กว้าง” เพื่อบรรเทาการจราจร โดยเฉพาะการจราจรในถนนเจริญกรุงตอนตลาดน้อยเนื่องจาก มีทางสัญจรพอที่จะปรับปรุงขยายให้เป็นเส้นทางเดินรถได้ โดยจัดให้ยานพาหนะที่มาจากสี่พระยา เลี้ยวเข้าถนนโยธาเข้าถนนลำเพ็งแล้วทะลุออกถนนสายที่ 3 ทั้งนี้จะกำหนดให้ยานพาหนะเดินได้ทางเดียว จึงต้องมีการปรับปรุงขยายถนนลำเพ็งตอนตลาดน้อยและถนนสายที่ 3 ให้กว้างออกไป ทั้งนี้ทางการจะชดใช้ค่าเสียหายให้ตามสมควร จึงตั้งคณะกรรมการขึ้นพิจารณาต่อไป⁴³

- 24 พ.ค.2496 ในการซ่อมสร้างสะพานพระรามหก ซึ่งถูกระเบิดพังเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกเหนือจากสร้างตัวสะพานแล้ว กรมทางยังได้สร้างทางใต้สะพานขึ้นอีก ซึ่งสร้างขนานคู่ไปกับตัวสะพาน นับเป็นแห่งแรกของไทย เพื่ออำนวยความสะดวกแก่การติดต่อพระนครกับธนบุรี ซึ่งได้กำหนดจะแล้วเสร็จภายในเดือน พ.ย.ศกนี้ และทางราชการทำพิธีเปิดในเดือน ม.ค.2497⁴⁴
- 6 มิ.ย.2496 “โครงการสำเเพงยื้อหยุ่นไปอีก 1 ปี” ตามที่กระทรวงมหาดไทยได้ตกลงที่จะขยายถนนในสำเเพงออกให้กว้างขวางเพื่อสะดวกในการจราจร โดยกำหนดจะดำเนินการเร็วขึ้นบัดนี้ ต้องระงับการดำเนินงานนี้ไว้ก่อน เพราะเกี่ยวกับเงินงบประมาณในการดำเนินการนี้ ซึ่งต้องใช้เป็นสิบล้าน ในการที่จะซื้อที่ดินที่จะเวนคืนและต้องใช้งบประมาณพิเศษ ปีนี้ยังไม่พร้อมจะได้ดำเนินการในปีหน้าต่อไป⁴⁵
- ส.ค.2496 รัฐบาลออกพระราชบัญญัติเวนคืนที่ดินบริเวณเพลิงไหม้เพื่อตัดถนนใหม่ ที่ ต.จักรวรรดิ เสาชิงช้า วัดสระเกศ ตลาดบางซื่อ ตำราษฎร์⁴⁶
- 8 พ.ย.2496 “สั่งห้ามรถบรรทุกน้ำหนัก 80 ตัน วิ่งบนถนนในกรุงเทพ” ไม่ให้ถนนชำรุดและเป็นภัยต่อคนเดิน⁴⁷
- 22 ธ.ค.2496 “สร้างถนนริมน้ำเจ้าพระยาเพื่อแก้ปัญหาการจราจรคับคั่ง” คณะรัฐมนตรีเห็นว่าถนนสำคัญบางสายในพระนครไม่พอ เช่น ถนนเจริญกรุง ทั้งไม่สามารถขยายให้กว้างได้ จึงควรสร้างถนนใหม่ จะสร้างริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เริ่มตั้งแต่สะพานพุทธจนถึงปากคลองสาคร⁴⁸
- ม.ค.2497 เทศบาลคลองสาคร นำคนไปถมขยายถนนเพชรบุรีและปลูกต้นไม้ข้างทาง⁴⁹
- 9 ม.ค.2497 พาดหัวข่าว “ตำรวจจัดระบบปรับปรุงจราจรสร้างบาทวิถี ทำอุโมงค์ลอดถนน” กรมตำรวจได้จัดระบบการจราจรเสียใหม่ทั้งนี้เพื่อความเรียบร้อยและความปลอดภัยของประชาชน โดยจะจัดสร้างบาทวิถีริมถนนทุกแห่งทุกสายทั้ง 2 ด้าน มีขนาดเดินได้เรียง 4 คน ทั้งจะจัดให้มีการทำสะพานข้ามถนนบางแห่งรวมทั้งอุโมงค์ลอดใต้ถนนด้วย⁵⁰
- 13 ม.ค.2497 กระทรวงมหาดไทยได้ออกกฎกระทรวงฉบับที่ 19 ตามความใน พ.ร.บ.รถยนต์ พ.ศ.2473 มีข้อความว่า ในจังหวัดพระนครและธนบุรี ให้นานทะเบียนรับจดทะเบียนรถรับจ้างบรรทุกคนโดยสารชนิดสามล้อ จักรยานยนต์ ได้ไม่เกินจำนวน 2 พันคัน และบังคับให้รถยนต์สาธารณะทุกประเภทเครื่องวัดความเร็วซึ่งอยู่ในสภาพที่ใช้การได้และมองเห็นได้ติดไว้ที่ตัวรถทุกคัน⁵¹

- 27 ม.ค.2497 “เทศบาลกรุงเทพห้ามกองสิ่งของริมถนน” เทศบาลกรุงเทพขอประกาศให้ทราบทั่วกัน การนำสิ่งของต่างๆ มากองไว้ริมถนนและที่สาธารณะภายในเขตเทศบาลนครกรุงเทพหรือตำรวจจราจรก่อน ผู้ใดฝ่าฝืนจะดำเนินการตามหน้าที่ของเทศบาลต่อไป⁵²
- 24 ม.ค.2497 “ตำรวจขอเทศบาลร่วมมือขยายถนนเพื่อสวัสดิการของสังคม” กองบัญชาการตำรวจนครบาลได้มีหนังสือขอความร่วมมือไปยังเทศบาลนครกรุงเทพให้ช่วยขยายถนนขยายสะพานและทำทางเข้า เช่น ให้ดำเนินการลาดปูน ลาดยาง ให้ถึงขอบถนนทุกสายที่มีอยู่ในพระนครขณะนี้ เพราะการจราจรไม่สะดวกมีรถชนคนและโดนกันทุกวันและเพื่อระบายรถที่ติดกันคับคั่งทุกเช้าเย็นให้สะดวกยิ่งขึ้น และเพื่อสวัสดิภาพและความปลอดภัยของประชาชน⁵³
- 23 ก.พ.2497 “นักเรียนช่างกล 125 นาย ออกจดสิทธิรถยนต์เจริญกรุง โครงการใหญ่มาก ต่างประเทศร่วมมือเป็นแห่งแรก” ทั้งนี้เพื่อนำเสนอรัฐบาลสำหรับที่จะขยายกิจการคมนาคมบนท้องถนน
- ในการที่จะขยายถนนนี้ รัฐบาลไม่สามารถจะกระทำการเวนคืนที่ดินได้ เพราะความเสียหายอย่างหนักจะตกอยู่ที่ประชาชน จึงได้ดำริที่จะสร้างถนนผิวน้ำเจ้าพระยาขึ้น จากเชิงสะพานพุทธถึงถนนสาทรเลียบบตามริมฝั่งซ้าย (ถึงฝั่งพระนคร) ของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยตัวถนนจะอยู่ในแม่น้ำ นับเป็นถนนแรกของประเทศไทย และของทวีปเอเชียก็ว่าได้ ซึ่งนอกจากจะเป็นความสวยงามแก่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาจะจัดให้มีการขยายที่อยู่ที่อยู่แออัดไปอยู่ใต้สะพานอย่างหรูหรา มีกัตาคารบนถนน ตามโครงการกำลังปรึกษาว่าจะสร้างเป็น One way track หรือ Double way tracks
- ถนนบนผิวน้ำที่จะเริ่มสร้างกลางปี พ.ศ.2497 นี้แน่นอน⁵⁴
- 13 พ.ค.2497 “ให้โยธาเทศบาลแก้ถนนกรุงเทพเป็นคอนกรีต” เนื่องจากทางการได้พิจารณาเห็นว่าถนนทุกสายในกรุงเทพลาดยางเป็นส่วนมากและชำรุดทรุดโทรมรวดเร็ว ไม่นั่นคงถาวร ซึ่งต้องเสียเงินซ่อมแซมทุกปี ค.ร.ม.จึงลงมติเห็นสมควรให้ทำการเปลี่ยนและสร้างเป็นถนนคอนกรีตทั้งหมดโดยให้กรมโยธาเทศบาลดำเนินงานจัดสร้างให้เสร็จภายใน 3 ปี⁵⁵
- 3 ส.ค.2487 “เทศบาลขอให้ย้ายสถานีรถไฟปากน้ำ ไปตั้งต้นที่คลองเตยเพื่อขยายถนน”⁵⁶
- เม.ย.2498 พาดหัวข่าว “ตำรวจค้านเรื่องสร้างวงเวียน ละครน้ำพุตามสี่แยก” เนื่องด้วยเทศบาลนครกรุงเทพได้ดำเนินการปรับปรุงขยายถนนเพชรบุรีให้กว้างขึ้น โดยถมคลองฝั่งท่อน้ำแบบต่างประเทศและเรือสะพานราชเทวีเสียเพื่อทำวงเวียนตรงบริเวณ 4 แยก จะได้มีการสร้างน้ำพุขนาดใหญ่ในวงเวียนดังกล่าวเพื่อให้ดูสวยงาม แต่ทางตำรวจได้แสดงความเห็นคัดค้าน

ว่าวิธีสร้างน้ำพุและวงเวียนตามสี่แยกนั้นเป็นที่ล้าสมัยแล้ว เพราะทำให้การสัญจรของ
 ยวดยานต้องยุ่งยากไม่มีตรงตามแผนการปรับปรุงการจราจรแบบใหม่ของการจราจร
 นอกจากนั้นน้ำจากน้ำพุทำให้ถนนเปียกและสกปรกเป็นอันตรายต่อยวดยาน แต่
 นายกเทศมนตรีนครกรุงเทพฯไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของทางตำรวจเพราะขัดกับนโยบาย
 สร้างกรุงเทพฯให้สวยงาม จึงสั่งเจ้าหน้าที่ดำเนินการต่อไป⁵⁷

- 25 เม.ย.2498 ตำรวจเตือนผู้ขับขี่ยวดยานห้ามแก๊วรถกลางถนน หากเกิดอุบัติเหตุประการใดๆ ให้รีบจัดการ
 เข้าไปแอบซัดขอบทางโดยเร็ว อย่าได้แก้ไขในถนนหรือทางแยก หากปรากฏว่าผู้ใดฝ่า
 ฝืน ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจท้องที่จัดการเปรียบเทียบปรับหรือส่งฟ้องศาลต่อไป⁵⁸
- 1 มิ.ย.2498 “ใช้ไฟฟ้าอัตโนมัติจราจรใหม่” เนื่องด้วยทางกรมตำรวจได้พิจารณาเปลี่ยนระบบ
 จราจรในถนนเยาวราชใหม่เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยปลอดภัยแก่ยานพาหนะและผู้
 สัญจรไปมา กรมตำรวจจะได้จัดให้มีสัญญาณไฟสีเขียวแดงอัตโนมัติเปิดเองมีจังหวัด 50
 วิทนาห์ และมีไฟกระพริบสีเหลืองเป็นสัญญาณให้คนเดินข้ามด้วย ขณะนี้ทางการตำรวจ
 กำลังรีบเร่งติดตั้งโดยด่วนอยู่⁵⁹
- 8 มิ.ย.2498 “ตำรวจพบวิธีแก้ปัญหการจราจร โดยให้เพิ่มโทรศัพท์” เนื่องจากนักธุรกิจผู้ต้องการใช้รถ
 เพื่อความรวดเร็วมีจำนวนมาก ทางกรมตำรวจนครบาลได้ดำริวิธีแก้ไขโดยการร่วมมือกับ
 องค์กรโทรศัพท์ด้วยการขอให้เพิ่มจำนวนเครื่องรับโทรศัพท์ให้มากขึ้นในเขตพระนคร
 และธนบุรี และให้ความสะดวกในการใช้โทรศัพท์มากขึ้น⁶⁰
- 10 ก.ค.2498 “เทศบาลหารายได้วิธีใหม่โดยการเก็บค่าจอดรถ” โดยจะเลือกเก็บเฉพาะถนนที่มียวดยาน
 คับคั่งในขั้นแรกนี้จะเลือกเอาถนนเยาวราชก่อน โดยกำหนดและสถานที่จอดรถมีปากกิ้ง
 มิเตอร์ติดไว้⁶¹
- 26 ส.ค.2498 “จราจรจะใช้อิเล็กทรอนิกส์ตามสี่แยก” เครื่องที่ส่งซท้อมาใช้คือเครื่อง Electronic System ซึ่ง
 เป็นแบบที่ใช้ในอังกฤษ เครื่องนี้จะทำงานแบบเดียวกับป้อมไฟจราจรอัตโนมัติไม่ต้องมี
 ผู้ควบคุม กรมตำรวจได้สั่งซื้อไว้แล้วสำหรับใช้ในพระนครแห่งแรก⁶²
- 17 มิ.ย.2499 “ดำริตั้งเครื่องเก็บค่าจอดรถยนต์ริมถนนเขตเทศบาล” นายฉัตร ศรียานนท์ เทศมนตรีนคร
 กรุงเทพฯได้เดินทางไปดูกิจการต่างๆ ณ ต่างประเทศ เมื่อเร็วๆ นี้ เสนอเทศมนตรีให้พิจารณา
 จัดตั้งเครื่องปาร์คกิ้งมิเตอร์ เครื่องเก็บค่าจอดรถริมถนน เพราะเห็นต่างประเทศทำ
 กัน สำหรับประเทศไทยยังไม่มีและบริเวณที่ตั้งเครื่องจะจัดให้มีคนดูแลความปลอดภัยของรถ

- ด้วย โดยจะออกเทศบัญญัติต่อไป จะตั้งเป็นแห่งๆ ไป โดยเริ่มขึ้นตามโรงพยาบาลใหญ่ๆ ก่อน⁶³
- 14 ธ.ค.2499 สั่งขยายถนนไปคอนเมืองและพระโขนง นายกรัฐมนตรีรายงานในที่ประชุมว่ารัฐบาลอเมริกันจะได้รับพิจารณาช่วยเหลือเกี่ยวกับการจราจรในทางสายไปคอนเมืองและทางสายไปพระโขนง ซึ่งปรากฏว่าการจราจรคับคั่ง⁶⁴
- 5 มิ.ย.2502 “นายกเห็นชอบโครงการสร้างถนนลอดทางรถไฟ” เทศบาลนครกรุงเทพได้มีโครงการสร้างถนนรถยนต์ลอดทางรถไฟที่ราชวิถีและยมราชเพื่อแก้ปัญหาการจราจรได้สะดวกรวดเร็วขึ้น⁶⁵
- 31 ม.ค.2504 กทม.จะออกกฎหมายเวนคืนที่ดินเพื่อทำซอยแยกจากถนนใหญ่ ขยายซอย นายชำนาญ ยุวบูรณ์ นายกเทศมนตรีกรุงเทพได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาการสร้างถนนซอยแยกจากถนนใหญ่เข้าไปให้ครบทุกตรอกทุกซอย ตามที่ประชาชนร้องทุกข์มานั้น ทางเทศบาลมีโครงการที่จะทำเต็มที่แต่ติดขัดปัญหาข้อเดียวคือเอกชนบางรายในตรอกซอยนั้นๆ ไม่ยอมสละที่ดินบางส่วนให้ เช่น ตรอกแคบไปจะขอขยายให้กว้างขึ้นหรือกรรมสิทธิ์บนผืนที่ดินในซอยนั้นๆ เมื่อเทศบาลปรับปรุงให้ดีแล้วก็ควรโอนเป็นที่สาธารณะ ซึ่งผู้มีสิทธิ์เจ้าของที่ไม่ยอมปัญหานี้ได้เรื้อรังทับถมมานานแล้ว คิดว่าถ้าไม่แก้ไขวิธีอื่นก็จะใช้อำนาจทางกฎหมายคือเวนคืนที่ดินกันบ้างเพื่อให้ประชาชนได้รับความสะดวกและเป็นสุขขึ้น⁶⁶
- 9 ก.ย.2504 คณะกรรมการวิจัยป้องกันอุบัติเหตุบนท้องหลวง แจ้งว่าจะกวาดล้างผู้ทำผิดกฎจราจร และให้มีการปรับปรุงถนนบางสายที่คับแคบให้กว้างและริมถนนไม่ให้มีกองวัสดุใดๆ วางกองไว้ใกล้ทางเดินรถ สายใดที่มีการจราจรคับคั่งให้ขีดเส้นทางเดินสำหรับประชาชนเดินข้ามถนน หากไม่ข้ามทางที่กำหนดจะถูกจับกุมหรือปรับตามกฎหมาย⁶⁷
- 28 ต.ค.2504 การแก้ไขปัญหาการจราจรติดขัด โดยการกำจัดโคเวต้ารถขาเข้าทางรถที่ห้ามไม่ได้เด็ดขาดที่ทำอยู่คือตั้งกำแพงภาษีสูง⁶⁸
- ม.ค.2506 กระทรวงมหาดไทยจะให้เลิกสามล้อเครื่อง และรถถีบภายในปี 2508 เพื่อแก้ปัญหาจราจรติดขัด และเพื่อความปลอดภัย⁶⁹
- มี.ค.2506 กระทรวงคมนาคมมีโครงการย้ายสถานีรถไฟกรุงเทพไปอยู่ย่านพลโยธิน บางชื่อ จะใช้งบประมาณ 900 ล้านบาท⁷⁰
- เม.ย.2506 กรุงเทพมหานครสร้างสะพานข้ามถนนแห่งแรกที่สี่แยกประตูน้ำ ถ้าได้ผลจะสร้างที่อื่นๆอีก

- พ.ค.2506 การไฟฟ้านครหลวงส่งเลิกเดินรถรางในถนนพระราม 4 เนื่องจากการประปาจะฝั่งท่อโดยปิดถนนเจริญกรุง⁷²
- มิ.ย.2506 ตำรวจจราจรห้ามรถบรรทุกเข้าเขตเทศบาล ตั้งแต่เวลา 7.00 น.-9.00 น.ทุกวัน วันวันหยุดราชการ⁷³
- มิ.ย.2506 กระทรวงมหาดไทยจะให้เลิก 3 ล้อเครื่องและรถแท็กซี่ 2 ประตุ กำหนดมาตรฐานรถแท็กซี่ต้องมี 4 ประตุ⁷⁴
- ต.ค.2506 ประชาชนย่านประตูน้ำไม่เห็นด้วยกับการสร้างสะพานลอยที่สี่แยกประตูน้ำ เนื่องจากทำให้กิจการค้าตกต่ำไป⁷⁵
- เม.ย.2507 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นด้วยกับการรถไฟ ยังยั้งการย้ายหัวลำโพงไปอยู่บางซื่อ โดยจะจัดโครงการแก้ไขบริเวณทางรถไฟตัดผ่าน⁷⁶
- มิ.ย.2507 นายเทรรมเมอร์ ผู้เชี่ยวชาญการจราจรสหรัฐอเมริกา ได้ผลสรุปการแก้ปัญหาการจราจรดังนี้ 1.เลิกใช้พาหนะความเร็วต่ำ 2.ขยายตรอกซอยให้เชื่อมกับถนนใหญ่ 3.ปรับปรุงผิวจราจร⁷⁷
- ส.ค.2507 จอมพลถนอมให้รักษาน้ำพุ และวงเวียนว่าสวยงาม ไม่ควรรื้อ จะเพิ่มไฟสัญญาณให้⁷⁸
- มิ.ย.2508 การรถไฟ จะรื้อถอนอาคารพักสินค้าบริเวณหัวลำโพง และปรับปรุงเป็นลานจอดรถ⁷⁹
- ก.พ.2509 เทศบาลจะสร้างที่จอดรถ ชั้นทันสมัยบริเวณประตูน้ำหรือหัวลำโพง⁸⁰
- มี.ค.2509 ระเบียบโครงการสร้างแม่น้ำที่ท่าช้างวังหน้า เพื่อรอดูโครงการขยายถนนบำรุงเมืองและสะพานกษัตริย์ศึก⁸¹
- ต.ค.2509 เทศบาลมีโครงการขุดอุโมงค์ที่วงเวียนราชเทวี สร้างสะพานลอยให้ผ่านชุมชนอีก 4 แห่ง⁸²
- ม.ค.2510 เทศบางตั้งบริษัทรถลอยฟ้าเป็นเทศบาลิษฐ์ร่วมกับฝรั่งเศส⁸³
- ก.ย.2510 กรมตำรวจจะกำหนดถนนสายที่จะอนุญาตให้ 3 ล้อเครื่องวิ่งได้⁸⁴
- ธ.ค.2510 ผู้เชี่ยวชาญเสนอเทศบาลทำถนนเลียบบแม่น้ำจากท่าเรือคลองเตย จนถึงสะพานกรุงเทพฯ โดยยกระดับให้สูงกว่าระดับแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อเป็นเขื่อนป้องกันน้ำท่วม⁸⁵
- ต.ค.2511 กรมตำรวจดีใจที่ พล.ร.ต.ชลิต นายกเทศมนตรีคนใหม่ จะติดตั้งสัญญาณไฟแทนที่จะทำวงเวียนเหมือนชุดเก่า⁸⁶
- พ.ย.2511 เทศบาลจะรื้อวงเวียนที่มักสั่นและติดสัญญาณไฟแทน⁸⁷
- ธ.ค.2511 จะเปิดการเดินเรือทางแม่น้ำตั้งแต่ถนนตกถึงบางขุนพรหม⁸⁸
- มี.ค.2512 กระทรวงพัฒนาแห่งชาติ จะสร้างสะพานลอยที่ทางข้ามรถไฟยมราชและราชเทวี และตามสี่แยกสำคัญอีกหลายแห่ง⁸⁹

- ก.ค.2513 องค์การ ร.ส.พ.จะสร้างสถานีขนถ่ายสินค้านครกรุง แก้ปัญหาจราจรติดขัด 3 แห่ง คือ สายเหนือ สายตะวันออกเฉียงเหนือ สายตะวันออก สายใต้ โดยให้รถขนาดเล็กลงถ่ายสินค้าจากรถบรรทุกขนาดใหญ่⁹⁰
- ก.ย.2513 กรมตำรวจวิจัยพบสาเหตุจราจรติดขัดเนื่องจากโรงเรียนที่มีชื่อเสียงมีนักเรียนจากที่ไกลๆ ควรจะปรับปรุงมาตรฐานการศึกษาให้ใกล้เคียงกันเพื่อให้นักเรียนเรียนหนังสือใกล้บ้าน⁹¹
- ม.ค.2514 จะให้รถแท็กซี่จอดรับผู้โดยสารในถนน 10 สาย จำนวน 9,000 คัน⁹²
- ม.ค.2514 กรมตำรวจจะอนุญาตให้ 10 ล้อวิ่งได้ในถนนบางสาย ตลอด 24 ชั่วโมง⁹³
- ม.ค.2514 กระทรวงมหาดไทยอนุมัติเพิ่มแท็กซี่ 4,500 คัน โดยมีเงื่อนไขต้องจอดรับผู้โดยสารในจุดที่กำหนดให้⁹⁴
- ม.ค.2514 รัฐบาลอนุมัติเงินอุดหนุน 30 ล้านบาท เพื่อสร้างถนนวงแหวนเชื่อมฝั่งพระนคร-ธนบุรี 30 เมษายน 2505 นายกรัฐมนตรีได้รื้อรางรถไฟสายปากน้ำ เริ่มตั้งแต่หัวลำโพง โดยปรับปรุงขยายถนนพระราม 4 จนถึงคลองเตย⁹⁵
- มี.ค.2514 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริสร้างถนนลอยแบบฟรีเวย์ จากบางนาหรือสะพานพระโขนง เข้าสู่ถนนพระราม 4 ไปทางด้านตะวันตก จึงให้สำนักผังเมืองและเทศบาลเป็นผู้รับผิดชอบ⁹⁶
- มี.ย.2514 เทศบาลให้ความเห็นคนไม่นิยมข้ามสะพานลอย ดังนั้นจะสร้างอุโมงค์แทนที่หน้าจุฬาฯ โดยออกเงินให้คนละครึ่ง โดยคณะวิศวกรรมศาสตร์ออกแบบ⁹⁷
- มี.ย.2515 คณะปฏิวัติประกาศเวนคืนที่ดินเพื่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลบางรัก ย่านนาวา คลองสาน บางยี่เรือ บุคคโล⁹⁸
- ก.ย.2515 ปลัดกระทรวงคมนาคมเห็นด้วยกับการสร้างโมโนเรล ซึ่งเอกชนลงทุน คณะกรรมการแก้ไขจราจรกำลังพิจารณา⁹⁹
- ก.ย.2518 คณะรัฐมนตรีอนุมัติโครงการทางด่วน 3 สาย คือ ดินแดง-ท่าเรือ บางนา-ตลาด-ท่าเรือ ดาวคอง-ท่าเรือ¹⁰⁰
- มี.ย.2519 กรุงเทพมหานครจะสร้างสะพานลอยราชเทวีและสี่แยกอโศก¹⁰¹
- ต.ค.2519 อนุมัติเงิน 31 ล้านบาทซ่อมถนน 17 สาย หลังน้ำท่วม¹⁰²
- ก.พ.2520 กรุงเทพมหานคร จะสร้างอุโมงค์ลอดถนนที่อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิแทนสะพานลอยเพื่อรักษาทัศนียภาพ¹⁰³

- ส.ค.2521 ผบ.กองตำรวจจราจร หมดหวังจราจร คอมพิวเตอร์ ว่าพื้นถนนยังไม่ได้มาตรฐาน และมีการขุดถนนบ่อยครั้ง มีปัญหาน้ำท่วมทำให้เป็นอุปสรรค¹⁰⁴
- มิ.ย.2522 ประชาชนแสดงความคิดเห็นคัดค้านการสร้างศูนย์การค้าที่สามเหลี่ยมพหลโยธินว่าจะทำให้เกิดจราจรติดขัด¹⁰⁵
- ต.ค.2524 การรถไฟมีโครงการยกระดับทางรถไฟที่ติดกับถนน 11 จุดในกรุงเทพมหานคร¹⁰⁶
- ม.ค.2525 ขสมก.ร่วมกับรถไฟ บขส.จะสร้างสถานีขนส่ง 4 มุมเมืองเพื่อแก้ปัญหาจราจรติดขัด¹⁰⁷
- ก.พ.2525 กรุงเทพมหานครทบทวนหาฬิกาและวงเวียนเล็กจนหมดแล้ว โดยให้เหตุผลว่ากีดขวางการจราจรในการเดินทางไปสะพานพุทธ¹⁰⁸

5.3.4 ปัญหาเกี่ยวกับตึกแถว

- รัชกาลที่ 5 ร.5 โปรดเกล้าฯให้ขยายถนนบำรุงเมืองซึ่งสร้างมาแต่ ร.4 เพิ่มขึ้นอีก 6 ซอก และแก้แนวถนนให้ตรงกันและกว้างเสมอกัน ประกอบด้วย “ตึกและโรงร้าน” ที่เป็นร้านค้าและสร้างไว้แต่เดิม “ก็สั้นๆยาวๆเล็กๆใหญ่ บัดนี้ก็ชำรุดทรุดโทรมไปเป็นอันมากไม่เป็นที่หมดจดงดงาม” จึงให้สร้างทำตึกใหม่ “ให้งามแก่บ้านเมืองและไม่ให้เป็นที่รื้อนใจแต่ท่านทั้งหลายทั้งปวง” โดยใช้เงินพระคลังข้างที่ ส่วนถ้าใครจะสร้างตึกโดยออกทุนเองก็สามารถทำได้ จะมีขาดกว้างแคบเช่นไรก็ได้แต่ผู้สร้างแต่ต้องมีหลังคาสูงและด้านหน้าเหมือนกับตึกที่หลวงสร้าง การสร้างขึ้นจะสร้าง “ทั้งสองข้างถนนจนตลอดถึงประตูใหญ่ออกไปวัดสระเกศ”¹
- 10 ช.ค.2434-12 ต.ค.2435 กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ ขอให้กรมนครบาลจัดการไต่ราษฎรที่ปลูกเรือนในที่ๆ ทรงซื้อให้น้องชาย ด้วยเพราะจะเอาที่มาปลูกเรือนแถวให้เช่า²
- 10 ต.ค.2438-20 พ.ย.2439 กรมหมื่นทิพย์ กราบทูลเรื่องสร้างตึกแถวบริเวณริมถนนเชิงสะพานเลี้ยว ว่าเนื้อที่ริมถนนสามเสนตำบลเชิงสะพานเลี้ยว ที่กรมโยธาได้รื้อตำหนักพระองค์เจ้าการญจโนภาส พระองค์เจ้านันทวรรณ และหม่อมเจ้าในกรมหมื่นบริรักษ์นั้น บัดนี้ได้ลงมือรื้อแลทำคองจะแล้วเสร็จได้ในเร็วๆนี้ แต่เห็นด้วยเกล้าฯ ว่าควรจัดการก่อสร้างให้สำเร็จไป เพราะรื้อตำหนักย้ายมาปลูกนี้ เมื่อทำขึ้นแล้วไม่มีที่กำบัง จะต้องทำรั้วกำแพงกันเป็นเขต ถ้าสร้างตึกขึ้นแล้วตึกเป็นขอบเขตอยู่เองไม่ต้องเปลืองเงินค่ารั้วกำแพงด้วย อนึ่งที่เวลานี้ใกล้ถนนก็ทำเป็นตึกหรือโรงเช่า แล้วมีผู้เช่าเต็มทั่วไปแทบทุกถนน ในถนนสายนี้มีผู้ทำขึ้นก็เช่าเต็มเช่นกัน ข้าราชการอยู่ได้ ให้ปรึกษากับกระทรวงคลังฯ³

รัชกาลที่ 6

- 20 ก.พ.2454 กระทรวงธรรมการมีหนังสือกราบทูลพระเจ้าอยู่หัว ขอโอนที่ดินระหว่างตึกแถวถนนพายุรัต กับบริเวณโรงเรียนวัดราชบูรณะ
- กระทรวงธรรมการได้เปลี่ยนแปลงบ้านในบริเวณ ตั้งแต่ด้านข้างถนนจักรเพชร ถนนตรีเพชร เพื่อทำให้เกิดความสะอาดเรียบร้อยสวยงาม โดยเปลี่ยนโรงแถวไม้สังคโปร์ ซึ่งรกรุงรังให้เป็นตึกถมดิน ขุดรางทำท่อเปิดทางให้น้ำออก และกีดที่จะทำให้เป็นตึกให้หมดในบริเวณนั้น เพราะมีปฏิภูมอยู่มาก และที่ดินที่จะโอนกันนั้น มักเป็นที่เช่า ที่ผู้เช่ามักทิ้งปฏิภูมต่างๆ สกปรก กระทรวงธรรมการจึงขอโอนเพื่อมาจัดสถานที่เองทรงอนุญาต⁴
- 4 ม.ค.2458 มีรายงานจังหวัดพระประแดงมายังกระทรวงนครบาลว่า ด้วยการสอบสวนที่ดินแขกอัลดุลลา ซึ่งรื้อว่าถูกบังคับให้หรือห้องแถว 14 ห้อง ได้ความว่าที่รายนี้ แขกอัลดุลลาไปปกครองโดยไม่มีสิ่งสำคัญ และเป็นทีใกล้ป้อมจักรกรด ไม่ควรให้คำรื้อถอน⁵
- 15 ส.ค.2458 เจ้าพระยาอมราชเสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้ออกประกาศห้ามการปลูกสร้างเรือนโรงกำบังด้วยไม้ขัดแตะ หรือด้วยแผงด้วยใบไม้ขึ้นในที่ตำบล ซึ่งเกิดเพลิงไหม้เมื่อ 14 ส.ค. 2458 ที่ริมถนนเจริญกรุง ตำบลหลังวัดโชนาราม ท้องที่อำเภอบางรัก ซึ่งเกิดจากเรือนโรงปลูกกรงรักด้วยพัสดุเป็นเชื้อเพลิง⁶
- 22 พ.ย.2458 เจ้าพระยาเทเวศร์วงษ์วิวัฒน์ ขอพระราชทานที่ดินที่ตำบลพาหุรัศมีถนนเฟื่องนคร มีเนื้อที่ 19 ไร่ 1 งาน ซึ่งเคยเป็นของหม่อมเจ้าเพิ่มได้โอนโอนให้กระทรวงพระคลังฯ มีตรอกอยู่ตรอกหนึ่ง เรียกว่า “ตรอกวัดญวน” เชื่อมจากถนนเฟื่องนครไปออกถนนตรเพชร การขอที่ดินรายนี้ก็เพื่อจะขยายตรอกดังกล่าวให้เป็นถนน ก็จะขยายออกอีก 10 เมตร พระยาเทเวศร์คาดว่ามีผู้ปลูกสร้างโรงแถวขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อรัฐบาลในด้านการเก็บภาษี⁷
- 22 ธ.ค.2460 นายอำเภอจักรวรรดิมีหนังสือพระยาเพชรปารี อธิบดีกรมพระนครบาลเรื่องคำร้องของนางบุญล้อมว่าได้สอบสวนแล้วได้ความว่า บริษัทลูนไทยกับบริษัทเชียงไฮ อินชุกรันคอมปานี ได้ว่าจ้างเหมาให้นายชุ่นเฮงหลงเป็นผู้ก่อสร้างตึก 3 ชั้น ในที่ดินของบริษัททั้ง 2 นั้น แต่มีที่ดินติดกับที่นางบุญล้อม ซึ่งมีกำแพงบ้านอยู่ติดกันเป็นกำแพงเก่า และตรวจสอบการขุดพบว่า ถ้าขุดต่อไปจะมีอันตราย แต่บริษัทนั้นก็จะต้องขุดเพื่อลงปักเสาเข็มให้ฐานตึกมั่นคง จึงมีหนังสือมายังอธิบดีขอทราบการที่จะทำต่อไป (ไม่ปรากฏหลักฐานคำตอบจากอธิบดี)⁸
- 10 เม.ย.2461 พระอินทรารักษ์กับหม่อมหลวงแจ่มราชจินดา ถวายฎีกาขอปลูกห้องแถวในที่ของตนเองข้างถนนกรุงเกษมริมคลองผดุงขึ้นใหม่ที่ได้อุทิศเพลิงไหม้ กระทรวงนครบาลได้ห้ามไว้เรื่องนี้กระทรวงนครบาลได้ชี้แจงว่า “ถนนในกรุงเกษมมีทางรถรางเดินใกล้ชิดติดกับถนน

และทั้งยังไม่มีทางเดินเท้าสำหรับมหาชน ถ้าอนุญาตให้ปลูกสร้างบ้านเรือนหรือห้องแถว ขึ้นในที่ดินซึ่งเป็นทางเดินเท้าแล้ว มหาชนเดินไปมากก็ต้องเพินในถนนที่ริมทางรถจะเป็น เหตุให้มีอันตรายได้”

รัชกาลที่ 6 ทรงรับสั่งในเรื่องนี้ว่า ผู้ร้องฎีกายังมีห้องอีก 80 ห้องที่ปลูกอยู่แล้ว ห้ามไม่ให้ห้าม กระทรวงนครบาลควรจัดการให้ยุติธรรม คือต้องคิดไม่ให้มีการปลูกสร้างเช่นนั้นตลอดไป เช่นเดียวกันกับรายฎีกาเพื่อให้เกิดความสะดวกและงดงามแก่พระนครสืบไป

เจ้าพระยามรราชได้ให้ความเห็นว่า การปลูกสร้างในที่ริมคลองผดุง ต้องเว้นที่สำหรับเป็น ทางเดินเท้ากว้าง 2 เมตร 50 ซม.ตามประกาศพระบรมราชโองการรักษาที่ดินริมถนน ระหว่างคลองผดุง ลงวันที่ 21 ก.ค.117 และต้องปลูกสร้างตามแบบซึ่งกรมสุขาภิบาล กำหนด ไม่ให้รกรุงรังด้วย”

5 มิ.ย.2463

หลวงประธานัญญเขต (เฉลิม กาญจนาคม) มีหนังสือกราบทูลว่าบิดามารดาของหลวง ประธานฯมีที่ดินอยู่หัวลำโพงนอก เมื่อ รศ.110-112 ที่ดินแปลงนี้ถูกตัดถนนพระราชสี และ ตั้งสถานีรถไฟสายปากน้ำ เหลือที่อยู่ริมคลองหัวลำโพงนอก ยาวตามถนน 6 วา ลึกถึงริม คลอง 10 วา แต่หลักบานตราแดงถูกยึดไปด้วย เจ้าพนักงานจึงเก็บค่าเช่าในฐานะที่หลวง ครั้น พ.ศ.2451 กรมพระคลังข้างที่ได้สร้างตึกในที่แปลงนี้ได้ 4 คูหา ติดต่อกับตึกซึ่งต่อมา จากเชิงสะพานเจริญสวัสดิ์ จึงถูกไล่ที่ไปเช่าที่อื่นอยู่ จึงขอพระราชทานตึกของพระคลังข้าง ที่ที่ได้ปลูกสร้างลงในที่ดินนั้นและที่ดินนั้นเป็นกรรมสิทธิ์¹⁰

7 มิ.ย.2469

ผู้ว่าราชการจังหวัดมณฑลบุรีมีหนังสือพระยาสุรบดีมนตรีสุรินทรฤทธิชัย สมุหพระนครบาลว่า ที่ดินหลวงที่จังหวัดมณฑลบุรีใกล้สถานที่ราชการ มีราษฎรมาปลูกสร้างห้องแถวและบ้านเรือน อยู่มากไม่เป็นระเบียบ เกะกะขัดขวางแก่สถานที่ราชการ และบางแห่งมีความสกปรก โสโครกไปด้วยสิ่งปฏิกูล บ้านแถวเหล่านี้มักจะไม่มียกหนังสือสัญญาเช่า หรือถ้ามีก็หมดอายุ สัญญาเช่าแล้ว จึงขอให้กรมตรวจเงินแผ่นดินให้จัดการปลูกเสียใหม่ สมุหพระนคร บาลได้สั่งให้ทางจังหวัดมณฑลบุรีได้สวนบรรดาเจ้าของห้องแถวบ้านเรือนที่ปลูกในที่หลวง เพื่อส่งเรื่อง ไปให้กรมตรวจเงินแผ่นดินจัดการเรียกหนังสือสัญญาเช่าและได้ตอบเกี่ยวกับ เรื่องจัดสร้างสถานที่พักราชการให้เป็นระเบียบว่าทางกรมพระนครบาลยังไม่มีเงิน แต่ใน ส่วนที่เป็นสาธารณะประโยชน์ก็ให้ทางจังหวัดพิจารณาบังคับหรือถอนโดยมิให้ราษฎร เดือดร้อน¹¹

3 ก.ย.2471 หนังสือพิมพ์ศรีกรุงลงว่า มีผู้ให้ความเห็นว่าเดี๋ยวนี้บ้านเมืองเจริญขึ้นมาก แต่การทำฟุตบอลกลับเสื่อมลง เพราะเดี๋ยวนี้ฟุตบอลไม่มีการเทปูนตั้งแต่ก่อนทำเพียงปรับดินให้เสมอกันเท่านั้น เวลาฝนตกเลอะเทอะมาก พอถามเจ้าของตีกว่าทำไมไม่เทปูน ก็จะตอบว่าเพราะตรงนั้นเป็นหน้าที่ของกรมนคราทรต้องรับผิดชอบ และตอนที่ไปขอแปลน กรมนคราทรโยกโย้มาก พวกเราจึงแกล้งไม่ยอมทำ¹²

15 พ.ย.2471-15 เม.ย.2472 ผู้ว่าราชการการเมืองมินบุรีได้มีหนังสือถึงพระยาราชนุกูลวิบูลภักดี สมุหพระนครบาลว่า ที่ดินหลวงที่ปลูกสร้างสถานที่ราชการต่างๆ แต่เดิมทางราชการได้มอบหมายให้จังหวัดจัดการดูแล แต่ต่อมากรมรักษาที่หลวงและกัลปนา เมื่อครั้งยังเป็นกรมตรวจเงินแผ่นดิน ได้รับเอาหลักฐานต่างๆ ไปจัดการเสียเอง โดยทางศาลว่าการพระนครบาลได้ส่งไปให้มอบหมายริมบริเวณที่พักข้าราชการมีราษฎรเช่าปลูกห้องแถวทำการค้าขายและให้เช่าเสมียนพนักงานที่ไม่มีบ้านหลวงอยู่ก็ปลูกบ้านส่วนตัว เมื่อต้องย้ายหรือถูกออกจากราชการก็ยังคงพักอยู่ที่นั่น บางรายก็ขายและให้เช่ากันต่อไป การปลูกสร้างไม่เป็นแถวเป็นแนว และถูกต้องตามสุขวิทยา ผู้ที่อาศัยอยู่ในนั้นก็ถ่ายสิ่งปฏิกูลลงไว้ กับเป็นที่วิตกว่า ถ้าเกิดเพลิงไหม้จะระงับไว้ไม่ได้ แล้วอาจจะลุกลามไปถึงที่พักข้าราชการของหลวง ซึ่งปลูกสร้างเป็นแถวอยู่ใกล้เคียงกัน ผู้ว่าจังหวัดมินบุรีได้สอบสวน ได้ความว่าทางจังหวัดได้อนุญาตให้ปลูกสร้างไว้แต่ก่อนบ้าง กรมรักษาที่หลวงและกัลปนาอนุญาตให้สร้างภายหลังบ้าง พระยาศรีสารวจ เจ้ากรมรักษาที่หลวงและกัลปนามีหนังสือตอบถึงสมุหพระนครว่า ที่ดินและสถานที่ราชการจังหวัดมินบุรีนี้ เมื่อกรมฯได้รับมอบขึ้นทะเบียนไว้ ในส่วนที่มีผู้เช่ามาแต่เดิมอย่างไร ก็คงเป็นอยู่อย่างนั้นที่ว่ามีราษฎรปลูกสร้างยึดยึดเคินสมควรก็เป็นมาแต่เดิม หากกรมนี้จัดการให้ผู้นั่งผู้ใดรับเข้าใหม่ไม่ ส่วนที่จะให้หึงดต่ออายุการเช่านั้น เมื่อทางหลวงต้องประสงค์ที่ดินใช้ประโยชน์ ก็บอกเลิกเช่าได้ โดยแจ้งให้ผู้เช่าทราบล่วงหน้าก่อน ถ้ายังไม่ต้องการใช้ที่ดินก็ให้เก็บค่าเช่าไปพลาง¹³

รัชกาลที่ 9

7 ต.ค.2502 มีบทความคัดค้านการก่อสร้างตึกแถวริมคลองผดุงกรุงเกษม หน้าโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ เพราะเป็นเรื่องขัดต่อนโยบายปรับปรุงกรุงเทพฯ ให้สะอาดสวยงาม¹⁴

5.3.5 ปัญหาหาบเร่แผงลอย

รัชกาลที่ 5

- 5 ก.ย.2435 เจ้าพนักงานสนามที่ริมศาลสถิตย์ยุติธรรมได้ให้พลตระเวนในท้องที่นั้นจับไทยจีนมีชื่อ 14 คน ที่มาตั้งร้านขายของในสนามบนถนน ซึ่งห้ามปรามแล้วไม่ฟัง ส่งศาลโบริสภาเพื่อให้ทำโทษภาคทัณฑ์ให้เจ็ดหลาย แต่ด้วยเห็นว่าเป็นความผิดครั้งแรก จึงเพียงแต่ภาคทัณฑ์ไว้ หากคราวหน้าทำผิดอีก จะตัดสินปรับตามประกาศที่มีให้ตั้งร้านบนถนน¹
- 6-10 ก.ค.2443 เจ้าพนักงานกองถนนรายงานว่ามีคนตั้งขายของบนถนนบำรุงเมือง นายงานให้พลตระเวนไปห้ามปรามพลตระเวนบอกว่า นายไม่ได้สั่งให้ไล่และตนจึงเกียจขอให้นครบาลจัดการให้เด็ดขาด²
- 12-23 ก.ย.2445 จีน ฝ่ขอทำสัญญาเช่าที่ฟุตบอลริมถนน คชวงษ์-ตอนริมถนนสำเพ็ง เพื่อเป็นร้านสำหรับขายของ และจะเสียค่าเช่าเดือนละ 12 บาท เรื่องนี้ผู้บัญชาการกรมสุขาภิบาล และเสนาบดีกระทรวงนครบาลเห็นชอบด้วย เพราะจีนฝ่สัญญาจะไม่ให้เกิดการโสโครก และจะให้ถนนเมื่อใดก็รื้อทันที นอกจากนี้ที่นั่นก็เป็นที่ว่างเปล่าไม่มีประโยชน์อะไร เนื่องจากทางเดินเท้ายังทำไม่ได้ไม่ตลอด³
- รัชกาลที่ 7
- 5 ม.ค.2470 ร้องเรียนตลาดสดา สีแควจรักร์ ของเจ้าพระยาอภัยราชามหาธิบดีธรรม ตลาดตั้งริมฟุตบอลถนน คนเดินต้องออกไปเดินกลางถนนเกี่ยวกับการถูกรถชน⁴
- 23 เม.ย.2471 มีคำร้องเรียนว่า กรมนคราทรไปคูตลาดสดา ถนนจรักร์จะพบว่าคนขายของริมบาทวิถีและในตลาดโยนเศษผัก กากอาหาร และน้ำเหม็นคาวไว้ตามถนน มีถึงก็ไม่ทิ้งพื้นลงถึง กรมนคราทรจัดการว่ากล่าว⁵
- รัชกาลที่ 9
- ก.พ.2490 มีข่าวว่ามีผู้วิ่งเต้นให้กระทรวงมหาดไทยอนุญาตให้ต่ออายุสัญญาเช่าที่สาธารณะ เพื่อค้าขายในลักษณะแฝงลอย เช่น ที่หน้าไอเดียน⁶
- ม.ค.2490 ราษฎรร้องเรียนให้จัดการแก้ไขที่มีหาบเร่หน้าสดสามปลี⁷
- ส.ค.2491 กรมตำรวจสั่งจับกุมหาบเร่ 10 แห่ง⁸
- พ.ศ.2492 คำตอบกระทู้ถาม เรื่องการสั่งให้หรือแฝงลอย ในเขตเทศบาลนครธนบุรี ของนายแพทย์ โชตินุชิต สมาชิกสภาผู้แทน ถึงเหตุที่ข้าหลวงประจำจังหวัดธนบุรีสั่งให้หรือแฝงลอย ในเขตเทศบาลนครธนบุรี ว่าเป็นมาอย่างไร ผ่อนปรนหรือเลิกได้หรือไม่
- ทางกระทรวงมหาดไทยตอบว่า การสั่งรื้อนั้นได้อาศัยเหตุผลและประโยชน์ส่วนร่วมอยู่เป็นอย่างมาก ที่จำเป็นต้องรื้อนั้นก็เพื่อต้องปรับปรุงแก้ไขความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความ

สะอาดและสวยงามของบ้านเมือง ประกอบกับผู้สร้างแผงลอยดังกล่าว ไม่ได้ดำเนินการสร้างแผงลอยในลักษณะที่โยกย้ายไปมาได้ แต่เป็นการสร้างถาวรอยู่ประจำมากขึ้น เช่น บรรดาแผงลอยเฉพาะที่อยู่ตามสี่แยกและตามวงเวียนนั้นก็คขวางทางจราจร จึงให้รื้อถอนไปเมื่อหมดสัญญาเช่าหรือในโอกาสแรกที่ทำให้ได้ ไม่ได้สั่งรื้อถอนในทันที ส่วนแผงลอยอื่นๆที่อยู่ในเขตถนน บังหน้าห้องแถวก็ได้พิจารณาให้รื้อถอนไปตามโอกาส การพิจารณาสั่งทำแผงลอยนี้ ได้มีการพิจารณาอนุญาตติดต่อกันมาหลายสมัย คณะเทศมนตรี ดังนี้

พ.ศ.2483 สร้างในบริเวณคลองถม ตรอกพญาไม้ 120 หลัง

พ.ศ.2484 บริเวณสี่แยกอิสรภาพ 1 หลัง

พ.ศ.2485 บริเวณทำดินแดง ถ.เจ้าตากสิน ปลายถนนมไหสวรรค์วงเวียนเล็ก 46 เล็ก

พ.ศ.2490 บริเวณทำดินแดง ถนนประชาธิปไตย บริเวณทางรถไฟสายมหาชัย บริเวณพรานนก ถนนอิสรภาพ 27 หลัง

พ.ศ.2491 บริเวณถนนประชาธิปไตย บริเวณวงเวียนใหญ่ ถนนสมเด็จพระเจ้าพระยา 114 หลัง

พ.ศ.2492 บริเวณถนนสมเด็จพระเจ้าพระยา 25 หลัง บริเวณถนนเจริญนคร 5 หลัง บริเวณสี่แยกบ้านแขก

แต่เดิมเทศบาลนครธนบุรีได้สร้างแผงลอยในที่สาธารณะ เพื่อให้เอกชนเช่า ต่อมา พ.ศ.2490 กระทรวงมหาดไทยทราบเรื่องและเห็นว่าไม่สมควรจึงได้สั่งห้ามเมื่อ 14 ก.พ.2490 ระหว่าง พ.ศ.2491 ถึงสิ้นเดือน เม.ย.2492 นายแพทย์ โชติनुชิต เป็นนายกเทศมนตรีนครธนบุรี จึงได้พยายามให้มีการเช่าอีก แต่เปลี่ยนให้เอกชนสร้างแผงลอยแล้วยกแผงลอยให้เป็นกรรมสิทธิ์ของเทศบาล เทศบาลจึงให้ผู้นั้นเช่าต่อไป แผงลอยเหล่านี้บางแห่งรุกเข้าไปในเขตถนนหรือสี่แยก⁹

ก.ย.2492 สั่งจับกุมหาบเร่บริเวณถนนราชดำเนิน เจริญกรุง และบำรุงเมือง¹⁰

พ.ค.2493 หลวงยุกตาสวี จะสร้างตลาดสดเทศบาลให้เพียงพอ¹¹

มี.ค.2495 ขุนเลิศ นายกเทศมนตรี สั่งจับแผงลอยหน้าตลาดสำเพ็ง สั่งปรับ 20 บาท¹²

มี.ค.2495 นายกเทศมนตรีสั่งย้ายร้านค้า และ โรงเก็บของในตลาดให้ย้ายออกไปและให้หาบเร่เข้ามาอยู่แทน¹³

มี.ค.2496 เทศบาลจับกุมหาบเร่บริเวณกระทรวงยุติธรรม ศาลเจ้าพ่อหลังเมือง ให้ไปอยู่ริมกำแพงวัดมหาธาตุชั่วคราวเฉพาะในฤดูหนาว¹⁴

- พ.ค.2496 ราษฎรขอให้ห้ามตั้งแผงลอยที่วัดโพธิ์ท่าเตียน เนื่องจากอยู่ติดวัดและพระบรมมหาราชวัง แต่ไม่ปฏิบัติตาม¹⁵
- ก.ย.2496 เทศบาลชี้แจงว่าควรจะมีแผงลอยจับกุมหาบเร่ที่ไม่มีใบอนุญาต แม้ว่าจะมีการจัดสถานที่แล้ว แต่ไม่ปฏิบัติตาม¹⁶
- ม.ค.2497 เทศบาลฯ สั่งรื้อแผงลอยหน้าตลาดเจริญผล ซึ่งได้จัดให้ขายด้านหลัง สนามกีฬาแห่งชาติ แล้ว¹⁷
- ก.พ.2497 เทศบาลรื้อแผงลอยบริเวณยศเส เชียงสะพานกษัตริย์ ไกล่ตึกพิบูลธรรมซึ่งเป็นที่รับรองแขก ต่างประเทศ ทางเทศบาลจะปลูกต้นไม้แทน¹⁸
- ก.พ.2497 นายเทศมนตรีขอความร่วมมือตำรวจให้จับกุมร้านค้าที่ให้ผู้ค้าหาบเร่หลบหลีกเจ้าหน้าที่ เทศบาลและตำรวจ¹⁹
- เม.ย.2497 เทศบาลกำหนดเขตเร่ขายโดยปักป้าย จี๊ดเส้นตอกหมุด รวม 90 แห่ง ในพระนคร ยกเลิก ประกาศกำหนดเขตตั้งหาบเร่ ฉบับลงวันที่ 19 ต.ค.2496²⁰
- มิ.ย.2497 แผงค้าลอตเตอรี่ถูกจับกุม เป็นเหตุกระทบกระเทือนรายได้สลากกินแบ่งรัฐบาลรายได้²¹
- ก.ค.2497 กองสลากกินแบ่งรัฐบาลแจ้งขอผ่อนผันเทศบาล ขอให้ตั้งวางหาบเร่สลากบนทางเท้าได้ เนื่องจากเป็นรายได้ของรัฐและเทศบาลตอบผ่อนผัน²²
- ต.ค.2497 พ่อค้าแม่ค้าหาบเร่บริเวณสะพานหันหัวเม็ด 80-90 ราย ยกขบวนไปพบจอมพล ป. นายกรัฐมนตรี ยื่นหนังสือร้องทุกข์กรณีถูกเทศบาลและตำรวจจับกุมอย่างรุนแรง²³
- ก.พ.2498 ไล่อ่านค้าแผงลอยและถ่ายรูปหน้าประตูเขาดิน หลังกระทรวงวัฒนธรรม เพื่อสร้างที่พัก ข้าราชการและสโมสรวัฒนธรรมหญิง²⁴
- เม.ย.2498 เทศบาลแถลงจะจัดฟอรัมแบบตำรวจเพื่อปราบหาบเร่ตามย่านการค้า²⁵
- มิ.ย.2498 แม่ค้าหาบเร่เข้าพบ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ ขอผ่อนผันการจับกุม²⁶
- ส.ค.2498 พล.อ.มังกร พรหมโยธี มีหนังสือถึง พล.ต.ต.จำเนียร วาสนสมสินธุ์ ผบ.ตำรวจสอบสวน กลาง กรณีที่ตำรวจลดความเข้มแข็งในการจับกุม แม่ค้าเร่เร่ในคลองผดุงกรุงเกษม ที่นำ ของวางริมทาง²⁷
- ต.ค.2498 จอมพล.ป.จะจัดบริเวณคลองเตยให้ขายของ ใช้บ 6 แสนบาท²⁸
- ต.ค.2498 เทศบาลให้หาบเร่วางของชิดขอบด้านในไม่เกิน 60 ซม. ให้ขายเฉพาะอาหารเท่านั้น²⁹
- ต.ค.2498 ตั้งสมาคมหาบเร่ต่อสู้กับรัฐบาล ในขณะที่นายกเทศมนตรีไปราชการต่างประเทศ และเป็น ช่วงที่ จอมพล.ป.ให้ระงับการจับกุมหาบเร่แผงลอย³⁰

- พ.ย.2498 กระทรวงมหาดไทยแจ้งว่าจะจัดสถานที่ให้หาบเร่ 9 แห่ง และจัดสร้างตลาด 12 แห่ง³¹
- พ.ย.2498 จอมพล.ป.ตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครแก้ไขวางระเบียบหาบเร่เสียใหม่ เนื่องจากระเบียบจับกุม ทำให้หาบเร่แผงลอยวางขายจนไม่เป็นระเบียบ ผู้ว่าฯ แถลงว่า ระเบียบเก่ามีอยู่แล้ว แต่เมื่อห้ามจับกุมก็ไม่สามารถจัดให้เป็นระเบียบได้³²
- ธ.ค.2498 เทศบาลตักเตือนผู้ค้าอุปโภคบนทางเท้าซึ่งเป็นการหลีกเลี่ยงภาษีอากรและภาษีการค้า³³
- มี.ค.2499 กระทรวงมหาดไทยจะคืนอำนาจจับกุมหาบเร่ ให้แก่นายกเทศมนตรีพลเอกมังกร พรหมโยธี ซึ่งมีเจตนาดีที่จะปรับปรุงกรุงเทพฯ ให้เป็นระเบียบเป็นเมืองสวรรค์³⁴
- เม.ย.2499 พล.อ.มังกร ห้ามหาบเร่บริเวณสนามหลวงและด้านตรงข้ามโดยรอบยกเว้นหน้าศาลอาญา³⁵
- มิ.ย.2499 แม่ค้าเชิงสะพานพุทธฝั่งธนบุรี ยกขบวนร้องทุกข์ต่อนายปานจิตร เอนกวานิชย์ ผู้ว่าธนบุรี ว่าถูกไล่ที่แล้วจะไม่ทำความเดือดร้อนและขายมาหลายปี³⁶
- ธ.ค.2499 กำหนดจัดระเบียบวางขายสินค้าจำแนกตามประเภทสินค้าในตลาดนัด บริเวณพระราชอุทยานสราญรมย์³⁷
- ธ.ค.2500 แม่ค้าปากคลองตลาด 200 คน ร้องเรียนพล.โท.ประภาส จารุเสถียรให้ผ่อนผันการเข้มงวดของตำรวจ³⁸
- ค.ค.2501 เทศบาลสร้างแผงลอยบริเวณคลองโอ่งอ่าง ตั้งแต่หน้าคุกจนถึงสะพานหัน³⁹
- มี.ค.2504 จอมพลสฤษดิ์ สั่งเลิกหาบเร่แผงลอยทั้งหมดในเขตเทศบาลหลวงกรุงเทพ-ธนบุรี⁴⁰
- พ.ค.2404 เทศบาลจะตั้งเลิกรถเข็นขายของตามสาธารณะภายในสิ้นปี⁴¹
- ม.ค.2505 ตำรวจเรือแผงลอยวัดจันทารามและปรับรายละ 5 บาท⁴²
- มี.ค.2507 เทศบาลจะพิจารณากำหนดเงื่อนไขในการอนุญาตให้ใช้ล้อเลื่อนหรือห้าม ใช้ล้อเลื่อนในกรณีเร่ขายสินค้าและอาหาร⁴³
- ก.พ.2509 เทศบาลสั่งห้ามตั้งแผงขายอาหารใช้เตาไฟปรุงอาหารตามตรอกซอย ซึ่งมีนับพันเศษส่วนผู้ขายหาบเร่ยังอนุญาตต่อไป⁴⁴
- ค.ค.2509 มีข่าวจะย้ายสนามหลวงไปยังวัดราชา เนื่องจากจะสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา การจราจรรอบสนามหลวงไปยังสะพานจะแออัด⁴⁵
- ส.ค.2510 ราษฎรร้องเรียนที่ผู้ขายหาบเร่ทำความสกปรกเสนอให้จัดระเบียบหาบเร่เพื่อควบคุมความสะอาด⁴⁶
- เม.ย.2512 อตร.กล่าว ตำรวจจะปฏิบัติต่อหาบเร่ละมุนละม่อม ชั้นแรกจะตักเตือนจะปรับและจับกุมหากไม่เชื่อฟัง และทำสกปรก⁴⁷

- ก.พ.2514 ร.ท.ถวิล ระวังภัย นายกเทศมนตรี ยอมรับไม่กล้าจัดการด้วยวิธีเด็ดขาดกับผู้รื้อกล้าที่
สาธารณะวางของขายบนทางเท้า เพราะเป็นปัญหาปากท้องของประชาชน⁴⁸
- พ.ย.2514 คณะเทศมนตรีนครกรุงเทพพิจารณาย้ายสนามหลวงไปซานเมือง เพื่อปรับปรุงสนามหลวง
ให้เป็นทีสาธารณะ⁴⁹
- ธ.ค.2514 พ.ต.ทงมนตรีชัย ยอมผ่อนผันหาบเร่งขายตามตรอกซอย ส่วนถนนใหญ่และฟุบดห้ามวาง
เด็ดขาด⁵⁰
- ม.ค.2517 สนามหลวงทรุดโทรม ต้นไม้ตาย เทศบาลจะปรับปรุง จึงคิดใช้สนามหลวงชั่วคราว สั่งให้
ย้ายไปฝั่งขวาของสะพานปิ่นเกล้าฝั่งธนบุรี⁵¹
- ม.ค.2519 นายแพทย์โอภาส ธรรมวานิช รองผู้ว่า กทม.จะจัดระเบียบหาบเร่งแผงลอย ซึ่งมีกว่า 3 หมื่น
รายในที่ตั้งกว่า 200 จุด จุดสำคัญ คือ สะพานควาย บางซื่อ วงเวียนใหญ่ ประตูน้ำ บางลำพู
พาหุรัด⁵²
- มี.ค.2519 ที่ประชุมสภา กทม.กำหนดข้อบัญญัติควบคุมหาบเร่งที่ขายอาหารเครื่องดื่มให้ไปขออนุญาต
ภายใน 90 วัน ส่วนแผงลอยต้องขอใบอนุญาตภายใน 90 วันเช่นกัน ใบอนุญาตใช้ได้ 1 ปี⁵³
- ก.ย.2519 แม่ค้าตลาด โป้เบ้ขายเสื้อผ้าและจิปาถะ ร้องทุกข์กรณี กทม.ขับไล่ที่เพื่อสร้างสวนดอกไม้
แทน⁵⁴
- ม.ค.2520 นายชลอ ผู้ว่า กทม.ขอร้องให้หาบเร่งไปขายยังสถานที่ที่จัดไว้⁵⁵
- ม.ค.ย.2521 กทม.จะจัดตั้งตำรวจเทศกิจ อัตรากำลัง 300 คน เพื่อใช้ในการควบคุมตรวจตราความ
สะอาดเฉลี่ยโรงพักละ 10 คน⁵⁶
- มี.ย.2521 นายกรัฐมนตรีให้ย้ายตลาดนัดออกไปตามซานเมือง 4 มุมเมือง⁵⁷
- ก.ค.2522 กรม.ไม่อนุมัติให้หาบเร่ง แผงลอยตามทางเท้า และให้มหาดไทยจัดที่ขายบริเวณย่านสินค้า
พหลโยธินประมาณ 100 ไร่เศษ⁵⁸
- เม.ย.2523 กทม.ห้ามตั้งหาบเร่ง แผงลอยในถนนสายสำคัญที่จราจรคับคั่ง ส่วนถนนที่การจราจรเบาบาง
ให้วางขายได้ ห่างจากทางเข้าตลาด 100 เมตร เพื่อมิให้ผู้อื่นเสียกิจการค้าที่มีอยู่แล้ว⁵⁹
- ส.ค.2523 กทม.จัดระเบียบหาบเร่งแผงลอยใหม่ ทางเท้าที่กว้างถึง 3 เมตร 50 เซ็นติเมตร จะให้วางขาย
ได้ครึ่งหนึ่ง⁶⁰
- มี.ย.2524 ผ่อนผันให้หาบเร่งแผงลอย วางขาย ยกเว้นถนนายสำคัญ 106 สาย⁶¹
- ก.พ.2525 เขตพญาไทส่งตำรวจเทศกิจจับกุมหาบเร่งย่านสะพานควม จำนวน 500 ราย⁶²

5.4 ปัญหาเกี่ยวกับการขยายตัวของเมือง

5.4.1 ปัญหาเกี่ยวกับการสุขาภิบาลและผังเมือง

รัชกาลที่ 4

พ.ศ.2399 มีประกาศเรื่องป้องกันไฟไหม้ โดยที่บ้านคนไทยมักสร้างด้วยจาก ตะ กระจาดน ไม่ก่อเป็นตึก ดังนั้นจึงกำหนดให้ห้อยยาทอดเตา ก่อเตาใกล้ที่รุ่งรัง และให้ทอดเตาก่อเตาขึ้นใหม่ที่ไม่เป็นเชื้อเพลิง คือให้ทำด้วยอิฐ ปูน “ดินเหมือนอย่างเตาที่ก่อไว้เป็นตัวอย่างที่ห้องสนามหลวงริมโรงคู่ต้นทางใหญ่นั้น” ถ้าเป็นคนยากจนจะทำเช่นนั้นไม่ได้ ตะหลงเหลืออยู่เช่นเดิม ก็ให้เอาดินโคลนกับเกลบทรายประสมกันแล้ว โบกทาฝาที่ใกล้เตาเพลิงเสีย และให้วางกองฟืนไว้ห่างจากเตา¹

รัชกาลที่ 5

23-27 พ.ศ.2435 พระองค์เจ้าเกษมศรีศุก โขคมิหนังสือมาว่า ที่หน้าคลังน้ำมันเก่ามีบ้านเรือนเจ้าพนักงานและทหารปลูกอยู่เป็นที่รุ่งรังไม่สะอาดคา ให้รื้อถอนไป ถ้าเป็นเจ้าพนักงานให้เข้าไปอยู่ในคลัง²

7-8 ก.พ.2436 รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ว่า โรงบ่อนเก่าที่มุมวัง กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์ที่รื้อไปนั้นมีคนจีนมากันฝ่าด้วยไม้สังคโปร์ เกะกะไม่เรียบร้อย และยังเป็นที่ทำครัวขายของเตาไฟที่ไม่ดับ เกรงว่าจะเกิดไฟไหม้ ให้ไปจัดการป้องกันอันตราย และรื้อสิ่งรุงรุงนั้นเสีย เรื่องนี้กรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์กราบทูลว่า ที่รื้อโรงบ่อนเพื่อจะสร้างตึก แต่เงินยังไม่พอ จึงให้พวกคนจีนเช่าขายของชั่วคราวก่อน แต่รับจะจัดการเรื่องความรุงรุงเกะกะให้เรียบร้อย³

พ.ศ.2438 ร่างพระราชบัญญัติจัดที่ทำสาธารณะประโยชน์ รศ.114 ที่ต้องมี พ.ร.บ.นี้เพราะแต่ก่อนราษฎรยังมีอยู่เบาบาง กระจัดกระจาย เมื่อต้องการจะตัดถนนหรือขุดคลองก็ไม่ค่อยเดือดร้อนแก่ราษฎร เพราะราษฎรสามารถจับจองที่ใหม่ได้ และบ้านเรือนก็มุงด้วยใบไม้ไม่มีราคา แต่ปัจจุบันราษฎรมีมากกว่าเดิมมากที่ว่างเปล่าแต่ก่อนก็มีคนจับจองหมด และบ้านเรือนก็มักจะสร้างกันอย่างแข็งแรงดังนั้น เมื่อต้องการจะตัดถนนหรือขุดคลอง ถ้าไปโดนที่ใครบ้านใครก็จะได้รับความเดือดร้อน ดังนั้นจึงโปรดเกล้าฯให้ร่าง พ.ร.บ.นี้ขึ้น⁴

พ.ศ.2438 ออกพระราชบัญญัตินคราภิบาลที่เขียนขึ้นใหม่⁵

พ.ศ.2440 ได้มีผู้เสนอให้จัดตั้งหน่วยงาน ซิติเซอร์เวเยอร์ออฟฟิต สำหรับจัดทำแผนที่ของจังหวัดและเมืองใหญ่ๆ อย่างละเอียดเพื่อว่าเวลาจะทำการตัดถนน ทำสะพาน ขุดคลอง ทำร่องน้ำและอื่นๆ ในกิจการสุขาภิบาล จะได้การจัดรูปและวางโครงการเพื่อความเป็นระเบียบ⁶

- พ.ศ.2440 พระราชกำหนดสุขาภิบาลขึ้น มี 4 หมวด 22 ข้อ⁷
- พ.ศ.2440 ผู้บัญชาการกรมสุขาภิบาลรับพระราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า บรรดาโรงเลี้ยงสัตว์ต่างๆ โรงงาน เช่น โรงย้อมคราม โรงทำน้ำเคย โรงทำขนมจีน มีกลิ่นเหม็นไม่ควรตั้งอยู่ใกล้บ้านเรือนริมถนนหนทางรวมทั้งเว็จและซากสัตว์มีกลิ่นเหม็น ไม่ควรอยู่ในที่เปิดเผย ตลอดจนเรือน โรงที่มีแสงและไม่ขัดตะหรือใบไม้ที่อยู่ริมถนนทำให้ดูรุงรัง เสียบระเบียบและไม่เจริญตาแก่ผู้ผ่านไปมา ดังนั้นจึงโปรดเกล้าฯ ให้จัดการสุขาภิบาลใจความโดยย่อ คือ
1. กำหนดเขตที่จะจัดการสุขาภิบาลในเขตที่เรียกว่าจังหวัดพระนคร
 2. บรรดาขยะมูลฝอยในเขตจังหวัดพระนคร ให้ทิ้งลงถึงที่เจ้าพนักงานจัดไว้ ทำผิดปรับ 16 บาท
 3. อุจจาระและมูลสัตว์พาหนะห้ามทิ้งในถังขยะหรือถนนหนทาง นอกจากเจ้าพนักงานจะกำหนดให้ ทำผิดปรับไม่เกิน 16 บาท
 4. บรรดาสัตว์ที่ตายถ้าอยู่ตรงบ้านใคร ให้จัดการฝังให้เรียบร้อย และให้สีกจนหมดกลิ่นเหม็น ทำผิดปรับไม่เกิน 16 บาท
 5. ห้ามเทน้ำโสโครกบนถนนหนทางและทางน้ำไหล ทำผิดปรับไม่เกินคราวละ 4 บาท
 6. เว็จของใครที่ตั้งอยู่ริมถนนและส่งกลิ่นเหม็นให้เจ้าของจัดการเรียบร้อย ไม่ทำตามปรับไม่เกินคราวละ 30 บาท และต้องปรับอีกไม่เกินวันละ 5 บาท
 7. ห้ามถ่ายอุจจาระในที่ใดๆ นอกจากที่ๆ เจ้าพนักงานจัดไว้ให้ ทำผิดปรับไม่เกินคราวละ 5 บาท
 8. เว็จที่จะตั้งให้สุขาภิบาลทำข้อบังคับป้องกันการโสโครก ฝาฝืนปรับคราวหนึ่งไม่เกิน 30 บาท
 9. ถ้าผู้ใดหรือบริษัทใดจะรับจ้างขนอุจจาระไปทิ้ง ให้แจ้งเจ้าหน้าที่ก่อน เพื่อจะได้ตรวจเครื่องมือพาหนะ และต้องเสียค่าใบอนุญาตก่อน ใครไม่มีใบอนุญาตปรับไม่เกิน 30 บาท
 10. บรรดาโรงต่างๆ ที่มีกลิ่นเหม็น ห้ามตั้งในที่ใกล้ถนนและบ้านเรือน และบรรดาโรงต่างๆ ที่ส่งกลิ่นเหม็นที่ตั้งก่อนใช้ประกาศให้รื้อถอนออกไป ไม่ทำตามปรับวันหนึ่งไม่เกิน 16 บาท และให้เจ้าพนักงานรื้อโรงนั้น
 11. ถ้าใครปลูกเรือน โรงร้านเพียงอยู่ริมถนนหนทาง รกรุงรังไม่สะอาดให้จัดการให้เรียบร้อย ฝาฝืนปรับวันละไม่เกิน 10 บาท

12.ห้ามปลูกเรือนโรงร้านเพิง อันกำบังด้วยแผงหรือไม้ขัดแตะ หรือด้วยใบไม้ขึ้นใหม่ ในที่ริมถนนหนทางหลังวันที่ประกาศใช้ประกาศนี้ ฝ่าฝืนปรับวันละไม่เกิน 10 บาท

13.ให้เจ้าพนักงานกรมกองตระเวนกับอำเภอท้องที่ตรวจห้ามปราม จับกุม ผู้กระทำละเมิดประกาศนี้ และลงโทษตามพระราชกำหนดกฎหมาย⁸

พ.ศ.2441 มีประกาศจัดการความสะอาดในจังหวัดพระนคร และได้เริ่มเขตการสุขาภิบาลในเขตดังนี้ “แนวฝั่งตะวันออกแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ปากคลองบางลำพลึงไป เพียงปากคลองสะพานหันเลี้ยวเข้าคลองไปตามแนวคลอง ฝั่งข้างกำแพงพระนครตลอดไปจนออกปากคลองบำเพ็ญบรรจบแนวฝั่งแม่เจ้าพระยา”

22 พ.ค.2441 เนื่องจากการสุขาภิบาลแต่ก่อนยังไม่มีระเบียบ ราษฎรมักสร้างส้วมริมถนนหนทาง และแม่น้ำลำคลอง อันเป็นการสกปรกคั้งั้นพระยาสมุหเทศาภิบาล จึงเสนอให้จัดการสุขาภิบาลคือ ให้มีถังรับสิ่งโสโครก โดยเจ้าพนักงานจะนำไปทิ้งไว้ที่บ้านของราษฎรที่ต้องการ และตอนเช้าพนักงานก็จะนำไปใหม่ไปเปลี่ยนให้ทุกเช้า โดยราษฎรเจ้าของบ้านต้องเสียเงินเดือนละ 1 บาทต่อ 1 ถึง ในเรื่องฝุ่นฝอยก็เช่นกัน จะจัดตระกร้าให้โดยเสียเดือนละ 50 สตางค์ จัดสร้างที่ปัสสาวะสำหรับคนเดินทาง โดยเสียคนละ 1 อับ นอกจากนี้ซากสัตว์ที่ตาย เจ้าพนักงานก็จะนำไปทิ้งให้โดยเสียเงินต่างหาก เช่น ถ้าเป็นม้าตายเสียตัวละ 4 บาท แมวตัวละ 1 เพื่อ ทั้งนี้ได้ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษาฉบับที่ 8¹⁰

19 พ.ย.2441 รัชกาลที่ 5 มีพระบรมราชโองการให้กรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ประกาศว่า เนื่องจากได้เกิดเพลิงไหม้ในท้องที่ถนนเจริญกรุงใกล้ตำบลสามแยก เพราะโรงเรือนแถวนั้นสร้างด้วยไม้ หลังคามุมจาก มีแผงเพิงทำด้วยใบไม้ อันทำให้เกิดเพลิงไหม้และลุกลามไปได้ง่าย และยังคงไม่สะอาดดารกรุงรัง ดังนั้นจึงห้ามไม่ให้ผู้ใดปลูกสร้างโรงเรือน ที่ทำด้วยไม้ขัดแตะ หรือด้วยแผง ด้วยใบไม้ นอกจากจะ ได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานให้ปลูกได้เป็นครั้งคราว เช่น โรงพักทำงาน หรือเมื่อมีการเล่นต่างๆ¹¹

พ.ศ.2444 ร่างประกาศสำหรับการก่อสร้างริมถนน รศ.120 เนื่องจากบรรดาที่ริมถนนที่ตัดใหม่แต่ยังไม่เสร็จนั้น ปรากฏว่าเจ้าของที่ได้ทำการก่อสร้างโดยไม่บอกเจ้าพนักงาน ทำให้ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยดั่งนั้น จึงโปรดเกล้าฯให้กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ ทรงตรวจแก้ไขร่างประกาศสำหรับก่อสร้างริมถนนขึ้น ประกาศที่แก้แล้วความโดยย่อ คือ

- 1.ถ้าใครจะก่อสร้างหรือเพิ่มเติมที่สร้างแล้ว ต้องส่งแบบยังสุขาภิบาล
- 2.ถ้าใครปรารถนาจะทำชานหน้าตึกด้วยก็ให้ชี้แจงในแบบด้วย

- 3.ทางเดินเท้าที่อยู่หน้าตึกต้องดูแลความสะอาดด้วย
- 4.ถ้าใครต้องการทำชานหน้าตึกในที่ๆเว้นไว้ทำทางเท้าเมื่อทำแล้วต้องยอมให้เป็นทางเดินเท้าด้วย
- 5.การก่อสร้างเพิ่มเติม คือ การทำให้เปลี่ยนไปจากรูปเดิม
- 6.ถ้าใครกระทำตามข้อ 1-5 โดยไม่ม่แจ้งเจ้าพนักงาน มีความผิดต้องปรับวันละไม่เกิน 10 บาท จนกว่าจะทำให้ถูกต้อง¹²

พ.ค.2447 รัชกาลที่ 5 มีพระบรมราชโองการให้เสนาบดีกระทรวงนครบาลประกาศว่าด้วยการก่อสร้างตึกริมถนน เรื่องจากรายการที่มีที่ติดถนนได้ทำการสร้างเรือนโรงไม่เป็นระเบียบ สูงๆต่ำๆ ไม่อยู่ในระดับเดียวกัน ดังนั้นจึงได้ออกประกาศนี้ เพื่อผู้ใดจะปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนจะได้ส่งแบบไปยังกรมสุขาภิบาล เพื่อทำการตรวจก่อน¹³

พ.ศ.2445 มีการจัดสุขาภิบาลตำบลท่าฉลอมซึ่งเป็นการจัดการสุขาภิบาลแห่งแรกของไทย ทั้งนี้เนื่องจากตอนประชุมเสนาบดีเมื่อ 31 กรกฎาคม รศ.124 รัชกาลที่ 5 ทรงดำนิว่าถนนหนทางและตลาดเมืองนครเขื่อนขันธ์สกปรก เหมือนตลาดท่าจีน กรมหลวงดำรงจึงมีหนังสือถึงผู้ว่าราชการเมืองสมุทรสาครก็ตอบมาว่า ตลาดท่าฉลอมสกปรกมาแต่เดิมแล้ว พื้นที่ก็เป็นที่ลุ่มที่ลุ่ม ราษฎรปลูกบ้านแออัดยัดเยียด จะทำการขยายถนนให้กว้างหรือจะทำอะไรก็เกรงว่าราษฎรจะเดือดร้อน จนพอดี รศ.123 เกิดไฟไหม้โรงเรือนในตลาดไป 212 หลัง เป็นโอกาสขยายถนนและจัดการสุขาภิบาลพอดี กำนันผู้ใหญ่บ้านตลอดจนคนจีนในตลาดก็ช่วยกันออกทรัพย์ซื้ออิฐปูน ในการนี้ผู้ว่าฯได้ใช้แรงงานนักโทษมาทำด้วย ในการนี้ได้จัดที่ทิ้งขยะไว้เป็นจุดๆ เพื่อมิให้ทิ้งที่อื่นตลาด และเมื่อมากก็จะเอานักโทษมาขนไปทิ้งเป็นคราวๆ เพื่อความสะอาด มีการติดโคมไฟตามถนนเป็นระยะด้วยและรัชกาลที่ 5 ได้ทรงพระราชทานภาษีโรงเรือนของตำบลท่าฉลอมได้สำหรับไว้บำรุงรักษา ต่อมาก็ได้มีการออกกฎหมายเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยสำหรับการสุขาภิบาล ตำบลท่าฉลอม ด้วย เช่น ห้ามทิ้งขยะมูลฝอยนอกจากจุดที่กำหนดให้ ห้ามทำร้าน เพิง วางสิ่งของล้ำเข้าไปในถนน ห้ามปล่อยโคกระบือสุกรไปเดินบนถนนๆสายนี้ รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จเปิดเมื่อวันที่ 17 มีนาคม รศ.124 ได้ชื่อว่า “ถนนถวายเป็น” นับเป็นการจัดการสุขาภิบาลแห่งแรกของไทย¹⁴

10 ก.ค.2449 มิสเตอร์ ยนต์ โอ เวศเต็นภาค ผู้แนะนำราชการทั่วไปได้รายงานความเห็นเรื่องจัดการสุขาภิบาลในกรุงเทพฯให้เจริญขึ้น รายงานนี้ได้กล่าวถึงความจำเป็น ประโยชน์ ที่จะจัดการเขตที่จะจัดการ คือ อำเภอพระนคร สามเพ็ง ดุสิต สระประทุมวัน บางรัก บางคอแหลม

บางลำพูล่าง บางน้ำชน บางกอกใหญ่ บอกรอกน้อย ส่วนหนึ่งของเขตอำเภอบางซื่อ ซึ่งอยู่
ข้างตะวันตกของคลองเปรมประชากร ขอสำคัญที่ควรจัดการก่อนคือ

ขนและทำลายสิ่งโสโครกต่างๆในที่อันควร

จัดการรางน้ำระบายสิ่งโสโครก

ดูแลรักษาความสะอาดคลองต่างๆ

รักษาความสะอาด ทำ ซ่อม ถนนหนทาง

จัดหาน้ำสำหรับบริโภค

ตามโคมไฟตามถนนและที่ประชุมชน

บำรุงรักษาสะพานทำน้ำ

บำรุงรักษาตลาด

บำรุงโรงพยาบาล

บำรุงโรงฆ่าสัตว์

จัดตั้งกฎข้อบังคับสำหรับความสุขาภิบาลแห่งบ้านเรือนราษฎร

และที่จะทำได้คือต้องออก พ.ร.บ. ให้ขยายกว้างขวางเรื่องจากพระราชกำหนดสุขาภิบาล รศ.

116 ไม่เหมาะสม ไม่กว้างที่จะจัดได้และก็ออกมาปลายปีแล้ว แต่ พ.ร.บ. นั้นยังไม่สำคัญ

เท่ากับคนจะต้องมีอำนาจและมีความเพียรมาก และมีความรักที่จะทำงาน ตลอดจนถึงต้องมี

ความสามารถมากด้วย พ.ร.บ. ที่ออกมาและงานที่มุ่งหมายจึงจะได้ผล บัญญัติอีกประการที่จะ

ขาดไม่ได้คือ ต้องมีเงินที่จะใช้โดยเปลี่ยนวิธีการเก็บเงินค่าภาษีในกรุงเทพฯ ให้ดีขึ้น¹⁵

2 ม.ค.2451 มีพระบรมราชโองการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาลเมืองนครราชสีมา โดย

เริ่มที่ตำบล โทกกลางก่อน เขตสุขาภิบาลคือ ตั้งแต่ประตูล้อมพลด้านใต้เลียบบตามริมคูเมืองไป

จนถึงถนนมหาด ไทยหักเลียบบตามถนนมหาด ไทยฝั่งเหนือ ไปจนถึงเขตสถานนิรโทษคดีด้าน

ตะวันตก หักเลียบบไปตามเขตวัดโรมันคาทอลิกไปจนถึงลำปูลู เลียบตามคูเมืองมาบรรจบประตูล้อม

พลด้านเหนือการสุขาภิบาลที่จัดในตอนนั้นคือ การรักษาความสะอาด จุดโคมตามถนน

และซ่อมถนนที่ลุ่มหรือที่ชำรุด¹⁶

26 ม.ค.2451 ออกพระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาลในเมืองจันทบุรี โดยเริ่มที่ตำบลตลาดก่อน เขต

สุขาภิบาลคือตั้งแต่เชิงเนินวัด โบสถ์อ้อมมาทางถนนสายหน้าโรงพักตำรวจภูธรเลียบบมาตาม

ริมคลอง ถนนหน้าศาลว่าการมณฑลไปตามถนนตลาดถึงสะพานท่าเรือข้างข้างทิศใต้ ถนน

ขวางทิศตะวันออก แยกจากถนนตลาดจันทบุรี ไปถึงเชิงสะพานยายจันทน์ข้างทิศตะวันตก การ
สุขาภิบาลที่จัดตอนนั้นก็เหมือนกับเมืองนครราชสีมา¹⁷

- 5 ก.ย.2451 ออกพระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาลหัวเมือง รศ.127 มี 5 หมวด 18 มาตรา (การ
สุขาภิบาลตาม พ.ร.บ.นี้หมายความว่า
การรักษาความสะอาดในท้องที่
การป้องกันและรักษาความเจ็บไข้ในท้องที่
การบำรุงรักษาทางไปมาในท้องที่)¹⁸
- พ.ศ.2452-2453 กรรมการสุขาภิบาลเมืองจันทบุรีได้รายงานการจัดการสุขาภิบาลประจำปีสำหรับ รศ.128,
129 ต่อกระทรวงมหาดไทยว่า
- 1.การใช้น้ำในตำบลจันทบุรีเดิมใช้ลำน้ำจันทบุรี และพอฤดูแล้งลำน้ำจันทบุรีก็จะกร่อยเค็ม
จึงต้องให้ไปหาน้ำไกลๆ ที่สะดวนมะม่วง กรรมการสุขาภิบาลจึงได้สร้างบ่อน้ำขึ้นที่หลัง
ตลาดจันทบุรี ก่ออิฐหรือปูน ทำหลังคาคร่อมบ่อ
 - 2.จัดสร้างถังไม้ตะเคียนไว้ใส่ขยะ 19 ถัง วางไว้ตามริมถนนในเขตสุขาภิบาล ดั้งนี้มีหลังคา
สังกะสีคลุม
 - 3.แนะนำให้ราษฎรปลูกสร้างตลาดสำหรับขายของสดขึ้นแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ระหว่างย่านตลาด
และริมน้ำ เพราะเห็นว่าการซื้อขายผักปลาที่ตลาดจันทบุรีได้วางขายริมถนนและเร่ขายไม่
เป็นการเรียบร้อย
 - 4.ได้ติมโคมไฟตามริมถนนกลางตลาด เป็นระยะ รวม 38 ดวง¹⁹
- ศ.ค.2452 ออกประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขาภิบาลในตำบลตลาดเมืองสงขลา²⁰
- 21 ม.ค.2453 ประกาศใช้ พ.ร.บ.สุขาภิบาลในตำบลนครปฐม ตำบลพระปฐม ตำบลห้วยจรเข้ ตำบลบ่อ
พลับ ตำบลสนามจันทร์ ท้องที่อำเภอพระปฐมเจดีย์ มณฑลนครไชยศรี ทั้งนี้เพื่เป็นการ
รักษาความสะอาด ประดับโคมไฟตามถนน ป้องกันรักษาโรคและจัดหาน้ำบริโภคให้กับ
ท้องที่นั้น จากการสำรวจจำนวนประชากรในเขตที่จัดการสุขาภิบาลพบว่า มีชาย 2,945 คน
หญิง 1,333 คน รวมทั้งสิ้นเป็น 4,278 คน²¹
- พ.ค.2453 ออกประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขาภิบาล ตำบลท้ายตลาด ตำบลตลาดกลาง ตำบลมะขาม
หย่ง เมืองชลบุรี²²
- 21 พ.ค.2453 ออกประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขาภิบาลตำบลท่าอิฐ เมืองพิษณุ²³

- ก.ค.2453 ออกประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขาภิบาลตำบลท่าวัง ตำบลคลัง ตำบลประตู่ไชยเหนือ ตำบลพระเตี้ยเมือง ท้องที่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช²⁴
- รัชกาลที่ 6
- 15 มี.ค.2457 เจ้าพระยามรราชเสนาดิศรทรงนทรบาล ได้ออกประกาศเนื่องจากได้เกิดเพลิงไหม้ที่บ้านดอกไม้ ตำบลถนนบริเวณท้องที่อำเภอสำเพ็ง สาเหตุเพราะบริเวณนั้นมีโรงเรียนปลูกสร้างด้วยสิ่งที่เป็นเชื้อเพลิง จึงห้ามไม่ให้ผู้ใดปลูกสร้างเรือน โรงอันสร้างด้วยไม้ขัดแตะ หรือด้วยแฝง หรือด้วยใบไม้ที่ตำบลนี้อีกต่อไป ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เกิดเพลิงไหม้จากสาเหตุนี้อีกต่อไป เพราะความเจริญก้าวหน้าด้วยการสุขาภิบาล²⁵
- 16-22 เม.ย.2457 เจ้าพระยามรราชมีหนังสือถึงกรมหลวงปราจิณกิติบดีราชเลขาฯ อนุกรว่า สถานที่ประหารชีวิตนักโทษนั้น ถ้าเหตุที่กระทำร้ายเกิดในกรุงเทพฯ ก็ให้นำตัวไปประหารที่วัดมักกะสันในคลองแสนแสบ ถ้าเกิดในหัวเมืองมณฑลกรุงเทพฯ ก็นำไปประหารยังตำบลที่เกิดเหตุ แต่สมันนี้ (2457) ตำบลวัดมักกะสันมีบ้านเรือนและผู้คนมากขึ้น ไม่เหมาะแก่การที่จะประหารชีวิตนักโทษต่อไป จึงขอใช้ที่วัดเกษีย ตำบลบางกะปิในคลองแสนแสบต่อออกไป จากวัดมักกะสันประหารชีวิตนักโทษแทน
- รัชกาลที่ 6 ทรงเห็นชอบด้วยตามหนังสือของกรมหลวงปราจิณถึงเจ้าพระยามรราช²⁶
- พ.ศ.2459 ประกาศขยายเขตสุขาภิบาลกรุงเทพฯ โดยจะขยายเพิ่มเป็น “แนวฝั่งตะวันออกแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ปากคลองผดุงกรุงเกษมตอนเหนือลงไปเพียงปากคลองผดุงกรุงเกษมตอนใต้ เลี้ยวเข้าคลองไปตามแนวคลองตลอดไปจนออกปากคลองผดุงกรุงเกษมบรรจบแนวฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา²⁷
- 10 มี.ย.2459 มีบทความแสดงความเห็นดังนี้
- การขยายโลงฝีมักการวางโลงฝิวไว้หน้าบ้าน ต่อโลงฝิวให้ล้อมล้าเกาะกะริมถนนเป็นแถวทั้งเล็กใหญ่ ควรให้ตำรวจห้ามปรามที่เก็บศพตามวัดบางแห่งส่งกลิ่นเหม็นรบกวนต่อสาธารณชน เพราะการรับซากศพแล้วไม่เอาใจใส่ และมีศพไร้ญาติมากหนังสือพิมพ์จึงแนะนำให้รัฐกำหนดที่ฝากศพให้แน่นอนและควรเผาศพ ไม่มีญาติเสีย ไม่ควรฝังที่ฝังศพเจ๊ก-ได้ขยายเนื้อที่มากขึ้นเป็นหลายสิบไร่ และมีแนวโน้มที่จะขยายมากขึ้น ขอให้รัฐบาลหยุดการขยายป่าช้าในพระนครและควรให้รัฐบาลสร้าง “เตานรก” ใช้เผาศพไร้ญาติที่สิ้นไปดีกว่าฝัง เพื่อความสะอาดและลดจำนวนป่าช้าลง²⁸

- 15 มี.ย.2460 กระทรวงนครบาลโดยเจ้าพระยาอมราชเสนาบดีได้มีประกาศกฎเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่าด้วยเรื่องป่าช้า และนายป่าช้าและมีบัญชีชื่อวัดที่จะเผาศพได้ใน 24 อำเภอชั้นในของกรุงเทพฯ ซึ่งทั้งนี้เพื่อป้องกันความเดือดร้อนรำคาญของสาธารณชน ซึ่งจะมีการกำหนดเวลาตามวัดต่างๆ ที่จะเผาศพ ฝากศพ และฝังศพไว้ นอกจากนี้ไม่สามารถเผาศพ ฝังฝากศพได้ กฎเสนาบดีมีทั้งหมด 14 ข้อ²⁹
- 12 มี.ค.2461-12 ธ.ค.2462 พระยาศรีธรรมวิธาน ประธานคณะกรรมการร่าง พ.ร.บ.การก่อสร้าง มีหนังสือและสำเนาบันทึกการประชุมคณะกรรมการร่าง พ.ร.บ.นี้ต่อเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า พ.ร.บ.นี้เริ่มประชุมกรรมการพิจารณาร่าง ตั้งแต่ 12 มี.ค.2461 จนถึง 12 ธ.ค.2462 รวมการประชุม 40 ครั้ง ติงร่างเสร็จและเสนอมากับรายงานนี้โดยพนักงานแห่ง พ.ร.บ.นี้ ก็คือการก่อสร้างรวมถึงการก่อสร้างทุกอย่าง ต้องได้รับอนุญาตก่อนจึงจะก่อสร้างได้ แต่มีข้อขยายว่าให้ใช้เฉพาะการก่อสร้างประเภทที่เสนาบดีได้ออกกฎข้อบังคับไว้ พ.ร.บ.นี้แบ่งออกเป็น 7 หมวดดังนี้ คือ
- หมวด 1 วิเคราะห์ศัพท์
- หมวด 2 ว่าด้วยตึกบ้านเรือนโรงที่สร้างขึ้นใหม่
- หมวด 3 ว่าด้วยการเพิ่มเติมหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงตึกบ้านเรือนโรงที่มีอยู่แล้ว
- หมวด 4 ว่าด้วยอำนาจบังคับบัญชาและตรวจการของเจ้าพนักงานสุขาภิบาล
- หมวด 5 ว่าด้วยการอุทธรณ์ร้องทุกข์ของเจ้าของ
- หมวด 6 ว่าด้วยการจัดทำทางเดินในละแวกบ้านเพื่อประโยชน์แห่งการตรวจตราและบำบัดสิ่งโสโครก
- หมวด 7 ว่าด้วยระเบียบจัดการและโทษ³⁰
- พ.ศ.2466 จากประกาศจัดการสะอาดในจังหวัดพระนคร ศก 117 ได้เริ่มจัดเขตสุขาภิบาลในกรุงเทพฯ ขึ้น คือ “แนวฝั่งตะวันออกแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ปากคลองบางลำพูไปเพียงปากคลองสะพานหันเฉียงเข้าคลองไปตามแนวคลอง ฝั่งข้ามกำแพงพระนครตลอดไปวนออกปากคลองบางลำพู บรรจบแนวฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา
- ต่อมาประกาศขยายเขตสุขาภิบาล พ.ศ.2459 ได้ขยายเพิ่มเป็นว่า “แนวฝั่งตะวันออกแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่ปากคลองผดุงกรุงเกษมตอนเหนือลงไป เพียงปากคลองผดุงกรุงเกษมตอนใต้ เลี้ยวเข้าคลองไปตามแนวคลองตลอดไปจนออกปากคลองผดุงฯ บรรจบแล้วฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา”

และจากประกาศขยายเขตสุขาภิบาล (2466) ได้ขยายอีกดังนี้ “ตามแนวฝั่งตะวันออกแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ปากคลองสามเสนลงไปถึงถนนสาทรฝั่งใต้ เลียบไปตามถนนสาทร ถนนวิฑูรย์ตัดตรงไปคลองสามเสน เลียบไปตามคลองสามเสนฝั่งใต้จนออกปากคลองบรรจบฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาโดยรอบ” กั้นให้มีอาณาเขตห่างจากถนนสาทรฝั่งใต้ ถนนวิฑูรย์ และเส้นตรงไปคลองสามเสนออกไปทางทิศใต้ 15 เส้น อยู่ในเขตสุขาภิบาลด้วย³¹

9 พ.ศ.2467-28 พ.ศ.2474 ได้จัดการสุขาภิบาลตำบลทับเที่ยง จังหวัดตรัง เนื่องจากอำเภอนี้มีการคมนาคมและการค้าเจริญขึ้นมาก ประชาชนปลูกบ้านเรือนมากขึ้น แต่ยังขาดการอนามัยและกรมสุขาภิบาล ดังนั้นจึงเห็นควรประกาศใช้ พ.ร.บ.จัดการสุขาภิบาลหัวเมือง รศ.127 ที่อำเภอทับเที่ยง โดยขอพระราชทานเงินรายได้ท้องที่ไว้บำรุงการจัดการสุขาภิบาล นอกจากนี้ยังจัดให้ตระพังสุรินทร์เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจด้วย³²

ก.พ.2468 ฝรั่งเศสได้จัดการประชุมปรึกษาสัตยาภิบาลนานาชาติประเทศจีนและรัฐบาลฝรั่งเศสได้เชิญให้ไทยส่งตัวแทนเข้าร่วมด้วย เนื่องจากเรื่องที่จะเข้าประชุมเป็นเรื่องการกำหนดการติดต่อของโรคระบาดทางทะเล และการตรวจวัดโรค ซึ่งเป็นการบำรุงความสุขของสาธารณชนทั่วไปในการประชุมครั้งนี้ไทยได้พระศรีบัญชา อุปทูตกรุงเฮก ประชุม³³

รัชกาลที่ 7

พ.ศ.2469-2471 เกิดการแย่งที่หลวงบริเวณใกล้กระทรวงยุติธรรม ตอนหลังศาลเจ้าพ่อหลักเมืองระหว่างถนนหน้าหีบเผย ตรงข้ามศาลอาญากับถนนหลังเมือง ระหว่างกระทรวงยุติธรรมเพื่อที่จะสร้างสถานศึกษาและเนติบัณฑิตยสภา และกระทรวงมหาดไทย เพื่อที่จะสร้างกรมอัยการเรื่องนี้รัชกาลที่ 6 ทรงมีพระราชกระแสว่า “เกิดแย่งที่กันขึ้นกับโรงเรียนกฎหมายเรื่องการก่อสร้างต่างๆนี้ ต่างคนต่างคิดทำกันอยู่ เรื่องแปลนพระนครจึงไม่ค่อยลงรอย เป็นการตามบุญตามกรรม ถ้ามีกรรมการกะวางแผนของพระนครไว้เสียได้ก็จะดีนัก วิธีใช้กันทั่วไปในอารยประเทศกะแปลนล่วงหน้าไว้ แต่ไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่ แต่ถ้ามีโอกาสก็ทำตามแปลนนั้น”

ต่อมาเสนาบดีมหาดไทยมีหนังสือถึงเจ้าพระยามหิธรเพื่อเสนอชื่อคณะกรรมการพิจารณาวางรูปโครงการสร้างกรมอัยการซึ่งเป็นปัญหาเกี่ยวกับ Tour Planning ปรากฏว่ามีผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับ Tour planning มาเป็นกรรมการคนเดียวคือหลวงสาโรชรัตนนิมมานท์³⁴

- มิ.ย.2470 คณะกรรมการองคมนตรีได้พิจารณาร่าง พ.ร.บ.ใหม่เกี่ยวกับการอนุญาตจับจองซื้อที่ดินซึ่งร่างขึ้นตามพระราชหัตถเลขาของพระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 14 มิ.ย.2470 ซึ่งทรงวิตกเรื่องบุคคลบางพวกได้ยื่นเรื่องราวขอตั้งบริษัทซื้อขายที่ดินเป็นจำนวนมากราย
- ร่าง พ.ร.บ.ใหม่จึงมีหลักการเป็น 2 ประเภท คือ ประการแรกเป็นการออก กม.อนุญาตให้ที่ดินสำหรับทำการเพาะปลูกตามธรรมดาแก่ผู้มีสัญชาติไทย โดยใช้หลักการ “โฮมสเตต เซตเติลเมนต์” (Homestate settlement) คือ อนุญาตให้จับจองได้ไม่เกิน 50 ไร่ สำหรับเพาะปลูก และประการที่สอง ออกกฎหมายกำหนดเนื้อที่ที่ดินซึ่งราษฎรมีสิทธิจะขอใช้สำหรับการเพาะปลูกทำการค้า หรือใช้เป็นเคหะสถาน ข้อพิจารณาของกรรมการองคมนตรีมีความเห็นเกี่ยวกับประการแรกของ พ.ร.บ.ที่ร่างใหม่นี้ว่า การวัดแบบโฮมสเตต เซตเติลเมนต์เป็นไปไม่ได้ในแง่เราไม่มีที่ดินว่างเปล่าในลักษณะของอเมริกา และก็ในแง่ของสังคมคนไทยชอบอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ไม่กระจัดกระจาย ทั้งนี้เพราะมีปัญหาโจรภัย ซึ่งรัฐบาลยังไม่สามารถคุ้มครองได้³⁵
- พ.ศ.2471-1475 ดำเนินการสร้างสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ โดยมีเหตุผลว่า “อนึ่ง ตั้งแต่สร้างกรุงเทพมหานคร ความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาเป็นอันดับมาจนทุกวันนี้ มีตึกบ้านเรือนในพระนครเขียดยัดคับคั่งแน่นหนา ต้องถมที่ลุ่มขยายชานพระนครต่อออกไปทางทุ่งข้าวตະวันออกจนห่างไกล แต่ทางจังหวัดธนบุรีฟากตะวันออกอยู่ใกล้พระนครยังร่วงโรยอยู่ เพราะเหตุที่ไปมาถึงกันไม่ได้โดยทางบก ทรงมีพระราชดำริว่า พระนครจะเจริญขึ้นต่อไป การขยายพระนครออกไปทางตะวันออกก็ยิ่งยากขึ้นทุกที คงจะต้องถึงเวลาทำสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาขยายพระนครออกไปทางจังหวัดธนบุรี³⁶
- พ.ศ.2471 ใช้ พ.ร.บ.จัดการสุขาภิบาลหัวเมือง ในตำบลหาดใหญ่ สงขลา เนื่องจากที่หาดใหญ่เป็นตลาดที่ประชุมชน บ้านเรือนราษฎรตั้งอยู่เป็นปึกแผ่นและเป็นชุมทางรถไฟ การค้าเจริญมาก แต่ยังขาดการบำรุงรักษา ดังนั้นสมุหเทศาภิบาลจึงเห็นควรให้จัดการสุขาภิบาลที่ตำบลหาดใหญ่³⁷
- มี.ค.2471 ใช้ พ.ร.บ.จัดการสุขาภิบาลหัวเมืองที่เมืองพิษณุโลกและขอพระราชทานเงินรายได้มาบำรุงการสุขาภิบาล³⁸
- เม.ย.2471 รัชกาลที่ 7 โปรดเกล้าให้พระยาสุรินทรราชา อธิบดีกรมนครบาลเป็นนายกรรมการวางผังเมืองพระนคร³⁹

- 28 ธ.ค.2471 ประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินเพื่อสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์และสร้างคมนาคนม เชื่อมจังหวัดพระนครกับธนบุรี⁴⁰
- ธ.ค.2472 คุณหญิงกุหลาบ ทิพโกษา อยู่ถนนสาทร กิ่งอำเภอสาทร พระนคร ทูลเกล้าถวายฎีกาว่า นาย สุนกิมฮวด ได้ซื้อที่ดินข้างเคียงและขออนุญาตต่อเจ้าพนักงานปกครองท้องที่ทำเป็นป่าช้าฝังศพ ผู้ฎีกามีความรำคาญและรังเกียจ จึงขอให้ห้ามหาดไทยไม่อนุญาตการนี้ แต่ทางมหาดไทย ได้ตอบเรื่องนี้ เป็นสิทธิของนายสุนกิมฮวดผู้เป็นเจ้าของที่และการฝังศพในที่ของตนเองไม่เข้าข้อกฎหมายห้าม
- พระเจ้าอยู่หัวโปรดให้อธิบดีศาลฎีกาเป็นผู้วินิจฉัย อธิบดีศาลฎีกาได้อ้างหลักกฎหมายกฎหมายเรื่องการฝังศพและป่าช้าที่ฝังศพใน “พ.ร.บ.ตรวจสอบบัญชีสำมะโนครัว พ.ศ.2460 กับกฎเสนาบดีว่าด้วยป่าช้า”
- ใน พ.ร.บ.ตรวจสอบบัญชีสำมะโนครัว ม.13 กล่าวว่า “ห้ามมิให้บิดา มารดา ภูษาบ้านผู้หนึ่ง ผู้ใดนำศพคนตายไปฝังตาเผาตาทิ้งในที่ใดๆ ก่อนที่แจ้งความและได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงาน และเมื่อได้รับอนุญาตแล้ว ก็ห้ามมิให้นำศพไปที่อื่นนอกจากไป ณ ที่ตามซึ่งได้รับอนุญาต”
- ม.25 “ถ้าผู้ใดซึ่งมีหน้าที่เป็นผู้แจ้งความ ละเลยเสียมิได้แจ้งความตามที่ว่าไว้ใน ม.10-11 แห่ง พ.ร.บ.นี้ก็ดี ผู้ใดนำศพไปฝังตาเผาตาทิ้งตายนอกไปก่อนได้รับอนุญาต ภูษาศพไปกระทำในที่ๆมิได้รับอนุญาตตามความใน ม.13 ก็ดีผู้ผู้นั้นมีความผิดระวางโทษปรับ”
- และในกฎเสนาบดีว่าด้วยป่าช้า มีหลัก
- ข้อ 1 “ในท้องที่ตำบลใด อำเภอใด สมควรจะมีป่าช้าที่ฝากตาฝังศพตาเผาศพก็แห่ง เสนาบดีกระทรวงนครบาลจะได้กำหนดและประกาศให้ทราบทั่วกัน ถ้าแลในเวลาใดเสนาบดีกระทรวงนครบาลเห็นสมควรก็มีอำนาจที่จะเลิกถอนที่ใดที่หนึ่งเสียได้”
- ข้อ 2 “ให้เจ้าพนักงานท้องที่ออกใบอนุญาตให้ฝากตาฝังศพตาเผาศพได้ตั้งแต่เฉพาะที่ๆ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้กำหนดและอนุญาตไว้”
- ข้อ 4 “ที่เก็บศพก็ดี ที่ฝังศพก็ดี ที่เผาศพก็ดี จะต้องอยู่ในความตรวจตราบังคับของเจ้าพนักงานสุขาภิบาลและผู้ปกครองท้องที่ในเรื่องรักษาความสะอาดและป้องกันความรำคาญของสาธารณชน นายป่าช้าจะต้องกระทำตามกฎทุกประการ ตามความในข้อนี้ไม่เกี่ยวกับการที่บุคคลจะเก็บศพหนึ่งตายตามธรรมดาไว้ในบ้านเรือนโดยประเพณี”

อธิบดีศาลฎีกาอ้างหลักกฎหมายดังกล่าวและวินิจฉัยว่า นายสุนกิมฮวด ขอทำป่าช้าในที่ของตนเพื่อเก็บศพมารดา (นางทางคำ สุนตระกูล) ไม่เข้าข้อยกเว้นกฎเสนาบดี ข้อ 4 (ตอนท้าย) เพราะกรณีนี้เป็นที่ฝังศพไม่ใช่เก็บศพเพื่อทำตามประเพณีชั่วคราว จึงต้องได้รับอนุญาตตาม ม.13 แห่ง พ.ร.บ.ก่อน ถึงแม้จะเป็นที่ของตน แต่กฎเสนาบดีข้อ 2 ให้อำนาจเฉพาะที่กฎเสนาบดีกำหนดให้เท่านั้น แต่กรณีอนุญาตไม่ได้เพราะไม่เข้าตามข้อ 1 และอธิบดีศาลฎีกายังไปเทียบกับกฎหมายอังกฤษอีก ซึ่งกฎหมายอังกฤษกำหนดว่า ป่าช้าส่วนเอกชนมิได้แต่ต้องไม่ก่อความรำคาญให้เกิดขึ้น กระทรวงมหาดไทยจึงได้กราบทูลพระเจ้าอยู่หัวว่า ได้ทำตามคำวินิจฉัยของอธิบดีศาลฎีกาต่อไป⁴¹

ร่าง พ.ร.บ.เทศบาล พุทธศักราช 2472 มี 18 หมวด 246 มาตรา⁴²

ใช้ พ.ร.บ.จัดการสุขาภิบาลหัวเมืองที่ อ.บ้านเชิง ลพบุรี⁴³

เม.ย.2473 พระราชกำหนดสุขาภิบาลได้แก้ไขเป็นพระราชบัญญัติสุขาภิบาล ประกาศใช้ที่พระราชอาณาจักรเพื่อความเจริญ ก้าวหน้าของบ้านเมือง โดยควบคุมการก่อสร้างอาคารตามแผนผังที่รัฐบาลประสงค์⁴⁴

ก.ค.2473 ใช้พ.ร.บ.จัดการสุขาภิบาลหัวเมืองในตำบลต่างๆในจ.เพชรบุรี อุทัยธานี และขยายเขตสุขาภิบาลเมืองราชบุรี⁴⁵

ต.ค.2473 ใช้พ.ร.บ.จัดการสุขาภิบาลหัวเมืองในตลาด อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์⁴⁶

พ.ย.2473 ขยายเขตสุขาภิบาลเมืองจันทบุรี⁴⁷

พ.ย.2473 ขยายเขตสุขาภิบาลหัวเมืองใน อ.บ้านคอน จ.สุราษฎร์ธานี⁴⁸

พ.ศ.2474 กระทรวงเกษตร เสนอ “ร่างพ.ร.บ.จับจองที่ดิน พ.ศ.2474” มีข้อความดังนี้

- การจับจองที่ดิน คนที่จองต้องอยู่ในพระราชอาณาจักรตลอดมาจนถึงวันจับจองไม่น้อยกว่า 15 ปี และจะจองได้ไม่เกิน 400 ไร่ในการทำสิกรรม แต่คราวหนึ่งห้ามจับจองเกิน 200 ไร่ ถ้าที่ๆจองยังไม่ได้ทำประโยชน์ จะขอจองอีกไม่ได้

- ขอจับจองที่ดินเพื่อพาณิชยกรรม อุตสาหกรรม สร้างที่อยู่การศาสนา การกุศล หรือการศึกษา ขอได้ไม่เกินกว่าความจำเป็นในการนั้นๆ ไม่ให้มากกว่า 20 ไร่

- การเช่าที่ดินเพื่อสิกรรม ไม่ให้คิดค่าเช่าต่ำกว่าไร่ละ 10 สตางค์ต่อปี และค่าเช่าอาจตั้งให้สูงเป็นขั้นๆตามชนิดการสิกรรม และไม่ให้เช่าเกิน 30 ปี แต่คนเช่ามีสิทธิขอต่อสัญญาได้อีกไม่เกิน 30 ปี

- การเช่าที่ดินเพื่อปล่อยสัตว์ ห้ามเช่า 5,000 ไร่และไม่เกิน 5 ปี⁴⁹

- ต.ค.2474 ใช้ พ.ร.บ.จัดการสุขาภิบาลหัวเมืองที่ฉะเชิงเทรา⁵⁰
- เม.ย.2474 ใช้ พ.ร.บ.จัดการสุขาภิบาลหัวเมืองอำเภอบางโพ จ.อุตรดิตถ์⁵¹
- พ.ศ.2475 กระทรวงมหาดไทยร่าง “พ.ร.บ.ควบคุมการก่อสร้างในเขตเพลิงไหม้ที่บริเวณระหว่างถนนเจริญกรุง เขาวราชและปทุมคงคา กับที่ตำบลถนนเขาวราชตอนคลองศาลเจ้าใหม่ จังหวัดพระนคร พ.ศ.2475”
- เนื่องจากวันที่ 5 และ 16 พ.ค.2475 เกิดเพลิงไหม้บริเวณระหว่างถนนเจริญกรุง เขาวราชและปทุมคงคา กับที่ตำบลเขาวราชตอนคลองศาลเจ้าใหม่ อำเภอสัมพันธวงศ์ ทรัพย์สินประชาชนเสียหายมาก เนื่องจากบริเวณนั้นมีการปลูกสร้างเบียดเสียด ชับซ้อน ยากแก่การป้องกันและระงับเพลิงไหม้
- ความโดยย่อของ พ.ร.บ.คือ
- ห้ามปลูกสร้างบริเวณเพลิงไหม้ เว้นแต่จะได้อนุญาตจากกรมนคราทร
 - ในการปลูกสร้างต้องเสนอแผนผังพร้อมรายการต่อกรมนคราทร เพื่อขออนุญาต
 - กรมนคราทรมีอำนาจสั่งเปลี่ยนแปลงแก้ไข เพิ่มเติมแผนผังที่ผู้ขอเสนอเพื่อความมั่นคงแข็งแรงปลอดภัย ประโยชน์อนามัย รักษาแนวถนนให้เป็ระเบียบ⁵²
- รัชกาลที่ 8
- 25 มิ.ย.2480 นาวาโทพระชัยสิทธิเวชช ร.น. ร้องเรียนว่าวัดสมุทรธรรมทาน (วัดแคนางเลิ้ง) ทำกุฎงเก็บศพติดกับรั้วบ้านของผู้ร้อง เพราะเป็นสภาพที่น่าเกลียดน่ากลัว และเป็นภัยต่อครอบครัว ผู้ร้องเสนอให้ย้ายกุฎงศพไปที่อื่น และให้วัดงดการเผาศพที่ติดด้วย เพราะกลิ่นศพสร้างความรบกวนแก่ชาวบ้านในบริเวณนั้น และก่อให้เกิดอันตราย ต่อมาคณะกรรมการจังหวัดพระนครและธนบุรี มีหนังสือพิจารณาให้วัดสมุทรธรรมทานงดรับฝากศพ⁵³
- 19 ม.ค.2481 ร่าง พ.ร.บ.ควบคุมสุสานและฌาปนสถาน พ.ศ.2481 พ.ต.หลวงเซวณศักดิ์สงคราม รัฐมนตรีกล่าวว่าหลักการของ พ.ร.บ. นี้ก็เพื่อจะจัดระเบียบการเผา ฝัง และเก็บศพให้เป็นไปในทางสุลักษณะ เหตุผลก็คือ อำนาจในการควบคุมสุสานและฌาปนสถานที่ให้ไว้ใน พ.ร.บ. การสาธารณสุขยังไม่ชัดเจน และไม่ได้ให้อำนาจเทศบาลจัดการสุสานและฌาปนสถานในท้องถิ่นตามสมควร ในบางท้องถิ่น เช่น เทศบาลนครกรุงเทพฯ และเทศบาลนครธนบุรี ยังอาศัยกฎเสนาบดีกระทรวงนครบาลว่าด้วยป่าช้า และนายป่าช้า เป็นปัจจัยในการควบคุมสุสานและฌาปนสถานอยู่ เป็นการลักลั่นกับท้องถิ่นอื่น จึงควรรวบรวมอำนาจในการควบคุมสุสานและฌาปนสถานไว้แห่งเดียวกัน⁵⁴

- 30 ต.ค.2482 ส่งเสริมการทำบ้านเรือนของราษฎรด้วยฝากระดาน เพราะรัฐบาลเห็นว่าบ้านเรือนของประชาชนจำนวนมาก นอกจากมีสภาพขาดสุขลักษณะแล้ว ยังก่อสร้างด้วยใบไม้ใบหญ้า ไม้ไผ่บ้าง ทั้งที่ประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้มีค่าต่างๆ ถึงกับส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศปีละมากๆ และป่าไม้ก็ยังอุดมสมบูรณ์จึงให้ข้าหลวงประจำจังหวัดและนายอำเภอส่งเสริมช่วยเหลือให้ประชาชนใช้ไม้มีค่า แม้แต่เพียงไม้กระยาเลยในการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยตามสมควรแก่ฐานะและถูกสุขลักษณะ⁵⁵
- 9 ต.ค.2483 หนังสือนายพลตรี พระยามรวิสันสรเดช ส.ส.เขต 1 จ.ลำปาง ถึงนายกรัฐมนตรีเรื่องการผังเมือง
- กล่าวว่า ตามที่ทางราชการสั่งให้กำหนดผังเมืองไว้ทุกจังหวัด เพื่อสะดวกแก่การจัดการสุขาภิบาล การครองชีพ การปกครอง และความมีระเบียบนั้น แต่ไม่เป็รความสะดวกและไม่ได้ให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานไว้เพียงพอ เพราะการวางผังเมืองไม่มี พ.ร.บ.ให้อำนาจควบคุม เช่น การตัดถนนต้องขอทีจากประชาชน ถ้าประชาชนไม่อนุญาต การตัดถนนก็คดโค้งไปตามที่ดินที่ประชาชนอนุญาต ทำให้เสียระเบียบและผิดหลักวิชา ซึ่งมีอยู่แล้ว หากมีเงินก็สามารถทำงานได้โดยวิธีเวนคืนที่ดิน ส่วนปัญหาที่จะให้เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นมีอำนาจดำเนินการผังเมืองได้สะดวกขึ้นต้องออกเป็นกฎหมาย โดยขณะที่ทางกระทรวงมหาดไทยกำลังพิจารณาร่าง พ.ร.บ.ผังเมืองอยู่⁵⁶
- พ.ศ.2486 ร่าง พ.ร.บ.ปรับปรุงอาคารและพื้นที่ผิดสุขลักษณะ พ.ศ.2486⁵⁷
- รัชกาลที่ 9
- พ.ศ.2495 ร่าง พ.ร.บ.การผังเมืองและชนบท พ.ศ.2495⁵⁸
- ม.ก.2497 เทศบาลจะขยายเขตพระนครออกไปนอกเขตเทศบาล 3 ด้าน คือ
- 1.ด้านตะวันออก ขยายจากตำบลบางกระบือจนถึงพระโขนง
 - 2.ขยายจดเขตแม่น้ำด้านใต้
 - 3.ด้านเหนือจดตำบลบางโพ⁵⁹
- ก.ค.2497 พาดหัวข่าว จัดสุขาภิบาล “เทศบาลกรุงเทพขอร้องราษฎรเรื่องตัดส้วมซึม” เพราะมีประชากรจำนวนมากทำการจ้างบุคคลอื่นที่ไม่ใช่เจ้าหน้าที่เทศบาล ทำการตัดส้วมซึ่งผู้รับจ้างเหล่านั้นได้ตัดออกจากระไปทิ้งตามแม่น้ำลำคลอง และท่อระบายน้ำ ซึ่งก่อให้เกิดความสกปรก และเดือดร้อนผู้ใกล้เคียงทำให้เกิดโรคระบาดอีก เทศบาลจึงประกาศว่าการกระทำนี้ผิดเทศบัญญัติรวมทั้งผู้จ้างตัดด้วย⁶⁰

- ต.ค.2497 คณะรัฐมนตรีอนุมัติขยายเทศบาลอีก 27,000 ไร่ อาคารเพิ่ม 14,046 หลัง ประชากรเพิ่ม 92,673 คน จากการขยายครัวหลังเมื่อปี 2485 โดยการขยายครั้งนี้จะมีการควบคุมการก่อสร้างอาคารและจัดสาธารณูปโภคด้วย⁶¹
- 7 พ.ย.2497 “เวนคืนที่ดินริมคลองนครมิตให้เป็นคลองสวรรค์” เทศบาลนครกรุงเทพหารือกระทรวงมหาดไทยเพื่อให้สั่งกรมที่ดินสำรวจโฉนดที่ดินริมคลองทุกแห่งในเขตเทศบาลเพื่อพิจารณาออกกฎหมายเวนคืนที่ดินริมคลองที่เทศบาลจะทำการขุดคลองตามโครงการสร้างกรุงเทพให้เป็นเมืองสวรรค์ เพื่อขุดลอกคลองที่ตื้นเขินและให้ความสะดวกแก่การสัญจรทางเรือและให้ใช้ประโยชน์ได้แน่ที่จะปล่อยให้สกปรกไปด้วยปฏิกูล โดยสำรวจว่าเป็นที่เอกชนเท่าใด เพราะตาทเทศบัญญัติริมคลองทุกแห่งจะต้องมีเนื้อที่ว่างด้านละ 2 เมตรตลอดคลองตามผังเมือง แต่เรื่องนี้อาจทำให้ประชาชนเดือดร้อน⁶²
- ต.ค.2498 แบ่งเขตพระนครธนบุรี โดยอาศัยร่องน้ำลึกของแม่น้ำเจ้าพระยา⁶³
- พ.ย.2498 ประชาชนแถบธนบุรี เข้าชื่อกันขอให้ระงับการรื้อทางเท้าแบบใหม่ตามแนวถนนประชาธิปไตย เพราะสวยงามและไม่เป็นอุปสรรคต่อการจราจร⁶⁴
- เม.ย.2499 เทศบาลมีโครงการจะสร้างศาลาเทศบาล หรือทาว์นฮอลล์ บริเวณเสาชิงช้า⁶⁵
- มี.ค.2501 คณะผู้เชี่ยวชาญบริษัทลิซฟีลด์ มาถึงกรุงเทพฯ แล้ว จะวางผังเมืองเพื่อบรรเทาความแออัดและจัดบริการสาธารณูปโภค⁶⁶
- เม.ย.2503 กระทรวงมหาดไทยแจ้ง บริษัทลิซฟีลด์ ดำรงจัดทำผังเมืองพระนคร-ธนบุรี เสร็จแล้วเป็นผังเมือง 30 ปีข้างหน้า⁶⁷
- พ.ค.2504 เทศบาลจะออกเทศบัญญัติให้ย้ายร้านขายหีบศพจากถนนใหญ่ไปอยู่ในซอยไม่ประเจิดประเจ้อ⁶⁸
- พ.ค.2504 เทศบาลนครกรุงเทพ ออกเทศบัญญัติควบคุมการฆ่าเป็ด ไก่ โดยกำหนดสถานที่ฆ่าไว้ 3 แห่ง คือ คลองเตย บางซื่อ เทอดไทย พ่อค้า แม่ค้า ไก่ เป็ด จะต้องมาฆ่าเป็ด ไก่ ในสถานที่ดังกล่าวโดยเสียค่าธรรมเนียม⁶⁹
- ก.ค.2504 เทศบาลจะซื้อตลาดสด 8 แห่ง และจะเสนอกฎหมายกำจัดแหล่งเสื่อมโทรม⁷⁰
- ก.ค.2504 จะออกกฎหมายห้ามสร้างอาคารริมน้ำ ซึ่งเป็นที่สาธารณะ เพื่อไว้ตัดถนนริมคลอง⁷¹
- มี.ค.2506 เทศบาลห้ามใช้ถนนเป็นสถานที่ซ่อมรถ และพ่นสีรถ ให้ย้ายหรือเปลี่ยนกิจการใหม่ ถ้าละเมิดมีความผิด⁷²
- ม.ค.2507 เทศบาลขอให้ย้ายสุสานออกไปนอกเมือง เช่น สุสานบาบ๋า คาทอลิกสารสิน⁷³

- ส.ค.2507 เทศบาลจะขออนุมัติคณะรัฐมนตรีขยายเขตกรุงเทพออกไปอีก 5 ตำบล⁷⁴
- มี.ค.2511 สภาพัฒนาจะให้แก้ไขผังเมืองกรุงเทพฯ เพื่อรับกับประชาชน 5 ล้าน ใน 15 ปีข้างหน้า⁷⁵
- ก.ค.2512 คณะเทศมนตรีเสนอจะรวมที่ดินบริเวณถนนสาทรเหนือ-ใต้ ให้เป็นเขตที่อยู่อาศัยไม่อนุญาตก่อสร้างอาคารพาณิชย์ประเภทตึกแถว เพื่อให้สอดคล้องกับโครงการสร้างสะพานแม่น้ำที่ปลายถนนสาทร ซึ่งทำให้ถนนสาทรเหนือ-ใต้ เป็นเส้นทางสำคัญ⁷⁶
- ก.ย.2513 ผู้เชี่ยวชาญด้านที่ดินและอาคารสงเคราะห์ให้ความเห็นควรริบเร่งออกผังเมือง มิฉะนั้นจะเกิดความวุ่นวายการจราจรติดขัด⁷⁷
- ส.ค.2514 สำนักผังเมืองและวางผังนครหลวงเสร็จแล้ว รับพลเมือง 6 ล้าน 5 แสนจนถึงปี 2533 มีถนนวงรอบ 3 สาย⁷⁸
- ธ.ค.2514 กรมโยธาจะออกกฎหมายบังคับผู้สร้างอาคาร หรสป ภัตตาคาร ให้ทำที่จอดรถ⁷⁹
- ส.ค.2517 เทศมนตรีมีความเห็นว่ากรุงเทพฯ มีย่านการค้ามากไป ขาดการควบคุมทางผังเมือง⁸⁰
- ต.ค.2517 กรุงเทพมหานครจะสำรวจประชามติประชากรในเขตปทุมวัน ซึ่งวางผังขึ้นใหม่เสร็จแล้ว⁸¹
- พ.ย.2518 พล.ต.ประมาณ ประชานการจัดตั้งชุมชนขึ้นใหม่ เห็นสมควรให้ขยายชุมชนออกไป อาจต้องใช้เวลายาวนาน⁸²
- พ.ค.2519 กระทรวงมหาดไทยจะประกาศใช้ผังนครหลวงใหม่ เพื่อลดความแออัดในกรุงเทพฯ⁸³
- ก.ค.2519 สำนักผังเมืองเห็นด้วยที่จะย้ายสนามม้า 2 แห่งออกนอกเมือง เพื่อลดปัญหาการจราจรติดขัด⁸⁴
- เม.ย.2520 สำนักผังเมืองขยายพื้นที่วางผังนครหลวงจากเดิม 300 กม.เป็น 750 กม.ประชากร 6.5 ล้านคน⁸⁵
- มิ.ย.2520 สำนักผังเมืองจะสร้างเมืองบริวาร 7 แห่งรอบเมืองหลวง คือ นครปฐม สมุทรสาคร สมุทรปราการ ชลบุรี นนทบุรี ปทุมธานี มินบุรี⁸⁶
- ส.ค.2520 สำนักผังเมืองมีโครงการสร้างศูนย์ราชการและชุมชนที่ดินสะพานปิ่นเกล้าจะช่วยแก้ปัญหาจราจร สิ่งแวดล้อม⁸⁷
- ก.ย.2520 รองผู้ว่ากรุงเทพมหานคร ให้ความเห็นว่า ถ้าย้ายท่าเรือออกจากกรุงเทพฯ จะช่วยลดความแออัดของกรุงเทพฯ และควรห้ามตั้งโรงงานในกรุงเทพมหานครด้วย⁸⁸
- มี.ค.2521 ร่างข้อบัญญัติของกรุงเทพมหานคร กำหนดบริเวณห้ามปลูกสร้างอาคาร 2 ฝากถนน 6 สาย มีประชาชนคัดค้าน⁸⁹
- มิ.ย.2522 สำนักผังเมืองขอแก้ไขผังนครหลวงซึ่งใช้มาหลายปีแล้วให้ทันสมัยขึ้น⁹⁰

- ต.ค.2523 กระทรวงมหาดไทยเสนอคณะรัฐมนตรี โครงการสร้างเมืองใหม่ในเมืองบริวารรอบกรุงเทพฯ และระงับการขยายตัวของกรุงเทพฯ⁹¹
- พ.ย.2523 สำนักผังเมืองกำหนดวิธีสีเขียวล้อมรถกรุงเทพฯ เพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมและกำจัดการขยายตัวของเมือง⁹²
- พ.ค.2524 คณะรัฐมนตรีระงับสร้างเมืองใหม่เป็นเมืองหลวงเพราะต้องลงทุนมาก ให้แก้ปัญหาโดยพัฒนาเมืองหลัก และเมืองรองในชนบทเพื่อลดการอพยพเข้า⁹³
- ก.ย.2524 กระทรวงมหาดไทยออกกฎหมายห้ามก่อสร้างตัดแปลงอาคารในเขตมีนบุรี หนองจอก ลาดกระบัง ในพื้นที่ 1 หมื่นไร่ เพื่อสงวนเป็นพื้นที่สีเขียวป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯ⁹⁴
- ต.ค.2524 เนื่องจากประชาชนคัดค้านกฎหมายห้ามสร้างอาคารในพื้นที่สีเขียวกรุงเทพมหานครผ่อนผันให้สร้างบ้านเดี่ยวและอาคารราชการได้เนื่องจากเป็นโครงการตามพระราชดำริ ที่จะดับเหนื่อให้ลงสู่ทะเลได้เร็วขึ้น⁹⁵

5.4.2 ปัญหาแผ่นดินทรุด

รัชกาลที่ 9

- เม.ย.2515 ศาสตราจารย์ชัย มุกตพันธ์ กล่าวในที่ประชุมสัมมนาที่จุฬาฯ ว่ากรุงเทพฯกำลังทรุดตัวเนื่องจากการสูบน้ำบาดาลของการประปานครหลวง โรงงาน โรงแรม อพาร์ทเมนต์ บ้านจัดสรร ทำให้ระดับน้ำลดลง 6 เมตรในช่วง 3-4 ปี ที่ผ่านมา จะทำให้น้ำทะเลไหลแทรกเข้ามาและทำให้แผ่นดินทรุด แนะนำให้เติมน้ำฝนลงในชั้นบาดาลและออกกฎหมายควบคุมการเจาะน้ำบาดาล กำหนดเครื่องสูบน้ำควมลึกของบ่อและกำหนดโทษผู้ฝ่าฝืน¹
- มี.ค.2519 ดร.ชัย มุกตพันธ์ เผยจะสำรวจการทรุดตัวของแผ่นดินอีกครั้ง ระยะเวลา 4 ปีงบประมาณ 30 ล้านบาท โดยสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ²
- มิ.ย.2521 ดร.รัชฎ กาญจนวนิชย์ จุฬาฯ เสนอคืนในกรุงเทพฯเหมาะกับการปลูกข้าว เมื่อปลูกดีก็จึงทรุดตัวได้ง่าย³
- ก.ย.2523 การประปานครหลวงจะขยายเขตบริการไปยังบริเวณที่ใช้น้ำบาดาลมาก เช่น สมุทรปราการ ภายในปี 2529 จะไม่อนุญาตให้เจาะน้ำบาดาลอีก⁴
- ก.ย.2523 รัฐบาลจัดตั้งอนุกรรมการพิจารณาราค่าใช้น้ำประปา และอาจจะเก็บลูกบาศก์เมตรละ 1 บาท เพื่อลดการใช้น้ำบาดาล⁵
- ต.ค.2523 หลายหน่วยงานเตรียมสรุปผลการวิจัยสาเหตุที่กรุงเทพฯทรุด สาเหตุสำคัญเชื่อว่าเกิดจากการสูบน้ำบาดาล รวมทั้งสาเหตุอื่นๆ เช่น การตอกเสาเข็ม⁶

- ต.ค.2523 สำนักผังเมืองจะทบทวนผังกรุงเทพฯใหม่ เนื่องจากวิกฤตการณ์กรุงเทพฯทรุดในหลายแห่ง เช่น ศูนย์การค้าสยาม ประตูน้ำ เป็นต้น⁷
- พ.ย.2524 สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติแถลง แผ่นดินทรุดเนื่องจากสาเหตุใหญ่ คือ การสูบน้ำบาดาลบริเวณที่ทรุดมากประมาณ 10 ชม.ต่อปี ได้แก่ หัวหมาก บางกะปิ ห้วยขวาง พระโขนง พระประแดง มีนบุรี ลาดกระบัง บางพลี⁸
- ม.ค.2525 ผู้อำนวยการกองน้ำบาดาล กรมทรัพยากรธรณี เปิดเผยการสำรวจพื้นที่บริเวณย่านชุมชน และอุตสาหกรรม คือ หัวหมาก บางกะปิ ห้วยขวาง พระโขนง พระประแดง (ด้านตะวันตก) มีนบุรี (เขตอุตสาหกรรม) เกิดทรุดตัวมากเนื่องจากสูบน้ำบาดาลมากเกินไป จะหาทางป้องกันแก้ไขร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ โดยออกกฎหมายควบคุมการใช้ต่อไป⁹

5.4.3 ปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

- เม.ย.2493 กรมตำรวจให้ชาวบ้านที่ปลูกกระต๊อบริมถนนสายต่างๆให้รื้อภายใน 3 วัน เนื่องจากไม่น่าดู กีดขวางทางจราจร ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ริมถนนข้างคลองจากศาลาแดงจนถึงหัวลำโพง เนื่องจากในหลวงจะอภิเษกสมรสวันที่ 21 เม.ย.จะประพาสไปในที่ต่างๆเกรงว่าจะไม่น่าดู¹
- ก.พ.2495 กระทรวงมหาดไทยและเทศบาล จะไล่ที่อยู่อาศัยคนจนในที่สาธารณะให้ไปอยู่ที่ดินแดง โดยจัดน้ำ ไฟ แจกเสื้อผ้า รถรับส่ง แต่ประชาชนไม่พอใจเนื่องจากอยู่ห่างจากชุมชน²
- ม.ค.2495 รัฐบาลจอมพล ป.จะจัดสรรที่ดินแบ่งขายบริเวณพระโขนง ซึ่งยังคงรกร้างว่างเปล่า เพื่อกระจายความแออัดในเขตพระนคร จะแบ่งขายคนละครึ่งไร่³
- ม.ค.2496 คณะกรรมการพิจารณาร่าง พ.ร.บ.จัดสรรที่ดินแห่งชาติ วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับที่ดินที่ราษฎรซื้อจากการจัดสรรของรัฐห้ามจำหน่ายโอนต่อให้ผู้อื่นภายใน 10 ปี เพื่อให้ไม่ให้อำนาจใคร ส่วนการใช้อำนาจซื้อที่ดินจากบุคคลอื่นซึ่งมีไว้เกินกำหนด ทางกรมจะผ่อนผันให้ไม่เกิน 5 ปี⁴
- ม.ค.2596 มีผู้ออกความเห็นคัดค้านนโยบายของรัฐในการจัดสรรที่ดิน โดยออกกฎหมายบังคับซื้อที่ดินจากเอกชนที่มีที่ดินเกินความจำเป็นแล้วนำมาแบ่งขาย เพื่อทำอุตสาหกรรม เกษตรกรรม เนื่องจากประชาชนไม่มีทุนซื้อที่ดิน ที่ดินจะถูกทิ้งว่างมิได้ประโยชน์เป็นการจำกัดอาชีพ⁵
- ม.ค.2496 รัฐบาลจะออกข้อบังคับในเขตเทศบาลกรุงเทพ โดยกำหนดปริมาณวัตถุก่อสร้าง เพื่อส่งเสริมอาคารขนาดเล็ก เป็นการแก้ไขการขาดแคลนที่อยู่อาศัย⁶

- ม.ค.2496 รัฐบาลออกกฎหมายจัดสรรที่ดินยึดที่ดินของรัฐบริเวณริมทางรถไฟทางหลวง หรือริมคลอง ขุดชลประทาน ระยะ 1 กม.ที่รกร้างว่างเปล่านำมาจัดสรรแบ่งขายประชาชน⁷
- ก.พ.2496 รัฐห้ามปลูกอาคารเหลื่อมล้ำแนวถนน ตรอกซอย หากไม่ปฏิบัติตามจะถือว่าผิดกฎหมาย⁸
- ก.พ.2496 จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีห่วงใยข้าราชการและประชาชนที่เดือดร้อนที่อยู่อาศัย จะจัดสร้างอาคารสงเคราะห์เพิ่มขึ้นในเนื้อที่ 1,000 ไร่ หลังอำเภอบางกะปิ⁹
- ก.ค.2496 กระทรวงมหาดไทยจับไล่ประชาชนที่ปลูกบ้านริมถนนดินแดง 150 หลังคา ซึ่งปลูกโดย พลการ เนื่องจากบริเวณนั้นรับให้กรรมกรผู้ไม่มีที่อยู่ จึงจับไล่ มิฉะนั้นจะเป็นบ้านเมืองที่ไม่มีระเบียบ¹⁰
- มิ.ย.2497 กรมตำรวจสั่งห้ามปลูกกระท่อมข้างทางรถไฟได้สะพานข้างคลอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวเรือ จากต่างจังหวัดและจะบังคับให้รื้อถอนโดยเร็ว¹¹
- ต.ค.2497 เทศบาลจะจัดการผู้ปลูกสร้างโรงเรียนที่ผิดเทศบัญญัติโดยให้ตำรวจจับกุม¹²
- ธ.ค.2497 กระทรวงมหาดไทยจะออกกฎกระทรวงห้ามปลูกสร้างอาคารบางชนิดเพื่อประโยชน์ในการผังเมือง ป้องกันอัคคีภัย อนามัย สุขาภิบาล และความมั่นคงแข็งแรง¹³
- มิ.ย.2498 กระทรวงมหาดไทยจะห้ามแพตามแม่น้ำลำคลองใช้เป็นที่อยู่ จอดและห้ามปลูกบ้านริมแม่น้ำเพื่อจัดระเบียบผังเมือง¹⁴
- ก.ค.2498 สมาชิกเทศบาลเสนอเทศบัญญัติปลูกตึกแถวในเขตเทศบาล สร้างอย่างน้อย 3 ชั้น เพื่อใช้ชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัยแก้ปัญหาขาดแคลนที่อยู่อาศัยเนื่องจากการเพิ่มประชากร¹⁵
- มี.ค.2499 เทศบาลจะออกเทศบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคารในเขตกรุงเทพ ซึ่งจะเสนอต่อกระทรวงมหาดไทย¹⁶
- ม.ค.2502 คณะปฏิวัติให้อำนาจเจ้าพนักงานมีอำนาจจับไล่ผู้ปลูกที่อยู่อาศัยในที่สาธารณะ ให้รื้อถอนภายใน 15 วัน หลังจากออกคำสั่ง มิฉะนั้นให้เจ้าพนักงานดำเนินการรื้อถอน¹⁷
- ม.ค.2502 เทศบาลไล่ผู้ปลูกกระท่อมตามคลอง โอง่าง คลองมหานาค ก่อนขุดคลอง¹⁸
- พ.ย.2502 เทศบาลจะให้ประชาชนบริเวณตรงข้ามกรมทางหลวงแผ่นดินย้ายออกเพราะอยู่ใกล้เขตพระราชฐาน และจะปรับปรุงให้เป็นระเบียบ โดยจะสร้างอาคารสงเคราะห์ให้เช่าอยู่อาศัย¹⁹
- พ.ค.2503 กระทรวงมหาดไทยร่างกฎหมายให้รัฐมีอำนาจปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม โดยخذใช้ค่ารื้อถอน ค่าที่ดิน จัดหาที่อยู่ใหม่ เมื่อรัฐต้องการที่ดินนั้น ในกรณีที่ดินนั้นไม่ต้องการที่ดินนั้นๆ ก็ให้จัดให้เป็นที่อยู่อาศัย²⁰

- มี.ค.2504 ประชาชนมีหนังสือถึงกระทรวงมหาดไทยว่า โครงการสร้างแฟลตที่ถนนดินแดง และสวนมะลิ (สร้างร่วมกับพระองค์เจ้าภาณุ ซึ่งท่านระงับภายหลัง) เป็นการออกแบบที่เป็นแบบต่างประเทศเกินไปขัดกับประเพณีและอุปนิสัยของคนไทย ขอให้นำเงินไปสร้างบ้านหลังเล็กๆ ตามชนเมืองดีกว่า²¹
- เม.ย.2504 ชาวบ้านซอยทองหล่อ ขอให้ขับไล่กระต๊อบที่ปลูกกรมขี้ข้างถนน²²
- มิ.ย.2504 ตำรวจนครบาลและเทศบาลจะออกกฎหมายควบคุมการจัดสรรที่ดินเนื่องจากการจัดสรรที่ดินบริเวณที่ยังไม่มีท่อระบายน้ำ ทำให้เกิดความสกปรก²³
- ต.ค.2504 เทศบาลจะไม่ออกเลขที่บ้านและอาคารที่สร้างผิดเทศบัญญัติ²⁴
- มี.ค.2505 พล.อ.ประภาส รมต.มหาดไทย เห็นด้วยกับการสร้างแฟลตกล่าวว่า “ทำไม่อยู่ไม่ได้ เจ๊กยังอยู่ได้ แขงยังอยู่ได้ ทำไม่ไทยจะอยู่ไม่ได้”²⁵
- มิ.ย.2505 เทศบาลจะรื้ออาคารทรุดโทรมริมถนน เช่น เทเวศร์ ศรีบ้าน โดยตกลงกับเจ้าของที่และปลูกตึกแถวแทน²⁶
- มิ.ย.2506 สถาปนิกการเศรษฐกิจแห่งชาติแถลงโครงการสร้างอาคารสงเคราะห์รอบชานพระนคร-ธนบุรี เพื่อเตรียมรับการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม โดยจะเริ่มดำเนินการปีหน้า²⁷
- มิ.ย.2506 เทศบาลจะรื้อตลาดเจริญผลและรื้อแหล่งเสื่อมโทรม 3,000 ครอบครัวย เพื่อตัดถนนกว้าง 20 เมตร เชื่อมระหว่างถนนบรรทัดทองและเพชรบุรี เพื่อรับงานอาเซียนเกมส์ ในปี 2508²⁸
- ก.ค.2506 ศ.อัน นิมมานเหมินทร์ คณบดีสถาปัตยกรรมศาสตร์ ม.ศิลปากร ไม่เห็นด้วยกับการสร้างแฟลตเพราะผิดธรรมชาติ สิ้นเปลืองเงิน ควรสร้างบ้านเรือนแถวยาวที่มีลักษณะเป็นบ้าน²⁹
- ต.ค.2506 เทศบาลจะขยายแหล่งชุมชนไปชานเมืองตามแนวต่างประเทศ โดยจะขยายแหล่งชุมชนไปยังคลองประปา³⁰
- เม.ย.2507 เทศบาลจะปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมบริเวณบ่อนไก่ พื้นที่ 137 ไร่ 1,460 หลังคาเรือน³¹
- ส.ค.2507 คณะกรรมการปรับปรุงชุมชนบริเวณบ่อนไก่แถลงว่า องค์การยูนิเซฟให้ความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์สาธารณสุข³²
- ก.พ.2508 ครม.มีมติให้โอนโครงการอาคารสงเคราะห์ที่คลองจั่นของสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล ให้กรมประชาสัมพันธ์รับไปดำเนินการ ส่วนพื้นที่ 1 ไร่บริเวณคลองจั่น จะสร้างอาคารสงเคราะห์แบบเช่าซื้อ³³

- ก.พ.2508 เทศบาลแถลงผลการสำรวจแหล่งเสื่อมโทรมมีเนื้อที่ 14,571 ไร่ มีประชากรอาศัย 750,000 คน คณะเทศมนตรีเสนอขุดตักขุดเงินจากกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการส่วนท้องถิ่น เพื่อซื้อที่ดินสำหรับปรับปรุงแหล่งชุมชน กระทรวงมหาดไทยเห็นชอบด้วยแล้ว³⁴
- มี.ค.2508 กองผังเมืองสำรวจพบแหล่งเสื่อมโทรมที่ต้องปรับปรุงประมาณ 60 แห่ง จะวางโครงการปรับปรุงตั้งแต่ปี 2509 โดยจัดลำดับความเดือดร้อนก่อน³⁵
- มี.ค.2508 เทศบาลรื้อถอนอาคารร้านค้าที่อยู่อาศัยบริเวณตลาดบำเพ็ญบุญ เพื่อสร้างอาคารสูง 4 ชั้น และ 7 ชั้น จัดทำที่จอดรถ ร้านค้า และที่อยู่อาศัย³⁶
- ธ.ค.2509 เทศบาลไล่ที่แหล่งสลัม 4 แห่ง รวม 700 หลังคา ได้แก่ บ่อนไก่ ริมทางรถไฟท่าเรือ มักกะสันกับถนนเพชรบุรีตัดใหม่ บริเวณท่าพระจันทร์ริมถนนมหาราช และกรม อุดุณิยมหาวิทยาลัย³⁷
- ก.พ.2524 กรมประชาสัมพันธ์จะสร้างแฟลตอาคารสงเคราะห์เพิ่มอีก 1,000 ห้อง แถบชานเมือง เงินทุน 500 ล้านบาท³⁸
- ก.พ.2514 ส.ส.ญาติ ไหวดี ขึ้นกระทุ้งถามนโยบายรัฐบาลในการปกป้องวัดวาอาราม มิให้สร้างตึกแถว หรือทำประโยชน์ที่มีศาสนกิจ เนื่องจากมีการรื้อศาลาและกุฏิในวัดปทุมคงคา (วัดสำเพ็ง) ซึ่งเป็นอารามหลวง โดยจะสร้างตึกแถว 17 ห้อง ทำให้ภิกษุเดือดร้อน³⁹
- ต.ค.2514 ประชาชนออกความเห็นถึงปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมไม่น้อยกว่า 200 แห่ง ประมาณ 1 แสนครัวเรือน ขอให้รัฐดำเนินการปรับปรุงพัฒนา⁴⁰
- ต.ค.2514 พล.อ.ประภาส ให้สัมภาษณ์กระทรวงมหาดไทย มีโครงการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมไม่เฉพาะแต่คลองเตย โดยจะหาที่อยู่ใหม่ แต่มีปัญหาการเพิ่มของประชากร การอพยพเข้าเมือง ซึ่งแก้ไขมิได้⁴¹
- ก.พ.2515 พล.อ.ประภาส จารุเสถียร ผู้อำนวยการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ มีนโยบายเร่งรัดสร้างที่อยู่อาศัย ขณะที่ปรึกษาและกระทรวงมหาดไทยมีความเห็นว่า ควรมีหน่วยงานเฉพาะซึ่งรวมเอาหน่วยงานเดิมที่เกี่ยวข้อง ให้ชื่อว่า “การเคหะแห่งชาติ” ซึ่งจะประกาศตั้งเร็วๆนี้⁴²
- ก.พ.2517 ชาวบ้านประชานิวศน์ร้องเรียนสภาพบ้านไม่เรียบร้อย ถนน ทางเท้า เสียหาย⁴³
- ม.ค.2517 นายวาทัญญู ณ ถลาง ผู้ว่าการการเคหะแห่งชาติสนับสนุนเอกชนให้สร้างเมืองใหม่ “นวนคร” เนื้อที่ 5 พันไร่ มีที่อยู่อาศัยสำหรับ 8 หมื่นคน โดยเขตอุตสาหกรรมซึ่งเป็นแหล่งงานด้วย⁴⁴

- ก.พ.2517 การเคหะแห่งชาติร่วมกับสำนักงานทรัพย์สินจะรื้ออาคารราชดำเนิน สร้างเป็นอาคารสูง 16 ชั้น⁴⁵
- พ.ค.2517 กรมธนารักษ์ขอให้มหาดไทยสร้างอาคารแฟลตบนที่ราชพัสดุในแหล่งสลัม เช่น รมคลองมหานาค หลังบ้านมนังคศิลา ท่วมหามง⁴⁶
- มี.ค.2518 การเคหะวัดกมิผู้ขาดแคลนที่อยู่อาศัยถึง 1 แสนหน่วย เนื่องจากประชากรเพิ่ม คนต่างจังหวัดอพยพเข้ามาใน กทม.⁴⁷
- มิ.ย.2519 กทม.สำรวจพบแหล่งเสื่อมโทรมในเขตกรุงเทพ 365 แห่ง ประชากร 4 แสนคน หรือร้อยละ 10 ของประชากร กทม.ร่วมกับการเคหะแห่งชาติจะปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น⁴⁸
- มิ.ย.2519 กทม.ขับไล่สลัม 129 คริวเรือน หลังโรงพยาบาลกลางเพราะจ่ายค่าที่ดินเวนคืนแล้ว⁴⁹
- ส.ค.2519 กทม.จะออกกฎกระทรวงควบคุมการสร้างตึกแถวเสียใหม่ เพื่อมิให้ล้าไปในที่สาธารณะ ให้มีทางเท้า ที่จอดรถ⁵⁰
- เม.ย.2520 รองผู้ว่า กทม.เผยมีอาศัยอยู่ในสลัมประมาณ 8 แสนคน เฉพาะที่สลัมคลองเตย 8 หมื่นคน⁵¹
- พ.ค.2520 การเคหะมีโครงการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม 200 แห่ง ให้สร้างภายในปี 2520 โดยทำที่ดินแดง คลองเตย ถนนเพชรบุรีก่อน⁵²
- ส.ค.2520 กทม.สำรวจพบแหล่งเสื่อมโทรม 108 แห่ง 18,462 หลังคาเรือน 26,734 ครอบครัว ประชากร 167,114 คน โดยจะปรับปรุงโดยสร้างที่อยู่อาศัย⁵³
- ม.ค.2521 กทม.จะรื้อสลัม 400 คริวเรือนในบริเวณบ่ออุจจาระเพื่อสร้างแฟลต 1000 หน่วย⁵⁴
- ก.ย.2522 กทม.จะปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมหนาแน่น คือ ซอยคมสุข 300 หลัง วัดยางสุขารม 157 หลัง บริเวณประชาชื่น 200 หลัง ซอยอ่อนนุช 155 หลัง⁵⁵
- ธ.ค.2521 คณะกรรมการพิจารณาหาที่อยู่และสำรวจประชากรในแหล่งเสื่อมโทรมคลองเตย จะรื้อสลัมระยะที่ 2 ประมาณ 300 หลัง เพื่อใช้ในกิจการท่าเรือ⁵⁶
- ม.ค.2522 การเคหะแกลง ได้ดำเนินการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมหลายแห่งในกรุงเทพฯ เช่น ซอนสวัสดิศึกษา หมู่บ้านเขรุชาเล็มหลังสถานีรถไฟย้อยหัวหมาก ตรอกตันมะม่วง รวม 500 หลัง ยังมีอีก 5 โครงการ คือ ซอยกิ่งเพชร ซอยศรีภูมิ วัดสร้อยทอง วัดประดิษฐาราม วัดใหญ่ศรีสุพรรณ รวม 3,585 หลัง⁵⁷
- ส.ค.2522 จะรื้อสลัม 900 หลัง บริเวณตากอุจจาระเป็นครั้งที่ 2 เพื่อสร้างแฟลต⁵⁸

- มี.ค.2524 รัฐบาลอนุมัติ 14.39 ล้านบาท จากโครงการพัฒนากรุงเทพมหานคร ให้แก่โครงการอาสาพัฒนาแหล่งเสื่อมโทรมของคณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มุ่งพัฒนาแหล่งเสื่อมโทรม 42 แห่ง⁵⁹
- ส.ค.2524 การเคหะจะเสนอกฎหมายเกี่ยวกับการครอบครองที่ดินเพื่อความมั่นคง 3 ประการ คือ 1. จัดหาที่ดินโดยซื้อหรือเวนคืนนำมาสร้างชุมชนใหม่ 2. ให้เจ้าของที่ดินในแหล่งเสื่อมโทรมปรับปรุงตามที่กำหนด 3. ให้ผลประโยชน์ต่อเจ้าของที่ดินซึ่งทางการขอเข้าไปปรับปรุงโดยมีเงื่อนไขยินยอมให้ผู้อยู่อาศัยเช่าไม่น้อยกว่า 10 ปี⁶⁰
- ส.ค.2524 กทม.สำรวจและปรับปรุงหลังบ้านพิษณุโลก ซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยของนายกรัฐมนตรีนคร⁶¹
- ส.ค.2524 การเคหะจะสร้างแฟลตสูง 12 ชั้นโดย 4 ชั้นแรกศูนย์การค้า โดยใช้งบประมาณ 700 ล้านบาท⁶²
- ก.ย.2524 รัฐบาลเพิ่มงบ 8 ล้านบาท สนับสนุนโครงการอาสาพัฒนาชุมชนเสื่อมโทรมใน กทม.รวมแล้วได้งบ 22 ล้านบาท จะขยายโครงการจาก 46 แห่ง เป็น 50 แห่ง ในปี 2525 โดยพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม อนามัย อาชีพ ความปลอดภัย⁶³
- ต.ค.2524 กาปรับปรุงการประปาในแหล่งเสื่อมโทรมในระหว่างปี 2525-2526 งบประมาณ 82.5 ล้านบาท⁶⁴
- ม.ค.2525 ธนาคารโลกจะให้เงิน 110 ล้านดอลลาร์ เพื่อกำจัดขยะป้องกันน้ำท่วม⁶⁵
- ม.ค.2525 ชาวบ้านร้อยละครึ่งเรือนร่วมฉลองงาน 200 ปี โดยปลูกบ้านทั้งและคืนบริเวณข้างถนนรัชดาภิเษก ดำรวจไปรื้อถอนตอนกลางวันชาวบ้านก็สร้างใหม่ตอนกลางคืน⁶⁶

5.4.4 ปัญหาเกี่ยวกับกิจการอุตสาหกรรม

รัชกาลที่ 4

- พ.ศ.2407 มีประกาศกำหนดการตั้งโรงงานต่างๆ ว่า การที่ประเทศอื่นๆ มีกฎหมายบังคับให้การ “ตั้งเครื่องสตีม” ต้องตั้งห่างจากบ้านเรือนที่มีคนอยู่อาศัยจำนวนมาก เพราะเกรงว่าจะเกิดพิษหรือปล่อยควันไฟมีกลิ่นสร้างความรำคาญ หรือมีฝุ่นละอองต่างๆ ทำให้สกปรก ที่ประเทศยุโรปทำได้เช่นนั้น เพราะตั้งตึกเป็นปีกแผ่นแน่นหนา ขณะที่ไทยบ้านเมืองเพิ่งจะเจริญขึ้น การซื้อเครื่องจักรมาทำการต่างๆ เช่น เลื่อยไม้ สีขาว ดีเหล็ก ก็ต้องตั้งใกล้ที่อยู่ของตน เพื่อสะดวกแก่การดูแลกิจการ การกำหนดให้ต้องตั้งโรงงานในเฉพาะเขตที่ห่างเมืองนั้นเป็นอันทำไม่ได้ จึงเพียรกำหนดว่า การตั้งเครื่องจักรลงที่ไหนนั้นให้ราววัด 4 เส้น ถู 5 เส้น รอบตัว หรือ 5 เส้นเฉพาะแต่ในปลายลมสำภา ลมสลาดันพัดแรง หรือในทิศอื่นจัดแต่เพียง 3 เส้น

15 วา เขตรางวัดขนาดนี้กะประมาณว่า ละอองไปจะไปตกอยู่เสมอ และเสียงเครื่องจักรต่างๆ กลิ่นเหม็นจะสร้างความรำคาญได้ ในอาณาเขตดังกล่าว ถ้าหากไม่มีผู้อยู่อาศัยอยู่ก่อน คนพวกนี้ยินยอมให้ตั้งก็สามารถตั้งเครื่องจักรได้ ทั้งนี้ ต้องทำใบยินยอมให้แน่นอน ถ้าผู้ใดผู้หนึ่งในเขตนั้นไม่ยอม มีสิทธิฟ้องร้องได้ ส่วนผู้ที่อยู่นอกเขตออกไป หรือผู้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ภายหลังจากเครื่องจักรทำงานแล้ว ไม่มีสิทธิฟ้องร้อง ดังนั้นการที่กงสุลต่างประเทศ 6 ประเทศ ขอให้ห้ามการตั้งเครื่องจักรเหนือเขตวัดโชตนาราม นั้นให้เป็นไปตามกฎหมายฉบับนี้¹

รัชกาลที่ 5

- 29 เม.ย.2413 มิสเตอร์เลสลีย์เออร์มัน มีหนังสือถึงเจ้าพระยาภาณุวงษ์มหาโกษาบดี ที่พระคลังซึ่งได้ว่าการต่างประเทศ ความว่าให้เจ้าพระยาระงับการสีข้าวของโรงสีซึ่งอยู่ติดกับที่ของมิสเตอร์นิกกินแปก ด้วยเกรงว่าจะก่อให้เกิดควั่น ฝุ่นละออง เป็นการเสียประโยชน์แก่มิสเตอร์นิกกิน เจ้าพระยาฯ ได้มีหนังสือตอบว่า การกำหนดห้ามเช่นนั้นทำไม่ได้ ฝ่ายไทยไม่มีกฎหมายบังคับ ประกอบกับโรงสีไฟของ “ห้างเอมาควอนแอนกุ่มปนี” ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกันนั้นก็ยังคงสีข้าวทุกวัน ฉะนั้นให้ฝ่ายหนึ่งสีข้าวได้ ย่อมห้ามอีกฝ่ายไม่ให้ทำไม่ได้ ไม่เป็นการยุติธรรม²
- พ.ศ.2417 พระอินทร์เทพนัเจ้ากรมพระตำราจใหญ่ขวาได้ถวายรายชื่อคนจีนที่เช่าทำโรงสี คลองภาษีเจริญ โดยมีชื่อดังนี้ 1.จีนไล่ตี้ แดงซ่มจิน 2.จีนเต้าสะแดงซ่าย 3.จีนเงี้ยวโจ แดงซ๋อน 4.จีนตงแดงเป้า 5.จีนโต แดงอิน 6.จีนอกหลาย แดงแดง 7.จีนอ้วแดงอู³
- พ.ศ.2425 ค.ศ.1244 ห้างมาแก้วแอนก่าปนี ร้องมายังต่างประเทศว่า คนจีนในกรุงเทพฯ จุดดอกไม้ไฟและประทัดไม่ขาด และยังคงตามโคมไกล์น้ำมันปิโตรเลียมของตน ที่ตรอกศาลเจ้าโรงเกลือกริมบ้านหลวงพิไชยวาริ แม้บริษัทจะอ้างระวางแต่ก็กลัวจะเกิดเพลิงไหม้ให้จัดการด้วยเรื่องนี้ รัชกาลที่ 5 มีพระราชหัตถเลขาว่า กฎหมายน่าจะออกมานานแล้วรอนเกิดเรื่อง กฎหมายที่ออกนั้นได้ห้ามเก็บน้ำมันปิโตรเลียมไว้ใกล้บ้านคน การที่บริษัทเอาไว้มากมายเช่นนั้นมีความผิด ขอให้จัดการย้ายไปที่ห่างจากบ้านคนด้วย ถ้ามีอะไรรัฐบาลสยามจะไม่รับผิดชอบ⁴
- ก.พ.2437 กระทรวงมหาดไทยให้จีนฮักหรือเช่าที่หลวงชานป้อมปัจจามิต ทำโรงสีกลไฟ เพื่อเอาเงินเข้าคลัง⁵
- พ.ศ.2447 คนจีนในบังคับอังกฤษ ขออนุญาตกระทรวงนครบาล สร้างโรงสีกลไฟขึ้นริมเจ้าพระยาฝั่งตะวันตก กระทรวงนครบาลไปตรวจสอบดู ขออนุญาตให้ทำเพราะแถวนั้นก็มิโรงสีอยู่มาก คือในคลองผดุงฝั่งตะวันตก มีโรงรถแตรมเว โรงสีกลไฟพระพิพิธสาตียี่หื้อบุนหลี่ ฝั่ง

ตะวันออก มีโรงสีกลไฟหือไฮ้เกี่ โรงสีกลไฟหือยีนสง โรงสีกลไฟหือกิมเซ่งหงวน ระหว่างคลองโอง่างฝั่งตะวันตก มีโรงเลื่อยเจ้าหมื่นเสมอใจราช โรงฟ้าระหว่างคลองโอง่าง 2 ริมเจ้าพระยาทำราชการดิษฐ์มีโรงสูบน้ำ

พ.ศ.2324 ราษฎร ตำบลตลาดบางรัก ได้ร้องเรียนมากองตระเวนว่า จีนสหหังตั้งโรงสีข้าวขนาดใหญ่ที่ริมคลองบางรัก ติดตลาดหลวง ราษฎรแถบนั้นได้รับความเดือดร้อนมาก เพราะเครื่องจักรใหญ่กระเทือนมากกลัวว่าหม้อน้ำจะแตกเป็นอันตรายกับชาวบ้าน นอกจากนี้จีนสหหังเอาเรือข้าวใหญ่จอดขวางคลองทำให้เรือราษฎรไปมาค้าขายไม่ได้ และกงสุลฮอลันดาก็ร้องเรียนกรณีสหหัง เช่นนั้น บอกว่ามีกลิ่นเหม็นของๆ โสโครกจากโรงงานไหลเข้าบ้านมาก⁶

เม.ย.-พ.ย.2446 คนในบังคับอังกฤษ ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองผดุงกรุงเกษม ตำบลวัดมหาพฤฒาราม ได้ทำคำร้องต่อกระทรวงนครบาลว่า พระยาศิริไชยบุรินทร์จะสร้างโรงสีกลไฟ ซึ่งติดกับบ้านเรือนของพวกเขา อันจะทำให้พวกเขาเดือดร้อน ด้วยถ่านแกลบปลิวเข้าบ้าน ตลอดจนอันตรายจากไฟไหม้และหม้อน้ำระเบิด ซึ่งเคยปรากฏมาแล้ว แต่กระทรวงนครบาลได้ยกฟ้องอันนี้ เพราะเห็นว่า ในบริเวณนั้นก็มิโรงสี ครั้นจะห้ามรายนี้ก็ออกจะไม่สมควร⁷

รัชกาลที่ 6

25 พ.ค.2460 มิสเตอร์ ดับบลิว.แอล.แบล็กเก็ตต์ ผู้แทนบริษัทสแตนดาออยล์ ได้ขอซื้อที่ดินที่ใกล้แหลมวัดในเกาะสีชัง เพื่อตั้งฉางน้ำมันก๊าซขยายกิจการของบริษัท แต่เจ้าพระยามรราชไม่อนุญาตให้ขายให้ ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้บริษัทชาติอื่นเอาอย่าง และเหตุผลของเจ้าพระยามรราชอีกข้อหนึ่งก็คือ “...เกาะสีชังไม่เป็นตำบลควรขายที่บางส่วนให้แก่ชาวต่างประเทศด้วย” (เหตุผลจริงๆ คงเป็นเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต)⁸

รัชกาลที่ 7

มี.ค.2469 โรงฟอกหนังส่วกลั่นรบกวนในเขตสุขาภิบาล ภูเก็ต นายไต้สูยกับนายซีเซ่ง ผู้ตั้งโรงฟอกหนังอยู่ที่หัวลำโพง จังหวัดพระนคร ได้กระทำผิดตามประกาศจัดการความสะอาดในจังหวัดพระนคร รศ.117 และศาลตั้งปรับและเลิกโรงฟอกหนัง ผู้ฎีกา ขอผ่อนผันยี่ดเวลา 1 ปี เช่นรายอื่นๆ แต่กระทรวงมหาดไทยได้ชี้แจงเรื่องนี้ว่าตามประกาศขยายเขตสุขาภิบาลที่ใดมีผู้ตั้งสถานที่ประกอบการอาชีวะ ซึ่งเป็นอันตรายแก่สาธารณสุข ก่อนวันประกาศให้เจ้าหน้าที่ยอมผ่อนผันกำหนดเวลาเลิกหรือย้ายถอนชั่วคราวให้ แต่ถ้าภายหลังประกาศถือว่าเป็นรายตั้งใหม่ ไม่ผ่อนผันให้ กรณีผู้ฎีกานี้พบว่า ตั้งโรงฟอกหนังขึ้นเมื่อปลาย มี.ย.ซึ่งเป็นภายหลัง

ประกาศจึงไม่ผ่อนผันให้ รัชกาลที่ 7 มีพระราชกระแสตอบข้อแก้ตัวของผู้ฎีกาขอผ่อนผัน
ที่ว่า ไม่ทราบประกาศให้ยกไป แต่กรณีว่าของซึ่งโรงฟอกกระทำไว้จะเสียนั้นพึงได้ให้ผ่อน
ผันเลิกไปพร้อมกับโรงงานอื่นๆ⁹

ส.ค.-พ.ย.2470 บริษัทเอเชียดิปปิโตเลียม(สยาม) ทุนจำกัด ได้มีหนังสือมาถึงมหาดไทย ขอทราบความเห็น
ของรัฐบาลว่าจะขัดข้องหรือไม่ ถ้าบริษัทจะย้ายฉางน้ำมันของบริษัทที่ตั้งอยู่ตำบลบางประ
กอก อำเภอรามบุรีบูรณะ จังหวัดธนบุรี มายังที่ดินของพระยาประดิษฐ์ภูบาล ตำบลช่อง
นนทรี อำเภอพระโขนง จังหวัดพระประแดง เป็นที่ใกล้ทางรถไฟชองนนทรีซึ่งที่ใหม่
สะดวกกว่าที่เก่าในการคมนาคมขนส่ง ได้มีการประชุมอภิรัฐมนตรีในกรณีนี้ความเห็นส่วน
ใหญ่ไม่ต้องการให้บริษัทย้ายฉางน้ำมันมาอยู่ที่บริษัทต้องการ เพราะรัฐบาลมีแนวทางที่จะ
สร้างท่าเรือและขยายเมืองออกไปทางนั้น (ที่ดินส่วนนั้นเป็นทิ้งอกรน้ำตื้น) แต่ก็มีมติให้
อนุญาตแก่บริษัทแต่ได้ตั้งเงื่อนไขกับบริษัท ว่าบริษัทจะต้องยอมย้ายออก ถ้ารัฐบาลต้องการ
ขยายเมืองไปทางนั้น โดยไม่คิดค่าทำขวัญหรือค่าเสียหายใดๆ และตอบตกลงให้กำหนดการ
บอกกล่าวล่วงหน้า 3 ปี¹⁰

17 ก.พ.2473 กระทรวงมหาดไทยเสนอร่าง พ.ร.บ.ว่าด้วยการเก็บรักษาน้ำมันเชื้อเพลิง มี 7 หมวด 63
มาตรา ใน 2 หมวด การเก็บน้ำมันเชื้อเพลิงที่ไม่ได้จำหน่ายที่จำนวนเกินกว่า 181.84 ลิตร
เกีย 1,818.4 เมตร โดยรอบ แต่ถ้าเป็นน้ำมันเชื้อเพลิงชนิดนำกล้มอันตรายแต่ไม่จำหน่าย ที่มี
จำนวนเกิน 40 แกลลอน แต่ไม่เกิน 400 แกลลอน ต้องเก็บห่างจากบ้านคน หรือที่เก็บสินค้า
ต่างๆ อย่างน้อย 20 เมตร โดยรอบ ฯลฯ¹¹

ต.ค.2471 ประกาศ พ.ร.บ.ควบคุมกิจการค้าขายอันตรายถึงความปลอดภัยหรือผาสุกแห่ง
สาธารณชน พ.ศ.2471 ความใน พ.ร.บ.นี้มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อควบคุมกิจการค้าทั้งหลาย
อันตรายถึงความปลอดภัยหรือผาสุกของสาธารณชน เพราะการพาณิชย์และอุตสาหกรรม
ได้ก้าวหน้าไปมาก หลังกฎหมายของ พ.ร.บ.นี้ คือ ห้ามมิให้เอกชนประกอบกิจการค้าขาย
อันเป็นสาธารณูปโภค คือ การรถไฟ รถราง บุคลากร เดินอากาศ ประชาลประทาน
โรงไฟฟ้า และกิจการอื่นที่กระทบถึงความปลอดภัยหรือผาสุกของสาธารณชน ยกเว้นแต่
รัฐบาลจะอนุญาตหรือสัมปทานแล้วแต่ก็ต้องอยู่ในเงื่อนไขที่ทางการกำหนด ¹²

17 ก.ค.2473 พระยาภิรมย์ภักดี (บุญรอด เศรษฐบุตร) ขออนุญาตตั้งโรงงานผลิตเบียร์ แห่งแรกใน
ประเทศไทย การเจรจาทุกอย่างเรียบร้อยแต่ติดขัดในเรื่องภาษี¹³

ม.ค.2474 ออกแบบสัมปทานตั้งโรงงานทำการไฟฟ้า ได้มีข้อบังคับเกี่ยวกับไฟฟ้าชนิดกระแสสลับและกระแสทางเดียว (Alternating & Direct Current) ถือเป็นข้อบังคับซึ่งบังคับแก่เอกชนผู้ได้รับอนุญาตตั้งโรงไฟฟ้า เพื่อป้องกันความผาสุกของประชาชนโดยระบุดังนี้ การตั้งโรงไฟฟ้าต้องถาวรไม่เกิดไฟไหม้ได้ง่าย มีท่อระบายน้ำมิให้ขึ้นและ ป้องกันกลิ่นเหม็นคว้นประกายไฟ มูลเถา และความสั่นสะเทือน เครื่อง Motive Power สมบูรณ์มี 3 ชนิด คือ เครื่องกังหันไอน้ำ (Steam Engine or Turbine) เครื่องยนต์ใช้น้ำมันหรือก๊าซ (Oil or Gas Engine) และเครื่องกลใช้กำลังน้ำ (Hydraulic Machinery) หม้อน้ำของเครื่องกังหันไอน้ำ เป็นเรื่องสำคัญของข้อบังคับนี้ ได้มีข้อบังคับไว้ละเอียดทีเดียว ว่าหม้อน้ำนั้นควรสร้างประณีตและแข็งแรง นอกจากนี้ยังกำหนดระยะเวลาวางสายไฟจำกัด สูงจากพื้นเท่าใด ทั้งยังกำหนดให้ห่างจากตึกและที่ๆ ซึ่งคนอาจแตกต้องได้⁴

พ.ค.-ส.ค.2475 เจ้าพระยามหิธร มีหนังสือถึงกรมพระกำแพงเพชร อัครโยธิน ว่าในการประชุมเสนาบดีสภา 25 เม.ย.2475 ได้พูดถึงว่ามีข่าวทางหัวเมืองคว้นไม่ซัดไฟของบริษัทมีนแซทำให้คนตาย เห็นควรมี Factory Act. บังคับไว้ จึงเรียนเรื่องนี้มายังเจ้ากระทรวง เสนาบดีกระทรวงพระคลังฯ มีหนังสือถึงราชเลขาธิการ ว่าเมื่อ 21 มิ.ย.2475 พระเจ้าอยู่หัวมีดำริ ให้กระทรวงพระคลังฯ ควบคุมการทำไม้ซัดไฟทาง “Excise” และแนะนำผู้ทำไม้ซัดไฟให้ใช้ “Chemical” อย่างดี เพราะมีข่าวว่าไม้ซัดไฟบางชนิดในไทยมีพิษทำให้คนตายนั้น กระทรวงพระคลังหรือเจ้าพนักงานไม่มีอำนาจในทาง Excise ที่จะบังคับผู้ทำไม้ซัดไฟว่าให้ใช้ หรือไม่ให้ใช้วัตถุอย่างใดนอกจากแนะนำ ผู้ทำไม้ซัดไฟเท่านั้น ซึ่งเมื่อแนะนำแล้วผู้ทำก็ว่าควรจะใช้แต่วัตถุที่ดีเท่านั้น ขอให้เจ้าพระยามหิธรนำขึ้นกราบบังคมทูล ทราบแนวพระราชดำรินี้ต่อไป¹⁵

16 ก.พ.2477 ร่าง พ.ร.บ.จัดวางระเบียบ โรงงานอุตสาหกรรม พ.ศ.2477 ของนายมังกร สามเสน ด้วยเหตุผลว่า การอุตสาหกรรมในเวลานี้มีการสร้างขึ้นอย่างไม่เป็นระเบียบ ไม่มีข้อบังคับจะกีดกันหรือพิจารณาว่าอะไรควรไม่ควร การตั้งโรงงานต่างๆ ต้องขออนุญาตจากรัฐมนตรี และกำหนดข้อบังคับต่างๆ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการ รับเรื่องไปพิจารณา¹⁶

รัชกาลที่ 8

พ.ศ.2478 มีดำริเรื่องจัดการป้องกันอันตรายอันเกิดแก่ เครื่องยนต์ ความว่าทางกรมตำรวจเห็นว่าเหตุอันตรายอันเนื่องจากเครื่องจักรกล ในโรงงานต่างๆ ได้เกิดขึ้นอยู่เสมอ เป็นเหตุให้คนงานต้องบาดเจ็บถึงทุพพลภาพและอันตรายถึงชีวิต เป็นเรื่องที่ควรคิดหาทางป้องกันไว้ เช่น นานาประเทศ เพราะในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดมี โรงงานใหญ่เป็นจำนวนมาก ทาง

คณะกรรมการฯ พิจารณาว่า เรื่องนี้เกี่ยวกับความปลอดภัยของประชาชน แต่ไม่มีกฎหมายควบคุมเหมือนบางประเทศ จึงมีคำวินิจฉัยกฎหมายควบคุมอันตรายอันเกิดจากเครื่องจักรในโรงงานอุตสาหกรรมโดยทั่วไป¹⁷

- 13 ก.พ.2479 หนังสือข้าหลวงประจำจังหวัดเชียงใหม่ ถึงปลัดกระทรวงมหาดไทยเรื่อง ตั้งโรงงานทำน้ำแข็ง ความว่า นายเอี้ยวคือ แซ่ตัน ได้ยื่นคำร้องขอตั้งโรงงานน้ำแข็งในเขตเทศบาลและเป็นย่านชุมชน ทางเทศบาลไม่อนุญาตให้สร้าง เพราะสถานที่ก่อสร้างอยู่ใกล้ชิดกับราษฎร อันอาจก่อให้เกิดความรำคาญและเป็นอันตรายต่ออนามัยของประชาชน ใกล้เคียงได้ อย่างไรก็ดี นายเอี้ยวคือ ได้ลงมือก่อสร้างโรงน้ำแข็งและสั่งเครื่องจักรมาตั้งตลอดมา ทางจว.เห็นว่าไม่มีกฎหมายใด ควบคุมการก่อสร้างโรงงานต่างๆ ในเขตเทศบาลได้โดยตรง จะมีก็เพียงการระงับเมื่อเกิดเหตุรำคาญเท่านั้น¹⁸
- 27 ก.พ.2479 เวลา 10.00 น.หม้อน้ำโรงสีไฟเจ็ลง ต.โนเวียง อ.เมืองแพร่ ได้ระเบิดขึ้นทำให้มีผู้ได้รับบาดเจ็บสาหัสและบางคนถึงแก่ความตาย¹⁹
- ก.พ.2492 กรมตำรวจให้ย้ายโรงงานบางประเภท เช่น เครื่องแก้ว อาหาร ออกนอกกรุงเทพฯ เนื่องจากเป็นอันตราย²⁰
- ก.พ.2492 “สั่งปิดโรงงานเขตปทุมวัน”
 ต.ปทุมวัน มีโรงงาน 13 โรงงาน ตั้งแต่สวนลุมพินีจนถึงถนนพระราม 4 และจากถนนพระราม 1 ถึงถนนพระราม 4 ถูกสั่งให้ปิดและย้ายไปตั้งที่อื่น ภายใน 30 เม.ย. โรงงานเหล่านี้ได้แก่ โรงงานทำเนยเค็กด้วยถั่วเหลือง 5 โรง, โรงงานย้อมสีผ้า 3 โรง, โรงงานทำเส้นก๋วยเตี๋ยว 3 โรง, โรงงานผลิต molass 1 โรง, โรงงานผลิตน้ำตาล 1 โรง, โรงงานเหล่านี้ทำให้เกิดน้ำสกปรกบริเวณรอบๆ จึงให้ย้ายไปที่ธนบุรี หรือตั้งตามริมฝั่งแม่น้ำหรือที่ปากน้ำ²¹
- ก.ค.2492 พาดหัวข่าว “ตำรวจปรับโรงงานที่ไม่ได้รับอนุญาต”
 ตำรวจปรับโรงงานแถวหัวลำโพง เป็นเงิน 100 บาท เพราะใบอนุญาตหมดอายุแล้ว โรงงานอื่นที่ก่อความรำคาญให้ประชาชนจะถอนใบอนุญาตให้ย้ายไปทำที่อื่น การปรับนี้เพื่อเป็นตัวอย่างให้โรงงานที่ไม่มีใบอนุญาตหยุดทำงานต่อไป²²
- เม.ย.2494 กรม.อนุมัติหลักการจัดระเบียบตั้งโรงงานอุตสาหกรรม โดยกำหนดไปทางเหนือห่างจากบางซื่อ 200 เมตร ถึงสะพานพระราม 6 ทางใต้จากถนนตจจคคลองบางมะนาว คลองดาวคะนอง คลองลัดหลวง²³
- ส.ค.2496 ทางการขอให้โรงเลื่อยออกนอกเขตภายในสิ้นปี²⁴

- ม.ค.2497 โรงเลื่อยประสบการขาดทุนเนื่องจากทนค่าขนส่งทางรถยนต์ไม่ไหว หลังจากเทศบาลนคร
กรุงเทพและธนบุรีสั่งห้ามนำไม้ซุงผ่านลำคลอง²⁵
- ม.ค.2497 เทศบาลผ่อนผันให้โรงเลื่อยย้ายออกนอกเขตโดยขยายเวลาถึงเดือน พ.ค.นี้²⁶
- พ.ค.2497 โรงเลื่อยย้ายไปอยู่บริเวณบางโพ สะพานพระราม 6 ร้องเรียนรัฐบาลจะเวนคืนที่ดินบริเวณ
นั้นเพื่อตั้งโรงงานของรัฐ²⁷
- ก.ค.2498 เทศบาลจัดตั้งเขตอุตสาหกรรมที่อำเภอยานนาวา ใกล้สะพานที่จะสร้างใหม่ ซึ่งรัฐบาลจะ
ซื้อที่ดินหรือเวนคืน²⁸
- ก.ค.2498 รัฐบาลไม่อนุญาตให้ตั้งโรงงาน ทำเพื่อนบ้านเดือดร้อน เช่น เสียงหรือกลิ่น โดยจะออก
สอบถามความเห็นประชาชน²⁹
- 22 ก.ค.2503 มติการประชุมพิจารณาปัญหาข้อขัดข้องต่างๆ ในการพิจารณากำหนดเขตอุตสาหกรรมครั้ง
พิเศษ ห้องประชุมกระทรวงมหาดไทยมีมติบางประการดังนี้
- 1.การแบ่งบริเวณที่จะให้ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เป็นหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทย
 - 2.การจัดประเภทโรงงานว่า โรงงานประเภทใดควรจะอยู่ที่ใด ให้เป็นหน้าที่ของกระทรวง
อุตสาหกรรม
 - 3.เรื่องเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของประชาชน ซึ่งมีเหตุเกิดขึ้นเนื่องจากความเดือดร้อน
รำคาญของโรงงานอุตสาหกรรม ให้เป็นหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุข
 - 4.การออกใบอนุญาตให้ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใดๆ จัดให้คณะกรรมการคณะหนึ่ง
ประกอบไปด้วย ผู้แทน ก.อุตสาหกรรม ก.มหาดไทย ก.สาธารณสุข และผู้แทน จนท.ฝ่าย
เทศบาลและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อกำหนดวางหลักเกณฑ์ เงื่อนไขต่างๆ ตามที่ราชการต้องการไว้
ในใบอนุญาต
 - 5.เมื่อใช้ผังเมืองและเขตอุตสาหกรรมแล้ว ให้ห้ามขยายโรงงานที่อยู่นอกเขตอุตสาหกรรม
โรงงานใดที่ก่อเหตุเดือดร้อนรำคาญมากและไม่สามารถบรรเทาได้ ควรให้ย้ายไปตั้งที่อื่น
เป็นอันดับแรก โรงงานใดประสบอัคคีภัย และเป็นต้นเพลิงเสียหายส่วนใหญ่ไม่ควรอนุญาต
ให้ตั้งในที่นั้นต่อไป ให้ไปตั้งในเขตอุตสาหกรรมได้เลย
 - 6.ให้จังหวัดต่างๆ พิจารณากำหนดเขตแผนผังย่านชุมชนของแต่ละจังหวัด ในระยะเวลา 30
ปี โดยให้ จว.แบ่งประเภทโรงงานกับเขตอุตสาหกรรมไว้ให้แน่นอน นอกจากนั้นได้มี
คำอธิบายประกอบเขตอุตสาหกรรมในเขตเทศบาลนครกรุงเทพและธนบุรี และจังหวัดชาน
พระนครแบบเลขที่ 1399 เป็นการกำหนดเขตอุตสาหกรรม รวมทั้งหมด 24 เขต ในย่านทิส

เหนือ จ.ปทุมธานี 2 เขต ย่านทิศตะวันออก จ.พระนครศรีอยุธยา รวม 10 เขต ย่านทิศใต้ จ.สมุทรปราการ รวม 61 เขต ย่านทิศตะวันตก จ.ธนบุรี 4 เขต จ.นครปฐม 1 เขต จ.สมุทรสาคร รวม 1 เขต³⁰

- 16 ก.ย.2503 รายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณาหลักเกณฑ์การตั้งโรงงานครั้งที่ 3 2503 ความว่า โรงงานตั้งอยู่ริมคลองภาษีเจริญก่อความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน นายกรัฐมนตรีจึงมีคำสั่งให้ จนท.ที่เกี่ยวข้องรีบดำเนินการสั่งย้ายโรงงานออกไปตั้งอยู่ในย่านอุตสาหกรรม ทางจังหวัดธนบุรี จึงสั่งการให้โรงงานที่ไม่อาจจะระงับเหตุรำคาญอันก่อให้เกิดความเสื่อมหรือเป็นอันตรายแก่สุขภาพและความปลอดภัยของประชาชนรวม 28 โรงงาน ให้เกิดกิจการภายในกำหนด 30 วัน นับตั้งแต่วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2503 อย่างไรก็ตามได้มีการผ่อนผันให้เปิดดำเนินการเป็นการชั่วคราวได้ 3 เดือนบ้าง 6 เดือนบ้าง โดยขออนุมัติจากนายกรัฐมนตรี และทางนายกฯ ได้บัญชาเมื่อครบกำหนดที่ผ่อนผันแล้ว ห้ามผ่อนผันต่อไปอีก³¹
- 12 ม.ค.2504 รายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณาวางหลักเกณฑ์การตั้งโรงงานความว่า โรงงานกระดาษวือ ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงงานทำกระดาษเข้าที่อิสเอเชีย ตั้งอยู่เลขที่ 118 หมู่ 13 ถนนเพชรเกษม ต.บางมด อ.ภาษีเจริญ จ.ธนบุรี นอกเขตอุตสาหกรรมและนอกเขตเทศบาล ได้ยื่นขออนุญาตขยายโรงงานเมื่อ 14 ต.ค.2503 และมีผู้ใช้นามว่า ประพันธ์ พงศ์เฉลิม ร้องเรียนว่าได้รับความเดือดร้อน กระทรวงอุตสาหกรรมจึงสั่ง จนท.ไปตรวจโรงงาน พบว่า โรงงานได้ขยายไปก่อนได้รับอนุญาตแล้ว การติดตั้งเครื่องจักรทำให้เกิดเสียงและความสั่นสะเทือนและโรงงานปล่อยน้ำเสียลงในคูข้างถนน จึงได้ส่งเรื่องให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีฐานขยายโรงงานโดยไม่ได้รับอนุญาต ทั้งเคยมีมติของคณะกรรมการฯ เมื่อการประชุมครั้งที่ 9 21 ต.ค.2503 ว่า การขอขยายโรงงานที่ตั้งอยู่นอกเขตอุตสาหกรรม ถ้าเป็นการขยายตัวอาคาร ก็ไม่รับพิจารณา แต่ถ้าเป็นการติดตั้งเครื่องจักรเครื่องมือกลภายในโรงงานเดิมเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ผลการผลิตเพิ่มขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดความเดือดร้อนเดิมลง หรือไม่ทำให้เกิดความเดือดร้อนเพิ่มขึ้น ก็ควรพิจารณาอนุญาตให้ขยายได้ และเมื่อมีคำขอ ก็ให้กระทรวงอุตสาหกรรมพิจารณาเป็นรายๆ ไป³²
- ก.ค.2504 เทศบาลสั่งย้ายโรงน้ำแข็ง 30 โรงออกนอกเขตฯให้ไปอยู่รังสิต³³
- ต.ค.2506 เทศบาลจะย้ายโรงน้ำแข็ง 30 โรงไปตั้งเป็นนิคมอุตสาหกรรมที่ ต.บางกระสอบ นนทบุรี โดยสหกรณ์เป็นผู้ซื้อที่ดินเกือบ 200 ไร่³⁴
- พ.ค.2507 กระทรวงอุตสาหกรรม เร่งย้ายโรงงานประเภทไม่ใช้น้ำมากไปอยู่ย่านรังสิต³⁵

- ส.ค.2510 กระทรวงอุตสาหกรรมจะชักชวนให้โรงงานย้ายไปอยู่นิคมอุตสาหกรรมที่รังสิต³⁶
- ม.ค.2518 คณะกรรมการพัฒนาเมืองเห็นควรห้ามตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใน กทม. ส่งเสริมให้ตั้งในต่างจังหวัดเพื่อลดการอพยพเข้าเมือง³⁷
- ช.ค.2518 กระทรวงอุตสาหกรรมกวนขันโรงงานให้รักษาสีสิ่งแวดล้อม ในโรงงานเขตภาษีเจริญ ราษฎร์บูรณะ ทรายกองดิน ไร่พระประแดง ทุ่งมกม 38
- ม.ค.2522 ผอ.การนิคมอุตสาหกรรม จะให้โรงงานในกรุงเทพฯ ย้ายไปอยู่ในนิคมภายใน 5 ปี โดยจัดบริการสาธารณูปโภค³⁹
- ม.ค.2524 กรมโรงงานผ่อนผันให้โรงงานสยามน้ำมันละหุ่งเดินเครื่องทดลอง โดยติดตั้งระบบป้องกันฝุ่นเป็นเวลา 3 เดือน และผ่อนผันอีก 15 วัน หากไม่สามารถแก้ปัญหาอากาศเสีย อาจเพิกถอนใบอนุญาต⁴⁰
- ค.ค.2524 สวท. จะออกกฎหมายให้มีการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ ก่อนตั้งโรงงานอุตสาหกรรม⁴¹

5.4.5 ปัญหาอากาศเสีย

รัชกาลที่ 4

- พ.ศ.2392 ห้ามเผาศพที่ท้ายพระอุโบสถวัดบพิตรพิมุข เพราะกลิ่นเหม็นจากการเผาศพที่เผาวันละ 9-10 ศพ ส่งกลิ่นเหม็นจนถึงบ้านบาตร และการเผาศพเป็นที่อูจาดตา นอกจากนั้นยังห้ามเผาศพที่หน้าวัดกัลยาณมิตร วัดอรุณ วัดระฆัง โดยให้เผาที่ป่าช้าหลังวัดแทน¹

รัชกาลที่ 5

- 1 ต.ค.2443 คนไทยและคนต่างประเทศที่อาศัยอยู่ในย่านตำบลบางรัก ตำบลวัวลำพองและตำบลสระประทุม เข้าซื้อกันร้องเรียนว่า จีนที่ทำไร่ฝักในบริเวณดังกล่าวใช้ของโสโครกรดฝัก ทำให้ส่งกลิ่นเหม็นไปทั่ว กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์จึงขอให้หมอในตึกเกลแพทยสุขาภิบาล ร่างพ.ร.บ. ขึ้นและให้มิสเตอร์สเลตเซอร์ พนักงานกฎหมายตรวจข้อความ และได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม รศ.119 ความโดยย่อ คือ
1. ในเขตกรุงเทพฯ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ยื่นพื้นไปตามแนวฝั่งแม่น้ำ 160 เส้น ห้ามใช้ของโสโครกมีกลิ่นเหม็นทำปุ๋ย
 2. ให้กรมกองตระเวนตรวจค้นและบังคับให้ผู้ทำผิด ทำให้หายกลิ่นเหม็น
 3. ว่าด้วยการลงโทษปรับผู้ทำผิด²

รัชกาลที่ 6

27 ส.ค.2464 กระทรวงนครบาลตัดข่าวหนังสือพิมพ์เรื่อง “เมืองมีฝุ่นมากที่สุดในเอเชีย” จากหนังสือจดหมายเหตุบางกอกใหม่ ลงวันที่ 27 สิงหาคม 2464 ว่าถนนในกรุงเทพฯ มีฝุ่นมากมาย เช่น ถนนแควสี่พระยา หรือถนนสุริวงค์ พบว่าเวลาอากาศร้อน ลมพัด ฝุ่นจะตลบไปหมด และโรคที่เกิดจากฝุ่นก็คือวัณโรค จึงร้องเรียนให้กรมสุขาภิบาลปราบฝุ่น³

รัชกาลที่ 7

ม.ค.2468 เจ้าพระยาวรราชเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยมีหนังสือกราบทูลพระเจ้าอยู่หัวเรื่องบริษัทไฟฟ้าสยาม จำกัดสินใช้ ขอเลิกการรดน้ำที่ถนนราชวงศ์ แต่จะคงการดับเพลิงไว้ และจะยอมเสียค่าเช่าทำการรุดรางแทน 15,000 บาท/ปี (ซึ่งตามสัญญาที่บริษัทนี้ได้รับอนุญาตเดินรุดรางบนถนนราชวงศ์) ถนนอัษฎางค์ และถนนพระรามที่ 4 ต้องเสียค่าเช่าทางไม้ละ 3,000 บาท/ปี เว้นถนนราชวงศ์ บริษัทไม่ต้องเสียแต่บริษัทต้องจัดรดน้ำถนนตามทางที่รุดรางผ่าน เจ้าพระยายมราชว่าเห็นควรตามที่บริษัทขอ เพราะรัฐบาลกำลังจะทำถนนนี้เป็นแอสฟัลต์ (ลาดแอลไฟต์)

พระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบด้วย แต่เงิน 15,000 บาท/ปี ให้เข้าคลังก่อนเมื่อต้องการจึงเบิก⁴

10 ก.ย.2470 ราษฎรอำเภอพระโขนงได้รับความเดือดร้อนจากเจ้าแกลบของโรงสีกลไฟนายเทียม ไปร้องเรียนนายอำเภอที่ไม่จัดการให้⁵

23 ก.ค.2471 คำร้องเรียนว่า เนื่องจาก 23 ตุลาคม มีผู้ไปถวายบังคมพระบรมรูปกันมาก ถนนวชิรเป็นถนนที่รถใช้มาก บรรดารถแท็กซี่ก็วิ่งเร็วมาก ทำให้เกิดฝุ่นมากมายปกคลุม ชาวบ้านเดือดร้อนมาก ปีนี้กรมนครบาลควรจะเอาน้ำไปพรมบ้าง⁶

6 ก.ย.2471 กล่าวว่า การรดน้ำถนน มักจะทำเฉพาะที่ใกล้สายตา เสนาบดีมหาดไทยและสมุหพระนครบาล ห่างไกลออกไปไม่รดน้ำชี้ฝุ่นฟุ้งอย่างไรก็ไม่สนใจ⁷

20 มิ.ย.2472 ชาวสะพานหันร้องทุกข์ ชี้เขม่า ชี้ถ้ำของโรงไฟฟ้าบริษัทยังไม่สงบ⁸

22 มิ.ย.2472 จดหมายราษฎรได้รับความเดือดร้อนชี้เขม่าโรงไฟฟ้าวัดเลียบ⁹

24 มิ.ย.2472 บริษัทไฟฟ้าแก่นิวแซนด์เรื่องเขม่าไม่หาย ชาวบ้านแถบถนนมหาชัยร้องทุกข์มาอีก¹⁰

8 ก.ค.2472 ร้องเรียนเรื่องจีน โรงน้ำแข็ง ฝรั่ง โรงไฟฟ้า แม้ว่าเจ้าหน้าที่จรวจห้ามใช้น้ำมันชี้ได้ ซึ่งเป็นเจ้าและละอองปลิวเปื้อนประอะ แต่ชี้เจ้าโรงไฟฟ้ายังมีอยู่ตามเคย¹¹

10 ต.ค.2472 ชาวตลาดประตุน้ำเสวภาพ่องศรี ได้รับความเดือดร้อนเรื่องมีผู้เลี้ยงสุกรหลังห้องแถว จดเกิดกลิ่นเหม็น น้ำในคลองสกปรก ขอให้เจ้าหน้าที่สอดส่องด้วย¹²

6 ธ.ค.2482 ราษฎรถนนบรรทัดทอง ร้องเรียนนายกรัฐมนตรีว่า ได้รับความเดือดร้อนจากฝุ่นละอองในถนนนี้ เพราะรถยนต์เดินระหว่างกรุงเทพฯ-สมุทรปราการ เดินรถอยู่ตลอดวัน-คืน ทำให้เกิดฝุ่นละอองพัดเข้าไปในบ้านเรือนประชาชน จึงร้องเรียนให้มีการรณน้ำถนนบ่อยครั้งขึ้น และถ้าหากเป็นไปได้ก็ให้มีการลาดยางหรือทำถนนคอนกรีต เทศบาลกรุงเทพฯตอบว่า ยังไม่มีงบประมาณในการปรับปรุงถนนสายนี้ แต่ได้สั่งการให้เจ้าหน้าที่พยายามรดน้ำเพื่อกำจัดฝุ่นไปพลางก่อน¹³

รัชกาลที่ 9

มี.ค.2490 ชาวบ้านร้องเรียนกลิ่นศพที่วัดสุนทรธรรมทาน นางเล็ง¹⁴

เม.ย.2490 ชาวบ้านร้องขอให้เทศบาลดูแลสภาพถนนสุขุโขทัย ซึ่งมีฝุ่นตลบ¹⁵

ธ.ค.2491 กระทูเรื่อง โรงทำวุ้นเส้นทำความสะอาดเดือดร้อนแก่ประชาชนของ ร.ต.อ.ภิเศก พรหมายน ว่า ขณะนี้โรงทำวุ้นเส้นและเส้นหมี่ที่ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก บางแห่งตั้งอยู่ในที่ชุมชนสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชนผู้อยู่ใกล้เคียงและที่ผ่านไปมาเป็นอันมาก เพราะโรงงานชนิดนี้ทำให้เกิดกลิ่นเหม็น ทางรัฐบาลจะดำเนินการอย่างไร นายเลียง ไชยกาล รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยตอบว่า โรงงานทำวุ้นเส้นมีประมาณ 10 โรง เจ้าของได้ขออนุญาตเทศบาลตามเทศบัญญัติที่อาศัย พ.ร.บ.การสาธารณสุข พ.ศ.2484 และ พ.ร.บ.ควบคุมกิจการค้าขายอันกระทบกระเทือนความปลอดภัยต่อสาธารณสุขหรือผาสุกแห่งสาธารณสุข พ.ศ.2485 อย่างไรก็ดีการอนุญาตนั้นบางรายก่อให้เกิดความไม่ปลอดภัยแก่สาธารณสุข จึงกวัดขันเสมอมา และทางกระทรวงมหาดไทยมีนโยบายที่จะไม่ต่อใบอนุญาตสำหรับโรงงานที่อยู่ในเขตเทศบาล¹⁶

ก.พ.2493 กระทู้ถามเรื่อง ระงับการปล่อยเถ้าและแกลบจากปล่องโรงงานสุรา บางยี่ขัน ของนายวัง สติบุตร ส.ส.แพร่ ว่า โรงงานสุราบางยี่ขัน จ.ธนบุรี ได้ปล่อยเถ้าแกลบออกจากปล่องไฟปลิวไปตามลมตกตามบ้านเรือนของประชาชนใน ต.บ้านปูน ทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนและรำคาญ

หลวงอรรถพรพิศาล รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการอุตสาหกรรมตอบว่า ได้มีการดำเนินการแก้ไขอยู่แล้ว และจะเสร็จสิ้นใน พ.ศ.2494 โดยเริ่มแก้ไขตั้งแต่ปี 2492 ไม่อาจทำเสร็จในเวลารวดเร็วได้ ต้องค่อยๆทำค่อยๆไป เพราะต้องทำถึง 6 เตา 6 ปล่อง เตาหนึ่งกินเวลาประมาณ 3-4 เดือนจึงจะเรียบร้อย ถ้าหากจะทำพร้อมกันก็ต้องหยุดโรงงานจะทำให้รัฐบาลขาดรายได้¹⁷

- มิ.ย.2493 การไฟฟ้ากรุงเทพฯ แจ้งว่าจะต่อปล่องไฟให้สูงขึ้น เพื่อแก้ปัญหาควันตลบเมือง¹⁸
- ต.ค.2495 ชาวบ้านร้องบริษัทปูนซิเมนต์ไทยว่า การส่งปูนซิเมนต์ทำให้เกิดฝุ่นฟุ้ง¹⁹
- ธ.ค.2495 ขุนเลิศ นายกเทศมนตรี สั่งห้ามร้านค้ากาแฟให้ควันกาแฟในสถานที่มิดชิด มิให้ก่อความรำคาญ และให้ทำปล่องระบายควันด้วย²⁰
- 17 ก.พ.2496 ชาวบ้านแถววัดดวงแข ร้องเรียนการสั่งห้ามควันกาแฟไม่เป็นผล กลิ่นกาแฟและขี้เถ้ารบกวนมาก²¹
- มี.ค.2496 ชาวบ้านถนนสีลมร้องเรียนว่าเค็คร้อน เนื่องจากกลิ่นเหม็นจากการเคี้ยวของโรงงานยาง²²
- มิ.ย.2497 ประชาชนขอให้ย้ายโรงฆ่าสัตว์หลังตลาดหัวลำโพงออกไปนอกเมือง เนื่องจากส่งกลิ่นเหม็น²³
- ส.ค.2499 ชาวบ้านในซอยตรงข้ามวัดประคูธรรมาธิปัตย์ร้องเรียนว่า ได้รับความเดือดร้อนจากขี้เถ้าจากโรงเลื่อยไม้²⁴
- มิ.ย.2503 ชาวบ้านที่บุคคโล ร้องที่มีผู้เผาแบตเตอรี่เก่าส่งกลิ่นเหม็นมาก²⁵
- ต.ค.2503 เทศบาลกรุงเทพมหานครจะขอให้ร้านสัตว์ปีกแถบหัวลำโพง ถนนมังกร ตลาดเก่า ย้ายไปอยู่ที่ตำบลคลองเตย ซึ่งเตรียมที่ให้แล้ว เพื่อแก้ปัญหากลิ่นและปัญหาความสกปรก²⁶
- พ.ศ.2505 มีผู้ร้องเรียนว่าโรงงานทำน้ำแข็งตัวดำฮั่ว อ.ป้อมปราบ ก่อความเดือดร้อนเรื่องเขม่าควันจากปล่องโรงงาน ทำให้เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้ที่อยู่ใกล้เคียง²⁷
- ม.ค.2506 กระทรวงสาธารณสุขตั้งกรรมการกำจัดแก๊สพิษไอเสียจากรถยนต์²⁸
- ม.ค.2506 ผู้บังคับบัญชาตำรวจจราจร สั่งกวาดจับกุมผู้ขับจักรยานยนต์ที่ปล่อยไอเสียมาก²⁹
- ก.พ.2506 คณะกรรมการกำจัดแก๊สพิษไอเสียจากรถยนต์ จะให้รถยนต์ที่ใช้เครื่องดีเซลต่อท่อไอเสียเหนือหลังคา รวมทั้งจะควบคุมรถยนต์ที่เสื่อมประสิทธิภาพ³⁰
- พ.ค.2506 คณะกรรมการกำจัดแก๊สพิษสำรวจแก๊สพิษอันเกิดจากรถยนต์โดยใช้เครื่องตรวจอากาศไปติดตั้งตามถนนและจะดำเนินการสำรวจแก๊สจากโรงงานอุตสาหกรรมด้วย³¹
- ก.พ.2508 พล.ต.ต.ประจวบ กิริตบุตร ผู้บังคับการตำรวจนครบาลให้สัมภาษณ์ว่า ไม่อาจดำเนินการลงโทษรถยนต์ที่ปล่อยควันดำ เนื่องจากยังไม่มีที่ยืนยันว่าเป็นอันตราย³²
- ก.พ.2508 ตำรวจจับรถปล่อยควันดำ 5 วัน จับได้ 45 ราย ปรับรายละ 100 บาท จับรถบรรทุกดินตบถนน 8 ราย จับรถท่อไอเสียดงเกินควม 5 ราย³³

- พ.ค.2509 กรมอุตุนิยมวิทยากล่าวว่า อากาศร้อนในกรุงเทพฯมีผลจากดีกรีมบ้านช่อง และถนนคอนกรีต ซึ่งแผ่ความร้อนและอาคารขวางทางลม³⁴
- ส.ค.2510 ตำรวจนครบาลร่วมกับตำรวจจราจรจะจับกุมรถยนต์และจักรยานยนต์ที่มีเสียงดังและรถยนต์ที่มีควันดำ³⁵
- พ.ค.2512 ประชาชนแถบคลองสาน ร้องเรียนว่า โรงงานทำกระดาษของพระยามโหสวรรณ ซึ่งเป็ นนายกเทศมนตรี ปล่อยุ่่นจี่ถ่อทำควาทเดือคร้อน³⁶
- ส.ค.2513 คณะรัฐมนตรีให้กระทรวงมหาดไทยให้แก้ไขปัญหาคว้นจากท้อไอเสีย โดยให้
- 1.ตรวจสภาพรถก่อนต่อทะเบียน
 - 2.กำหนดปริมาณคว้นจากท้อไอเสีย
 - 3.แก้ไขการจราจรติดขัด
 - 4.จัดตั้งหน่วยงานแก้ปัญหอากาศเสีย
 - 5.ประชาสัมพันธ์ภัยจากอากาศเสีย³⁷
- ก.ค.2514 พ.ต.อ.ประเสริฐ รุจิรวงศ์ สั่งให้ตำรวจนครบาลจับกุมรถยนต์ทุกชนิดที่ปล่อยคว้นดำซึ่งเป็ นภัยต่อสุขภาพ³⁸
- มี.ค.2517 นายช่างการไฟฟ้ากล่าวว่า โรงไฟฟ้าพระนครเหนือที่บางกรวยจะใช้ถ่านหินลิกไนท์แทน น้ำมันเจา จะก่อปัญหอากาศเสียได้ในรัศมี 8-10 กม.³⁹
- ก.ย.2517 ผู้อำนวยการสถาบันมะเร็งแห่งชาติ แถลงว่า คว้นจากท้อไอเสียมีเบนโซเฟริน ซึ่งจะทำให้เกิดมะเร็งได้⁴⁰
- ธ.ค.2518 กรมโรงงานอุตสาหกรรม สั่งปิดโรงงานเคมีคายัง ซึ่งปล่อยคว้นพิษและน้ำเสียที่เป็นกรดลงคลองที่สมุทรปราการ⁴¹
- ม.ค.2518 นายแพทย์ โอภาส เหมวานิช กล่าวว่า กฎหมายควบคุมอากาศเสีย พ.ร.บ.รักษาความสะอาด พ.ร.บ.โรงงาน มีแล้วแต่ทางการไม่ทำงานจริงจึง พบวาร์เบนโซเฟรินในเขม่าคว้นจากท้อไอเสียรถประจำทาง และรถสามล้อสูงมาก⁴²
- มี.ค.2519 นายแสง พิบูลสรารุช รัฐมนตรีช่วยกระทรวงอุตสาหกรรม เปิดเผยว่า โรงงานผลิตถ่านไฟฉายและสารเคมีเป็นแก๊สพิษ ทำควาเมือคร้อนโดยส่งฟ้องศาลบ้างแล้ว แต่ไม่สั่งปิดเนื่องจากเกรงว่าคนจะว่างงาน⁴³
- มิ.ย.2520 เลขาธิการคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม ขอความร่วมมือกวดขันรถที่ปล่อยไอเสีย เนื่องจากตรวจพบอากาศในบางแห่งมีสารตะกั่วในระดับสูงถึง 100 ส่วนในล้านส่วน⁴⁴

- มี.ย.2520 ตำรวจจราจร สน.ลุมพินีได้รับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาชั้นเหนือให้เลิกสวมหน้ากากป้องกันไอเสีย เนื่องจากไอเสียยังไม่ถึงระดับที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และจะทำให้ชาวต่างชาติเข้าใจผิด⁴⁵
- ส.ค.2520 สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร ตรวจอากาศในบริเวณจราจรหนาแน่น 10 แห่ง คือ วงเวียนใหญ่ พายุหัด บางลำพู ประตูน้ำ เยาวราช ราชประสงค์ พบว่า 5 แห่งมีคาร์บอนมอนอกไซด์สูงเกินกว่ามาตรฐานความปลอดภัย⁴⁶
- ก.ย.2520 นายแพทย์ศุภวัตร รองผู้ว่าฝ่ายสาธารณสุข กล่าวว่า การแก้ปัญหาอากาศเป็นพิษ ต้องห้ามนำรถเสื่อมสภาพ แก้ปัญหาจราจรติดขัด และปลูกต้นไม้ริมถนนซึ่งจะวิจัยหาต้นไม้ที่เหมาะสมต่อไป⁴⁷
- ก.ย.2520 คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม จะเสนอกฎหมายลงโทษรถที่มีควันดำและเสียงดังเกินควร ในขณะที่ตำรวจจับกุมรถที่มีเสียงดังแต่รถที่มีควันดำยังไม่สามารถจับกุมได้เนื่องจากขาดเครื่องมือตรวจวัด⁴⁸
- ต.ค.2520 นายโชติชิ ชียามาอิ ผู้เชี่ยวชาญญี่ปุ่น กล่าวว่าภาวะอากาศเสียจะรุนแรงมากขึ้นในอนาคต และในขณะนี้อยู่ในขั้นอันตราย ในบริเวณที่มีจราจรติดขัด⁴⁹
- ส.ค.2521 นางนิตยา มหาผล ชี้แจงการตรวจวัดภาวะอากาศเสียว่ามีแนวโน้มสูงขึ้นบริเวณย่านอุตสาหกรรม มีฝุ่น 400 ไมโครกรัมในหน้าหนาว ส่วนในหน้าฝนมี 150 ไมโครกรัม⁵⁰
- ส.ค.2522 กรุงเทพมหานครจะเริ่มงานออกอากาศแจ้งให้ประชาชนทราบทั้งทาง น.ส.พ. วิทยุโทรทัศน์ ให้รู้และเข้าใจว่าบริเวณใดอากาศอาจเป็นพิษและอาจเป็นอันตรายได้ หากทางหลีกเลี่ยงแบบในต่างๆ ประเทศ เร็วๆ นี้⁵¹
- ก.พ.2523 คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม ชี้แจงอันตรายจากอากาศเป็นพิษจะทำให้สุขภาพเสื่อมอาจเป็นมะเร็ง การลดอากาศเสีย ประชาชนควรให้ความร่วมมือโดย 1.ปฏิบัติตามกฎจราจร 2.ปลูกต้นไม้ในบ้าน 3.ดูแลต้นไม้สาธารณะ 4.ลดการใช้รถยนต์⁵²
- ม.ค.2524 รองอธิบดีกรมแรงงานกล่าวว่า กองตรวจโรงงาน ตรวจพบคนงานในโรงงานผลิตถ่านไฟฉายว่าในเม็คเล็ดมีแมงกานีสสูงจนเป็นอันตราย จึงมีหนังสือแจ้งทางโรงงานให้โยกย้ายหน้าที่คนงาน เพื่อมิให้เพิ่มปริมาณสารพิษ และได้รับความร่วมมือจากโรงงาน⁵³
- ม.ค.2524 ชาวบ้านแหลมฟ้าผ่า อ.เมืองสมุทรปราการ ร้องโรงงานฟอกหนังส่งกลิ่นเหม็น⁵⁴

- ก.พ.2524 ชาวบ้านบางยอ พระประแดง ร้องให้ผู้ว่าสมุทรปราการ โรงงานและโกดังของบริษัท พี เอส ดี ดีเวลลอปเม้นท์ ผลิตผลการเกษตรปล่อยฝุ่นฟุ้งกระจาย ทำให้ระคายเคืองเมื่อสูดหายใจแลมืออาการป่วยหลายราย⁵⁵
- มี.ค.2524 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข จะขอให้ตำรวจนครบาลควบคุมการเติมแก๊สที่ปั๊ม ซึ่งแท็งก์มีกเปิดถังก่อนเติม⁵⁶
- พ.ค.2524 ผู้ป่วยที่รักษาโรคปอด มักเป็นกรรมกรที่ทำงานและสัมผัสกับอากาศเสีย เช่น สถานบริการน้ำมัน ฝ้าย โรงงาน⁵⁷
- มิ.ย.2524 เลขาธิการคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมร่วมกับกระทรวงอุตสาหกรรม กรมการขนส่งทางบก กรมตำรวจ กรุงเทพมหานคร จะกำหนดมาตรฐานของอากาศและน้ำซึ่งกฎหมายที่มีในปัจจุบันไม่คล่องตัว⁵⁸
- ส.ค.2524 กรมอนามัยสิ่งแวดล้อม แถลงว่า เขตอุตสาหกรรมและตัวเมือง มีตะกั่วสูงถึง 450 ไมโครกรัมใน 24 ชม. ซึ่งในปี 2521 มีเพียง 146 ไมโครกรัม จึงเห็นได้ว่ามีผู้ป่วยโรคแพ้ อากาศมากขึ้น⁵⁹
- ธ.ค.2524 นายแพทย์สมพุด กฤตลักษณ์ กล่าวว่า สารตะกั่วในโลหิตของประชาชนในย่านจรัญประดิษฐ์ มีปริมาณสูงกว่าคนปกติ 2-3 เท่า⁶⁰
- ม.ค.2525 เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมกล่าวว่า รถเมล์ของ ขสมก. เป็นตัวการใหญ่ที่ทำให้เกิดอากาศเสียถึง 95%⁶¹
- มี.ค.2525 ชาวบ้านซอย 32 ลาดพร้าวร้องว่า โรงงานผลิตเก้าอี้ ชิงช้า เฟอริเจอร์ ทำการพ่นสี ทำให้ละอองปลิวกระจาย สูดเข้าไปแล้วเวียนศีรษะ ซึ่งเขตได้เข้าไปตรวจสอบแล้วพบว่า ห้องพ่นสีซำรุค จึงนำมาพ่นสีภายนอกชั่วคราว ซึ่งเจ้าพนักงานแจ้งให้ผู้ประกอบการแก้ไขแล้ว⁶²

5.4.6 ปัญหาอาหารและยา

รัชการที่ 9

- พ.ย.2491 สำนักงานอนามัย เตรียมร่างบทลงโทษผู้ผลิตยาปลอมเสนอรัฐสภา ให้จำคุกไม่ต่ำกว่า 10 ปี และปรับ 5,000 บาท ทั้งผู้ผลิตและผู้จำหน่าย¹
- ก.พ.2493 มีผู้ป่วย 242 คนจากการกินเส้นก๋วยเตี๋ยวที่ทำอย่างผิดวิธี ใช้แทนน้ำมันถั่ว²
- ม.ค.2494 กระทรวงสาธารณสุข จะควบคุมยาอันตรายและยาพิษที่ขายทั่วไปในร้านขายยาประเภท 2 จะอนุญาตให้ขายต่อเมื่อมีใบสั่งแพทย์เท่านั้น เนื่องจากมีการฆ่าตัวตายด้วยยามากขึ้น³

- ม.ค.2496 ขุนเลิศดำรงการ นายกเทศมนตรีนครกรุงเทพห้ามสูบบุหรี่ขณะฉายภาพยนตร์ ถ้าฝ่าฝืนในหังค
การฉาย และให้ประชาชนประชาทัณฑ์ได้ และให้ทางโรงภาพยนตร์ทำป้ายน๊ออน “ห้ามสูบ
บุหรี” 3 ภาษา คือ ไทย จีน อังกฤษ ให้ชัดเจน⁴
- ม.ค.2498 กระทรวงสาธารณสุขสั่งห้ามขายน้ำอัดลมที่จุกขวดเป็นสนิม⁵
- ก.ค.2498 เทศบาลตั้งควบคุมน้ำอัดลมและน้ำหวานในด้านการใช้เคมีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพซึ่งผิด
เทศบัญญัติ⁶
- ม.ค.2502 กระทรวงสาธารณสุข จะออกกฎหมายควบคุมยาอันตราย วัตถุมีพิษ ยาฆ่าแมลง ยาปราบ
ศัตรูพืช⁷
- เม.ย.2502 กระทรวงสาธารณสุข เตือนให้ระวังผงฟูรสปปลอม ซึ่งเจือปนผงบอแรกซ์หรือผงน้ำประสาน
ทอง⁸
- พ.ค.2502 สำนักนายกรัฐมนตรีจะลงโทษผู้ใส่ผงซักฟอกสีลงในน้ำตาลมะพร้าว เพื่อฟอกให้ขาว⁹
- พ.ค.2503 นายสุจินต์ เชาววิศิษฐ์ เทศมนตรีสั่งห้ามเก็บกระป๋องจากกองขยะ ไปขายตามร้านกาแฟ และ
ร้านอาหาร¹⁰
- ธ.ค.2505 แพทยสมาคม เตือนประชาชนว่ายาระงับประสาทฮาโลโคโคไมด์ มีผลทำให้เด็กในท้องพิการ
รูปร่างผิดปกติ¹¹
- ก.พ.2506 กระทรวงสาธารณสุขจะดำเนินคดีกับโรงงานที่นำโลหะเก่าที่ใช้แล้วมาบรรจุอาหาร¹²
- ม.ค.2507 กองสาธารณสุข เทศบาลนครกรุงเทพ จะควบคุมกระดวยบรรจุอาหาร ซึ่งเป็นกระดวยใช้
แล้ว และไม่สะอาด¹³
- มี.ค.2507 กระทรวงสาธารณสุขสั่งห้ามกาแฟที่เจือปนยาแอมเฟตามีน ซึ่งเรียกกันว่ากาแฟพิเศษหรือ
กาแฟยัน ห้ามนำเข้าและให้ร้านค้าแจ้งจำนวนอนุญาตให้ขายตามใบสั่งแพทย์เท่านั้น
เนื่องจากเป็นยาอันตรายร้ายแรงและเป็นยาเสพติด¹⁴
- ก.พ.2508 กระทรวงเศรษฐกิจประกาศห้ามนำเข้าภาชนะเคลือบใส่อาหารที่มีตะกั่วละลายออก เนื่อง
จากตรวจพบมีตะกั่วละลายเกินกว่า 2 มก./1 ลิตร ซึ่งเป็นอันตราย¹⁵
- ก.ย.2512 กระทรวงสาธารณสุข ตรวจพบลูกชิ้น 7 ร้านใน 8 ร้าน ที่มีส่วนผสมของน้ำประสานทอง
(บอแรกซ์) และยังมีผู้ผสมหมุยอ แป้งกรุบ ๆ ฯลฯ ซึ่งมีอันตราย มิฉะนั้นจะมีความผิดตาม
กฎหมาย พ.ร.บ.ควบคุมอาหารและยา พ.ศ.2507 มาตรา 16¹⁶
- ม.ค.2514 กระทรวงสาธารณสุขสั่งเจ้าหน้าที่สาธารณสุขทั่วประเทศออกสำรวจปลาเค็มที่ใส่ยาปราบ
ศัตรูพืชกันแมลง¹⁷

- มี.ค.2514 แพทย์เตือน พบเชื้อโรคประเภทไวรัสและพยาธิในเนื้อสัตว์ป่า ซึ่งทำให้เกิดโรคและบางโรค ยังไม่มีทางรักษา¹⁸
- พ.ค.2515 คณะกรรมการควบคุมอาหารและยา ควบคุมการผลิตผงชูรส โดยต้องระบุในฉลากเป็นผงชูรสแท้หรือผสม ชื่อและทะเบียนอาหาร ชื่อและที่ตั้งของสถานที่ผลิต น้ำหนักและไม่ควรใช้ผสมอาหารสำหรับทารก และสตรีมีครรภ์¹⁹
- พ.ค.2515 ประชาชนให้ทัศนะว่าการใช้ผงชูรส เนื่องมาจากความเคยชิน²⁰
- ส.ค.2515 สำนักงานสุขาภิบาลในนคร โตเกียวประกาศเตือนว่า ผงชูรสและเบะหมี่สำเร็จรูปเป็นอันตราย จะทำให้เกิดอัมพาตที่แขนขาได้²¹
- ก.ย.2515 กระทรวงสาธารณสุข สั่งกวนขันแป้ง เครื่องสำอางที่ผสมยาฆ่าเชื้อ “เฮกซาโคลไรฟิน” มีมากเกินไปโดยเตรียมประกาศควบคุมการผลิต²²
- ก.ย.2515 ประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ 12/2515 ผ้าเย็บที่บรรจุหรือไม่บรรจุในซองเป็นการค้าที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ²³
- ธ.ค.2515 กระทรวงสาธารณสุขพบวัตถุกันเสียเกินขนาดในอาหารสำเร็จรูปบรรจุกล่อง เช่น น้ำพริกสังขยาทาขนมปัง ซึ่งใช้เคมีจำพวกกรดซาลิซิลิก หรือเบนโซอิกเกินมาตรฐาน²⁴
- ม.ค.2519 กรมวิทยาศาสตร์เตือนประชาชนให้ระวังถุงพลาสติก กล่อง หรือขวดบรรจุอาหารซึ่งเป็นพลาสติกสี เป็นอันตรายต่อสุขภาพ²⁵
- เม.ย.2519 กระทรวงสาธารณสุข เตือนสีในซอสมะเขือเทศ เป็นสีย้อมผ้าเป็นอันตรายต่อสุขภาพ²⁶
- พ.ย.2519 กรุงเทพมหานครขอเชิญเจ้าของโรงงานน้ำแข็ง 25 โรงมาขอความร่วมมือในการผลิต การขนส่ง เนื่องจากพบเชื้อโรคสูงมาก²⁷
- ต.ค.2515 กรมวิทยาศาสตร์แถลงพบอาหารไม่ได้มาตรฐาน มีสีผสมอาหารไม่ถูกต้อง ยาฆ่าแมลง น้ำประสานทอง ผงกันบูด โซเดียมไนเตรด เป็นอันตรายต่อสุขภาพ²⁸
- ธ.ค.2523 สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค โทคซีเจงอันตรายจากภาชนะเครื่องเคลือบดินเผาที่เขียนลวดลายไม่ควรนำมาใส่ของหมักดอง หรืออาหารที่มีฤทธิ์เป็นกรด²⁹
- ม.ค.2524 สำนักงานควบคุมอาหารและยาพบไอศกรีม 31 จาก 60 ชนิดในกรุงเทพฯมีแบคทีเรียสูงจนเป็นอันตรายและบางชนิดใส่สีย้อมผ้า³⁰
- มี.ค.2524 สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค ตรวจร้านอาหารที่ไม่สะอาดและใส่สีผสมอาหาร³¹

- ก.ค.2524 คณะกรรมการอาหารและยาตรวจพบฟ้าแฉ่นหรือกระดาศแฉ่นทำให้เกิดกระดาศ ผื่น ลมพิษ แฉ่นตาอ๊กเสบ³²
- ก.ค.2524 นักเรียนโรงเรียนราชคัร ซอยอุดมสุข จันวน 200 คน ป่วยหลังจากรับประทานอาหาร มีอาการอาหารเป็นพิษ³³
- ส.ค.2524 กรมวิทยาศาสตร์ เตือนอันตรายยาสีฟัและน้ำยาบ้วนปาก มีโซเดียมไบฟลูออไรด์ปนกับโซเดียมฟลูออไรด์ ซึ่งเป็นอันตรายต่อเนื้อเยื่อ³⁴
- ธ.ค.2524 น.ส.มาลีน อังศุรังษี มหาวิทยาลัยมหิดล เตือนน้ำมันพืชอาจทำให้เกิดมะเร็ง โดยเฉพาะที่ผลิตจากเมล็ดฝ้าย กระเจี๊ยบ³⁵
- ม.ค.2525 คณะรัฐมนตรีอนุมัติร่าง พ.ร.บ. อาหารตามที่กระทรวงสาธารณสุขเสนอ เพื่อคุ้มครองผู้บริโภค การปลอมปนอาหารการโฆษณา³⁶
- ม.ค.2525 อ.ม.ธ. สรุปความคิดเห็นประชาชนจากกรสอบถาม พบว่า 1 ใน 4 ไม่เคยรู้เรื่องสารพิษในอาหาร³⁷
- ม.ค.2525 สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา เตือนพบวัตถุกันเสียในน้ำพริกศรีราชา ใส่กรอกกระเทียมดอง³⁸

5.4.7 ปัญหาวัตถุมีพิษ

รัชกาลที่ 7

- ก.ค.2471 ร้องเรียนเรื่อง สาธารณสุขควรสอดส่องดูแลเรื่องชูปกัณยูง เพราะผสมสารหนูซึ่งมีอันตรายต่อสุขภาพมาก¹
- เม.ย.-มิ.ย.2475 ในการประชุมเสนาบดีสภาได้มีการกล่าวถึงการประสมหัวไม้ขีดไฟว่าจะต้องระวัง เพราะมีข่าวทางหัวเมือง มีเรื่องสงสัยว่าควันไม้ขีดไฟของบริษัทมีนแซทำให้คนตาย และกระทรวงพาณิชย์ ก็ได้รับข่าวจากกระทรวงมหาดไทยอีกว่า เมื่อ 29 เมษายน 2475 ที่มณฑลอุดร ไม้ขีดไฟที่จำหน่ายอยู่ในท้องตลาดมีพิษ เมื่อขีดเป็นควันเข้าจมูกบางคนถึงสลบและตาย กระทรวงพาณิชย์ จึงนำไม้ขีดไฟตัวอย่างเหล่านั้นมาแยกธาตุพบว่า ไม่มีอันตราย ไม่มีอันตรายถึงตาย และทำการควบคุมโรงทำไม้ขีดไฟเวลานี้ก็อยู่ใน Excise ถ้าได้แนะนำให้หา chemical ต่างๆ อย่างดี แก๊สก็คงจะไม่มากมายและควรจะแนะนำไม่ให้ราษฎรใช้ไม้ขีดจุดครวละหลายๆ อันและสูดควันเข้าไปก่อนที่ไฟจะติดไม้แล้ว
- จากรายงานผลจากการแยกธาตุไม้ขีดไฟที่ส่งตัวอย่างมายังกระทรวงพาณิชย์ โดยศาลาแยกธาตุ กระทรวงพาณิชย์พบว่า วัตถุสำคัญที่ใช้ทำไม้ขีดไฟในประเทศไทยประกอบด้วย ส่วน

หัวไม้ขีด – ประกอบด้วย โปแตสเซียมโคลเรท กำมะถัน เหล็กออกไซด์ และแก้วที่ละเอียด และที่ส่วนข้างกล่อง – ประกอบด้วย เร็ดฟอสฟอรัส แอนติโมนีซัลไฟด์ และที่ก้านไม้ขีดมี แอมโมเนียมฟอสเฟต และที่ปลายได้ชุบด้วยซีฟิ่งพาราฟิน วัตถุประสงค์นี้เป็นวัตถุประสงค์ที่ใช้กันในการทำไม้ขีดไฟที่ไม่มีอันตราย (Safety match) ทั่วโลก

ควันที่เกิดจากไม้ขีดไฟ เป็นควันที่ประกอบด้วย ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO₂) ซึ่งเกิดจากการเผากำมะถัน เป็นพิษแก่ผู้หายใจเอาควันนี้เข้าไปมาก แต่ถ้าควันจากไม้ขีดอันเดียวมีปฏิกิริยาต่อร่างกายคือจะทำให้รู้สึกไม่สบายในลำคอเป็นอันมาก ถ้าหลายอัน (ไม้ขีด) จะมีอาการรุนแรงขึ้นคือทำให้เวียนหน้ามืดและถึงแก่สลบได้

แต่อย่างไรก็ตามจากการแยกธาตุไม่พบสารฟอสฟอรัสชนิดขาว (White Phosphorus) ซึ่งเป็นธาตุที่มีพิษแรงและต่างประเทศก็มี พ.ร.บ. ห้ามไม่ให้มีในหัวไม้ขีดไฟ หรือข้างกล่อง²

รัชกาลที่ 8

- ก.พ.2504 กรรมกรขนส่งสินค้าท่าเรือ 30 คน สูดกลิ่นยาฆ่าแมลงเกิดหน้ามืด อ่อนเพลีย หมดสติตายไป 4 คน เป็นยาอินเคนดิไซด์ หรือ โรดิอล³
- พ.ย.2504 เทศบาลจะควบคุมการผลิตยากันยุงว่ามีอันตรายต่อผู้ใช้ เดิมเป็นการผลิตอุตสาหกรรมในครอบครัว จะให้ผู้ผลิตยื่นขออนุญาต⁴
- เม.ย.2506 กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์แถลงระหว่างปี 2496 – 2503 มีผู้เสียชีวิต เพราะยากำจัดแมลง จำพวกพาราไรออน 227 ราย เสียชีวิตเพราะสารหนู 51 ราย⁵
- พ.ย.2507 เทศบาลสนับสนุนให้จัดบริการแก๊สเพื่อหุงต้ม⁶
- ก.ค.2513 กระทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทนเรื่องควันจากโรงงานหลอมตะกั่ว ทำลายสุขภาพของประชาชนชาว อ.ราชบุรีบูรณะ ซึ่งได้รับคำชี้แจงว่า กระทรวงอุตสาหกรรม ได้สั่งเพิกถอนใบอนุญาตและให้หยุดทำงานแล้ว เกี่ยวกับหลักเกณฑ์การขอตั้งโรงงานอุตสาหกรรมใหม่นั้น พลโทพงษ์ ตอบว่า โรงงานที่ตั้งใหม่ทุกโรงนับแต่มี พ.ร.บ. โรงงานมาแล้ว ทางกระทรวงอุตสาหกรรมมีมาตรการเข้มงวดกวดขันเกี่ยวกับผลที่จะเกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นความสิ้นสะอาด ฝุ่น แสง เสียง หรือสารเคมี หรือสารเป็นพิษ⁷
- ศ.ค.2516 กรมวิชาการเกษตรจะแก้ไข พ.ร.บ. ควบคุมวัตถุมีพิษโดยมีผลลงโทษผู้ใช้ที่ถ่ายเทลงแม่น้ำ ลำคลอง เพื่อให้ผู้ใช้ระมัดระวังยิ่งขึ้น⁸
- ก.ย.2521 สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมพบสารเคมี ดีดีที ความเข้มข้น 0.01 – 2.00 ในลำน้ำส่วน ซึ่งเป็นปริมาณที่มีผลกระทบต่อคุณภาพดินและพืช⁹

- มิ.ย.2524 คณะเวชศาสตร์เขตร้อน ตรวจสอบปีศาจของประชาชนใน 21 จังหวัด ในช่วงปี 2519 – 2523 พบว่าประชาชนร้อยละ 44.7 มีปรอทสูงกว่า 1.0 ไมโครกรัมต่อลิตร ถึง 1.80 ไมโครกรัมต่อลิตร ซึ่งระดับปกติควรมี 0.1 – 1.0 ไมโครกรัมต่อลิตร ผู้มีระดับปรอทสูง คือ ชาวประมงพ่อค้า¹⁰
- พ.ค.2524 น.ส.มณฑา เดชกำแหง ภาควิชาชีวเคมีและเทคโนโลยี จุฬาฯ ศึกษาพบว่าปลาทะเลบางชนิดในอ่าวไทยมีปริมาณสารหนูและแคดเมียมเกินมาตรฐาน¹¹
- มิ.ย.2524 ผู้อำนวยการกองชีวอนามัย กรมอนามัยกล่าวว่าผู้ทำงานในอุตสาหกรรมมี 5 พันคน ได้รับสารเคมีต่างๆ ซึ่งเป็นอันตราย กรมอนามัยจึงตั้งศูนย์ชีวอนามัยที่ตำบลสำโรงใต้ ซึ่งเป็นแหล่งอุตสาหกรรม¹²
- ต.ค.2524 นายสุรพล สุคารา ขอให้สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตรวจสอบแชมพู เพราะมีการนำเอาสารเอ บี เอส ซึ่งใช้ในผงซักฟอกมาผสมในแชมพู ซึ่งเป็นอันตราย¹³
- ต.ค.2524 บริษัทอีสเอเชียติก ขออนุญาตตั้งโรงงานผลิตยาปราบศัตรูพืช “พาราควอท” มีผู้คัดค้านเนื่องจากเป็นสารไม่สลายตัว เป็นอันตรายต่อร่างกายถึงอัมพาตและเสียชีวิต¹⁴
- ต.ค.2524 สำนักงานพลังงานปรมาณูเพื่อสันติ เตือนโรงงานผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ ที่ใช้สารรังสีคริปตอน – 85 ให้ระวังอุบัติเหตุจากการระเบิด¹⁵
- ต.ค.2524 รัฐบาลตั้งคณะกรรมการพิจารณากรณี บริษัทอีสเอเชียติก ขอเปิดโรงงานผลิตยาฆ่าแมลงพาราควอท ซึ่งคณะกรรมการมีความเห็นเป็นสองฝ่าย ในกรณีนี้ ดร.ประกอบ กาญจนสุนทรอดีอธิบดีกรมวิชาการเกษตรเคยเสนอให้ลดการใช้และให้เลิกใช้ในสมัย พล.อ.เกรียงศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี¹⁶
- ก.พ.2525 แพทย์หญิงมาลินี วงศ์พานิช มหาวิทยาลัยมหิดลกล่าวว่า แป้งจู้สูง มีสารตะกั่วเจือปน ทำให้เกิดโรคโลหิตจาง สมอเงื่อม อาจเสียชีวิต¹⁷
- ก.พ.2525 คณะกรรมการสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เสนอให้สินบนประชาชนนำจับผู้ทำลายสิ่งแวดล้อม¹⁸

5.4.8 ปัญหาภาวะทางสายตา

รัชกาลที่ 5

ม.ก. -ก.พ.2448 มิสเตอร์ เอช.ดี. ตุยแนนบิก กราบทูลกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ว่า ขออนุญาตติดโคมไฟขนาด 1,000 แแรงเทียน บนกำแพงป้อมใกล้วัดเลียบ และขอติดป้ายบอกขายสินค้าบนกำแพงป้อมด้วยนั้น กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ อนุญาตให้แต่เฉพาะติดโคมไฟเท่านั้น แต่ห้ามติดป้ายขายสินค้าที่กำแพงป้อม หรือแม้แต่ที่โคมไฟ¹

รัชกาลที่ 9

- มี.ค.2490 ประชาชนร้องเรียนให้จัดการกับป้ายที่บริเวณสะพานพุทธแลดูไม่สวยงาม²
- เม.ย.2490 ชาวบ้านว่าการตากเสื้อผ้าตามชายคาบนตึกแถววงเวียน 22 กรกฎาคม ไม่น่าดูขอให้เทศบาลจัดการ³
- ม.ก.2496 เทศบาลออกเทศบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พุทธศักราช 2489 เทศบาลนครธนบุรี ออกข้อบังคับการติดตั้งป้ายโฆษณา 1) ห้ามปิดป้ายโฆษณาเหนือหลังคาชั้นสาม 2) การติดป้ายชื่อร้านต้องขออนุญาตก่อน 3) ห้ามติดป้ายสูงกว่า 300 เมตร⁴
- ต.ค.2496 เทศบาลนครกรุงเทพฯ จะเสนอร่างเทศบัญญัติควบคุมการปิดป้ายโฆษณาในที่สาธารณะ⁵
- ก.ย.2497 พล.มังกร พรหมโยธี นายกเทศมนตรีจะจับกุมผู้ปิดใบปลิวโฆษณาในที่สาธารณะ ผู้เขียนบนพื้นถนน หรือจัดการกับเจ้าของร้านที่เป็นเจ้าของใบปลิว และเทศบาลจะสร้างแผ่นป้ายสำหรับปิดประกาศในที่ชุมชน⁶
- มิ.ย.2502 จอมพลสฤษดิ์ ให้นายกเทศมนตรีจัดการกับผู้ใช้กันสาดปลูกต้นไม้และตากผ้า⁷
- ก.ย.2504 เทศบาลสนับสนุนผ้าใบบังแดดแบบเทศบาลซึ่งมีคำขวัญของรัฐบาล จะไม่ต้องเสียภาษี หากใช้ผ้าใบโฆษณาสินค้าจะต้องอยู่ในสภาพดี และต้องเสียภาษีแก่รัฐบาล⁸
- มิ.ย.2505 ประชาชนคัดค้านสร้างส้วมข้างศาลเจ้าพ่อหลักเมือง⁹
- ต.ค.2509 เทศบาลจะควบคุมป้ายโฆษณาขนาดใหญ่จะให้ตำรวจเข้าควบคุมการติดตั้ง เนื่องจากเป็นอันตรายเมื่อเกิดพายุ มักโค่นล้ม¹⁰

5.4.9 ปัญหาเกี่ยวกับสวนสาธารณะ

รัชกาลที่ 5

ก.ค.2438 กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ขอพระราชทานเงินในการปรับที่และตัดหญ้าที่ท้องสนามหลวง เพื่อเป็นที่พักผ่อนของประชาชน และเล่นการละเล่นต่างๆ¹

รัชกาลที่ 6

มี.ค.2467 ศกโยคเกษม เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กราบบังคมทูลว่า เจ้าพระยายมราชจะขอยืมเงินจากพระคลัง เพื่อไปใช้จ่ายในการสร้างสวนสาธารณะ ได้แก่สวนลุมพินี ที่ ต.ศาลาแดง เพื่อเป็นที่ระลึกครบปีที่ 15 ของการเสวยราชสมบัติ การนี้จะทำพื้นที่ ขุดสระ ถมดิน ปลุกต้นไม้ต่างๆ ใช้เงินทั้งสิ้น 200,000 บาท ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาต²

รัชกาลที่ 9

พ.ค.2490 นักธุรกิจวางโครงการ 10 ปี ในการสร้างเขาดินและสวนลุมพินี ให้เป็นศูนย์กลางการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน โดยจะสร้างทางรถไฟขนาดเล็กรอบเขาดิน และอาจขยายไปพบกับทางรถรางเพื่อรับผู้โดยสารจากถนนราชดำเนิน นอกจากนั้นยังมีโครงการจะสร้างศูนย์กีฬา โรงภาพยนตร์ และฟลอลิลาซันภายในบริเวณสวนลุมพินีด้วย³

ก.พ.2494 มีการประชุมระหว่างเทศบาลนครกรุงเทพฯ กับรัฐบาล ในการวางแผนที่จะสร้างโรงแรมในสวนลุมพินี ทางรัฐบาลจะเช่าที่ในสวนลุมพินีเพื่อสร้างโรงแรม แต่ขุนเลิศนายกเทศมนตรีคัดค้าน โดยอ้างว่ารัชกาลที่ 6 มีพระราชประสงค์ให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน ทำเป็นสวนพฤกษศาสตร์และสวนสัตว์⁴

ก.ย.2494 สวนลุมพินีจะก่อตั้งสวนสัตว์ขึ้น โดยจะนำสัตว์ป่าและสัตว์จากต่างประเทศมาแสดง นอกจากนั้นยังได้เริ่มก่อตั้งสวนพฤกษศาสตร์ขึ้นที่ด้านหนึ่งของสวนลุมพินีแล้ว⁵

เม.ย.2504 “สร้างสระหัดว่ายน้ำให้เด็กในนครหลวง” นายสุจิน เขาวีวิศิษฐ์ เทศมนตรีกรุงเทพฯ เปิดเผยว่า เทศบาลได้ลงมือสร้างสระหัดว่ายน้ำของเยาวชนขึ้นที่บริเวณสระน้ำสวนลุมพินีข้างหอนาฬิกา เพราะขณะนี้เยาวชนในย่านกลางเมืองหลวงไม่มีที่สำหรับหัดว่ายน้ำ และมักพากันไปฝึกตามลำคลองที่สกปรกหรือแม่น้ำ ทำให้มีผู้เสียชีวิตบ่อยๆ⁶

ส.ค.2504 “สระฆ่าเด็กกลางกรุง” น.ส.พ. ร้องเรียนว่าการสร้างสระสำหรับเด็กอายุไม่เกิน 12 ขวบที่สวนลุมพินีนั้นเป็นการดี เพราะเด็กๆ จะได้ไม่ไปเล่นน้ำตามลำคลอง เคาะเรือแพให้เป็นที่หวาดเสียว ซึ่งงานนี้ได้รับความสนใจจากประชาชนพาลูกหลานไปกันมาก แต่แล้วก็ต้องเบือนหน้าหนี เมื่อเห็นสภาพของสระ เพราะมันมีสภาพไม่ผิดปลักควาย น้ำในสระเขียวจ้าน่าขยะแขยง จึงขอให้เทศบาลไปเหลียวแลบ้าง⁷

ส.ค.2507 เทศบาลแถลงการปลูกต้นไม้ที่เกาะกลางถนนพหลโยธินไม่เป็นอันตรายต่อผู้ผ่านไปมา⁸

ต.ค.2507 เทศบาลจะสร้างสวนหย่อมตามเกาะกลางถนน และที่ว่างข้างถนนซึ่งสร้างไปแล้ว 50 แห่ง⁹

- พ.ย.2508 เทศบาลจะสร้างสวนสาธารณะขนาดใหญ่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลบางโพรง¹⁰
- ก.พ.2509 กระทรวงมหาดไทยระงับโครงการสวนสาธารณะที่บางโพรงเนื่องจากเป็นแหล่งชุมชนและเป็นท่าจอดเรือของการท่าเรือ¹¹
- มิ.ย.2516 การเคหะแห่งชาติและกรุงเทพมหานคร จะร่วมกันสร้างสวนสาธารณะที่คลองจั่น¹²
- ต.ค.2517 ราชตฤณมัยสมาคมแดงจะย้ายสนามม้าบางลำภูไปชานเมือง แต่ยังคงงบประมาณ¹³
- พ.ย.2519 กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหมจะย้ายกรมทหารออกไปนอกเมือง เพื่อจัดเป็นสวนสาธารณะ 10 แห่ง¹⁴
- ก.พ.2521 คณะรัฐมนตรีให้มีโครงการบูรณะสนามหลวง โดยมีผู้เสนอให้ย้ายไปอยู่ริมคลองหลอดหรือให้ย้ายได้เฉพาะรอบนอก¹⁵
- มี.ค.2521 กรุงเทพมหานครจะออกกฎหมายห้ามปลูกสร้างอาคารถัดจากถนนเข้าไป 50 เมตร เพื่อให้ปลูกต้นไม้ หรือเป็นทางจักรยาน¹⁶
- ก.พ.2522 กรุงเทพมหานครเตรียมสร้างสวนสาธารณะขนาดใหญ่ 4 มุมเมือง ในเขตบางขุนเทียนหนองจอก คลองจั่น และพระโขนง¹⁷
- มิ.ย.2523 กรุงเทพมหานครจะห้ามตัดต้นไม้ และจะปลูกต้นไม้ตามทางเท้าให้มากขึ้น¹⁸

5.4.10 ปัญหาเสียง

รัชกาลที่ 5

- ม.ค.2436 ผู้บัญชาการทหารเรือร้องมายังกระทรวงนครบาลว่าเรือแม่กลองไฟในแม่น้ำเปิดเตรเสียงดังมากและยาวนานมาก อันเป็นการผิดธรรมเนียมเดินเรือไฟ ทำความรำคาญให้ผู้อยู่ริมแม่น้ำมาก ขอให้จัดการ¹
- 23 ธ.ค.2436 อุปทูตอังกฤษร้องเรียนเรื่องเรือกลไฟเปิดเสียงไม่หยุด ขอให้ห้ามปรามด้วย²
- ต.ค.2436 - พ.ย.2440 นายห้างชาวจีนขออนุญาตแห่เจ้า ซึ่งเคยกระทำมาเป็นประจำทุกปี และในการนี้จะจุดประทัดด้วย จึงขออนุญาตมา เสนอบติกระทรวงนครบาลอนุญาต³
- พ.ค. - ส.ค.2537 มิสเตอร์สะไวสะตริบ ได้ยื่นนกราชเอนกที่ถนนเพ็ญนคร ในกำแพงพระนครอันเป็นการผิดพระราชบัญญัติ แต่เห็นเป็นครั้งแรกจึงเพียงแค่ตักเตือน ต่อมาได้ยื่นอีก 2 นัดในห้างของตนเอง ครั้งนี้ได้สั่งให้กรมท่าว่ากล่าวเพราะทำงานในกรมท่า⁴

- 20 ก.ย.2434 กรมพระนครบาลทูลกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เสนาบดีกรมวัง เรื่องมิสเตอร์เล็กกี นายห้างบริษัทบอเนียว ขออนุญาตจุดดอกไม้เพลิงและลูกแตกถวายรัชกาลที่ 5 ในเวลาเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตโคมตะเกียงในลำน้ำผ่านหน้าบริษัท⁵
- 28 ก.ย. - 8 ต.ค. 2434 พระยาโชฎีกกราชเศรษฐี และพวกจีนเก่าแก่ ขออนุญาตแห่เจ้าประจำปีเข้ามาในกำแพงพระนคร และขอจุดดอกไม้ไฟ ประทัดเหล็ก เวลาแห่ด้วย รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาต⁶
- 23 พ.ย. - 19 ธ.ค.2434 พระยาโชฎีกกราชเศรษฐี และพวกจีนขออนุญาตแห่เจ้าศาลเจ้าฮั่นอั้งเปี้ยว ตำบลตลาดน้อย และในเวลากลางคืนขออนุญาตจุดดอกไม้เพลิง ประทัดเหล็ก ถวายเจ้า 4 วัน 4 คืน รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาต⁷

รัชกาลที่ 6

- ต.ค.2463 จีนหอยรับหมาเช่าที่ของหม่อมละมัยในพระองค์เจ้าพร้อม โดยที่ๆ นี้อยู่บริเวณหน้าวัง เพื่อสร้างโรงเลื่อยจักร เลื่อยไม้ ทั้งนี้ได้คิดจะใช้เลื่อยใหญ่ ทางกระทรวงนครบาลแม้จะได้รับคำรับรองจากผู้ติดตั้งว่าไม่มีเสียงดังไปถึงในวัง ก็ไม่ค่อยจะแน่ใจ และได้บอกกล่าวพระองค์เจ้าพร้อม ซึ่งก็ทรงเข้าใจ แต่ไม่สามารถเลิกสัญญาได้เพราะจะต้องเสียค่าเสียหายให้มาก เพียงแต่ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานที่จะจัดการเมื่อเกิดเสียงรบกวน ทางกระทรวงนครบาลจึงคิดหาทางแก้ปัญหาในลักษณะนี้โดยการตั้งกรรมการในกระทรวงขึ้นร่าง “พ.ร.บ. ก่อสร้าง” โดยหลักของ พ.ร.บ.นี้คือ จะกำหนดที่ๆ สมควรและไม่สมควร ให้ตั้งโรงสี โรงเลื่อย โรงฟอกหนัง หรืออื่นๆ ให้ห่างออกไปจากที่ที่บานที่เอกชนตั้งบ้านเรือนอยู่ “ไม่เช่นนั้นสร้างบ้านเรือนขึ้นอยู่สบายๆ มีผู้ตั้งโรงฟอกหนังขึ้นที่ใกล้เคียงย่อมเป็นการเดือดร้อน”⁸
- ต.ค.2468 เจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เสนอประกาศควบคุมการจุดประทัด 2 ฉบับ เพราะการจุดประทัดของคนจีนในวันที่ 2 ตุลาคมในพิธีสารท เป็นการรบกวนชาวบ้าน และทำให้พระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงพระสำราญ โดยในประกาศฉบับแรกเป็นเรื่องขยายความใน พ.ร.บ.อาวุธปืน ร.ศ.131 โดยขยายความว่า การขายหรือการจำหน่ายประทัดต้องปฏิบัติเช่นเดียวกับดอกไม้เพลิง ประกาศฉบับที่ 2 เป็นบทบัญญัติเรื่องการจุด คือห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดจุดประทัด จุดพลุ จุดดอกไม้เพลิง หรือปล่อยโคมลอยอย่างมีไฟในเขตพระนคร หรือในเมือง หมู่บ้าน ตลาด หรือในถนนหลวงแห่งใดๆ เว้นแต่จะมีเหตุอันควรตามประเพณี แต่ก็ต้องขออนุญาตจากผู้บัญชาการตำรวจนครบาล หรือจากเจ้าพนักงาน หรือผู้บัญชาการท้องที่ และต้องทำตามข้อกำหนดใบอนุญาต ซึ่งต่อมาได้ประกาศเสนาบดี

กระทรวงมหาดไทยเรื่องห้ามจุดประทัด ดอกไม้เพลิง ฤาปล่อยโคมลอยอย่างมีไฟในเมือง หมู่บ้าน ในตลาด ฤาในถนนหลวง เมื่อ 6 ต.ค.2468⁹

รัชกาลที่ 7

พ.ย.2469 เปลี่ยนเจ้าพนักงานจดทะเบียนออกใบอนุญาตอาวุธปืน และออกใบพยานทำและขาย ดอกไม้เพลิงในเขตกรุงเทพฯ 25 อำเภอ ชั้นนอก 8 อำเภอ จากสมุหพระนครบาลมาเป็น อธิบดีกรมตำรวจ¹⁰

ก.พ.2471 เสนาบดีกระทรวงทหารเรือมีหนังสือกราบทูลว่า กระทรวงมหาดไทยได้ขอให้เลิกการยิง ปืนอานัติสัญญาณในเวลาเกิดเพลิงไหม้เสีย เพราะมีเจ้าหน้าที่ดับเพลิง โดยเฉพาะกาลแล้ว และยังมีโทรศัพท์แจ่งเหตุแก่เจ้าหน้าที่สะดวกแล้ว และการยิงปืนกลับจะทำให้ประชาชน แดกตื่นไปคูกันหนาแน่นกีดกันเจ้าหน้าที่ดับเพลิง ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาต¹¹

รัชกาลที่ 8

ม.ค.2480 ร่าง พ.ร.บ.ควบคุมการกระจายเสียง พ.ศ.2480 ของขุนจรยาวิเศษ ผู้แทนราษฎรจังหวัด มหาสารคาม โดยมีหลักการที่จะควบคุมการกระจายเสียงด้วยเครื่องกระจายเสียง โดย จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานเสียก่อน เว้นแต่กิจการที่เป็นของราชการ ทั้งนี้เพราะ เวลานี้การกระจายเสียงในพระนครก่อความรำคาญให้ประชาชนเป็นอย่างมาก รัฐบาลรับ หลักการไปพิจารณา¹²

รัชกาลที่ 9

ส.ค.2492 ร่าง พ.ร.บ.ควบคุมการโฆษณาโดยใช้เครื่องขยายเสียง พ.ศ.2492 ของนายเสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา โดยมีหลักการเพื่อให้การใช้เครื่องขยายเสียงเป็นระเบียบเหมาะสม และให้ใช้ ภาษาไทยในการโฆษณา¹³

ก.ย.2495 ชาวบ้านริมแม่น้ำเจ้าพระยาร้องทุกข์ เรือบรรทุกสินค้าส่งเสียงดัง¹⁴

ม.ค.2497 กรมตำรวจห้ามจุดประทัด ดอกไม้เพลิง ส่งเสียงดังในวันตรุษจีน และให้ระงับการเล่นสิงโต ตามถนนหนทาง¹⁵

ก.พ.2497 กรมตำรวจกวัดขันธ์ร้านค้าใช้เครื่องขยายเสียงดังเกินควร¹⁶

พ.ค.2498 มีผู้ร้องเรียนไปยังกรมประชาสัมพันธ์ถึงความเดือดร้อนจากเสียงวิทยุของเพื่อนบ้านดังเกิน ควร กรมประชาสัมพันธ์ขอเตือนว่าเป็นการผิดวัฒนธรรม อาจถูกลงโทษและเพิกถอน ใบอนุญาต¹⁷

- ต.ค.2498 เนื่องจากมีผู้ร้องเรียนต่อจอมพล ป. ว่าเครื่องร่อนจากเสียงแตรรถยนต์และสามล้อเครื่อง จึงให้กรมตำรวจร่างระเบียบบังคับห้ามใช้แตรในที่ชุมนุมชน ตั้งแต่ 22.00 น. เป็นต้นไป และให้สามล้อเครื่องใช้เครื่องเก็บเสียงที่ท่อไอเสีย¹⁸
- ก.พ.2499 ชาวบ้านแถวสะพานควายร้องเรียนเรื่องได้รับความเดือดร้อนจากการฉายหนัง โฆษณาขายยาและสินค้าในเวลากลางคืน¹⁹
- เม.ย.2499 กรมตำรวจห้ามซ้แตรสัญญาณในเขตกรุงเทพ – ธนบุรี ตั้งแต่ 1.01 น. จนถึง 6.00 น.²⁰
- ก.พ.2501 กรมตำรวจจะงดเล่นงิ้วในที่สาธารณะ เนื่องจากสร้างความรำคาญต่อชุมชนแออัด²¹
- ธ.ค.2502 กระทรวงมหาดไทยห้ามการโฆษณาโดยใช้เครื่องขยายเสียง ห้ามเปิดวิทยุเสียงดัง แม้ว่าจะมี พ.ร.บ. ในปี 2493 แล้ว แต่ปรากฏว่ามีผู้ฝ่าฝืนเสมอ²²
- เม.ย.2503 จอมพลสฤษดิ์ ตั้งกรมตำรวจให้ดำเนินการกับรถสามล้อเครื่องเสียงดัง²³
- พ.ย.2505 มีผู้ร้องเรียนว่าโรงงานต่อตัวถังรถยนต์ที่ถนนประชาราษฎร์ อ.คูสิต ก่อความรำคาญเรื่องเสียงจากการทำงานและเคาะตัวถังรถ²⁴
- ก.พ.2512 ชาวบ้านข้างวัดปริณายกร้องเรียนว่า เครื่องร่อนจากเสียงในโรงเลื่อยไม้ไผ่ช่างหลี่²⁵
- ก.ค.2514 กรมเจ้าท่าเตือนให้เรือหางยาวติดเครื่องเก็บเสียง²⁶
- ก.ย.2517 กรมตำรวจจะจับกุมรถจักรยานยนต์ที่ส่งเสียงรำคาญ²⁷
- ส.ค.2520 สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ จะเสนอ พ.ร.บ.ควบคุมเสียงและควัน²⁸
- มิ.ย.2522 “รณรงค์สิ่งแวดล้อมแก้ 4 ปัญหา” นายสุรพล สุดารา หัวหน้าฝ่ายวิจัย สถาบันวิจัยสิ่งแวดล้อม จุฬาฯ เปิดเผยว่า เนื่องในโอกาสวันสิ่งแวดล้อมโลก ทางองค์การสหประชาชาติ กำหนดหัวข้อสำคัญ 4 ข้อคือ ปัญหาที่เกี่ยวกับสภาวะแวดล้อม ขาม่าแมลง พยาธิในเลือด และปัญหามลภาวะของเสียง ทางศูนย์สารนิเทศ จุฬาฯ เห็นว่า ปัญหามลภาวะของเสียงเป็นปัญหาใหม่สำหรับชาวกรุงเทพฯ เพราะคับคั่งไปด้วยการจราจร เป็นอันตรายทั้งร่างกายและจิตใจ และเมื่ออันตรายเกิดขึ้นแล้วจะรักษาได้ยาก จึงได้จัดสัมมนาเรื่องปัญหามลภาวะของเสียงขึ้นที่จุฬา²⁹
- มิ.ย.2523 ชาวพรานนกร้องเรียนว่ารถตุ๊กๆ ส่งเสียงรบกวนและมีควันเสีย จนมีราษฎรคนหนึ่งเป็นโรงพยาบาลหูพิการ³⁰
- มิ.ย.2523 ชาวสวนหลวง2 ร้องเรียนว่า อยู่เกาะพันสิรถยนต์ส่งเสียงดัง ละอองสีปลิวว่อน หัวหน้าเขตปทุมวัน ไปตรวจและแจ้งให้ตำรวจออกคำสั่งให้เลิกกิจการและให้สำนักงานทรัพย์สิน จุฬาฯ กำกับผู้เช่าให้ปฏิบัติตามสัญญาเช่า³¹

- มี.ย.2523 ชาวบ้านชอยอนันต์ ถนนจันทร์ ร้องเรียนว่าโรงงานกลึงโลหะส่งเสียงดัง³²
- ธ.ค.2524 กลุ่มนักเรียนรณรงค์แก้ไขปัญหาเสียง 39 สถาบัน จัคนิทรศการที่ธรรมศาสตร์ ขอให้มีการตรวจสภาพรถยนต์ไม่ควรถอดไส้กรองจะทำให้เกิดเสียงดัง มีผลต่อเสียต่อสุขภาพ³³
- มี.ค.2525 ชาวบ้านชอยพระครู ได้รับความเดือดร้อนจากเสียงในโรงงานตัดเหล็กและมีเศษปลิวกระจายไปบริเวณข้างเคียง³⁴
- มี.ค.2525 กรมโรงงานอุตสาหกรรมแถลงว่า ตามที่มีผู้ร้องทุกข์เกี่ยวกับอุกาะพ่นสีรถยนต์ข้างหอพักโรงพยาบาลศิริราช กรมโรงงานจึงสั่งให้หยุดกิจการ³⁵

5.5.1 ปัญหาคนจรจัด

รัชกาลที่ 5 พระวิมาดาเธอฯ ทรงโปรดให้สร้างโรงเรียนเด็กขึ้นเพื่อรับอุปการะเด็กที่ยากจนพ่อแม่ไม่สามารถเลี้ยงดูให้ดีได้ ดังมีพระราชดำรัสดังนี้

“บรรดาประชาชนพลเมืองที่มีฐานะยากจนมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอที่จะดำรงฐานะของครอบครัวให้มีความเป็นอยู่ได้ด้วยดี ดังที่เคยทอดพระเนตรเห็นเด็กจรจัด ทุเรศทุเหร่ขอทานแต่งกายด้วยเสื้อผ้าขมุกขมอม ขาดวัน หน้าตาซีดเซียวและอมโรค บ้างก็ตัดช่องย่องเบาลักขโมย เพื่อหาเงินไปซื้ออาหารมาประทังชีวิตไปวันๆ หนึ่ง”

อนาคตของเด็กเหล่านี้ต้องสูญสลายไป จึงทรงดำริคิดตั้งโรงเรียนเด็กขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์รับอุปการะเลี้ยงดูเด็กที่พ่อแม่ยากจนไม่สามารถเลี้ยงดูเด็กได้ จะให้การศึกษาอบรมเพื่อให้เติบโตเป็นพลเมืองดีต่อไป จะให้ความรักความอบอุ่นแก่เด็กเหมือนหนึ่งเป็นบิดามารดาของเด็ก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เรียกโรงเรียนเด็กนี้ว่า “โรงเรียนเด็กของพระอัครชายาเธอ” เมื่อแรกตั้งยังไม่มีเด็กในความดูแลมากนัก เพราะพ่อแม่ยังไม่เข้าใจ ต่อมาจึงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ¹

- พ.ค.2433 มิสเตอร์ โซโลมอน นายตรวจโปลิศ ประจำกรุงเทพฯ ได้ไปพักตากอากาศที่สิงคโปร์ ระหว่างนั่งเรือไปพบเด็กหญิงอายุ 9-10 ขวบ ถูกจับพาไปด้วย เมื่อถามเด็กๆ บอกว่าพี่สาวขายให้เงินในราคา 200 แต่ไม่ได้ทำสารกรมธรรม์กันอันเป็นการผิดระเบียบ มิสเตอร์โซโลมอน จึงไม่ยอมและให้กัปตันเรือพาเด็กหญิงไทยกลับกรุงเทพฯ²

รัชกาลที่ 6 บางกอกการเมือง กล่าวว่า น.ส.พ. ทั้งไทยและอังกฤษลงข่าวเรื่องคนขอทานในพระนคร ขอให้เจ้าหน้าที่จัดการ แต่เจ้าหน้าที่ก็ทำเฉย จึงแนะนำวิธีแก้ปัญหาคือ

1. ไม่ให้เงินแก่คนขอทานที่ร่างกายสมบูรณ์ปกติ และควรให้เปลี่ยนอาชีพ ถ้ายังคงทำอยู่ ต้องลงโทษ
2. คนชราและคนพิการ รัฐบาลต้องรับเลี้ยง
3. คนเป็นโรค รัฐบาลควรจัดการรักษาให้หาย³

ก.พ.2468 น.ส.พ.สยามราษฎร์ กล่าวว่า เวลานี้ โรงพยาบาลรักษาโรคต่างๆ ก็มีมากแล้ว เช่น โรงพยาบาลโรคเรื้อนที่ตำบลป้อมปู้เจ้าสมิงพราย พระประแดง คนไปรักษาก็มากแล้ว แต่ตามถนน เรายังเห็นขอทานเป็นโรคเรื้อนกันมาก บางคนก็เป็นโรคที่ติดต่อกันได้ ยังคงเที่ยวขอทานตามถนน บางคนนอนข้างถนน แผลงวันต่อมเป็นการนำทุเรศมาก โรงพยาบาลโรคติดต่อต่างๆ ควรจะเก็บเอาคนพวกนี้ไปรักษาให้หมด พระนครจะได้ปราศจากความน่ารังเกียจ⁴

มิ.ย.2468 น.ส.พ.พิมพ์ไทย ได้ให้ความเห็นว่า ควรจะออกใบอนุญาตแก่ขอทานเป็นรายๆ ไป เพื่อให้เฉพาะคนชราและคนพิการ ส่วนเด็กและคนที่ร่างกายปกติไม่ออกใบอนุญาตให้ และจะเป็นการป้องกันคนขอทานไม่ให้เป็นขโมยด้วย⁵

ก.ค.2468 น.ส.พ.พิมพ์ไทย กล่าวถึงเรื่องขอทาน โดยเฉพาะ “คนขอทาน โรคติดต่อ” ว่าควรกำจัดเสีย เพราะเป็นที่น่ารังเกียจมาก และเป็นอันตรายรวมทั้งทำความเดือดร้อนแก่พลเมืองมากด้วย⁶

รัชกาลที่ 7

ช.ค.2471 กรมราชเลขาธิการมีหนังสือกราบทูลเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตขอความดำริและจัดระเบียบเรื่อง พระราชานิยมเรื่องไม่ให้คนขอทานที่เป็นโรคเรื้อนกุดถึงเข้าไปในที่ประชุมชน⁷

รัชกาลที่ 9

มิ.ย.2491 “จับเด็กกลางถนน ถือว่าเป็นเด็กจรจัด ประกาศลูกใครหายให้รีบไปรับตัว” เนื่องจากขณะนี้ปรากฏว่าเด็กซึ่งอยู่ในวัยประถมศึกษา โดยเฉพาะในเขตพระนคร เที้ยวเกะกะเกเรอยู่ข้างถนนเป็นจำนวนมาก ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งบ้างก็ทำการลักเล็กขโมยน้อย ทางกรจึงได้สั่งกวาดขันให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเริ่มลงมือกวาดล้างจับกุมเป็นการใหญ่⁸

พ.ย.2495 “จับเด็กรับจ้างเข็นรถที่สะพาน เด็กเร่ร่อนที่ต่างๆ” พล.ต.ต.หลวงแพ้ว พาลชน ผู้รักษาการณ์ตำแหน่งผู้บัญชาการตำรวจนครบาล ได้สั่งให้ตำรวจทุกท้องที่จัดการแก่ผู้ที่เร่ร่อนและรับจ้างเข็นรถ 3 ล้อ ดังต่อไปนี้

1. ตรวจตราทุกๆ สะพานจะมีเด็กหรือเยาวชนที่เข็นรับจ้างเข็นรถจักรยาน 3 ล้อ ไม่ได้เป็นอันขาด

2. ตรวจตราตามโรงมหรสพต่างๆ โดยมักมีเด็กหรือเยาวชนเร่ร่อนเหล่านี้ซื้อบัตรชมออกไปขายเกินราคานอกโรงและเกาะเกาะตามนอกโรงมหรสพ
 3. ตรวจตราตามวัดอย่าให้เด็กเร่ร่อนนี้พักอาศัยตามศาลาและที่ต่างๆ
 4. ตรวจตราตามสาธารณสถานต่างๆ เช่นที่เชิงสะพานอย่าให้เด็กหรือเยาวชนเร่ร่อนอาศัยหลับนอน ถ้าพบเด็กเหล่านี้ให้นำส่งกรมประชาสงเคราะห์หรือจัดการตาม พ.ร.บ. ควบคุมเด็กและเยาวชนเร่ร่อน⁹
- มิ.ย.2496 “เริ่มปรับปรุงให้เป็นสวรรค์ ออกจับอันธพาลครั้งใหญ่เมื่อเช้าวาน” เนื่องจากปรากฏว่าขณะนี้พวกอันธพาลออกเที่ยวเกาะกระรานตามสถานที่ชุมนุมต่างๆ นานา ทั้งในพระนครและธนบุรี อันเป็นเหตุให้ประชาชนผู้สุจริตที่สัญจรไปมาได้รับความเดือดร้อน ฉะนั้นเพื่อให้กรุงเทพฯ เป็นเมืองสวรรค์ ตตามแผนการที่วางไว้ทางหน่วยบริการกองปราบปราม จึงได้รับคำสั่งให้ออกตระเวน กวาดล้างบุคคลเหล่านี้ให้หมดสิ้น¹⁰
- ต.ค.2514 “ตำรวจจับกุมผู้จัดการกับ “เด็กบนถนน” ตำรวจนครบาลยังไม่สามารถจับกุมผู้ต้องหาเรื่องเด็กขายหนังสือพิมพ์และขายพวงมาลัยตามถนน โดยนำข้อคิดเห็นจากประชาชนและน.ส.พ. ซึ่งมีทั้งเห็นด้วย ไม่เห็นด้วยในการที่ตำรวจจะจับกุมเด็กเหล่านี้ ตำรวจจะรอฟังเสียงจากสภาสังคมสงเคราะห์ก่อน ตำรวจเคยร้องขอบรรดาพ่อแม่เด็กเหล่านี้ว่า อย่าปล่อยให้เด็กออกมาเล่นพ่วนเช่นนี้ แต่พ่อแม่เด็กเหล่านั้นว่า มีความจำเป็นเพราะครอบครัวยากจน¹¹
- ก.พ.2520 “ให้ก.ท.ม.จับเด็กขายพวงมาลัยและน.ส.พ.ตามที่แยก” นายกฤษฎา สาทร ร.ม.ต.กระทรวงศึกษาในฐานะประธานกรรมการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชน กล่าวถึงปัญหาเด็กเร่ขายพวงมาลัยและน.ส.พ.ตามสี่แยกและอยู่ในวัยเรียน ก.ท.ม.จะต้องรับผิดชอบจัดให้เรียนหนังสือ ถ้ายังมีอยู่ถือว่าบกพร่อง¹²
- ส.ค.2520 “เด็กขายน.ส.พ.-พวงมาลัยกำลังเป็นปัญหาใหญ่แก้ไขได้ยากมาก” อธิบดีกรมประชาสงเคราะห์เผยเด็กขายน.ส.พ.และพวงมาลัยตามสี่แยกต่างๆ ใน ก.ท.ม. กำลังเป็นปัญหาสังคมในปัจจุบัน ทางกรมประชาสงเคราะห์ได้พยายามเรื่อยมาที่จะให้เด็กพวกนี้ได้มีงานทำเป็นหลักและเพื่อป้องกันอันตรายและทางด้านอื่นๆ แต่ก็เป็นการยากมากเพราะพวกนี้ยังจะต้องเรียนหนังสืออยู่ เป็นการศึกษาที่จะหางานให้ทำได้¹³

5.5.2 ปัญหาโสเภณีและอบายมุข

ปัญหาโสเภณี

รัชกาลที่ 5

- 17 ส.ค.2433 มิสเตอร์แฮลิฟ นายตรวจโปลิศถนนเจริญกรุง ตำบลบางรัก มีหนังสือถึงเสนาบดีกรมพระนครบาลว่า หึงหาเงินทั้งชาวญี่ปุ่นและชาวไทย ที่ตรอกกัปตันบุตรและตำบลวัดแก้วฟ้าและที่ตึกหลวงที่บางรัก ก่อการวิวาทอยู่เสมอ¹
- 21 มิ.ย. - 11 ก.ค.2438 สารวัตรแขวงบางขวาง รายงานกระทรวงนครบาลว่า โรงเรียนหึงหาเงินแถวริมเชิงสะพานช้าง บางขวาง ข้างถนนเจริญกรุง รวมทั้งโรงเรียนหึงหาเงินชาวญี่ปุ่นที่สาทร และโรงเรียนหึงหาเงินชาวสยามที่ตรอกกัปตันบุตรประพฤติการไม่สมควร เช่น ตอนกลางคืนออกมาเดินที่ถนนและใช้วาจาหยาบคายแก่คนเดินไปมา การรับแขกก็ไม่ทำมิดชิด พอสั่งการให้ทำให้เรียบร้อย ก็ปิดประตูชั้นล่างดี แต่ไปเปิดหน้าต่างเรียกคนอยู่ชั้นบน บางครั้งแขกที่มาเที่ยวก็ทะเลาะกัน ขอให้จัดการด้วย²
- พ.ย.2441 กระทรวงนครบาลมอบที่หลวงหลังวัดพลับพลาไชยให้กรมศุขาภิบาลตั้งโรงพยาบาลหึงหาเงิน ตามที่กรมศุขาภิบาลขอ³
- 24 ก.พ.2451- 26 มิ.ย.2455 นครบาลได้มีหนังสือถึงกรมราชเลขา เรื่องที่โปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนปัดทองระหว่างถนนหัวลำโพงกับถนนปทุมวัน และกระทรวงธรรมการจะขอสร้างโรงเรียนนั้น นครบาลได้มีหนังสือมาว่า จะขอที่ๆ จะสร้างโรงเรียนนั้นมาสร้างตึกให้พวกโคมเจียวจะดีกว่า เพราะที่จะสร้างโรงเรียนนั้นหาง่ายเพราะเป็นสิ่งที่เปิดเผย แต่ที่ๆ จะตั้งพวกโคมเจียวต้องเป็นสิ่งปิดบัง และต้องไม่ใกล้ไม่ไกลจากที่ประชุมชนด้วย ไม่เหมือนโรงเรียนที่จะตั้งที่ใดก็ได้ และเมื่อคิดถึงผลประโยชน์ของพระคลังข้างที่แล้ว โคมเจียวได้ผลมากกว่าสร้างโรงบ่อน เพราะโรงบ่อนอย่างไรก็ต้องเลิก แต่โคมเจียวนับวันจะเจริญจะหาผลประโยชน์อะไรเทียบเท่ายาก ดังนั้นขอให้หลวงมหาสิทธิ กรมราชเลขา นำขึ้นทูลเกล้าฯ เรื่องนี้รัชกาลที่ 5 โปรดมาว่าที่ตัดถนนปัดทองก็เพื่อพวกโคมเจียว ถ้าธรรมการขอมาจะปฏิเสธ และจะหาที่ใหม่ให้⁴
- 24 ก.พ.2450 พระยาสุขุมณัฏวินิต กรมศุขาภิบาล มีหนังสือกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 เสนอความเห็นเรื่อง พ.ร.บ.หึงงนครโสเภณีว่า ไม่เห็นด้วยในการจะออกเป็น พ.ร.บ. เพราะจะดูเป็นว่าสนับสนุน แต่ถ้ามีเรื่องราวอันใดก็ให้นครบาลมีสิทธิว่ากล่าว⁵

รัชกาลที่ 6

- 1 ก.ย.2456 ประกาศใช้ พ.ร.บ.ป้องกันสัจจโรคตามหัวเมือง และเปลี่ยนอัตราค่าธรรมเนียมแก่หญิงนครโสเภณี กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยมีหนังสือถึงพระเจ้าอยู่หัวขอพระบรมราชานุญาตประกาศใช้ พ.ร.บ.สัจจโรค พ.ศ.2451 ในทุกหัวเมืองต่างๆ มณฑล เพราะมีหญิงประพฤตินเป็นหญิงนครโสเภณีตามหัวเมืองมากขึ้น ไม่ได้จำกัดตัวอยู่แต่ในกรุงเทพฯ ดังแต่ก่อน โดยจะขอประกาศให้ใช้ พ.ร.บ.นี้ ตั้งแต่ 1 ก.ย.2456 นี้เป็นต้นไป ซึ่งทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาต⁶
- 30 ต.ค.2457 อัตราที่เก็บเงินค่าธรรมเนียมเกี่ยวกับหญิงโสเภณี คืองวดละ 30 บาท หรือปีละ 120 บาท สำหรับนายโรงหญิงโสเภณี และงวดละ 12 บาท หรือปีละ 48 บาท สำหรับหญิงโสเภณี (ยกเว้นมณฑลภูเก็ต นายโรงไม่เสีย ส่วนหญิงพระนคร เสียงวดละ 3 บาท ปีละ 12 บาท)⁷
- 1 ม.ค.2458 พระหญิงยวดี เจ้าอธิการวัดโลกานุเคราะห์ ฝ่ายอนัมนิกาย ตำบลตรอกเต้า กรุงเทพฯ มีหนังสือขอพระราชทานที่ดินติดต่อกับวัดทำประตูต่อพระเจ้าอยู่หัว มีเหตุผลว่า วัดนี้ตั้งอยู่ระหว่างกลางตรอกเต้ากับถนนราชวงศ์ มีประตูทางตรอกเต้าทางเดียว และทางตรอกเต้ามีโรงหญิงนครโสเภณีกว้างตั้งอยู่ จึงเห็นว่าไม่สมควร และว่าถ้าเวลาเกิดไฟไหม้ จะมีทางออกทางเดียวทำให้ลำบาก จึงขอที่ดินที่ติดต่อกับวัดทางด้านถนนราชวงศ์ เพื่อเป็นประตูและถนนทางเดินออกจากวัดถึงถนนราชวงศ์ ผลปรากฏว่าที่นั้นเป็นที่ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ ซึ่งก็ทรงประทานให้ แต่ที่เวลานั้นมีโรงแถวชั้นเดียวปลูกหันหน้าลงถนนราชวงศ์ให้เช่าอยู่ชำรุด จึงคิดจะรื้อแล้วทำตึกแทน และจะเว้นช่องทางเดินให้วัด และกรมหลวงพิชณุโลกประชานารถ ทรงขอพระราชทานโอนที่คลองงกสี ซึ่งอยู่หลังโรงแถวนั้นประสมกับที่โรงแถวนั้นสร้างติดต่อพระเจ้าอยู่หัว เพราะปล่อยทิ้งไว้มิได้ประโยชน์⁸
- 21 พ.ค.2458 กระทรวงวังได้ส่งร่างกฎหมายเพิ่มเติมนั้นว่าด้วยพาหญิงนครโสเภณีมาร่วมประเวณีในเขตพระราชฐาน ซึ่งสมุหพระนิติศาสตร์เป็นคนร่างถวายต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื้อความสำคัญของร่างกฎหมายเพิ่มเติมนั้นคือ “ห้ามผู้ได้รับหญิงนครโสเภณี หรือหญิงแพศยาหาเลี้ยงชีพโดยทางบำรุงกาม เข้ามาร่วมสังวาสกันภายในเขตพระราชสำนักนี้แห่งใดๆ” ผู้ฝ่าฝืนมีโทษจำขังไม่เกินคนละ 1 ปี ซึ่งทรงอนุญาตให้ประกาศใช้ในกฎหมายเพิ่มเติมนั้นได้⁹

1 ต.ค.2458 กระทรวงมหาดไทยมีหนังสือกราบทูลพระเจ้าอยู่หัวเรื่องหญิงนคร โสเภณีมณฑลภูเก็ตว่าเมื่อ พ.ศ.2457 พระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้ลดอัตราค่าออกอนุญาตหญิงโสเภณีให้ต่ำกว่าอัตราใน พ.ร.บ. คือ ให้เก็บแต่เพียงงวดละ 3 บาท หรือปีละ 12 บาท ส่วนค่าอนุญาตสำหรับนายโรงให้งดไว้ไม่เก็บ ทั้งนี้เพราะการค้าขายในมณฑลภูเก็ตฝืดเคือง

แต่ต่อมา 2458 กระทรวงมหาดไทยเห็นว่าการค้าดีขึ้น โดยเฉพาะแร่ดีบุก ทำให้มีการว่าจ้างกุลีกุสมากขึ้นกว่าเมื่อ 2457 การตั้งโรงหญิงนคร โสเภณีจึงมากขึ้นด้วย กระทรวงมหาดไทยจึงเห็นควรเก็บค่าใบอนุญาตนายโรงหญิงและกับตัวหญิงนคร โสเภณีให้เต็มตามอัตรา พ.ร.บ.ป้องกันสัญจรโรคร.ศ.127 ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาต¹⁰

รัชกาลที่ 9

10 ก.พ.2492 “เริ่มเก็บกวาดโสเภณี” “ตำรวจออกก๊วนพร้อมผู้ไร้แรงงาน” ขณะที่โสเภณีกำลังเป็นข่าวที่รัฐบาลจะเลิกสัมอาชีพนี้โดยเด็ดขาดเมื่อวันที่ 8 ของเดือนนี้ เจ้าหน้าที่ตำรวจสามแสนได้ออกทำการจับกุมโสเภณีเถื่อนในย่านสามแสน ศรียาน และบางกระบือ เป็นการใหญ่ เพื่อให้เป็นการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดและในขณะเดียวกันก็ได้ถือโอกาสกวาดต้อนชายที่สงสัยว่าจะมีอาชีพในทางนักเลงอันธพาล มาสอบสวนด้วย ส่วนท้องที่อื่นเช่น วัฒนสงคราม ก็เป็นที่คาดว่า จะเริ่มกวาดล้างในเร็วๆ นี้เช่นกัน¹¹

22 มี.ค.2496 “ให้อพยพช่องโสเภณีไปนอกเขตเทศบาลไปเจ็วเจ็วนอกกรุง ตำรวจว่าเป็นที่เพาะนักเลงอันธพาล” ข่าวปรับปรุงกรุงเทพให้สงบและสวยงามยังเป็นไปมิได้เพราะมาติดกับปัญหาโสเภณี ตำรวจจะได้จัดการกับบรรดาช่องโสเภณีทั้งหลายให้อพยพไปให้พ้นเขตเทศบาลนครกรุงเทพและธนบุรี โดยเชื่อว่าเมื่อย้ายไปแล้วเรื่องร้ายแรงต่างๆ จะหายไปจาก “เมืองสวรรค์” เป็นเงาตามตัว¹²

25 ธ.ค.2501 พาดหัวข่าว “สฤษดิ์สั่งปราบโสเภณีให้ราบคาบ” มีคำสั่งให้กรมตำรวจปราบปรามโสเภณีในพระนครและธนบุรีให้หมดโดยเร็ว¹³

ปัญหาอบายมุข

รัชกาลที่ 5

พ.ศ.2417 มีประกาศห้ามมิให้เด็กเล่นการพนันต่างๆ ถ้าผู้ใหญ่คนใดปล่อยให้เด็กเล่นมีความผิดนอกจากนี้ให้ผู้ปกครองห้ามเด็กเล่นกลางถนน ตรอก ซอยด้วย เพราะถือเป็นการกีดขวางการสัญจรไปมา¹

- พ.ศ.2426 กรมหมื่นภูเรศธำรงศักดิ์ กราบบังคมทูลว่า เนื่องจากมีพวกแขก ฝรั่งเศส ไทย จีน ตั้งร้านโยน ห่วง เมื่อโยนได้ก็มีรางวัลให้ อันมีลักษณะเป็นการพนัน แต่เนื่องจากไม่มี พ.ร.บ.ห้ามไว้ จึงไม่สามารถจับได้ รัชกาลที่ 5 จึงโปรดฯ ให้ทำประกาศห้ามเสีย เพราะเป็นการล่อวงให้ราษฎรเสียเงิน ²
- พ.ศ.2435 ออกพระราชบัญญัติอากรการพนัน ร.ศ.111 ³
- พ.ศ.2438 ประกาศพระราชบัญญัติอากรการพนัน แก้ไขเพิ่มเติม ร.ศ.114 ³
- พ.ศ.2443 ออกพระราชบัญญัติเพิ่มเติมอากรการพนัน ร.ศ.119 ³
- พ.ศ.2444 ออกพระราชบัญญัติอากรการพนัน ร.ศ.120 ³
- พ.ศ.2448 ออกพระราชบัญญัติอากรการพนัน ร.ศ.124 ³
- รัชกาลที่ 6
- พ.ศ.2452 ออกพระราชบัญญัติอากรการพนันเพิ่มเติม ร.ศ.128 ³
- พ.ศ.2461 ออกพระราชบัญญัติอากรการพนันเพิ่มเติม พ.ศ.2461 ³
- รัชกาลที่ 7
- 31 ม.ค. – 22 มี.ค.2471 ออกร่างพระราชบัญญัติการพนัน กับประกาศเสนาบดีระบุประเภทการพนันอันต้องห้ามของกระทรวงมหาดไทย และประกาศเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ระบุประเภทการพนัน และวางอัตราค่าธรรมเนียมตาม พ.ร.บ.การพนัน ⁴
- 13 เม.ย.2471 มณฑลกรุงเทพฯ ห้ามเล่นการพนันไพ่เด็ดขาด โดยผู้รักษาราชการจังหวัดพระนครและชนบุรี เรียกสมุดใบอนุญาตอากรการพนันมาเก็บไว้หมด แต่ยังคงมีการลักเล่นกันอยู่บ้าง แต่ไม่มาก ⁵

5.5.3 ปัญหาการทำลายศิลปกรรม

รัชกาลที่ 3

- พ.ศ.2369 มีประชาชนลอบขุดพระที่ถ้ำปูน พระพุทธรูป ¹
- พ.ศ.2370 รัชกาลที่ 3 เสด็จมาที่ถ้ำปูน พระพุทธรูป เห็นพระพุทธรูปทรุดโทรมมาก จึงได้ให้ช่างปั้นซ่อมแซมพระประธานหน้าตัก 4 สอกองค์หนึ่ง พระพุทธรูปหน้าตักสององค์ซึ่งนั่งอยู่ข้างบนเขา ในปีระกาซ่อมเสร็จแล้วจึงนำไปไว้ที่ปากถ้ำเมื่อ พ.ศ.2369 ต่อมาใน พ.ศ.2370 จึงได้นำพระพุทธรูปหล่อจากกรุงเทพฯ มาไว้ที่วิหารถ้ำปูน และมีประกาศแจ้งไว้ว่าไม่มีทรัพย์สมบัติใดฝังไว้ ขอให้ประชาชนอย่าได้มาลักขุดอีกดังเช่นเมื่อ พ.ศ.2369 ¹

- พ.ศ.2370 เจ้าฟ้ามงกุฎ (รัชกาลที่ 4) นำเอาพระพุทธรูปปั้นยกพระหัตถ์ข้างหนึ่งมาจากกรุงเทพฯ มาประดิษฐานไว้ที่ถ้ำวิมานจักรี มีคำจารึกแจ้งไว้ว่า "ไม่ได้มีการฝังทรัพย์สินเงินทองไว้แต่อย่างใดทั้งสิ้น ขออย่าได้มาขุดหาสมบัติ"¹
- พ.ศ.2380 รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้ขนิลาแลงซึ่งเป็นกำแพงเมืองสวรรคโลกเก่าส่งลงไปกรุงเทพฯ ประมาณหมื่นแผ่นเศษเพื่อใช้ในการก่อสร้างโลหะปราสาท²
- พ.ศ.2380 มีผู้ร้ายลักขุดเจดีย์วัดใหม่ วัดศาลาลอย ได้พระพุทธรูปทองคำ – เงิน ไปหลอมเป็นแท่งแล้วนำไปขาย³

รัชกาลที่ 5

- 5 ส.ค.2433 กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กราบทูลรัชกาลที่ 5 เรื่องรื้อกำแพงพระนคร และตัดถนนใหม่ที่ท่าพระ⁴
- 2 ก.พ.2436 – 19 เม.ย.2437 กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา ทูลกรมหมื่นสมมตอมรพันธ์เรื่องตัดป้อมอิสินธร และป้อมยุคนธร ที่ยื่นออกมาในถนนออกเพื่อบำรุงถนนให้เรียบร้อยสะดวกแก่การไปมา⁵
- 23 เม.ย.2438 พระยาสมุหเสนากระทรวงการ ทูลพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสมมตอมรพันธ์ เรื่องตัดถนนแปลค้ำตรวจ เลียบนอกกำแพงพระนครจากประตูท่าพระ ถึงท่าช้างวังหน้า ในการนี้ต้องรื้อป้อมพระจันทร์ด้วย⁶
- 26 ต.ค. – 6 ก.ค.2443 รื้อกำแพงเมืองตรงข้างวัดกรมหลวงดำรง เพื่อให้ประชาชนไปมาซื้อของที่ตลาดตำบลสะพานหันได้สะดวก⁷
- 28 ก.พ. – 19 มี.ค.2438 รื้อกำแพงพระนครตั้งแต่เหนือป้อมริมคลองวัดราชบูรณะถึงสะพานปากคลองตลาด⁸
- 7 ต.ค.2439 – 22 ก.ค.2440 กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ กราบทูลรัชกาลที่ 5 เรื่องกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา ขออนุญาตขนำอิฐหักของวัดวังของโบราณในกรุงเก่าที่พังทำลายไปถมทางรถไฟสายนครราชสีมา รัชกาลที่ 5 ทรงเห็นชอบแต่ต้องตั้งนายงาน 1 คน คอยควบคุมมิให้รื้อของที่ยังติดแน่นอยู่ แต่ต่อมาอิฐหักที่กรุงเก่าน้อยลงไม่พอที่จะถมอับเฉาทางรถไฟ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดาเลยเสนอรัชกาลที่ 5 ให้รื้อกำแพงวังหน้าเอาอิฐไปถมอับเฉาทางรถไฟ เรื่องนี้มีพระราชเสาวนีย์ทรงอนุญาตแต่ให้รื้อเฉพาะกำแพงชั้นนอกก่อน ส่วนกำแพงชั้นในขอตรีตรองไปก่อน และมีพระราชเสาวนีย์ให้กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดาทำแผนที่ว่าเมื่อรื้อกำแพงวังหน้าแล้ว จะทำอะไร แบบใดต่อไปขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายด้วย⁹
- 8 – 12 ส.ค.2440 กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบทูลรัชกาลที่ 5 เรื่องรื้อป้อมริมกำแพงพระนครที่ยื่นเข้าไปในวังกรมหลวงดำรงเอาอิฐไปถมอับเฉาทางรถไฟ¹⁰

- 2 ต.ค.2443 ผู้รักษาราชการเมืองนครเขื่อนขันธ์ กราบทูลเสนาบดี กระทรวงนครบาล ขออนุญาตรื้อประตูกำแพงเมืองด้านเหนือถึงประตูกำแพงเมืองหน้าศาลเจ้าหลักเมือง ยาว 15 วา ควาร์รื้อเปิดออกขยายเป็นสนามหน้าศาลว่าการเมือง และอีกที่คือขออนุญาตรื้อกำแพงลูกป้อมปีกกาท้ายตลาดทำหินตั้งแต่ถนนทำใหม่ตลอดหลังป้อมเพ็ชร์ถึงคลองลัดตะนง ทั้งนี้เพื่อเอาอิฐไปถมทำถนน เพื่อความสวยงาม และเพื่อให้ราษฎรไปมาได้สะดวกและปลอดภัย¹¹
- พ.ค.2446 พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์ ขออนุญาตรื้อประตูช่องกุฎกำแพงพระนคร ขอให้เป็นทางรถไฟยังที่ประทับโดยสะดวก รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาต¹²
- 18 – 27 มิ.ย.2447 บริษัทไฟฟ้าสยาม ขออนุญาตรื้อกำแพงพระนครตอนช่วงถนนเขาวราชยาวประมาณ 3 เมตร เพื่อป้องกันอันตรายจากการชนกันระหว่างรถม้ากับรถแถมเว รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาต¹³
- ก.ค.2448 กรมสุขาภิบาลกราบบังคมทูลรัชกาลที่ 5 ว่า ป้อมอิฐหลังวังกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ด้านใต้ เครื่องบนหักยุบลงมาเหลือแต่โครงผนัง ดังนั้นกรมสุขาภิบาลจะขอรื้อป้อมลงมาให้เหลือเพียงใบเสมาฐานล่างเสมอกำแพงพระนคร เพื่อจะได้เอาอิฐมาถมถนนดวงเดือนนอกถนนดาวช่าง รัชกาลที่ 5 ทรงอนุญาต¹⁴
- 27 เม.ย.2452 มีพระบรมราชโองการสั่งว่า ต่อไปการจะรื้อกำแพงพระนครนั้นให้พิจารณาดูเป็นรายๆ ไป ถ้ารื้อลงมาเพื่อทำเป็นรั้วหรือกำแพง ไม่นอนุญาต แต่ถ้าขอรื้อเพื่อทำตึก เช่น ที่หน้าวัดราชบูรณะก็จะอนุญาต¹⁵

รัชกาลที่ 6

- 15 มี.ค.2454 รัชกาลที่ 6 ทรงมีหนังสือแจ้งถึงเจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงพระนครบาลว่า กรมพระคลังข้างที่จะสร้างตลาดที่ทำเตียนโดยคิดจะปลูกตึกให้เป็นแถวยาวเพื่อแทนตลาดเก่าในที่ของพระองค์เจ้าจุฑารัตนราชกุมารีซึ่งทรุดโทรม และการสร้างตึกนี้จำเป็นจะต้องรื้อกำแพงพระนครตอนหนึ่งที่ถนนมหาธาตุ และรื้อป้อมที่ติดต่อกับกำแพงนั้นลงด้วย พระองค์จึงขอให้กรมพระนครบาลอนุญาตให้จัดการตามนี้ด้วย¹⁶
- 14 พ.ค.2455 กระทรวงธรรมการมีหนังสือกราบทูลพระเจ้าอยู่หัว เรื่องที่ธรณีสงฆ์ของวัดพระเชตุพนซึ่งอยู่นอกกำแพงพระนคร ระหว่างวังพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม กับตลาดทำเตียนคือประตูลิโนรส หรือประตุนกยูงเป็นที่กรุงรังมาก ตัวประตูและทางถนนเดิมก็ผุพัง และในพื้นที่นั้นมีราษฎรได้อาศัยปลูกโรงเรือนอยู่อย่างรุงรังตลอด ไม่เสียค่าเช่า เมื่อร.ศ.122 พระยาศีหราชฤทธิไกร มรรคนายกกราบทูลพระพุทธรเจ้าหลวงขอทำประโยชน์

- รัชกาลที่ 5 ไม่ทรงอนุญาต คงปล่อยไว้ ต่อมาเมื่อหลวงชำนาญโยธา มรรคนายกนำเรื่องมาปรึกษา กระทรวงธรรมการเห็นว่าจะเรียกค่าเช่า และรื้อประตูนกยูงและฉนวนที่ผู้พัง เพื่อสร้างตึกแถวขึ้นให้เรียบริ่ยสวยงาม กระทรวงธรรมการจึงมีหนังสือมาขออนุญาตต่อพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาต¹⁷
- 30 เม.ย.2456 รัชกาลที่ 6 พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้รื้อกำแพงพระนครตั้งแต่ประตูสะพานหันด้านใต้ตลอดลงไปจนถึงประตูช่องกุฎี เพื่อปลูกสร้างตึกใหม่ในที่ดินริมประตูสะพานหันถึงคลองโอง่างของสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าซึ่งเจ้าพระยาอภัยราชาเป็นผู้มีหน้าที่ดูแลรักษาอยู่ แต่เห็นว่ากรุงรังไม่สะอาดก่อให้เกิดโรค พระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบและพระราชทานพระบรมราชานุญาตตามที่ขอ¹⁸
- 13 พ.ค.2456 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชต้องการจะสร้างตึกแถวในที่ดินหน้าวังบูรพาภิรมย์นอกกำแพงพระนครตอนฝั่งใต้ริมถนนเยาวราชตั้งแต่เชิงสะพานกานุกรณ์ไปตามถนนมหาไชยจนสุดที่ดินของท่าน จึงขอพระบรมราชานุญาตรื้อกำแพงพระนครเป็นฟุตบาทหน้าตึก เช่นตึกแถวของสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าซึ่งกำลังสร้างอยู่ ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาต¹⁹
- 15 พ.ย.2456 กรมพระคลังข้างที่ขอพระบรมราชานุญาตรื้อกำแพงพระนครที่ต่อจากที่สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า คือที่ขานกำแพงพระนครระหว่างคลองโอง่างกับกำแพงตอนถนนจักรเพชรใต้ประตูสะพานหันลงไปถึงประตูช่องกุฎี เพื่อจะสร้างตึกแถวให้เป็นแนวเดียวกัน ซึ่งจะเป็นทำเลค้าขายที่เจริญ²⁰
- 4 มิ.ย.2457 ได้รื้อป้อมซึ่งอยู่รอบกำแพงพระบรมมหาราชวังแล้ว 3 ป้อม จากทั้งหมด 17 ป้อม คือ 1. ป้อมอินทรีรังสรรค์ อยู่ริมกำแพงด้านตะวันตกข้างเหนือตรงท่าพระ 2. ป้อมพรหมอำนวยการ อยู่ริมแม่น้ำใต้ท่าราชวรดิษฐ์ 3. ป้อมอินทนิล อยู่ริมแม่น้ำใต้ท่าราชวรดิษฐ์ ส่วนที่คงเหลืออยู่อีก 14 ป้อม ได้แก่ ป้อมชั้นรุ้งเขื่อนเพชร ผดุงศิษกร สัจจใจวิวิ สิงขรจันท์ ขันยี่งุทธ ฤทธิรงค์โรมรัน อนันตคีรี มณีปราการ พิศาลสีมา ภูผาสู่ทัศน์ สัตตบรรพต โสฬศศิลา มหาโลหะ และทัศนนิกร²¹
- 22 ก.ค.2457 รื้อกำแพงพระนครตั้งแต่มุมถนนจักรพงษ์ไปจนถึงช่องประตูกุฎี สุดที่ของเจ้าพระยานรรัตนเพื่อปลูกเป็นตึกแถว²²
- พ.ค.2458 รื้อกำแพงพระนครริมถนนจักรเพชร ตั้งแต่เชิงสะพานรัตนราชรังษีวัดบพิตรพิมุขตามกำแพงข้างเหนือตลอดกำแพงเพื่อสร้างตึก รวมทั้งขอพระราชทานที่หลวงชำนาญโยธากำแพงกับที่ตรง

ประตูช่องกุฎลงคลองไว้ เพื่อเป็นทางสาธารณะขึ้นลงและเป็นทางเอาน้ำจากคลองมาดับไฟ เมื่อเกิดเพลิงไหม้²³

- 11 ศ.ค.2458 พระยาวรพงษ์พิพัฒน์จางวางเอก มีหนังสือถึงพระเจ้าอยู่หัวว่าพระยาวรพงษ์ฯ มีที่ดินริมถนนจักรเพชรตั้งแต่เชิงสะพานรกรางข้ามวัดบพิตรพิมุข ได้ปลูกตึกขึ้นใหม่ยาว 56 วา ปรากฏว่ามีความประสงค์จะรื้อกำแพงพระนครซึ่งอยู่ในที่นั้นออก และขอพระราชทานที่ดินของหลวงชานกำแพงข้างนอกกว้าง 1 วา ขวตลอดแนวรั้วกับที่ตรงประตูช่องกุฎกว้าง 5 สอก ขวจนถึงริมน้ำ เพื่อที่จะสร้างตึกขึ้นอีกเป็นแนวเดียวกัน และขออิฐที่รื้อนั้นมาทำท่อน้ำทั้งเขื่อนและถนน

ทรงพระราชทานให้ แต่กรมสุขาภิบาลได้ทักท้วงเรื่องที่ทางประตูช่องกุฎที่ตรงลงไปถึงคลอง กรมสุขาภิบาลเห็นว่าควรเว้นที่ไว้บ้างเพื่อเป็นทางสาธารณะขึ้นลง และเป็นทางสำหรับสูบน้ำเพื่อการดับเพลิงเมื่อเวลาเกิดเพลิงไหม้ พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นชอบตามความเห็นของกรมสุขาภิบาล²⁴

- 25 ม.ค.2459 รื้อกำแพงพระนครตอนมุมเชื่อมถนนพระสุเมรุเลี้ยวไปตามถนนพระสุเมรุสุดเขตที่ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับตึกแถวในบ้านเจ้าพระยานรรัตนเป็นฝั่งตะวันตกของถนนจักรพงษ์²⁵

- 18 มี.ค.2460 เจ้าพระยาอมรราชมีหนังสือกราบทูลพระเจ้าอยู่หัวเรื่อง การขออนุญาตรื้อกำแพงพระนครตามที่เคยปฏิบัติกันมาและกระทรวงนครบาลได้มีนโยบายอย่างไรว่า ตามทางการปฏิบัติการรื้อกำแพงพระนครมี 3 ประการ คือ 1. ผู้รื้อขอรับพระราชทานอิฐ มีอิฐหัก กากปูน และดินทั้งหมด 2. ออกทุนซื้อและให้อิฐดีอิฐหักแก่กรมสุขาภิบาล 3. กรมสุขาภิบาลรื้อเอาของที่รื้อก็เป็นของกรมสุขาภิบาลต่อไป

และว่ารัชกาลที่ 5 เคยมีพระราชหัตเลขาถึงกระทรวงพระนครบาลฉบับหนึ่งว่า ใครๆ จะขออนุญาตรื้อกำแพง ถ้าจะทำเป็นตึกแถวก็ควร แต่ถ้าทำเป็นรั้วอย่างวังพระเจ้านั่งยาเธอกรมหมื่นพิไชยมหินทโรดมแล้วไม่ควร ส่วนพระราชกระแสของพระเจ้าอยู่หัว (ร.6) ที่พระราชทานแก่กระทรวงนครบาลนั้น ก็ทรงไม่ขัดข้อง²⁶

- ศ.ค.2461 รื้อกำแพงพระนครตอนริมถนนมหาธาตุเพื่อสร้างตึกแถวเก็บค่าเช่าใช้จ่ายในการโรงเรียนราชินี²⁷

- 14 ก.พ.2461 นายสุโกศล ได้รับอนุญาตให้รื้อกำแพงพระนครตั้งแต่ป้อมเสื่อทยานจนถึงประตูช่องกุฎยาว 11 วา เพื่อจัดสร้างตึกเป็นสถานที่ประกอบการค้ายาเส้นไทย²⁸

- ก.ย.2462 หลวงบรรเจิดจตุรงค์ ผู้บังคับการกรมทหารบกพาหนะของ ทบ.1 ขอรื้อกำแพงพระนคร ตอนทิศตะวันตกของสี่แยกบางลำพูบน (ถนนจักรพงษ์ผ่านกับถนนพระสุเมรุ) นับแต่กำแพงพระนครตรงแนวไปทางทิศตะวันตกยาว 12 เมตร เพื่อสร้างตึกแถว²⁹
- 5 ธ.ค.2462 ร.อ.พร้อม อารุณี หัวหน้าแผนกที่ 2 กรมคลังแสงทหารบก มีหนังสือถึงพระเจ้าอยู่หัวว่า ตนเองมีที่ดินอยู่ 1 แปลง ตำบลบางลำพูบนในพระนครเป็นที่ดินที่ติดต่อกับที่เชิงกำแพงพระนคร ต้องการสร้างตึกแถวเพื่อให้ได้แนวกับตึกแถวที่สร้างแล้ว จึงขอพระราชทานรื้อกำแพงพระนครยาวตามแนวถนนพระสุเมรุจากประตูช่องกุฎไปทางทิศตะวันออกยาว 12 เมตร 40 ซม. ซึ่งบังหน้าตึก และขอที่ดินบริเวณนั้นกว้าง 1.50 เมตร ยาว 10 เมตร ทรงอนุญาต³⁰
- 28 ม.ค.2464 หม่อมลมัย สนิทวงศ์ ณ กรุงเทพฯ ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้รื้อกำแพงพระนครตอนหน้าวังบูรพาภิรมย์ถนนมหาไชยเป็นความยาว 16 วา เพื่อปลูกสร้างเป็นตึกแถว 2 ชั้น ซึ่งได้ยื่นแบบก่อสร้างแก่กรมสุขาภิบาลแล้ว และสัญญาจะไม่อนุญาตให้ผู้ใดตั้งโรงงานใช้เครื่องจักร เครื่องยนต์ ซึ่งจะทำให้เกิดความรำคาญแก่ผู้อยู่อาศัยใกล้เคียง³¹
- 17 มี.ค.2464 ฎีกานางไขกับพวกราษฎรนนทบุรี เรื่องก้านกับพวกหรือวัดสามง่าม คลองข่อย นนทบุรี ความว่า วัดสามง่ามถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2453 ซึ่งไม่ถือเป็นสำนักสงฆ์ตาม พ.ร.บ. เพราะการสร้างไม่ได้รับความเห็นชอบหรือแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ และสร้างอยู่ใกล้เคียงวัดกล้า ห่างจากวัดกล้าเพียง 25 เส้น ต่อมา พ.ศ.2463 พระนันทวิริยะเจ้าคณะจังหวัดกับนครบาล จังหวัดนนทบุรี ได้ประชุมราษฎร เห็นควรให้รื้อไปปลูกที่ต้นคลองลำโพ อ.บางบัวทอง โดยให้ก้านห้อยกับพวกไปดำเนินการ ผลปรากฏว่าเมื่อเช้าที่ประชุมมหาเถระได้ให้ขี้กฐิกาสืบเสาะเพราะ 1. การสร้างวัดนี้ผิด พ.ร.บ. 2. การสร้างวัดที่ใกล้เคียงกับวัดเดิม ทำให้วัดเดิมคือวัดกล้าทรุดโทรม 3. วัดสามง่ามเองก็อยู่ในที่โจจรบิณฑบาตและก้นดาด ควรข้ามไปอยู่ที่คลองลำโพ ต.บางบัวทอง จะดีกว่า³²
- 7 ส.ค.2465 กรมพระยาดำรงราชานุภาพรื้อกำแพงพระนครตอนหน้ากองมหันตโทษซึ่งประตูช่องกุฎที่เหลืออยู่ทางด้านใต้ 3 เมตร อยู่ตอนถนนมหาไชยเพื่อเป็นทางรถเข้าไปถึงโรงงานสำหรับซ่อมรถยนต์ของห้างฮิลล์เปอร์ซึ่งมาขอเช่าที่ในที่มีราคาของกรมพระยาดำรงนั้น ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาต³³
- 19 ก.ย.2465 โปรดเกล้าฯ ให้กรมพระคลังข้างที่รื้อกำแพงพระนครริมถนนพระสุเมรุตอนบังที่ดินของวัดบวรนิเวศน์ โดยยาว 1 เส้น 12 วา³⁴

รัชกาลที่ 7

- 19 เม.ย.2469 มีพระบรมราชโองการประกาศตั้งราชบัณฑิตยสภาขึ้น โดยการเปลี่ยนชื่อกรรมการหอพระสมุดเดิมาเป็นกรรมการราชบัณฑิตยสภาและให้อำนาจหน้าที่ของกรรมการหอพระสมุดฯ ตกแก่กรรมการราชบัณฑิตยฯ นี้ และราชบัณฑิตยฯ ได้แบ่งเป็น 3 แผนก คือ แผนกวรรณคดี แผนกโบราณคดี และแผนกศิลปากร ทั้งยังกำหนดให้ราชบัณฑิตยฯ มีหน้าที่รับผิดชอบในการที่จะจัดการรักษาวัตถุสถานต่างๆ ให้คงอยู่ถาวรไม่เสื่อมทรามลง วินิจฉัยคดีต่างๆ ที่อยู่ในอำนาจและคิดอ่านทำนุบำรุงรักษาการต่างๆ ในหน้าที่³⁵
- 24 ธ.ค.2469 พระราชทานอนุญาตให้สมเด็จพระราชปิตุลาฯ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช รื้อป้อมริมสะพานภาณุพันธุ์และกำแพงเมืองต่อจากป้อมตามแนวตลอดไปจนถึงตึกแถวของหม่อมละม้าย สนิทวงศ์ ณ อยุธยา เพื่อให้สมเด็จพระราชปิตุลาฯ ได้สร้างตึกแถวให้บริษัทบี.กริม เช่าและพระราชทานที่ดินที่ป้อมและกำแพงถูกรื้อให้ด้วย³⁶
- 9 ธ.ค.2469 – 8 ก.ย.2470 เรื่องหลวงจินดาสนิท (ลม้าย ธนะสิริ) ขอรื้อกำแพงพระนครด้านถนนพระสุเมรุ เพื่อให้กิจการค้า (โรงเลื่อย) เจริญขึ้น รัชกาลที่ 7 ทรงอนุญาต³⁷
- 23 – 25 ธ.ค.2469 สมเด็จพระราชปิตุลาฯ ขอรื้อป้อมและกำแพงพระนคร แล้วขอสิทธิในที่ดินของป้อมและกำแพงที่รื้อ สร้างตึกให้บริษัท บี.กริม เช่า (ป้อมและกำแพงนี้อยู่หน้าวังบูรพาภิรมย์) รัชกาลที่ 7 ทรงอนุญาต³⁸
- 14 ม.ค.2469 – 10 พ.ค.2471 กรมหมื่นพงษาดิศรมหิป ขออนุญาตรื้อกำแพงพระนครด้านถนนพระสุเมรุ เนื่องจากคิดตั้งโรงเลื่อยจักร แต่ไม่มีทางเข้าออกสำหรับติดต่อขนส่งสินค้าด้านถนนพระสุเมรุ ได้สะดวก จึงขอรื้อกำแพงพระนคร กระทรวงมหาดไทยพิจารณาแล้วไม่ขัดข้องให้รื้อได้ รัชกาลที่ 7 ทรงอนุญาต³⁹
- 21 – 24 มี.ค.2469 หมื่นจิตรจางงขออนุญาตรื้อกำแพงพระนครตอนหน้ากองมหันตโทษ เพื่อเป็นประตูเข้าออกได้สะดวก เรื่องนี้ไม่มีหลักฐานการอนุญาต⁴⁰
- 18 พ.ค.2470 นายสุคใจ สุโกศล เจ้าของห้างฮวดไช้ ขออนุญาตรื้อป้อมเสื่อทะยานเพื่อสร้างตึกและขยายการค้าให้กว้างขวางขึ้น เรื่องนี้ไม่มีหลักฐานการอนุญาต⁴¹
- 21 มี.ย. – 6 ก.ย.2470 พระสุธรรมกิตยาธิบดี ขอรื้อกำแพงพระนครตอนหน้าวัดรังษีสุทธาวาส เพื่อสะดวกแก่กิจการโรงเลื่อย กระทรวงมหาดไทยเห็นสมควร รัชกาลที่ 7 ทรงอนุญาต⁴²

- 27 มี.ย. – 11 พ.ย.2470 กรรมการจัดมรดกกรมหลวงพรหมวรานุรักษ์ ขออนุญาตรื้อกำแพงพระนครตำบล สะพานหัน เพื่อสร้างตึกแถว โดยขอรับพระราชทานที่กำแพงเป็นสิทธิด้วย กระทรวงมหาดไทยไม่ขัดข้อง รัชกาลที่ 7 ทรงอนุญาต⁴³
- 20 ต.ค. – 12 ธ.ค.2470 นายนพ ปัทมะกลางคูล ขออนุญาตรื้อกำแพงพระนคร ริมถนนมหาไชยเพื่อขอทำทาง รถเข้าบ้าน เนื่องจากประกอบอาชีพ โดยมีรถยนต์รับคนโดยสาร กระทรวงมหาดไทยไม่ ขัดข้อง รัชกาลที่ 7 ทรงอนุญาต⁴⁴
- 22 ธ.ค.2470 กรมพระยาดำรงราชานุภาพมีหนังสือมายังเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการให้นำร่าง พ.ร.บ. รักษาของโบราณวัตถุขึ้นทูลเกล้าฯ พระเจ้าอยู่หัว และกรมร่างกฎหมาย พ.ร.บ.นี้ กรมพระยา ดำรงฯ ให้มองสิเออร์กีของกรมการร่างกฎหมายไปจัดการร่างขึ้น และให้มีสเตอร์สวีเดน ที่ ปรีกษากระทรวงต่างประเทศตรวจแก้ไข เหตุผลการร่าง พ.ร.บ.นี้ คือ ป้องกันการขาย โบราณวัตถุออกนอกประเทศ และการลักลอบทิ้งครบองค์และเฉพาะแต่เศียรพระไปขาย⁴⁵
- 10 ต.ค. – 10 ธ.ค.2471 นางไมตรี วานิช (กิมสัน ยอดมะณี) ขออนุญาตรื้อกำแพงพระนครตำบลบางลำภู เพื่อ ทำเป็นริ้วห้างดงาม กระทรวงมหาดไทยเห็นว่ากำแพงพระนครตอนนี้ไม่อยู่ในเกณฑ์จะ สงวนไว้เป็นตำนานสำหรับพระนครจึงอนุญาตให้รื้อได้ตลอดไปจนปากทางที่จะเข้าไป วัดสังเวศ⁴⁶
- 22 ต.ค.2471 – 9 เม.ย.2472 นางวรสุนทโรสถ (เยื่อน สิงหะชัย) ขออนุญาตรื้อกำแพงพระนครตำบลถนน มหาไชย อำเภอสำราญราษฎร์ เพื่อสะดวกแก่ยานพาหนะที่จะเข้าออกในที่ดิน กระทรวงมหาดไทยตอบว่า กำแพงพระนครตอนที่ขอรื้อนี้ ไม่อยู่ในเกณฑ์จะพึงสงวนไว้ เป็นตำนานพระนคร ให้รื้อได้⁴⁷
- 6 – 20 พ.ย.2471 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ฯ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย กราบทูลในที่ประชุม อภิรัฐมนตรีว่า เรื่องมีผู้ขอรื้อป้อมและกำแพงพระนครจะทำประการใด จะปล่อยให้รื้อ ต่อไปตามที่ขอหรือ เพราะรัชกาลที่ 7 ทรงพระดำริว่า กำแพงป้อมก็เป็นที่ยุทธศาสตร์ สำคัญสำหรับพระนคร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ราชบัณฑิตยสภา) ขอแผนผังที่พระนครไปดู และออกความเห็นว่าย้อมปราการต่างๆ ถูกหรือโดยมาก จะกำหนดให้เหลือไว้หมายถึงเป็นมุม พระนครไม่ได้แล้ว จึงควรรักษาไว้แต่เพียงบางแห่งพอให้เห็นว่าของเดิมเป็นอย่างไร ได้ พิจารณาแล้วเห็นว่าสิ่งที่ควรรักษาไว้คือ

1. ป้อมพระสุเมรุ

2. ป้อมมหากาฬ และปราสาทพระนครที่ติดกับป้อมไปจนถึงคลองหลอดระหว่าง วัดราชนัดดา กับ วัดเทพธิดา นอกนั้นให้รื้อลงเพื่อทำประโยชน์ได้ ไม่ขวางแก่โบราณคดี เพราะมีถนน และลำน้ำเป็นเขตให้รู้แนวปราสาทพระนครแล้ว

แต่ที่เหลือนั้นต้องซ่อมแซมให้ดีเป็นสง่าแก่เมือง อย่าให้เป็นอย่างทุกวันนี้ เช่น ป้อมพระสุเมรุ ซึ่งอนุญาตให้เจ้าของโรงเลื่อยตั้งรั้วขึ้นไปจนในชานป้อม ควรให้มีขอบเขต เป็นเอกเทศแห่งโบราณวัตถุ รัชกาลที่ 7 ทรงเห็นชอบด้วย⁴⁸

5 – 9 ศ.ค.2472 กระทรวงกลาโหมขออนุญาตรื้อกำแพงพระนคร บริเวณโรงเรือหลังวัดมหาธาตุออกถนน มหาราช เพื่อสร้างตึกแถวที่พักนายทหาร ทรงอนุญาต⁴⁹

26 – 29 ศ.ค.2472 กรมพระคลังข้างที่ขออนุญาตรื้อกำแพงพระนคร ริมถนนพระอาทิตย์เพื่อเป็นทางเข้าออก ตำหนัก ม.จ.มนัสสวาสดิ์ ทรงอนุญาต⁵⁰

21 – 26 พ.ย.2472 นางสุนทรพิณีขออนุญาตรื้อกำแพงพระนครข้างป้อมมหาปราบ ตำบลพระสุเมรุ เพื่อเป็น ทางเข้าออกรับส่งสินค้า ทรงอนุญาต⁵¹

พ.ศ.2472 – 2473 วัดต่างๆ ซึ่งทรุดโทรมขาดการบูรณะ ทางกรมการปกครองได้ให้นักโทษไปทำลายกำแพงวัดเอา ไปใช้ทำถนนเพื่อช่วยการคมนาคม เช่น วัดบูรณาราม วัดเสาชิงทอง วัดวัง วัดใหญ่⁵²

25 พ.ย.2472 เจ้าอธิการวัดใหญ่ ต.ท่าวัง อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช มีหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดร้อง ขอรับเงินค่าเช่าที่ดินวัดซึ่งกรมพระคลังข้างที่ใช่ปลูกสร้างตลาด โดยจะขอเรียกปีละ 85 บาท ที่ดินวัดซึ่งรัฐบาลเอาทำตลาดนั้นมีโบราณวัตถุได้แก่ เจดีย์องค์ใหญ่ 1 องค์ วิหาร 1 หลัง⁵³

10 ศ.ค.2474 ร่วง พ.ร.บ. รักษาของโบราณวัตถุมาค้างอยู่ที่กรมร่างกฎหมาย ทั้งนี้เป็นเพราะการคัดค้าน ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในการประชุมเสนาบดีในธันวาคม 2470 ซึ่ง กรมพระยาดำรงมีคำริในเรื่องนี้ว่า “...ถามข้าพเจ้าว่าจะถึงขีดที่ควรเตือนหรือไม่นั้น พิจารณาเห็นว่าคุณเห็นว่าในเวลานี้ยังไม่มีความจำเป็นที่จะต้องออก พ.ร.บ. นั้นจะงดเสียคราวหนึ่ง ก็ได้”⁵⁴

5 มี.ค.2478 มีกระทู้ถามเรื่องโบราณสถานในป่าถูกทอดทิ้ง ไม่ได้ได้รับการบำรุงของนายไสว อินทร ประชา ผู้แทนฯ จ.สวรรคโลก ขุนสุคนธ์วิทศึกษาธิการ รมต.รักษาการแทน รมว.กระทรวง ธรรมการ ตอบว่า รัฐบาลมีความปรารถนาอย่างยิ่งในการขุดค้นและบำรุงโบราณสถานทุก แห่ง หากแต่ต้องลงทุนมากในการบำรุงรักษาและซ่อมแซม และหาทางให้ประชาชนเข้าถึง โบราณสถานนั้นๆ โดยสะดวก ในการควบคุม รัฐบาลได้ออก พ.ร.บ. ว่าด้วยโบราณสถาน

ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานซึ่งให้กรมศิลปากรมีหน้าที่จัดรักษาโบราณสถานเหล่านี้ไว้เพื่อประโยชน์ของชาติ⁵⁵

รัชกาลที่ 8

16 พ.ย.2479 นายอู๋ม มีผล ลักขุดโบราณสถานที่ตั้งตำบลหนองอ้อ อำเภอหาดเสี้ยว จังหวัดสวรรคโลก มีความผิดตาม พ.ร.บ. โบราณสถานศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2477 ม.30 และกฎหมายลักษณะอาญา ม.288 โดยจำคุก 1 เดือน ลดสารภาพกึ่งหนึ่งคงจำคุก 15 วัน ของกลางที่ยึดได้คือ กระบุง 1 ใบ⁵⁶

6 ต.ค.2480 เทศบาลเมืองพิษณุโลกทำลายโบราณสถานด้วยการขนอิฐจากวัดวิหารทองซึ่งขึ้นวัดโบราณ และเป็นวัดอยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร ไปถมถนน คณะกรรมการจังหวัดพิษณุโลกชี้แจงว่า การขุดกำแพงเมืองเก่านั้นทางจังหวัดได้รับอนุญาตจากกรมศิลปากรแล้ว เพื่อตัดถนนตามผังเมืองและไม่ได้ผิดเงื่อนไขที่กรมศิลปากรกำหนดไว้แต่อย่างใด ส่วนการขนเอาอิฐของวัดวิหารทองไปถมถนนนั้น ไม่ได้ทำลายโบราณสถานหรือวัดให้เสียหายแต่อย่างใด เพราะเป็นอิฐที่ตกลงอยู่ในบริเวณวัดฯ โดยพวกคนงานกองทำถนนไปเก็บเอามาเอง ไม่ได้เป็นคำสั่งของเทศบาล⁵⁷

25 ก.พ.2481 เรื่องการรักษามุขนิยสถานของนายจรัส มหาวงสนันท์ ผู้แทนฯ จ.น่าน พ.ต.ประยูร ภมรมนตรี รัฐมนตรีกระทรวงธรรมการตอบว่า การรักษามุขนิยสถานในวัดหลวงและวัดราษฎร์นั้น กระทรวงธรรมการปฏิบัติตาม พ.ร.บ. ลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ส่วนมุขนิยสถานอันมีลักษณะเป็นโบราณวัตถุนั้น ได้จัดการรักษาตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยโบราณสถานศิลปวัตถุ และโบราณวัตถุ ในหน้าที่ของกรมศิลปากร⁵⁸

เม.ย.2481 มีผู้ร้ายไปลักขุดเจดีย์โบราณของวัดของสิงห์ ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ การขุดนั้นชั่งอยู่เพียงเมื่อขุดจวนจะถึงที่บรรจุของมีค่า ประชาชนกล่าวกันว่าเป็นนโยบายของผู้ขุด ในการไปลองขุดเอาไว้ก่อน เพื่อเป็นเหตุผลประกอบรายงานขออนุญาตขุดต่อไปจากจังหวัด โดยอ้างว่าเจดีย์ถูกคนร้ายรบกวน ฝ่ายจังหวัดไม่รู้ต้นสายปลายเหตุก็อนุญาต

ต่อมาก็ได้มีผู้ไปขออนุญาตจากจังหวัดเพื่อขุดเจดีย์นั้นต่อไป โดยอ้างว่า พระเจดีย์องค์นี้อยู่ห่างไกลจากวัด และมีผู้ร้ายลอบขุดอยู่เสมอๆ วัดไม่สามารถจะดูแลรักษาให้ปลอดภัยได้ ในเดือนพฤษภาคมจังหวัดได้มีคำสั่งอนุญาตให้ขุดได้ แต่มีคำสั่งกำชับไว้ว่า

ก่อนจะลงมือขุดให้ตั้งกรรมการ 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายบ้านเมือง 2 นาย ฝ่ายคณะสงฆ์ 1 รูป เป็นกรรมการควบคุมในการขุด และต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าอธิการเสียก่อน

อย่างไรก็ดีการขุดของคณะรายนี้ไม่ได้เป็นไปตามที่กำหนดกล่าวคือ บางครั้งไม่มีกรรมการจากฝ่ายสงฆ์เข้าควบคุม และมีการขุดในตอนกลางคืนด้วย นอกจากนั้นยังปรากฏว่าผู้ขุดได้นำเอาพระชนิดต่างๆ ออกแจกจ่ายตามที่ต่างๆ และเพื่อนฝูง⁵⁹

22 พ.ค.2481 ในระยะเวลาที่ปรากฏว่ามีนักเลงขุดโบราณวัตถุขึ้นในเชียงใหม่ และมักลักลอบขุดในเวลา กลางคืน เช่นการขุดที่เจดีย์เจ็ดยอด นักเลงขุดเหล่านี้ทำการรอกอบ “เพราะนัยว่ามีคณะ สำคัญสนับสนุน” นักเลงขุดบางพวกมีข้าราชการบางคนเป็นผู้สนับสนุน และขออนุญาตขุด กันในเวลากลางวันถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อขุดได้สิ่งของแล้วมักจะมีวัตถุที่มีค่าราคาถูๆ เท่านั้น ที่นำเสนอต่อคณะกรรมการอย่างเปิดเผย⁶⁰

พ.ศ.2481 กรมศิลปากรอนุญาตให้กรมราชทัณฑ์รื้อกำแพงเมืองพระนครศรีธรรมราชด้านเหนือซึ่งเคย สงวนไว้เป็นโบราณสถาน เพื่อให้เรือนจำสร้างโรงเลี้ยงจกรขึ้น⁶¹

ศ.ค.2481 คณะกรรมการจังหวัดน่าน ขออนุญาตรื้อกำแพงเมืองตอนที่เหลืออยู่ (หลังจากรื้อไปแล้ว) เพื่อนำเอาดินและอิฐหักไปถมดินที่ลุ่มสำหรับสร้าง ร.ร.ประถมอาชีพสตรีช่างทอผ้า และยัง จะใช้แนวกำแพงเมืองนั้นทำเป็นถนนรอบเมืองได้ด้วย ทางจังหวัดเห็นว่าการปล่อยกำแพง ไว้เช่นนั้นไม่เกิดประโยชน์สิ่งใด และทำให้บูรณการัง ทางกระทรวงธรรมการได้ตอบ อนุญาตให้รื้อได้เฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับปลูกโรงเรียนและให้ระงับการรื้อกำแพงทั้งหมด เพื่อสร้างถนนรอบเมือง เพราะถือว่า “เพราะการรื้อโบราณวัตถุสถานออกเสียทั้งหมด ย่อม เป็นการลบรอยพงสาวดารของชาติ เป็นการผิดหลักการรักษาของโบราณ ฉะนั้นถ้ายังไม่ถึง เวลาอันจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสละแล้ว ก็ควรรักษาไว้ก่อน” และเรื่องนี้ให้ทำแผนที่แนว กำแพงทั้งหมด และที่จะขอรื้อให้กระทรวงธรรมการพิจารณาก่อน⁶²

11 ก.ย.2486 มีร่าง พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.2486 พ.ร.บ. นี้มีหลักการจัดตั้งมหาวิทยาลัย ศิลปากรขึ้นอยู่ในควบคุมของกรมศิลปากร สำนักนายกรัฐมนตรี มีหน้าที่จัดการศึกษาวิชา ช่างครุภัณฑ์ศิลป์และนาฏศิลป์ เหตุผลก็คือ ศิลปกรรมของชาติเป็นสิ่งสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำ ให้ชาติบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ประเทศที่เจริญแล้วได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยประเภทนี้ขึ้นเป็น ปีคี่แผ่นมั่นคง ประเทศไทยได้ดำเนินมาสู่ขั้นอารยะแล้ว จึงเป็นการสมควรที่จะต้องฟื้นฟู บำรุงศิลปกรรมของชาติและเพาะศิลปินให้มาก และยกย่องผู้สำเร็จวิชาประเภทนี้ให้มี เกียรติได้รับปริญญาสมกับเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ⁶³

รัชกาลที่ 9

30 ก.ย.2496 คณะรัฐมนตรีพิจารณาเห็นว่า โรงงานแอลกอฮอล์ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตั้งอยู่ในที่ไม่เหมาะสม จึงลงมติให้พิจารณาย้ายไปสร้างในที่อื่นอันเหมาะสมต่อไป และหากยังมีการก่อสร้างเพิ่มเติม ให้ระงับไว้ก่อน

เรื่องนี้ทางกระทรวงอุตสาหกรรม พิจารณาว่า การสร้างโรงงานนี้ได้เริ่มมาตั้งแต่ปี 2451 และการก่อสร้างใกล้จะเสร็จตามโครงการแล้ว การประกอบติดตั้งเครื่องกลั่นแอลกอฮอล์ รวมทั้งเครื่องจักรอุปกรณ์ต่างๆ ได้ทำเสร็จและดำเนินงานไปส่วนหนึ่งแล้ว การที่จะย้ายโรงงานนี้ไปตั้งในที่ที่เหมาะสม ณ จังหวัดอื่นต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก และเห็นว่าโครงการนี้จะเป็นประโยชน์ในการลดจำนวนโรงต้มกลั่นสุราซึ่งมีกระจัดกระจายทั่วราชอาณาจักรให้น้อยลง เป็นการสะดวกในการควบคุมภาษี ในยามขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง ก็จะได้อาศัยแอลกอฮอล์จากโรงงานได้ทันกาล จึงเห็นว่าไม่ควรย้ายโรงงานซึ่งทำให้เสียเงินและเวลาที่จะให้โรงงานเปิดดำเนินการได้

เรื่องนี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมกล่าวว่า “การไปตั้ง ณ ที่ใหม่ หากยังไม่สามารถจะย้ายได้ จะจัดสถานที่อย่างไรจึงจะไม่ทำให้เสียความสง่าและสวยงามของพระเจดีย์สุริโยทัย ซึ่งเป็นอนุสาวรีย์อยู่นั้น...”⁶⁴

28 เม.ย.2497 กรมศิลปากรพิจารณาถึงสาเหตุแห่งการทำลายโบราณสถานและศิลปวัตถุอันมีค่าว่ามี 4 ประการ คือ 1. คนองมือ 2. โบราณวัตถุเป็นของมีค่า 3. สัญชาติที่อวดตัวของมนุษย์ 4. ธรรมชาติ และเสนอให้มีการดำเนินการคือ

1. อบรมจิตใจให้เห็นคุณค่าโบราณวัตถุสถานทั้งเด็กและผู้ใหญ่
2. ให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองทุกฝ่ายได้ร่วมมือกันดูแลโบราณวัตถุสถานซึ่งเป็นสมบัติของชาติ
3. แก้กฎหมายเพิ่มโทษผู้ทำลายวัตถุสถานให้หนักขึ้น
4. มีงบประมาณที่จะซ่อมโบราณสถานให้ทั่วถึง
5. ตามอนุสาวรีย์ควรมีเจ้าหน้าที่ทหารหรือตำรวจยืนยามอยู่ประจำ

คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบตามที่เสนอ ให้กระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องรับไปดำเนินการพิจารณา⁶⁵

- พ.ศ.2500 “พบกรมหาสมบัติทองคำชนกลับเป็นกระสอบ” เนื่องจากการบูรณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำให้เจ้าหน้าที่พบกรุของขุนหลวงพะงั่วที่วัดมหาธาตุ พบพระเครื่องจำนวนหมื่นกว่าองค์ ปรากฏว่ามีผู้ลักลอบขุดค้นและนำสิ่งมีค่าต่างๆ ไปเป็นจำนวนมาก ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ติดตามจับกุมผู้ลักลอบ ได้ของกลางซึ่งมีค่ามหาศาลและเป็นเครื่องทองล้วน⁶⁶
- 27 ก.ย.2500 มีคนร้ายจำนวนหนึ่งไปลักลอบขุดพื้นพระปรารภองค์ใหญ่ของวัดราชบูรณะในพระราชวังโบราณ จ.พระนครศรีอยุธยา ได้เอาเครื่องทองไปเป็นจำนวนมาก เจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมคนร้ายพร้อมกับของกลางได้น้ำหนักทอง 14,104.5 กรัม คิดเป็นเงินประมาณ 1 ล้านบาทเศษ⁶⁷
- พ.ศ.2501 “ขุดกรุใหม่ปราสาททอง คนร้ายขโมยขุดไปกรุแล้ว”
พระปรารภวัดไชยวัฒนาราม ซึ่งเป็นวัดที่พระเจ้าปราสาททองทรงสร้างขึ้น ถูกคนร้ายเจาะที่ฐานลักเข้าไปในพระปรารภและได้เอาสมบัติล้ำค่าไปหนึ่งกรุ เมื่อคณะกรรมการขุดค้นและบูรณะวัดสุโขทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยาทราบเรื่อง จึงมีมติให้กรมศิลปากรขุดค้นเพื่อป้องกันสมบัติของแผ่นดินไม่ให้สูญหายไป⁶⁸
- 11 พ.ค.2503 ก่อตั้งสมาคมเพื่อการรักษาสมบัติวัฒนธรรม ก่อตั้งขึ้นเนื่องจากคณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมของคณะกรรมการชาติว่าด้วยองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติพิจารณาเห็นว่า โบราณวัตถุเป็นสิ่งที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเก่าแก่ของชาติและเป็นเครื่องปลุกฝังความรัก ความภูมิใจของบ้านเมือง จึงได้นำเรื่องเสนอคณะกรรมการแห่งชาติฯ เมื่อ 3 พ.ย.2502 ที่ประชุมคณะกรรมการแห่งชาติฯ ได้ตั้งอนุกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง และคณะอนุกรรมการพิจารณาเห็นว่า ควรตั้งองค์การอาสาสมัครขึ้นเพื่อแบ่งเบาภาระของรัฐบาลในการรักษาและบูรณะสมบัติวัฒนธรรมของชาติ โดยเชิญหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นายธนิต อยู่โพธิ์ นางอัมพร มีสุข และหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล เป็นผู้ขอจดทะเบียนก่อตั้งสมาคม ต่อมา 17 มิ.ย.2503 มีการเลือกประชุมให้ หมล.ปิ่น มาลากุล เป็นนายกสมาคม สมาคมมีวัตถุประสงค์เพื่อ
- ส่งเสริมการบูรณะและรักษาสมบัติทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ในสภาพเหมาะสม
 - สนับสนุนการศึกษาและค้นคว้าเกี่ยวกับสมบัติทางวัฒนธรรม
 - เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสมบัติทางวัฒนธรรม

- ส่งเสริมให้มีสาขาสมาคมประจำท้องถิ่น เพื่อการบูรณะและรักษาสมบัติทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้นๆ⁶⁹
- มี.ย.2503 กรมศิลปากรมีความคิดที่จะนำพระพุทธรูปต่างๆ ตามวัดมาเก็บรักษาไว้ชั่วคราว เพื่อให้พ้นจากการโจรกรรมของนักลักพระพุทธรูป ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ระหว่างที่กฎหมายคุ้มครองวัตถุโบราณฉบับแก้ไขใหม่ยังร่างไม่เรียบร้อย⁷⁰
- 21 มี.ย.2503 มีบทความเรียกร้องให้รัฐบาลพิจารณาหาทางกำจัดและป้องกันการโจรกรรมสมบัติของชาติอย่างจริงจัง ทั้งนี้ไม่เฉพาะการโจรกรรมวัตถุโบราณทางศาสนาเท่านั้น และรวมถึงการป้องกันและรักษาวัฒนธรรมอื่นๆ อันมีค่าด้วย⁷¹
- 13 ม.ค.2504 มีบทความเรียกร้องให้รัฐบาลให้ความรู้แก่ประชาชนให้รู้ถึงความเป็นมาและคุณค่าของพระพุทธรูปและศิลปวัตถุ นอกเหนือไปจากการปราบปรามและป้องกันเท่าที่ดำเนินการอยู่แล้ว เพราะการขาดความรู้ถึงคุณค่าของสิ่งเหล่านี้อย่างจริงจัง ไม่มีความรักในศิลปวัตถุ ทำให้เห็นสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงการซื้อขายสินค้าเท่านั้น⁷²
- 27 ก.พ.2504 คณะกรรมการศูนย์การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม ได้ประชุมพิจารณาป้องกันการลักพระพุทธรูป ศิลปวัตถุ และโบราณวัตถุ ร่วมกับผู้แทนกรมศิลปากร ผู้แทนกรมตำรวจ และมีมติดังนี้
1. ให้เร่งรัดแก้ไข ปรับปรุง พ.ร.บ.ว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ และโบราณวัตถุ แห่งชาติเสียใหม่
 2. แก้ไข พ.ร.บ.ขายทอดตลาดและค้าของเก่า ให้มีการควบคุมให้รัดกุมขึ้น และกำหนดโทษผู้กระทำความผิดให้สูงขึ้น
 3. ให้หัวหน้ากองทะเบียนพิจารณาขอเป็นอัตราค่าล้างเจ้าหน้าที่แผนกโรงรับจำนำ และค้าของเก่าที่จำเป็น ให้มีกำลังสมดุลกับปริมาณงาน⁷³
- 1 ก.ย.2504 คำแถลงกรมศิลปากรเรื่องการขุดค้นเจดีย์วัดไก่อ ตำบลทะเลชุบศร อ.เมืองลพบุรี จ.ลพบุรี ว่า เจดีย์วัดไก่อ เป็เจดีย์ทรงลังกา ประมาณอายุว่าอยู่ในสมัยอยุธยาตอนต้น ราว 500 ปีเศษ ตอนบนของเจดีย์นับแต่คอระฆังขึ้นไปถูกลักลอบขุดเจาะจนเป็นโพรงถึงกึ่งกลางและตอนล่างถูกขุดจนคอดกั่ว⁷⁴
- 4 ก.ย.2504 ทองคำหุ้มยอดพระเจดีย์ภูเขาทอง (องค์เดิม) ที่ จ.พระนครศรีอยุธยา ซึ่งทางการบูรณะขึ้นใหม่คราว 25 พุทธศวรรษ เป็นทองคำหนัก 2,500 กรัม ราคาประมาณ 66,400 บาท ได้ถูกขโมยลักลอบ⁷⁵

- พ.ย.2506 คนร้ายลักตัดเศียรพระพุทธรูปและสะเก็ดรูปนางอัสรไปรวม 12 เศียรจากปราสาทหินพนมวัน จ.นครราชสีมา⁷⁶
- มี.ย.2506 คนร้ายลักลอบถอดบานประตูเจ้าหลักพระวิหาร รวม 2 บาน ของวัดสิงหาราม จ.ลพบุรี ปรากฏว่าชาวต่างประเทศได้รับซื้อบานประตูเอาไว้และยินดีคืนให้แก่ทางวัด⁷⁷
- 15 เม.ย.2507 ทหารไทย 8 คน และพลเรือน 3 คน มีรถราชการเป็นพาหนะ 1 คัน ได้ใช้เหล็กฆะแลงจัดแงะปราสาทคู่สวนแดง โดยงัดเอาแผ่นศิลาแลงสลักลวดลายเป็นเทวรูป และพระนารายณ์บรรทมสิงห์เหยียดเท้า ซึ่งอยู่เบื้องบนประตูไป 1 แผ่น แต่ถูกตำรวจจับได้⁷⁸
- ม.ค.2508 กรมศาสนาได้ประกาศให้วัดวาอารามต่างๆ ระมัดระวังเพิ่มขึ้นเพื่อป้องกันการโจรกรรมพระพุทธรูปและศิลปวัตถุต่างๆ เพราะในระยะหลายปีที่ผ่านมา สิ่งเหล่านี้ถูกโจรกรรมเสมอจากวัดในกรุงเทพและต่างจังหวัด กรมศาสนายังขอความร่วมมือจากประชาชนให้ช่วยเหลือเป็นหูเป็นตาด้วย⁷⁹
- 27 ก.พ.2508 พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ค้ำแบบยืนปางห้ามญาติสูง 130 ซม. พร้อมด้วยพระพุทธรูปสัมฤทธิ์แบบปิดทองแบบต่างๆ สมัยต้นรัตนโกสินทร์จำนวน 10 กว่าองค์ ในกุฏิสำนักอารามหลวงวัดมณีชลขันธ์ อ.เมือง ลพบุรี ถูกโจรกรรมไปหมดสิ้น⁸⁰
- 15 พ.ย.2508 คนร้ายลอบงัดหน้าต่างวิหารวัดพระแท่นศิลาอาสน์ ต.ทุ่งยั้ง อ.ลับแล จ.อุตรดิตถ์ และตัดเอาเศียรพระพุทธรูปปางสุโขทัยของเก่า 2 เศียรไป มูลค่าประมาณมิได้⁸¹
- พ.ศ.2509 รายงานกรมศาสนา กล่าวว่า ใน จ.พระนครศรีอยุธยา มีวัดถูกโจรกรรมพระพุทธรูป 192 วัด มีพระพุทธรูปถูกลักและทำลาย 779 องค์ ในส่วนภูมิภาคมีวัดถูกโจรกรรมพระพุทธรูป 252 วัด มีพระพุทธรูปถูกลักและทำลาย 1,248 องค์⁸²
- ก.พ.2509 มีข่าวกำแพงเมืองที่สุรินทร์ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติให้สงวนนั้นถูกทำลายราบไปหมดแล้ว จึงขอเรียกร้องให้มีการสงวนรักษากำแพงเมืองต่างๆ⁸³
- 7 พ.ค.2509 โบสถ์วัดท่าวัวถูกงัด พระพุทธรูปในโบสถ์ซึ่งเป็นทองสัมฤทธิ์เก่าแก่อายุนับ 100 ปี 4 องค์หายไป มีพระห้ามญาติสูง 2 ศอกเศษ พระห้ามสมุทรสูงศอกเศษ พระโมคคัลลา และพระสารีบุตร⁸⁴
- 5 ส.ค.2509 เทวรูปพระโพธิสัตว์อโลกิตศวร ซึ่งสลักขึ้นจากหินสีเขียวสูงประมาณ 75 ซม. หักชำยบนถ่อคัมภีร์ หักชำยล่างถ่อน้ำเต้า หักชำยบนถ่อดอกบัว และหักชำยล่างถ่อแก้วมณีหรือวัชระ ประดิษฐานไว้บนแท่นหน้าค่ายสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จ.ลพบุรี ได้ถูกโจรกรรม

- 27 ส.ค.2509 ศิลปินนักใจออกแบบตึก 7 ชั้น โกลด์วังก์ลวง ผู้แทนหนังสือพิมพ์ได้สัมภาษณ์นายภุชงค์ อินทโกศัย รองอธิบดีกรมศิลปากร โดยถามถึงเรื่องที่จะทรงสร้างอาคารที่ทำการสูง 7 ชั้น ที่จะขัดต่อความสวยงามและเสียคุณค่าของพระบรมหาราชวังหรือไม่ รองอธิบดีกล่าวว่า ไม่มีความเห็นในเรื่องนี้ เพราะคณะรัฐมนตรีมีอนุมัติไปแล้ว⁸⁶
- 10 ก.ย.2509 มีคนร้ายไม่ทราบจำนวนใช้รถแทรกเตอร์และรถจيبเป็นพาหนะในการขุดค้นโบราณสถานที่บ้านปราสาทเขย อ.ปราสาทเขย อ.บุนนาค จ.สุรินทร์ คนร้ายขุดลึกลงไปประมาณ 1 เมตร ราษฎรและตำรวจจึงไปพบเข้า แต่ไม่สามารถจับกุมคนร้ายได้ และไม่ทราบว่าคนร้ายได้โบราณวัตถุใดไปบ้าง⁸⁷
- ค.ค.2509 แผ่นศิลาจำหลักรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์ อายุประมาณกว่า 800 ปี ซึ่งคนร้ายได้ระเบิดปราสาทโบราณจาก ต.บ้านกุ่มสวนแดง จ.บุรีรัมย์ ได้มีผู้แจ้งให้ทราบว่าได้มีการลักลอบนำส่งออกนอกแล้ว โดยมีการซื้อขายในราคา 8 หมื่นบาท และทางกรมศิลปากรกำลังติดต่อไปยังพิพิธภัณฑ์ระหว่างประเทศที่กรุงปารีสว่า ถ้าหากแผ่นศิลานี้ไปอยู่ในพิพิธภัณฑ์ประเทศใดขอให้ส่งคืนไทยทันที⁸⁸
- ค.ค.2509 ภาพสลักนารายณ์บรรทมสินธุ์ เหนือประตูปราสาทศิลาแลง จ.สุรินทร์ ถูกคนร้ายวางระเบิดแล้วขโมยขึ้นรถบรรทุกหนีไป⁸⁹
- 18 ต.ค.2509 นายบุญชนะ อัดถาวร รมช.กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติให้สัมภาษณ์ว่า ในการประชุมประจำปีของยูเนสโก ที่กรุงปารีส ปลายเดือน ต.ค.นี้ ประเทศไทยจะนำปัญหาการลักลอบตัดเศียรพระพุทธรูป การลักลอบนำศิลปวัตถุของไทยออกไปเพื่อเสนอให้ที่ประชุมพิจารณา⁹⁰
- 25 ต.ค.2509 คณะรัฐมนตรีมีมติรับหลักการพระราชกฤษฎีกาควบคุมการส่งออกพระพุทธรูปและเทวรูปกับชิ้นส่วน ซึ่งกระทรวงเศรษฐกิจเสนอ⁹¹
- ค.ค.2509 พระพุทธรูปทำด้วยศิลาสีเขียวไปกอายุประมาณ 1200 ปี ที่วัดเบญจมบพิตร จ.พระนคร เป็นพระพุทธรูปยืนสมัยทวารวดี มีความสูง 5 ฟุต ประดิษฐานอยู่ที่ผนังในซุ้มด้านใต้ภายนอกกระเบื้องคดหลังพระอุโบสถ ถูกหักพระเศียรด้วยชะแลง
- เจ้าหน้าที่ได้สืบหาและพบว่าคนร้ายสองคนนำไปขายที่ย่าน้ำพระหลังวัดพระยาไย ในราคา 5,000 บาท และได้นำมาต่อติดไว้ตามเดิมแล้ว⁹²

- ต.ค.2509 “ห้ามส่งพระพุทธรูปออกนอกเขตชาติ” กระทรวงเศรษฐกิจ ได้ยกร่างพระราชกฤษฎีกาตามความใน พ.ร.บ.ควบคุมการส่งออกป็นอกและนำเข้ามาในราชอาณาจักร ซึ่งสินค้าบางอย่าง พ.ศ.2482 เพื่อควบคุมการส่งเทวรูปและชิ้นส่วนของเทวรูป แต่ไม่รวมถึงพระเครื่องและชิ้นส่วนของพระเครื่อง ออกนอกไปราชอาณาจักร
- เหตุผลของการออก พ.ร.บ.นี้ ก็เพื่อป้องกันการลักหรือการทำลายพระพุทธรูปและเทวรูป เพื่อส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ⁹³
- พ.ย.2509 มีการเรียกร้องให้สอดส่องการค้าศิลปวัตถุเก่าให้ใกล้ชิดมากขึ้น เพราะข่าวการลักลอบตัดเศียรพระพุทธรูปในช่วงระยะเวลานี้เกิดขึ้นเป็นประจำ ซึ่งจุดประสงค์ใหญ่ก็คือการนำไปขายให้ชาวต่างประเทศ⁹⁴
- มิ.ย.2510 พบ “นารายณ์บรรทมสินธุ์” ที่หายไปเกือบ 2 ปี อยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติของฝรั่งเศสในอเมริกา ศิลปากรจะขอคืน ถ้าไม่ได้จะให้ตำรวจโลกช่วย⁹⁵
- พ.ศ.2512 มีกรณีคัดค้านการสร้างห้องแถว 200 ห้อง บนลานวัดสระเกศราชวรมหาวิหารอย่างขนานใหญ่ โดยสมาคมสถาปนิกสยามร่วมกับประชาชนและศูนย์นิสิตนักศึกษา โดยมีความเห็นว่าข้อเสียหายที่สำคัญคือสัญลักษณ์ของภูเขาทองในวัดจะหมดความหมายไปเนื่องจากว่าตึกแถว 3-4 ชั้น จะบดบังเสียหมด ทำให้เสียความสง่างามและสัญลักษณ์ที่เคยประทับใจของประชาชนไป
- เรื่องนี้มีสาเหตุมาจากการที่นายชำนาญ ยุวบูรณ์ อธิบดีกรมการปกครองทำหนังสือถึงวัดสระเกศว่า ลานวัดที่ว่างนั้นเป็นแหล่งเสื่อมโทรม ขอให้วัดจัดการแก้ไข เพราะแขกเมืองสำคัญๆ ต้องมาทำพิธีรับมอบกุญแจเมืองกรุงเทพฯ ที่ประรำสะพานผ่านฟ้าทุกครั้ง จึงเป็นสาเหตุให้บุคคลกลุ่มหนึ่งใช้เป็นข้ออ้างในการแสวงหาประโยชน์จากที่ดินของวัด มีการแก้ไขแผนที่เดิมซึ่งระบุว่า ลานวัด “เป็นที่ว่างสาธารณะประโยชน์” แก้ใหม่ว่า “เป็นที่ผลประโยชน์” และดำเนินการก่อสร้างห้องแถวโดยไม่หยุดยั้ง ทั้งๆ ที่เป็นกรณีคัดค้านกันอยู่
- ผลการคัดค้านไม่ประสบความสำเร็จ เพราะเหตุการณ์ต่างๆ สายเกินไป รัฐบาลไม่สามารถจะระงับการก่อสร้างได้ แต่ก็เป็นผลให้เกิดการตื่นตัวมาตรการคุ้มครองปูชนียสถานให้รัดกุมขึ้น⁹⁶
- 24 ก.พ.2513 วางผังเมืองปรับปรุงปูชนียสถาน และบริเวณพระพุทธรูปบาทเนื่องจากขณะนี้บริเวณวัดพระพุทธรูปทราชมหาวิหาร พระอารามหลวงกำลังกลายเป็นย่านชุมชน และย่านการค้าหนาแน่น มีชาวจีนเข้าไปสร้างศาลเจ้า โรงเจ อาคารพาณิชย์ และกุศลสถานต่างๆ

กระทรวงมหาดไทยเห็นว่าทางราชการควรริบเข้าไปปรับปรุงปูชนียสถานและบริเวณวัดพระพุทธรบาทเสียดแต่แรกเริ่ม หากไม่ริบวางผังเมืองเฉพาะพระพุทธรบาทไว้แล้ว พ่อค้าจะพากันฉวยโอกาสเข้าไปก่อสร้างอาคาร ร้านค้า และนุกรุกครอบครองกันตามใจชอบ โดยปราศจากความเป็นระเบียบเรียบร้อย ยากแก่การแก้ไขภายหลังจึงสั่งให้ดำเนินการเรื่องนี้เป็นกรณีพิเศษ มีคณะกรรมการพิจารณาโดยเฉพาะ เมื่อดำเนินการรังวัดปักแนวเขตที่ดินของวัดตามพระราชกฤษฎีกาแล้ว พิจารณาจัดแบ่งพื้นที่ทั้งหมดออกใช้ประโยชน์เป็นสัดส่วนตามความเหมาะสม รวมทั้งจัดวางผังเมืองเฉพาะพระพุทธรบาท และปรับปรุงการก่อสร้างทั้งหมดในบริเวณนี้ให้เหมาะสมกับที่เป็นปูชนียสถาน

คณะรัฐมนตรีประชุมมีมติเห็นชอบ⁹⁷

- 30 เม.ย.2514 นายทองต่อ ณ กล้วยไม้ นายอำเภอพระประแดงได้คัดค้านการรื้อพระอุโบสถวัดคันลัด อ.พระประแดง ซึ่งมีอายุ 120 ปี สร้างมาตั้งแต่สมัย ร.3 เหตุที่ทางวัดจะรื้อก็เพราะมีการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่อยู่ใกล้กัน ทั้งๆ ที่พระอุโบสถหลังเก่าก็ยังแข็งแรงดีอยู่ 98
- พ.ศ.2515 ในบริเวณวิทยาลัยเกษตร จ.อยุธยา แต่เดิมมีเนื้อที่ 160 ไร่ มีวัดโบราณอยู่ประมาณ 6 วัด ได้แก่ วัดไค้กขมื่น พรหม, เก่า, ปีลาช, วิหารแปลก, ป่าพัด นั้น ทางวิทยาลัยได้สร้างตึกเรียนขึ้นแทน เมื่อมีการกำหนดโครงการบูรณะวัดพระนครศรีอยุธยาขึ้น คณะกรรมการบูรณะฯ ได้อนุญาตให้วิทยาลัยตั้งอยู่ที่เดิมได้ แต่สำหรับการก่อสร้างใหม่ให้ใช้ที่ดินทุ่งหันตรา ประมาณ 400 ไร่ แต่ทางวิทยาลัยไม่ยินยอม จึงนุกรุกเข้าไปในเขตอื่นที่เป็นกลุ่มโบราณสถานมีวัดอยู่ประมาณ 13 วัด มีการสร้างอาคารหลังเล็กๆ กระจายไว้เพื่อกันเนื้อที่บางแห่งสร้างบนฐานวัดโบราณ บางแห่งใช้รถแทรกเตอร์ไถถนนผ่ากลางฐานโบสถ์หรือวิหาร โบราณและในที่สุดคณะกรรมการก็ยินยอมให้มีการขยายที่ดินอีกประมาณ 100 ไร่ได้⁹⁹
- 7 มิ.ย.2515 มีคนร้ายเข้าไปตัดเศียรพระพุทธรูป 24 องค์ ซึ่งประดิษฐานอยู่รายรอบพระวิหารปราสาททอง วัดนครหลวง จ.พระนครศรีอยุธยา แต่คนร้ายนำไปเพียง 16 เศียร เนื่องจากอีก 8 เศียรหล่อด้วยปูนซีเมนต์ คนร้ายคงเห็นว่าไม่มีค่า จึงทิ้งไว้¹⁰⁰
- ส.ค.2515 กรมศิลปากรกำลังพิจารณาแก้ไขกฎหมายว่าด้วยการควบคุมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่ใช้มากกว่าสิบปีแล้ว เพราะบางมาตราไม่เหมาะสมและทันสมัยกับเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้จะมีพิจารณาบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนลักลอบนำโบราณวัตถุและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ และขโมยพระพุทธรูป จะเพิ่มโทษให้รุนแรงขึ้น¹⁰¹

- มี.ย.2516 พระพักตร์เทพสตรี ศิลปกรรมสมัยศรีวิชัย ซึ่งคนร้ายลักตัดไปจาก อ.ปะกง จ.พังงา ตั้งแต่ 14 เม.ย.2504 และตกไปอยู่ในมือของบริษัท Spink and Son นั้น กรมศิลปากรได้ติดต่อขอคืนจากบริษัทมาได้โดยไม่คิดมูลค่าตั้งแต่เดิมกำหนดราคาไว้ 4,000 ปอนด์สเตอร์ลิง หรือประมาณ 200,000 บาท แต่ทั้งนี้กรมศิลปากรต้องบรรยายเมื่อนำออกแสดงว่า “มอบให้” ไว้ โดยบริษัท Spink and Son”¹⁰²
- 14 ก.ย.2516 กลุ่มอนุรักษ์ศิลปกรรมแสดงปฏิภิกิริยารุนแรงที่รื้อวัดเกาะ กลุ่มอนุรักษ์ศิลปกรรมและวัฒนธรรมของชาติ 77 คน ประกอบด้วย นักศึกษา นักเขียน วิศวกร สถาปนิก และประชาชน มีหนังสือประท้วงรุนแรงถึงหน่วยราชการและสถาบันสูงสุดทางศาสนา และคณะกรรมการวัดสัมพันธวงศ์ (วัดเกาะ) ที่มีการรื้อพระอุโบสถอายุกว่า 100 ปีลงและสร้างวัดใหม่เป็นอาคาร 3 ชั้น แทน¹⁰³
- 18 ก.ย.2516 มีบทความวิจารณ์ว่า การสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาที่ทำข้างหรือสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า นั้นทำให้สะพานข่มอนุสาวรีย์ท้าวสุทนต์ ร.6 โปรดฯ ให้สร้างขึ้นด้วยสถาปัตยกรรมศิลป์ไทยแท้ เป็นเจดีย์หินอ่อน¹⁰⁴
- 26 พ.ย.2517 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบแนวทางการปฏิบัติงานในด้านการใช้ทรัพยากรและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในหน้าที่ของกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้
1. ให้ศึกษา สืบค้นและค้นคว้าหาศิลปวัฒนธรรมด้านต่างๆ เพื่อหาทางบำรุงรักษาไว้ให้มากและยั่งยืน โดยอาศัยความร่วมมือจากประชาชน นักศึกษา และส่วนราชการต่างๆ
 2. พยายามจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หอศิลป์ และพิพิธภัณฑ์เฉพาะอย่าง และส่งเสริมของเอกชนให้มากขึ้นด้วย
 3. ปรับปรุงกฎหมายต่างๆ ที่ขัดแย้งกัน ให้สามารถอำนวยความสะดวกต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติอย่างแท้จริง ทั้งการเพิ่มโทษแก่ผู้ทำลาย ผู้ลักลอบศิลปวัตถุ การลักลอบส่งไปจำหน่ายต่างประเทศให้รุนแรงยิ่งขึ้นหลายเท่า
 4. ห้ามการส่งพระพุทธรูปหรือศาสนวัตถุออกต่างประเทศ นอกจากเพื่อแลกเปลี่ยนกับองค์การศาสนา การศึกษา และพิพิธภัณฑ์
 5. ห้ามการทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในบริเวณที่ดินที่จะนำไปใช้ในกิจกรรมอื่นๆ โดยการกำหนดโทษทางอาญาแก่ผู้ฝ่าฝืน แม้จะเป็นเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการก็ตาม

6. การตรากฎหมายห้ามการค้าของเก่าโดยเอกชนหรือกำหนดมาตรการควบคุมที่เข้มงวดอย่างยิ่ง เช่น จัดให้มีทะเบียนหลักฐานการซื้อขายของเก่าเพื่อป้องกันการลักลอบและการส่งเสริมให้มีการจำลอง โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เพื่อการศึกษาและเผยแพร่

7. การมีคณะกรรมการวางแผนและพัฒนาการตลาดทางวัฒนธรรมของชาติ ในกระทรวงศึกษาธิการ

8. ให้จัดทำคู่มือสงวนรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เพื่อเผยแพร่แก่ส่วนราชการ ประชาชน นิสิต นักศึกษา นักเรียน¹⁰⁵

23 ธ.ค.2518 คณะรัฐมนตรีมีมติห้ามส่งพระพุทธรูป และศาสนวัตถุทั้งเก่าและใหม่ออกนอกประเทศโดยเด็ดขาด ยกเว้นการส่งออกเพื่อแลกเปลี่ยนกับองค์การศาสนาหรือเพื่อการศึกษาและพิพิธภัณฑ์เท่านั้น¹⁰⁶

มี.ค.2519 กระทรวงการคลังกับกรมศิลปากรจะร่วมกันคุ้มครองโบราณสถานเช่น ศาลากลางจังหวัดศาล หอทะเบียนที่ดินและสิ่งปลูกสร้างตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 ขึ้นไป ทั้งนี้เพราะพิจารณาว่าสถานที่สำคัญซึ่งก่อสร้างมานานแล้ว เช่น ศาลากลางจังหวัด ศาล หอทะเบียนที่ดินในที่ดินราชพัสดุบางแห่งถูกรื้อถอน เนื่องจากการสร้างที่ทำการขึ้นใหม่ หรือนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างที่สร้างมาเป็นเวลานานแล้ว ควรจะรักษาไว้หรือรื้อถอนหรือไม่ และเพื่อมิให้เอกชนมีสัญญาเช่าหรือทำประโยชน์ในที่ดินราชพัสดุด้วย กระทรวงการคลังและกรมศิลปากร จึงพิจารณาร่วมกันที่จะคุ้มครองสถานที่สำคัญๆ อันเป็นโบราณสถาน ซึ่งสร้างขึ้นในที่หลวงหรือที่ราชพัสดุ การจะเปลี่ยนแปลงหรือรื้อถอน ต้องส่งเรื่องพร้อมประวัติและภาพของสถานที่นั้นๆ ไปให้กระทรวงการคลังและกรมศิลปากรพิจารณาเสียก่อน¹⁰⁷

18 มี.ค.2519 ข่าวนิวส์ แจงว่า พิพิธภัณฑ์ศิลปะนครนิวยอร์ก ได้นำเทวรูปทองสัมฤทธิ์สมัยศตวรรษที่ 8 ที่เมืองประโคนชัย ซึ่งถูกลักลอบนำออกนอกประเทศอย่างผิดกฎหมายเมื่อสิบกว่าปีก่อน ออกแสดง¹⁰⁸

26 มี.ค.2519 นายรังสฤษฎ์ เชาวนศิริ อธิบดีกรมศิลปากรเปิดเผยว่ากรมศิลปากรจะดำเนินการอนุรักษ์คลองทุกสายในกรุงเทพมหานครที่เป็นคูเมืองชั้นนอก เพื่อรักษาโบราณสถานไว้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดี¹⁰⁹

5.6 ปัญหาการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

5.6.1 ปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้

รัชกาลที่ 4

- พ.ศ.2395 มีหนังสือจากพระยาจักรีถึงพระยาสระบุรี พระยาปราจีนบุรี พระยากำแพงมหิมาเจ้าเมืองพระบิล พระยาภักดีเดชเจ้าเมืองประจันตคาม ว่ามีพระบรมราชโองการว่าเรือสำเภาทึบบรรทุกสินค้าออกไปขายและซื้อสินค้าต่างประเทศ สมควรจะเปลี่ยนเสากระโดงเรือเสียใหม่ จึงขอให้เจ้าเมืองที่กล่าวแล้วเกณฑ์ไพร่ตัดไม้ โดยเป็นไม้ยางเพื่อทำเสากระโดงเรือยาว 17 วา เมืองละ 1 กำ และไม้สำหรับสนิม 17 กำตัน
- พ.ศ.2395 พระยามหาอำมาตย์ มีหนังสือมาถึงเจ้าเมืองกรมการเมืองฉะเชิงเทรา นครนายก และปราจีนบุรี ว่าจะมีการฉลองวัดบวรนิเวศน์ และเพื่อนานศพของพระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ไม้ที่จะต้องการใช้ก็คือไม้โมกมัน ไม้ก่าจัด และไม้ก่าจาย โดยขอให้ฉะเชิงเทรา ส่งเข้ามายังกรุงเทพฯ 120 ท่อน นครนายกจำนวน 50 ท่อน และปราจีนบุรี 150 ท่อน รวมทั้งหมด 320 ท่อน
- พ.ศ.2395 พระชัชวราธิราชได้มีใบบอกมายังกรุงเทพฯ ว่า ไม้สักที่พระเจ้าอยู่หัวต้องการ ซึ่งมีขนาดยาว 17 วา ใหญ่ 6-7-8 กำ เพื่อทำกราบเรือพระที่นั่งนั้น หาไม้ไม่ได้ แม้จะค้นหาทุกแห่งจนทั่วในเขตแขวงเมืองเถิน และนครลำปางแล้ว คงได้แต่ไม้เสา และซื้อซึ่งต้องการทำพระที่นั่ง จึงได้ส่งมายังกรุงเทพฯ แล้ว
- พ.ศ.2396 พระยาจักรีได้แจ้งพระบรมราชโองการมายังพระยาปราจีนบุรีว่า เจ้าเมืองทางหัวเมืองบักได้ ได้ตัดไม้ตะเคียนยาว 18 วา 19 วา 20 วา และ 21 วา มาขายเพื่อใช้สร้างเรือพระที่นั่ง ไว้ใช้ในกรุงเทพฯ แล้ว แต่ปรากฏว่าไม้ยังไม่พอ ต้องการไม้เพิ่มเติม แต่ปรากฏว่าทางหัวเมืองบักได้ ราษฎรแถบหัวเมืองนั้น ได้ถูกเกณฑ์ไปทำทางและก็จะเข้าสู่ฤดูกาลเพาะปลูกจึงได้มีพระบรมราชโองการให้เจ้าเมืองปราจีนบุรีได้จัดการเกณฑ์ไพร่แถบเมืองตนไปจัดการตัดฟันไม้ เพื่อการนี้ โดยเป็นไม้ตะเคียน ไม้โชน และไม้ทับ
- พ.ศ.2396 พระยาราชวราณกุล มีหนังสือถึงพระยาหลวงบุรี พระปลัดหลวงมหาดไทยกรมการเมืองสระบุรีว่า มีพระบรมราชโองการให้ประกาศให้ราษฎรปลูกต้นไม้ เพราะเหตุว่าที่ดินในจังหวัดเหล่านี้ น้ำท่วมไม่ถึงและมีที่รกร้างว่างเปล่าอยู่มาก และผลพทุราจะเป็นประโยชน์ใช้ได้ทุกฤดู จึงประกาศให้ราษฎรได้จัดการตัดไม้ ถากถางที่รกร้าง ทำไร่ ปลูกพืชผลประเภทพทุราให้มาก

- พ.ศ.2398 พระยาจักรีมีหนังสือถึง พระยาปราจีนบุรี พระยาประเสริฐสงคราม พระยาเพชรบูรณ์ ให้เกณฑ์ไพร่ตัดไม้ โขน ทับ ไม้ตะเคียนจากเมืองปราจีนบุรี และเมืองขึ้นอื่นๆ เมืองวิเชียรบุรี และเมืองเพชรบูรณ์ ผูกเป็นแพล่องมายังกรุงเทพฯ ทั้งนี้เพื่อนำมาสร้างเรือพระที่นั่งประจำทำซึ่งมีขนาดยาว 10-13 วาขึ้นจำนวน 5 ลำ ให้ทันกำหนดเดือน 10 ปีเถาะ
- พ.ศ.2398 เจ้าพระยาจักรีมีหนังสือถึงเจ้าเมืองกรมการเมืองปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา พรหมบุรีพระพุทธรบาท ลพบุรี กรุงเก่า และสระบุรี ให้ตัดไม้โคมกมัน ไม้สนุน ไม้พุทรา ไม้ตะเคียน รวมทั้งหมด 130 ต้น ไม้โคมกมันให้ตัดจากเมืองปราจีนบุรี พระพุทธรบาท ลพบุรี และสระบุรี และ 3 เมืองหลังยังให้ตัดไม้พุทราด้วย ส่วนไม้สนุนให้ตัดที่เมืองปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา และเมืองพรหม และให้ตัดไม้ตะเคียนที่เมืองปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา กำหนดให้ส่งไม้ต่างๆ มาให้ทันเดือน 10 ปีเถาะ
- พ.ศ.2399 พระศรีสหเทพราชปลัดกรมมหาดไทยมีหนังสือมาถึง หลวงปราณีประชาชนผู้ช่วยราชการว่าพระเจ้าอยู่หัวจะทำที่พลับพลาป้อมเพชรให้เป็นพระราชวังขึ้นใหม่และต้องการต้นไม้ ดอก ผล มาปลูกในพระราชวังใหม่นี้ เพื่อให้เกิดความร่มรื่น จึงโปรดเกล้าให้หาต้นไม้มาปลูก เช่น ต้นจําปี จําปา เป็นต้น โดยจะปลูกเป็นแถวทั้งชั้นนอกและใน และมีพระราชกำหนดว่า เดือน 4-5 ปีมะโรงจะเสด็จไปทอดพระเนตร

รัชกาลที่ 5

- 22 ต.ค.2421 มองซิเออเดอเซียนกงสุล และคอมมิชเชอร์ฝรั่งเศส ได้แจ้งมายังเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาดโกษาธิบดีซึ่งว่าการต่างประเทศ ว่ามองซิเออดูมอต์ ฝรั่งเศสได้แจ้งความกับเจ้าของโรงสี ณ กรุงเทพมหานครว่า จะทำเตาไฟสำหรับเผาถ่าน ซึ่งจะเป็นการประหยัดเชื้อเพลิง โดยใช้แทนฟืนและถ่านได้เป็นอย่างดี
- 17 ม.ค.2439 ประกาศ พ.ร.บ. ไม้ดวงตราลบเลือน วัตถุประสงค์ป้องกันการลักขโมยไม้สักที่ถูกตัดชักลากมาล่าน้ำ แล้วปลอมแปลงตราไม้ใหม่ไม่ให้เจ้าของเดิมจำได้ ซึ่งทำให้เจ้าของไม้ขาดประโยชน์ มีทั้งหมด 11 มาตรา
- 23 ก.พ.2440 ประกาศอนุญาตให้ตัดไม้ใช้การกุศลและสาธารณประโยชน์
วัตถุประสงค์: เพื่อผ่อนผันการตัดไม้ไปเป็นประโยชน์ในการกุศล เช่น สร้างโบสถ์วิหาร แต่ก็ต้องมีการขออนุญาตต่อเจ้าพนักงานเพื่อการพิจารณาก่อน
- 9 ก.ย.2440 มีประกาศการรักษาป่าไม้ รศ.116

วัตถุประสงค์ของประกาศนี้ เพื่อห้ามการตัดไม้ (สัก) ที่ยังไม่ได้ขนาดคือยังเล็กอ่อน เพื่อรักษาไม้สักซึ่งเป็นไม้มีกาไว้ให้ “เจริญงอกงามไพบุลย์” และชี้ว่า การตัดไม้ไม่ได้ขนาดทำกันมากในแขวงเมืองตาก กำแพงเพชร และพิชัย เป็นต้น ประกาศนี้มีทั้งหมด 6 มาตรา มีรายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

ม.1 ห้ามมิให้ผู้ใดกันหรือตัดโคนไม้สักที่ยังเล็กอ่อน วัตถุประสงค์พื้นดินขึ้นไป 3 ศอก โอบยังไม้ได้ 3 กำ เป็นอันขาด

ม.2 บรรดาไม้สัก ที่ได้กันต้นไว้ในป่าแล้วแม้ไม่ได้ขนาด ก็ขอมอนุญาติให้โค่นตัดนำไปใช้ปลูกสร้างบ้าน หรือในการกุศลได้โดยไม่ต้องเสียภาษี

ม.3 บรรดาไม้สักทที่ไม่ได้ขนาดตาม ม.1 ห้ามมิให้ผู้ใดนำไปขายหรือแลกเปลี่ยนเพื่อทรัพย์หรือประโยชน์อื่นๆ เว้นแต่ได้เสียภาษีตามอัตราต้นหนึ่งวัดได้ต่ำกว่า 1 พิกัด เป็นเงิน 8 สลึง

ม.4 การเก็บภาษี ให้ผู้ว่า เมืองที่มีป่าไม้เก็บและเป็นผู้ตีตราไม้สัก

ม.5 ตั้งแต่ 1 เมษายน รศ.117 บรรดาไม้สักที่วัดยังไม่ได้ 1 พิกัดและยังไม่ได้เสียภาษีแล้ว ห้ามล่องล่วงด่านภาษีขนอนในขนอนหนึ่งเป็นอันขาด

ม.6 ผู้ใดฝ่าฝืนตัดไม้ หรือขาย หรือพยายามจะขาย หรือล่องไม้สัก หลังการประกาศ พ.ร.บ.นี้ มีความผิดจำคุกไม่เกิน 1 เดือน หรือปรับไม่เกิน 400 บาท

1 ธ.ค.2440

ออก พ.ร.บ.รักษาต้นไม้สัก

วัตถุประสงค์ เพราะมีการลักลอบตัดไม้สักทุกๆ ขนาดตามแหล่งต่างๆ มากขึ้น เพื่อจะรักษาป่าไม้สักมิให้เป็นอันตรายจึงประกาศ พ.ร.บ.นี้และ พ.ร.บ.นี้บังคับว่า ห้ามมิให้ผู้ใดตัดไม้สักโดยมิได้รับอนุญาตจากรัฐบาลหรือเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจก่อน ฝ่าฝืนปรับไม่เกินต้นละ 20 บาท และให้รับ ไม้ของกลางเป็นของหลวง

23 ก.พ.2441

ออก พ.ร.บ.ป้องกันลักลอบตีตราไม้

วัตถุประสงค์ เพื่อป้องกันการลักไม้ขონสักซึ่งมีราคาแพงขึ้น โดยลอบตีตราประจำต้นอันเป็นเหตุให้ลูกค้าซึ่งทำป่าไม้ และซื้อขายไม้โดยสุจริต เสียประโยชน์ พ.ร.บ.นี้มีทั้งหมด 4 มาตรา

9 ก.ค.2442

พ.ร.บ.ป้องกันการลักลอบชักลากไม้สักออกจากป่าที่ยังมิได้เสียค่าต่อแกลภาษี

วัตถุประสงค์ เพื่อป้องกันการลักลอบชักไม้สักออกจากป่าที่ยังมิได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้รับเข้าทำมาซื้อขายโดยไม่เสียภาษี มีทั้งหมด 7 มาตรา มีสาระดังนี้ ห้ามมิให้

ชักลากไม้สักซึ่งได้ตัดล้มแล้วออกจากป่า เว้นแต่เสียภาษีแล้ว (ม.2) ฝ่าฝืนชักลากไม้ที่ไม่เสียภาษีและตีตราจะถูกปรับตั้งแต่ 50 บาทหรือขังไม่เกิน 6 เดือน และให้รับไม้ขึ้น (ม.3) และถ้าเอาออกนอกพระราชอาณาเขต ให้รับไม้สักนั้นและให้ปรับเรียงต้นตามจำนวนไม้ต้นหนึ่งเป็นเงินไม่เกิน 100 บาท หรือขังไม่เกิน 1 ปี (ม.4)

6 เม.ย.2439 - 26 พ.ย.2440 เจ้ากรมป่าไม้ (มิสเตอร์ เอช สะเลก) ได้ออกตรวจป่าไม้จนถึงอุตรดิตถ์ พบว่าไม้สักต้นเล็กถูกตัดมากควรหาทางป้องกัน ในระยะแรกจะออกประกาศเพิ่มภาษีไม้หลักแพขึ้น (สำหรับทางมณฑลพายัพมีกำหนดในข้อสัญญาแล้วว่าห้ามตัดไม้ที่เล็กกว่า 6 ก่า) ซึ่งต่อมากรมหมื่นดำรง เสนาบดีมหาดไทย เห็นควรมี พ.ร.บ. ไร่ และได้ส่งร่างถวายลงวันที่ 26 พฤศจิกายน รศ. 116 ได้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการห้ามไม่ให้ลักลอบตัดไม้สัก ก่อนได้รับอนุญาต¹⁶

9 ก.ค.2440 ได้ออกประกาศพระราชบัญญัติป้องกันการลักลอบชักลากไม้สักที่ยังไม่ได้เสียค่าต่อและภาษีที่ต้องมี พ.ร.บ. นี้เพราะ คนในบังคับอังกฤษได้ชักลากไม้สักที่ยังไม่ได้เสียค่าต่อไปขายในเมืองมรแมน ปีหนึ่งหลายร้อยตัน พอเจ้าหน้าที่พบจะว่ากล่าว ก็อ้างว่า ซื้อจากราษฎรและได้หักเงินค่าต่อให้แก่ราษฎรผู้ขายแล้ว จะร้องฟ้องต่อโรงศาลว่าทำผิดสัญญาก็ไม่ได้ เพราะคนพวกนั้น ไม่มีสัญญาว่าเป็นผู้รับเช่า ดังนั้นจึงได้ออก พ.ร.บ. นี้¹⁷

14 ม.ค.2451 พระรัชฎากร โทศล เจ้ากรมสรรพการ ยื่นรายงานเรื่องป่าฝืนแสมในแขวงเมืองสมุทรปราการต่อเจ้าพระยามรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาลว่า “ที่ดินที่ซึ่งเป็นป่าฝืนในเขตสมุทรปราการมีตลอดอยู่ตามชายทะเล ทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกของอ่าวแม่น้ำเจ้าพระยาประมาณทางยาวคิดตามแผนที่ 1,000 เส้นเศษ มีต้นแสมขาว แสมดำ โกงกางและไม้อื่นๆ เล็กน้อย ไม่มีที่เว้นว่างสูงขึ้นไปจากฝั่งจดชายทุ่งนาถึง 150 เส้นบ้าง เพียงไม่ต่ำกว่า 80 เส้นบ้าง ถ้าจะถัว (เฉลี่ย) 100 เส้นตลอดจะเป็นที่ป่าฝืน ไม่น้อยกว่า 100,000 ไร่” และจากรายงานพบว่า ป่าฝืนนี้มีการตัดกันอย่างมิได้มีการควบคุม แย่งชิงกันตัด กรมสรรพการในได้บอกว่า “อนึ่งการที่แย่งชิงกันตัดเช่นนี้ไม่เป็นแต่เหตุให้วิวาทกันถึงเป็นอันตรายแก่ชีวิตอย่างเดียว พืชพรรณต้นและที่ดินก็ไม่ได้บำรุงรักษาแต่อย่างใด ตัดกันเสียเตียนโล่งจนต้นเล็กๆ น้อยๆ ก็ไม่มีเหลือกรมสรรพการในจึงเสนอขอคิดเห็นว่า ควรที่รัฐบาลจะเข้าไปควบคุมเสียโดยผู้จะตัดฟันไม้ได้ต้องได้รับอนุญาต และมีเจ้าหน้าที่ควบคุม ทั้งยังเสนอว่าผู้รับอนุญาตนั้นจะต้องตัดไม้ตามขนาดและต้องปลูกต้นไม้ขึ้นขึ้นแทนตามที่เจ้าพนักงาน

สั่งด้วย พระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นชอบด้วยในการนี้โดยให้มีการออกโฉนดและกระทำตามความเห็นของสรรพการใน¹⁸

รัชการที่ 6

- ศ.ค. 2454 ราชวงศ์มณีนาถมีหนังสือกราบทูล นายพลเรือเอกสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิจ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยว่า ในระหว่างสนามหญ้าต่อจากถนนท่าราชวรดิษฐ์ ขึ้นไปถึงท่าพระมีต้นไม้ใหญ่ขึ้นอยู่หลายต้น ไม่เป็นที่ราบรื่น ขออนุญาตตัดต้นไม้เหล่านั้นเสียทรงมีพระดำรัสว่าจะขอพักไว้และจะขอเสด็จไปทอดพระเนตรดูก่อน¹⁹
- 1 พ.ค. 2455 พระแก้วอาสา (ทองดี) ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาขอรับพระราชทานป่าไม้ขอนสักห้วยแม่แฮด และห้วยแม่ลากไม้ ตกสำน้ำยมฝั่งตะวันตกแขวงเมืองแพร่ กระทรวงมหาดไทยได้สอบสวนไปยังกรมป่าไม้ได้ความว่า ป่านี้เป็นที่รัฐบาลได้จัดการหวงห้ามปิดป่าไว้มิให้ผู้ใดเข้าเหมือนป่าอื่นๆ เพื่อสงวนไว้สำหรับทดลองทำการเพาะปลูกต้นสัก กัดป้องกันไฟป่า และการอื่นๆ ซึ่งเกี่ยวกับการบำรุงรักษาป่าไม้ จึงไม่สามารถอนุญาตให้เข้าที่ป่าในที่รายนี้ได้²⁰
- 16 ต.ค. 2455 กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีมหาดไทยมีหนังสือถึงพระเจ้าอยู่หัวขอพระราชทานบรมราชานุญาตให้หลวงราชนารินทรามาตย์เข้าทำป่าไม้ ตำบลคงชุมเห็ด แขวงเมืองสระบุรี มีอาณาเขตสระบุรี มีอาณาเขต ทิศเหนือ จดเขาพระบาท ทิศใต้ จดรางด่านเสือโฮก ทิศตะวันออก จดห้วยเรือหรือห้วยลึก ทิศตะวันตกจดหนองมน มีกำหนด 5 ปี แจกกรมพระยาดำรงเสนอว่า ควรสงวนพืชพันธุ์ไม้ไว้บ้าง บางชนิด คือ
1. ห้ามมิให้ผู้เข้าตัดไม้เกินกว่าปีละ 2,000 ต้น
 2. ห้ามมิให้ผู้รับเข้าตัดไม้อย่างที่โตยังไม่ถึง 12 กำ วัดตรง 3 สอกจากพื้นดิน
 3. ห้ามมิให้ผู้เข้าตัดไม้ประคู้ ไม้ตะเคียน ไม้เคี่ยม ไม้แดง ไม้กระซาง ไม้ก้นเถรา ที่โตยังไม่ถึง 8 กำ วัดตรง 3 สอกจากพื้นดิน
 4. ไม้พะยุงเป็น ไม้ดีและหายาก ห้ามมิให้ผู้เข้าตัดฟันเป็นอันขาด ทรงพระราชทานบรมราชานุญาต²¹
- 30 พ.ย. 2458 นายอินทร์เปล่ง ได้ขอพระบรมราชานุญาตขอทำป่าไม้ที่ตำบลแม่แฮด ห้วยรากไม้ ห้วยม่วง จังหวัดแพร่ ปรากฏว่า กระทรวงมหาดไทยได้จัดการสงวนป่าไม้ 3 ตำบลนี้เป็นป่าสำหรับทดลองทำการปลูกต้นสัก กัดการป้องกันไฟป่าและการอื่นๆ ซึ่งเกี่ยวกับการบำรุงรักษาป่าไม้ ทั้งนี้เพราะป่าเหล่านี้มีไม้สักจำนวนน้อยไม่พอแก่การทำ และระยะตามกรมรถไฟได้อาศัยไม้จากป่านี้ทำทางรถไฟสายเหนือด้วย²²

- พ.ศ.2464-2465 กระทรวงเกษตรได้ประกาศใช้กฎข้อบังคับ วางระเบียบการหาของป่า ว่าด้วยการเก็บรวงผึ้ง พ.ศ. 2464 ครั้งแรกใน 5 มณฑล คือ นครศรีธรรมราช บัตตานี สุราษฎร์ พิชณุโลก และ ร้อยเอ็ด เพื่อเป็นการสงวนพันธุ์ผึ้งเอาไว้ (24 ธ.ค. 2464) ต่อมาก็ประกาศกฎข้อบังคับนี้กับ มณฑลนครสวรรค์ อุดร จันทบุรี (18 พ.ค. 2465) และในเวลาต่อมาก็ได้ประกาศกฎ ข้อบังคับอันเดียวกันนี้กับมณฑลพายัพ และมหาราษฎร์ (8 ส.ค. 2465)²³
- 29 มิ.ย. 2465 เจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ มีหนังสือกราบทูลพระเจ้าอยู่หัว ถึงการ สมควรอนุญาตให้นายชองอ้วน สิบุญเรือง ในนามของบริษัทเกาะช้างจำกัดสินให้เข้าทำป่า ไม้ทางตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะช้าง จังหวัดตราด โดยว่า “เกาะช้าง เป็นเกาะที่มีภูเขาสูงชันสลับเป็นชั้นๆ ทิวทิวเกาะมีที่ดินราบเป็นส่วนน้อย อยู่ตามริมชายทะเลซึ่งราษฎรตั้ง บ้านเรือนทำเรือกสวนไร่นาแลหาปลาทะเลอยู่ ราษฎรในพื้นที่เมืองไม่สามารถจะทำป่าไม้บน เขาเหล่านั้นได้ เพราะไม่มีกำลังแลทุนทรัพย์เพียงพอ ป่าไม้เกาะช้างนี้จึงยังอุดมไปด้วยพันธุ์ ไม้ที่มีค่าน้อยใหญ่เป็นอันมาก” รัฐบาลได้คิดจะเปิดป่าไม้ส่วนใต้ของเกาะ แล้วแบ่งเป็น 2 ภาค ภาคหนึ่งด้านตะวันตกตอนใต้ ให้บริษัทดังกล่าวทำเป็นเวลา 5 ปี แล้วจึงมาทำในภาคที่ 2 ด้านภาคตะวันออกตอนใต้ 5 ปี เป็นสัญญาอายุ 10 ปี ส่วนในป่าตอนเหนือของเกาะ รัฐบาลจะสงวนไว้²⁴
- 28 เม.ย. 2466 พระยาสุรวงศ์วิวัฒน์ ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตมีกรรมสิทธิ์จับจองที่ดิน 2 มณฑลตลอด 2 คาบสมุทรในมณฑลสุราษฎร์ และมณฑลภูเก็ต ระหว่างเส้น 9 องศา 50 ลิปดา ถึง 9 องศา 25 ลิปดา เพื่อทำการเพาะปลูก เหมือนแร่ และผลประโยชน์อื่น กระทรวง เกษตรสอบสวนแล้วไม่ควรอนุญาตเพราะทับที่ผู้รับสัมปะทานบัตร และกรมป่าไม้วางเพราะ (1) กรมรถไฟต้องการตัดฟันและไม้หอมรถไฟในอาณาเขตนี้มีจำนวนปีละมากๆ เพื่อใช้ในราชการรถไฟ (2) ราษฎรต้องการไม้หลักโป๊ะ และ ไม้ใช้และ จำหน่ายประกอบเลี้ยงชีพ เช่น ไม้ไฟ หวาย และของอื่นๆ จากป่าในเขตที่ดินนี้เป็นอันมาก (3) ราษฎรทั้งหลายได้อาศัย ตัดไม้ในป่าเหล่านี้สำหรับปลูกเรือน ทำฟืน ทำเรือ ฯลฯ (4) บริษัทเหมืองแร่ต่างๆ ได้อาศัย ใช้ไม้ในป่าเลนชายทะเลประกอบการทำเหมืองแร่ประจำ (5) ราษฎรได้นำเปลือกโกกทาง แสม จากป่าเหล่านี้ส่งออกไปจำหน่ายนอกประเทศสำหรับใช้ในการฟอกหนังปีหนึ่งๆ เป็น จำนวนมาก และจากการประมาณเนื้อที่ที่พระยาสุรวงศ์ฯ ต้องการประมาณ 2,300,000 ไร่จึง นับที่ของราษฎรและที่หลวงหวงห้ามและที่ทำกรของรัฐบาล

พระเจ้าอยู่หัวเห็นว่าไม่สมควรอนุญาตตามความเห็นของกระทรวงเกษตร และกระทรวงอื่น ตามเหตุผลดังกล่าว²⁵

16 มี.ย. 2466 ราษฎรจังหวัดกบินทร์ ร้องเรียนมายังหนังสือพิมพ์วชิรญาณว่า “ฝ่ายผู้ผูกขาดก็ทนงตนล้มไม้ในป่าเป็นกำยอกที่เอาเป็นประโยชน์ได้ก็มี เอาเป็นประโยชน์ไม่ได้ก็ทิ้งไปโดยถือว่าไม่ใช่ไม้ไร้อะไรของเขาเป็นของรัฐบาล เสียค่าใบอนุญาตปีหนึ่งร้อยกว่าบาทเท่านั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าไม่ว่างไม้ในป่ากบินทร์คงหมด”

เรื่องเป็นเพราะรัฐบาลได้ออก พ.ร.บ. สงวนพันธุ์ไม้ ห้ามราษฎรตัดไม้โดยไม่ได้รับอนุญาต และมีได้ขนาด แต่จัดการให้มีการผูกขาด ราษฎรจึงได้ร้องเรียนมายังหนังสือพิมพ์นี้²⁶

พ.ศ. 2467 มีประกาศหวงห้ามจำกัดการตัดไม้ฟันแสม²⁷

15 พ.ย. 2467 เจ้าพระยาพหลุณยุติกมุนีเสนาบดีกระทรวงเกษตรมีหนังสือกราบทูลพระเจ้าอยู่หัวถึงเรื่องการทำป่าไม้สักในมณฑลฝายเหนือและใต้ให้บริษัทและบุคคลรับเช่า (รับสัมปทาน) ทำ (นอกจากป่าที่ปิดสำรอง) จะสิ้นอายุสัญญาในปี 2467 นี้ บริษัทและบุคคลต่างกันได้แก่

1. บริษัทบอมเบเบอร์มา ทำป่าที่
 - 1.1 แม่ปิ้งฝั่งตะวันออก (เชียงใหม่ ลำพูน)
 - 1.2 แม่ตำ แม่จาง แม่วัง (ลำปาง)
 - 1.3 แม่ยมเหนือ น้ำแห้ง น้ำสา (น่าน)
2. บริษัทบอเนียว ทำป่าที่
 - 2.1 แม่ปิ้งฝั่งตะวันตก (เชียงใหม่)
 - 2.2 แม่เจ้าฟ้า แม่คู่ย (ลำปาง)
 - 2.3 แม่ตื้น (ตาก เชียงใหม่)
3. บริษัทหลุยส์ดีเลียวโนเวนส์ ทำป่าที่ แม่พริก แม่หมอก แม่ปิ้ง แม่เปา (ลำปาง)
4. บริษัทล่าช้า ทำป่าที่ห้วยเย็น ห้วยแฮ้ว (แพร่) ทำตั้งแต่ 2452 – 2467
5. หลวงประสารไมตรีราษฎร์ ทำป่าที่ห้วยฝายต้น ห้วยหลวง (ลำปาง) ทำตั้งแต่ 2452 – 2467
6. พระยาบริรัตน ทำป่าที่ห้วยชะมื่น ห้วยผาคำ (แพร่) ทำตั้งแต่ 2452 – 2467 และทำป่าที่แม่สะเกิบ (แม่ฮ่องสอน)
7. เจ้าอุปราชจังหวัดลำปาง ทำป่าที่แม่ทรายคำ (ลำปาง) อายุสัญญา 2453 -2467
8. เจ้าจันทรมณี ทำป่าที่ แม่แตะ และ โกลโก๊ะ (แม่ฮ่องสอน)

การจัดทำป่าไม้นี้กรมป่าไม้จะจัดป่าภาคที่ปิดสำรองไว้ ผลัดเปลี่ยนป่าที่ถูกทำแล้วพักผ่อนเพื่อบำรุงพืชพันธุ์ไม้ แต่ตามกฎหมาย เมื่อบริษัทบุคคลใดทำป่าเรียบร้อยแล้วเมื่อสิ้นอายุสัญญาก็จะ

ได้รับทำป่าที่ปิดสำรองไว้ต่อไป ทั้งหมดนี้ทางกรมป่าไม้เห็นว่าทำตามสัญญาเรียบร้อยจึงขิพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บริษัทและบุคคลต่างๆ นี้ได้ทำป่าไม้ในภาคที่ปิดสำรองไว้ต่อไป²⁸

- 11 มิ.ย. 2468 ในฎีกาของนายแก้วและราษฎรจังหวัดสมุทรสงคราม รวม 201 ราย ได้ร้องขอพระมหากษัตริย์กเว้นการเก็บภาษีพื้นที่ที่ได้ตัดมาจากชายทะเลเหมือนอย่างเดิมจากฎีกาได้ความว่าการตัดพื้นไม้ไม่เสมอตามชายทะเลหรือตามผู้ร้องฎีกา คือบริเวณติดต่อระหว่างจังหวัดเพชรบุรีกับสมุทรสงคราม ซึ่งมีไม้เสม ไม้โปร่ง ไม้โกงกาง หรือในเขตสมุทรสงคราม ฯลฯ เดิมไม้ได้มีการประกาศหวงห้ามการตัด ทุกคนตัดได้ตามใจชอบ พอปี พ.ศ. 2467 ก็ได้มีการประกาศการตัดพื้นไม้เสมต้องให้ได้ขนาด วัดโดยรอบให้ได้ 20 ซม. และต้องเสียภาษีผู้ร้องฎีกาจึงเดือดร้อน แต่จากการชี้แจงของกระทรวงเกษตร การมีประกาศหวงห้ามการตัดไม้พื้นเสมในปี 2467 ก็เพื่อสงวนพรรณไม้ไว้ โดยการจำกัดขนาดไม้ที่จะตัด ห้ามไม่ให้ราษฎรตัดไม้เล็กๆ หรือตัดไม้เลือก ซึ่งจะทำให้ไม้สูญพันธุ์เร็วขึ้น พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นชอบในเรื่องนี้ตามคำชี้แจงของกระทรวงเกษตร และได้ให้ยกฎีกานี้เสีย คือไม่ให้ยกเลิกหรือยกเว้นการใช้ประกาศหวงห้ามไม้พื้นเสม 2467²⁹

รัชกาลที่ 7

มี.ค. 2469 – เม.ย. 2470 เจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงเกษตร กราบทูลรัชกาลที่ 7 เรื่องการออกโฉนดที่ดินที่ไซในพินันั้น เห็นควรแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

1. ป่าพื้นที่บุคคลปลูกขึ้น และบำรุงต่อมาด้วยตนเอง
2. ป่าพื้นที่ขึ้นเองโดยธรรมชาติ

แต่ในเรื่องนี้ เจ้าพระยามหิธร กรมราชเลขาธิการตอบมาว่า การแบ่งเช่นนั้นอาจมีปัญหาตามมาตรงป่าพื้นที่เกิดขึ้นเอง อาจมีคนจับจองมีหนังสือถือครองอยู่ถ้าให้จัดเป็นสาธารณะจะมีปัญหา ควรแบ่งเป็น

1. ป่าพื้นที่เอกชนปกครอง หรือมีสิทธิอยู่แล้ว ออกโฉนดให้ถือกรรมสิทธิ์ต่อไปได้
2. ป่าพื้นที่ไม่มีเจ้าของถือครองโดยถูกกฎหมาย ให้จัดเป็นสาธารณะโดยกรมป่าไม้

วางโครงการรักษา

แต่รัชกาลที่ 7 โปรดให้รอการแบ่งประเภทไว้ก่อน³⁰

- พ.ศ. 2470 กระทรวงเกษตร ขอสงวนป่าไม้ริมทางรถไฟสายใต้ ที่ตำบลบ้านนา สุราษฎร์ธานี เนื่องจากการตัดไม้ทำฟันในราชการรถไฟ เดิมตัดตามป่าใกล้ทางรถไฟ โดยตัดเลื้อนไปเรื่อยๆ เมื่อหมดก็ย้อนมาตัดอีกจนป่าไม้มีเวลาจะโต ส่วนทางกรมรถไฟ ตอนป่ายังบริบูรณ์ก็ซื้อฟันได้ราคาถูก แต่พอป่าใกล้ทางไม่มีต้องตัดในป่าไกลออกไป ราคาฟันก็แพงขึ้น ดังนั้นกระทรวงเกษตรจึงปรึกษากับการรถไฟหลวงจัดสงวนป่าไว้ตัดไม้ในการรถไฟ โดยกำหนดให้ตัดประจำปีเป็นตอนๆ³¹
- 4 เม.ย. 2472 หลวงนรินทร์พิทักษ์ (ฮวด เขาวนหุด) นอกราชการกระทรวงมหาดไทย ร.ท.บุญยวง กาวีเวส (กองหนุน) กับพวก ต้องหาว่าวางเพลิงเผาป่าไม้และทำลายสักขีพยาน ศาลมณฑลพายัพได้รับไปฟ้องของอัยการ โจทก์ไว้ (ไม่มีรายงานคำพิพากษาของศาล)³²
- 7 มี.ค. 2476 กระทู้ถามของพระยาประมวลวิชาบูล เรื่องการบำรุงป่าไม้
รัฐบาลตอบกระทู้ว่า กรมป่าไม้นอกจากการควบคุมการทำป่าไม้สักตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับแล้ว ก็พยายามทำนุบำรุงป่าตามกำลังคนตามสมควร และได้มีการดำเนินการสงวนและบำรุงพันธุ์ป่า ไม้สักเป็นชั้นๆ มา และทำให้ป่าสมบูรณ์ขึ้นด้วยการปลูกซ่อม (Inter Planting) การขยายระยะด้วยการตัดก้าน โคน ไม้เบียดเสียดหรือไม่มีประโยชน์ลง (Thinning and improvement or girl ding) และตัดสะางไม้เครือเถาวัลย์ต่างๆ (Creepers Cutting) การปลูกไม้สักเพิ่มเติม กรมป่าไม้ทำมาแล้ว 2-3 แห่งในมณฑลฝ่ายเหนือ ตามโครงการกำหนดจะทำต่อไปปีละ 3,000 ไร่³³
- 7 มี.ค. 2476 แผนกป่าไม้ จ. นครศรีธรรมราช ได้จัดสงวนป่าไม้อย่างและป่าไม้ประเภทหวงห้ามอื่นๆ ให้ชื่อว่าป่าสวนยางงาม อยู่ในท้องที่กิ่ง อ.ชะอวด ทั้งนี้เพื่อเป็นการบำรุงพันธุ์ให้มีไว้ใช้ถึงภายหน้า ป่าสวนยางงามมีอาณาเขตดังนี้
1. ทิศเหนือ จดป่าไผ่หนองเรือ ทางเดินไปบ้านหนองหิน และริมทุ่งแค
 2. ทิศใต้จดห้วยลึกและทุ่งโพธิ์
 3. ทิศตะวันออกจดสวนนายจำ บ้านนายแผล้ว นายพร้อม และทุ่งใน
 4. ทิศตะวันตก จดสวนหลวง ทุ่งศาลาลาด และสวนนายแจ่ม
- ทั้งนี้มีเนื้อที่ประมาณ 1,164 ไร่ 2 งาน 11 ตารางวา แต่ยังคงให้ประชาชนหาของป่า เช่น หวาย น้ำมันยาง ลูกกอก/ลูกเนียง ไม้ไผ่ ไม้รวก จากจำ ฯลฯ ไว้เป็นหนึ่ง เป็นป่าแก่ ให้ชื่อว่าป่าสวนคลองหินลาด อยู่ในท้องที่ อ.ทุ่งสง ทั้งนี้มีอาณาเขต ดังนี้
1. ทิศเหนือ จดทางเดินจากบ้านแร่ ไปนาขุนทริน และหนองเคียน

2. ทิศใต้ จดคลองนาและคลองหินดาน
3. ทิศตะวันออก จดป่าไผ่ และแนววงลิกเข้าไปจากถนนระวาง ต.ควนกรด กับนาไม้ไผ่ ประมาณ 2 เส้น
4. ทิศตะวันตก จดทุ่งปูลู หนองช่อนไซและทุ่งขุนหริน

รวมเนื้อที่ประมาณ 270 ไร่ 2 งาน 60 ตารางวา แต่ยังคงให้ประชาชนหาของป่าได้ เช่นหาวย น้ำมันยาง³⁵

- 25 ธ.ค. 2476 รัฐบาลมีนาย พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายบางประการว่า ด้านกรมป่าไม้จะจัดทำให้ป่าที่มีอยู่แล้วสมบูรณ์ขึ้น โดยวิธีปลูกซ่อม ตัดฟัน โคน หรือกานไม้ และตัดสะางพันธุ์ไม้ต่างๆ ที่รกทึบ จะจัดสร้างป่าใหม่โดยวิธีเพาะและปลูกไม้ขึ้น จะทำสำหรับไม้สักปีหนึ่งไม่น้อยกว่า 3,000 ไร่ ไม้กระยาเลยทำบ้างแต่เพียงเล็กน้อย จะทำการหมายเขตและทำแผนที่ป่า เพื่อการสงวนและการอนุญาตทำไม้ทั่วไป จะวางโครงการทำป่าไม้คือ ตำรวจชนิด ขนาดและวางกำหนดเขตให้ราษฎรตัดฟันเป็นปีๆ หรือเป็นคราวๆไป จะจัดตั้งโรงเรียนป่าไม้ขึ้นในมณฑลพายัพ เพื่อฝึกหัดบุคคลที่จะเข้ารับราชการในกรมป่าไม้ต่อไปปีละ 5 คน และให้ผู้ที่รับราชการอยู่และ อบรมจากโรงเรียนนี้³⁶

รัชกาลที่ 8

- ก.พ. 2478 กระทู้ถามเรื่อง การตัดฟันของพระยาวิเศษสิงหนาท ว่า การอนุญาตให้พ่อค้าไม้ทำฟันที่ขายอยู่นั้น ย่อมเป็นการทำลายไม้ชนิดใหญ่ๆ เช่น ไม้ยาง ตะเคียน ตะแบก มะค่า เต็ง รัง กันเกรา บุนนาค ฯลฯ ให้หมดสิ้นไป เพราะใบอนุญาตไม่มีจำกัดชนิดไม้ จนทำให้ประชาชนจะหาไม้ชนิดดังกล่าวทำโรงเรียนได้ยากขึ้นมาก

พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์ รมว.เกษตรธิการตอบว่า การตัดไม้ทำฟันหรือเผาถ่านนั้น ทางการอนุญาตแต่ไม้ต้นที่เสียหายใช้การอย่างอื่นไม่ได้ และไม้ชนิดเนื้อทรมที่ประชาชนไม่นิยมใช้ในการปลูกสร้างหรือใช้ในการอื่นๆเท่านั้น ใบอนุญาตก็กำหนดและระบุชื่อ และชนิดไม้ที่อนุญาตและกำหนดประเภทไม้ที่หวงห้ามไว้ด้วยแล้ว³⁷

- มิ.ย. 2478 ราษฎรบ้านแม่สะงาและทุ่งป่าสัก พินาทกันเรื่องฟันไร่ โดยราษฎรบ้านทุ่งป่าสักร้องว่า ราษฎรในบ้านแม่สะงา มีอาชีพในการทำไร่เงาะ และไร่ข้าว ได้ฟันไร่ตามริมลำห้วยอื่นทำให้น้ำในลำห้วยน้อยลงบ้านทุ่งป่าสักซึ่งมีอาชีพทำนารวม 32 แปลง เกรงว่าจะมีน้ำไม่พอเลี้ยงต้นข้าว

ทางอำเภอได้ออกไปตรวจสภาพต่างๆ พบว่าต้นไม้ใหญ่ๆตามลำห้วยอื่น (ไม่ใช่ขุนห้วย) ถูกตัดจนสิ้น เป็นระยะทางถึง 7 กม. จากปากห้วย เพื่อใช้ในการทำไร่และห้วยเล็กๆอีกห้าสาย ซึ่งล้วนแล้วแต่ป้อนน้ำลงสู่ห้วยอื่น ก็ปราศจากต้นไม้อปกคลุม เพราะถูกฟันทำไร่หมด

ต่อมาได้มีหนังสือจาก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรราธิการ ถึงคณะกรรมการจังหวัดแม่ฮ่องสอนลงวันที่ 6 กันยายน 2478 เรื่อง ราษฎรในท้องที่อำเภอม่วยต่อพิพาทกันเรื่องฟันไร่ ตอบปัญหาข้างต้นมีความว่า ให้ห้ามชาวบ้านแม่สะงาหรือผู้ใดตัดป่าใหม่ลงทำไร่ ให้ทำได้ในเฉพาะที่ๆเคยเป็นไร่อยู่แล้วและมีไม้รุ่นใหม่ขนาดย่อมอยู่เท่านั้น ให้เจ้าหน้าที่จัดเนื้อที่ให้ชาวบ้านได้ทำไร่ รวมเนื้อที่ประมาณ 700 - 800 ไร่ นอกเนื้อที่ที่ให้ปล่อยไว้เป็นป่าตามเดิม และพยายามส่งเสริมให้ราษฎรปลูกไม้สักขึ้นในเขตไร่ของตน ด้วยทางราชการจ่ายค่าปลูกเป็นค่าปลูกและรักษาต้นสักตามสมควรจนกว่าจะเลิกทำไร่นั้น ตลอดทั้งพิจารณาลดปริมาณเนื้อที่ทำไร่ล้มลุกให้ลดลง³⁸

24 ต.ค. 2478 กระจู๋ถามเรื่องป้องกันต้นยาง ของนายแสบ วัฒนลักษณะ ผู้แทน จ.สิงห์บุรี ว่าต้นยางและน้ำมันยางเป็นสินค้าสำคัญและต้องใช้ภายในประเทศปีละมากๆ เช่นปลูกสร้างเรือน โรง ใช้ยาเรือ แพ ซึ่งเป็นที่อาศัยและพาหนะ แต่ในปีหนึ่งๆ มีผู้ตัดไม้ยางล่องมาจำหน่ายเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ จึงถามรัฐบาลมีความคิดในการป้องกันและส่งเสริมอย่างไร เพื่อให้ต้นยางน้ำมันยางมีพอใช้ภายในประเทศต่อไป

พระสารศาสน์ประพันธ์ รมว. กระทรวงเกษตรฯว่า ทางกรมได้ใช้ความระมัดระวังมาก การตัดยางในป่าอนุญาตให้ตัดแต่บางส่วนหรือต้นที่ตายแล้วหรือขายน้ำมันแล้ว ที่ยังมีไม้ยางตกลงมามากในเวลานี้เนื่องจากระหว่าง 4-5 ปีที่แล้วมาไม้ยางตายลงในป่าของบางจังหวัดมาก ซึ่งต้องรีบให้นำเอาไปเสียบ มิฉะนั้นจะถูกไฟไหม้หรือผุเสียเปล่า เรื่องเหล่านี้กระทรวงเกษตรฯ กำลังแก้ไขกฎหมายการป่าไม้แล้วให้เหมาะสมกับการสมัย โครงการรักษาของที่มีอยู่เพิ่มเติม ปลูก จะได้ตัดทำไปด้วย³⁹

24 ม.ค. 2481 รุ่ง พ.ร.บ. คุ่มครองและสงวนป่า พ.ศ. 2481

น.อ. พระเวชยันตริงสฤษดิ์ รมว. กระทรวงเกษตรราธิการ กล่าวว่า พ.ร.บ. นี้มีหลักการกำหนดวิธีการคุ่มครองและสงวนป่าเพื่อประโยชน์แก่รัฐและประชาชน เหตุผลก็เพื่อคุ่มครองรักษาป่าไม้ตามกฎหมายในเวลานี้ มีบทบังคับแต่เพียงการควบคุมไม้และของป่าไว้เท่านั้นไม่ได้มีวิธีการควบคุมคุ่มครองที่ดินต่างๆ ที่เป็นป่าไว้โดยชัดเจน ทำให้ลำบากในการควบคุม⁴⁰

- 27 มิ.ย. 2484 คณะกรรมการ อ.ท่าเมือง ได้มีหนังสือถึงคณะกรรมการจังหวัดกาญจนบุรี แจ้งว่า ได้ประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้านและราษฎร ตกลงให้ปลูกต้นไม้ในวันชาติเพื่อเป็นประโยชน์แก่ชุมชนรุ่นหลัง และได้ปลูกไปเมื่อ 24 มิ.ย. 2484 โดยปลูกต้นไม้ประเภทที่ใช้ในการก่อสร้างและประเภทที่ใช้ผลบริโภค เป็นจำนวน 4,372 ต้นการนี้ทางจังหวัดเห็นว่าเป็นความคิดที่ดียิ่ง เพราะถือเป็นการเพิ่มจำนวนต้นไม้ต่างๆ จึงได้ถือเป็นนโยบายให้คณะกรรมการอำเภอต่างๆ ปฏิบัติด้วย โดยให้เลือกต้นไม้ที่มีคุณภาพและพันธุ์ดี และให้ปฏิบัติเป็นประจำตั้งแต่วันชาติปี 2485 เป็นต้นไปทุกแห่ง⁴¹
- 19 ส.ค. 2486 กระทู้ถามเรื่อง การตัดฟันใช้ในโรงงานกระดาษ จังหวัดกาญจนบุรี ของนายพิพัฒน์ กังคานนท์ ส.ส. กาญจนบุรี ว่า
1. พื้นที่กรมราชทัณฑ์ส่งให้โรงงานกระดาษทหาร กาญจนบุรีเป็นไม้หวงห้ามมาก รัฐบาลจะมีวิธีกวดขันอย่างไรให้ตัดไม้เฉพาะ ไม้ฟันเพื่อสงวนไม้ดีๆ ไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น
 2. มีการตัดไม้ฟันขนาดเล็กๆ โดยมากทำให้บริเวณที่ตัดฟันเตียนโล่งขึ้น จนไม้สามารถรักษาความชื้นเพื่อช่วยให้ไม้รุ่นเล็กๆ โตขึ้นตามธรรมชาติ ถ้าไม่จัดการแก้ไขก็จะกลายเป็นทุ่งหญ้า และทวีความแห้งแล้ง
- นายอุทัย แสงมณี รมช. กระทรวงเกษตรราธิการตอบว่า
1. การตัดฟันมีข้อตกลงให้ตัดเฉพาะไม้ที่ใช้เป็นฟันเท่านั้น ถ้าผู้ตัดฟันไปตัดไม้ประเภทอื่น พนักงานป่าไม้จะจับกุมและฟ้องร้องต่อไป
 2. การตัดฟันนี้ต้องตัดเป็นแปลงๆ ตัดแปลงใดหมดแล้วก็ย้ายไปแปลงอื่น โดยจะต้องปลูกไม้ขึ้นแทนในแปลงที่ตัดเสร็จแล้ว
- นายพิพัฒน์กล่าวว่า ที่กล่าวว่ามีการตัดไม้เฉพาะที่ไม่หวงห้ามนั้น ไม่เป็นความจริงและการปลูกป่าทดแทนนั้นก็ยังมี⁴²
- ก.ย. 2486 กระทู้ถามเรื่อง การตัดฟันไม้ตามขุนเขาต่างๆ ของนายสุวิซช พันธเศรษฐ ส.ส. เชียงใหม่ โดยถามว่า ได้มีการตัดฟันต้นไม้ตามขุนเขาต่างๆ เป็นเหตุให้เกิดน้ำท่วมใหญ่เวลาน้ำมาก และอัดค้ำน้ำในฤดูแล้งทางรัฐบาลมีทางแก้ไขและป้องกันอย่างไร

นายอุทัย แสงมณี รมช. กระทรวงเกษตรราธิการตอบว่า การป้องกันการตัดต้นไม้หรือถางป่า นั้นมีกฎหมายห้ามและได้กำหนดโทษไว้แล้ว ทางกรมจะได้กวดขันการลักลอบตัดฟันยิ่งขึ้น นอกจากนั้นจะจัดการคุ้มครองหรือสงวนป่าตามยอดน้ำขุนเขาต่อไป⁴³

รัชกาลที่ 9

พ.ย. 2491 ราษฎรเรื่องชาวกระเหรี่ยงและแม้วตัดไม้ถางป่าบนเขาทำให้ราษฎรได้รับความเสียหายขาดแคลนน้ำในการทำนาปลัง ของนายทองดี อิศราชีวิน ถามกระทรวงเกษตรราธิการว่า ชาวกระเหรี่ยงและแม้วซึ่งอยู่บนเขาได้โค่นต้นไม้กันร้างถางพงบนเขา เช่น เขาอินทนนท์ เขาอังคา เขาผ้าขาว เขากิ่งแก้ว ฯลฯ เพื่อปลูกฝิ่นขายให้รัฐบาล เขาต่างๆเหล่านี้เป็นต้นน้ำของลำห้วยต่างๆ เช่น ห้วยแม่กลาง แม่ยะ แม่ป้อม แม่เต๊ะ แม่เตี้ยๆ ทำให้ลำห้วยเหล่านี้ขาดแคลนน้ำเป็นอันมาก เป็นเหตุให้ราษฎรใน ต.บ้านหลวง และต.สบเตี้ยะ อ.จอมทอง ได้รับความเดือดร้อน รัฐบาลจะสนับสนุนหรือริบช่วยเหลือพวกกสิกรอย่างไรหรือไม่ นายปอง สิทธิธรรม รมต.ตอบว่า เรื่องดังกล่าวรัฐบาลทราบแล้ว และจะช่วยเหลือไม่ให้พวกแม้วทำลายป่าไม้ต่อไป⁴⁴

11 ส.ค. 2492 ราษฎรถามเรื่องการทำลายต้นไม้ในจังหวัดเชียงใหม่ ของนายทองดี อิศราชีวิน ว่า มีพ่อค้าพากันโค่นต้นไม้ขนาดเล็กๆเป็นจำนวนมากขายส่งให้แก่กรมรถไฟ โรงงานเตาต้มยาเวอร์บิเนีย โรงงานน้ำแข็งและผู้ตั้งเตาถ่านเป็นต้น การตัดไม้เช่นนี้จะทำให้ไม้ในป่า จ.เชียงใหม่ขาดแคลนลง และอย่างช้าภายใน 10 ปี ราษฎรจะไม่มีไม้มาปลูกสร้างบ้าน รัฐบาลมีนโยบายในการป้องกันอย่างไร เพื่อให้พ่อค้าไม่ตัดไม้เล็กๆ พระช่วยเกษตรศิลาปะ รมว. กระทรวงเกษตรราธิการ ตอบว่า การตัดฟันออกจากป่านั้นต้องมีเจ้าพนักงานควบคุม และดำเนินการให้มีการตัดตามหลักวิชาการ ต้องมีการตรวจตราอนุญาตให้ตัดฟันเสียก่อนจึงจะตัดฟันออกจากป่าได้ เพื่อควบคุมให้ป่านั้นอยู่ในสภาพที่ดีขึ้น และมักอนุญาตให้ตัดไม้เล็กๆ ที่เบียดเสียดเพื่อปรับปรุงสภาพของป่า การตัดฟันมีระเบียบแบบแผนป้องกันไม่ให้พ่อค้าหรือผู้ตัดฟันตัดเกินกำลังของป่า โดยทั่วไปการลักลอบตัดฟันย่อมมีอยู่บ้าง เช่น จ.เชียงใหม่ก็มีการลักลอบตัดต้นไม้สักและอื่นๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะ กรมป่าไม้ขาดกำลังเจ้าหน้าที่⁴⁵

15 ส.ค. 2492 ราษฎรถามว่า เรื่องพ่อค้าตัดไม้ทำฟันส่งให้รถไฟ ของนายทองดี อิศราชีวิน ว่า ตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงเดือนสิงหาคม มีพ่อค้าบางคนลักลอบตัดไม้สัก ซึ่งเป็นไม้หวงห้ามและสงวนขายส่งให้กรมรถไฟ อย่างเปิดเผย พ่อค้าได้นำฟันไม้สักมากองไว้ข้างทางรถไฟตามสถานีต่างๆ ในเขตจังหวัด ลำปาง แพร่ และอุตรดิตถ์ รัฐบาลมีนโยบายป้องกันในกรณีเช่นนี้อย่างไร

- พระช่วยเกษตรศิลปะ ร.มว. กระทรวงเกษตรราธิการ ตอบว่า ฟืน ไม้สักที่อยู่ตามทางรถไฟนั้น เป็นฟืนที่ทางการได้อนุญาตให้ทำจากป่าที่จำกัดไว้ และทำจากป่าจากเศษไม้ที่เหลือจากการ ทำไม้สัก เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์มากขึ้น เพราะทิ้งไว้ในป่าก็จะผุพังและเกิดไฟไหม้ป่า⁴⁶
- 18 มี.ค. 2496 คณะรัฐมนตรีเห็นว่า ฟืนที่เคยใช้ทำเชื้อเพลิงนั้นนับวันแต่จะหมดไป และพบว่าถ่านหินลิกไนท์ภายในประเทศมีคุณภาพพอที่จะนำมาใช้ทำเชื้อเพลิงได้ สมควรจะต้องกั้นการถ่านหิน ลิกไนท์ขึ้น เพื่อดำเนินการขุดและนำถ่านหินลิกไนท์มาใช้ โดยกระทรวงอุตสาหกรรมรับ ไปดำเนินการจัดตั้งองค์การถ่านหินลิกไนท์ขึ้น และมีกำหนดว่า เมื่อการขุดถ่านหินลิกไนท์ ดำเนินการได้แล้วให้โรงงานต่างๆของรัฐบาลใช้ถ่านหินลิกไนท์เป็นเชื้อเพลิงต่อไป และ เลิกใช้ฟืนภายใน 5 ปี⁴⁷
- 5 เม.ย. 2496 พาดหัวข่าว “คณะรัฐมนตรีห้ามโรงงานใช้ไม้ฟืน องค์การรัฐบาลใช้ไม้ไม่ได้ด้วย ให้เปลี่ยนใช้ ถ่านหินหมด” เนื่องด้วยปรากฏว่าในปัจจุบันนี้ไม้อันเป็นทรัพยากรของชาติ กำลังจะสูญสิ้น ไป ทั้งนี้ เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ ตลอดจนการรถไฟได้ใช้ไม้เป็นเชื้อเพลิงวัน หนึ่งๆ เป็นจำนวนหลายพันคิวบิตเมตรอันเป็นเหตุให้เกิดการแห้งแล้ง จึงเป็นการสมควรให้ สงวนป่าไว้
- ในการประชุม ค.ร.ม. พิจารณาแล้วเห็นชอบด้วยตามข้อเสนอของกระทรวงเกษตรจึงลงมติ ห้ามมิให้โรงงานอุตสาหกรรมที่เป็นขององค์การรัฐบาล ตลอดจนการรถไฟแห่งประเทศไทยใช้ฟืนอีกต่อไป
- พร้อมกันนั้น คณะรัฐมนตรีได้มอบเรื่องให้กระทรวงอุตสาหกรรมรับไปดำเนินงาน ในการ ที่จะหาถ่านหินมาป้อนโรงงาน และการรถไฟ ทั้งนี้เพื่อต้องการจะสงวนป่าเอาไว้
- ส่วน โรงงานที่เป็นของเอกชนทางรัฐบาลจะดำเนินการห้ามมิให้ใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิง เช่นเดียวกันขณะนี้กำลังพิจารณาอยู่⁴⁸
- พ.ศ. 2498 กรมป่าไม้กระทรวงเกษตรเริ่มสำรวจพื้นที่ป่าที่มีจุดเด่นน่าสนใจ เช่น น้ำตก ถ้ำ และบริเวณ ที่มีทิวทัศน์สวยงามเพื่อจัดเป็นอุทยานแห่งชาติ⁴⁹
- พ.ศ. 2504 รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คณะรัฐมนตรีได้มีมติดำเนินการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติโดย คำวน ออกพ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ กำหนดโครงการที่จะจัดการป่าที่มีทิวทัศน์สวยงามเป็น อุทยานแห่งชาติ รวม 14 แห่ง คือ ป่าทุ่งแสลงหลวง ในเขต จ.พิจิตร โลกและ เพชรบูรณ์ ป่าภู กระดึง จ.เลย ป่าเขาใหญ่ ในเขตจ.นครนายก นครราชสีมา สระบุรี ปราจีนบุรี ป่าเทือกเขา สลอบ จ.กาญจนบุรี ป่าดอยสุเทพ จ.เชียงใหม่ ป่าดอยอินทนนท์ จ.เชียงใหม่ ป่าน้ำหนาว จ.

เพชรบูรณ์ ป่าเขาหลวง ในเขต จ.นครราชสีมา และสุราษฎร์ธานี ป่าดอยขุนตาน ในเขต จ.ลำพูน จ.ลำปาง ป่าลานสาง จ.ตาก ป่าเขาสระบาป จ.จันทบุรีป่าเขาคิชฌกูฏ หรือเขาพระบาท จ.จันทบุรี ป่าเขาภูพานหรือเขาชมพูพาน จ.สกลนคร ป่าเขาสามร้อยยอด จ.ประจวบคีรีขันธ์⁴⁹

พ.ศ. 2505 – 2506 18 กันยายน 2505 มีประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดให้ป่าเขาใหญ่ จ.สระบุรี จ. นครราชสีมา จ.ปราจีนบุรี และ จ.นครนายก เนื้อที่ 2,168.75 ตารางกิโลเมตรเป็นอุทยานแห่งชาติ

23 พฤศจิกายน 2505 มีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้ป่าสงวนภูกระดึง ท้องที่ ต.สิฐาน กิ่งอ.ภูกระดึง อ.วังสะพุง จ.เลย เนื้อที่ 348.13 ตารางกิโลเมตรเป็นอุทยานแห่งชาติ

29 มกราคม 2506 มีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้ป่าทุ่งแสลงหลวงในท้องที่ จ.พิษณุโลก และ จ.เพชรบูรณ์ เนื้อที่ 1,280 ตารางกิโลเมตร เป็นอุทยานแห่งชาติ⁵⁰

5 ก.พ. 2506 คณะรัฐมนตรีลงมติเห็นชอบให้ดำเนินโครงการ “การส่งเสริมให้ประชาชนปลูกพรรณไม้โตเร็ว” โดยเริ่มส่งเสริมในท้องที่ จ.ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม และร้อยเอ็ดก่อน ทั้งนี้ เป็นข้อเสนอของกระทรวงมหาดไทย⁵¹

9 ต.ค. 2516 คณะรัฐมนตรีลงมติเห็นชอบแนวนโยบายในทางปฏิบัติเกี่ยวกับการบุกรุกแผ้วถางป่าตามที่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ คือ

1. ให้หน่วยราชการทุกหน่วยที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพื้นที่ป่าเป็นหลักปฏิบัติ ไม่ยินยอมให้ราษฎรเข้าไปบุกรุกป่าถือครองสิทธิในที่ดิน โดยผลการ นอกจากทางราชการจะได้จัดสรรให้
2. เจ้าหน้าที่จะต้องใช้มาตรการขั้นเด็ดขาดตาม พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 กับราษฎรที่ไม่ยอมย้ายออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติที่บุกรุกเข้าไปและศาลได้พิพากษาลงโทษและให้ออกจากพื้นที่ป่าแห่งนั้นแล้ว ถ้าหากราษฎร ไม่มีที่อยู่อาศัยหรือที่ทำกินให้ไปอยู่ร่วมกันที่ซึ่งทางรัฐบาลจัดไว้ให้
3. ป่าอุทยานแห่งชาติ เป็นป่าที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ มีสภาพป่าสมบูรณ์ มีทิวทัศน์สวยงาม เป็นต้นน้ำลำธาร เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ จึงควรรักษาสภาพป่าตามธรรมชาติเอาไว้ หากมีการบุกรุก แผ้วถางป่าหรือยึดถือครอบครอง ให้ดำเนินการจับกุมปราบปรามตามกฎหมายอย่างเด็ดขาดตาม พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504

4. การบูรณกรรมเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ให้เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจจับกุมปราบปรามตามกฎหมาย และให้มีอำนาจปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้ฝ่าฝืนหรือกระทำผิด ตาม พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ และ พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ⁵²

3 ก.ย. 2517 คณะรัฐมนตรีลงมติเห็นชอบตามความเห็นของคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงระบบการก่อสร้างสถานที่ราชการและถาวรวัตถุของประเทศซึ่งเสนอข้อพิจารณาเกี่ยวกับการประหยัดการใช้ไม้ในการก่อสร้างตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้เสนอไว้ก่อน คือ

- ให้ใช้เสาคอนกรีตอัดแรงขนาดยาวแทนการใช้ไม้เสาเข็มสำหรับการสร้างตึกตั้งแต่ 2 ชั้นขึ้นไป หรืออาคารไม้ตั้งแต่ 3 ชั้นขึ้นไป
- ไม้ค้ำยันให้กำหนดในสัญญาให้ใช้ไม้รูปพรรณทำไม้ค้ำยัน
- ไม้แบบ ให้อนุโลมใช้ไม้ไปก่อน⁵³

30 มิ.ย. 2524 “เร่งปลูกบ้านเพิ่มทางภาคอีสานและระงับการทำไม้ทุกประเภท”

พล.ท. ลักษณ์ สาลิกุปต์ แม่ทัพกองทัพภาคที่ 2 กล่าวว่า ป่าไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีไม่ถึง 20% ของพื้นที่ จึงเร่งให้มีการปลูกป่าทดแทนขึ้น โดยเร็วเกี่ยวกับการป้องกันการบุกรุกทำลายป่า ได้กำชับให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดระงับการทำไม้ทุกประเภท ยกเว้นโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง การเผาถ่านเพื่อเป็นเชื้อเพลิง และการทำไม้หมอนรถไฟ⁵⁴

25 พ.ย. 2524 “ระงับป่าไม้ไทยปัจจุบันอาการย่ำแย่”

นายอานัติ อาภาภิรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กล่าวว่า สภาพป่าไม้ไทยในปัจจุบันอยู่ในภาวะที่ย่ำแย่ ควรจะได้รับการพักผ่อน ทั้งควรมีระเบียบวินัยในการใช้ทรัพยากรแต่ยังพอมิแนวทางให้ป่าไม้มีสภาพกลับไปเหมือนเดิมได้ แต่เป็นเรื่องยาก トラบใดที่ไม่แก้ไขปัญหาสังคม และแสดงความคิดเห็นว่า นโยบายป่าที่ผ่านมา นักวิชาการมองแต่ในด้านเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยไม่มองในแง่สังคมและการเมือง ประกอบกันด้วย จึงทำให้นโยบายนี้ไม่สามารถใช้ได้ผลดี⁵⁵

24 ธ.ค. 2524 “อนุมัติเปิดอุทยานภูพานให้เอสโซ่สำรวจหาน้ำมัน บังคับห้ามฟัน – โค่น ไม้ใหญ่”

นายเถลิง ดำรงนาวาสวัสดิ์ ปลัดกระทรวงเกษตร เปิดเผยว่า คณะกรรมการอุทยานแห่งชาติได้ประชุมลงมติให้บริษัทเอสโซ่อุดรฯ ดำเนินการสำรวจในเขตอุทยานแห่งชาติภูพาน อ.พรรณานิคม จ.สกลนครแล้ว แต่มีข้อตกลงจะมีการโค่นล้มฟันต้นไม้ใหญ่แต่อย่างใด⁵⁶

ปัญหาเหมืองแร่

รัชกาลที่ 4

พ.ศ. 2394 พระสัตรีนุชิต หลวงนราสมบัติ พระภักดีนุชิต หลวงวิเสกสมบัติ หลวงวงษาธานี ขุนจ้านง กองกระวาน หลวงยกกระบัตรนอกราชการ เมืองมณฑลราชบุรี เข้าชื่อกันมีหนังสือถึงพระพิมลสงครามพระนครนายก แม่กองร่อนแร่ทอง ว่าได้มีการพบทองที่คลองหมากใหญ่ คลองลำพวง แขวงเมืองปัตบอง และได้มีปัญหาแย้งทองกัน และได้ร้องขอให้มีการสืบสวนพฤติกรรมการของพญาอภัยภูเบศ ซึ่งบังคับให้มีการปิด เรื่องการพบทอง¹

รัชกาลที่ 5

- อังกฤษขออนุญาตทำบ่อแร่และน้ำมันหลายราย แต่โดยมากจะถูกปฏิเสธเพราะรัฐบาลจะจัดการเอง²
- มี.ค. 2417 พระยาสุนทรานุรักษ์ผู้ช่วยเมืองสงขลา เป็นตัวแทนสัญญาทำแร่กับมิสเตอร์ มอริส ซึ่งเป็นตัวแทนของมิสเตอร์ยอนฟีเชอ์กัมปนิกระฉินา ทำเหมืองแร่ที่เมืองยะลาและเมืองรามัญ ซึ่งอยู่ใต้บังคับของเมืองสงขลา ในสัญญาอนุญาตให้ทำแร่นานานถึง 65 ปี และอนุญาตให้ทำไม้ป่าในแขวงเมืองยะลา รามัญมาสร้างเรือนโรงงานตามชอบใจ ไม่ต้องเสียภาษี แต่ห้ามเอาออกจากเมืองทั้งสองนั้น³
- พ.ศ. 2430 มีพระราชหัตถเลขา ถึงเจ้าพระยาพลเทพ ว่า การที่คนฝรั่งไปขอสัมปทานขุดแร่ในตรังกานู มากมาย ไม่ทรงทราบเลย ต่อไปนี้ใครจะขอสัมปทานต้องแจ้งลงมาที่กรุงเทพฯ⁴
- พ.ศ. 2443 ออกพระราชบัญญัติการทำเหมืองแร่ เนื้อหาประการหนึ่งคือ
- มาตรา 67 ข้อ 1 ห้ามไม่ให้ใช้น้ำล้างแร่ และเททิ้งสิ่งต่างๆลงในแม่น้ำ ลำน้ำ ซึ่งเป็นทางเรือ แพรและเป็นทางที่ใช้เพาะปลูกและบริโกล ถ้าทำผิดถูกปรับ 1,600 บาท
- ข้อ 2 ห้ามใช้น้ำล้างแร่ หรือเททิ้งสิ่งต่างๆให้ทับถมในที่ซึ่งยังมีแร่ ที่ทำการเพาะปลูก และถนนหนทางตลอดจนบ้านเรือน ถ้าทำผิดปรับ 1,600 บาท
- มาตรา 68 ในเขตเหมืองแร่ใด ถ้ามีแร่ หรือพรรณไม้ที่มีพิษ ต้องระวางไม้ให้แร่ และสิ่งมีพิษตกลงไปในน้ำซึ่งประชาชนใช้บริโภคและทำการเพาะปลูก อันจะทำให้พืชและคนเป็นอันตราย
- มาตรา 76 ข้อ 2 ในการขุดแร่ห้ามมิให้ขุดใกล้ถนน ทางน้ำ หรือบ้านเรือน ภายใน 20 วา⁵

รัชกาลที่ 6

8 พ.ย. 2458 – 28 ม.ค. 2469 พระสวัสด์เวียงไชย ขออนุญาตทำบ่อถ่านหินที่อำเภอพ่วงพรมคร ตำบลเคียนซา ระหว่างอำเภอพุดวงและอำเภอพระแสง การเรื่องนี้เจ้าพระยายมราชเป็นต้นคิด เนื่องจากตอนตรวจราชการทางใต้ที่อำเภอฉวาง พบถ่านศิลามาก พระสวัสด์เวียงไชยส่งไปตรวจที่บริษัทซิเมนต์ไทย พบว่าดีกว่าถ่านจีนญี่ปุ่นมาก จึงให้พระสวัสด์เวียงไชยทำหนังสือขออนุญาตเสีย เพื่อเป็นการกันฝรั่ง ส่วนจริงๆนั้น การทำนั้น เป็นงานใหญ่ และผลประโยชน์มาก รัฐบาลจะทำเอง การขอไปนั้นเป็นเพียงการกันฝรั่งเท่านั้น

ต่อมา 30 มี.ค. 2462 รัชกาลที่ 7 โปรดเกล้าฯให้ พระยาสุภมนย์วินิต ทำการตั้งบริษัทขึ้นอันเป็นบริษัทไทย ทำการขุดถ่านศิลา ตามที่ตรวจพบที่ ตำบลกระชุม อำเภอพะแสงและตำบลกระปาน อำเภอพุดวง(ปัจจุบันคืออำเภอ ท่าโรงช้าง จ.สุราษฎร์ธานี) การทำนี้ใช้ทุนจากพระคลังข้างที่⁶

7 ธ.ค. 2400 พระศรีทิพโกชน์และขุนไกร (สอน รตานนท์) ยื่นฎีกาต่อพระเจ้าอยู่หัวขอทำเหมืองแร่พลวง จังหวัดลำปาง รวมเป็นเนื้อที่ 315 ไร่ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการไม่ทรงอนุญาต เพราะเป็นที่อยู่ในเขตป่าไม้เขตรักษาซึ่งเจ้าบุญวาทย์วงศ์มานิตเช่าทำอยู่ ในฎีการะบุว่าในเวลาที่ถูกานั้น ในบริเวณบ่อแร่ที่จะทำ ผู้รับเช่าทำป่าไม้ได้ตัดฟันซีกลากไม้สักไปนานแล้ว เหลือแต่ไม้เล็กและใหญ่ที่ใช้การไม่ได้อยู่ประมาณ 100 ต้น⁷

พ.ศ. 2461 ออก พ.ร.บ. เหมืองแร่ มีสาระสำคัญดังนี้ ม.59 “อำเภอที่จะปกครองรักษาทางน้ำสำหรับใช้เรือแพกั๊กสำหรับทำเหมืองแร่และการซึ่งเป็นประโยชน์อย่างอื่นก็ดี ทั้งนี้อยู่ในอำนาจรัฐบาล จะจัดการ ได้ตามเห็นสมควรไม่ยกอำนาจนี้ให้แก่ผู้หนึ่งผู้ใด” และ ม. 73 “ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดขุดหาแร่ในที่ใกล้ถนน ใกล้ทางน้ำ ตึกรามบ้านช่อง และใกล้บ่อมคายหรือที่פקการทหารบก ทหารเรือเว้นไว้ แต่จะได้รับอนุญาตพิเศษจากกรมราชโลหกิจ⁸

5 ก.ค. 2463 ร.อ. หลวงวิเศษรณยุทธ สังกัดกระทรวงกลาโหมกับพวกราษฎรจังหวัดสุราษฎร์ธานี รวม 234 คน ทูลเกล้าถวายฎีกา ต่อพระเจ้าอยู่หัว เรื่องการขอทำเหมืองแร่ในท้องที่อำเภอบ้านนา จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นเวลา 2 ปี แล้วแต่ยังไม่มีการตอบจากรัฐบาล จึงยื่นฎีกาเสนอทางกระทรวงเกษตราธิการโดยพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้มีหนังสือแจ้งไปยังราชเลขาธิการว่า ที่ๆ หลวงวิเศษรณยุทธกับพวกขอทำเหมืองแล้วมูลดินมูลทรายอาจจะไหลลงแม่น้ำตาปี ทำให้แม่น้ำเสียได้⁹

11 ๕.ค. 2467 – 4 ม.ค. 2474 บริษัททุ่งคาสาเทอร์ทินเทรดดิ้ง กำปะนี โนไลเอบิลิตีของออสเตรเลีย ได้ขอ อนุญาตขุดแร่ใน อ่าวตำบลนอง อำเภอทุ่งคา ภูเก็ต เนื้อที่ 2,400 ไร่ ได้ขอต่อสัญญาที่จะ หมดในปี 2474 ออกไปอีก 25 ปี โดยมีเงื่อนไข คือ

1. บรรดาหินก้อนน้ำทะเลของเหมืองพระพิสัยฯ (เหมืองเก่า) บริษัทจะรื้อหรือเอามูลดิน ทรายมาถมไม่ได้
2. ไม่ขัดขวางกีดกันการจับสัตว์น้ำซึ่งราษฎรได้ทำอยู่แล้ว ในบริเวณอาณาเขตที่ได้รับ อนุญาตให้ทำแร่
3. บริษัทต้องไม่ทำการกีดขวางต่อเรือที่ผ่านไปมาในอาณาเขตของเหมืองแร่
4. บรรดาเรือขุดที่ชำรุด ต้องจัดการรื้อทำลาย หรือย้ายไปมิให้กีดขวางการเดินเรือ ถ้า บริษัทไม่ยอมทำตามสัญญาจะต้องชดใช้ค่าเสียหายอันจะเกิดขึ้น¹⁰

28 พ.ค. 2468 กระทรวงเกษตรราธิการ กราบทูลเรื่อง นายจันเจงเค่ ชาตจีนฮกเกี้ยนในบังคับญี่ปุ่น ขอ ประทานบัตรทำเหมืองแร่ดีบุก ในที่ลานแร่ ตำบลน้ำพราย อำเภอเขาขาว จังหวัดตรัง เป็น เนื้อที่ 289 ไร่ เศษ สมุหเทศาภิบาลได้สำรวจแล้วพบว่า ที่รอบประทานบัตรรายนี้ ทับลำห้วย ควบตองตอนหนึ่ง ซึ่งเป็นทางน้ำเล็กๆ ซึ่งชาวบ้านทางใต้ที่ดินแปลงนี้ใช้ทำการเพาะปลูก และเป็นทางส่งน้ำไปสู่คลองแม่น้ำหลวง จึงเข้าขอห้ามตาม พ.ร.บ. การทำเหมืองแร่ พ.ศ. 2461 ม. 73(1) แต่ผู้ขอสัมปทาน ให้สัญญาว่าจะเปิดทำเหมืองแบบเหมืองหาบ และเหมือง ปล่อย ถ่านมูลดินทรายลงในขุมเหมืองที่ขุดเอาแร่ขึ้นแล้ว และรับรองจะทำทอนบกั้นมูลดิน ทรายมิให้รั่วไหลออกนอกเขตเกินกว่า 800 เกรอน ต่อ 1 แกลลอน และสัญญาว่าจะถมปล่อย ที่ขุดเอาแร่ขึ้นแล้วด้วยวัตถุแข็ง เช่น หิน ทราย ดิน ฯลฯ ให้เสร็จภายใน 30 วัน และจะระวัง รักษาทางน้ำให้ดีเสมอ โดยจะเว้นระยะขุมเหมืองให้ห่างจากทางน้ำไม่น้อยกว่า 10 วา ขุดลึก ไม่เกิน 4 วา 3 ศอก กระทรวงเกษตรมีความเห็นว่าอนุญาต¹¹

รัชกาลที่ 7

พ.ย. 2468 พระรัฐกิจวิจารณ์ ขอทำเหมืองแร่ดีบุกในที่ลานแร่ ต.นางาร อ.บ้านนา จ.สุราษฎร์ธานี ซึ่งเขต ทำเหมืองทับห้วยคออันเป็นทางส่งน้ำไปสู่คลองปราบแล้วลงแม่น้ำตาปี แต่ผู้ขอก็มีวิธีแก้ คือ จะขุดลำน้ำสายใหม่ให้แทน¹²

13 ก.พ. 2470 รายงานเสนาบดีสภา กระทรวงเกษตรฯ เสนอให้สงวนบ่อถ่านบ้านดอนและแขวงเมือง กระบี่ รวมทั้งที่แม่เกาะด้วย โดยรัฐบาลจะทำเอง¹⁵

- มี.ค. 2470 พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้หลวงประจักษ์ภักดีการ ชาตินจีนแต่จิวบังคับสยาม อายุ 54 ปี ทำเหมืองแร่ดีบุก ที่ลานแร่ ต.นางาร อ.บ้านนา สุราษฎร์ธานี เนื้อที่ 290 ไร่ 2 งาน 3 ตารางวา แต่การทำแร่นี้จะทับลำห้วยนอน 1 ตอน ห้วยอันนี้ไม่ใช่เพาะปลูกแต่เป็นทางส่งน้ำลงแม่น้ำตาปี แต่ทางผู้ขออนุญาตจะขุดลำน้ำสายใหม่ให้แทน และแม่น้ำไหลในทางน้ำสายใหม่ แล้วจึงจะปิดทางเก่าทำแร่¹⁶
- เม.ย. 2471 หลวงประจักษ์ภักดีการ ขอทำแร่ดีบุกในลานแร่ ต.ป่าร่อน อ.กาญจนดิษฐ์ สุราษฎร์ธานี เนื้อที่ 264 ไร่ 2 งาน 45 ตารางวา และเกิดกรณีวางเขตทับห้วยมอญ และแพรกห้วยคุด อันเป็นทางส่งน้ำไปสู่คลองพระ แต่ผู้ขอก็ตกลงจะแก้ปัญหามือเหมือนกรณีแรก¹⁷
- เม.ย. 2472 หลวงประจักษ์ภักดีการ ขอทำลานแร่ดีบุก โดยขยายเขตออกไปเป็น 180 ไร่ 1 งาน 85 ตารางวา ใน ต.ลำพูน อ.บ้านนา สุราษฎร์ธานี แต่เขตวางทับห้วยหมากและห้วยช้างแทง อันเป็นทางส่งน้ำสู่ห้วยคลองทวด ผู้ขอก็ตกลงจะแก้ปัญหามือเหมือนที่กล่าวมาข้างต้น¹⁸
- 10 ธ.ค. 2472 เจ้าพระยามหิธร กราบทูลเจ้าฟ้านครสวรรค์ว่า ควรจะมี พ.ร.บ. ป้องกันกันอันตรายอันจะเกิดแก่คนงาน ทั้งนี้เพราะ เมื่อวันที่ 6 เดือนนี้หม้อกลบเสีย ในเรือขุดแร่ของบริษัทระนองคอนโซลิตินทิล ซึ่งทำการขุดแร่ที่ ต.ท่าเมือง ระนอง ระเบิด คนงานตาย 1 บาดเจ็บ 4 เจ้าพระยามหิธรเห็นว่าเป็นความเลินเล่อของผู้จ้าง ควรจะออก พ.ร.บ.¹⁹
- ส.ค. 2473 เกษตรขอบรมราชานุญาตเรียกเงินพิเศษในการทำเหมืองแร่ ทับทางน้ำในที่ซึ่งได้ออกประทานบัตรให้บริษัทสตูปูโล มีสาระ คือ
- เงินพิเศษนี้เป็นเงินที่ผู้รับประทานบัตรต้องให้แก่รัฐบาล เพราะเหตุเหมืองแร่ที่รับประทานบัตรได้ทับคลอง ซึ่งเป็นการต้องห้ามตาม พ.ร.บ. การคิดเงินพิเศษนี้จะคิดตามความยาวของคลอง เส้นละ 235 บาท²⁰
- พ.ศ. 2474 ออก พ.ร.บ. การทำเหมืองแร่แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2474 และ พ.ร.บ. จำกัดแร่ดีบุก พ.ศ. 2474²¹
- พ.ศ. 2477 กระทั่งถามของนายสง่า สายศิลป์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดยะลา ถามว่า ราษฎรจำนวนมากใน ต. ลำพญา ต.ลำใหม่ ต.พร่อน ต.ท่าสาย อ.สะเตง จ.ยะลา ได้รับความเดือดร้อน เรื่องที่บริษัทฝรั่งทำเหมืองแร่ดีบุก ชื่อ บัตตานี กอลโซร์ ซึ่งตั้งทำงานขุดหาแร่อยู่ที่ ต.ลำพญา โดยใช้เรือขุดแทนคนงาน การขุดหาแร่นี้ทำให้น้ำลำน้ำไหลมามูลดินทรายลงไปทับถมในคันนาของราษฎรที่อยู่ตอนใต้เหมือง ทำให้การทำงานไม่ได้ผล เพราะบริษัทไม่ได้ทำทามบ่อกันเพื่อป้องกันมูลดินทรายได้เพียงพอ

รัฐบาลตอบว่า ก่อนที่รัฐบาลจะออกประทานบัตรให้บริษัทเหมืองแร่รายนี้ ได้ให้บริษัททำสัญญารับรองเรื่องการทำแร่ และถ่ายมูลดินทรายโดยมีแผนผังตั้งทำนบ เพื่อกันมิให้เกิดความเสียหายแก่การเพาะปลูก ในเรื่องความเสียหายที่เกิดขึ้น รัฐบาลก็ได้ดำเนินการสืบสวนต่อไป ถ้ามีการกระทำที่ผิดกฎหมาย รัฐบาลจะได้ดำเนินการตามที่เห็นสมควรต่อไป²²

23 มี.ค. 2477 หลวงวัฒนคดี ผู้แทนราษฎร จ.พังงา ตั้งกระทู้ถามรัฐบาลว่า การทำเหมืองแร่กว้างๆ ที่ใช้ขุดด้วยเรือ และเหมืองใหญ่ เหมืองสูบ ทำให้แม่น้ำลำคลองเสียหายเกือบจะใช้การไม่ได้ เมื่อเรือขุดและเจ้าของเหมืองขุดเอาแร่แล้ว ได้เอาหินลูกกะสะมาไว้ข้างบน ทำให้ทำการเพาะปลูกไม่ได้ การทำเหมืองแร่ เจ้าของเหมืองหรือบริษัทเจ้าของเรือขุดมีสัญญาไว้กับกรมที่ดินและโลหกิจว่า จะไม่ทำให้แม่น้ำลำคลองและพื้นที่เสียหายเพราะเป็นที่ราบพอจะปลูกพืชได้เป็นที่ๆ มีแน่ ถ้ารัฐบาลควบคุมให้ดีแล้ว ที่ดินยอมเสียหายมากจะไม่มีที่ดินทำกสิกรรม ส่วนตามแม่น้ำลำคลองซึ่งเรือขุดได้ขุดเอาแร่ไปแล้ว เกือบจะใช้ดินเรือไม่ได้ ที่เคยใช้เรือใหญ่ก็ต้องใช้เรือเล็กแทน ถ้าในฤดูแล้งแล้วในบางแห่งใช้ไม่ได้เลย

พ.ร.ด. พระยาศรยุทธเสณี ร.น. รมว. กระทรวงเศรษฐการตอบว่า การอุตสาหกรรมเหมืองแร่มีอยู่เฉพาะทางบักซ์ได้ และทำมาแต่โบราณกาลแล้ว ท้องที่แถบนั้นไม่เป็นทำเลเหมาะสำหรับการเพาะปลูก เช่น ในมณฑลภูเก็ต ก่อนใช้ พ.ร.บ. การทำเหมืองแร่ไม่มีการบังคับให้ทำทำนบป้องกันมูลทราย ทำให้มูลดินทรายไหลลงสู่แม่น้ำลำคลองก่อให้เกิดการตื้นเขิน และแม่น้ำลำคลองก็ตื้นเขินตามธรรมชาติด้วย เมื่อมี พ.ร.บ. การว่าเหมืองแร่ขึ้น ได้มีการทำทำนบป้องกันมูลดินทราย และมีบทลงโทษไว้ด้วยทำให้ต่อมา การตื้นเขินของแม่น้ำลำคลองบรรเทาลง ในการอนุญาตประทานบัตรให้ทำเหมืองแร่ รัฐบาลย่อมพิจารณาว่าประโยชน์ในการทำเหมืองแร่มีมากกว่าที่ได้จากการเพาะปลูก กระนั้นก็ยังกำหนดให้ผู้ขอประทานบัตรรถขุดเหมืองที่ขุดเอาแร่ขึ้นและเกลี่ยพื้นที่ให้เรียบร้อย เพื่อให้ทำการเพาะปลูกได้ในสภาพภาคหน้า และในการอนุญาตทำเหมืองก็ได้ให้ผู้ขอประทานบัตรวางเงินประกันไว้สำหรับการเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับแม่น้ำลำคลองเป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากการรับผิดชอบของอาญาถ้าเป็นการทำเหมืองในแม่น้ำลำคลองก็กำหนดให้ผู้ถือประทานบัตรทำแม่น้ำลำคลองตอนที่ขุดเอาแร่ขึ้นแล้วให้คืนสู่สภาพเดิมด้วย แต่โดยมากแม่น้ำลำคลองที่อนุญาตให้ทำเหมืองแร่ได้ตื้นเขินมาเสียก่อนอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามก็ดีรัฐบาลจะได้ระมัดระวังมิให้เกิดความเสียหายแก่แม่น้ำลำคลองจนตื้นเขินเกินการ²³

รัชกาลที่ 8

2 ก.พ. 2478 ขุนวรสาศินครุณกิจ ผู้แทนราษฎร จ.สุราษฎร์ธานีตั้งกระทู้ถามว่าการทำนาใน ต.ท่าชี อ.บ้านนา จ.สุราษฎร์ฯ ได้รับความเดือดร้อนมากขึ้นทุกปี เพราะน้ำซึ่งปล่อยจากเหมืองกว้างๆ ริมคลองฉวางพาดินและทรายถมเนื้อที่นา ทำลายต้นข้าว ชาวนาได้รับผลผลิตเพียง 50% เท่านั้น หลวงนาถนิตธาตารมช. การทรวงเกษตรราธิการตอบรับว่า รัฐบาลมักระวังเรื่องนี้อยู่เสมอ ไม่ยอมให้ผู้ทำเหมืองแร่ปล่อยให้น้ำขุ่นข้นมีมูลดินเกินไปกว่าที่กำหนดไว้ในกฎหมายในลำคลอง เฉพาะที่ ต.ท่าชีนี้ได้มีการสอบสวนแล้ว ไม่พบว่าผู้ทำเหมืองแร่ได้ปล่อยน้ำขุ่นข้นซึ่งมีมูลดินทรายลงทับถมที่นาทำลายต้นข้าวแต่อย่างใด เพราะปรากฏว่าน้ำในคลองตอนบนที่มีการทำเหมืองแร่มีโคลนตมเจือปนอยู่น้อยกว่าตอนปลายน้ำที่ไม่มีการทำเหมืองแร่ เนื่องจากที่ดินในตอนปลายคลองต่ำ มีน้ำขังอยู่เสมอ การคมนาคมบางแห่งต้องเดินไปตามตลิ่ง และบางแห่งตลิ่งคลองพังเมื่อฝนตก โคลนตมเหล่านี้ก็ไหลไปตามรอยกระปือ²⁴

5.6.3 ปัญหาการสงวนพันธุ์สัตว์

รัชกาลที่ 5

พ.ศ. 2434 – 2444 กรมสรรพากรได้สังเกต พบว่า การใช้เครื่องมือที่มีได้จำกัดขนาดยังผลให้ปลาน้ำจืดน้อยลงกว่าเดิมมาก และจากรายงานกรมศุลกากรชี้ว่า ปลาที่ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศมีจำนวนน้อยลงมากเช่นกัน¹

พ.ศ. 2541 ก่อน ร.ศ. 117 ราษฎรไม่สามารถเข้าจับปลาในที่ต่างๆ ได้เพราะมีอากรค่าน้ำ ซึ่งมีนายอากรรับผูกขาดจับสัตว์น้ำ แต่จำนวนปลาก็ไม่เคยลดน้อยลง พอมาใน ร.ศ. 117 ซึ่งเป็นปีแรกที่รัฐบาลผ่อนผัน โอกาสให้ราษฎรมีสิทธิได้จับปลา โคนต้องขออนุญาตใช้เครื่องมือจับปลาต่อกรมการอำเภอ จึงทำให้ประเพณีที่นายอากรรับผูกขาดทั่วทั้งเมืองเปลี่ยนไป²

พ.ศ. 2448 มีกฎเสนาบดีกำหนดที่ผูกขาด ที่อนุญาตและที่สาธารณะประโยชน์ ในการจับสัตว์น้ำ³

พ.ศ. 2452 กรมสรรพากรนอกออกตรวจการจับสัตว์น้ำทุกๆมณฑลตั้งแต่ ร.ศ. 126 พบว่า คนจับปลาที่วิมากขึ้นทุกหนทุกแห่ง แต่ปลาน้อยลง ทั้งนี้เพราะ

1. จังหวัดที่ผูกขาดมีปลาอยู่เท่าใด นายอากรจะใช้เครื่องมือใหญ่โตจับเสียหมด
2. จังหวัดที่อนุญาตให้ราษฎรใช้เครื่องมือใหญ่ เช่น อวน และเผือก ปรากฏว่าปลาถูกจับสิ้น

3. นอกจากขยายเครื่องมือให้มีขนาดใหญ่ขึ้นแล้ว ยังมีการระดมคนมากมายมาช่วยกันจับ
4. ป่อ หนอง บึง ลำรางใหญ่ เมื่อตื่นเงิน เช่นที่ ต.ผักไห่และตาลาน อยุธยา ราษฎรก็จะถือโอกาสขยายเขตทำนารุกกลงไปในหนอง
5. การใช้เรือกลไฟมีมาก และการทำทางรถไฟ⁴

รัชกาลที่ 6

- 25 ก.พ. 2456 มีพระบรมราชานุญาตให้ประกาศให้ พ.ร.บ. อากรค่าน้ำ ศก 120 โดยให้กำหนดที่หวงห้ามจับสัตว์น้ำ คือ บริเวณพระอารามหรือที่ติดกับเขตพระอาราม หรือที่ซึ่งเหมาะแก่การรักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำ เช่น ท้องคุ้ง หรือ วัง หรือที่หนองคลอง บึง บาง เป็นต้น และให้สมุหเทศาภิบาลเป็นผู้กำหนดเขตนั้นๆ และมีอำนาจที่จะกำหนดท้องที่ใดควรใช้ขนาดตาอวน และระยะช่องเครื่องมือเท่าใด นอกจากนั้นยังห้ามวิดน้ำในที่จับสัตว์น้ำ เว้นแต่บ่อปลาหรือในที่ที่ได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานแล้ว นอกจากนี้ยังทรงให้ประกาศใช้กฎเสนาบดีที่แก้ไขเพิ่มเติมในเรื่องอัตราค่าเครื่องมือจับปลา รวมทั้งห้ามการใช้ระเบิดทำอันตรายแก่ปลาด้วย⁵
- พ.ศ. 2460 เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กราบบังคมทูลเรื่อง พ.ร.บ. อากรค่าน้ำมัน พ.ศ. 2444 ว่า ได้ประกาศใช้ในมณฑลและจังหวัดต่างๆ แต่มีบางแห่งงดเว้นไม่ได้ประกาศใช้ จึงเห็นว่ถึงเวลาแล้วที่ควรจะประกาศใช้ทั่วราชอาณาจักร เพราะ พ.ร.บ. นี้ นอกจากจะมีผลในทางเก็บภาษีอากรแล้ว ยังเป็น พ.ร.บ. ที่มุ่งในการรักษาพืชพรรณสัตว์น้ำ มิให้มีอันตรายหรือสูญพันธุ์ไป ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาต⁶
- ม.ค. 2464 สมุหเทศาภิบาลมณฑลปราจีน มีหนังสือถึงเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย รายงานการไต่สวนฎีกา ของนายแปลก กับพวกราษฎรจังหวัดปราจีนรวม 32 ราย ซึ่งร้องทุกข์เรื่อง เจ้าพนักงานหวงห้ามจับสัตว์น้ำในมณฑลได้ความว่า กคลองที่มีน้ำนิ่งในฤดูน้ำแดงจะมี พ.ร.บ. และกฎเสนาบดี ประกาศห้ามจับสัตว์น้ำ ทั้งนี้เพื่อให้ปลาอาศัยไปรักษาพืชพันธุ์ มีกำหนด 3 เดือน นับแต่วันที่ 1 มิ.ย. – 31 ส.ค. โดยบังคับห้ามการใช้เครื่องมือบางอย่างกระทำการจับสัตว์น้ำ ดังนั้นฎีกาดังกล่าวจึงมีอันยกเลิกไป⁷

ก.ย. 2464 มีประกาศกระแสพระบรมราชโองการจัดป็นหน้าที่ราชการระหว่างกระทรวงพระคลังมหาสมบัติกับกระทรวงเกษตรธิการ ในเรื่องเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ โดยให้กระทรวงเกษตรมีหน้าที่ดังนี้

1. เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
2. ดูแลรักษาสัตว์น้ำในที่สุดซึ่งเป็นที่เลี้ยงรักษาพืชพันธุ์แห่งสัตว์น้ำ
3. แนะนำการกำหนดฤดูในการงัดจับสัตว์น้ำ กำหนดตาขนาดของเครื่องมือห้ามการใช้เครื่องมือบางอย่าง ห้ามการทำอันตราย

สำหรับกระทรวงพระคลังมีหน้าที่ดังนี้

1. ปกครองที่จับสัตว์น้ำ
2. ในกิจการที่ซึ่งเกี่ยวแก่การเกิดผลแห่งเงินอากรในการจับสัตว์น้ำ
3. เก็บเงินอากรค่าน้ำ

และในการนี้กระทรวงเกษตร โดยกรมรักษาสัตว์น้ำ ได้จ้าง ดร.ฮิว สมิท มาจัดการสำรวจและหาทางบำรุงพันธุ์ปลา ซึ่งได้ให้คำแนะนำมา 2 ประการคือ

1. กักน้ำในบึงให้มีระดับพอสมควร เพื่อปลาจะได้อยู่ทั้งปี ทำลายผักหญ้าบางชนิดที่เป็นอุปสรรคต่อการขยายพันธุ์ปลา
2. เลิกวิธีให้อาหารคนตัดตอนในบริเวณบึงเสีย คงให้อาหารเฉพาะคนที่อยู่ในท้องที่นั้น โดยจำกัดเครื่องมือบางชนิด⁸

9 พ.ค. 2467 ประกาศกฎหมายว่าด้วยการห้ามมิให้จับและอันตรายเต่ากระฮานในทะเลสาบเขตแขวงมณฑลนครศรีธรรมราช เพื่อเป็นการรักษาพืชพันธุ์ ทั้งนี้เพราะอุปราชมณฑลปักยได้ ได้พบเห็นว่าเต่ากระฮานเป็นเต่าที่แปลกประหลาด ไม่มีในที่อื่น แต่ปรากฏว่ามีผู้จับเต่าเป็นอาหารเสียมมาก ทำให้เต่าชนิดนี้มีน้อยลง จึงเกรงว่าจะสูญพันธุ์⁹

19 ก.ย. 2467 น.ส.พ. สยามราษฎร์ ลงเรื่องนาย อี จี เซ ชนชาติญี่ปุ่นขออาญาบัตร จับปลาทางชายทะเลมณฑลภูเก็ต โดยใช้วนขนาดใหญ่กับเรือยนต์เป็นพาหนะ สมุหเทศาภิบาลมณฑลก็อนุญาตให้ทำแล้วตั้ง 2 เดือน จึงรายงานมามหาดไทย เพื่ออยากทราบว่ามีผิดกับการปกครองระบบราชการหรือไม่¹⁰

รัชกาลที่ 7

23 มี.ค. 2468 ตั้งแผนกบำรุงรักษาพันธุ์ปลาเป็นครั้งแรก ในกระทรวงเกษตร¹¹

- 18 – 26 ก.พ. 2469 กระทรวงเกษตรกราบบังคมทูลรายงานกิจการกรมรักษาสัตว์น้ำ ซึ่งได้ดำเนินการที่บึงบอระเพ็ด จ.นครสวรรค์¹²
- 17 มิ.ย. 2471 นายปาน ได้เสนอความเห็น ว่า ปลา น้ำจืด อ.ผักไห่ และ อ.เสนา จ.อยุธยา กำลังจะสูญพันธุ์ เนื่องจากการจับปลาใช้วิธีผูกขาดตัดตอน ดังนั้นคนประมงจึงได้ใช้วิธีการปิดปากคลองปากช่องน้ำไหล แล้วใช้อวนตาถี่มาก ทำให้ปลาตัวเล็กตัวน้อยติดอวนด้วย ทางที่ดีที่สุดคือควรแก้ไขเรื่องอวน ขอร้องชาวประมงปล่อยปลาตัวเล็ก และน่าจะออกเป็น พ.ร.บ.¹³
- 19 มิ.ย. 2471 มีข่าวว่านับตั้งแต่เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ได้ประชุมกันและออกกฎเสนาบดีในเดือน กันยายน 2470 โดยห้ามมิให้ผู้ใดใช้เครื่องมืออวนต่างๆ ยอ ชันช่อ ช้อน ช้าง กล้า เครื่องงักกันทุกชนิด กระทำการจับสัตว์น้ำในคลองต่างๆ ในเขต จ.สมุทรปราการ มีนบุรี ฉะเชิงเทรา แต่ต่อมาออกกฎเสนาบดี ราษฎรบางตำบลในเขตที่ห้ามได้มาร้องเรียน เนื่องจากการกระทำทำให้ขาดอาชีพไปทำให้ยากจนขัดสนยิ่งขึ้น และให้เหตุผลอีกว่า การกระทำนั้นไม่เป็นผล เพราะปลาสามารถออกจากคลองนี้ไปคลองนั้นได้ คลองนี้ไม่ทำคลองอื่นก็ทำ¹⁴
- 11 ส.ค. 2471 กระทรวงเกษตร กระทรวงพาณิชย์และการคมนาคม และกระทรวงมหาดไทยได้ประชุมเรื่องการสงวนสัตว์ป่า โดยที่ประชุมตกลงให้โอนหน้าที่จากกระทรวงมหาดไทยมาไว้ที่กระทรวงเกษตร การสงวนพันธุ์สัตว์ป่านี้จะรวมถึงช้างด้วย และในเวลาต่อไปจะออกเป็น พ.ร.บ. สงวนพันธุ์สัตว์ป่า¹⁵
- 30 ส.ค. 2471 กระทรวงมหาดไทยเสนอร่าง พ.ร.บ. สงวนพันธุ์สัตว์ป่า กับร่าง พ.ร.บ. สงวนพันธุ์สัตว์ป่า พ.ศ. 2471¹⁶
- ส.ค. 2472 ประกาศใช้ พ.ร.บ. อากรค่าน้ำมันเพิ่มเติม ในมาตรา 13 ว่า “ให้เสนาบดีมีอำนาจที่จะห้ามไม่ให้ใช้เครื่องมืออย่างหนึ่งอย่างใด ในที่แห่งหนึ่งแห่งใด ความเดิมดังกล่าวนี้ยังไม่ชัดเจนและไม่ได้มีผลให้มีการสงวนรักษาพันธุ์สัตว์น้ำต่างๆ ได้ ดังนั้นจึงขอแก้ไขความในมาตรา 13 ใหม่เป็น “ให้เสนาบดีพระคลังมหาสมบัติมีอำนาจที่จะห้ามการจับ (โดยจะเป็นการจับด้วยมือเปล่าหรือใช้เครื่องมือใดๆ) และการทำอันตรายสัตว์น้ำบางประเภทหรือทุกประเภทในที่ใดๆ) และการทำอันตรายสัตว์น้ำบางประเภท หรือทุกประเภทในที่ใด โดยกำหนดฤดูหรือไม่กำหนดฤดู”¹⁷
- 7 พ.ค. 2472 หัวหน้านักวิทยาศาสตร์ในทางศึกษาพืชพันธุ์น้ำของเรือ “กานา” ประเทศเดนมาร์ก ได้ให้กระทรวงการเกษตรจัดเจ้าหน้าที่ไปดูแลและศึกษาการจับปลาในอ่าวสยามร่วมกับนักวิทยาศาสตร์ของเดนมาร์กด้วย กระทรวงเกษตรได้ให้ หลวงจุลชีพพิชชาธร ผู้ช่วยกรม

รักษาสัตว์น้ำ เป็นผู้ร่วมไปด้วย ในครั้งนี้ได้ไปศึกษาถึง นาตริง และคิโคไวนา ในเขต ฝรั่งเศส¹⁸

22 พ.ค. 2472 ประกาศยกเลิกกฎหมายห้ามการจับและทำอันตรายเต่ากระอาณ พ.ศ. 2467 โดยเปลี่ยนประกาศใหม่ให้ครอบคลุมถึงเต่าทะเลชนิดต่างๆ ซึ่งรวมถึงเต่ากระอาณด้วย¹⁹

รัชกาลที่ 8

27 พ.ค. 2479 กระทรวงเกษตรกำหนดให้หนองกรก ต.ม่วงกืด อ.เมือง น้ำครกป่าสัก ผาจ้อม ต.ตาลชุม น้ำกรกว่า ค.ซึ้ง อ.บุญอัน จ.น่าน เป็นเขตห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูน้ำแดง และฤดูสัตว์น้ำวางไข่ เลี้ยงลูกและมีคำสั่งห้ามมิให้ประชาชน บุกรุกเข้าไปเพาะปลูกในที่จับสัตว์น้ำต่างๆ ทุกประเภท เพื่อมิให้ที่จับสัตว์น้ำเหล่านั้นเสียสภาพ²⁰

พ.ศ. 2481 กระทู้ถามของนายอำเภอไพ อิศรางกูร ณ อยุธยา ผู้แทน จ.สิงห์บุรีดังนี้

1. นอกจากบึงบอระเพ็ด จ.นครสวรรค์ ซึ่งรัฐบาลหวงห้ามไว้เป็นที่เพาะพันธุ์ปลาแห่งหนึ่งแล้ว รัฐบาลจะขยายที่เพาะพันธุ์ปลาให้เจริญขึ้นต่อไปอย่างไร
2. รัฐบาลมีการป้องกันเพื่อสงวนพันธุ์ปลาตามแม่น้ำลำคลองทั่วไปอย่างไร รัฐบาลตอบว่า ทางกรมจะดำริบำรุงหนองบึงอื่นๆอีก เช่น กว้านพะเยา จ.เชียงราย หนองหาร จ.สกลนคร หนองหาร จ.อุดรธานี และหนองอื่นๆ ที่มีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 400 ไร่ สำหรับนโยบายสงวนพันธุ์ปลาโดยทั่วไปนั้น ขณะนี้กำลังดำเนินการอยู่แล้ว เป็นต้นว่า กำหนดที่หวงห้ามจับสัตว์น้ำ กำหนดฤดูกาลจับสัตว์น้ำ กำหนดขนาดช่องตาของเครื่องมือจับสัตว์น้ำ เป็นต้น²¹

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุป

ปัญหาสภาวะแวดล้อมในสมัยรัตนโกสินทร์มีวิวัฒนาการอันยาวนานมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และมีความสัมพันธ์กับสภาพการณ์โดยทั่วไปทางสิ่งแวดล้อมในแต่ละช่วงสมัย ทั้งทางกายภาพ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยที่ลักษณะและปริมาณของปัญหามีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัดเป็น 2 ช่วง คือช่วงสมัยก่อนกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว และหลังสมัยกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว ในช่วงสมัยก่อนกรุงเทพฯเป็นเมืองโตเดี่ยว จะเห็นวิวัฒนาการของปัญหาแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ สมัยก่อนการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง และหลังสมัยการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง โดยที่ในช่วงแรก ปัญหาจะเป็นสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ปัญหาเกี่ยวกับน้ำและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ อันเนื่องมาจากลักษณะทางกายภาพของกรุงเทพมหานครซึ่งได้ปรากฏมีความสนใจเป็นอย่างมากต่อปัญหา และมีการพัฒนาทางด้านเทคนิควิธีในการตรวจสอบและติดตามปัญหา ในช่วงต่อมา ปัญหาเริ่มทวีปริมาณอันเนื่องมาจากการขยายตัวของกรุงเทพมหานครและการเพิ่มขึ้นของประชากร ปัจจัยที่กำหนดรูปแบบการขยายตัวของกรุงเทพฯได้แก่การขยายตัวของเมืองไปตามแนวสองฝั่งคลองในตอนแรก และการขยายตัวไปตามแนวถนนในตอนต่อมา ได้มีส่วนสัมพันธ์กับการเกิดปัญหาสภาวะแวดล้อมในช่วงดังกล่าว ดังนั้นในการจัดกลุ่มปัญหา จึงได้นำเสนอปัญหาเกี่ยวกับแม่น้ำลำคลอง ปัญหาเกี่ยวกับถนน ปัญหาสภาวะแวดล้อมทางสังคม และปัญหาการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ และที่สำคัญซึ่งถือเป็นปัญหาเอกลักษณ์ของกรุงเทพฯ ได้แก่ ปัญหาความสกปรกและขยะมูลฝอย ในช่วงสมัยกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว ปัญหาจะได้แก่ปัญหาเกี่ยวกับการขยายตัวของเมือง ซึ่งพบว่าปัญหาสารพิษอันเกิดจากกิจการอุตสาหกรรมได้เป็นปัญหาสภาวะแวดล้อมประเภทใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้น นอกจากนั้น ปัญหาอื่นๆที่เคยมีมาแต่ในอดีต ก็มีได้มีปัญหาใดที่สิ้นสุดลง ในทางตรงกันข้ามกลับทวีบทบาทจนทำให้สภาวะแวดล้อมในปัจจุบันอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมและซับซ้อนจนยากแก่การแก้ไข

รัฐได้มีแนวความคิดและการใช้มาตรการต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาสภาวะแวดล้อมตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาตรการทางกฎหมาย มีประกาศ พระราชบัญญัติต่างๆมากมาย ทั้งต่อปัญหาขนาดใหญ่ และปัญหาเล็กๆทั่วไป แต่ก็ปรากฏว่า คุณภาพของประชากรเป็นปัจจัยชี้ขาด ทำให้มาตรการเหล่านั้นไม่อาจประสบความสำเร็จในการแก้ไข นอกจากนั้นประสิทธิภาพขององค์กรของรัฐ ความไม่ประสานงานกันระหว่างองค์กร ตลอดจนการตัดสินใจที่ผิดพลาดในการจัดการกับปัญหาสภาวะแวดล้อมของรัฐได้มีส่วนอันสำคัญต่อความล้มเหลวดังกล่าว และยังได้ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาอื่นเป็นลูกโซ่จนยากแก่การแก้ไข ตัวอย่างเช่น จากการแก้ปัญหาลองสกปรกและขยะมูลฝอยด้วยวิธีการถมคลอง เป็นต้น

วิวัฒนาการของปัญหาสภาวะแวดล้อมต่างๆที่ได้ศึกษา คงจะทำให้เราเข้าใจที่มาและสาเหตุของปัญหาสภาวะแวดล้อมในปัจจุบันได้ชัดเจนขึ้น และคงจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการกับปัญหาสภาวะแวดล้อมในปัจจุบันได้ตามสมควร ในอีกหลายปัญหาที่ต้องการการศึกษาในระดับลึก ซึ่งคณะผู้วิจัยจักได้ดำเนินการในโอกาสต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เชิงอรรถ

บทที่ 1 สถานะการณ์ทางสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปของกรุงรัตนโกสินทร์

¹เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 เล่ม 2 (พระนคร : องค์กรคำครุสภา, 2504), หน้า 141.

²Sir John Bowring, The Kingdom and People of Siam Vol.1 The Five Faces of Thailand อ้างในบุญพัฒนา สุวรรณมาศ, “การสร้างบ้านแปลงเมืองรัตนโกสินทร์” วารสารธรรมศาสตร์ (11 มี.ค.2525) หน้า 29.

³กจข., ร.6 น. 27/91 เรื่องจำนวนประชากรชายหญิงในจังหวัดพระนครและธนบุรี

⁴กจข., ร.7 รล. 6/19.

บทที่ 2 ปัญหาสถานะแวดล้อมสมัยรัตนโกสินทร์ก่อนกรุงเทพมหานครเป็นเมืองโตเดี่ยว

¹หวญ., จดหมายเหตุ ร.3 จ.ศ.1193 เลขที่ 11

²หวญ., จดหมายเหตุ ร.3 จ.ศ. 1202 เลขที่ 201

³หวญ., จดหมายเหตุ ร.5 บัญชีรายงานน้ำฝนต้นข้าว

⁴กจข., กส. 11/55 เรื่องกรมคลองส่งรายงานน้ำฝนสำหรับศก 123, 124 และ 125

⁵กจข., กส. 11/602 เรื่องให้กรมคลองและเวรรายงานสินค้าเทียบจำนวนน้ำทุกๆ ศกว่า มีระดับผิดกันอย่างไร

ปัญหาความสกปรกและขยะมูลฝอย

⁶หนังสือกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ที่ 362/115 22 สิงหาคม ร.ศ.115

⁷หนังสือกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา ถึงกรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย ที่ 6/608 8 พฤษภาคม ร.ศ.115

⁸หนังสือกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ ที่ 3/5167 8 มิถุนายน ร.ศ.115 ทูลกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา

⁹พิมพ์ไทย (16 มกราคม 2490) : 2

ปัญหาคลองสกปรก

¹⁰หนังสือกรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิธาดา ทูลกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ที่ 23/3009 ลงวันที่ 27 สิงหาคม ร.ศ.115

ปัญหาคลองตื้นเขิน

¹¹เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่ม 1 (พระนคร : องค์กรคำครุสภา, 2504), หน้า 95

ปัญหาเกี่ยวกับทำนบกั้นน้ำ

¹²ปิยนาด บุนนาค และคณะ, เรื่องเดิม, หน้า 94

ปัญหาผู้กตบชวา

¹³ปี พ.ศ.2444 นี้ มีระบุไว้ในคำกล่าวนำของ พ.ร.บ.ผู้กตบชวา พ.ศ.2456 แต่มีบางแหล่งกล่าวว่าผู้กตบชวาถูกนำมายังประเทศไทยในคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถเสด็จประพาสเกาะชวาครั้งแรกใน พ.ศ.2439

¹⁴กช., ร.6 น. 20.3 ก/7 การประชุมสมุหเทศาภิบาลที่กระทรวงมหาดมการเรื่องการกำจัดผู้กตบชวาและการไปรษณีย์โทรเลข และในหนังสือแนะนำวิธีกำจัดผู้กตบชวา กช., ร.6 กส. 11/1180

¹⁵กช., ร.6 น. 20.3 ก/7 เรื่องเดิม

¹⁶กช., ร.5 กษ. 9/9 เล่ม 2

¹⁷เรื่องเดิม

¹⁸กช., ร.6 กส. 11/840 หม่อมอนุรุทธเทวไย่นรายงานการตรวจประตูน้ำต่างๆ

¹⁹กช., ร.6 กส. 11/1207 กรมทมน้ำส่งสภิมกำหนดวิธีจ่ายเงินกำจัดผู้กตบชวาตามมณฑลต่างๆ

²⁰กช., ร.6 น. 20.3 ก/7 เรื่องเดิม

²¹กช., ร.6 กส. 11/1188 กรมทมน้ำส่งบัญชีงบเดือนกำจัดผู้กตบชวาและเงินค่าใช้จ่ายในมณฑล

ต่างๆ ประจำเดือน พ.ศ.2461

²²กช., ร.6 กส. 11/1390 เรื่องเดิม, พ.ศ.2462

²³กช., ร.6 กส. 11/2994 เรื่องเดิม, พ.ศ.2463

²⁴กช., ร.6 กส. 1.2/11 เรื่องเดิม, พ.ศ.2464

²⁵กช., ร.6 กส. 1.2/523 กรมชลประทานเสนอรายงานการกำจัดผู้กตบชวามณฑลต่างๆ

ประจำเดือนใน พ.ศ.2473

²⁶กช., ร.6 กส. 11/1203 กรมทมน้ำส่งสภิมกำหนดวิธีจ่ายเงินกำจัดผู้กตบชวาตามมณฑลต่างๆ

²⁷กช., ร.6 กส. 1/2107

²⁸กช., ร.6 ม. 1/1

ปัญหาน้ำเสีย

²⁹กช., ร.5 กษ. 11/4 เล่ม 1

³⁰กช., ร.5 กส. 11/4 เล่ม 1

³¹กช., ร.5 กส. 11/168 กรมคลองยื่นรายงานว่าด้วยการขุดคลอง ตอนที่ 1

³²พระราชดำติ ปีที่ 1 ฉบับที่ 23 (28 ตุลาคม 2475) : 6

ปัญหาความสกปรกบริเวณถนน

³³ กจช., ร.5 น. 5.1/27 ก่อ่ง 3

³⁴ ร.5 น. 18.1/2 ก่อ่ง 1

³⁵ ร.5 น.2/50 ก่อ่ง 5

ปัญหาการสร้างและบำรุงถนน

³⁶ ร.5 ยธ. 9/1 เล่ม 1

³⁷ ร.5 ยธ. 9/8 เล่ม 1

³⁸ กจช., ร.5 น. 5.8/23 ก่อ่ง 1

³⁹ เกียรติศักดิ์รายวัน (15 ม.ค.2497) : 1

ปัญหาโสเภณี

⁴⁰ กจช., ร.5 น.8 1/477 ก่อ่ง 15

⁴¹ กจช., ร.5 น.8 1/477 ก่อ่ง 15

⁴² กจช., ร.6 ศ.9 2/16

บทที่ 5 ลำดับเหตุการณ์ของปัญหาสภาวะแวดล้อมในสมัยรัตนโกสินทร์

5.1 ปัญหาความสกปรกและขยะมูลฝอย

¹ เทพชู ทับทอง, กรุงเทพฯสมัยคุณปู่, (กรุงเทพฯ: สหมิตรอุตสาหกรรมการพิมพ์, 2519) หน้า 107-111.

² กจช., กรมโยธา, ที่ 49/156, 10 ก.ค. 112

³ กจช., ร.5 หนังสือที่ 13/2/17 ลงวันที่ 8, 2, 15/1/45

⁴ กจช., ร.5 น. 5.1/55 ก่อ่ง 4

⁵ กจช., ร.5 น. 5.1/55 ก่อ่ง 4

⁶ กจช., ร.6 น. 7.1/23

⁷ กจช., ร.6 น. 15.1/23

⁸ กจช., ร.6 น. 7.1/23

⁹ กจช., ร.6 น. 20.18/86 หนังสือพิมพ์จีนในสยาม

¹⁰ กจช., ร.7 ม. 6/4

¹¹ กจช., ร.7 ม. 6/5

- ¹² เกณฑ์การเสด็จกรมตำรวจนครเข้าเมือง, หลักเมือง (10 ธ.ค. 2470) : 1
- ¹³ กจช., ร.7 ม. 26.5/27 เล่ม 2
- ¹⁴ กจช., ร.7 ม. 26.5/27 เล่ม 2
- ¹⁵ กจช., ร.7 ม. 6/4
- ¹⁶ เสียงสยาม (29 มี.ค. 2472)
- ¹⁷ หลักเมือง (3 พ.ค. 2472)
- ¹⁸ กจช., ร.7 ม. 26.5/161 เล่ม 8
- ¹⁹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 1 วิสามัญ พ.ศ.2476
- ²⁰ หจช., มท. 0201.5/1, เรื่อง “ขยะมูลฝอยหน้าห้องแถวตลาดคอนเมือง,” พ.ศ.2478
- ²¹ หจช., มท. 0201.6/53, เรื่อง “ชักชวนให้เลิกรับประทานหมาก,” พ.ศ.2482
- ²² หจช., มท. 5.16/200, เรื่อง “การรักษาความสะอาด (พระนคร-ธนบุรี),” พ.ศ.2486-2487
- ²³ บางกอกโพสต์ (22 ส.ค. 2489) : 1
- ²⁴ “เทศบาลช่วยพระด้วย,” พิมพ์ไทย (11 ม.ค. 2490) : 2
- ²⁵ สุเทพ ช่างสังเกต, “จดหมายถึงบรรณาธิการ,” พิมพ์ไทย (16 ม.ค. 2490): 2
- ²⁶ “10 เดือนจับผู้ทำกรุงเทพสกปรกได้ 6 พันราย ตำรวจปรับได้เงินถึงแสนเศษ,” สยามรัฐ (2 ก.ย. 2493): 1
- ²⁷ “บังคับให้ทุกบ้านสร้างส้วมซึมขึ้นใช้ภายใน 6 เดือน,” สยามรัฐ (7 พ.ย. 2493):1
- ²⁸ “ประชุมกวาดพระนคร มีโทษอบรม เนรเทศ,” สยามนิกร (27 พ.ค. 2493): 5
- ²⁹ “คณะกรรมการรักษาความสะอาด ประชุมวางแผนจัดพระนคร-ธนบุรี,” สยามรัฐ (14 ม.ค. 2494): 1, 16
- ³⁰ “สุนัข แมว ฆู หนู ตาย โทรมบอกขุนเลิศ,” สยามนิกร (5 พ.ย. 2495) : 4
- ³¹ สยามนิกร (23 พ.ย. 2495) : 1
- ³² “ขุนเลิศพบวิธีที่ทำกรุงเทพสะอาด จัดตั้งหัวหน้าราษฎรควบคุม,” สยามนิกร (21 ธ.ค. 2495): 1
- ³³ “ขออย่าทิ้งขยะบนถนน คู คลอง,” หลักเมือง (2 ก.พ. 2496): 2
- ³⁴ “เทศบาลให้ทุกบ้านต้องมีถังขยะไว้,” เกียรติศักดิ์รายวัน (24 ก.พ. 2496) : 1
- ³⁵ “เทศบาลนครกรุงเทพฯ ปรับปรุงกิจการ,” เกียรติศักดิ์รายวัน (26 มี.ค. 2496) : 3
- ³⁶ “ควรเล่นพวกมักง่ายให้หนัก,” หลักเมือง (27 เม.ย. 2496) : 3
- ³⁷ “พื้น 18 น. จะห้ามคนอยู่ในตลาด,” สยามนิกร (12 พ.ค. 2496) : 1

- 38 “เทศบาลขอร้องเรื่องถังขยะมูลฝอยอีก,” เกียรติศักดิ์รายวัน (26 พ.ค. 2496) : 2
- 39 “ร้องทุกข์,” หลักเมือง (30 พ.ค. 2496) : 3
- 40 “ให้ตำรวจทุกท้องที่ช่วยกันจับกุมบุคคลทำความสกปรก,” สยามรัฐ (9 ส.ค.2496): 1
- 41 “เรียกประชุมสารวัตรทุกสถานีทราบนโยบายสร้างพระนครให้เป็นเมืองสวรรค์,” เกียรติศักดิ์รายวัน (10 ก.ย. 2496) : 1
- 42 “พล.อ.มังกร ออกคำสั่งห้ามวางถังขยะเกะกะทางเดินเท้า,” เกียรติศักดิ์รายวัน (22 ก.ย. 2496) : 1
- 43 “กองขยะอัตโนมัติ,” หลักเมือง (14 ต.ค. 2496) : 2
- 44 “ช่วยให้เป็นสวรรค์หน่อย,” หลักเมือง (3 พ.ย. 2496) : 2
- 45 “จัดการขนกันชะมั่งชี้,” หลักเมือง (25 ธ.ค. 2496) : 2
- 46 “เรื่องบริการอัดฉีดน้ำมันรถ,” หลักเมือง (31 ธ.ค. 2496) : 2
- 47 “เริ่มงานใหญ่ทำความสะอาดกรุงเทพแบ่งเป็นสายๆ ออกตรวจตลอดวัน,” สยามนิกร (14 ม.ค. 2497) : 2
- 48 “เทศบาลกรุงเทพเริ่มกวาดชั้นเรื่องรถถนนอีก,” สยามรัฐ (22 ม.ค. 2497) : 1
- 49 “สั่งเลิกบริการล้างรถข้างรัตน โกสินทร์,” สยามรัฐ (14 ก.พ. 2497) : 1
- 50 “ขอให้หน่วยราชการร่วมมือรักษาความสะอาดกำจัดขยะมูลฝอย,” สยามรัฐ (20 ก.พ. 2497) : 1
- 51 “เทศบาลนครกรุงเทพบังคับพ่อค้าอาหารแต่งเครื่องแบบ,” เกียรติศักดิ์รายวัน (26 ก.พ. 2497): 1
- 52 “ขอให้ช่วยจัดการคูคลอง,” หลักเมือง (12 พ.ค. 2497)
- 53 “เทศบาลยอมจำนนประชาชน ขอมกวาดถนนในตอนกลางคืน,” เกียรติศักดิ์รายวัน (6 ก.ค. 2497) : 1
- 54 “เทศบาลสั่งปราบผู้ลักลอบเทขยะตามถนนหลวง,” สยามรัฐ (17 ก.ค. 2497) : 1
- 55 “เทศบาลรับว่ากรุงเทพสกปรก,” เกียรติศักดิ์รายวัน (28 ก.ค. 2497) : 1
- 56 “มังกรเลิกระบบไม้แข็งกับประชาชนแล้ว,” เกียรติศักดิ์รายวัน (29 ก.ค. 2497) : 1
- 57 “ราษฎรร้องทุกข์ว่าเทศบาลธนบุรีเพาะสิ่งโสโครกมาก,” เกียรติศักดิ์รายวัน (31 ก.ค. 2497) : 1
- 58 “เทศบาลกรุงเทพขอเงิน 3 หมื่นบาท กำจัดกลิ่นโสโครก,” สยามรัฐ (24 ก.ย. 2497) : 1
- 59 “วัฒนธรรมร่วมมือกับตำรวจปราบคนบ้วนน้ำลาย ถอดเสื้อเดินถนน,” เกียรติศักดิ์รายวัน (13 พ.ย. 2497) : 1
- 60 “สั่งทำความสะอาดกรุงเทพครั้งใหญ่ต้อนรับแขกเมือง,” สยามรัฐ (5 ม.ค. 2498) : 1
- 61 “เทศบาลจะออกตรวจผู้ที่ไม่ร่วมมือรักษาความสะอาด,” สยามรัฐ (2 เม.ย. 2498) : 1

- ⁶² “เทศบาลจะปราบกสิกรสวนผักใช้อุจจาระทำปุ๋ย,” สยามรัฐ (19 เม.ย. 2498) : 1
- ⁶³ “จะจับกุมผู้ฝ่าฝืนทิ้งตัวรถเมล์ รถมอเตอร์ ตามถนนหนทาง,” สยามรัฐ (23 เม.ย. 2498) : 1
- ⁶⁴ “เกษตรกับเทศบาลร่วมตั้งโรงงานทำขยะให้เป็นปุ๋ย,” สยามรัฐ (8 พ.ค. 2498) : 1
- ⁶⁵ “ตำรวจขอเงินจากเทศบาลให้ทำป้ายรักษาความสะอาด,” สยามรัฐ (1 มิ.ย. 2498) : 1
- ⁶⁶ “ให้พวกหาบเร่มีถังขยะติดตัวป้องกันถนนสกปรก,” สยามรัฐ (30 ต.ค. 2498) : 1
- ⁶⁷ “เทศบาลจะซื้อรถและถังขยะเพิ่มว่าที่มีอยู่แล้วไม่พอ,” สยามรัฐ (8 ก.พ. 2499) : 1
- ⁶⁸ “มังกรส่งคนงานเทศบาลเล็กกวาดขยะกลางวัน,” สยามรัฐ (7 มี.ค. 2499) : 1
- ⁶⁹ “ออกเทศบัญญัติห้ามแม่ค้านอนในตลาด อนุญาตแต่เฟ้,” สยามรัฐ (11 มี.ค. 2499) : 1
- ⁷⁰ “จะออกเทศบัญญัติควบคุมการเลี้ยงสัตว์ในเขตเทศบาล,” สยามรัฐ (17 มี.ค. 2499) : 1
- ⁷¹ “สั่งให้ตำรวจท้องที่จับกุมผู้ฝ่าฝืนทำผิดเทศบัญญัติ,” สยามรัฐ (22 มี.ค. 2499) : 1
- ⁷² “กำชับตำรวจนครบาลร่วมมือกับเทศบาลรักษาความสะอาด,” สยามรัฐ (13 เม.ย. 2499) : 1
- ⁷³ “ส่งแพทย์ไปคู่มือทำปุ๋ยจากขยะที่ประเทศเดนมาร์ก,” สยามรัฐ (8 พ.ค. 2499) : 1
- ⁷⁴ “ตำรวจขอร้องมิให้เทขยะสิ่งสกปรกในถนนหรือท่อน้ำ,” สยามรัฐ (29 ม.ค. 2500) : 1
- ⁷⁵ “จะดำเนินคดีผู้ฝ่าฝืนทิ้งขยะสิ่งปฏิกูลตามถนน,” สยามรัฐ (1 ก.ย. 2501) : 1
- ⁷⁶ “เทศบาลกรุงเทพให้งดซักผ้าและอาบน้ำในที่สาธารณะ,” สยามรัฐ (25 ก.พ. 2502) : 1
- ⁷⁷ “สั่งเจ้าหน้าที่ปราบผู้ชอบทำลายสาธารณสมบัติ,” สยามรัฐ (24 เม.ย. 2502) : 1
- ⁷⁸ “เทศบาลจะส่งหน่วยพิเศษตรวจความสะอาด,” สยามรัฐ (29 ก.ค. 2502) : 1
- ⁷⁹ “ตกลงสร้างที่อาบน้ำสาธารณะแล้ว แห่งแรกสร้างหลังแม่พระธรณี ที่อื่นสำรวจอยู่,” สยามรัฐ (21 ต.ค. 2502) : 1
- ⁸⁰ “ชำนาญว่าประชาชนให้ความร่วมมือรักษาความสะอาดดี,” สยามรัฐ (27 ธ.ค. 2502) : 1
- ⁸¹ สันติบาตสาร (14 มี.ค. 2506) : 11-15
- ⁸² “จดหมายกับ บ.ก.,” สยามรัฐ (7 ธ.ค. 2503) : 4
- ⁸³ “เริ่มกวาดชั้นกฎหมายความสะอาด,” ชาวไทย (16 ม.ค. 2504) : 1
- ⁸⁴ “เทศบาลซื้อที่ 587 ไร่ 5 ล้านบาท เพื่อใช้เป็นที่เทขยะ,” ชาวไทย (25 ม.ค. 2504) : 3
- ⁸⁵ หจข., “การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง,” (มท. 0201.2.4/3)
- ⁸⁶ “เทศบาลกรุงเทพเปลี่ยนเวลาเก็บขยะในเขต 3 อำเภอ,” สยามรัฐ (14 ก.ย. 2506) : 1
- ⁸⁷ “เตือนผู้ใช้รถยนต์ไม่ให้ทิ้งสิ่งของลงในถนนและที่สาธารณะเพื่อช่วยกันรักษาความสะอาดของบ้านเมือง,” สยามรัฐ (10 ธ.ค. 2506) : 1

- ⁸⁸ “เทศบาลขอให้แจ้งถ้าเห็นถนนสายใดยังไม่สะอาด,” สยามรัฐ (18 ธ.ค. 2506) : 1
- ⁸⁹ “เทศบาลขอให้ตำรวจกวาดชั้นประชาชนที่ทำถนนสกปรก,” สยามรัฐ (23 พ.ย. 2507) : 1
- ⁹⁰ “นายกตั้งเทศบาลปรับปรุงการกำจัดขยะมูลฝอย,” สยามรัฐ (5 ม.ค. 2508) : 1
- ⁹¹ “เดือนเจ้าของบ้านที่ทิ้งขยะมูลฝอยไม่ถูกต้องจะถูกปรับ,” สยามรัฐ (20 ม.ค. 2508) : 1
- ⁹² “ในเขตเทศบาลมีหนู 1,700,000 ตัว จะกำจัดให้หมด,” สยามรัฐ (6 เม.ย. 2508) : 1
- ⁹³ “นายกตั้งข้อสังเกตถนนสกปรกตั้งเทศบาลแก้ไข,” สยามรัฐ (10 พ.ย. 2508) : 1
- ⁹⁴ “แก้กฎหมายเพิ่มโทษผู้ลักลอบตัดก้อจากระ,” สยามรัฐ (22 ธ.ค. 2508) : 1
- ⁹⁵ “เทศบาลเสนอให้รางวัลตำรวจจับกุมผู้ฝ่าฝืนทำสกปรก,” สยามรัฐ (16 ก.ย. 2509) : 1
- ⁹⁶ “เทศบาลเปลี่ยนเวลาเก็บขยะเป็นตอนเช้าตั้งแต่ต้นเดือนนี้,” สยามรัฐ (3 ต.ค. 2509) : 1
- ⁹⁷ “จดหมายกับ บ.ก.,” สยามรัฐ (16 ธ.ค. 2509) : 7
- ⁹⁸ “ขอร้องประชาชนมิให้ทิ้งขยะในที่,” สยามรัฐ (6 ส.ค. 2511) : 1
- ⁹⁹ “เทศบาลปวดหัวปัญหาขยะอาจจะไปทิ้งทะเล,” สยามรัฐ (28 มี.ค. 2512) : 1
- ¹⁰⁰ “ท่อระบายน้ำตันถึง 42 จุด เทศบาลโทษผู้ทิ้งถุงพลาสติก,” สยามรัฐ (11 พ.ค. 2513) : 1
- ¹⁰¹ “นายกให้เทศบาลสู้กับความสกปรกยิ่งขึ้น,” สยามรัฐ (28 พ.ค. 2513) : 1
- ¹⁰² “เริ่มสำรวจสร้างโรงไฟฟ้าพลังขยะ,” สยามรัฐ (9 ก.ย. 2513) : 1
- ¹⁰³ “ถามประภาสทำไมปล่อยให้กรุงเทพสกปรก,” สยามรัฐ (4 พ.ย. 2514) : 3
- ¹⁰⁴ “เทศบาลยุคใหม่เอาเรื่อง,” สยามรัฐ (24 ธ.ค. 2514) : 1
- ¹⁰⁵ “หัวหน้าคณะปฏิวัติตรวจนครหลวง เจอขยะน้ำเน่า,” สยามรัฐ (31 ธ.ค. 2514) : 1
- ¹⁰⁶ “ตลาดสดที่สกปรกที่สุดในประเทศไทย,” สยามรัฐ (7 เม.ย. 2517) : 1
- ¹⁰⁷ “ผมทำงานแต่คนกรุงเทพไม่ร่วมมือ,” สยามรัฐ (13 พ.ค. 2518) : 5
- ¹⁰⁸ “ให้สาธารณสุขร่วม กทม. แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพ,” สยามรัฐ (13 พ.ค. 2518) : 3
- ¹⁰⁹ “กรุงเทพมหานครจะสร้างโรงปุ๋ยเพิ่มขึ้นอีก 4 แห่ง เพื่อรับปัญหาขยะใน กทม.,” สยามรัฐ (14 พ.ค. 2518) : 5
- ¹¹⁰ “กทม.เตรียมเริ่มโครงการรักษาความสะอาดที่กรุง,” ประชาธิปไตย (13 ส.ค. 2518) : 3
- ¹¹¹ “ว่าประชาชนส่วนใหญ่ไม่สนใจสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ,” สยามรัฐ (1 ก.ค. 2519) : 3
- ¹¹² “กทม.กวาดงานชิ้นใหม่ทำสกปรกในที่สาธารณะปรับ 1-500 บาท,” สยามรัฐ (22 ก.ย. 2519) : 1
- ¹¹³ “จะลงมือจับใหญ่ผู้ฝ่าฝืน พ.ร.บ. รักษาความสะอาดตั้งแต่ต้นพฤศจิกายน,” สยามรัฐ (30 ต.ค. 2519) : 1

- ¹¹⁴ “ปัญหาสิ่งแวดล้อมแก้ไขได้ถ้ารัฐออกกฎหมายควบคุมต้นตอ,” สยามรัฐ (14 ธ.ค. 2519) : 1
- ¹¹⁵ “เผยกรุงเทพรุ่งนี้ สิ่งแวดล้อมเป็นพิษเพิ่มหนักมากขึ้น,” สยามรัฐ (3 เม.ย. 2520) : 1
- ¹¹⁶ “ปรับปรุง กทม.ครั้งใหญ่ แก้ปัญหาขยะ จราจร และการบริหารงาน,” สยามรัฐ (7 ก.ค. 2520) : 1
- ¹¹⁷ “กทม. อายุนักท่องเที่ยวต่างชาติ สั่งทำลายกองขยะดินแดงโดยด่วน,” สยามรัฐ (27 ต.ค.2520): 1
- ¹¹⁸ “มหาดไทยเห็นด้วยวิธีทำลายขยะ,” สยามรัฐ (19 ธ.ค. 2520) : 1
- ¹¹⁹ “การกำจัดกองขยะที่ดินแดงได้ผล,” กรุงเทพมหานคร (ก.ค. 2521) : 43
- ¹²⁰ “กทม.เตรียมรณรงค์ความสะอาดร้านอาหาร,” สยามรัฐ (19 มี.ค. 2522) : 1
- ¹²¹ “ปัญหาขยะ กทม. สนใจจนทางน้ำมีผู้เสนอแล้ว,” สยามรัฐ (19 ต.ค. 2522) : 3
- ¹²² “เขาน้ำใส จะเพิ่มโทษคนมั่งง่าย กำชับเอาจริง,” สยามรัฐ (31 ต.ค. 2522) : 1
- ¹²³ วารสารกรุงเทพมหานคร (กุมภาพันธ์ 2520), หน้า 8-12
- ¹²⁴ “คนกรุงเทพสกปรกปรับ 5 พัน,” สยามรัฐ (11 เม.ย. 2523) : 1
- ¹²⁵ “งาน กทม.บกพร่อง ขยะค้างวันละกว่า 1000 ตัน,” สยามรัฐ (23 พ.ค. 2524) : 1
- ¹²⁶ “กทม.เพิ่มค่าเก็บขยะ 2 เท่าครึ่ง,” สยามรัฐ (8 มิ.ย. 2524) : 1
- ¹²⁷ “กทม.เร่งเครื่องความสะอาด,” สยามรัฐ (10 มิ.ย. 2524) : 3
- ¹²⁸ “กทม.ให้ขยะฟรี บริการขนให้ด้วย,” สยามรัฐ (17 มิ.ย. 2524) : 1
- ¹²⁹ “จัดสัปดาห์ทำความสะอาด,” สยามรัฐ (12 พ.ย. 2524)

5.2.1 ปัญหาคลองสกปรก

- ¹ หวญ., ร.4 จ.ศ. 1218 เลขที่ 63
- ² หวญ., ร.4 จ.ศ. 1218 เลขที่ 101
- ³ กจช., ร.5 น. 1.1/5 กล่อง 1
- ⁴ กจช., ร.5 น. 1.1/57 กล่อง 3
- ⁵ กจช., ร.5 น. 3.5 ก/30 กล่อง 2
- ⁶ หนังสือกรมหมื่นทิพย์ฯ ลงวันที่ 16 มิ.ย. 117
- ⁷ กจช., ร.5 กษ. 9.1/4
- ⁸ กจช., กศ. 11/64
- ⁹ กจช., กศ. 11/64
- ¹⁰ กจช., ร.5 กษ. 9.1/4

- ¹¹ กจช., กศ. 11/64
- ¹² กจช., กศ. 11/106
- ¹³ กจช., ร.5 น. 5.2/11 กล้อง 1
- ¹⁴ กจช., กศ. 11/67
- ¹⁵ กจช., ร.5 น. 1.1/278 กล้อง 11
- ¹⁶ กจช., ร.5 น. 3.3 ก/ 113 กล้อง 4
- ¹⁷ กจช., ร.6 น. 44/10
- ¹⁸ กจช., ร.6 น. 10.2
- ²⁰ กจช., ร.6 น. 20.6/87
- ²¹ กจช., ร.6 ม. 1/61
- ²² กจช., กศ. 12/236
- ²³ กจช., กศ. 12/993
- ²⁵ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยที่ 2 สามัญญ 2477 ล.1
- ²⁶ หจช., มท. 0201.1.2/16, เรื่อง คลองตัดต่อกับลำน้ำเจ้าพระยา (พ.ศ.2478)
- ²⁷ คู่มือสมัย (5 เม.ย. 2492) : 2
- ²⁸ “กรม. ให้มหาดไทยร่างโครงการขุดคลองเป็นทำนบกั้นน้ำขึ้นใหม่,” สยามรัฐ (25 มี.ค.2496):
1
- ²⁹ “เทศบาลปรับปรุงสะพานถ่านเป็นเป็นที่วางหาบเร่,” เกียรติศักดิ์รายวัน (13 ก.ค. 2497) : 1
- ³⁰ “เทศบาลกรุงเทพจะขุดลอกคลองใหม่,” สยามรัฐ (1 ก.ค. 2498) : 1
- ³¹ “จะทำความสะอาดคลองในเขตเทศบาลเป็นการใหญ่ ปี 98,” สยามรัฐ (3 ก.ย. 2497) : 1
- ³² “เทศบาลวางแผนแก้คลองสกปรกให้เรียบร้อยใน 3 ปี,” สยามรัฐ (20 ก.พ. 2498) : 1
- ³³ “ขอให้ประชาชนช่วยรักษาความสะอาดคลองส่งน้ำประปา,” สยามรัฐ (12 มี.ค. 2501)
- ³⁴ สยามรัฐ (13 มี.ย. 2510) : 1
- ³⁵ สยามรัฐ (28 ก.พ. 2513) : 1
- ³⁶ “แผน 42 ล้าน พื้นที่กรุงเทพให้เป็นเวนิช “ตะวันออก” ใหม่,” สยามรัฐ (20 ก.พ. 2511) : 3
- ³⁷ สยามรัฐ (28 ก.พ. 2513) : 1
- ³⁸ ข่าวพาณิชย์ (11 เม.ย. 2516) : 1

5.2.2 ปัญหาคลองตื้นเขิน

¹ The Bangkok Recorder, “หนังสือจดหมายเหตุรายปีภย์,” จ.ศ. 1227, หน้า 94

² หวญ., ร.5 เลขที่ 2/13 เรื่อง ร่างตราเมืองฉะเชิงเทรา เรื่องให้เกณฑ์เลขราษฎรโกยเลนคลองแสน
แสบ, จ.ศ. 1235

³ กจช., ร.5 น. 1.1/16 กล่อง 1

⁴ กจช., กศ. 11/7

⁵ กจช., กศ. 11/15

⁶ กจช., กศ. 11/17

⁷ กจช., กศ. 11/27

⁸ กจช., น. 3.2 ก/37 กล่อง 2

⁹ กจช., น. 3.3 ก/47 กล่อง 2

¹⁰ กจช., ร.5 น. 3.3 ก/47 กล่อง 2

¹¹ กจช., กศ. /1233

¹² กจช., ร.6 น. 10.2 ก/6

¹³ กจช., กศ. 10/1280

¹⁴ กจช., กศ. 1/2039

¹⁵ กจช., กศ. 12/405

¹⁶ กจช., ร.6 น. 20.3/59

¹⁷ กจช., ร.7 ม. 24/1

5.2.3 ปัญหาเกี่ยวกับทำนบกั้นน้ำ

¹ “พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์,” หน้า 489-490

² ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ (กรุงเทพฯ : โครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2522), หน้า 256-257

³ กจช., ร.5 พศ. เล่ม 2

⁴ กจช., ร.5 กษ. ค. 3/1 เล่ม 1

⁵ กจช., ร.5 ม. 2.11/9 เล่ม 1

⁶ กจช., ร.5 ม. 2.11/9 เล่ม 1

⁷ กจช., กศ. 11/29

⁸ กจช., กศ. 11/22

- ⁹ กจช., กศ. 11/31
- ¹⁰ กจช., ร.5 ยธ. 9/86 เล่ม 6
- ¹¹ กจช., กศ. 11/49
- ¹² กจช., กศ. 11/66
- ¹³ กจช., กศ. 11/39
- ¹⁴ กจช., ยธ. 9/80 เล่ม 6
- ¹⁵ กจช., กศ. 11/49
- ¹⁶ กจช., ร.5 น. 3/6 ก/38 กล่อง 2
- ¹⁷ กจช., ร.5 ม. 18.2/1
- ¹⁸ กจช., กศ. 11/102
- ¹⁹ กจช., กศ. 11/114
- ²⁰ กจช., กศ. 11/165
- ²¹ กจช., ร.5 น. 3.7 ฉ/13
- ²² กจช., กศ. 10/1275
- ²³ กจช., ร.5 กศ. 10/1272
- ²⁴ กจช., กศ. 10/1272
- ²⁵ กจช., กศ. 10/1288
- ²⁶ กจช., กศ. 10/1282
- ²⁷ กจช., กศ. 10/1282
- ²⁸ กจช., กศ. 10/1292
- ²⁹ กจช., กศ. 10/1265
- ³⁰ กจช., ร.7 ม. 4.1/11
- ³¹ กจช., กศ. 12/873
- ³² กจช., กศ. 12/1529
- ³³ หจช., มท. 5.3/7 แฟ้มขอให้รัฐบาลจัดทำเหมืองฝายที่ห้วยแม่ราก อำเภอหาดเสี้ยว (2478)

5.2.4 ปัญหาการรุกล้ำค้ำคลอง

- ¹ กจช., ร.5 น. 46.1/47 กล่อง 2
- ² กจช., ร.5 น. 1.1/128 กล่อง 5

- ³ กจช., ร.5 น. 18.1/67 กล่อง 4
- ⁴ กจช., ร.5 น. 3.4/4 ค/ 10
- ⁵ กจช., กศ. 11/55
- ⁶ กจช., กศ. 11/116
- ⁷ กจช., กศ. 11/268
- ⁸ กจช., ร.5 กษ. 9.2/52 กล่อง 3
- ⁹ กจช., ร.5 น. 10.2 ก/6
- ¹⁰ กจช., ร.5 น. 15.1 ก/11
- ¹¹ กจช., ร.6 น. 2/16
- ¹² กจช., ร.6 น. 15.1 ก/11
- ¹³ กจช., ร.6 น. 15.1 ก/11
- ¹⁴ กจช., ร.6 น. 15.1 ก/11
- ¹⁵ กจช., กศ. 11/1115
- ¹⁶ กจช., ร.6 น. 15.1 ก/67
- ¹⁷ กจช., ร.6 น. 15/33
- ¹⁸ กจช., ร.6 น. 15.1/22
- ¹⁹ กจช., ร.6 น. 15.1 ฉ/27
- ²⁰ กจช., กศ. 1/3484
- ²¹ กจช., ร.6 น. 20.3/59
- ²² กจช., ร.6 น. 15.1 ก/86
- ²³ กจช., ร.6 น. 15.1 ก/64
- ²⁴ กจช., ร.6 น. 15/60
- ²⁵ กจช., ร.7 ม. 6/3
- ²⁶ กจช., ร.5 ย. 4/2
- ²⁷ กจช., ร.7 รล. 20/65
- ²⁸ กจช., ร.7 ม. 22.1/15 เล่ม 1
- ²⁹ หจช., มท. 0201.1 1/144
- ³⁰ “ราษฎรปลูกเฟิงริมคลองผดุงอ้างเป็นคนจนเป็นโล่บังหน้า,” สยามรัฐ (13 ก.พ. 2495) : 1

³¹ “เทศบาลยื่นยันไล่ผู้ปลูกกระท่อมตามคลองเต้ขาด,” สยามรัฐ (21 มกราคม 2502) : 1

³² กรุงเทพ (20 พ.ค. 2505) : 3

³³ “ซัดจิ้งหะ,” สยามรัฐ (31 มีนาคม 2505) : 4

³⁴ “แ่งคืดจากข่าวโดยเสถียร จันทิมาธร,” สยามรัฐ (21 ก.ค. 2510) : 3

³⁵ หจข., ศธ. 0701.4 น/206

³⁶ หจข., ศธ. 0701.4 น/262

³⁷ สยามรัฐ (30 พ.ย. 2519) : 1

³⁸ “ชาวเรือมหานาคยังไม่ยอมออกจากคลอง,” สยามรัฐ (13 กรกฎาคม 2520) : 1

5.2.5 ปัญหาคมนาคมทางน้ำ

¹ กจข., กส. 4/3969

² กจข., กส. 10/196

³ กจข., กส. 11/39

⁴ กจข., กส. 11/96

⁵ กจข., กส. 4/3969

⁶ กจข., ร.5 น. 2/115 กล่อง 9

⁷ กจข., ร.5 น. 15/5 เบ็ดเสร็จกระทรวงนครบาล

⁸ กจข., ร.5 น. 1.5/4 เบ็ดเสร็จกระทรวงนครบาล

⁹ กจข., ร.5 น. 9.1/42 กล่อง 3

¹⁰ กจข., ร.6 ม. 1/62

¹¹ กจข., ร.7 ม. 1/15 เล่ม 1

¹² หจข., มท. 5.3/80 เพิ่มหนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าชาวตลาดปากบาง อำเภอ พรหมบุรี ได้รับความเดือดร้อนเนื่องจากเรือยนต์ (2478)

¹³ ชาวไทย (21 ต.ค. 2504) : 1

5.2.6 ปัญหาผักตบชวา

¹ กจข., ร.6 ม. 1/1

² กจข., ร.6 ม. 20.3 ก/7

³ กจข., ร.5 น. 3.4 ก/122 กล่อง 4

⁴ กจข., ร.5 กษ. 9/9 เล่ม 2

⁵ กจช., ร.6 กส. 11/1207 กรมทมน้ำส่งสภากำหนดวิธีจ่ายเงินกำจัดผักตบชวามณฑลต่างๆ

⁶ กจช., ร.5 กส. 11/840 หม่อมอนุรุทธเทวียนรายงานการตรวจประตุน้ำต่างๆ

⁷ กจช., ร.6 ม. 1/1

⁸ กจช., ร.6 ม. 1/1

⁹ กจช., ร.6 ม. 2/29

¹⁰ กจช., ร.6 น. 10.2 ก/21 นายอำเภอเมืองมินบุรีกับนายอำเภอบางกะปิ ได้ตอบกันเรื่องเก็บ

ผักตบชวา

¹¹ กจช., กส. 11/1207 เรื่องเดิม

¹² กจช., ร.6 กส. 11/1055 มณฑลนครไชยศรีส่งใบสำคัญส่งเงินค่าขายทูนลูกบวบกับผักตบชวา

¹³ กจช., ร.6 กส. 11/1127 กระทรวงคมนาคมส่งหนังสือกงสุลสยามเมืองร่างกุ้งเรื่องการจัด

ผักตบชวา

¹⁴ กจช., ร.6 กส. 11/1121 พระเกษตรรักษาขึ้นความเห็นเรื่องการจัดผักตบชวา

¹⁵ กจช., ร.6 กส. 11/1134

¹⁶ กจช., ร.6 กส. 11/1167 กรมทมน้ำส่งรายงานนายประตุน้ำปทุมวัน เรื่องราษฎรในคลองแสนแสบ

ขัดขวางไม่ยอมให้กำจัดผักตบชวา

¹⁷ กจช., ร.7 รล. 20/89

¹⁸ กจช., ร.6 กส. 11/1207

¹⁹ กจช., ร.6 กส. 11/1180

²⁰ กจช., ร.6 กส. 11/1271

²¹ กจช., กส. 11/1127 กรมทมน้ำส่งบัญชีรายนามผู้ที่บริจาคทรัพย์ช่วยในการกำจัดผักตบชวาในลำ

คลองประเวศน์

²² กจช., ร.6 กส. 1/1655 กระทรวงมหาดไทยส่งเรื่องรายนางพวงกับพวกกล่าวโทษนายเข็ม

นายอำเภอบางแก้ว จังหวัดอ่างทอง เรื่อง เถนทำให้เก็บผักตบชวา

²³ กจช., ร.6 กส. 11/1352 กระทรวงเกษตรถามเกษตรมณฑลต่างๆ เรื่องวิธีการกำจัดผักตบชวา

²⁴ กจช., ร.6 กส. 1/2994 และ กจช., ร.6 กส. 1/2107

²⁵ กจช., ร.6 กส. 1/2108 กรมทมน้ำขออนุญาตตั้งผู้ตรวจการกำจัดผักตบชวา

²⁶ กจช., ร.6 กส. 1/2886 กระทรวงเกษตรสั่งให้มณฑลจันทบุรีจัดการกำจัดผักตบชวาตาม พ.ร.บ.

- ²⁷ กจช., ร.6 กศ. 1/1986 เกษตรมณฑลอยุธยาขอความคำริห์เรื่องเงินค่าจ้างพิมพ์ประกาศกำจัด
ผักตบชวา
- ²⁸ กจช., ร.6 กศ. 1/2211 กรมทนต์น้ำเสนอร่างประกาศตักเดือนราษฎรให้ปฏิบัติตาม พ.ร.บ. กำจัด
ผักตบชวา พ.ศ. 2456
- ²⁹ กจช., ร.6 กศ. 1/2646 กรมทนต์น้ำส่งรายงานตรวจการกำจัดผักตบชวาในคลองแสนแสบของ นาย
ท้วม รามสูต
- ³⁰ กจช., ร.6 กศ. 1/2935 มณฑลปราจีนบุรีส่งรายงานตรวจการปิดและซ่อม
- ³¹ กจช., ร.6 กศ. 1/3618 จ.สุพรรณบุรีส่งรายงานตรวจการทำนาและผักตบชวาในท้องที่ อ.บางปลา
ม้า และ อ.สองพี่น้อง ของหลวงสกล สาลีกิจ
- ³² กจช., ร.6 กศ. 12/294 มณฑลอยุธยาส่งรายงานตรวจการกำจัดผักตบชวาในคลองบึงสามโก้
- ³³ กจช., ร.6 กศ. 1.2/67 มณฑลพิษณุโลกส่งรายงานตรวจการกำจัดผักตบชวาของ นายท้วม รามสูต
พนักงานตรวจกำจัดผักตบชวา
- ³⁴ กจช., ร.6 น. 31.1/33
- ³⁵ กจช., ร.7 รล. 20/59 ฎีกานายไทย พลเมืองสยาม เรื่องกำจัดผักตบชวา
- ³⁶ กจช., ร.8 มท. 53/21 เพิ่มขอให้จังหวัดใกล้เคียง เช่น จ.พระนครศรีอยุธยา ชัยนาท นครปฐม ช่วย
กำจัดผักตบชวา
- ³⁷ กจช., ร.8 มท. 5.3/32 เพิ่ม นายคำ สีเมือง กับพวกร้องขอให้นายอากร หนองบางหวาย กำจัด
ผักตบชวา
- ³⁸ กจช., ร.8 มท. 5.14/48 เรื่องให้แก้ข่าวหนังสือพิมพ์และชี้แจงข้อเท็จจริง
- ³⁹ กจช., ร.8 มท. 5.14/39 เพิ่มเรื่อง ให้ออกข่าวเรื่องการกำจัดผักตบชวา
- ⁴⁰ กจช., ร.8 มท. 0201.1.1/823 เรื่องบัตรสนเท่ห์ชาวคลองสำโรงร้องว่าผักตบแน่นคลองเร็วไปมาไม่
สะดวก
- ⁴¹ กจช., ร.8 มท. 5.3/68 เพิ่มมีผู้บริจาครักษาทรัพย์กำจัดผักตบชวา
- ⁴² กจช., ร.8 มท. 5.3/116 เพิ่มร้องขอให้ช่วยกำจัดผักตบชวา
- ⁴³ กจช., ร.8 มท. 0201.1.1/1508 เรื่องนายศรี สุขวราห์ เสนอวิธีการกำจัดผักตบชวา
- ⁴⁴ กจช., ร.8 มท. 0201.1.1/1783 เรื่องบัตรสนเท่ห์ร้องว่า ผักตบชวาในลำคลองสะแกกรังมีมากขึ้นทำ
ให้น้ำสกปรกและไม่สะดวกแก่การสัญจร

5.2.7 ปัญหาอุยง

- ¹ กช., ร.7 ต. 21/13
- ² กช., สป. 2.28/27 เล่ม 2 ส่วนพระองค์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าเธอ รัชชานัญญาภพ แพนกมहाดไทย
- ³ สยามรัฐ (9 มีนาคม 2495) : 3
- ⁴ สยามนิกร (16 มกราคม 2496) : 1
- ⁵ สยามนิกร (24 มีนาคม 2496) : 1
- ⁶ เกียรติศักดิ์ (27 มีนาคม 2496) : 1
- ⁷ สยามนิกร (15 เมษายน 2496) : 1
- ⁸ เกียรติศักดิ์ (15 เมษายน 2496) : 3
- ⁹ หลักเมือง (10 กันยายน 2496) : 1
- ¹⁰ สยามนิกร (7 มกราคม 2497) : 2
- ¹¹ สยามรัฐ (10 มกราคม 2497) : 1
- ¹² สยามนิกร (9 มิถุนายน 2497) : 1
- ¹³ สยามรัฐ (9 มิถุนายน 2497) : 1
- ¹⁴ สยามรัฐ (18 มีนาคม 2498) : 1
- ¹⁵ สยามรัฐ (7 ตุลาคม 2501) : 1
- ¹⁶ สยามรัฐ (28 มิถุนายน 2502) : 2
- ¹⁷ นายรำคาญ, “ซัดจิงหวะ,” สยามรัฐ (8 กรกฎาคม 2502) : 4
- ¹⁸ สยามรัฐ (16 กันยายน 2502) : 7
- ¹⁹ สยามรัฐ (3 พฤศจิกายน 2502) : 1
- ²⁰ “จดหมายกับ บ.ก.,” สยามรัฐ (11 สิงหาคม 2503) : 4
- ²¹ แม้นศรี, “เสนอกิด,” ชาวไทย (3 กุมภาพันธ์ 2504) : 3
- ²² เกียรติศักดิ์ (16 สิงหาคม 2504) : 3
- ²³ “ขอโทษที,” เกียรติศักดิ์ (22 ธันวาคม 2504) : 1
- ²⁴ นายรำคาญ, “ซัดจิงหวะ,” สยามรัฐ (17 มีนาคม 2505) : 4
- ²⁵ สยามรัฐ (17 เมษายน 2505) : 1
- ²⁶ กรุงเทพฯ (18 กันยายน 2505) : 3
- ²⁷ สยามรัฐ (10 ตุลาคม 2505) : 1
- ²⁸ สยามรัฐ (23 พฤศจิกายน 2505) : 1

²⁹ “รอบเมืองไทย,” สยามนิกร (18 กุมภาพันธ์ 2506): 2

³⁰ สยามนิกร (14 กุมภาพันธ์ 2507) : 4

³¹ สยามนิกร (17 กุมภาพันธ์ 2507) : 1

³² สยามรัฐ (25 มกราคม 2509) : 1

5.2.8 ปัญหาน้ำเสีย

¹ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2433 (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงวลัย เทพาริบดี (ถัย บุญนาค) ณ เมรุวัดธาตุทอง, กรุงเทพฯ, 2514)

² กข., กส. 4/3835 คอมปนียุคคลองว่า น้ำคลองทำไขโสโครกมากจะขอเปลี่ยนคลองใหม่ ขอให้พนักงานแผนที่ไปตรวจ

³ กข., กส. 11/165 กรมคลองยื่นรายงานว่าด้วยการขุดคลอง (ตอนที่ 1)

⁴ กข., ร.5 กษ. 11/4 เล่ม 1

⁵ กข., ร.5 กษ. 11/6

⁶ กข., กส. 11/524 โปรดเกล้าให้กระทรวงเกษตรล้างคลองทุ่งหลวง คลองรังสิต

⁷ กข., ร.6 น. 7.1/25 กระทำสิ่งโสโครกให้เกิดความรำคาญ

⁸ กข., กส. 11/1417

⁹ กข., ร.6 ม. 1/48

¹⁰ กข., ร.7 ม. 26.10/13 (น.ส.พ.พิมพ์ไทย)

¹¹ กข., ร.7 ม.26.5/27 เล่ม 2

¹² “คลองภาษีเจริญสกปรก,” ประชาชาติ (28 ต.ค.2475) : 6

¹³ รายงานการประชุมสภาผู้แทนฯ สมัยที่ 2 สามัญ พ.ศ.2478 ล.2 (พระนคร: โรงพิมพ์เดลีเมล์, 2480)

¹⁴ เรื่องเดียวกัน

¹⁵ เรื่องเดียวกัน

¹⁶ รายงานการประชุมผู้แทนฯ สมัยที่ 2 วิสามัญ พ.ศ.2478 ล.2

¹⁷ หจข., มท.5 13/183 แฟ้มข้อความตัดจากหนังสือพิมพ์ เรื่องชาวบ้านวัดทองนพคุณ ชนบุรี เตือดร้อนด้วยกลิ่นเหม็นของครามหมักของโรงย้อมผ้า (2484)

¹⁸ หจข., มท. 0201.2.1.41/11

- ¹⁹รายงานการประชุมสภาผู้แทนฯ สมัยวิสามัญ ชุดที่ 1 พ.ศ.2492 เล่ม 1 (พระนคร : โรงพิมพ์อำพลพิทยา, 2494)
- ²⁰รายงานการประชุมสภาผู้แทนฯ สมัยวิสามัญ พ.ศ.2492 เล่ม 2 (พระนคร : โรงพิมพ์อำพลพิทยา, 2494)
- ²¹รายงานการประชุมสภาผู้แทนฯ สมัยวิสามัญ พ.ศ.2492 เล่ม 2
- ²²“วันนี้เมื่อปีก่อน,” บางกอกโพสต์ (20 มี.ค.2493) : 4
- ²³“การทำความสะอาดน้ำในเขต กทม.” บางกอกโพสต์ (7 มี.ค.2493) : 1
- ²⁴“รักษาความสะอาดคลองในพระนครโดยขุดคลองทำท่าขนส่งนอกพระนคร,” สยามนิกร (25 มี.ค.2496) : 1
- ²⁵“น้ำบาดาลในกรุงเทพฯจะปราศจากสิ่งปนื้อก,” สยามนิกร (3 พ.ค.2496) : 1
- ²⁶“เทศบาลขออย่าทิ้งสัตว์ตายลงน้ำ เกรงชาวเรือจะเดือดร้อนรำคาญ,” เกียรติศักดิ์ (20 ต.ค.2497) : 1
- ²⁷“เทศบาลขอรีอประตูน้ำแสนแสบว่าเป็นเหตุให้น้ำเน่า,” ชาวไทย (14 ก.พ.2504) : 3
- ²⁸“เรื่องแม่น้ำเจ้าพระยาน้ำกร่อยแล้ว,” กรุงเทพ (21 ม.ค.2505) : 3
- ²⁹“ชนบุรี,” สยามรัฐ (20 มี.ค.2505) : 4
- ³⁰“สำรวจวางผังท่อระบายน้ำโสโครก,” สยามรัฐ (5 ก.ย.2505) : 1
- ³¹“จะบังคับให้บ่มน้ำมันให้สร้างท่อระบายเป็นของตนเอง,” สยามรัฐ (11 พ.ย.2505) : 1
- ³²“น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาจะทวีเค็มจัด,” สยามนิกร (27 มี.ย.2506) : 1
- ³³“ท่อระบายน้ำ,” สยามนิกร (27 มี.ย.2506) : 5
- ³⁴“ค.ร.ม. รับหลักการสร้างท่อระบายน้ำในพระนคร – ชนบุรี ให้เสร็จใน 10 ปี,” สยามรัฐ (4 ก.พ.2508) : 1
- ³⁵“ตกลงจ้างบริษัทต่างประเทศเข้ามาสำรวจและออกแบบท่อระบายน้ำในพระนคร,” สยามรัฐ (22 มี.ย.2510) : 1
- ³⁶“น้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มแปรสภาพเป็นน้ำเสียแล้ว,” สยามรัฐ (15 ก.พ.2510) : 3
- ³⁷“เผยโครงการวางท่อระบายน้ำ 2 พันล้าน ต้องขุดถนนในกรุงติดต่อกันถึง 32 ปี,” สยามรัฐ (20 พ.ค.2511) : 1
- ³⁸“วางโครงการ 400 ล้าน ปรับปรุงท่อระบายน้ำชั้นในพระนคร,” สยามรัฐ (20 พ.ค.2512) : 1
- ³⁹“จะขอกู้เงินธนาคารโลก 1 หมื่นล้านบาท เพื่อปรับปรุงท่อระบายน้ำพระนคร-ชนบุรี,” สยามรัฐ (12 มี.ย.2512) : 1

- ⁴⁰“สาธารณสุขพบแหล่งน้ำเสียตามแม่น้ำลำคลองหลายจุด,” สยามรัฐ (1 ธ.ค.2514) : 1
- ⁴¹ไทยรัฐ (8 มี.ค.2515) : 14,18
- ⁴²ไทยรัฐ (27 ต.ค.2516) : 1
- ⁴³“เรื่องน้ำเสียจากโรงงาน โซดาไฟมีปรอทและแก๊สเป็นอันตราย,” สยามรัฐ (4 ก.ย.2516) : 1,6
- ⁴⁴“เรื่องชาวญี่ปุ่นเดินขบวนประท้วงโรงงานปล่อยสารมีพิษในไทย,” สยามรัฐ (22 ก.ย.2516) : 1,6
- ⁴⁵“ราษฎรร้องโรงงานปล่อยน้ำเน่าเหม็นทิ้งคลอง,” สยามรัฐ (10 ก.พ.2517) : 1
- ⁴⁶“เสนอแนะมาตรการแก้ปัญหาหน้าเสีย,” สยามรัฐ (24 เม.ย.2517) : 1
- ⁴⁷“พบภัยโรงงานแมงกานีสแถวฝั่งธนมีอากาศร้ายแรงถึงอัมพาต,” สยามรัฐ (24 ส.ค.2517) : 1
- ⁴⁸“ว่าแม่น้ำเจ้าพระยานานแล้ว กทม. ไม่แก้ปัญหาคัดค้าน,” ประชาธิปไตย (4 พ.ค.2519) : 3
- ⁴⁹“สิ่งแวดล้อมแห่งชาติ,” สยามรัฐ (4 พ.ค.2520) : 3
- ⁵⁰“กวาดขันโรงงานแบตเตอรี่ป้องกันสารตะกั่ว,” สยามรัฐ (3 ก.ย.2520) : 1
- ⁵¹“แก้กฎหมายสิ่งปลูกสร้างกำจัดน้ำเสีย,” สยามรัฐ (11 เม.ย.2521) : 1
- ⁵²“ญี่ปุ่นจะช่วยสำรวจน้ำเสียในเจ้าพระยา,” สยามรัฐ (25 ก.ค.2521) : 3
- ⁵³“เจ้าพระยาและแม่น้ำอีก 3 สาย มีสารปรอทสูงเกินกว่าปกติ 4 เท่า,” สยามรัฐ (25 ก.ย.2521) : 1
- ⁵⁴“สภา กทม. ใช้เวลา 18 นาที ผ่านข้อบัญญัติขยายโรงงานบุญรอดฯ,” สยามรัฐ (20 ต.ค.2521) : 1
- ⁵⁵“บุญรอดขอขยายโรงงานแล้วนายกตั้งแก้ไขระบบน้ำเสีย,” สยามรัฐ (28 ก.พ.2522) : 1
- ⁵⁶“ใช้น้ำเน่า 70% เกิดจากบ้านเรือน,” สยามรัฐ (8 มี.ค.2522) : 1
- ⁵⁷“แม่โจงไม่แก้ปัญหาน้ำเสียว่าลัญญาหมคกลัวไม่ได้อีก,” สยามรัฐ (16 มี.ค.2522) : 1
- ⁵⁸“รมช. พาพวกจู่โจมตรวจโรงงานทำน้ำเสียพบบุญรอดคตบตาไม่ผ่านเครื่อง,” สยามรัฐ (5 เม.ย.2523) : 1
- ⁵⁹“โรงงานพิมพ์ผ้าปล่อยน้ำเสีย,” ไทยรัฐ (7 มี.ย.2523) : 7
- ⁶⁰“ผู้ว่าฯ ปากน้ำสั่งลุย 2 โรงงานอันตราย,” มติชน (3 ก.พ.2524)
- ⁶¹“เดือนระวังอันตราย พิษนี้ แพ้มากอาจเสียชีวิต,” สยามรัฐ (25 ก.พ.2524) : 3
- ⁶²“ประปานครหลวงเลิกใช้บาดาล อ้างไม่เข้ามาตรฐานน้ำดื่ม,” สยามรัฐ (22 ต.ค.2524)
- ⁶³“ปริมาณน้ำเจ้าพระยาไม่พอ อนาคตประปานครหลวงจะนำน้ำจาก 3 แม่น้ำมาเพิ่มผลิต,” สยามรัฐ (26 ธ.ค.2524)
- ⁶⁴“เจ้าพระยาเน่าจัดคลองกรุงเทพ 200 ปี,” สยามรัฐ (13 มี.ค.2525) : 1
- ⁶⁵“กรรมการสภาร่าง กม.ให้ลงโทษโรงงานทำน้ำเสีย ใช้น้ำทุกชั้นตอน,” สยามรัฐ (20 มี.ค.2525)

5.2.9 ปัญหาน้ำเค็ม

¹พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1, หน้า 79-80

²กจข., ม. 1.2/27 เล่ม 9

³“จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,” (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงถ้อย เทพธิดา (ถ้อย บุณนาค) ณ เมรุวัดธาตุทอง กรุงเทพฯ, 2514)

⁴กจข., กส. 11/28

⁵กจข., ร.5 น.3.3 ฉ/20 กล่อง 1

⁶กจข., ร.5 กษ. 11/5

⁸กจข., ร.6 น. 1/17

⁹กจข., ร.7 ม. 22.1/9 เล่ม 1

¹⁰รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 สามัญ พ.ศ.2476, เล่ม 2

¹¹หจข., มท. 5.3.5/18 เพิ่มบริษัทแม่ น้ำมอเตอร์ไบต์ นำน้ำประปาไปแจกราษฎรในท้องที่อำเภอพระประแดง (พ.ศ.2480)

¹²รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 ครั้งที่ 10 ครั้งที่ 15 พ.ศ.2483 (เล่ม 2) และวิสามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 พ.ศ.2483 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา) (มปป.)

¹³หจข., มท. 0201.1.1/1800 เรื่อง นายส่อง พุ่มแก้ว กับพวกร้องว่า นายอำเภอเมืองตราด และนายจ้างกำนันทำถนนสายแหลมพิน ผ่านที่สวนของผู้ร้อง ทำให้น้ำเค็มขึ้นถึงพืชผลเสียหาย (พ.ศ.2484)

5.2.10 ปัญหาน้ำท่วม

¹“น้ำท่วมใหญ่ในกรุงสยาม,” สยามประเภท เล่ม 1 ตอนที่ 5 (เมษายน ร.ศ.117)

²เรื่องเดียวกัน

³ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, “พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4,” (กรุงเทพฯ : องค์กรคำครุสภา, 2504)

⁴สยามประเภท เรื่องเดิม

⁵เรื่องเดียวกัน

⁶เรื่องเดียวกัน

⁷เรื่องเดียวกัน

⁸“จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปีเถาะ จุลศักราช 1241,” (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระปลิวเวทย์วิศิษฎ์ (สาย เลขยานนท์) ณ เมรุวัดธาตุทอง, กรุงเทพฯ, 2513)

⁹เรื่องเดียวกัน

¹⁰เรื่องเดียวกัน

¹¹กช., ร.5 น. 3.2 ก/107 กล่อง 4

¹²กช., ร.5 น. 3.2 ก/107 กล่อง 4

¹³เทพชู ทับทอง, สยามเมื่อวันวาน (กรุงเทพฯ : สหมิตรการพิมพ์), หน้า 14-21

¹⁴รถไฟ (มี.ค.2486) : 49

¹⁵“จดหมายกับ บ.ก.,” สยามรัฐ (24 ส.ค.2501) : 4

¹⁶“ว่ามีวิธีป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพแล้ว โดยจะกักน้ำไว้ตามลำคลองและคูระหว่างน้ำทะเลหนุน,” สยามรัฐ (3 ต.ค.2502) : 1

¹⁷“จดหมายกับ บ.ก.,” สยามรัฐ (10 พ.ย.2501) : 4

¹⁸“จดหมายกับ บ.ก.,” สยามรัฐ (15 ก.ย.2501) : 4

¹⁹“จดหมายกับ บ.ก.,” สยามรัฐ (12 ต.ค.2501) : 4

²⁰“เทศบาลเผยอุทกภัยป้องกันน้ำท่วม,” กรุงเทพฯ (5 พ.ย.2504) : 1

²¹“วันนี้,” เกียรติศักดิ์รายวัน (7 พ.ย.2504) : 1

²²“เทศบาลเตรียมป้องกันน้ำท่วมพระนคร ที่ 13-16 นี้,” สยามรัฐ (13 พ.ย.2505) : 1

²³“เผยเหตุที่น้ำท่วมถนนในเขตเทศบาลกรุงเทพเมื่อฝนตกหนัก,” สยามรัฐ (27 ส.ค.2506) : 1

²⁴“ซัดจังหวะ,” สยามรัฐ (5 พ.ย.2506) : 5

²⁵สยามรัฐ (9 มิ.ย.2507) : 1

²⁶“โยธาไม่เห็นด้วยกับ โครงการปรับปรุงท่อระบายน้ำที่ผู้ชำนาญการแนะนำ,” สยามรัฐ (16 ก.ย.2507)

²⁷“กั้นเขื่อนกั้นน้ำป้องกันน้ำท่วมพระนครด่วน,” สยามรัฐ (3 พ.ย.2507) : 1

²⁸“เทศบาลเตรียมอุทกภัยป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพ,” สยามรัฐ (7 ต.ค.2507) : 1

²⁹“เทศบาลเตรียมเพื่อป้องกันน้ำฝนท่วมถนน,” สยามรัฐ (9 พ.ค.2508) : 1

³⁰“แฉ่กิดจากข่าว,” สยามรัฐ (4 ก.ค.2509) : 3

³¹“นายกปรารถนาเรื่องถล่มคลอง สังกเทศบาลเพลาๆ มือไว้ข้าง,” สยามรัฐ (12 ก.ค.2510) : 1

- ³²“อย่ากลัวน้ำท่วมกรุง มีแผนเตรียมรับไว้แล้ว,” สยามรัฐ (2 ก.ย.2513) : 1
- ³³“ท่ระบายน้ำอุดตันและน้ำท่วม,” สยามรัฐ (21 ต.ค.2513) : 8
- ³⁴“เทศบาลกรุงเทพจะใช้ 4 ล้าน ล้างท่ระบายน้ำป้องกันน้ำท่วม,” สยามรัฐ (3 มิ.ย.2514) : 3
- ³⁵“มีการทดลองระบายน้ำลงใต้ดินทางท่อบาดาลป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพ,” ข่าวพาณิชย์ (15 พ.ค.2516) : 3, 16
- ³⁶“กรุงเทพวางแผนป้องกันน้ำท่วม,” สยามรัฐ (4 มิ.ย.2517) : 3
- ³⁷“กรุงเทพจมน้ำเสียแล้ว ขลุกลั่นกันทั้งเมือง,” สยามรัฐ (17 ต.ค.2517) : 1
- ³⁸“กทม. ว่าไม่มีทางป้องกันระดับน้ำสูงกว่าถนน ระบบท่อในกรุงอุดตัน,” สยามรัฐ (20 ต.ค.2517) : 1
- ³⁹“กทม. เตรียมยกระดับถนนหน้าน้ำ สร้างเขื่อนดินชั่วคราวบรรเทาภัย,” สยามรัฐ (30 ต.ค.2518) : 1
- ⁴⁰“น้ำท่วมกรุงเทพ ธรรมเนียมยอมรับเจ้าหน้าที่บกพร่อง,” สยามรัฐ (6 ก.ย.2519) : 1
- ⁴¹“กทม. จะใช้งบ 60 ล้านบาทอุดคลองในเขต กทม. ให้น้ำไหลสะดวก กันน้ำท่วม,” สยามรัฐ (18 ธ.ค.2519) : 1
- ⁴²“เปิดโรงสูบน้ำสี่พระยาแก้ปัญหาหน้าน้ำท่วมกรุง,” สยามรัฐ (2 มิ.ย.2520) : 1
- ⁴³“กทม. เร่งสร้างเขื่อนดินป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯ,” สยามรัฐ (11 ต.ค.2520) : 1
- ⁴⁴“กทม. เตรียมรับน้ำท่วมกรุงเทพฯ,” สยามรัฐ (16 ส.ค.2521) : 1
- ⁴⁵“15 นี้ น้ำเจ้าพระยาจะสูง 2 เมตร เตือนคนกรุงระวังโรคระบาด,” สยามรัฐ (12 ต.ค.2521) : 1
- ⁴⁶“กรุงเทพเผชิญน้ำท่วมแล้ว น้ำจะมากกว่าปี 2518,” สยามรัฐ (20 ต.ค.2521) : 1
- ⁴⁷“ฝนตกหนักที่สุดในรอบ 25 ปี เล็กให้ทำหลังคาคลุม กท.,” สยามรัฐ (15 มิ.ย.2522) : 1
- ⁴⁸“กทม. ไม่มีระบบรับน้ำฝนแม้จะตกเพียง 90 ม.ม. น้ำก็ท่วม,” สยามรัฐ (19 มิ.ย.2522) : 1
- ⁴⁹“วางแผนแก้ปัญหาน้ำท่วมกรุงทั้งขนาดกลางและหนัก,” สยามรัฐ (22 ก.ย.2523) : 1
- ⁵⁰“สร้างทำนบเจ้าพระยาแก้ปัญหาน้ำท่วมกรุง,” สยามรัฐ (1 ต.ค.2523) : 1
- ⁵¹“กทม. จะออกกฎหมายยกระดับพื้นที่กรุงเทพป้องกันน้ำท่วม,” สยามรัฐ (3 ต.ค.2523) : 1
- ⁵²“ในหลวงทรงแนะแผนแก้ขั้นตอนระบายน้ำท่วมกรุง ฝนยังกระหน่ำอยู่,” สยามรัฐ (21 ต.ค.2523) : 1
- ⁵³“แก้ปัญหาน้ำท่วม เบื่อและเสียตาย,” สยามรัฐ (14 พ.ย.2523) : 5
- ⁵⁴“ประกาศเขตช่วยเหลือ,” สยามรัฐ (21 ม.ค.2524) : 5
- ⁵⁵“ของบ 48 ล้านบาทอุดหนุนน้ำท่วม,” สยามรัฐ (17 มี.ค.2524) : 1
- ⁵⁶“กทม. เร่งล้างท่ระบายน้ำ,” สยามรัฐ (13 เม.ย.2524)

- ⁵⁷“กทม. เร่งมือแก้ปัญหาน้ำท่วมระดมขุดคลองครั้งใหญ่ ใช้ชลประทานด้านฝั่งชนฯ,” สยามรัฐ (14 พ.ค.2524) : 1
- ⁵⁸“กทม. วางแผนแก้ปัญหาน้ำท่วม ให้แก้กฎหมายแบ่งย่านงาน,” สยามรัฐ (17 พ.ค.2524) : 1
- ⁵⁹“ขยายเนื้อที่กั้นน้ำท่วมในเขต กทม.,” สยามรัฐ (19 พ.ค.2524) : 1
- ⁶⁰“ฝนตกหนักต่ออีกสัปดาห์ กทม. ภาวนาถนนแห้งวันพุธ,” สยามรัฐ (26 พ.ค.2524) : 1
- ⁶¹“เสนอแผนแม่บทแก้ปัญหาน้ำท่วม,” มติชน (30 มิ.ย.2524) : 3
- ⁶²“เยอรมันให้ 600 ล้านบาท ใช้ป้องกันน้ำท่วม กทม.,” สยามรัฐ (28 ส.ค.2524) : 5
- ⁶³“เตรียมกั้นน้ำท่วมกรุงเทพ-ใกล้เคียงไว้เรียบร้อยแล้ว,” สยามรัฐ (20 ต.ค.2524) : 5

5.3.1 ปัญหาความสกปรกบริเวณถนน

- ¹หวญ., ร.5 89/2
- ²กช., ร.5 น. 18.1/2 กห้อง 1
- ³กช., ร.5 น. 46.4/9 กห้อง 1
- ⁴กช., ร.5 น. 8.1/70 กห้อง 2
- ⁵กช., ร.5 ย. 8.9/15 เล่ม 1
- ⁶กช., ร.5 น. 18.1/62 กห้อง 4
- ⁷“บทความเนื่องมาจากปก,” เทศบาลนครกรุงเทพ (ต.ค.2514)
- ⁸กช., ร.5 น. 2/50 เล่ม 5
- ⁹กช., ร.5 น. 5.1/27 กห้อง 3
- ¹⁰กช., ร.5 น. 3.7 ฉ/4
- ¹¹“ประกาศตัดถนนในที่เพลิงไหม้ตำบลถนนราชวงศ์,” ข่าวตลาดรายวัน (14 มิ.ย. ศก.126) : 89
- ¹²“ข่าวกรุงเทพฯ,” ข่าวตลาดรายวัน (5 มิ.ย. ศก 126 (2450)) :26
- ¹³กช., ร.5 ยช. 9/86 เล่ม 6
- ¹⁴กช., ร.6 ม. 12.2/13
- ¹⁵“อำนาจของเรารอบทำงานอย่างฝักชีโรยหน้า,” กรรมกร (26 พ.ค.2466) : 221, 222
- ¹⁶กช., ร.7 ม. 17.4 เล่ม 1
- ¹⁷กช., ร.7 ม. 26.5/27 เล่ม 2
- ¹⁸กช., ร.7 ม. 26.5/27 เล่ม 2

¹⁹ กจช., ร.7 ม. 17/14 เล่ม 2

²⁰ กจช., ร.7 ม. 17/14 เล่ม 2

²¹ กจช., ร.7 ม. 17/14 เล่ม 2

²² กจช., ร.7 ม. 17/14 เล่ม 2

5.3.2 ปัญหาการสร้างและบำรุงรักษานอน

¹ จดหมายเหตุสยามไสมย เดือน 9 เบญจศก 1245, หน้า 24.

² ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 4 (กรุงเทพฯ : องค์การคำครุสภา, 2521), หน้า 259-260

³ หจญ, ร.4 จศ. 1218, เลขที่ 50

⁴ “ทางหลวงในกรุงเทพ,” บางกอกกรีคอร์เดอร์ (จุลศักราช 1228) : 24

⁵ ครุโณวาท เดือน 11 จศ.1236, หน้า 167

⁶ กจช., ร.5 มส. เล่ม 4, หน้า 269

⁷ กจช., ร.5 น. 1.1/9 ก่อง 1

⁸ กจช., ร.5 น. 46.4/4 ก่อง 1

⁹ กจช., ร.5 น. 46.1/4 ก่อง 1

¹⁰ กจช., ร.5 น. 46.1/23 ก่อง 1

¹¹ กจช., ร.5 ยช. 9/1 เล่ม 1

¹² กจช., ร.5 น. 46.4/25 ก่อง 2

¹³ กจช., ร.5 ยช. 9/1 เล่ม 1

¹⁴ กจช., ร.5 ยช. 9/1 เล่ม 1

¹⁵ กจช., ร.5 ยช. 9/2 เล่ม 1

¹⁶ กจช., ร.5 ยช. 9/2 เล่ม 1

¹⁷ กจช., ร.5 ยช. 9/1 เล่ม 1

¹⁸ กจช., ร.5 ยช. 46.4/28 ก่อง 2

¹⁹ กจช., ร.5 ยช. 9/1 เล่ม 1

²⁰ กจช., ร.5 ยช. 9/8 เล่ม 1

²¹ กจช., ร.5 ยช. 9/4 เล่ม 1

²² กจช., ร.5 ยช. 9/5 เล่ม 1

- ²³ กจช., ร.5 น. 1.1/71 กล่อง 3
- ²⁴ กจช., กศ. 4/1711
- ²⁵ กจช., ร.5 ยช. 9/18
- ²⁶ กจช., ร.5 ยช. 9/20
- ²⁷ กจช., ร.5 หนังสือที่ 80/4923, 12 พ.ย. 115, 203/452, 28 ต.ค.115, 115/372, 29 ต.ค.115
- ²⁸ กจช., ร.5 น. 46.4/39 กล่อง 2
- ²⁹ กจช., ร.5 น. 52/6 กล่อง 1
- ³⁰ กจช., ร.5 ยช. 9/33
- ³¹ กจช., ร.5 น. 5.1/34 กล่อง 3
- ³² กจช., ร.5 ยช. 9/16 เล่ม 1
- ³³ กจช., ร.5 น. 5.1/34 กล่อง 3
- ³⁴ กจช., ร.5 น. 5.1/108, 111, 118, 119, 131 กล่อง 6
- ³⁵ กจช., ร.5 น. 5.1/31 กล่อง 3
- ³⁶ กจช., ร.5 น. 5.1/38 กล่อง 3
- ³⁷ กจช., ร.5 น. 58/131 เล่ม 10
- ³⁸ กจช., ร.5 น. 5.8/23 กล่อง 1
- ³⁹ กจช., ร.5 น. 43.1/123 กล่อง 7
- ⁴⁰ กจช., ร.5 ยช. 9/85 เล่ม 6
- ⁴¹ กจช., ร.5 น. 5.1
- ⁴² กจช., ร.5 น. 42.2/8
- ⁴³ กจช., ร.5 น. 5.1/55 กล่อง 4
- ⁴⁴ กจช., ร.6 น. 21/2
- ⁴⁵ กจช., ร.6 น. 21/6
- ⁴⁶ กจช., ร.6 น. 2/87
- ⁴⁷ กจช., ร.6 กศ. 9.1/117
- ⁴⁸ กจช., ร.6 ว. 26/3
- ⁴⁹ กจช., กศ. 12/363
- ⁵⁰ กจช., ร.6 รล. 1/66

⁵¹ กจช., ร.6 น. 15.1/49

⁵² กจช., สบ. 2.42/43 เล่ม 3

⁵³ กจช., ร.7 ม. 26.5/27 เล่ม 2

⁵⁴ กจช., ร.7 ม. 26.5/44 เล่ม 3

⁵⁵ กจช., ร.7 ม. 26.5/27 เล่ม 2

⁵⁶ กจช., ร.7 ม. 26.5/161 เล่ม 8

⁵⁷ กจช., ร.7 ม. 26.5/161 เล่ม 8

⁵⁸ กจช., ร.7 รล. 20.6/123

⁵⁹ “จดหมาย,” พิมพ์ไทย (27 มี.ค.2490) : 2

⁶⁰ สยามนิกร (6 ส.ค.2496) : 1

⁶¹ สยามนิกร (29 ม.ค.2497) : 1

⁶² “ส.ส.คัดค้านมั่งกรสั่งตัดต้นมะขามว่าต่างประเทศเก็บไว้ประดับเมือง,” เกียรติศักดิ์รายวัน (15 ม.ค.2497) : 1

5.3.3 ปัญหาคมนาคมทางบก

¹ กจช., ร.5 น. 1.1/35 ก่อ่ง 2

² กจช., ร.5 น. 2/2 ก่อ่ง 2

³ กจช., ร.5 น. 2/47 ก่อ่ง 4

⁴ กจช., ร.5 น. 2/47 ก่อ่ง 4

⁵ กจช., ร.5 น. 2/47 ก่อ่ง 4

⁶ กจช., สบ. 2.42/38 เล่ม 3

⁷ กจช., สบ. 2.42/38 เล่ม 3

⁸ กจช., น. 20.18/29

⁹ กจช., สบ. 2.42/38 เล่ม 3

¹⁰ กจช., สบ. 2.42/38 เล่ม 3

¹¹ กจช., ร.6 น. 20.18/95

¹² กจช., สบ. 2.42/38 เล่ม 3

¹³ “ถนนที่สร้างยังไม่เสร็จ ซึ่งเป็นปัญหาต่อการจราจร,” สยามประเภท (1 ต.ค.2466) : 25

¹⁴ กจช., สบ. 2.42/38 เล่ม 3

¹⁵ กจช., สบ. 2.42/38 เล่ม 3

¹⁶ กจช., สบ. 2.42/110 เล่ม 7

¹⁷ กจช., ร.7 ม. 4.11/14

¹⁸ กจช., ร.7 ม. 17/4 เล่ม 1

¹⁹ กจช., ร.7 ม. 17/4 เล่ม 1

²⁰ กจช., ร.7 ม. 26.5/27 เล่ม 2

²¹ กจช., ร.7 ม. 26.5/27 เล่ม 2

²² กจช., ร.7 ม. 26.5/27 เล่ม 2

²³ กจช., ร.7 ม. 26.5/23 เล่ม 1

²⁴ กจช., ร.7 ม. 26.5/23 เล่ม 1

²⁵ กจช., ร.7 ม. 26.5/84 เล่ม 5

²⁶ กจช., ร.7 ม. 22.1/25

²⁷ กจช., ร.7 ม. 26.5/161 เล่ม 8

²⁸ กจช., ร.7 ม. 2/32 เล่ม 3

²⁹ กจช., ร.7 ม. 17/13 เล่ม 1

³⁰ กจช., ร.7 ม. 2/32 เล่ม 3

³¹ “ออก พ.ร.บ.การจราจรทางบก พ.ศ.2477,” สยามนิกร (9 พ.ย.2495) : 1

³² หจข., มท. 1.1/12 แก้ไข กระทู้ถามที่ ว. 4/2492 เรื่องการจราจรในจังหวัดพระนครและธนบุรีของ
หลวงอังคณานุรักษ์ ส.ส.)

³³ “จะห้ามรถบางชนิดเดินในถนนเจริญกรุง,” สยามนิกร (25 ก.พ.2492)

³⁴ “ห้าม 3 ล้อวิ่งเจริญกรุง,” พิมพ์ไทย (29 ต.ค.2492) : 1

³⁵ “ตัดเลนให้สามล้อและรถยนต์,” บางกอกโพสต์ (18 ต.ค.2494) : 1

³⁶ “สร้าง 4 สะพานข้ามฝั่งธนบุรีว่าผู้คนมากนักให้ระบายออกไป,” สยามนิกร (1 พ.ย.2495) : 1

³⁷ “ประกาศห้ามทางจราจรอีก 2 สาย บรรทุกสินค้าเข้าเจริญกรุง เขวราชไม่ได้,” สยามนิกร (9
พ.ย.2495) : 1

³⁸ “ตั้งกองตรวจยานยนต์ ควบคุมกั้นตราจากรถยนต์,” สยามนิกร (21 ธ.ค.2495) : 1

³⁹ “จะงดจดทะเบียนรถลากทุกชนิด,” สยามนิกร (25 ธ.ค.2495) : 1

⁴⁰ “จราจรทำป้าย “หยุด” ไว้ตามทางแยกเพื่อลดอันตราย,” รามาริพย์ (31 ม.ค.2496) : 3

- 41.“ให้หรือสำเพ็งปรับปรุงจะขยายกว้างทั้งสำเพ็งและทรงวาด,” หลักเมือง (17 ก.พ.2496) : 1
- 42.“ลดจำนวนพาหนะซึ่งใช้แรงคนลากให้น้อยลง,” เกียรติศักดิ์รายวัน (15 พ.ค.2496) : 2
- 43.“จะรื้ออาคารตลาดน้อยเพื่อปรับปรุงและขยายถนนให้กว้าง,” สยามนิกร (18 พ.ค.2496) : 1
- 44.“จัดสร้างทางใหญ่ใต้สะพานพระรามหก เพื่อเชื่อมพระนครกับธนบุรี,” เกียรติศักดิ์รายวัน (29 พ.ค.2496) : 3
- 45.“โครงการสำเพ็งยึดหยุ่นไปอีก 1 ปี,” สยามนิกร (6 มิ.ย.2496) : 7
- 46.“ไฟไหม้ 5 แห่ง สั่งเวนคืนทั้งหมด,” สยามนิกร (6 ส.ค.2496) : 1
- 47.“สั่งห้ามรถบรรทุกน้ำหนัก 80 ตันวิ่งบนถนนในกรุงเทพฯ,” หลักเมือง (8 พ.ย.2496) : 3
- 48.“สร้างถนนเลียบริมน้ำเจ้าพระยา เพื่อแก้ปัญหาจราจรคับคั่ง,” สยามรัฐ (22 ธ.ค.2496)
- 49.“เทศบาลกรุงเทพจะขุดคลองถมคลองขยายสะพานตรอกถนน กับจะปลูกต้นไม้ให้ร่มเย็น,” สยามนิกร (29 ม.ค.2497) : 1
- 50.“ตำรวจจัดระบบปรับปรุงจราจรสร้างบาทวิถี ทำอุโมงค์ลอดถนน,” สยามนิกร (9 ม.ค.2497) : 1
- 51.สยามนิกร (30 ม.ค.2497) : 1
- 52.“เทศบาลกรุงเทพห้ามกองสิ่งของริมถนน,” สยามนิกร (22 ม.ค.2497) : 2
- 53.“ตำรวจขอเทศบาลร่วมมือขยายถนนเพื่อสวัสดิภาพของสังคม,” สยามนิกร (29 ม.ค.2497) : 1
- 54.“นักเรียนช่างกล 125 นาย ออกจดสิทธิรถยนต์เจริญกรุง โครงการใหญ่มาก ต่างประเทศร่วมมือเป็นแห่งแรก,” เกียรติศักดิ์รายวัน (23 ก.พ.2497) : 1
- 55.“ให้โยธาเทศบาลแก้ถนนกรุงเทพเป็นคอนกรีต,” สยามนิกร (13 พ.ค.2497) : 1
- 56.“เทศบาลขอให้ย้ายสถานีรถไฟสายปากน้ำไปตั้งต้นที่คลองเตยเพื่อขยายถนน,” สยามรัฐ (3 ส.ค.2497) : 1
- 57.“ตำรวจค้านเรื่องสร้างวงเวียนและน้ำพุตามสี่แยก,” สยามรัฐ (2 เม.ย.2498) : 1
- 58.“ตำรวจเตือนผู้ขับขีวดยานไม่ให้แก็ร์รถกลางถนน,” สยามรัฐ (25 เม.ย.2498) : 1
- 59.“ใช้ไฟอัตโนมัติจัดระบบจราจรใหม่,” สยามรัฐ (1 มิ.ย.2498) : 1
- 60.“ตำรวจพบวิธีแก้ปัญหาจราจร โดยให้เพิ่มโทรศัพท์,” สยามรัฐ (8 มิ.ย.2498) : 1
- 62.“จราจรจะใช้อิเล็กทรอนิกส์ตามสี่แยก,” สยามรัฐ (26 ส.ค.2498) : 1
- 63.“ตำรวจตั้งเครื่องเก็บค่าจอดรถยนต์ริมถนนเขตเทศบาล,” สยามรัฐ (17 มิ.ย.2499) : 1
- 64.“สั่งขยายถนนไปดอนเมืองและพระโขนง,” สยามรัฐ (14 ธ.ค.2499) : 1
- 65.“นายกเห็นชอบ โครงการสร้างถนนลอดทางรถไฟ,” สยามรัฐ (5 มิ.ย.2502) : 1

- ⁶⁶ชาวไทย (31 ม.ค.2504) : 1
- ⁶⁷ข่าวพาณิชย์ (9 ก.ย.2504) : 1
- ⁶⁸“พล.ต.ต.ประจวบ ว่าจรรยาตีดขัดเพราะรถเพิ่มขึ้นแต่ถนนคงเดิม,” ชาวไทย (28 ต.ค.2504) : 4
- ⁶⁹“มหาดไทยลงมติเลิก 3 ล้อเครื่องดีดขาดใน 2 ปี,” สยามนิกร (29 ม.ค.2506) : 1
- ⁷⁰“ขจัดปัญหาจราจรขัดข้องให้ประชาชนสะดวกขึ้น,” สยามนิกร (10 มี.ค.2506) : 1
- ⁷¹“สะพานลอยข้ามถนน,” สยามนิกร (1 เม.ย.2506) : 1
- ⁷²“เลิกเดินรถรางในถนนพระราม 4,” สยามนิกร (15 พ.ค.2506) : 1
- ⁷³“ห้ามรถบรรทุกเข้ากรุงเริ่มแล้ว,” สยามนิกร (2 มิ.ย.2506) : 1
- ⁷⁴“ให้เลิก 3 ล้อเครื่อง-แท็กซี่ 2 ประตู,” สยามนิกร (10 มิ.ย.2506) : 1
- ⁷⁵“เขาจะสร้างสะพานลอย,” สยามรัฐ (22 ต.ค.2506)
- ⁷⁶“สถานีหัวลำโพง,” สยามนิกร (1 เม.ย.2507) : 4
- ⁷⁷สยามรัฐ (25 มิ.ย.2507) : 1
- ⁷⁸“ตกลงไม่ให้รื้อน้ำพุและวงเวียน แต่เพิ่มไฟจราจรขึ้น,” สยามรัฐ (5 ส.ค.2507) : 1
- ⁷⁹“รถไฟจะรื้อย่านสินค้าปรับปรุงเป็นที่จอดรถ,” สยามรัฐ (16 มิ.ย.2508) : 1
- ⁸⁰“เทศบาลจะสร้างที่จอดรถ 4 ชั้น ทันสมัย 2 แห่ง จอดรถชั้นละ 60 คัน,” สยามรัฐ (8 ก.พ.2509) : 1
- ⁸¹“ระงับสร้างสะพานข้ามแม่น้ำ ต้องรอเทศบาลขยายถนนก่อน,” สยามรัฐ (15 มี.ค.2509) : 1
- ⁸²“เทศบาลให้ชุดคู่มือที่ราชเทวีสร้างสะพานลอยอีก 3 แห่ง แก่จรรยาตีดขัด,” สยามรัฐ (12 ต.ค.2509) : 1
- ⁸³“เทศบาลดำริตั้งบริษัทลดลอยฟ้าเป็นเทศพาณิชย์การไฟฟ้าร่วม ฝรั่งเสร่วมทุน 40% เปิดให้เอกชน ถือหุ้นด้วย,” สยามรัฐ (25 ม.ค.2510) : 1
- ⁸⁴“ตำรวจจะกำหนดถนนให้สามล้อเครื่องวิ่ง,” สยามรัฐ (23 ก.ย.2510) : 1
- ⁸⁵“เสนอสร้างถนนเลียบบแม่น้ำป้องกันน้ำท่วม,” สยามรัฐ (12 ธ.ค.2510) : 1
- ⁸⁶“รองอธิบดีกรมตำรวจขอใจเทศมนตรีชุดใหม่จะรื้อวงเวียน,” สยามรัฐ (17 ต.ค.2511) : 1
- ⁸⁷“ตกลงจะรื้อวงเวียนที่มักกะสันกับแก่จรรยาที่สะพานพุทธ,” สยามรัฐ (12 พ.ย.2511) : 1
- ⁸⁸“เปิดเดินเรือในแม่น้ำเจ้าพระยาตั้งแต่บางขุนพรหมถึงถนนตกเพื่อแก้ปัญหาจราจรตีดขัด,” สยามรัฐ (28 ธ.ค.2511) : 1
- ⁸⁹“พจน์ว่าเทศบาลควรสร้างสะพานลอยในกรุงกว่า 10 แห่ง,” สยามรัฐ (9 มี.ค. 2512): 1

- ⁹⁰“องค์การ ร.ส.ช. เสนอโครงการตั้งสถานีขนถ่ายสินค้านอกกรุง แก้การจราจรติดขัด,” สยามรัฐ (30 ก.ค. 2531): 1
- ⁹¹“ตำรวจไทย ร.ร.มีชื่อทำให้อาการจราจรติดขัด,” สยามรัฐ (25 ก.ย. 2513): 1
- ⁹²“บังคับแท็กซี่จอดในถนน 10 สาย,” สยามรัฐ (15 ม.ค. 2514): 1
- ⁹³“เรื่องของรถสิบล้อ,” เดลินิวส์ (18 ม.ค. 2514): 3
- ⁹⁴“มหาตมาอินเดียเพิ่มแท็กซี่ 4,500 คัน ในขณะที่การจราจรติดขัด แต่ก็น่ายินดี ถ้าสามารถจัดระเบียบและควบคุมค่าโดยสารได้,” เดลินิวส์ (18 ม.ค. 2514): 3
- ⁹⁵“สร้างถนนวงแหวน,” เดลินิวส์ (27 ม.ค. 2514): 3
- ⁹⁶“ทรงมีพระราชดำริให้รัฐบาลทำถนนลดยจากจากนาเข้ากรุง,” สยามรัฐ (27 ม.ค. 2514): 1
- ⁹⁷“ร.ท. ถวิล บ่นคนไม่ชอบข้ามสะพานลอย,” สยามรัฐ (24 มี.ค. 2514): 3
- ⁹⁸“ประกาศเวนคืนที่ดิน 7 ตำบล สร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา,” พิมพ์ไทย (21 มิ.ย. 2515): 1, 2
- ⁹⁹“แก้ปัญหาจราจรด้วยโบโบเรลล์,” พิมพ์ไทย (29 ก.ค. 2515): 2
- ¹⁰⁰“ไฉนบอกว่ารื้อถ่านแก้ปัญหาจราจร,” สยามรัฐ (3 ก.ย. 2518): 8
- ¹⁰¹“สร้างสะพานลอยในกรุงหลังแก้ปัญหาจราจรอืดอาด,” ประชาธิปไตย (8 มิ.ย. 2519): 3
- ¹⁰²“กทม. ช่อมถนน 17 สาย หลังน้ำท่วมห้าม 10 ล้อวิ่งเข้ากรุงเทพฯ,” สยามนิศร์ (29 ต.ค. 2519): 1
- ¹⁰³“กทม.จะสร้างอุโมงค์ลอดถนนบริเวณอนุเสาวรีย์ชัยสมรภูมิแทนสะพานลอย,” สยามรัฐ (10 ก.พ. 2520): 1
- ¹⁰⁴“พื้นที่กรุงเทพ ไม่มีมาตรฐาน “หมดหวัง” จราจรคอมพิวเตอร์,” สยามรัฐ (19 ธ.ค. 2525): 3
- ¹⁰⁵“จิตใจเรื่องเก่า,” สยามรัฐ (23 มิ.ย. 2522)
- ¹⁰⁶“วางแผนยกระดับทางรถไฟในกรุง,” สยามรัฐ (7 ต.ค. 2524): 1
- ¹⁰⁷“สร้างสถานีขนส่ง 4 มุมเมืองช่วยบรรเทาการจราจรแออัด,” สยามรัฐ (30 ม.ค.2525): 5

¹⁰⁸“วงเวียนเล็กเป็นอดีต,” สยามรัฐ (1 ก.พ.2525) : 1

5.3.4 ปัญหาเกี่ยวกับตึกแถว

¹หาวญ., ร.5 เลขที่ 95/13, เรื่องพระราชทานเรื่องขยายถนนและเรื่องซื้อขายตึก

²กช., ร.5 น. 18.1/13 ก่อ่ง 1

³หนังสือกรมหมื่นพิทยฯ ที่ 2358/42 (30 ต.ค.114)

⁴กช., ร.6 ญ. 27/2

⁵กช., ร.6 น. 15/58

⁶กช., ร.6 น. 38/27

⁷กช., ร.6 ค. 22.1/13

⁸กช., ร.6 น. 15.2/14

⁹กช., ร.6 รล. 21.7/14

¹⁰กช., ร.6 ค. 22.1/24

¹¹กช., ร.6 น.15.1/47

¹²กช., ร.7 ม. 2.6.5/27 เล่ม 2

¹³กช., ร.6 น. 11.5/47

¹⁴“จดหมายกับ บ.ก.,” สยามรัฐ (7 ต.ค.2502) : 4

5.3.5 ปัญหาหาบเร่แผงลอย

¹กช., ร.5 หนังสือที่ 30/116 5 ก.ย. ร.ศ.111

²กช., ร.5 น. 5.1/30 ก่อ่ง 3

³กช., ร.5 น. 5.1/51 ก่อ่ง 4 (กรมสุขาภิบาล ราชการทั่วไป)

- ⁴ กจช., ร.7 ม. 26.6/9 (น.ส.พ.หลักเมือง)
- ⁵ กจช., ร.7 ม. 26.5/27 เล่ม 2
- ⁶ พิมพ์ไทย (30 มี.ค.2490)
- ⁷ พิมพ์ไทย (30 มี.ค.2490) : 2
- ⁸ สยามนิกร (13 ส.ค.2491)
- ⁹ บจช., มท. 1.1/29 เพิ่มกระทู้ถามที่ จ. 103/2492 เรื่อง การสั่งให้หรือแฝงลอยในเขตเทศบาลนคร
ธนบุรี ของนายโททาย โชนินุชิต ส.ส. (ตอบในที่ประชุม) พ.ศ. 2492
- ¹⁰ “สั่งกวาดล้าง 4 ถนน ห้ามวางแฝงลอยเด็ดขาด,” สยามนิกร (18 ก.ย. 2492) : 1
- ¹¹ “เทศบาลกรุงเทพวางแผนช่วยคนจนครั้งใหญ่ จัดตลาดและที่อาศัยก่อน,” สยามนิกร (20 พ.ค.
2493) : 1
- ¹² “ขุนเลิศ ออกกวาดล้างร้านค้าแฝงลอย,” สยามรัฐ (4 มี.ค. 2495) : 1
- ¹³ “ให้เลิกร้านขายผ้า กุดังเก็บสินค้า เปิดทางให้หาบเร่เข้าไปวางขาย,” ธรรมาธิปไตย (27 มี.ค. 2496):3
- ¹⁴ “งานใหม่ เทศบาลไล่หาบเร่สนามหลวง,” สยามนิกร (28 มี.ค. 2496) : 1
- ¹⁵ “กรุณาเหลียวแลแฝงลอยวัดโพธิ์บ้าง,” หลักเมือง (7 พ.ค. 2496) : 2
- ¹⁶ “เทศบาลแถลงกรณีจับหาบเร่,” เกียรติศักดิ์รายวัน (8 ก.ย. 2496) : 1
- ¹⁷ “เทศบาลกรุงเทพ สั่งรื้อแฝงลอยเจริญผลกลางดึก ห้ามขายโดยเด็ดขาด สั่งพนักงานควบคุม,”
สยามนิกร (6 ม.ค. 2497) : 1
- ¹⁸ “สั่งรื้อถอนหาบเร่ ที่ตั้งใกล้ตึกพิบูลธรรมเป็นการด่วน จะปลุกดันไม้แทน,” สยามนิกร (12 ก.พ.
2497) : 1
- ¹⁹ “เทศบาลขอให้ตำรวจร่วมมือด้วย ปราบผู้ค้าหาบเร่แฝงลอยที่ฝ่าฝืน,” สยามรัฐ (17 ก.พ. 2497) : 1
- ²⁰ “กำหนดสถานที่สำหรับเร่ขายในกรุงเทพฯ,” สยามนิกร (3 เม.ย. 2497) : 2

- ²¹ “ว่าจับพวกแฝงลอยขายลอตเตอร์ เฉพาะที่วางขายเกาะกะบนทางเท้า,” สยามนิกร (6 มิ.ย. 2497) : 1
- ²² “ฟ้องกองสลากว่าทางเทศบาลยังจับกุมหนัก,” เกียรติศักดิ์รายวัน (9 ก.ค. 2497) : 1
- ²³ “แม่ค้าหาบเร่ นำขบวนเข้าพบจอมพล ป.,” เกียรติศักดิ์รายวัน (29 ต.ค. 2497) : 5
- ²⁴ สยามรัฐ (15 ก.พ. 2498) : 1
- ²⁵ “เทศบาลคำริตั้งป้อมแบบตำรวจ เพื่อปราบพวกค้าหาบเร่ให้ได้ผล,” สยามรัฐ (1 เม.ย.2498) : 1
- ²⁶ “ม็องกรชมตำรวจว่าร่วมมือปราบพวกหาบเร่แข็งแรงดี,” สยามรัฐ (10 มิ.ย. 2498) : 1
- ²⁷ “ม็องกรร้องตำรวจเพลา่มือปราบหาบเร่จับแม่ค้า,” สยามนิกร (18 ส.ค. 2498) : 1
- ²⁸ “สร้างที่ขายของสำหรับหาบเร่ใหม่ในย่านชุมชน,” สยามรัฐ (7 ต.ค. 2498) : 1
- ²⁹ “ชี้แจงหาบเร่ให้วางของชิดขอบทางเท้าด้านใน,” สยามรัฐ (14 ต.ค. 2498) : 1
- ³⁰ “พวกหาบเร่ตั้งสมาคมหาบเร่ต่อสู้กับเทศบาล,” สยามรัฐ (31 ต.ค. 2498) : 1
- ³¹ “มหาดไทยขอเงินล้านเศษ ขยายตลาดนัดที่ตั้งหาบเร่,” สยามรัฐ (18 พ.ย. 2498) : 1
- ³² “จอมพลสั่งวางระเบียบหาบเร่ใหม่ ว่าจะใช้สิทธิมากเกินไป,” สยามรัฐ (30 พ.ย. 2498) : 1
- ³³ “ห้ามผู้ค้าเครื่องอุปโภคตั้งขายบนทางเท้า ถ้าไม่เชื่อจะจับ,” สยามรัฐ (8 ธ.ค. 2498) : 1
- ³⁴ “จะโอนอำนาจปราบหาบเร่จากชลอไปให้ม็องกรอีก,” สยามรัฐ (29 มี.ค. 2499) : 1
- ³⁵ “ม็องกรห้ามแฝงลอยตั้งขายที่สนามหลวง ฝ่าฝืนจะเอาผิด,” สยามรัฐ (1 เม.ย. 2499) : 1
- ³⁶ “แม่ค้าหาบเร่เชิงสะพานพุทธยกพวกร้องทุกข์ ผู้ว่าการฯธนบุรี,” สยามนิกร (27 มิ.ย. 2499) : 1
- ³⁷ “ผู้ว่าการพระนครให้วางระเบียบขายสินค้าตลาดนัดใหม่,” สยามรัฐ (5 ธ.ค. 2499) : 1
- ³⁸ “ผู้ค้าหาบเร่ ร้องมหาดไทยช่วยสั่งตำรวจผ่อนผัน,” สยามรัฐ (4 ธ.ค. 2500) : 1
- ³⁹ สยามรัฐ (3 ต.ค. 2501) : 1
- ⁴⁰ แม้นศรี, “เสนอให้คิด,” ชาวไทย (30 มี.ค. 2504) : 3

- ⁴¹ สยามนิกร (10 พ.ค. 2504) : 1
- ⁴² กรุงเทพ (10 ม.ค. 2505) : 1
- ⁴³ “กำหนดเงื่อนไขควบคุมล้อเลื่อน กำจัดการเร่ขายสินค้า,” สยามนิกร (4 มี.ค.2507) : 1
- ⁴⁴ “เทศบาลชี้แจงไล่หาบเร่แผงลอยเฉพาะที่ตั้งเสาไฟในตรอกแคบ,” สยามรัฐ (1 ก.พ. 2509) : 1
- ⁴⁵ สมบูรณ์ คนฉลาด “ความเห็นชาวบ้าน,” สยามรัฐ (17 ต.ค. 2509) : 7
- ⁴⁶ สยามรัฐ (25 ส.ค. 2510) : 1
- ⁴⁷ “อ.ตร. สั่งกำชับตำรวจนครบาลปฏิบัติต่อหาบเร่ละมุนละม่อม,” สยามรัฐ (26 เม.ย. 2512) : 1
- ⁴⁸ “หาบเร่เกะกะ,” เดลินิวส์ (18 ก.พ. 2514) : 3
- ⁴⁹ “เทศบาลกรุงเทพเตรียมจัดที่สนามหลวง ย้ายไปที่อื่น,” สยามรัฐ (10 พ.ย. 2514) : 1
- ⁵⁰ “มนตรีชัยไม่ยอมผ่อนผันหาบเร่ เผยได้จัดที่ขายให้หลายแห่ง,” สยามรัฐ (29 ธ.ค. 2514) : 1
- ⁵¹ “จะย้ายตลาดนัดสนามหลวงไปเชิงสะพานปิ่นเกล้าฝั่งธน,” สยามรัฐ (6 ม.ค. 2517) : 1
- ⁵² “กทม. จัดระเบียบหาบเร่ไม่ให้ขวางทางเดินเท้า,” สยามรัฐ (8 ม.ค. 2519) : 1
- ⁵³ “ออกใบอนุญาตหาบเร่, แผงลอย,” สยามรัฐ (26 มี.ค. 2519) : 1
- ⁵⁴ “แม่ค้าแผงลอยร้องทุกข์ ธรรมนุญช่วยด้วย,” สยามรัฐ (24 ก.ย. 2519) : 3
- ⁵⁵ “ผู้ว่า กทม. ขอร้องหาบเร่แผงลอยที่เกะกะ ให้เข้าไปขายในที่ที่จัดไว้,” สยามรัฐ (10 พ.ค. 2520) : 1
- ⁵⁶ “ตั้งหน่วยตำรวจเทศกิจอัตรากำลัง 300 คน,” สยามรัฐ (11 ม.ค. 2521) : 1
- ⁵⁷ “กทม. ว่าเป็นแผนนายกให้เลิกตลาดนัดท้องสนามหลวง,” สยามรัฐ (13 มิ.ย. 2521) : 1
- ⁵⁸ “ไม่อนุญาติหาบเร่แผงลอยขายบนทางเท้า,” สยามรัฐ (25 ก.ค. 2522) : 1
- ⁵⁹ “กทม. พบกันครึ่งทาง,” สยามรัฐ (15 เม.ย. 2523) : 1
- ⁶⁰ “ตำรวจเทศกิจ-หาบเร่ ใช้แผนพบกันครึ่งทาง,” สยามรัฐ (20 ส.ค. 2523) : 3

⁶¹ “ให้แพงลอยชายได้ เว้นถนนสำคัญ 106 สาย,” สยามรัฐ (10 มิ.ย. 2524) : 3

⁶² “ไล่หาบเร่จลองกรุง สะพานควายไปก่อน,” สยามรัฐ (24 ก.พ. 2525) : 1

5.4.1 ปัญหาเกี่ยวกับการสุขภาพและผังเมือง

¹ ควบคุม., ร.4 จ.ศ.1218 เลขที่ 101 “เรื่องประกาศห้ามมิให้ทิ้งสัตว์ตายลงในน้ำ,”

² กจช., ร.5 น. 1.1/54 กล้อง 3

³ กจช., ร.5 น. 1.1/77 กล้อง 4

⁴ กจช., ร.5 น. 2/10 กล้อง 1 และ ร.5 น. 2/13 กล้อง 2 “ร่างพระราชบัญญัติจัดที่สาธารณะประโยชน์ ร.ศ.114”

⁵ กจช., ร.5 น. 2/14 กล้อง 2

⁶ กจช., ร.5 น. 5.2/5 กล้อง 1

⁷ กจช., ร.5 น. 2/30 กล้อง 4

⁸ กจช., ร.5 น. 2/27 กล้อง 4

⁹ กจช., ร.5 น. 2/41 กล้อง 4

¹⁰ กจช., ร.5 น. 5.12/1 กล้อง 1

¹¹ กจช., ร.5 น. 2/41 กล้อง 4

¹² กจช., ร.5 น. 2/80 กล้อง 7

¹³ กจช., ร.5 น. 5.2/8 กล้อง 1

¹⁴ กจช., ร.5 ม. 12.2/1

¹⁵ กจช., ร.5 น. 5.1/120 กล้อง 6

¹⁶ กจช., ร.5 ม. 12.2/4 (2 ม.ค.2451)

- ¹⁷ กจช., ร.5 ม. 12.2/5 (26 ม.ค.2451)
- ¹⁸ กจช., ร.5 ม. 12.2/3 (5 ก.ย.2451)
- ¹⁹ กจช., ร.5 ม. 12.2/3
- ²⁰ กจช., ร.5 ม. 12.2/7
- ²¹ กจช., ร.6 ม. 12.2/1 “ประกาศใช้พระราชบัญญัติสุขาภิบาลตำบลต่างๆ ในมณฑลนครไชยศรี”
- ²² กจช., ร.5 ม. 12.2/8
- ²³ กจช., ร.5 ม. 12.2/9
- ²⁴ กจช., ร.5 ม. 12.2/10
- ²⁵ กจช., ร.6 น. 37/25 “ออกประกาศห้ามมิให้ปูหนึ่งผู้ใดปลูกสร้างเรือนโรงอันกำบังด้วยใบไม้หรือ
ขัดแตะหรือด้วยแผงขึ้นในที่เพลิงไหม้ ที่บ้านดอกไม้ ตำบลถนนบริพัตร”
- ²⁶ กจช., ร.6 น. 15.1/13 “ที่ดินสำหรับประหารชีวิตนักโทษ ตำบลวัดภาษี คลองแสนแสบ”
- ²⁷ ประชาภิคารายเดือน (พ.ค. 2459) : 28
- ²⁸ กจช., ร.6 น. 20.6/57 “ความเห็นเอกชน เรื่องรื้อแยก การเผาศพ ขายโลงผี ที่เก็บศพ ที่ฝังศพเจ๊ก”
- ²⁹ กจช., ร.6 น. 8.1/1 “การเผา, ฝัง, ฝากศพ ตามป่าช้า”
- ³⁰ กจช., ร.6 น. 2/85 “ร่างพระราชบัญญัติการก่อสร้าง”
- ³¹ กจช., ร.6 น. 7.1/38 “สำเนาประกาศขยายเขตสุขาภิบาล ลงวันที่ 11 กันยายน 2466 กับประกาศ
จัดการสะอาดในจังหวัดพระนคร”
- ³² กจช., ร.7 ม. 7.4/1 (ถนนสุขาภิบาล)
- ³³ กจช., ร.7 ม. 7.2/3 (การประชุม)
- ³⁴ กจช., ร.6 ย. 1/8, 15, 22 (พ.ศ. 2469-2471)

- ³⁵ กจช., ร.7 รล. 6/19
- ³⁶ กจช., ร.7 ม. 5/3 “สร้างปฐุมบรมราชานุสรณ์”
- ³⁷ กจช., ร.7 ม. 7.4/3 (พ.ศ. 2471)
- ³⁸ มี.ค. 2471 “ใช้พระราชบัญญัติจัดการสุขาภิบาลหัวเมืองที่เมืองพิษณุโลก และขอพระราชทานเงินรายได้มาบำรุงการสุขาภิบาล”
- ³⁹ เม.ย. 247 “ร. 7 โปรดเกล้าให้พระยาสุรินทรราชา อธิบดีกรมนครบาลเป็นนายกรรมการวางผังเมืองพระนคร”
- ⁴⁰ กจช., ร.7 บ. 5/1 ปี 1 “เรื่องการสร้างปฐุมบรมราชานุสรณ์”
- ⁴¹ กจช., ร.7 รล. 20/42 “คุณหญิงกุหลาบ ทิพโกษา ขอพระมหากษัตริย์ที่เจ้าพนักงานยินยอมให้นายชุน กิมฮวด ทำป่าช้าฝั่งศพ”
- ⁴² กจช., สม. 2.42/317 เล่ม 19 “ร่างพระราชบัญญัติเทศบาล พุทธศักราช 2472”
- ⁴³ กจช., ร.7 ม. 7.4/4 (มี.ค.2473)
- ⁴⁴ ไทยเขมมรวมข่าว (6 เม.ย.2473) : 21
- ⁴⁵ กจช., ร.7 ม. 7.4/5 (ก.ค.2473)
- ⁴⁶ กจช., ร.7 ม. 7.4/6 (ต.ค.2473)
- ⁴⁷ กจช., ร.7 ม. 7.4/7 (พ.ย.2473)
- ⁴⁸ กจช., ร.7 ม. 7.4/8 (พ.ย.2473)
- ⁴⁹ กจช., สบ. 2.42/360 เล่ม 22 “ร่าง พรบ. จับจองที่ดิน พ.ศ.2474”
- ⁵⁰ กจช., ร.7 ม. 7.4/9 (ต.ค.2474)
- ⁵¹ กจช., ร.7 ม. 7.4/9 (เม.ย.2474)
- ⁵² กจช., สบ. ม. 2.42/406 เล่ม 24

- ⁵³ หจข., มท. 0201.1.1/422 “เรื่อง น.ท.พรชัย ศิริเวชช ร.น. ขอให้จัดการเผาศพที่วัดสุนทรธรรมทาน”
- ⁵⁴ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 สามัญ พ.ศ.2481 เล่ม 1 (พระนคร: โรงพิมพ์ไทยพิทยา, 2482)
- ⁵⁵ หจข., มท. 0208.6/39 “เรื่อง การส่งเสริมการทำบ้านเรือนของราษฎร” (พ.ศ.2482)
- ⁵⁶ หจข., มท. 0201.1.1/1484 “เรื่อง ความเห็นของ พล.ต.พระอมรวิไลยสรเดช เกี่ยวกับการผังเมือง,” (พ.ศ.2483)
- ⁵⁷ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยวิสามัญ ครั้งที่ 2 พ.ศ.2486 ม.ป.ป., ม.ป.ท.
- ⁵⁸ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยวิสามัญ พ.ศ.2495 ม.ป.ป., ม.ป.ท.
- ⁵⁹ ม.ค.2497 “เทศบาลจะขยายเขตพระนครออกไปนอกเขตเทศบาล 3 ด้าน”
- ⁶⁰ “เทศบาลกรุงเทพขอร้องราษฎรเรื่องตัดส้วมซึม,” สยามรัฐ (30 ก.ค.2497) : 1
- ⁶¹ สยามรัฐ (6 ต.ค.2497) : 1
- ⁶² “เวนคืนที่ดินริมคลองเนรมิตให้เป็นคลองสวรรค์,” เกียรติศักดิ์ (7 พ.ย.2497) : 1
- ⁶³ สยามรัฐ (22 ต.ค.2498) : 1
- ⁶⁴ “จอมพล ป. สั่งระงับซื้อทางเท้าฝั่งธนฯ อ้างประชามติ,” สยามรัฐ (22 พ.ย. 2498) : 1
- ⁶⁵ “คลังจ่ายเงิน 6 ล้าน ให้เทศบาลกรุงเทพสร้างศาลาใหม่,” สยามรัฐ (27 เมษายน 2499) : 1
- ⁶⁶ “ผู้เชี่ยวชาญไทยและอเมริการ่วมวางผังขยายกรุงเทพใหม่,” สยามรัฐ (25 มี.ค. 2501) : 1
- ⁶⁷ “ทำผังเมืองกรุงเทพใหม่เสร็จแล้วจะแก้ปัญหาพลเมืองมากขึ้นได้ในเวลา 30 ปีข้างหน้า,” สยามรัฐ (9 เมษายน 2503) : 1
- ⁶⁸ “เทศบาลออกกฎหมายเล่นงานร้านขายหีบศพริมถนนหลวงและเตรียมตัดถนนซอยอีก 2 ลาน,” เกียรติศักดิ์รายวัน (24 พ.ค. 2504) : 1
- ⁶⁹ สยามรัฐ (4 พ.ค. 2505) : 4

- ⁷⁰ “เทศบาลป้องกันพวกจัดสรรที่ดิน ตกลงซื้อตลาดศรวม 8 แห่ง,” ข่าวพาณิชย์ (26 ก.ค. 2504) : 1
- ⁷¹ “เทศบาลกรุงเทพจะออกกฎหมายห้ามปลูกสร้างอาคารริมน้ำ, กวดขันปลูกอาคารไม่ให้เป็นสลัม,” เกียรติศักดิ์รายวัน (26 ก.ค. 2504) : 1
- ⁷² “เทศบาลเริ่มปราบอุ้งริมถนน รวมทั้งห้ามใช้สถานที่ประกอบการค้าในอาคารติดทางสำคัญ เด็ดขาด,” สยามนิกร (25 มี.ค. 2506) : 1
- ⁷³ “เทศบาลขอให้ย้ายสุสานจากย่านชุมชนไปนอกเมือง,” ชาวไทย (11 ม.ค. 2507) : 1
- ⁷⁴ “มหาดไทยอนุมัติให้ขยายเขตเทศบาลนครกรุงเทพ,” สยามรัฐ (21 ส.ค. 2507) : 1
- ⁷⁵ “แก้ไขผังเมืองนครหลวงรับคน 5 ล้าน,” สยามรัฐ (18 มี.ค. 2511) : 1
- ⁷⁶ “เทศบาลห้ามสร้างตึกแถวบริเวณสาทรเหนือ-สาทรใต้,” สยามรัฐ (15 ก.ค. 2512) : 1
- ⁷⁷ “ให้รีบออกผังเมืองนครหลวง ชักช้าอาจเกิดปัญหาหลายด้าน,” สยามรัฐ (18 ก.ย. 2513) :
- ⁷⁸ “วางผังนครหลวงเสร็จแล้ว,” สยามรัฐ (9 ส.ค. 2514) : 1
- ⁷⁹ “ออก ก.ม. บังคับสร้างตึกใหม่ต้องทำที่จอดรถ,” สยามรัฐ (20 ธ.ค. 2514) : 1
- ⁸⁰ “ผู้ว่าฯ กรุงเทพจะให้แก้ไขผังเมืองใหม่ ระบุมีศูนย์กลางการค้ามากไป,” สยามรัฐ (5 ส.ค. 2517):1
- ⁸¹ “สำรวจประชามติคนกรุงเทพเรื่องผังเมือง,” สยามรัฐ (16 ส.ค. 2517) : 1
- ⁸² “ใช้ 9,000 ล้าน แก้ปัญหากรุงเทพไม่ได้ เน้นให้จัดตั้งชุมชนขึ้นใหม่,” สยามรัฐ (4 พ.ย.2518) : 1
- ⁸³ “มหาดไทยใช้หลัก 10 ประการแก้ปัญหาความแออัดกระจายเมืองสู่ชนบท,” สยามรัฐ (17 พ.ค. 2519) : 1
- ⁸⁴ “สนับสนุนย้ายสนามม้าออกนอกเมือง,” สยามรัฐ (16 ก.ค. 2519) : 1
- ⁸⁵ “ถ้าพัฒนาชานเมืองจริงจัง ก.ท.จะจูนได้ 6 ล้าน 5 แสน,” สยามรัฐ (25 เม.ย. 2520) : 1
- ⁸⁶ “กทม.จะไม่แออัดในอีก 20 ปีข้างหน้า,” สยามรัฐ (15 มี.ย. 2520) : 1
- ⁸⁷ “ผังเมืองว่าศูนย์ราชการจะแบ่งเบาปัญหากรุงเทพ,” สยามรัฐ (4 ส.ค. 2520) : 1

- ⁸⁸ “รองผู้ว่าฯ กทม. เผยถ้าย้ายท่าเรือไปที่อื่นจะหยุดการขยายตัวของ ก.ท.ได้,” สยามรัฐ (6 ก.ย. 2520) : 1
- ⁸⁹ ประจวบ, “ข้อบัญญัติแปลกๆ ของ กทม.,” สยามรัฐ (27 มี.ค. 2521) : 7
- ⁹⁰ “ผังเมืองเสนอแก้ผังนครหลวงใหม่หมด,” สยามรัฐ (26 มิ.ย. 2522) : 1
- ⁹¹ “เร่งวางแผนยับยั้ง กทม. “ขยายตัว”ภายใน 6 เดือน,” สยามรัฐ (19 ต.ค. 2523) : 1
- ⁹² “ผังเมืองเผยชิงแนวสีเขียวสกัดกรุงเทพฯมิให้ขยายตัว,” สยามรัฐ (20 พ.ย. 2523) : 1
- ⁹³ “รัฐบาลสั่งระงับสร้างเมืองหลวงแทนกรุงเทพฯ,” สยามรัฐ (20 พ.ค. 2524) : 1
- ⁹⁴ “ห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง อาคารเขตมีนบุรี หนองจอก ลาดกระบัง,” สยามรัฐ (1 ก.ย. 2524) : 5
- ⁹⁵ “กทม. ผ่อนผันสร้างบ้านเดี่ยวพื้นที่สีเขียว,” สยามรัฐ (28 ต.ค. 2524) : 5

5.4.2 ปัญหาแผ่นดินทรุด

- ¹ “นครหลวง กรุงเทพฯฯ กำลังทรุด,” พิมพ์ไทย (3 เม.ย. 2515) : 1
- ² “พบกรุงเทพฯทรุดลงทุกวัน ไม่รีบแก้ไขน้ำจะท่วมบ้านชั้นล่าง,” สยามรัฐ (29 มี.ค. 2519) : 1
- ³ “ที่ดินในกรุงเทพฯทรุดเดิมเป็นตะกอนจากเจ้าพระยา,” สยามรัฐ (16 มี.ค. 2521) : 3
- ⁴ “เลิกใช้น้ำบาดาลใน 5 ปี กันธรณีทรุดทั่วกรุงเทพฯ,” สยามรัฐ (11 ก.ย. 2523) : 1
- ⁵ “พิจารณาปรับค่าน้ำบาดาลเก็บแพง - กันกรุงเทพฯทรุด,” สยามรัฐ (16 ก.ย. 2523) : 1
- ⁶ “เร่งวิจัยเหตุกรุงเทพฯทรุดให้รู้ผลแน่ภายในสิ้นปี,” สยามรัฐ (3 ต.ค. 2523) : 3
- ⁷ “ทบทวนผังกรุงเทพฯใน 3 เดือน แก้วกฤติแผ่นดินทรุด เกิดปัญหาใหม่ที่น่ายังไม่ลด,” สยามรัฐ (13 ต.ค. 2523) : 1
- ⁸ “พบพื้นดินกรุงเทพฯทรุดหนัก หามาตราการคุมสูบน้ำบาดาล,” สยามรัฐ (20 พ.ย. 2541) : 5
- ⁹ “กรุงเทพฯทรุดใน 2 เขตใหญ่,” สยามรัฐ (2 มี.ค. 2525)

5.4.3 ปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

- 1 “ตำรวจสั่งกวาดล้างกระท่อมทั่วเมือง,” สยามนิกร (23 เม.ย. 2493) : 1
- 2 “การไล่เคหะที่อาศัยของประชาชน,” สยามรัฐ (23 เม.ย. 2495) : 3
- 3 “จัดสรรแบ่งที่ดินพระ โอนงขายประชาชน,” สยามรัฐ (25 ม.ค. 2495) : 1
- 4 “ห้ามเจ้าของที่ดินที่ได้มาจากการจัดสรรของรัฐบาล โอนขายแก่ผู้อื่น,” สยามรัฐ (11 ม.ค. 2496) : 1
- 5 “การจัดสรรที่ดิน,” สยามรัฐ (16 ม.ค. 2496) : 3
- 6 “ออกกฎหมายควบคุมการก่อสร้าง ห้ามปลูกบ้านเกินขนาดที่กฎหมายได้กำหนดไว้ก่อนสร้าง,” สยามรัฐ (20 ม.ค. 2496) : 1
- 7 “ให้โอนที่ดินข้างทางรถไฟมาจัดสรร,” สยามรัฐ (25 ม.ค. 2496) : 1
- 8 “ห้ามปลูกสร้างอาคารเหลื่อมล้ำพื้นแนวใด ๆ ให้สร้างตรงแบบ,” หลักเมือง (11 ก.พ.2496) : 3
- 9 “จอมพลให้สร้างอาคารสงเคราะห์หลังอำเภอบางกะปิพื้นไร่,” สยามรัฐ (21 ก.พ. 2496) : 1
- 10 “ไล่ 150 หลังคาเรือนที่ถนนดินแดง เพื่อ “รักษาชื่อเสียงของบ้านเมือง,” สยามนิกร (22 ก.ค. 2496):1
- 11 “จะห้ามปลูกกระท่อมตามริมทางรถไฟใต้สะพานเด็ดขาด,” สยามรัฐ (24 มิ.ย. 2497) : 1
- 12 “เทศบาลกรุงเทพฯ สั่งให้ตำรวจจับกุมผู้ปลูกสร้างที่ทำผิดฝ่าฝืนเทศบัญญัติ,” สยามรัฐ (3 ต.ค. 2497) : 1
- 13 “ห้ามปลูกอาคารบางชนิดในเขตเทศบาลกรุงเทพฯ,” หลักเมือง (23 ธ.ค. 2497) : 3
- 14 “จะห้ามราษฎรปลูกเคหะถ้ำริมน้ำในเขตเทศบาล,” สยามรัฐ (14 มิ.ย. 2498) : 1
- 15 “จะเสนอเทศบัญญัติ ช่วยผู้ไม่มีบ้านในเขตเทศบาล,” สยามรัฐ (25 ก.ค. 2498) : 1
- 16 “เทศบาลวางหลักการสร้างอาคารในเขตกรุงเทพฯแล้ว,” สยามรัฐ (8 มี.ค. 2499) : 1
- 17 “สั่งจัดการผู้ปลูกอาคารในที่สาธารณะ โดยเด็ดขาด,” สยามรัฐ (13 ม.ค. 2502) : 1

- ¹⁸ “เทศบาลได้ผู้ปลูกกระท่อตามคลองโอง่าง คลองมหานาค ก่อนทำการขุดลอกคลอง,” สยามรัฐ (21 ม.ค. 2502) : 1
- ¹⁹ “เทศมนตรีชี้แจงการปรับปรุงที่ดินตรงข้ามกรมทางหลวง,” สยามรัฐ (24 พ.ย. 2502) : 1
- ²⁰ “มหาดไทยร่างกฎหมายให้รัฐบาลมีอำนาจจัดการปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมต่าง ๆ แล้ว,” สยามรัฐ (13 พ.ค. 2503) : 1
- ²¹ “เรื่องการสร้างแฟลต,” กรุงเทพ (15 มี.ค. 2505) : 3
- ²² “ซอยทองหล่อ ถ.สุขุมวิท,” สยามรัฐ (21 เม.ย. 2504) : 4
- ²³ “มหาดไทยออกกฎหมายใหม่ควบคุมการจัดสรรที่ดินป้องกันไม่ให้เป็นที่แห่งสลัม,” สยามรัฐ (28 มิ.ย. 2504) : 1
- ²⁴ “เทศบาลจะไม่ออกเลขที่บ้าน อาคารที่สร้างผิดเทศบัญญัติ,” ชาวไทย (22 ต.ค. 2504) : 3
- ²⁵ กรุงเทพ (31 มี.ค. 2505) : 2,3
- ²⁶ “เทศบาลจะออกตรวจและสั่งรื้อถอน อาคารทรุดโทรมริมถนน,” สยามรัฐ (12 มิ.ย. 2505) : 1
- ²⁷ “สร้างอาคารสงเคราะห์ สำหรับผู้ที่ต้องอพยพออกจากแหล่งเสื่อมโทรม,” สยามรัฐ (24 มิ.ย. 2506) : 1
- ²⁸ “สู่ถนนเพชรบุรี ระหว่างยมราช- กิ่งเพชร,” สยามนิกร (25 มิ.ย. 2506) : 1
- ²⁹ “สถาปนิกเผย ยังไม่จำเป็นต้องสร้างแฟลต,” หลักเมืองรายวัน (9 ก.ค. 2506) : 1
- ³⁰ “เทศบาลทดลองขยายแหล่งชุมชนบริเวณคลองประปา,” สยามรัฐ (16 ต.ค. 2506) : 1
- ³¹ “มหาดไทยปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมใหม่ที่ย่านบ่อนไก่ - คลองเตย,” สยามนิกร (20 เม.ย. 2507) : 1
- ³² “ปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมแห่งใหม่บริเวณคลองเตยเนื้อที่ 137 ไร่,” สยามรัฐ (20 ส.ค. 2507) : 1
- ³³ “สร้างอาคารสงเคราะห์ให้ผู้เดือดร้อนเข้าซื้อกระยะยาวที่คลองจั่น,” สยามรัฐ (3 ก.พ. 2508) : 1

³⁴ “ว่าในเขตเทศบาลกรุงเทพ- ธนบุรี มีแหล่งเสื่อมโทรม 1 หมื่น 4 พันไร่ ประชาชนอาศัย 7 แสน 5 หมื่นคน,” สยามรัฐ (10 ก.ย. 2508) : 1

³⁵ “วางหลักปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพผู้อาศัยและไม่ปลอดภัยเมื่อเกิดอัคคีภัย,” สยามรัฐ (15 มี.ค. 2508) : 1

³⁶ “จะสร้างตึก 7 ชั้น ที่ตลาดบำเพ็ญบุญ ชั้นล่างเป็นที่จอดรถ,” สยามรัฐ (16 มี.ค. 2508) : 1

³⁷ “เทศบาลไล่ที่ราษฎรริมถนน 700 หลัง อ้างเป็นแหล่งสลัมทำให้บ้านเมืองขาดความสวยงาม,” สยามรัฐ (2 ธ.ค. 2509) : 1

³⁸ “ทุ่ม 500 ล้าน สร้างแฟลตอีกหนึ่งหมื่นห้อง,” เดลินิวส์ (4 ก.พ. 2514) : 1

³⁹ “ตั้งกระทู้ถามนายกฯ วัตถุประสงค์ว่า วางมาตรการอะไรไว้ป้องกันมิให้วัดถูกรื้อ,” เดลินิวส์ (5 ก.พ. 2514) : 1

⁴⁰ “ใครห่วงสลัมคลองเตย,” สยามรัฐ (10 ต.ค. 2514) : 3

⁴¹ “ปัญหาสลัมกรุงเทพฯ,” สยามรัฐ (14 ต.ค. 2514) : 5

⁴² “ตั้งเคหะแห่งชาติ,” สยามรัฐ (19 ก.พ. 2515) : 3

⁴³ “หมู่บ้านประชาชนิเวศน์ 2 ริมคลองประปา,” สยามรัฐ (8 ก.พ. 2517) : 11

⁴⁴ “การเคหะสนับสนุนเอกชนสร้างเมืองใหม่,” สยามรัฐ (21 ม.ค. 2517) : 1

⁴⁵ “เปลี่ยนโฉมหน้าใหม่อาคารราชดำเนิน,” สยามรัฐ (21 ก.พ. 2517) : 1

⁴⁶ “กรมธนารักษ์ขอให้การเคหะปรับปรุงแหล่งสลัมมหานาค,” สยามรัฐ (13 พ.ค. 2517) : 1

⁴⁷ “การเคหะวิตกปัญหาขาดแคลนที่อยู่อาศัยนับแสนราย,” สยามรัฐ (10 มี.ค. 2518) : 1

⁴⁸ “กทม. เร่งแก้ปัญหาล้างแหล่งเสื่อมโทรม,” สยามรัฐ (17 มี.ย. 2519) : 3

⁴⁹ “กทม. ชิดเส้นตายชาวสลัม 129 บ้าน ที่อาศัยอยู่หลังโรงพยาบาลกลาง ไคค่าเวนคืนแล้ว สั่งรื้อเต็ดขาด,” สยามรัฐ (22 ม.ค. 2519) : 3

- ⁵⁰ “กทม. เตรียมใช้กฎกระทรวงใหม่เพื่อควบคุมการสร้างตึกแถว,” สยามรัฐ (12 ส.ค. 2519) : 1
- ⁵¹ “กรุงเทพมีสลัมแหล่งใหญ่เกือบติดอันดับโลก,” สยามรัฐ (4 เม.ย. 2520) : 1
- ⁵² “ใช้เงินกว่า 400 ล้าน ปรับปรุงแหล่งสลัม 200 แห่ง,” สยามรัฐ (31 พ.ค. 2520) : 1
- ⁵³ “กทม. วางแผนปรับปรุงสลัม 108 แห่ง,” สยามรัฐ (26 ส.ค. 2520) : 1
- ⁵⁴ “ซื้อสลัมดินแดงกองขยะ กวดขันเก็บขยะ,” สยามรัฐ (17 ม.ค. 2521) : 1
- ⁵⁵ “แหล่งเสื่อมโทรม 7 แห่ง กทม.จะปรับปรุง,” สยามรัฐ (21 ก.ย. 2521) : 3
- ⁵⁶ “เรือสลัมรุ่น 2 300 ครอบครัว คลองเตย,” สยามรัฐ (8 ธ.ค. 2521) : 1
- ⁵⁷ “การเคหะจะซื้อเรือสลัมทั้งกรุงเทพ,” สยามรัฐ (18 ม.ค. 2522) : 1
- ⁵⁸ “1 กันยาจะซื้อสลัมดินแดงใช้เวลา 1 ปีสร้างแฟลต,” สยามรัฐ (30 ส.ค. 2522) : 3
- ⁵⁹ “ให้ 15 ล้าน พัฒนาสลัมกรุงเทพ เริ่มเดือนนี้ 42 แห่ง,” สยามรัฐ (2 มี.ค. 2524) : 1
- ⁶⁰ “ออกกฎหมายแหล่งเสื่อมโทรมบังคับปรับปรุงตามผังก่อสร้าง,” สยามรัฐ (6 ส.ค. 2524) : 3
- ⁶¹ “ปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรมหลังบ้านพิษณุโลกรับนายก,” สยามรัฐ (13 ส.ค. 2524) : 5
- ⁶² “การเคหะทุ่ม 700 ล้าน ปรับแผนสร้างที่อยู่อาศัยทำศูนย์การค้าผสมแฟลต,” สยามรัฐ (31 ส.ค. 2524) : 1
- ⁶³ “เรื่องการขยายงานพัฒนาชุมชนแหล่งเสื่อมโทรมกรุงเทพ,” สยามรัฐ (22 ก.ย. 2524) : 5
- ⁶⁴ “ประปาใช้กว่า 28 ล้านบาท ปรับปรุงในแหล่งเสื่อมโทรม,” สยามรัฐ (1 ต.ค. 2524) : 3
- ⁶⁵ “แบงก์โลกช่วย กทม. 110 ล้าน ปรับปรุงสลัมป้องกันน้ำท่วม,” สยามรัฐ (19 ม.ค. 2525) : 5
- ⁶⁶ “ชาวบ้านร่วมฉลอง,” สยามรัฐ (19 ม.ค. 2525) : 5

5.4.4 ปัญหาเกี่ยวกับกิจการอุตสาหกรรม

¹ หวณ., จดหมายเหตุ ร.4 จ.ศ. 1226 เลขที่ 199 เรื่องพระราชกระแสเรื่องออกกฎหมายตั้งสตีม

²หจข. , จดหมายเหตุ ร.5 เลขที่ 1968 (มี.ค. ที่ 94/2) เรื่องร่างแปลคอนมิสเตอร์ เลสเตอร์ กงสุลกนอก เยอรมัน เรื่อง ห้ามโรงสีไฟ จ.ศ. 1232

³หจข. , ร.5 96/18, กราบทูลเรื่องเงินมีเชื้อเช่าที่ทำโรงสีคลองภาษีเจริญ

⁴กจข. , ร.5 พ.ศ. เล่ม 8 (สารบาญสมุดพิเศษ เล่ม 8 จศ. 1242-1244)

⁵กจข. , ร.5 น. 18.1 ฉ/15 ก่อง 1 (ที่ดิน, ที่ดินหลวง, เช่าที่ดิน)

⁶กจข. , ร.5 น. 43.1/91 ก่อง 5 (กระทรวงนครบาล เอกสารโต้ตอบกระทรวงต่างประเทศ ราชการทั่วไป)

⁷กจข. , ร.5 น. 43.1/126 ก่อง 7

⁸กจข. , ร.6 น. 15.1/10 นายดับเบิลยู แอล แบลกเกตต์ ผู้แทนบริษัท แสตนคาร์คอปยล์ ขอซื้อที่ดิน ใกล้แหล่ง วัดเกาะสีชัง เพื่อตั้งฉางน้ำมันกาซ

⁹กจข. , ร.7 รล. 20/21 ฎีกานายไต้สูย ขอพระมหากรุณาผ่อนผันตั้งโรงการทำฟอกหนังต่อไปอีก 1 ปี

¹⁰กจข. , ร.7 รล. 18/63 เรื่องบริษัท เอเชียคิกปีโตเลียม ขอย้ายฉางน้ำมัน

¹¹กจข. , สบ. 2.42/88 เล่ม 5

¹²กจข. , ร.7 ข. 5.1/2 เรื่อง พ.ร.บ. ควบคุมกิจการค้าขายอันกระทบกระเทือนถึงความปลอดภัยหรือ ผาสุกแห่งประชาชน

¹³กจข. , สบ. 2.42/320 เล่ม 19

¹⁴กจข. , ร.7 พ. 10/4 แบบสัมปทานตั้งโรงทำไฟฟ้า

¹⁵กจข. , ร.7 บ. 4/76 เรื่องทำไม้ขีดไฟ

¹⁶“รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 สามัญ,” พ.ศ. 2477 เล่ม 2

¹⁷หจข. , มท. 5.16/24 เรื่องการป้องกันอันตรายอันเกิดแก่เครื่องจักรใน โรงงาน (พ.ศ. 2478)

¹⁸หจข. , มท. 5.16/31 เรื่อง นายเอี้ยต้อ ขอตั้ง โรงงานน้ำแข็ง (พ.ศ. 2479)

- ¹⁹ หจช. , มท. 0201.1.1/266 เรื่อง ม.ส.ท. แกลงถึงเรื่องโรงสีไฟพระบิด (พ.ค. 2479)
- ²⁰ “จะย้ายโรงงานออกจากเมือง อธิบดียิ่งสำรวจให้ออกนอกเขต,” สยามนิกร (7 ก.พ. 2492) : 1
- ²¹ “สั่งปิดโรงงานเขตปทุมวัน,” บางกอกโพสต์ (25 ก.พ. 2492) : 1
- ²² “ตำรวจปรับโรงงานที่ไม่ได้รับอนุญาต,” บางกอกโพสต์ (26 ก.ค. 2492) : 1
- ²³ “ลงมติรับหลักการกำหนดเขตตั้งโรงงานในพระนคร - ธนบุรี,” สยามรัฐ (4 เม.ย. 2494) : 1
- ²⁴ “จะให้ย้ายโรงเลื่อยออกนอกเขตปิ่น,” สยามนิกร (11 ส.ค. 2496) : 1
- ²⁵ “โรงเลื่อยในพระนครเลิกกิจการเพราะทนค่าขนส่งโดยรถยนต์ไม่ไหว,” สยามนิกร (5 ม.ค. 2497) : 7
- ²⁶ “ผ่อนผันให้โรงเลื่อยอยู่ในเมืองต่อไป ครบกำหนดเมื่อไหร่ให้ย้ายตามปกติ,” สยามนิกร (8 ม.ค. 2497) : 7
- ²⁷ “ให้เวนคืนที่ดินอีกโรงเลื่อยต้องย้าย,” หลักเมือง (13 พ.ค. 2497) : 1
- ²⁸ “เทศบาลกรุงเทพตั้งเขตอุตสาหกรรมที่อำเภอยานนาวา,” สยามรัฐ (2 ก.ค. 2498) : 1
- ²⁹ “จะไม่อนุญาตให้ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมถ้าผู้อยู่ใกล้เดือดร้อน,” สยามรัฐ (8 ก.ค. 2498) : 1
- ³⁰ หจช. , อก. 0201.2.12/1
- ³¹ หจช. , อก. 0201.2.12/1
- ³² หจช. , อก. 0201.2.12/1 เพิ่มคณะกรรมการพิจารณาวางหลักเกณฑ์ในการแบ่งประเภทโรงงาน (พ.ศ. 2503 - 2504)
- ³³ “เทศบาลกรุงเทพสั่งย้ายโรงน้ำแข็ง 30 โรง บางโรงสั่งปิดว่าไม่สะอาดพอ,” เกียรติศักดิ์ (19 ก.ค. 2504) : 1
- ³⁴ “จะย้ายโรงน้ำแข็งในพระนคร - ธนบุรีไปอยู่นนทบุรี,” สยามรัฐ (26 ต.ค. 2506) : 1
- ³⁵ “เร่งย้ายโรงงานไปอยู่รังสิต,” สยามนิกร (19 พ.ค. 2507) : 1

- ³⁶ “จะชักชวนโรงงานที่อยู่ในย่านชุมชนให้ย้ายไปอยู่นอกเขตที่รังสิต,” สยามรัฐ (8 ส.ค. 2510) : 1
- ³⁷ “ห้ามตั้งโรงงานในเขต กทม. แก่ความแออัด - สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ,” สยามรัฐ (29 ม.ค. 2518) : 1
- ³⁸ “อุตสาหกรรมเผยแพร่แก่สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เน้นหนักด้านโรงงาน,” สยามรัฐ (13 ธ.ค. 2518) : 1
- ³⁹ “กำหนดให้โรงงานในกรุงเทพฯ เข้านิคมฯ ใน 5 ปี,” สยามรัฐ (20 ม.ค. 2522) : 3
- ⁴⁰ “จี๊ดเส้นตายปิดโรงงานละหุ่ง,” สยามรัฐ (6 ม.ค. 2524) : 3
- ⁴¹ “แผน 5 กำหนดวิเคราะห์เศรษฐกิจ – สิ่งแวดล้อม ก่อนให้ตั้งโรงงานใหม่,” สยามรัฐ (12 ต.ค. 2524)

5.4.5 ปัญหาอากาศเสีย

- ¹ หมาย., ร.4 จ.ศ. 1226 เลขที่ 199 เรื่อง พระราชกระแสเรื่องออกกฎหมายตั้งstim
- ² กช. , ร.5 น. 2/61 กล้อง 5
- ³ กช. , ร.6 น. 20.3 จ/56 เมืองมีฝุ่นมากที่สุดใเอเชีย
- ⁴ กช. , ร.7 พ. 12/1 บริษัทไฟฟ้าสยามขอเลิกรดน้ำถนนราชวงศ์
- ⁵ กช. , ร.7 ม. 26.8/6 เล่ม 1
- ⁶ หลักเมือง, ฉ. 23/7/71 ร.7 ม. 26.5/27 เล่ม 2
- ⁷ กช. , ร.7 ม. 26.4/44 เล่ม 2
- ⁸ เดลิแมต์ (20 มิ.ย. 2472) : 1 ร.7 ม. 26.1/15 เล่ม 2
- ⁹ กช. , ร.7 ม. 26.1/15 เล่ม 2
- ¹⁰ เดลิแมต์ (24 มิ.ย. 2472) : 1 ร.7 ม. 26.1/15 เล่ม 2
- ¹¹ บางกอกการเมือง (8 ก.ค. 2472) : 16 ร.7 ม. 26.1/16 เล่ม 2
- ¹² ไทยหนุ่ม (10 ต.ค. 2472) : 9 ร.7 ม. 26.1/18 เล่ม 2

¹³ หจข. , มท. 0201.1.1/1085 เรื่องบัตรสนเท่ห์ขอให้ลาดแอสฟัลต์หรือสร้างพื้นคอนกรีตในถนน
บรรทัดทอง (พ.ศ. 2482)

¹⁴ “ทนไม่ไหวแล้วขอรับ,” พิมพ์ไทย (30 มี.ค. 2490) : 2

¹⁵ “ทนฝุ่นไม่ไหวแล้ว เสียสุขภาพเหลือเกิน,” พิมพ์ไทย (11 เม.ย. 2490) : 2

¹⁶ รายงานการประชุมสภาผู้แทน สมัยวิสามัญ ชุดที่ 1 พ.ศ. 2491, ม.ป.ป. , ม.ป.ท.

¹⁷ รายงานการประชุมสภาผู้แทน สมัยวิสามัญ ชุดที่ 1 พ.ศ. 2493 (พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม,
2497)

¹⁸ “ปัญหาเรื่องควันไฟฟ้ากลบกระเนกร,” สยามรัฐ (27 มิ.ย. 2493) : 8

¹⁹ “อย่าเอาแต่ได้,” สยามนิกร (31 ต.ค. 2495) : 5

²⁰ “ขุนเลิศสั่งห้ามคั่วกาแฟ ว่ารบกวนชาวบ้าน,” สยามนิกร (20 ธ.ค. 2495) : 1

²¹ “เสียงสารถึงขุนเลิศ,” สยามนิกร (17 ก.พ. 2496) : 7

²² “ยางเหม็น,” สยามนิกร (13 มี.ค. 2496) : 7

²³ “ขอให้ย้ายโรงงานฆ่าสัตว์,” สยามนิกร (2 มิ.ย. 2497) : 5

²⁴ หจข. , มท. 0201.2.1.56/29 เรื่อง ข่าวนั่งสื่อพิมพ์ (พ.ศ. 2499)

²⁵ “ตำบลดุคโคโล เทศบาลธนบุรี,” สยามรัฐ (21 มิ.ย. 2503) : 4

²⁶ “จะให้ร้านค้าสัตว์ปีก ย้ายที่พักสัตว์ไปอยู่ที่คลองเตย,” สยามรัฐ (25 ต.ค. 2503) : 1

²⁷ หจข. , อก. 0201.2.12/2 เพิ่มข่าว กองควบคุมโรงงาน (พ.ศ. 2505)

²⁸ “สาธารณสุขตั้งกรรมการกำจัดแก๊สพิษรถยนต์,” สยามนิกร (7 ม.ค. 2506) : 1

²⁹ “สั่งจับรถทุกชนิดปล่อยควันพิษแล้ว,” สยามนิกร (13 ม.ค. 2506) : 1

³⁰ “ป้องกันประชาชนเดินถนนสูดควันพิษให้รถยนต์ติดท่อไอเสียขึ้นหลังคา,” สยามนิกร (25 ก.พ.
2506) : 1

- ³¹ “ตรวจพบเกิดจากควันอุตสาหกรรมด้วย ให้เร่งขจัดภัยสุขภาพประชาชนด้วย,” สยามนิกร (13 พ.ค. 2506) : 1
- ³² “สาธารณสุขแนะให้ปฏิบัติต่อรถยนต์ที่ปล่อยควันดำ,” สยามรัฐ (9 ก.พ. 2508) : 1
- ³³ “จับรถปล่อยควันดำ 5 วันได้ 45 คัน ปรับรายละ 100 บาทรวด,” สยามรัฐ (13 ก.พ. 2508) : 1
- ³⁴ “วันนี้ – พรุ่งนี้ อากาศในกรุงร้อนอบอ้าว,” เกียรติศักดิ์ (1 พ.ค. 2509) : 1
- ³⁵ “กวดขันรถยนต์มีควันดำอีก,” สยามรัฐ (1 ส.ค. 2510) : 1
- ³⁶ “ประชาชนร้องเดือดร้อนจากโรงงานทำกระดาษ,” สยามรัฐ (12 พ.ค. 2512) : 9
- ³⁷ “ตรวจพบอากาศในกรุงเริ่มเสีย ค.ร.ม. สั่งมหาดไทยแก้ไขด่วน,” สยามรัฐ (17 ส.ค. 2513) : 1
- ³⁸ “อ.ตร. มีคำสั่งกำชับให้จับกุมรถปล่อยควันดำเหียบขาด,” สยามรัฐ (3 ก.ค. 2514) : 1
- ³⁹ “ใช้ลิฟท์ผลิตไฟฟ้าเกิดปัญหาจะทำให้อากาศเสียหนัก,” สยามรัฐ (20 มี.ค. 2517) : 1
- ⁴⁰ “แพทย์ว่าคนกรุงตายแบบผ่อนส่ง จากควันพิษของไอเสียรถยนต์,” สยามรัฐ (23 ก.ย. 2517) : 1
- ⁴¹ “ปิดโรงงานปล่อยควันพิษ,” สยามรัฐ (25 ธ.ค. 2518) : 3
- ⁴² สยามรัฐ (25 ม.ค. 2518) : 3
- ⁴³ “พบโรงงานหลายโรงทำผิดกฎหมายปล่อยแก๊สพิษทำลายสุขภาพ ทางการไม่สั่งปิดกลัวคนว่างงาน,” สยามรัฐ (21 มี.ค. 2519) : 1
- ⁴⁴ “ขอความร่วมมือตำรวจให้กวดขันรถควันดำ,” สยามรัฐ (8 มิ.ย. 2520) : 1
- ⁴⁵ “ปัญหาควันพิษ,” สยามรัฐ (21 มิ.ย. 2520) : 3
- ⁴⁶ “อากาศเป็นพิษใน กทม.,” กรุงเทพมหานคร (5 ส.ค. 2520)
- ⁴⁷ “แนะวิธีแก้อากาศเป็นพิษในเมืองหลวง ต้องห้ามนำรถเสื่อมคุณภาพออกวิ่งเด็ดขาด,” สยามรัฐ (15 ก.ย. 2520) : 1
- ⁴⁸ “กรรมการสิ่งแวดล้อมเสนอกฎหมายเอาโทษรถควันดำและเสียงดัง,” สยามรัฐ (20 ก.ย. 2520) : 1

- ⁴⁹ “ผู้เชี่ยวชาญญี่ปุ่นเตือนไทย อากาศ,” สยามรัฐ (13 ต.ค. 2520) : 1
- ⁵⁰ “พบฝุ่นละอองในกรุงเทพเป็นอันตรายในหน้าหนาว,” สยามรัฐ (2 ส.ค. 2521) : 3
- ⁵¹ “กทม. เครื่องร้อน เร่งแก้ค่าทำความสะอาดตลาด จะแจ้งบริเวณอากาศเป็นพิษเร็ว ๆ นี้,” สยามรัฐ (21 ส.ค. 2522) : 33
- ⁵² “ชี้อันตรายอากาศเป็นพิษ,” สยามรัฐ (12 ก.พ. 2523) : 3
- ⁵³ “พบโรงงานถ่านไฟฉายอันตราย,” มติชน (11 ม.ค. 2524) : 10
- ⁵⁴ “ชาวแหลมฟ้าผ่าละห้อยโรงฟอกมหากาฬส่งกลิ่น,” มติชน (12 ม.ค. 2524)
- ⁵⁵ “อุตสาหกรรมทำพิษ ชาวสวนพระประแดงช้ำ,” มติชน (24 ก.พ. 2524)
- ⁵⁶ “ร.ม.ต. สาธารณสุขให้ตำรวจคุมแก๊ส,” สยามรัฐ (29 มี.ค. 2524) : 1
- ⁵⁷ “พบกรรมกรทอผ้าเป็นโรคปอดมาก,” มติชน (9 พ.ค. 2524) : 2
- ⁵⁸ “สั่งกวดขันสภาพรถยนต์ แก้ปัญหาอากาศเป็นพิษ,” สยามรัฐ (23 มิ.ย. 2524) :
- ⁵⁹ “คนกรุงเทพแห่อากาศเพิ่มขึ้น,” สยามรัฐ (20 ส.ค. 2524) : 5
- ⁶⁰ “พบสถิติอันตรายคนกรุงเป็นโรคทางหายใจเพิ่มขึ้น อากาศสกปรกเป็น 2 เท่า,” สยามรัฐ (2 ธ.ค. 2524)
- ⁶¹ “แก้อากาศเป็นพิษในกรุงมีอุปสรรคทำกันจริงต้องโลจเรลเมล์ 95%,” สยามรัฐ (7 ม.ค. 2524)
- ⁶² “ละอองสีจากโรงงานเฟอร์นิเจอร์,” ไทยรัฐ (2 มี.ค. 2525) : 7

5.4.6 ปัญหาอาหารและยา

- ¹ “ร่างกฎหมายใหม่เพิ่มโทษผู้ผลิตยาปลอม,” บางกอกโพสต์ (19 พ.ย. 2491)
- ² กจช. , ร.5 น. 1.1/226 กล่อง 10
- ³ “การควบคุมยาพิษ,” สยามรัฐ (18 ม.ค. 2494) : 3

- ⁴“ขุนเลิศให้ลงประชานท์คนสูบบุหรี่ในโรงภาพยนตร์,” เกียรติศักดิ์รายวัน (14 ม.ค. 2496) : 1
- ⁵“ห้ามขายน้ำอัดลมที่จุกขวดเป็นสนิม,” สยามรัฐ (16 ม.ค. 2498) : 1
- ⁶“เทศบาลสั่งตรวจคุณภาพน้ำอัดลมเพื่อป้องกันอันตราย,” (14 ก.ค. 2498) : 1
- ⁷“การควบคุมวัตถุมีพิษ,” สยามรัฐ (21 ม.ค. 2502) : 3
- ⁸“เตือนประชาชนให้ระวังผงชูรสบางอย่างเป็นอันตราย,” สยามรัฐ (8 เม.ย. 2502) : 1
- ⁹“สั่งปราบผู้ที่ใช้ผงซักฟองใส่น้ำตาลอย่างเด็ดขาด,” สยามรัฐ (12 พ.ค. 2502) : 1
- ¹⁰“เทศมนตรีสั่งห้ามคนงานเก็บกระป๋องจากถังขยะมาขาย,” สยามรัฐ (16 ม.ค. 2498) : 1
- ¹¹ กรุงเทพ (7 ธ.ค. 2505) : 3
- ¹²“อาหารกระป๋องกองขยะ,” สยามนิกร (15 ก.พ. 2506) : 4
- ¹³“กระดาศบรรจุกาอาหาร,” สยามนิกร (27 ม.ค. 2507) : 4
- ¹⁴“สาธารณสุขสั่งห้ามนำยาผสมกาเฟอีนมาขายทั่วประเทศ,” (14 ม.ค. 2507) : 1
- ¹⁵“ห้ามนำภาชนะกระเบื้องเคลือบที่มีตะกั่วละลายเข้า,” สยามรัฐ (26 ก.พ. 2508) : 1
- ¹⁶“สาธารณสุขห้ามผู้ผลิตอาหารใช้น้ำประปานองเป็นส่วนผสม,” สยามรัฐ (26 ก.พ. 2508) : 1
- ¹⁷“ปลาเค็มมีพิษ,” เดลินิวส์ (13 ม.ค. 2514) : 3
- ¹⁸“เตือนประชาชนระวังบริโภคเนื้อสัตว์ป่า,” สยามรัฐ (9 มี.ค. 2514) : 4
- ¹⁹“ประกาศผงชูรสเป็นอันตราย เด็ก- หญิงมีครรภ์ห้ามกิน,” พิมพ์ไทย (26 พ.ค.2515) : 1, 16
- ²⁰“แม่บ้าน-ก๊วก ให้ทรศนะผงชูรสปรุงอาหาร เพราะเคยชิน,” พิมพ์ไทย (28 พ.ค.2515) : 1, 16
- ²¹“พบอันตรายขะหมี่สำเร็จรูป,” ไทยรัฐ (16 ส.ค.2515) : 1, 2
- ²²“แป้งโรยทารกฝรั่งเสอันตราย,” ไทยรัฐ (1 ก.ย.2515) : 1, 16
- ²³“ประกาศฟ้าเขียนเป็นสินค้าอันตรายน่ารังเกียจ,” ข่าวพาณิชย์ (16 ก.ย.2515) : 3

- ²⁴“พบอาหารหลายชนิดใช้วัตถุกันเสียเกินขนาด,” ข่าวพาณิชย์ (19 ต.ค.2515) : 1
- ²⁵“เดือนประชาชนให้ระวังภัยใช้ถุงพลาสติกใส่อาหาร,” สยามรัฐ (2 ม.ค.2519) : 1
- ²⁶“พบซอสมะเขือเทศอันตราย ผสมสีต้องห้ามมีขายอยู่เกื่อนกรุง,” สยามรัฐ (19 เม.ย.2519) : 1
- ²⁷“กทท. ประชุมป้องกันภัยพบเชื้อ โรคในน้ำแข็งทั่วกรุง,” สยามรัฐ (14 พ.ย.2519) : 1
- ²⁸“พบสารพิษในอาหาร,” ไทยรัฐ (31 ต.ค.2515) : 3, 17
- ²⁹“ระวังภัยตะกั่วจากภาชนะเคลือบ,” มติชน (4 ธ.ค.2523)
- ³⁰“ระวังไอศกรีมอันตราย,” เดอะเนชั่น (13 ม.ค.2524)
- ³¹“กทท. ออกตรวจร้านอาหารปลอม-สกปรก,” สยามรัฐ (26 มี.ค.2524)
- ³²“ระวังอันตรายการใช้ผ้าเย็น,” สยามรัฐ (4 ก.ค.2524)
- ³³“อาหารเป็นพิษ นร. 200 เข้า รพ.,” สยามรัฐ (8 ก.ค.2524) : 1
- ³⁴“เดือนระวังอันตรายยาสีฟัน-น้ำยาบ้วนปาก,” สยามรัฐ (22 ส.ค.2524)
- ³⁵“เดือนน้ำมันพืชหมากภัยบ่อเกิดมะเร็ง,” มติชน (4 ธ.ค.2524)
- ³⁶“รัฐบาลร่างกฎหมายควบคุมอาหาร,” สยามรัฐ (6 ม.ค.2525)
- ³⁷“นักศึกษาวิจัยพบ 1 ใน 4 คน เมืองกรุงไม่รู้เรื่องสารมีพิษในอาหาร,” มติชน (25 ม.ค.2525)
- ³⁸“เดือนระวังอันตรายน้ำพริกศรีราชา-ไส้กรอก,” มติชน (25 พ.ค.2525)

5.4.7 ปัญหาวัตถุมีพิษ

¹กช., ร.7 ม. 26.5/27 เล่ม 2

²กช., ร.7 รล. 18/24 ห้างบอร์นีโอและบริษัททำไม้ขีด

³“ดมยาฆ่าแมลงตายพร้อมกัน,” กรุงเทพ (24 ก.พ.2504) : 1

⁴“ควบคุมการผลิตยาแก้นุง,” ชาวไทย (4 พ.ย.2504) : 1

- ⁵เทศาภิบาล (1 เม.ย.2506) : 383
- ⁶สยามรัฐ (17 พ.ย.2507) : 1
- ⁷ทจข., อก. 0201.2.13.1/2 เพิ่มข่าวตัดจากหนังสือพิมพ์ (พ.ศ.2513)
- ⁸“ดินเป็นพิษเนื่องจากยากำจัดศัตรูพืช,” สยามรัฐ (7 ก.ย.2521) : 3
- ⁹“พบดินเป็นพิษกระเทือนต่อพืชและดิน,” สยามรัฐ (7 ก.ย.2521) : 3
- ¹⁰“พบพิษปรอทขั้นอันตรายในตัวคนไทย,” สยามรัฐ (2 มิ.ย.2524) : 1
- ¹¹“สัตว์ทะเลในน่านน้ำไทยมีสารอันตรายเกินระดับมาตรฐาน,” สยามรัฐ (6 พ.ค.2524) : 3
- ¹²มติชน (30 มิ.ย.2524) : 3
- ¹³“พบสารอันตรายในแชมพูสระผมทำให้หัวล้าน,” สยามรัฐ (20 ก.ค.2524)
- ¹⁴“พาราควอทโรงงานอันตราย,” สยามรัฐ (31 ต.ค.2524)
- ¹⁵“เดือนโรงงานระวางภัยสารรังสีคริบตอน-85,” สยามรัฐ (1 ต.ค.2524)
- ¹⁶“อันตรายของยาปราบศัตรูพืช,” สยามรัฐ (31 ต.ค.2524)
- ¹⁷“พบสารตะกั่วเจือปนในแป้งอันตรายถึงชีวิต,” มติชน (5 ก.พ.2525)
- ¹⁸สยามรัฐ (10 ก.พ.2525) : 1

5.4.8 ปัญหาภาวะทางสายตา

- ¹ทจข., ร.5 น. 1.1/226 กล่อง 10
- ²พิมพ์ไทย (1 มี.ค.2490) : 2
- ³พิมพ์ไทย (23 เม.ย.2490) : 2
- ⁴เกียรติศักดิ์รายวัน (30 ม.ค.2496) : 3

⁵สยามรัฐ (20 ต.ค.2496) : 7

⁶เกียรติศักดิ์รายวัน (25 ก.ย.2497) : 5

⁷สยามรัฐ (10 มิ.ย.2502) : 1

⁸เกียรติศักดิ์รายวัน (27 ก.ย.2504) : 1

⁹สยามรัฐ (20 มิ.ย.2505) : 4

¹⁰สยามรัฐ (7 ต.ค.2509) : 1

5.4.9 ปัญหาเกี่ยวกับสวนสาธารณะ

¹ กจช., ร.5 ยธ. 9/1 เล่ม 1

² กจช., ร.6 ค. 12.3/21

³บางกอกโพสต์ (14 พ.ค.2490)

⁴บางกอกโพสต์ (15 ก.พ.2494) : 1

⁵บางกอกโพสต์ (11 ก.ย.2494) : 8

⁶“สร้างสระหัดว่ายน้ำให้เด็กในนครหลวงและสร้างท่อระบายน้ำ,” เกียรติศักดิ์ (29 เม.ย.2504)

⁷“สระฆ่าเด็กกลางกรุง,” เกียรติศักดิ์ (15 ส.ค.2504) : 1

⁸“เทศบาลยื่นยันต้นมะพร้าวกลางถนนไม่เป็นอันตราย,” สยามรัฐ (11 ส.ค.2507) : 1

⁹“เทศบาลจะสร้างสวนหย่อมในที่ว่างริมถนนทุกสาย,” สยามรัฐ (28 ก.ย.2507) 1

¹⁰“เทศบาลนครกรุงเทพสร้างปาร์ค 1,000 ไร่ ริมแม่น้ำ,” สยามรัฐ (29 พ.ย.2508) : 1

¹¹“ระงับโครงการสร้างปาร์คพันไร่ที่ อ.ยานนาวา มหาไทย์ให้หาที่ใหม่,” สยามรัฐ (15 ก.พ.2509):1

¹²“สร้างสวนสาธารณะคลองจั่น,” ไทยรัฐ (23 มิ.ย.2516) : 3, 14

¹³“ย้ายสนามม้าเล็กลงที่ดินใกล้กรุงเทพ,” สยามรัฐ (8 ต.ค.2517) : 1

¹⁴“คำรีย้ายทหารทำสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ,” สยามรัฐ (8 พ.ค.2519) : 1

¹⁵“เผยแพร่ละเอียดบูรณะเกาะกรุงรัตน โกสินทร์,” สยามรัฐ (8 ก.พ.2521)

“กทม. ว่าบ้านเมืองมีแต่ป่าคอนกรีต เลยคิดสร้างทางเดินให้เป็นป่า,” สยามรัฐ (5 มี.ค.2521) : 3

“กทม. เตรียมสร้างสวนสาธารณะ 4 มุมเมือง,” สยามรัฐ (9 ก.พ.2522) : 1

“กทม. เผยแผนรักษาลิ่งแวดล้อมเน้นปลูกต้นไม้,” สยามรัฐ (13 มิ.ย.2525) : 3

5.4.10 ปัญหาเดียว

¹ กจช., ร.5 น. 40.2/3 ก่อ่ง 1

² กจช., ร.5 ต. 2.1/19 ก่อ่ง 1

³ กจช., ร.5 น. 1.1/72 ก่อ่ง 3

⁴ กจช., ร.5 น. 1.1/83 ก่อ่ง 4

⁵ กจช., ร.5 น. 1.1/39 ก่อ่ง 2

⁶ กจช., ร.5 น. 1.1/40 ก่อ่ง 2

⁷ กจช., ร.5 น. 1.1/46 ก่อ่ง 2

⁸ กจช., ร.6 น. 99/83 “มีผู้จะตั้งโรงเลื่อยที่บริเวณหน้าวัง”

⁹ กจช., ร.6 ม. 2/28 “ประกาศห้ามจุดประทัดดอกไม้เพลิง”

¹⁰ กจช., สป. 2.42/38 เล่ม 3

¹¹ กจช., ร.7 ก. 4/20 “เรื่องทหารเรือเลิกยิงปืนสัญญาณไฟไหม้”

¹² “รายงานการประชุม สมัยที่ 2 ชุดที่ 2 สามัญ พ.ศ.2480 เล่ม1 (พระนคร : โรงพิมพ์เดลิแมร์, 2481)

¹³ “รายงานการประชุมสภาผู้แทนสมัยสามัญ พ.ศ.2492 เล่ม 2 (พระนคร : โรงพิมพ์สหการพิมพ์,

- ¹⁴“ความเห็นเอกชน,” เกียรติศักดิ์ (18 ก.ย.2495) : 5
- ¹⁵“ตำรวจห้ามจุดประทัดในวันตรุษจีน,” เพลินจิตต์ (13 ม.ค.2497) : 4
- ¹⁶“ห้ามร้านค้าใช้เครื่องขยายเสียงโฆษณาดังเกินควร,” สยามรัฐ (2 ก.พ.2497) : 1
- ¹⁷“กรมประชาสัมพันธ์เตือนผู้มีวิทยุอย่าเปิดดังเกิน,” สยามรัฐ (22 พ.ค.2498) : 1
- ¹⁸“ห้ามยวดยานใช้เสียงในยามวิกาลรบกวนประชาชน,” สยามรัฐ (11 ต.ค.2498) : 1
- ¹⁹“พวกหนังขายยารบกวนสุขภาพ,” สยามรัฐ (16 ก.พ.2499) : 4
- ²⁰“ให้ผู้ขับยวดยานงดการใช้แตรสัญญาณรบกวนความสงบ,” สยามรัฐ (14 เม.ย.2499) : 1
- ²¹“งดอนุญาตให้คนจีนเล่นจิ้งจิวในที่สาธารณะ,” สยามรัฐ (20 ก.พ.2501) : 1
- ²²“ห้ามโฆษณาขยายเสียงและวิทยุดังเกินสมควร,” สยามรัฐ (1 ธ.ค.2522) : 1
- ²³“ให้ตำรวจควดขันสามล้อเครื่องกับจักรยานยนต์เสียงดัง,” สยามรัฐ (9 เม.ย.2503) : 1
- ²⁴หาวญ., อก. 0201.2.12/2 เพิ่มข่าวกองควบคุมโรงงาน
- ²⁵“จดหมายถึง บ.ก.” สยามรัฐ (15 ก.พ.2512) : 9
- ²⁶“กรมเจ้าท่าเตือน,” สยามรัฐ (13 ก.ค.2514) : 3
- ²⁷“จรรยาบรรณมาตรการป้องกันรถควันดำ-รถเสียงดัง,” สยามรัฐ (22 ก.ย.2517) : 3
- ²⁸“ออกกฎหมายควบคุมเสียง-ควันจากโรงงานและรถยนต์,” สยามรัฐ (30 ส.ค.2520) : 1
- ²⁹“รณรงค์สิ่งแวดล้อมแก้ 4 ปัญหา,” สยามรัฐ (5 มิ.ย.2522) : 1
- ³⁰“เสียงรุดๆ รบกวน,” ไทยรัฐ (3 มิ.ย.2523) : 7
- ³¹“อุ้แกะพ่นสีก่อความเดือดร้อน,” ไทยรัฐ (13 มิ.ย.2523) : 7
- ³²“โรงงานตะกั่วและโรงกลึง,” ไทยรัฐ (4 มิ.ย.2523) : 7
- ³³“ร่วมต่อต้านเสียงเป็นพิษ,” มติชน (28 ธ.ค.2524)

³⁴“เด็กรื้อนจากโรงงานเหล็ก,” ไทยรัฐ (17 มี.ค.2525) : 7

³⁵“กองตรวจโรงงานซึ่งแจงอยู่เกาะพ่นสิรณยนต์,” ไทยรัฐ (19 มี.ค.2525) : 7

5.5.1 ปัญหาจนจรจัด

¹ชาติ เอี่ยมกระสินธุ์, สองศตวรรษแห่งกรุงสยาม (กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, 2520, หน้า 38-39

²กช., ร.5 น. 8.1/3 ก่อ่ง 1

³กช., ร.7 ม. 26.4/1 เล่ม 1

⁴กช., ร.7 ม. 26.4/1 เล่ม 1

⁵กช., ร.7 ม. 26.4/1 เล่ม 1

⁶กช., ร.7 ม. 26.4/1 เล่ม 1

⁷กช., ร.7 ม. 1.5/1 เล่ม 1

⁸“จับเด็กกลางถนน ถือว่าเป็นเด็กจรจัดประกาศลูกใครหาให้รับไปรับตัว,” สยามนิกร (27 มิถุนายน 2491) : 1

⁹“จับเด็กรับจ้างเข็นรถที่สะพาน เด็กเร่ร่อนที่ต่างๆ,” สยามนิกร (30 พ.ย.2495) : 1

¹⁰“เริ่มปรับปรุงให้เป็นสวรรค์ ออกจับอันธพาลครั้งใหญ่เข้าวาน,” สยามนิกร (6 มิ.ย.2496) : 1

¹¹“ตำรวจจับปัญหาจัดการกับ “เด็กบนถนน”,” สยามรัฐ (31 ตุลาคม 2541) : 1

¹²“ให้ กทม. จับเด็กขายพวงมาลัยและหนังสือตามสี่แยก,” สยามรัฐ (24 ก.พ.2520) : 1

¹³“เด็กขาย น.ส.พ. พวงมาลัย กำลังเป็นปัญหาใหญ่แก้ไขได้ยากมาก,” สยามรัฐ (23 สิงหาคม 2520):1

5.5.2 ปัญหาโสเภณีและอบายมุข

ปัญหาโสเภณี

¹กช., ร.5 น. 8.1/15 ก่อ่ง 1

² กช., ร.5 น. 52.1/235 กล่อง 10

³ กช., ร.5 น. 18.1/73 กล่อง 4

⁴ กช., ร.5 น. 8.1/477 กล่อง 15

⁵ กช., ร.5 น. 8.1/477 กล่อง 15

⁶ กช., ร.6 ม. 2/8

⁷ กช., ร.6 ม. 2/8

⁸ กช., ร.6 ศ. 9.2/16

⁹ กช., ร.6 ว. 2/14

¹⁰ กช., ร.6 ม. 1/39

¹¹ “เริ่มเก็บกวาดโสเภณี,” สยามนิกร (10 ก.พ.2492) : 1

¹² “ให้อพยพช่องโสเภณีไปนอกเขตเทศบาล ไปเลี้ยวจวนนอกกรุง ตร. ว่าเป็นที่เพาะนักเลงอันธพาล,”
หลักเมือง (22 มีนาคม 2496) : 1

¹³ “สฤทธ์สั่งปราบโสเภณีให้ราบคาบ,” สยามรัฐ (25 ธันวาคม 2500) : 1

ปัญหาอบายมุข

¹ กช., ร.5 น. 2/1 กล่อง 1

² กช., พล. เล่ม 2

³ กช., สบ. 2.42/174 เล่ม 10

⁴ กช., สบ. 2.42/174 เล่ม 10

⁵ กช., ร.7 ม. 99/6

5.5.3 ปัญหาการทำลายศิลปกรรม

¹หจข., ร.3 จ.ศ. 1193 เลขที่ 33 เรื่องสำเนาคำประกาศจารึกว่าด้วยเรื่องถ้ำประทุมและถ้ำวิมานจักรี”

²หจข., ร.3 จ.ศ. 1209 เลขที่ 130 เรื่อง ร่างหนังสือพระยามหาอำมาตย์เรื่องส่งผลเร่งช่วย และว่าด้วย
แร่ทองแดง”

³หจข., ร.3 จ.ศ. 1209 เลขที่ 145 เรื่อง หลวงสงครามภักดี เมืองนครราชสีมา เรื่อง ผู้รัยลักขุดพระ
เจดีย์วัดใหม่ วัดไพล วัดศาลาลอย

⁴กจข., ร.5 ยธ. 8.4/1

⁵กจข., ร.5 ยธ. 8.4/3

⁶กจข., ร.5 ยธ. 8.4/4

⁷กจข., ร.5 ยธ. 8.4/5

⁸กจข., ร.5 ยธ. 8.4/6

⁹กจข., ร.5 ยธ. 5.6/22 เล่ม 3

¹⁰กจข., ร.5 ยธ. 8.4/7

¹¹กจข., ร.5 น. 3.3 ฉ/6 กล่อง 1

¹²กจข., ร.5 น. 5.13/1

¹³กจข., ร.5 น. 5.8/32 กล่อง 2

¹⁴กจข., ร.5 น. 3.13/1

¹⁵กจข., ร.5 น. 99/78

¹⁶กจข., ร.6 น. 7.8/1 “รื้อกำแพงพระนครริมถนนมหาราช ตำบลท่าเตียน”

¹⁷กจข., ร.6 ศ. 9.2/8 “ที่ธรณีสงฆ์วัดพระเชตุพน กรุงเทพฯ”

¹⁸ กจช., ร.6 น. 7.8/4 “รื้อกำแพงพระนคร ตั้งแต่ประตูสะพานหันด้านใต้ไปถึงประตูช่องกุฎ เพื่อปลูกสร้างเป็นตึกแถวของสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า”

¹⁹ กจช., ร.6 น. 7.8/6 “สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์ ขอบรมราชานุญาตรื้อกำแพงพระนครฝั่งใต้ถนนยาวราช”

²⁰ กจช., ร.6 น. 7.8/7 (15 พ.ย.2456)

²¹ กจช., ร.6 น. 20.18/30 “ซื้อป้อมต่างๆ รอบกำแพงพระบรมมหาราชวัง”

²² กจช., ร.6 น. 7.8/8

²³ กจช., ร.6 น. 7.8/9

²⁴ กจช., ร.6 น. 15.1ฉ/9 พระยาวรวงษ์วิพัฒน์ขอพระบรมราชานุญาตรื้อกำแพงพระนคร ตำบลถนนจักรเพชร และขอพระราชทานที่ดินชานกำแพงเพื่อเป็นแนวเดียวกับที่สร้างใหม่”

²⁵ กจช., ร.6 น. 7.8/12

²⁶ กจช., ร.6 น. 7.8/15 “กรมหมื่นไชยนาทเรนทร ขอพระบรมราชานุญาตรื้อกำแพงพระนครตอนถนนพระสุเมรุใกล้ป้อมมณฑปปราบ”

²⁷ กจช., ร.6 น. 7.8/16

²⁸ กจช., ร.6 น. 7.8/17

²⁹ กจช., ร.6 น. 7.8/20

³⁰ กจช., ร.6 น. 15.1ฉ/22 “ร.อ.พร้อม อารุณี ขอบรมราชานุญาตรื้อกำแพงพระนคร ตำบลบางลำภู และขอพระราชทานที่ดินเชิงกำแพงที่รื้อ”

³¹ กจช., ร.6 น. 7.8/24

³² กจช., ร.6 รล. 21.6/40 “ฎีกานางไขกับพวกราชภูรนนทบุรี เรื่อง กำหนดกับพวกรื้อวัดสามง่าม”

³³ กจช., ร.6 น. 7.8/5 “กรมพระยาดำรงราชานุภาพขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตรื้อกำแพงพระนครตอนถนนมหัศจรรย์ที่วังเก่า”

³⁴ กจช., ร.6 น. 7.7/25 “กรมสุขาภิบาลชี้แจงการรื้อกำแพงพระนครริมถนนพระสุเมรุ”

³⁵ กจช., ร.7 บ. 11/3 “ตั้งราชบัณฑิตยสภา”

³⁶ กจช., ร.7 รล. 12.1/1 “เรื่องพระราชทานที่เป็นสิทธิแก่สมเด็จพระราชปิตุลา”

³⁷ กจช., ร.7 ม. 19/1 (กำแพงพระนคร)

³⁸ กจช., ร.7 ม. 19/2

³⁹ กจช., ร.7 ม. 19/3

⁴⁰ กจช., ร.7 ม. 19/4

⁴¹ กจช., ร.7 ม. 19/5

⁴² กจช., ร.7 ม. 19/6

⁴³ กจช., ร.7 ม. 19/7

⁴⁴ กจช., ร.7 ม. 19/8

⁴⁵ กจช., ร.7 ม. 11/17

⁴⁶ กจช., ร.7 ม. 19/11

⁴⁷ กจช., ร.7 ม. 19/12

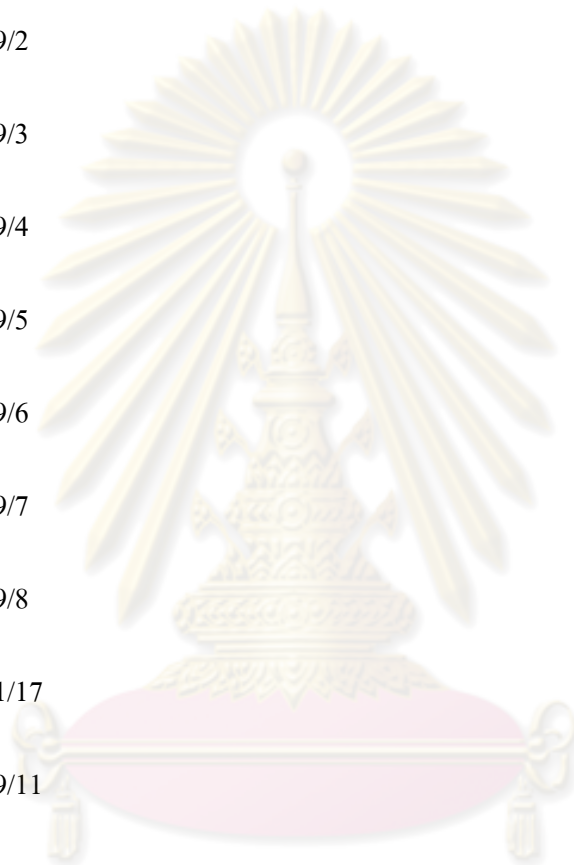
⁴⁸ กจช., ร.7 ม. 19/13

⁴⁹ กจช., ร.7 ม. 19/14

⁵⁰ กจช., ร.7 ม. 19/15

⁵¹ กจช., ร.7 ม. 19/16

⁵² กจช., ร.7 ศ. 20/56

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ⁵³ กจข., ร.7 ศ. 20/56 (ที่ดินของวัดใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีตลาดของพระคลังข้างที่ปลูก
อยู่)
- ⁵⁴ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 สามัญ พ.ศ.2477 เล่ม 2 (พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเมต์,
พ.ศ.2479)
- ⁵⁵ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 วิสามัญ พ.ศ.2478 เล่ม 2 (พระนคร : โรงพิมพ์เดลิ
เมต์, พ.ศ.2480)
- ⁵⁶ หจข., มท. 5.3/31 เพิ่ม “นายอู๋ มีผล ลักขุดโบราณวัตถุที่ตำบลหนองอ้อ อำเภอหาดเสี้ยว จังหวัด
สวรรคโลก, 2479)
- ⁵⁷ หจข., มท. 5.16.19/27 เพิ่ม “ข่าวหนังสือพิมพ์จังหวัดพิษณุโลก, 2480”
- ⁵⁸ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 สามัญ พ.ศ.2481 เล่ม 2 (พระนคร : โรงพิมพ์
ไทยพิทยา, 2482)
- ⁵⁹ หจข., ศธ. 0701.45/8
- ⁶⁰ หจข., ศธ. 0701.48/8 เพิ่ม แดงการณ้แก่ข่าวหนังสือพิมพ์ (พ.ศ.2480-2484)
- ⁶¹ หจข., มท. 5.16/85 “เรื่อง นายกลิ่น ช้างกลาง สมาชิกสภาเมือง ร้องเรื่องรื้อกำแพงเมืองจังหวัด
นครศรีธรรมราช, 2481)
- ⁶² หจข., มท. 5.3/82 เพิ่ม จังหวัดน่านขออนุญาตรื้อกำแพงเมืองเก่า (2481-82)
- ⁶³ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยวิสามัญและสมัยสามัญ พ.ศ.2486
- ⁶⁴ หจข., อก. 0201.6.2/3 เพิ่ม การย้ายโรงงานแอลกอฮอล์อยุธยา (พ.ศ.2496-2497)
- ⁶⁵ หจข., ศธ. 0701.51/340 “เรื่อง การดูแลรักษาโบราณวัตถุสถาน” (2497)
- ⁶⁶ หจข., ศธ. 0701.48/24 เพิ่มตัดจากหนังสือพิมพ์ (พ.ศ.2500) “พบกรมมหาสมบัติทองคำจนกลับเป็น
กระสอบ”
- ⁶⁷ หจข., ศธ. 0701.48/28

⁶⁸ หจข., ศธ. 0701.48/28 เพิ่มข่าวหนังสือพิมพ์ (พ.ศ.2500-2501) “ชุดกรูใหม่ปราสาททอง คนร้าย ขโมยชุดไปกรูแล้ว”

⁶⁹ หจข., ศธ. 0701.9.10.7/6 เรื่อง สมาคมเพื่อการรักษาสมบัติวัฒนธรรมรายงานผลงาน พ.ศ.2509-2510 เสนอต่อที่ประชุมสามัญ (27 ม.ค.2503)

⁷⁰ หจข., ศธ. 0701.48/45 เพิ่มข่าวตัดจากหนังสือพิมพ์ “เรื่องขโมยพระพุทธรูป”

⁷¹ หจข., ศธ. 0701.45/44 เพิ่มข่าวตัดจากหนังสือพิมพ์ “เรื่องแผ่นดินของเรา (การโจรกรรม โบราณวัตถุ), พ.ศ.2503”

⁷² หจข., ศธ. 0701.48/54 เพิ่มข่าวหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับการค้าพระพุทธรูป

⁷³ หจข., ศธ. 0701.48/50 เพิ่ม เรื่องร่าง พ.ร.บ. โบราณสถาน (2504)

⁷⁴ หจข., ศธ. 0701.26.1/43 “เรื่อง การขุดค้นเจดีย์วัดไก่อ่ ต.ทะเลชุบศร อ.เมือง จ.ลพบุรี” (พ.ศ.2504)

⁷⁵ หจข., ศธ. 0701.48/53 เพิ่มข่าวหนังสือพิมพ์ “เรื่อง ขโมยทองคำหุ้มยอดพระเจดีย์ภูเขาทอง จ. พระนครศรีอยุธยา”

⁷⁶ หจข., ศธ. 0701.48/93 เพิ่ม บุกดัดเศียรพระที่พิมาย ปราสาทพนมวัน (พ.ศ.2506)

⁷⁷ หจข., ศธ. 0701.48/77 เพิ่ม สร้างพระใหม่ไปฝังไว้ในวัด แจงข่าวว่ามีอายุเกือบพันปี (พ.ศ.2506)

⁷⁸ หจข., ศธ. 0701.9.10.7/5 “เรื่อง กรรมการสมาคมเพื่อการรักษาสมบัติวัฒนธรรม” (พ.ศ.2509-2511)

⁷⁹ หจข., ศธ. 0701.48/72

⁸⁰ หจข., ศธ. 0701.48/72

⁸¹ หจข., ศธ. 0701.48/149

⁸² หจข., ศธ. 0701.48/185 เพิ่มตัดจากหนังสือพิมพ์ (พ.ศ.2509)

⁸³ หจข., ศธ. 0701.48/149 เพิ่ม โจรกรรมพระพุทธรูป (พ.ศ.2508-2509)

- ⁸⁴ หจข., ศธ. 0701.48/72
- ⁸⁵ หจข., ศธ. 0701.48/149
- ⁸⁶ หจข., ศธ. 0701.48/153 “เรื่อง ข่าวนั่งสื่อพิมพ์เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ” (พ.ศ.2509)
- ⁸⁷ หจข., ศธ. 0701.48/221 “เรื่อง ข่าวนั่งสื่อพิมพ์”
- ⁸⁸ หจข., ศธ. 0701.48/140 “เรื่อง ข่าวเกี่ยวกับ อสท. ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับโบราณวัตถุและข่าวเสียดพระวัดเบญจมบพิตรถุกขโมย” (พ.ศ.2508)
- ⁸⁹ หจข., ศธ. 0701.48/140
- ⁹⁰ หจข., ศธ. 0701.48/140
- ⁹¹ หจข., ศธ. 0701.48/140
- ⁹² หจข., ศธ. 0701.48/140 “เพิ่มข่าวเกี่ยวกับ อสท. ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับโบราณวัตถุและข่าวเสียดพระวัดเบญจมบพิตรถุกขโมย” (พ.ศ.2508)
- ⁹³ หจข., ศธ. 0701.48/140
- ⁹⁴ หจข., ศธ. 0701.48/149
- ⁹⁵ หจข., ศธ. 0701.48/197 “เรื่อง โครงการพระพุทธรูป” (พ.ศ.2510)
- ⁹⁶ พ.ศ.2512 “คัดค้านการสร้างห้องแถว 200 ห้อง บนลานวัดสระเกศ”
- ⁹⁷ หจข., ศธ. 0701.51/759 “เรื่อง การปรับปรุงปูชนียสถานและบริเวณวัดพระพุทธบาท” (พ.ศ.2513)
- ⁹⁸ หจข., ศธ. 0701.48/252 “เรื่อง บทความเรื่อง “รู้ทำไม”” (พ.ศ.2514)
- ⁹⁹ หจข., ศธ. 0701.48/265 “เรื่อง ทำลายล้างถึงอยุธยาแล้ว” (พ.ศ.2515)
- ¹⁰⁰ หจข., ศธ. 0701.48/329
- ¹⁰¹ หจข., ศธ. 0701.48/298 “เรื่อง เพิ่มโทษหนักผู้ลักพระพุทธรูป-ศิลปวัตถุ” (พ.ศ.2515)

¹⁰² หจข., ศธ. 0701.48/392 “เรื่อง ไทยได้โบราณวัตถุที่ถูกลักขโมยไปขายต่างประเทศคืน” (พ.ศ.2516)

¹⁰³ หจข., ศธ. 0701.48/383 “เรื่อง กลุ่มอนุรักษ์ศิลปกรรม แสดงปฏิริยารุนแรงที่รื้อวัดเกาะ”
(พ.ศ.2516)

¹⁰⁴ หจข., ศธ. 0701.48/389 “เรื่อง บทความวิจารณ์สะพานทำช้างกับอนุสาวรีย์อาสา” (พ.ศ.2516)

¹⁰⁵ หจข., ศธ. 0701.48/896 “เรื่อง แนวปฏิบัติงานในด้านการใช้ทรัพยากรและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของ
กระทรวงทบวงกรมต่างๆ” (พ.ศ.2517)

¹⁰⁶ หจข., ศธ. 0701.48/612 “เรื่อง ห้ามส่งออกพระพุทธรูปและศาสนวัตถุออกนอก” (พ.ศ.2519)

¹⁰⁷ หจข., ศธ. 0701.48/634 “เรื่อง คลังร่วมกรมศิลปากรคุ้มครองโบราณสถาน” (พ.ศ.2519)

¹⁰⁸ หจข., ศธ. 0701.45/642 “เรื่อง สหรัฐุ โช่วเทวรูปล้ำค่าโจรกรรมจากไทย” (พ.ศ.2519)

¹⁰⁹ หจข., ศธ. 0701.48/619 “เรื่อง ศิลปากรจะอนุรักษ์กลองเป็นโบราณสถานใน กทม.”

5.6.1 ปัญหาเกี่ยวกับป่าไม้

¹ หวญ., ร.4 จศ. 1214 เลขที่ 51

² หวญ., ร.4 จศ. 1214 เลขที่ 57

³ หวญ., ร.4 จศ. 1214 เลขที่ 77

⁴ หวญ., ร.4 จศ. 1215 เลขที่ 53

⁵ หวญ., ร.4 จศ. 1215 เลขที่ 64

⁶ หวญ., ร.4 จศ. 1217 เลขที่ 59

⁷ หวญ., ร.4 จศ. 1217 เลขที่ 60

⁸ หวญ., ร.4 จศ. 1218 เลขที่ 3

⁹ หวญ., ร.5 93/3

¹⁰ กจช., กศ. 1/14

¹¹ กจช., กศ. 1/14

¹² กจช., กศ. 1/14

¹³ กจช., กศ. 1/14

¹⁴ กจช., กศ. 1/14

¹⁵ กจช., กศ. 1/14

¹⁶ กจช., ร.5 ม. 16.1/11 เล่ม 2

¹⁷ กจช., ร.5 ม. 16.1/13 เล่ม 2

¹⁸ กจช., กศ. 9.1/1194

¹⁹ กจช., ร.6 ก.1/13

²⁰ กจช., ร.6 ม. 14.1/4

²¹ กจช., ร.6 ม. 14.1/9

²² กจช., ร.6 ม. 14.1/14

²³ กจช., กศ. 1/2825

²⁴ กจช., ร.6 ม. 14.1/24

²⁵ กจช., ร.6 รด. 26.1/14

²⁶ กจช., ร.6 น. 20.6/96

²⁷ กจช., ร.6 รด. 21.7/42

²⁸ กจช., ร.6 ม. 14.1/30

²⁹ กจช., ร.6 รด. 21.7/42

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁰ กจช., ร.7 กษ. 6/3

³¹ กจช., สบ. 2.42/98 เล่ม 6

³² กจช., ร.7 ย. 4/2

³³ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 สามัญ พ.ศ.2476, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

³⁴ หจช., มท. 5.15/3

³⁵ หจช., มท. 5.15/3

³⁶ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 สามัญ พ.ศ.2476, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

³⁷ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 วิสามัญ พ.ศ.2478 เล่ม 1

³⁸ หจช., มท. 5.15/12

³⁹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 สามัญ พ.ศ.2478 เล่ม 2

⁴⁰ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 ชุดที่ 3 สามัญ พ.ศ.2481 เล่ม 1

⁴¹ หจช., มท. 2.5.5/21

⁴² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร วิสามัญและสามัญ พ.ศ.2486, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

⁴³ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร วิสามัญและสามัญ พ.ศ.2486, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

⁴⁴ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรชุดที่ 1 สามัญ พ.ศ.2491 เล่ม 1, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

⁴⁵ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ พ.ศ.2492 เล่ม 2, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

⁴⁶ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยสามัญ พ.ศ.2492 เล่ม 2, ม.ป.ท., ม.ป.ป.

⁴⁷ หจช., ศธ. 0701.51/259

⁴⁸ “กรม. ห้ามโรงงานใช้ไม้ฟัน,” เกียรติศักดิ์ (5 เม.ย.2496) : 1

⁴⁹ หจช., ศธ. 0701 9.10.11/11

⁵⁰ หจช., ศธ. 0701 9.10.11/3

⁵¹ หจช., ศธ. 0701.51/641

⁵² หจช., ศธ. 0701.51/859

⁵³ หจช., ศธ. 0701.51/897

⁵⁴ “เร่งปลูกป่าเพิ่มทางอีสานและระงับการทำไม้ทุกประเภท,” สยามรัฐ (3 มิ.ย.2524) : 3

⁵⁵ “ระงับป่าไม้ไทยปัจจุบันอาคารชำแย่,” สยามรัฐ (25 พ.ย.2524)

⁵⁶ “อนุมัติเปิดอุทยานภูพาน ให้เอสโซ่สำรวจหาน้ำมัน บังคับห้ามฟัน-โค่นไม้ใหญ่,” สยามรัฐ (24 ธ.ค.2524)

5.6.2 ปัญหาหม้อองแร่

¹ หวญ., ร.4 จศ.1213 เลขที่ 61

² กจช., ร.5 ฝ.36/1-2

³ หวญ., ร.5 173/7

⁴ กจช., ร.5 ม. 1.2/27 เล่ม 9

⁵ กจช., ร.5 ม. 2.11/8 เล่ม 1

⁶ กจช., ร.6 กษ. 4/1 เล่ม 1

⁷ กจช., ร.6 รล. 21.2/3

⁸ กจช., ร.7 รล. 20.2/14

⁹ กจช., ร.6 รล. 21.2/5

¹⁰ กจช., ร.7 กษ. 4.1/1 เล่ม 1

¹¹ กจช., ร.6 กษ. 6.4/9

¹² กจช., ร.7 กษ. 4.1/2 เล่ม 1

¹³ กจช., ร.7 กษ. 4.1/2 เล่ม 1

¹⁴ กจช., ร.7 กษ. 4.1/2 เล่ม 1

¹⁵ กจช., ร.7 กษ. 4/6 เล่ม 1

¹⁶ กจช., ร.7 กษ. 4.1/2 เล่ม 1

¹⁷ กจช., ร.7 กษ. 4.1/2 เล่ม 1

¹⁸ กจช., ร.7 กษ. 4.1/2 เล่ม 1

¹⁹ กจช., ร.7 กษ. 4/3 เล่ม 1

²⁰ กจช., ร.7 รล. 20.2/19

²¹ กจช., ร.7 กษ. 4.1/1 เล่ม 1

²² รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 สามัญ พ.ศ.2477 เล่ม 2

²³ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 สามัญ พ.ศ.2477 เล่ม 3

²⁴ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 วิสามัญ พ.ศ.2478 เล่ม 2

5.6.3 ปัญหาการสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ

¹ กจช., ร.6 ค. 2/3

² กจช., ร.6 ค. 2/3

³ กจช., ร.6 ค. 2/3

⁴ กจช., ร.6 ค. 2/3

⁵ กจช., ร.6 ค. 2/3

⁶ กจช., ร.6 ค. 2/17

⁷ กจช., ร.6 รล. 21/40

⁸ กจช., ร.7 กษ. 7.1

⁹ กจช., ร.6 ค. 2/36

¹⁰ กจช., ร.7 ม. 26.5/2 เล่ม 1

¹¹ กจช., กษ. 1/2

¹² กจช., สบ. 2.47/57 เล่ม 4

¹³ กจช., ร.7 ม. 26.4/37 เล่ม 2

¹⁴ กจช., ร.7 ม. 26.4/37 เล่ม 2

¹⁵ กจช., ร.7 ม. 5/2

¹⁶ กจช., สบ. 2.42/155 เล่ม 9

¹⁷ กจช., สบ. 2.42.190 เล่ม 11

¹⁸ กจช., ร.7 กษ. 1/8

¹⁹ กจช., ร.7 ค. 2/34

²⁰ หจช., มท. 5.3/3

²¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่ 2 ชุดที่ 3 สามัญ พ.ศ.2481 เล่ม 2

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย